Digitized by Google

6
8 D
25

M

6.8.D.25

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

GEORGII

TRAPEZVNTII RHETORICORVM LIBRI, IN QVIBVS QVID RECENS PRAESTITVM, PROXIMA FACIE INDICABIT LIMINARIS EPISTOLA.

D. Andreae Colonesij emptus Nap. 1563.

IN INCLYTA BASILEA.

Biblioth. S. ... schol. Piarum

M·CRASSVS·

13 50

Qvantũ rhetoricæ declamandiq́; uſus olim celebratus fuerit, cũ literarũ honos in faſtigio erat, facile declarant cũ Plinianæ aliquot epiſtolæ, tũ ſcriptorũ penè ueterũ uniuerſa monumenta. Nimirũ pueri etiãtũ in ſcholis publice declamabant, hiſce præludijs ad eloquentiã iuuẽtus exercitabatur, qua uidelicet deinceps ueluti Delphico aliquo gladio ad oẽs diſciplinas & tractandas & ornandas eſſet feliciter uſura, nõ hanc aſpernabatur dialecticus, amplectebantur Theologi, admirabãtur medici, optimates atque principes, duces deniq; & reges, in quibus ſumma florebant ingenia, rhetoricen tanq̃ ſuam colebãt. Quæ ubi primũ declinare cœpit atq; negligi, irrepſitq; in huius locum execranda ſophiſtice, cõtinuo neceſſum fuit uniuerſas quoq; diſciplinas peſſum ire, quando citra hanc manca eſt, & inerudita omnis eruditio. Porrò cum hoc tempore uideamus eandem, dijs bene fauentibus, caput apud quoſdam erigere, ſpesq́; ſit, ut aliquando reuiuiſcat, nos, quãdo ſemel decretũ eſt hanc noſtram creſcentem officinam adiuuandis melioribus literis, optimisq́; autoribus conſecrare, nullis nec impenſis nec laboribus deterriti, Trapezuntij hominis eruditiſſimi abſolutiſſimos rhetoricarum libros, quos à ſtudioſis flagitari paſſim animaduertimus, in cõmune proferimus, in quibus ſicà nobis ſudatũ eſt, ut propemodũ Herculem in Augio ſtabulo repurgando ſuperauerimus, adeo uniuerſa erant partim corrupta, partim inuerſa, multa prætermiſſa, nulla capitũ librorumq́; diſtinctio, nec ſententiarum atque orationis totius aliqua interualla. Græca quæ non pauca ex Homero & Demoſthene citata erant, horum ne apex legi poterat, at quæ nos tamẽ ab ipſis autoribus petita, ſic reſtituimus, ut arbitrer lectorem nõ multum offenſum iri. Adiuuerũt huc nos non parum Hermogenis Græca rhetorica, è quibus, quantum ad ſtatus inuentionis præcepta & formas elocutionis attinet, bonã partem in ſuos libros Trapezuntius tranſtulit, ubi interim quædam ſunt ſic Latine reddita, ut propter uocabulorum nouitatem uix intelligas, niſi Græca prius legeris. Proinde quo lectoris iudicio conſuleremus, Græca nonnunquã in marginem adſcripſimus. Quanquam non uelim interim ab ipſo Hermogene, ueluti fonte, lectorem qui Græce calleat, uſquã pellicere, ut quem in primis legendum cenſeo, nec eſt, mea ſententia, qui de Rhetorica ſcripſerit uel diligentius uel abſolutius. Et futurum arbitror, ſi hanc noſtram operam auidius arripi uiderimus, ut cuius beneficio Trapezuntiũ habetis reſtitutũ, eidem Hermogenem integrũ redditum Latine referetis acceptũ. Bene uale, & noſtris, quiſquis es, conatibus faue. Baſileæ, Anno M.D.XXII. Menſe Auguſto.

INDEX CAPITVM

ac rerum in Georgij Trapez. Rhetoricorũ libros.

A

A uocalis ampla 146
Abſolutio 31.43.137.
Abuſus artis 1
Abſoluta iuridicialis 41
Abſolutæ loci 41
Abſ. cauſæ quatuor modi 43
Abſoluta ſimplex 44
Abſoluta duplex 44
Abrogatio 53.97
Acrimonia σφοδρότης 148
Acrimoniæ ſchemata 149
Acroamatica 123
Accuſare in priuatis iudicijs 12
ἄχρωμον 18
Acuitas 160
Acuitatis modi quinq; 160
Ad aliquid perſona 17
Adiunctio 98
Adiudicatio ἐπίκρισις 146
Aenigma 126
Aemulus in bonum 9
Aequale 18
Aequum 48
Affectus quando mouendi 5
Affectio 76
Affectio, ἦθος 135
Affirmatio 74
Affirmatio ex negationibus 156
A. Gellius 173
Agnominatio 159
Alanus 1
Alcibiadis iuuentum 27
Allegoria 126
Ambitus 138
ambitus à circuitu qd differat 138
Ambigui loci 54
Ampliatio 38.42.89
Amplificatio 14
Amplificationis exemplũ 88
Amplificationis diuiſio 120
Amplificationis pronũciatio 120
Amicitia 97
Amplitudo 97
Amplitudini quot accõmoda 152
ἀντιπαράστασις 31
ἀντίθεσις 39
ἀντίληψις 47
ἀντιπρότασις 64
ἀντιποφορά 64
Antiphraſis 126
Antonomaſia 126
ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τέλους 69
Appoſitum 126
Ariſtotelis laudes 123
Arithmetica 1
Ars 3
Argumentum 10.57.67
Argumentatio & eius modi 57
Artem celando, arte niti 116
Artificium 135
Articulus 149
Aſperitas τραχύτης 148
Aſperitatis ſententia 148
Aſperitatis ſchemata 148
Aſperitatis methodus 148
Aſyſtatorũ genera 18
Aſſumptio 39.43
Aſſumptiua iuridicialis 45
Aſſumptiuæ loci ibidem
Aſſumptionis cõfutatio 81
Attentus 4

B

Bellum 97
Beneuolus 4
Beriolinus 1
βιαῖος ὅρος. 33
βίαιον 60
Bimembris orationis diſſolutio 138
Bonum 48

C

Caſus 75
Caſuum uarietas 160.
Cauſa 2.71.77
Cauſarum genera 2.3
Cauſæ coniecturalis perfectæ partitio. 33
Cauſa coniecturalis duplex 34
Cauſam legitimam à diffinitione diſtare 38
Cauſa quadruplex 71
Cauſa ſimplex 108
Cauſa duplex 109
Cauſæ dupli.partes 109
Cauſæ accidentes 109
Cauſæ acceſſoriæ 109
Cauſa incidens 109
Chiaſmus 139
X litera 139
Chryſogonus 71
Cicero pro L.Flacco 4
Cic.pro C.Rabirio 4
Cic.pro Silla 4
Cic.in Vatinium 5
Cic.pro P.Quintio 5
Cic.pro Q.Ligario 7
Cic.pro Marcello 8
Cic.pro Milone 15
Cicero quinquepartita ratiocinatione utitur. 63
Cicero ad pontif. 162
Circunſtantiarum partes 75
Circunſtantiarũ ad negotiũ reductio 78
Cic.exemplum pro Pomp. 101
Ciceronis artificium 110
Cicero 121.172
Ciceronis uerba de oratore ſumpta 134
Ciceronis dicendi genus 161
Circulus 159
Circuli 160
Circuitio 155
Circuitus 137
Circunductio 151
Circunductionis methodus 151
Circunductionis ſchemata 151
Claritas, σαφήνεια 135
Claritatis partes 138
Clauſula 135.148.157
Collectio 40.89
Color 78
Colores 125
Collocatio rerũ ac ſententiarũ 118
Collocatio 135.142
Collectio & eius partes 61
Cõmunes loci 33
Cõmunis locus 39
Cõmoratio 79
Compar 159
Comparatio 22.42.89
Comparatio πρός τι 39
Complexio 57
Compoſitio 127
Compoſitionis partes 135
Cõprehenſionis circũſtantiæ 30
Comprehenſio quid, tribus temporibus conſtare 31

Comprehenſio 68.137
Cõmuniter accidentia 72
Concluſio ſimplex 57
Confuſio 144
Conſultatio de migratione 13
Conſult.de legiſlatione ibi.
Conſultatio de bello ibid.
Contentio 15
Confirmatio 17.26
Confirmationis diſpoſitio 110
Conformatio 157
Confutatio 17.26.80.105.
Confutatio ut diſponenda 112
Conuertibile 18
Conſtitutio 19
Conſtitutio coniecturalis 20
Conſtit.diffinitiua 21.36
Conſtit.generalis 22
Conſtit.legitima 23.51
Conſtitutio coniecturalis loci 26
Conſcientiæ ſigna 31
Coniuncti modi 34
Continentia 79
Continentia locus 52.53
Contrariæ leges quibus locis ab ſoluantur. 52
Confirmationis loci 66
Contraria 74
Coniugata 75
Conſilium 76
Coniectura à re 78
Coniect.à cauſa 78
Coniect. à loco ibid.
Conſequentia 79
Confirmationis, confutationiſq; formæ 174
Confirmationis confutatio 80
Conuerſio 89.149
Conuerſio ἐπάναστροφὴ 155
Conqueſtionis cõmunes loci nouem 90.91
Conſtitutionem in genere demonſtratiuo non eſſe 101
Concluſio per comparationẽ 105
Concluſionis partes 113
Correctio 97
Corruptio 72
Conſonantes 128
Conſtitutionum diſpoſitio principalis & ſecundaria 114
Conſecutio 152
Conſuetudo 117
Continuatio 153
Contentionis partes 119
Contentionis pronunciatio 120
Conuolutio 153

D

Defenſorium genus 30
Depulſio 19
Derogatio 53
Deprecationem ſtatũ nõ eſſe 114
Deprecatio 55
Deprecationis uſus ibid.
Deprecatio quibus locis inueſtigetur. ibid.
Deſcriptio 70
Deliberatiuum 2.92
Deliberatiui partes 92
Deliberationis finis 92
Deliberatiuum quo pacto tractandum. 92.94
In deliberatiuis ſtatus 92
Demõſtratiuũ genus 2.100.169
Demonſtratiuæ orationis partes 100
Demonſtratiuæ confirmationis

tres loci 104
Demonſtratio 149
Demoſth. 110.121.164.166.172
διαίρεσις 64
Diæreſeos præcepta 64
Dicendi formæ in ſingulis orationis partibus 173
Dictio 135
Dignitas σεμνότης 144
Dignitatis methodus 145
Dignitatis dictio 146
διλήμματον 57
Dignitatis collocatio 146
Diffinitio à perſona 78
Diffinitio 42.70
Diffinitio quid 36
Diffinitionis loci 36
Diffinitio oppoſita ibid.
Differentia 70
Difficile 97
Dignitas 97
διλήμματον 149
Dirimens copulatio 153
Diſciplinatus 165
Diſiunctiones 155
Diſſolutio 157
Diſpoſitionis tres modi 112
Diſpoſitionis artificium in primis animaduertendum 115
Diſpoſitio 3.108
Diſpoſitionis genera ibid.
Diuiſio 15.25.64.101
Diſtributio 16
Diſperata 75
Diuiſio duplex 75
Diuiſionis & narrationis diſpoſitio. 110
Docilis 4
Duæ diffinitiones 41
Ductus cauſæ 106
Ductus ſimplex,figuratus 106
Ductus figuratus,cōtrarius,obliquus,& per ſubiectionē 106
Ductus ſimplex, rectus & ſimulatus. 106

E

Electio 152
Elegantia 142
Elegantia quibus cōparetur 143
Elementa 127
Eloquentes perpauci cur 165
Eloquentiæ utilitas 1
Elocutio 3.124
Elocutionis præſtantia 122
Elocutionis partes 124
Elocutionis formæ 134
Enumeratio quibus modis fiat 87
Enumeratio 16.57.152
ἔνστασις 31
Enthymemata auditorem mouent. 67
ἐνθύμημα πλασὸν 68
Ens.ſo.duræ ſyllabæ 131
ἐπεμβαλὼν 152
Epicheremata 66
ἐπενθύμημα 68
Erraticum 19
Errores quorundam confutantur 101
Etymologia 71
Euentus 49.89
Exercitatio 3
Exordium 100
Exordium à partitione 6
Exordium quid 3
Exord.ab exuperatione 6

Expoſitio 8.16.36.51.97
Exordiorum uitia 9
Exordia quomodo tractāda 109
Exordium quando ante confirmationē, & deinde narratio 116
Exordij formæ 173
Extenuatio 14
Expolitio duplex 67
Expolitio enthymematica ibid.
Expolitio fictoria 68
Exemplum 73
Expolitio quo pacto reprehendatur. 81
Exemplum argumentationum, rationumq́; 84
Exemplum aliud 86
Expetendorū tria genera 94
Exornatio 135
Exuſcitatio 157

F

Fabula 10
Facultas 78
Facile 97
Formarum nomina duriora 135
Forma ἰδέα 135
Formarum loci 135
Formæ & ſpecies 70
Fortuna 76
Fortitudo 95

G

Geometria 1
Genus 70
Generatio 72
Genera tria in una complecti cauſa. 100
Genus dicendi quietum 169
γνώμη 40
Gradatio 155
Grauitas δεινότης 135.164
Grauitatis diuiſio 164
Grauitas uerbi triplex 164
Grauitas artificialis 164
Grauitate qui uſi, & qui eandem uiciſsim inſectati 164
Grauitas apparens 164
De grauitate uera 165
Grauitas ſumma oratoris 166
Grauis oratoris munus 166
Graui oratori quæ tenenda 167
Græci inuentores 103
Græcorum copia 125
Guarinus Veronenſis 140
Guarini exordium ibid.

H

Habitus 74.76
Hermagoræ ſectatores 54
Hermogenes 134
Hiſtoria 10.169
Hiſtoriæ formæ 170
Hiſtorici modi 171
ἵππεῦς 129
Homeri loci 129.130
Homerus Mantuanus 130
Homerus naturæ poëta 127
Honeſtum 3
Honeſtas 94
Honeſti partes ibid.
ὑποφορά 64

I

I literæ ſonus 146
Iambi & trochei in membris. 142
Immoratio. 157
Impetus animi 144
Impendula clauſula 147
Impoſsibile 18.97

Impenſum 18
Impulſio 29.77
Imprudentia 78
Inciſio 157
Inciſionis membra 148
Incidens 41
Inconuenientia 89
Incolumitas 97
Inductio 60
Inductio Platoni familiaris 60
Indignatio quæ & amplificatio. 87
Indignationis communes loci 89
Indignationis locus ab autoritate. ibid.
Infinitio 2.43
Inficiatio 31
Iniectio 153
Innouatio 156
Inſcriptio 51
Inſinuatio 3
Inſinuatione quando utendum. 7
Intelligentia 95
Intentio 19.40.51
Intentio legiſlatoris 38.51
Intellectio quibus modis fiat 125
Interrogatio 149
Interpretatio 157
Inuentum 62
Inuentio 3
Inuerſio 32
Ionica lingua 127
Ironia 7.126
Iucunditas 159
Iudiciale 2.168
Iudicatio 24.26
Iudicatum 27
Iuris partes 41
Iuſiurandum 28
Iuſtitia 95

L

Labor 97
λαμπρότης, illuſtris oratio. 149
Laudabile 49.96
Laus 100
Legitimum 21
Legiſlatio 97
Locus 78
Loci principales 64
Loci ſecundarij ibidem
Loci dialectici 70
Locus à materia 71
Locus à forma ibid.
Locus ab uſibus 72
Locus à pari 73
Locus ab autoritate & exemplis quo differant 73
Locus à proportione 74
Loci circunſtantiarum à perſona. 76
Loci interni 79
Lycurgus 166
Lyſias 164
λύσις 64

M

Maius 73
Magnitudo, μέγεθος ἢ ἀξίωμα 157
Magnitudo 144
Membra 137
Membra ἰσοκωλία 155
Membrum 135
Membrorum commutatio 138
Membrorum inuerſio ibid.

Memoria

Memoria 3.94.117
Memoria duplex 117
Memoriæ artificialis partes 117
Memoriæ loci 117
Memoriæ imagines 117
Mendax memor 11
μετάληψις 49
Minus 73
Modeſtũ dicendi genus. 161
Modus 78
Mollitudo uocis quibus cõſtet 119
Morata oratio 157
Morata duplex, ἦθος 157
Moratæ orationis formæ 157
De motu corporis 121
Mutæ 128
μῦ. μῦ. μῦ. 129

N

Narratio 101.121
Narrationũ genera 10
Narrationis & diuiſionis diſpoſitio 110
Narratio breuis 10
Narratio dilucida 11
Narrationis formæ 173
Narratio uerisimilis 11
Natura 76
Neceſſaria 97
Negatio 74.75
Negotialis conſtitutio 48
Negotialis cõſtitutio quibus locis conſtet ibidem.
Nihil tam arduũ, quod nõ laboribus ſuperetur 134
Nomen 76
Non uerisimile 18
Nõ ingenia, ſed induſtriam hominibus deeſſe 134
Numerus 135.157
Numerorum notæ 118

O

O uocalis ampla 146
Obiurgatio 163
Obſiſtentia 31
Occaſio 77
Officiũ à uirtute nõ ſeparari 95
Officiorũ conſideratio 95
Oppoſitio 59
Oppoſitio quid à concluſione ſimplici differat 59
oppoſitio qbus modis negetur 60
Oppoſitorũ partes 74
Oratoris officium 2.165
Orationis partes 2
oratiõis figuræ ſeu chacteres 124
Oratori quæ præſtanda 9
Oratores priſci 68
Orationis ſublimis figura 124
Orationis infimæ figura 124
Orat. mediocris figura ibidem
Orationis iunctura 141
Oratio grãdis quibus conſtet partibus 144
oratio illuſtris, λαμπρότης 149
Oratio uaria 156
Orationis genera duo, quietũ & forenſe 168
Oratio morata 157
Ordinatio 143.152

P

πανηγυρικὰ 112
παντολέωμ 23
παράλειψις 12
Partitio 75.143.152
Partitio coniugata 155
Pax 97

Pedes metrorum 147
Pendula clauſula ibid.
Periodus 137
περιόδος χιαζομένη 139
Permiſsio 161
Perſonarum duplicatio 41
Perſona 42.75
Peroratio 87
Perorationis partes 87
Perorationis formæ 175
Pertinentia 89
Perverſio 159
πηλικότης 38
An philoſophia oratoria plus poſsit 174
Pindari Odæ 102
Pindari dictum 128
Platonis de repub. initiũ 140
Plena oratio μεσότης 152
πνεῦμα. 59
Poſsibile 49.97
Potentia 97
Poteſtas 29
Poteſtatis attributa. 30
ποιότης 39
Præiudicium 27
Productio ſpiritus quot modis. 150
Pronunciatio 3.119
Pronunciationis diviſio 119
Procurſus 14
Præiudicatum 19
Propoſitio 25.26.64
προκατασκευαζόμενος σοχασμὸς 35
Pronominatio 125
Pronominans 40
Propoſitio oppoſita 64
Propoſitio vitioſa 80
πρότασις 64
Proprium 70
Privatio 74
Prohibitio 77
Providentia 94.95
Principium 3
Principiũ à noſtra perſona 100
Principium à perſona eius de quo dicimus 100
Principium à rebus 101
A principio quando abſtinendum 116
Proſaicæ orationis compoſitio. 133
Pulchritudo τὸ κάλλος. 154
Pulchritudinis ſchemata 154.159
Pulchritudinis membra 156
Purgatio 22
Puritas καθαρότης. 135
Puritas quibus conſtet 136
Puritatis methodus 136
Puritatis dictio 136
Puritatis ſchema ibidem
Puri ſermonis mẽbra 137

Q

Quadrimembris orationis commutatio 139
Qualitas communis 33
Quæſtio 2
Quæſtionum refutatio 27
Qualitas locus 39
Quomodo ſtatu uſus in Catone vituperando Cæſar 104

R

Ratio 8.29
Rationale 21
Ratiocinatio per obſiſtentiã 37

Ratiocinationis ſolutio 37
Ratiocinatio 42.77
Ratiocinatio & eius partes 61
Rationes unde inueniantur 65
Rationis confutatio 80
Recuſationis loci 26
Rectũ & eius partes 94
Rectitudo 137
Redditio 8.152
Reduplicatio & reſumptio uerbi quid differant 143
Relatio 22.74
Remotio criminis 22
Remotio locus 39
Repetitio, παρίσωσις ἐπαναφορά 154
Repulſio 31
Res 77
Res duobus ornari 127
Reſumptio 143
Reuerſio, ἐπαναστροφή 155
Rhetoricæ finitio & partes eius. 2
Rhetorica uetus Cic. 63
Rumores 28

S

S. literæ aſperitas 128
S r. uox furibunda 131
Saluſtius 172
Schemata 157
Scriptura 117
Seiunctio 15
Semiuocales 128
Sententiæ ſimplices 145
Sententiæ duplices 145
Sententiæ partitio 51
Sententia, ἔννοια 135
Seueritas 89
Sermonis partes 119
Sermo qua pronunciatione conſtet. 120
Simile 72
Simile ſonantia 160
Similiter cadens 159
Similiter deſinens ibid.
Sine circunſtantia 18
Solutio 64
Solutio per ſtatus 81
Solutionis modi quindecim. 82.83.84
Sophiſti 58
Spatium 77
Species 70
Status quot 20
Status firmamenta 24
Status legitimus 48
Status narratio ad quos pertineat. 116
Status ſingulos interdum peculiares requirere rationes ibi.
Studium 76
Stultitia noſtrorum 166
Subiectio 58
Sublatio 64
Subcontinuatio 152
Summiſſio 59
Superlatio 126
Superlatio exquiſita 126
σύγκατασκευαζόμενος ςοχασμός. 35

T

Tabulæ 28
Tempus & locus omnia immutant. 166

Temperantia 95
Tempus & eius partes 77
Tenuitas 157
Teſtium reiectio 27
Thucydides 128
θέσις 43
Tit. Liuius 172
Totum 71
Traductio 155
Traiectio 155
Tranſgreßio ὑπερβατόν 155
Translatio 21.49.117.125
Trãslatiõis q̃druplex diuiſio 125
Translatio nõ ſcripta 50
Tranſ. non ſcriptæ loci 50
Tranſpoſitio 32
Tranſumptio 75
Trapezuntius unde ſua deſum=pſerit. 63
Tria in omni oratione 135
Trochei & iambi in mẽbris 142
Tropus 125
Turpe 3.18
Turpia quibus modis honeſte pro ferantur 158

V

Varietas 69
Vehementia δεινή 150
Velocitas 135.156
Venetiæ 97
Venuſtas σεμνότης 135
Verborum copia 124
Vergilij locus 11.130.131.132.
Vergilij diuina cõpoſitio 132
Veritas ἀλήθεια 135.161
Veritatis ſententia 161
Veritatis uerba 162
Veritatis ſchema 163
Veritatis methodus 163
Veritatis membra 163
Victorinus 103
Victus 76
Violatio 60
Violatio quid à pugnantibus diffe rat 60
Virtus 94
Vis dicendi à circunſtantijs 167
à uita fides 28
Vitæ attributa 28
Vituperatio 100
Vocalium uſus 127
Vocabula propria 124
Vocabula contrita, inuſitata, innouata 124
Vocis differentiæ. 121
à uoluntate fides 25
Vſus & exercitatio quid efficiãt in dicendo 133
Vtilitas eloquentiæ 1
Vtilitas 48
Vtilitatis partes 97
Vtilis & honeſti coniunctorum partes 97
Vtilitatem, eiusq; oppoſitum quadripartito ſpectari. 99

FINIS INDICIS.

GEORGII

TRAPEZVNTII IN LIBROS SVOS RHETORICOS PRAEFATIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CVM MIHI IN MENTEM
*uenit, quanta oratoriæ facultatis tum
utilitas tum dignitas ſit, non poſſum nõ
uehemẽter dolere, quod his noſtris tem
poribus nulla ferè bonarũ artium tam
abiecta atq; contempta habeatur. Nam
& ſi nõnullæ liberaliũ artiũ, ut Geome* Geometria.
tria, ut Arithmetica, & quæ huius gene= Arithmeti=
ris ſunt, omnino ab uſu ceciderunt, ne ca.
*non multum eas ad humanitatem pertinere dicam, non ſumus tamen in
ipſis tantam paßi iacturam, quantum in hac humanitatis artium præcla
rißima, maximeq́; neceſſaria. Nam in illis quidem ita integra ſubtilißi=
morum ſcriptorũ opera uſq; ad præſens extant, ut nihil ei deſit qui pro=
ficere in eis deſideret, niſi ſtudium ac diligentia. In hac uero dicendi co=
pia quanto plures ſcriptorũ elegantißimi libri à maioribus noſtris tam
Latinis quàm Græcis relicti ſunt, tãto pauciores, uel potius nulli his per
ditis temporibus noſtris reperiuntur. Quod ſiue negligentia omniũ ſiue
eorum qui docent, quiq́; orationis copiam profitentur ignorantia qua=
dam aut perfidia factũ ſit, unuſquiſq; per ſeipſum conſideret. Ego id exi
ſtimo, niſi Bertolini, Allani, aliorumq; huiuſmodi libros, neſcio an ſatis* Bertolinus
utiles tranſcribere ab his qui docent, coacta eſſet poſteritas, aut loco ha= Alanus.
*rum nugarum bonorum autorum opera inuenirentur, aut ſaltem audi
tores nõ imbuti his delirationibus, nudos animos ad humanitatis doctri
nas facilius applicarent, quibus nihil unquam utilius, nihil dignius homi
ni à patre hominumq́; deorumq́; tributũ eſt. Nam philoſophia quidem
qua omnes liberales artes continentur, ſi dicendi ſuauitate priuata ſit,
omnem orationis grauitatẽ infringit atque concidit, totumq́; ingenij ſuc
cum aſperitate imbibit nimia. Quod ſi omnes mutũ eſſe ſummũ incõmo=
dum arbitrantur (carere enim omni humanitate profecto uidetur qui lo
qui non poteſt) certe & male loqui. Id uero ſummo incommodo humani
tatiſq́; priuationi proximum eſt. Quare poſſe temporibus, locis, perſo=*

*nis,cauſis,rebus,ornate,diſtincte,copioſe,atq; prudenter orationē accō
modare,qđ huius artis officiū eſt, non paruæ felicitatis exiſtimauerim.
Quātus uero honor,laus,dignitas in eos qui copiā dicendi adepti ſunt
confluat,quæ emolumēta,quæ cōmoda homines eloquētia cōſequātur,
nemo facile poterit explicare.Nā & patriā ſundare legibus ,tutari cō
ſilijs,ſentētijsq; ſuis amplificare diſertus poterit,& amicis præſidio,&
ſuis ornamēto futurus eſt,præterea inimicis timorem,hoſtibus terrorē
incutet.Qđ Macedonū reges,quū clariſſimos oratores ab Athenienſi
bus peterēt,ut facilius denudatā cuſtodibus urbē opprimere poſſent,ita
eſſe declararūt.Neq; nos terret qđ à nōnullis ignorātia dicitur,oratio
nis copiā,qđ obfuiſſet nōnunq̃ ciuitatibus,ab omni bene inſtituta rep.ex*
Abuſus ar= *terminādā uideri.Nec enim ullā artē inuenies,qua quibus cū uerſamur*
tis. *detrimētū afferre nō poſſimus.Quis ignorat q̃to facilius cæteris atq; cau
tius ſalutē hoīs medicus oppugnare poſſit?Quis neſcit iuriſcōſultū,acu
ta nimiū interpretatiōe legū,ſummū ius in ſummā iniuriā poſſe cōuerte
re?At nemo eſt q aut legū ſciētiā,aut medicinæ doctrinā exterminet,tā=
to magis amplectūtur,q̃to ciuitatū ægritudines eadem arte,qua illatæ
ſunt curari etiā ſolēt.Præterea eloquētia expulſa (niſi mutus eſſe malis
qđ oēm ſocietatē cōiunctionēq; hoīm, totāq; remp.funditus euertit) &
in iudicijs & in ſenatu,& apud populū tibi nōnunq̃ dicēdū eſt,ubi niſi
dicēdi copia ualeas,à malis & à loquacibus uiris ſimul cū rep.euertere.*
Vtilitas elo *Nō igitur obſunt rebusp.hæc dicēdi ſtudia,ſed proſunt,nō cōprimunt,*
quentiæ. *ſed cōſtituūt,nō euertūt,ſed erigūt.nā ſi nulla eſſent,nihilominus impro
bi puerſiq; homines,ac tāto magis q̃to ſe tueri oratione boni nō poſſent
rebus nocerent.Quare ut nō medicina,ſed perditi medici, ut nō ius,ſed
improbi iuriſcōſulti expellēdi ſunt,ſic nec eloquētia eijcienda uidetur,
ſed hi qui quū diſerti ſint,improbi ſunt. Ac multo magis medicina &
cæteris artibus eloquētia eſt retinēda. Nā neq; gubernari reſp. ſine ora
tione poterit,nec improbos ciues arcebit,& à gubernaculis ciuitatis de
pellet,niſi uis eloquētiæ.Huius ergo tam præclariſſimæ rerū publicarū
tutricis ſtudia tāto nobis ardētiore animo ſuſcipiēda illuſtrādaq; uiden
tur,q̃to diutius iacuerūt.Solet enim præclariſſimarū artiū iactura,niſi
qui citius ſuccurrat, nō ſufferēdas calamitates,& publicas & priuatas
inuehere.Quare his libris,quū quæ ab alijs benedicta iudicamus,tū quæ
ipſi legendis ſummi oratoris orationibus intelleximus , q̃ breuiter pro
multitudine rerū fieri potuerit explicare cōſtituimus. Qua in re omnes
ſummope rogamus atq; obteſtamur,ne prius q̃ omnia perlegerint,de la
bore noſtro iudiciū efferant.Sic enim facile ſperamus quicquid laboris
huius rei gratia ſumpſerimus,neminem fortaſſis improbaturū.*

RHETORICAE

FINITIO, PARTES, QVAE CAVSARVM GENERA, ET ALIA QVAEDAM AD RHETORICEN PRAELVDIA.

RHETORICA EST *ciuilis ſcientia, qua cum aſſenſione auditorũ quo ad eius fieri poteſt, in ciuilibus quæſtionibus dicimus.* Huius *facultatis materiam ſicuti ferè omnes, in tria genera cauſarum diuidimus, quæ quoniam genera ciuiliũ quæſtionũ appellamus, de quæſtione pauca dicamus.*

Quæſtio eſt inquirendæ rei dubia ꝑpoſitio, ut ſint ne plures mundi, ſit ne ab Athenienſibus indicendum bellum Lacedæmonijs. — *Quæſtio.*

Quæſtionem in infinitionem & cauſam diuidimus. Infinitio eſt rei alicuius non implicita circunſtantijs quæſtio. — *In finitio.*

Infinitionum alias ciuiles, alias ſpeculatiuas appellamus. Speculatiua, cum ad ueritatem ſolum pertineat, his relinquatur, qui rerum cauſas ſubtilius rimantur. Ciuilis, hoc eſt, quæ ad ciuitatem pertinet, oratori ſubiecta eſt. ea eſt huiuſmodi, Sit ne magnum ſtudium, multáq; opera liberalibus artibus tribuenda, an homo qui occiſus inuentus eſt, ſepeliendus ſit.

Cauſa eſt rei alicuius implicita circũſtantijs quæſtio, hoc pacto, ſit ne ducenda uxor Platoni, *an* Aiacem Vlyſſes *occiderit, Sit ne laudi* Ciceroni, *quod in conſulatu coniuratores occiderit. Hæc cauſa, quam & ciuilem quæſtionem dicimus, q̃uis re infinitione contineatur, in dicendo tamen infinitionẽ amplectitur. Hanc* — *Cauſa.*

Cauſarum igitur cauſam in tria genera diuidimus, demonſtratiuũ, deliberatiuũ, & genera. iudiciale. Nam cum tria ſint auditorum genera, unum quod delectationem requirat, alterum quod conſilium capiat, tertium quod iudicium exercitet, tria etiam cauſarum genera eſſe neceſſe eſt. Deinde omnis res, quæ ab oratore aut agitur, aut dicitur, uel in iudicio uel extra iudicium uerſatur. Idq́; poſtremum iterum dupliciter partimur, nam aut honeſtũ ſolum, ex quo demonſtratiuum oritur genus, uel honeſtũ ſimul cum utili reſpicit, ex quo tota deliberatio confluere uidetur. Præterea cum tria tempora ſint, ac unicuiq; unum genus cauſæ accommodatũ ſit, tria non eſſe genera cauſarum non poſſunt, nam Iudiciale præterito, Deliberatiuum conſequenti, Demonſtratiuum inſtanti tempori attribuitur. Nam & ſi ex tranſacto tempore in demõſtratiuo, ſicut in deliberatiuo pleriq; rationes acquiruntur, non tamen ab eo quod probat, ſed ab eo quod probatur cauſæ denominandæ ſunt. Poſtremo quicquid in diſceptatione ciuili conſideratur, aut certum eſt, & ut cuiuſq; animus fert, laudat, aut culpat, aut dubium. Cuius rei dubiæ ſi poteſtas eſt in nobis, deliberatiuum, ſi in alijs, iudiciale conflari genus perclariſsimũ eſt.

Demõſtratiuum. Demonſtratiuũ eſt quod attribuitur in alicuius certæ perſonæ laudẽ uel uituperationẽ cũ amplificatione. Eius duæ ſunt partes, laus & uituperatio. Laus eſt oratio amplificatiua rerum bonarũ, quas certæ ineſſe perſonæ dicimus. Vituperatio eſt oratio amplificatiua malarũ rerũ, quas certæ ineſſe perſonæ dicimus.

Deliberatiuum. Deliberatiuũ eſt qđ in cõſultatione poſitũ habet ſentẽtiæ dictionẽ. Eius duæ ſunt partes, ſuaſio, & diſſuaſio. Suaſio eſt oratio deliberatiua, quæ primo in cõſultatione, quid faciẽdũ ſit, oſtendit. Diſſuaſio eſt oratio deliberatiua, qua auditoribus aliã partẽ, ac ſuaſione oſtenſum eſt, perſuadere conamur.

Iudiciale. Iudiciale eſt qđ poſitũ in cõtrouerſia habet accuſationẽ & defenſionẽ. Eius partes ſunt duæ, accuſatio & defenſio. Accuſatio eſt oratio iudicialis, qua aut in crimẽ, aut in debitũ rapimus aduerſariũ. Defenſio eſt oratio iudicialis, qua aut crimen, aut debitũ à nobis repellimus. In iudiciali genere finis eſt æquitas. auditoris officiũ abſoluere uel dãnare. In demonſtratiuo finis eſt honeſtas. auditoris officiũ, laude ne dignus ſit, an uituperatiõe is, de quo dicitur, exiſtimare. In deliberatiuo finis eſt honeſta utilitas. auditoris officium, alteram partem deliberationis complecti.

Officia oratoris. Officia oratoris, quas nõnulli rhetoricæ partes dixerũt, ut apud omnes præclariſsime patet, quinq; ſunt, Inuẽtio, diſpoſitio, elocutio, pronunciatio, memoria. Nam quum omnis dicendi copia rebus ac uerbis cõtineatur, & res quidem diſponere, uerba uero pronunciare neceſſe ſit, quatuor hinc oriri partes neceſſe eſt, Inuentionem cui diſpoſitionem &

elocutionem,cui pronũciationem adiunctam eſſe putamus. Memoria uero & ſi in omnibus requiratur liberalibus artibus,tamen quod difficillimum ſit,in conſpectu multorũ cunctis audientibus memoriter pronunciare,huic excellentiſſimæ potiſſime attribuatur. Inuentio eſt excogitatio rerum uerarum, aut ueriſimilium,quæ cauſam probabilem reddũt. *Inuentio.* Diſpoſitio eſt rerum inuentarum in cõmodiſſimis locis diſtributio. *Diſpoſitio.* Elocutio eſt idoneorum dicendi generũ ad inuentionem accõmodatio. *Elocutio.* Pronunciatio eſt uocis,uultus,geſtus moderatio,cum uenuſtate. *Pronunciatio.* Memoria eſt firma animi rerũ & uerborũ,& diſpoſitionis perceptio. *Memoria.* Hæc omnia tribus poſſumus aſſequi rebus,natura,arte, & exercitatione. Nam & ſi naturæ acumine omnis acquiratur doctrina, tamen tum uocem, tum latera,ac geſtum corporis, tum etiam copiam dicendi,& uolubilitatem linguæ,& quandam poſtremo facilitatem partim ad inueniendum, partim ad explicanda,atque exornanda ea,quæ inuenta ſunt, potiſſimum arte & exercitatione acquiri,confirmariq; Demoſthenis commoti exemplo non dubitamus. Naturæ enim cõmoditas,niſi arte illuſtretur,exercitationeq; confirmetur, tanq̃ ager natura fertilis,uerũ incultus nihil fructus,nulla fœda atque aſpera in dicẽdo producere ſolet. Natura enim eſt inſita ad dicendũ cõmoditas. Ars eſt quæ dat certã uiã,rationemq; dicendi,ſub qua imitationẽ poni tunc clarius uidebitur, quũ de generibus dicendi tractabimus. *Ars.* Exercitatio eſt aſſiduus uſus,cõſuetudoq; dicendi. *Exercitatio.*

DE ORATIONIS PARTIBVS.

QVum hæc ita ſint,de inuentione prius & ea potiſſimum,quæ iudiciali generi attribuitur, quàm breuiſſime & clariſſime potero dicere conſtitui. Ac ut omnia ordine proſequar,ad orationis eam partes accõmodabo. Orationis quatuor ſunt partes,exordium,narratio,contentio, & peroratio. Nam qui diuiſionem,confirmationẽ,ac cõfutationem orationis partes dicit,is certe mihi uidetur,aut id quod unius partis locum obtinet,tripartito diuidere,& ea quæ particulæ potius orationis ſunt, partes nominare,aut diuiſionem,cõfutationem, & confirmationem ſic admixtas, ut ſimul cum ea nihil aliud niſi confirmationẽ conficiant,ſeparare. Etenim nunquam re confirmatio erit,ſi qua confutanda reſtant,& diuiſionem cuncta diligenter amplecti cõfirmationis membra,per totamq; confirmationem diſperſam eſſe neceſſe eſt. Quare non alia pars erit diuiſio,alia cõfirmatio,cui adiunctã cõfutationẽ putamus.

DE EXORDIO.

Principiū. Inſinuatio

EXordium eſt oratio quæ animum auditoris præparat ad audiendum, cuius duæ ſunt partes, principium, & inſinuatio. Principium eſt oratio, quæ ſtatim apertis rationibus animū auditoris ad audiendum cōſtituit. Inſinuatio eſt oratio, quæ per inſimulationem animum auditoris ſubiens parat ad audiendū. Verū quoniā per exordiū beneuolos, dociles, attentos auditores facere debemus, ut unumquodque eorum certa quadam uia conficere poſſimus, genera cauſarum, quæ maxime pro exordio conſiderantur, prius explicanda uidentur. Genera cauſarum ſunt quinq; honeſtum, turpe, dubium, humile, & obſcurum. Honeſtum eſt quod ab omnibus ſuſcipiendum putatur. Turpe eſt quod ab omnibus oppugnandum uidetur. Hinc etiam admirabile adiungendū eſſe putamus, quod eſt, quum res inaudita auditorum animos nobis alienat. Dubium eſt quum habet in ſe cauſa, honeſtatis & turpitudinis partem. Humile genus eſt, quum contempta res antefertur. Obſcurum eſt quod niſi tardius auditores intelligere poſſunt. Verum quoniam & humile & obſcurum facilia intellectu ſunt, de honeſto & turpi, quibus modis recte percipi poſſunt, dicēdum uidetur. Quamuis ergo honeſtas & turpitudo cauſæ ex omnibus circunſtantijs haberi poſſit, tribus tamen modis maxime comprehenditur, perſona, re, loco. Perſona, quū uir grauis & magnæ autoritatis accuſat aut defendit. Nam huiuſmodi uiri & oppugnatio defenſori turpem cauſam facit, & defenſio minus honeſtam accuſationem reddit. Præterea omnis qualitas accuſatorum defenſorumq; conſideranda eſt. Nam parentem, fratrem, aut omnino propinquum, uel amicum, ut oppugnare niſi reipu. cauſa, turpe, ſic defendere honeſtū dixerim. Re uero aliud alio obſcœnius uel laudabilius eſt, ut patricidium, proditio, ſtuprum, In quibus defenſio tanto deprimitur, quanto extollitur accuſatio, At hæc quidem omnibus cauſis communia ſunt, Illud proprium, quod ex loco uniuſcuiuſq; conſtitutionis firmiſſimo naſcitur. Nam quum cauſam & locos eius intellexeris, ut in ſecundo dicetur, firmiſſimum illius ſtatus locum, qualis nam in ea re ſit diligenter examinabimus, qui ſi reo optimus eſt, ei honeſtiorem cauſam reddit, Si opprimit, hoc eſt ſi uis firmiſſima defenſionis, locis accuſationis firmiſſimis depelli poſſit, accuſatoris cauſa facilior. ut uerbi gratia. In coniecturali quāto firmior inuerſio eſt, tanto totam defenſoris cauſam

Genera cauſarum.

Honeſtum. Turpe.

honeſtiorem efficit, quanto infirmior, tanto accuſatoris criminatio ſu-ſpicioſior, & rei cauſa turpior. Quum hæc ita ſint, conuenit exordiorũ rationem ad cauſæ genus accomodari, Itaq; ſi honeſtum genus cauſæ erit, omnino ſuperſedendum exordio, aut breuiter per principium oſtẽdendum eſt quare cauſa ſit honeſta. Si turpe erit, inſinuatione utendum eſt, de qua poſterius dicemus. Sin dubium, ne quid turpitudinis pars nobis obeſſe poſſit, á beneuolentia principium conſtituemus. In humili genere attentos, in obſcuro dociles faciemus. Dociles auditores facere poterimus, ſi ſummã cauſæ breuiter exponemus, hoc eſt id in quo conſiſtit controuerſia, de qua dicturi ſumus. Quod poëtæ tum docilitatis, tum attentonis gratia ab Homero acceptum, diligẽtiſſime ſeruant. hac enim ratione tam in Georgicis quàm in Aeneide apud Vergiliũ, itemq; apud Ouidium in libro Metamorphoſeos, & alios ferè omnes exordiũ compoſitum eſt & ſi attentos faciemus. Nã docilis eſt qui attẽte uult audire. Docilis.

Attentus.

Attentos faciemus, ſi demonſtrabimus ea, de quibus dicturi ſumus, aut magna aut noua eſſe, et ſi dicemus aut ad religionem pertinere, aut ad rem publicã, aut ad eos ipſos, qui audiũt, aut ad alios, quos charos habeant, aut ad illuſtres uiros, & ſi iudicationẽ aperiemus, & ſi rogabimus ut attente audiant. Beneuolos duobus locis maxime faciemus, á perſona & á cauſa, hoc eſt ab ipſa re. á pſona aut noſtra, aut aduerſariorũ, aut iudicum, & eorum nonnunquam, qui extra cauſam ſunt, A noſtra perſona, ſi officium noſtrum ſine arrogantia laudabimus, hoc eſt ſi quales in rem public. aut in parẽtes, aut in amicos, aut in eos ipſos qui audiunt fuerimus, oſtendemus, dum hæc quæ omnia noſtro officio facta commemoramus, ad cauſam pertineant. Vt pro L. Flacco. Quum in maximis periculis huius urbis atque imperij grauiſſimo, atque acerbiſſimo rei publicæ caſu, ſocio atque adiutore conſiliorum periculorumq; meorum L. Flacco, cædem à nobis, coniugibus, liberis ueſtris, uaſtitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam, ſperabã iudices honoris potius L. Flacci me adiutorẽ futurũ, quàm miſeriarũ deprecatorẽ. Quod enim eſſet præmium dignitatis, quod P. R. cũ huius maioribus ſemper detuliſſet, huic denegaret? Hic illud dicendum uidetur, ne quis dubitaret nos patroni, & eius de quo dicitur, perſonam unam putare. Nã & inuentio eadem ferè eſt hiſdemq; locis utendum, ſiue à patroni, ſiue ab eius de quo dicitur perſona exordiorum ſententiam excogitare uelis. Item ſi reipub. cauſa, aut non mediocris alicuius rei, quæ noſtri officij interſit, magna atq; honeſta ratione, aut etiam neceſſitate commotos ad hanc cauſam acceſsiſſe dicemus, ut pro C. Rabirio. Et ſi Quirites nõ eſt

Beneuolus.

Cicero pro L. Flacco.

Cicero pro C. Rabirio.

meæ conſuetudinis initio dicendi rationem reddere, qua de cauſa quenquam defendam, propterea quod cum omnibus ciuibus in eorum periculis ſemper ſatis mihi iuſtam cauſam neceſsitudinis eſſe duxi, tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarumq; omniũ C. Rabirij proponenda ratio uidetur officij mei, propterea quod quæ iuſtiſsima cauſa mibi, ad hunc hominem defendendum eſſe uiſa eſt, eadem uobis ad ſoluendum uideri debet. Nam me tũ amicitiæ uetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tũ meæ uitæ perpetua conſuetudo ad C. Rabir. defendẽdũ eſt adhortata. At uero ut id ſtudioſiſsime facerẽ, ſalus reipu. conſulare officium, conſulatus deniq; ipſe mihi unà uobiſcum cum ſalute reip. cõmendatus coẽgit. Deinde ſi noſtra incõmoda proferemus, ſolitudinẽ, inopiã, calamitatẽ, & cætera huiuſmodi, q̃bus per cõmiſerationẽ beneuolẽtia captatur, aperiemus. Quã rem tamẽ ita faciemus, ut ſine nimia amplificatiõe omnia dicamus. Nã in hoc maxime à peroratione differt exordiũ, q̃d ea quæ in exordio deguſtanda ſunt, in peroratione ampliſsime ſumuntur, huiuſcemodi exordiũ pro P. Sylla his uerbis aſſumpſit Cicero. Maxime uellem iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinuiſſet, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructũ aliquem potuiſſet percipere. Sed quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſsimo in honore, tum cõmuni ambitionis inuidia, tum ſingulari Antonij odio euerteretur, & in his priſtinæ fortunæ reliquijs miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet, quanq̃ huius incõmodis magnam animo moleſtiam capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni uiri lenitatem, miſericordiamq; notam omnibus quondã, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent. Hic & infirmitas multum ualet ſexus, ætas, liberi, pupilli, parentes, coniuges, & omnia quæ ſunt ad cõmiſerationem accommodata. Nam omnibus cõmiſerationis locis in exordio uti licere, tũ in multis, tum maxime in elegãtiſsima pro Milone oratione oſtendit Cicero, qui remoto metu, in cõmiſerationem hoc pacto deſcendit. Hoc profecto tempore eam poteſtatem omnem uos habetis, ut ſtatuatis utrũ nos qui ſemper autoritati ueſtræ deditiſ fuimus, ſemper miſeri lugeamus, an diu uexati à perditiſsimis ciuibus aliquãdo per uos ac per ueſtrã fidem, uirtutẽ, ſapientiamq; recreemur. Quid enim nobis duobus laborioſius? Quid magis ſolicitum, magis exercitum dici aut fingi poteſt, qui ſpe ampliſsimorum præmiorũ ad rempub. ducti, metu crudeliſsimorũ ſuppliciorum carere non poſſumus? & quidem cæteras tempeſtates, & procellas in illis dũntaxat fluctibus concionũ ſemper putaui Miloni eſſe ſubeundas,

Cicero pro Sylla.

Pro milone.

undas, quod ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat, in iudicio uero, & in eo conſilio. &c. Nonnunquã etiam ſi diluemus (pro ut in exordio licet) illata nobis ab aduerſarijs crimina, & ea maxime, quæ in exordio ab ipſis dicta ſunt, quæ res etiam multũ gratiæ affert exordio. Quũ enim ab his quæ ab aduerſario dicta ſunt, materiã trahat, omnem præmeditationis ſuſpicionem facillime tollit. Extremo ſi rogabimus, ut nobis breuiter dicturis fauere placeat. Ac primi quidem duo à noſtra perſona loci, qui partim ab officio noſtro, partim ab incõmodis trahuntur, & ſi primus magis ad accuſatorem, alter ad defenſionem pertineat, tamen cõmunes, id eſt tam defenſoris quàm accuſatoris inueniri poſſunt. Accuſatorem autem nonnunquam, aut odij, aut inuidiæ, aut ambitionis ſuſpicio ſequitur. Inuidiam ac ambitionem ſemper negabimus. Odium uero aut negabimus, ſi eos uiros in iudiciũ trahimus, quorum autoritas nos offendit, & dicemus uel reip. uel eorum etiam ipſorum, quos accuſamus cõmodo cõmoueri, ne licentia ita efferantur, ut ſe, & exiſtimationem ſuam perditum eant, aut cõfirmabimus ſi ab ipſis prius affecti iniuria uindictam quærimus, ut Cicero in Vatinium teſtem, quum aduerſarium in odiũ rapiat, odium quoq; ſuum, quo merito in eum incitabatur his uerbis exclamat. Si tua tantummodo Vatini quod indignitas poſtularet ſpectare uoluiſſem, feciſſem id quod his uehementer placebat, ut te cuius teſtimoniũ propter turpitudinem uitæ, ſordesq; domeſticas nullius momenti putarentur, tacitus dimitterem, nemo enim horum ita te refutandum ut grauem aduerſarium, aut ita rogandũ ut religioſum teſtem arbitrabatur. Sed fui paulo in te intemperantior fortaſſe quàm debui, odio enim tui, in quo etſi omnes propter tuum in me ſcelus ſuperare debeo, tamen ab omnibus penè uincor, ſic ſum irritatus, ut quum te non minus contemnerẽ, quàm odiſſem, tamẽ uexatum potius, quàm deſpectum uellem dimittere. Defenſorem, ac aduocatum, cum lucri ſuſpicio, tum quod officio cognationis, aut amicitiæ faciat conſequitur. id ultimum quod bèneuolentia faciat cognationisq; neceſſitudine exordio confirmabit, nulla cauſa lucri facere dicat, niſi lucrum, amicorum ſalutem appellaret. A perſona uero ipſius, qui accuſatur, ſi bonam exiſtimationem habere uidebitur, ea à nobis diluetur ſi accuſabimus, confirmabitur ſi defendemus, ſin contra, nobis quoq; contra faciendũ eſt. Ab aduerſariorum perſona tribus modis beneuolos auditores faciemus. Nam ſi potentes ſunt, in inuidiam rapiemus. Hic nos ſimplices, infirmos, impares fortunis, corpore, cautionibus, à cautis, potẽtibus, eloquentibus aduerſarijs circũueniri dicemus non oportere, ut pro P. Quintio. Quæ

Cicero in Vatinium.

Cicero pro P. Quintio.

res in ciuitate duæ plurimum poſſunt, hæ contra nos ambæ faciunt hoc tempore, ſumma gratia & eloquentia, quarum alteram C. Aquili uereor, alterā metuo, eloquentia Q. Hortenſij ne me in dicēdo impediat, nō nihil moueor, gratia Sex. Neuij ne Quintio noceat, id uero non mediocriter pertimeſco. Nec hoc tantopere quærendū uideretur hæc ſumma in illis eſſe, ſi in nobis eſſent ſaltem mediocria. Verū ita res ſe habet, ut ego qui nec uſu ſatis, & ingenio parū poſſum, cū patrono diſertiſſimo comparer, & P. Quintius cuius tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ ſunt, cum aduerſario gratioſiſſimo contendat, &c. Sin autem abiecti & humiles, in contemptionē adducemus. Sin turpes, & nocentes trahemus in odium, ut in Vatinium teſtem. A perſona auditoris beneuolentiam captabimus, ſi res eorum ſine aſſentationis nimia ſuſpicione laudabimus. Qua in re uehemēter utile eſſe cenſeo mores iudicum, ac naturas cognoſcere, prout enim aſperi, lenes, iucundi, graues, duri, remiſſiq; ſunt, laudem eorum, cauſæ accōmodabimus, ac in re honeſta dignitatem, in humili iuſtitiam, in felici miſericordiam. Quum pro læſis dicemus, ſeueritatem eorum extollemus. Contraq; ſi qui mores eorum cauſam noſtram impugnant, eos oratione mitigabimus, quod fiet ſi contrarios affectus cōmouebimus. Nam ſi iracundia officit, clementiam, ſi crudelitas, miſericordiā opponemus. Affectus enim moueri maxime, quod in peroratione licet, deinde in exordio ac narratione, tertio per totam orationem. A perſona eorū, quos extra cauſam eſſe diximus, ducitur exordium, ſi aut faciundum dicimus, quod ab amicis omnibus laudatur, aut non faciundum, quod inimicis optabile eſt. Vt illud Neſtoris apud Homerum, certe Priamus, ac eius filij gaudebunt, ſi uos (Agamemnoni & Achilli dicens) contendere intelligant. Ab ipſa re beneuolentiam eliciemus, ſi aut honeſtatem rei noſtræ extollemus, aut turpitudinem cauſæ aduerſariorū deprimemus. In his omnibus illud dicendum iudico, non ſolum cuiuſmodi ſint hæc quæ dicta ſunt conſiderari, uerū etiam magis qualis auditorum, accuſatorū, defenſorum, ac omnium qui aut in cauſa, aut extra cauſam ſunt de ipſa re, de qua agitur, exiſtimatio ſit. Nonnunq̄ etiam quæ opinio unius eorum de altero. Nam hoc pacto commode ad rem pertinens ex opinionibus inuenietur exordiū. Parum enim refert qualis ſit res conſiderare, niſi optime teneas qualis opinione hominum ac iudicum maxime habeatur. Quare hi loci exordiorum, de quibus hactenus dictum eſt, quum ad opinionem maxime accōmodentur, ex opinionibus quod nos ἐκ τῆς ὑπολήψεως dicimus Latine appellentur, neq; grauaremur in unoquoq; genere exemplū ponere,

Affectus quando mouendi.

niſi & longū eſſet, & rem ſatis dilucidam fore putaremus, uno aut altero exemplo poſito. Exules obſeſſam patriam ab oppugnatione liberant, parta uictoria quidam fert legem de exulibus reuocandis. Quum tantā lætitiam iudices uniuerſæ reipub. exules attuliſſent, ut ex oppugnatione uictores, ex obſeſſa ciuitate ampliſſimū triumphū ex hoſtibus reportemus, ad conſulendū uobis acceſſi, ut eam exulibus ciuitatem reddatis, quam ipſi ſua uirtute expulſis hoſtibus, uobis liberā atq; triumphantem reddiderunt. Item econtrario, Quum nullā rem tam pernicioſam reip. patres inueniri poſſe arbitrer, q̃ conſuetudines, q̃ leges, q̃ iudicia nō cōſeruare, conſulere uobis conſtitui, ut eos qui iam legibus & iudicijs ciuitatis exilio condemnati ſunt, reſtituere nolitis. Illic enim à perſona exulum, hic à re ipſa principiū ortū eſt. Rationes deinde ſubiungendæ, quæ circūſtantijs inueniuntur. Vt autē dilucidior exordiorū ratio ſit, alios quoq; locos eorū ponamus, qui tametſi ad eos qui expoſiti ſunt, quos ex opinionibus uocamus, reduci poſſunt, tamē quū magis cauſis accōmodentur, nec ab eis longe ſeparati ſint, multo facilius his poſitis, exordiū inuenire poterimus. Sunt ergo etiā exordia, quæ à partitione quadā aut exuperatione, aut confectione trahuntur.

Exordiū à partitione.

Eorū quæ quodammodo à partitione fluunt, genera ponimus tria. Primū cum duplex iniuria facta uidetur, & quaſi diuidendo dicimus potuiſſe nos, & alios criminis aduerſarios accuſare, ſed tamen modeſtia noſtra noluiſſe, aut ſui quoq; cauſa, ne grauius crucientur, ſufficere reipub. ſi unius pœnas dederint hoc modo, Imperator ciuitatem captam deiecit, ac ſæuit, nullū ex terra germen productū eſt, & quod impie feciſſet accuſatur, poſſumus ſic incipere ut dicamus. Si ſtatim quod ciuitatē deieciſſet, eius criminis pœnas dediſſet, non aliud quoq; iſti crimen acceſſiſſet. Nunc uero quū & impie ſerere auſus eſt, nullo modo prætermittendus nobis uidetur, cui etiā adiungi poterit pro ratione id quod ab euentu appellamus, Ne diuinā iram, quæ ſterilem terram effecit, in nos conuertamus. Hac in re cauendū eſt, ne res una minutim diuidatur. Non enim hoc à partitione exordiū, ſed à circūſtantiarū inciſione uehemens confirmatio eſt, de qua in tertio dicemus. Alterū enim aduerſariorū uitam & ante cauſam hanc exiſtimatio quædam infamiæ conſequitur, ut ſi contra meretricem cauſam agis, & propter aliam uitam iure illam accuſari, ac puniri poſſe diceres, maxime autem propter hoc quod nuperrime eſt auſa. Tertium à partitione quadam temporis, quod ab euentu appellare licet. Quū aut quod nunquam antea, nunc ſolum commiſſum, aut quod ſæpe factum ſit, ne rurſus fiat præcauendum dicimus, ut ſi quis expellendum dixerit Tarquiniorum

alio crimine.

genus,ne amplius pudiciſſimis fœminis talis uiolentia inferatur, aut Piſiſtratidas Athenis expellendos,quod nunquam priuati eſſe didicerint. Non ignoro ut dixi hæc ad ea quæ ſuperius enumerata ſunt accommodari. Verum quoniam his quoq; poſitis,quæ magis in ſpecies deſcendũt, facilior ac certior inuentio ſit,non uiſa ſunt ſuperſedenda. Ab exuperatione fit exordium,quum accuſantes dicimus maioris criminis accuſare potuiſſe,ut ſi quem furti accuſas,eum etiam ſacrilegij accuſari potuiſſe. Differt à primo partitionis modo,quoniam ibi multitudinem criminum conamur oſtendere ſolũ,hic nos maioris accuſare potuiſſe dicimus, & tamen aut quod nolumus, aut quod reip. ſufficiat, aut etiam ſui gratia, non illius,ſed huius criminis accuſamus. Defenſor exuperatione utetur, ſi dicere poterit ſe nõ ſolum ullam huius rei criminationẽ timuiſſe, ſed laudem etiam ſperaſſe hoc pacto. Quidã traiecto exercitu naues cõburi iuſſit,uicit,redijt,cauſam dicit,quod naues combuſſiſſet. Cuius ſimile eſt pro L. Flacco Ciceronis exordium. Quod à confectione appellamus,mirabile eſt,quum inuenitur : fit autem quum id quod faciendũ eſſe dicimus, iam quodammodo factum oſtendimus,quemadmodũ ſi in reuocandorũ cauſa exulum diceremus,nos quidẽ ſcribere legẽ, ut ſuſcipiantur exules. Verum iam re ipſa ab uniuerſa ciuitate, tunc ſuſceptos fuiſſe,quum palam fines ciuitatis tranſgreſſi,portis patriæ inſidẽtes hoſtes aggrederentur. Illud etiam animaduertendum,quod ſæpenumero, quãuis non omnino à nobis animus auditoris alienatus eſt, tamen anteq̃ ad rem ueniamus, ſi quæ contra obſtant, diluenda uidentur, ut Cicero in Verrinis,quod neminem accuſaſſet, & pro Milone metum mirifice amouet. Nam quoniã uehementer offendi animos poſſe uidebat,ſi aperte timere iudices circumpoſitis armis diceret,ipſe timere ſimulauit, deinde paulatim rationibus ſe recreat,ac reficit,ut ipſos quoq; iudices confirmet,quod ita factum ibi maxime exprimit. Quamobrem adeſte animis iudices,& timorem ſi quem habetis,deponite. Neque ego nunc contendo Cicerone.nõ extimuiſſe,ſed id noto,artis eſſe,quũ affectum aliquẽ ex animo iudicum remouere uelis, non inutile uideri eadem te motione affici ſimulare,deinde ita te inde rationibus reuocare,ut iudices quoq; abducas,quod exordium inſinuationis uim habet. Et tunc maxime fieri poſſe uidetur,quum aut res per ſeipſam, aut aduerſariorũ oratio animum auditoris à nobis alienat. Quorum utrunq; in Milonis cauſa acci diſſe contenderim,& in Pompeiana quidem,quoniã ſibi uidebatur obſtare, quod uir eloquentiſſimus nimium tarde ad ſuſcipiendam ueniſſet remp. per principium, id prius cõmodiſſime à perſona ſua, autoritate

Ab exuperatione.

loci, perſona auditoris captata beneuolentia diluit. Ac demum ad propoſitam cauſam tranſit ibi. Atq; illud in primis mihi lætandum iure eſſe uideo, quod &c. iudicio meo ſecundum exordium dicendū eſt, quod breuiſsimum pro honeſtate cauſæ fecit, licet enim una in cauſa duobus & tribus etiam, ſi cauſa poſtulare uidebitur, uti exordijs. Nunc de inſinuatione dicendum eſt. Inſinuatione igitur utemur, cum aut res per ſe turpis eſt, aut auditori perſuaſo turpis uidetur, quam rem planè intelligemus, ſi aduerſarius ita dixerit, ut fidem eum feciſſe credibile ſit. aut quū defeſſus eſt auditor eos audiendo, qui ante dixerint, quod multitudine uerb orum, quæ aduerſarij fecerunt, intelligere poſſumus, q̄uis tam hoc quàm illud ſuperius, geſtu etiam aliquo, aut dicto auditoris percipiatur. Si res per ſe turpis eſt, ſi quidem quod turpis ſit, negare præclare poſſumus, à beneuolentia principium conſtituemus. ſin autem ita manifeſta eſt, ut id negare difficile ſit (nam manifeſta negare magis odium, quàm beneuolentiam adducere ſolet) ſi igitur rei turpitudo difficile negari poteſt, ad inſinuationem confugiendum eſt, niſi quid turpe ac manifeſtum ab aduerſarijs cōmiſſum, maxime nuper nacti erimus, qua re ipſos criminando, beneuolos auditores facere poſſumus, ut C. pro Q. Ligario. Sed in inſinuatione primū dabimus operam, ut minora, aut alia mente facta uel dicta uideantur, aut ad præſentem quæſtionem non pertinere, aut leuiori pœna honeſtius emendari poſſe, aut ſatis punita uideri, deinde aut rem honeſtam pro re turpi, aut hominē pro homine, de quo agitur, aut pro re hominem, aut rem pro homine ſpectandū eſſe dicemus. Qua in re admonendū cēſeo, quod aduocatus melius, quàm is de quo agitur, non turpem cauſam ſolum, uerum etiam honeſtam dicere poterit, nam & laudare latius, & uituperare apertius, quæ uituperāda, diſsimus landiue putat, facile poteſt. Sæpe etiam maxime ſi quam uirtutis opinionem apud iudices conſecutus eſt, & defenſoris ſimul & teſtis officium afferre uidetur. Quum igitur ab his, quæ nos lædunt, quæq; auditoribus odio ſunt, ad ea quæ ipſi diligunt, & nos iuuant animos eorū reuerterimus iudicata maiorum de re ſimili, aut maiori proferemus, in quibus illi nil aſpere iudicarunt. Quod ſi res non per ſe turpis, uerum quoniā auditor perſuaſus eſt, turpis eſſe uideretur, uel à firmiſsimo loco aduerſariorum, & ab eo maxime, quo uehementius credimus auditorem moueri, dicere incipiemus. Quem locum ſi omnino ſoluere non potes, quū ſatis labefactaris, promittes certam eius ſolutionem in loco proprio facturum neceſſe eſſe alia præmittere, quibus apertiſsima eius loci erit ſolutio, uel omnem aduerſariorum accuſationem in genera quædam redu

Inſinuatione quando utendum.

cernus, & ea quaſi diuidendo exponemus. Hoc enim facit, ne quid aut obticere, aut obſcurare uelle uidearis. Quare auditor ſe potius temere aſſenſiſſe arbitratur, q̃ te, quem perturbatum oratione aduerſariorum putabat ſine cauſa confidere. Nec enim poteſt ſuſpicari te ita præparatum fuiſſe, quũ uideat ab ipſa oratione aduerſarij exordiũ fluere, ut Cicero pro Cluentio. Animaduerti iudices omnẽ accuſatoris rationẽ in duas diuiſam eſſe partes, quarum altera mihi niti & magnopere cõfidere uidebatur, inuidia iam inueterata iudicij, Altera tantummodo conſuetudinis cauſa timide & diffidenter attingere rationem ueneficij. & cætera. Aut dubitatione utemur, cui loco potiſſimum reſpondeamus, aut quid potiſſimum dicamus cum admiratione. Quod ſi tota cauſa ſic ab aduerſarijs aperta eſt, ut nullo modo negari poſſit, nec iure factum, nec aliud quid eſſe, confingere audeas, quum omnia ita concedis eſſe, quæres aliquid aut æquale, aut maius, aut omnino idem quod aduerſarium uulneret, qua ratione, pro Q. ligario exorſus eſt Cicero. Nouum crimen C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe, idq; C. Panſa præſtanti uir. ingenio fretus fortaſſe familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. Itaq; quò me uertam neſcio, & paulo poſt per conuerſionem in aduerſarium, ut & ipſum terreat, & auditorem excitet. Habes igitur Tubero, quod eſt accuſatori maxime optandum, cõfitentem reum. Sed tamẽ hoc ita cõfitentẽ ſe in ea parte fuiſſe, qua te Tubero, qua uirũ omni laude dignũ patrẽ tuũ. Itaq; prius de ueſtro delicto cõfiteamini neceſſe eſt, q̃ ligarij ullã culpã reprehẽdatis. Non enim ironia eſt, ut Quintilianus ſentit, ſed uera cõfeſſio criminis, partim ut miſericordiã captet, partim ut cũ eiuſdem rei, quã poſtea maiorem oſtendit, aduerſarium reum ac humanitate Cæſaris abſolutum oſtẽdat, ſummæ crudelitatis arguat, quod quàm ipſe facile conſecutus erat, eandem miſericordiam cæteris abnegatum iri cenſeat. Nec ſi eſſet ironia, poſſet illud recte dici, quod poſt cõfeſſionem ſubiungitur. Omiſſaq; controuerſia omnis oratio ad miſericordiam tuam conferenda eſt, qua plurimi ſunt conſeruati, Quum à te non ſolum liberationem culpæ, ſed errati ueniam impetrauiſſent. Sicut enim ſimplex confeſſio miſericordiam captat, ſic ironice dicta ab omni miſericordia aliena eſt. Hæc latius diximus, ne quis autoritate potius nõnullorum quàm ueritate ductus, id fundamentũ in ea oratione ſibi faciat quod totam defenſionẽ euertere potuiſſet. Quippe ironia huiuſmodi & miſericordiæ oppoſita eſt, & ne eiuſdem criminis accuſemus impedimẽto. At his duobus maxime tota Ligarij cauſa defenditur, quare non

Cicero pro Q. Ligario

Ironia.

in huiuſmodi cauſis ironice proferendam confeſſionem putamus. Sed cũ claris ac certis rationibus aduerſarij argumenta refellere poſſumus. Verum de hoc ſatis, nullus enim mente captus dubitabit criminando aduerſarios ex ſimplici confeſſione hoc in principio beneuolentiam acquiri. Si autem defeſſus auditor fuerit, aut breuius nos dicturos pollicebimur, quàm parati fuerimus, nec imitaturos aduerſarium, qui per longas ambages eos detinuerit, aut aliquid quod ad riſum moueat inferemus, uel ſi rei dignitas riſum non pateretur, aliquid nouum, triſte, horribile dicemus. Nam ut faſtidium ſtomachi, ac cibi ſacietatem, aut aliqua re amara leuamus, aut dulci mitigamus, ſic animus audiẽdo defeſſus, aut horribili integratur, aut ridicula renouatur. In omni autem exordio id diligenter conſiderandum eſt, ut quid lædat, quid nobis proſit perſpiciamus, ut ab his quæ nos lædunt, uel aduerſarium iuuãt, ad ea quæ cauſæ noſtræ adiumento ſunt, aut quæ aduerſarium pungunt, aut ſaltẽ quæ minus nocẽt refugiamus. Præterea bonus quidẽ orator neq; agere neq; dicere cauſam incipiet, niſi quis ipſe ſit & apud quem, & pro quo dicat, quo tempore, quo loco, quo rerũ ſtatu, qua uulgi fama, aut opinione, de iudicibus, de re, de accuſatore, de reo, ac cæteris huiuſmodi ſecũ ipſe cogitabit. Amplius ſciendũ ab omni circunſtantia inueniri exordium, nõ à perſona ſolum & re, uerum etiam à cauſa, loco, tempore, & modo. A fama etiam & expectatione uulgi nonnunquam ducitur, ut Cicero pro Deiotaro, inter alia locum quoque introduxit. Moueor etiam loci ipſius inſolentia, quod tantam cauſam, quanta nulla unquam, in diſceptatione uerſata eſt, dico inter domeſticos parietes, dico extra conuentum & eam frequentiam, in qua oratorum ſtudia niti ſolent, in tuis oculis, in tuo ore, uultuq; acquieſco. Multa etiam ſunt exordia, quæ quum principaliter aut beneuolum, aut attentum, aut docilem faciant auditorem, tamen hæc tria ſimul conficiunt. Eſt & illud dicendũ, quod q̃uis à perſona noſtra principalius, aut ab alio quodã loco exordiũ conſtituamus, tamẽ licet uel in ratione expoſitionis, uel in redditione, uel etiã in ipſa expoſitione & à cæteris locis beneuolentiã captã inſerere, quod & de attentione, & docilitate intelligendũ eſt. Omne aũt exordiũ ex quatuor maxime cõponi uidetur, expoſitione, ratione, redditione, cõprobatione. Expoſitio eſt oratio, quæ quũ ab aliquo eorũ locorũ, qui ad inuentionem exordiorũ pertinere dicti ſunt, inueniatur, aut docilem, aut beneuolum, aut attentum facit auditorem. Ratio eſt oratio accõmodata expoſitioni, per quam id quod expoſitum eſt confirmatur facile. Redditio eſt breuis complexio eius quod expoſitione, & ratione conficitur, & to

Expoſitio.

Ratio.

Redditio.

tius rei aperta propoſitio. Comprobatio eſt redditionis cauſa, quæ quidē rem totā manifeſtius tangit. Huius artificij exemplū à Cicerone ſumere fortaſſis idcirco erit obſcurius, quod in dicendo non quemadmodum in docendo clare traduntur omnia. Sed ut ars occultetur, & oratio plus dignitatis poſſideat, cœlari hæc ab oratoribus in dicendo ſolent, nō enim ut artem doceant, uerum ut rem ſuam conſequantur, cauſas agūt. Quare exemplo à nobis clarius poſito, conari conuenit & Ciceronis exordia ad hæc redigere artis præcepta, quod & in cæteris faciemus. At hoc quidem hic dictum ſit, ne ſæpe his excuſationibus longior ſim, quod planè in quantum poſſumus dignitate orationis ſublata artē docemus. Magnitudine tributi coguntur Carthaginenſes liberos uendere. Et quidam apud Romanos legem fert diminuenda eſſe tributa Carthaginenſibus. Neminem ueſtrum latet Quirites quāta mala Carthaginenſes propter uectigalium magnitudinem patiantur. hæc eſt expoſitio à calamitate perſonæ inuenta. Ratio, Neq; enim res ita parua eſt, quam in liberos committere conguntur, ut facile latere poſſit, & quicquid huiuſmodi dici poteſt. Vbi ſciendum quod nonnunquam etiam ad rationem unā alia poteſt afferri ratio, quum prima non ſatis firma uidebitur, aut quū ratio iam dicta, non ita probatur ut egeat comprobatione. Redditio, Vos autem decet Quirites pro gloria & laude ueſtri nominis tributa miſeris diminuere. Comprobatio, Ne cognantur tātam calamitatem attingere, ut & filios quos genuerunt, in perpetuam uendant ſeruitutem. Hinc ergo iam aperte uideri arbitror, quoniam orationis grauitate remota res nuda propoſita eſt, quod expoſitio exordij à locis inuenitur. Ratio à circunſtantijs. Redditio tangit ipſam rem, quam uolumus. Cō probatio cauſam redditionis affert, quæ quidē in iudiciali ut plurimū prætermittitur, aut redditioni coniungitur. Verum in demonſtratiuo genere commodiſſime poſt redditionem dicitur, & ſplendorem affert orationi non minimum. Expoſitio etiam nonnunquam talis eſt, ut duplex eſſe uideatur, qualis illa Ciceronis pro Marcello, quod ut melius percipiatur, non grauabor hic totum illum locum tranſcribere. Cicero pro Marcello. *Diuturni ſilentij patres conſcripti, quo eram his temporibus uſus non timore aliquo, ſed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit, idemq; initium, quæ uellem quæq; ſentirem meo priſtino more dicendi. Hæc expoſitio eſt ſenſu multiplex, cōpoſitio orationis omnino ſimplex. Infert deinde rationes, tātam enim manſuetudinem, tam inuſitatam inauditamq; clemētiam, tantum in ſumma poteſtate rerum omniū modiū, tam deniq; incredibilem ſapientiā ac penè diuinam tacitus nullo modo*

præterire

præterire poſſum. M. enim Marcello uobis patres conſcripti reiq; publicæ redditio non ſolum illius, ſed etiam uocem meã, & autoritatem uobis & rei publicæ ſeruatam ac reſtitutam puto. Subdit deinde rationes quibus uerecundiam & dolorem ſilentij cauſam fuiſſe oſtendit, Dolebam enim patres conſcripti, & uehementer angebar, quum uiderem uirum talem qui in eadem fuiſſet cauſa, qua ego non in eadem eſſe fortuna. Nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam uerſari me in ueſtro uetere curriculo illo æmulo atque imitatore ſtudiorum meorũ atque laborum, quaſi quodã ſocio à me & comite diſtracto. Poſt hæc ſequitur redditio expoſitioni, & primæ rationi accõmodatior & totius cauſæ, qua de laudibus agitur Cæſaris aptiſſima expoſitio. Ergo & mihi & meæ priſtinæ uitæ conſuetudinẽ C. Cæſar interclusam aperuiſti, & his omnibus ad bene de rep. ſperandũ, quaſi ſignũ aliquod ſuſtuliſti. Cõprobatio, Intellectũ eſt mihi quidẽ in multis, & maxime in me ipſo, & paulo ante in omnibus, quum M. Marcellum ſenatui reiq; publicæ conceſſiſti, cõmemoratis præſertim offenſionibus, te autoritatem huius ordinis dignitatemq; reip. tuis uel doloribus uel ſuſpicionibus anteferre. Hoc Ciceronis exordio omnia quæ ſuperius à me de exordiorũ partibus dicta ſunt, intellecta optime puto, hæc & in alijs ordine confecta inuenies, multa uero colligere ne faſtidium legentibus afferam ſubuereor. Nam & res his quæ dicta ſunt aperta eſt, & qui hæc intellexit eum pulchre cætera orationis exordia percepturum puto. Hæc eadem & in inſinuatione cõſiderantur, q̃uis longe ac per ambages, ac multo confuſius ad redditionem neceſſario exemplis plerunq; interpoſitis deſcendimus. Præter hoc etiam illud ſciendum, exordia quæ trahuntur ex opinionibus ubiq; inueniri. Cætera quæ ex partitione, exuperatione, aut confectione inueniri diximus, quoniam propius rei accõmodantur, & maiorem in dicendo uim afferunt, quærẽda quidem diligenter cenſemus. Verum nõ in omnibus inueniri poſſe ſciendum eſt. Item poſſe contingere, ut una in cauſa pluribus à locis exordia inueniantur, ut in eius cauſa, qui ciuitatem deiecit ac ſæuit, omni partitionis modo exordiri poterimus. Nam & quod ciuitatẽ deieciſſet, debuiſſe pœnas dediſſe, ut iam diximus, & ſi infamis foret, & ob præteritam uitam puniendum, & ab euentu, ne quam iram in ſolum ipſius urbis dij tranſtulerint, in uos conferant, & à confectioni, quod nos uideamur factum eius in iudicio reprehendere. Re autem uera diuinam iram iampridem impietatem eius coarguiſſe, quod terra nihil produxerit. Præterea nonnulla exordia multos ad locos accõmodari poſſe, ut illud pro L. Flacco, ad utrunq; à perſona noſtra locũ

Aemulus in bonã partẽ

pertinere uidetur. Nam & officioſum ipſum in rempublicã fuiſſe oſtendit, & incommodum præter ſpem eueniſſe deplorat, qui modus, tertius commiſerationis locus in tertio nobis ponetur. Ab omnibus enim commiſerationis locis exordium poſſe ſumi uolumus, & locum ab incommodis noſtris nominari. Similiter ab omnibus indignationis locis, quẽadmodum ad perſonam aduerſariorum adducimus. Item illud pro L. Flacco per exuperationem compoſitum eſt. Nunc ne quando uitioſo exordio utamur, quæ uitia uitanda ſunt docebo. Sunt igitur hæc exordiorum uitia, Apparatum, uulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præcepta. Apparatum eſt quod nimis continue ac ſplendide compoſitum eſt, id quum ſuſpicionem afferat auditori præmeditationis, & artificij, ut in iudiciali genere ferè nũquam niſi quũ cauſæ magnitudo id poſtulat, aut auditores huiuſmodi ſint ut contemni ſe credant, ni orationis compoſitione delectentur. Ita in deliberatiuo ſemper adhibendum, nã præmeditationis ſuſpicio oratori cõſulenti prodeſt, cauſam agenti obeſt. Quare in iudiciali ſimplicius exordium componi debere dicerem, niſi uererer quod contemni ſe iudices ſuſpicarentur. Nam quum tria præſtare potiſſimum orator debeat, ut doceat, ut moueat, ut delectet, cum ubiq;, tum maxime in exordio delectare debet. Quare compoſitio exordij nec tam deiecta ſit, ut non delectet, nec tam luculenta, ut præparationis ſuſpicionẽ afferre uideatur. Vulgare eſt qđ in plures cauſas poteſt accõmodari. Cõmune qđ æque aduerſariorũ cauſæ ac noſtræ conuenire poſſe uidetur. Quare illud, ſi cãm hoc eſt ſi perſonæ officiũ tãgis, euitabis. Cõmutabile eſt illud, quod ab aduerſario leuiter cõmutatis uerbis ad cauſã ſuã traducitur. Lõgũ eſt, quod pluribus uerbis cõpoſitũ eſt, q̃ cauſa poſtulat. Poſtulant autẽ ſimplices quidem & honeſtæ aut nullum aut quàm breuiſſimum. Perplexæ uero ſuſpectæ ac infames longius, quamuis in his omnibus adhibendus ſit exordij modus, ut ſemper in modica eius longitudo euitanda ſit. Separatum eſt, quod non ſicut aliquod membrum toti cohæret cauſæ. Tranſlatum quod non id conficit, quod opus eſt, ut ſi quum opus beneuolentia ſit, magis attentum facias, aut ſi inſinuatione utaris, quum principio opus ſit. Contra præcepta eſt, quod neq; beneuolum, neq; docilem, neque attentum facit auditorem. Ac de exordijs quidem ſatis.

Exordiorũ uitia.

Quæ ab oratore præſtãda.

DE NARRATIONE.

Narratio eſt oratio quæ rem geſtam, aut perinde ut geſtam diligenter exponit. Narrationum tria ſunt genera, Ciuile, digreſſorium, remotũ. Ciuile eſt quo exponimus rem geſtam, & unũquodq; trahimus ad utilitatem noſtram. Digreſſorium, quod habet digreſſionem, aut criminationis, aut delectationis, aut fidei, aut laudis, uel apparitionis cauſa. Remotum eſt, quod à ciuili cauſa ſeiunctum eſt, in quo tamen exerceri conuenit, ut facilius id quod ad cauſam pertinet, peragere poßimus. Huius duæ ſunt partes, nam aut perſonis aut negotijs attribuitur. Primum debet continere quandam orationis dignitatem perſonis accõmodatam, ut ſermo cum accommodata uarietate, & orationis feſtiuitate animorum oſtendat dißimilitudinem, grauitatem, lenitatem, ſpem, metum, ſuſpicionem, deſiderium, dißimulationem, errorem, miſericordiam, rerum uarietates, fortunæ cõmutationes, inſperatũ incommodum, ſubitam lætitiam, iucundum exitum rerum. Alterũ quod negotijs attribuitur, tres habet partes, fabulam, hiſtoriam, argumentũ. Fabula eſt oratio, quæ rem nec ueram, nec ueriſimilem continet. Hiſtoria eſt oratio quæ rem ueram, ſed ab ætatis noſtræ memoria remotam continet. Argumentũ eſt oratio, quæ rem fictam, ſed ueriſimilem explicat. Verum quoniam digreſſoria narratio oratori neceſſaria eſt, ut qualis ſit, uel digito demonſtretur, à Cicerone, cuius diuinæ orationes hæc nobis omnia ſuppeditant, exemplum ſumamus. Quarto igitur in Verrem, quum ex oppido Thermitanorũ antiquißima ſigna ſublata eſſe quereretur, ſic maioris inuidiæ ac criminationis cauſa digreditur. Etenim ut ſimul P. Africani quoq; humanitatem agnoſcatis, oppidum Himeram Carthaginenſes quondã cœperant, quod fuerat in primis Siciliæ & clarum, & ornatũ. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto ſocios ſua per noſtram uictoriã recuperare. Siculis omnibus Carthagine capta, quæ potuit reſtituẽda curauit. & cætera quæ ſequuntur, ſed hæc longior, illa breuißima in tertio. Ne poſtea quidem cũ in ea ipſa loca ueniſti, potuiſti accipere id quod eſt proditum memoriæ, ac literis, Latonam ex longo errore & fuga grauidam, & iam ad pariendum uicinam temporibus exactis cõfugiſſe Delum, atq; ibi Apollinem, Dianamq́; peperiſſe. Huiuſmodi multa ſunt in Verrem tum fidei, tum cirminationis ccuſa, delectationis etiã ut Proſerpinæ raptus. Lau-

Narrationũ genera.

Fabula.

Hiſtoria.

Argumẽtũ

dis quoque & uituperationis gratia nonnulla inuenies, ſed ex uno uel altero exēplo, qualia ſunt omnia intellectū iri ſatis puto. Illud præcipiendum, animaduertiſſe nos Ciceronē has digrediendi narrationes cū aliqua ſemp ferè uel admonitione uel præparatione dicere, ſi cui placet, ita ingreſſum illū appellare. Etenim ut ſimul P. Africani quoq; humanitatem cognoſcatis. Præterea ex hiſtorijs plerūq; uel fabulis ſumi, & in omni parte orationis præterquā in exordio, & peroratione fieri poſſe. Ad hæc non narrando ſolum digredi, ſed laudando quicquàm, uel locis demonſtratiui generis uituperādo, exhortando, terrēdo, deprecando, conſulendo, & multis alijs modis. Nam quicquid per totam orationem dicitur, quod non à re de qua agitur, aut ab his circūſtantijs, quæ ei rei implicitæ ſunt ad probandam rem trahitur, id totū digreſſorium oportet exiſtimari, & longiora quidem huiuſmodi nonnulla ſunt, ut quarto in Verrem ſiciliæ laus, & pro Cornelio popularis illa uirtutum Cn. Pompeij commemoratio, Sed de digreſſione ſatis. Illa narratio quæ ad cauſas pertinet debet eſſe dilucida, breuis, ueriſimilis. Neceſſe eſt enim ſi uictoriam in dicendo conſequi uolumus, ſic dicere ut auditor facile intelligat, meminerit, credat. Verū dilucida breuis, ac ueriſimilis oratio, tametſi ad omnes partes orationis pertineat, tamen maxime in hac parte cuſtodienda eſt, qua primo iudicem docemus. Nam ſi acciderit ut expoſitionem cauſæ iudex, aut non intelligat, aut nō meminerit, aut non credat, fruſtra in reliquis laboramus. Breuis narratio erit ſi non à primo principio repetetur, & ſi ſummatim non particulatim narrabimus, ſi omnia quæ non iuuant prætermittemus, ſi ita uniuſcuiuſq; dicemus exitum, ut etiam ſi quæ antecedunt intelligantur, ſi ſemel dicta nō repetemus, ſi nullis circuitionibus utemur, ſi nō digrediemur, ſi uſq; eò quò opus fuerit progrediemur, deinde ſi ea ſolum dicemus quæ prætermitti non poſſunt, quæ per ſe intelliguntur abijciemus. Nam qui ita narrat. domum tuam petij, hoſtium pulſaui, puer reſpondit, eum interrogaui ſi ibi eſſet dominus, negauit, ego inde diſceſſi, in forum redij. Is ſe non intellexit multitudine rerum non uerborum male narraſſe. Quare nobis placet tam rebus quàm uerbis breuem eſſe narrationem. Sed ſi quoniā multa dicenda eſſent, longam narrationem intexere neceſſe eſſet, in fine narrationis cōmonitione, hoc eſt breui epilogo quodā utemur, quo ſummatim quæ dicta latius ſunt, in memoriam redigamus. Quod Cicero etiam in narratione breuiſſima pro Ligario idcirco fecit, ut quoniā cauſa difficilis erat, his argumentis narrationem quæ ſuperius tetigit breuiter, latius cōprobaret. Nam quod in initio dixit, cū eſſet adhuc nulla

Breuis narratio.

belli ſuſpicio, ibi repetit. Adhuc C. Cæſar Q. Ligarius omni culpa uacat, domo egreſſus eſt non modo nullam ad bellum, ſed ne ad minimam quidē ſuſpicionē belli. Ac cætera ſummatim ita repetit ut argumentis cōfirmet. Quare ipſius Ciceronis ſententia placet, ut & ſummatim ſi opus eſſe uidetur, diffuſius dicta repetamus, & interpoſitis argumentis quæ aut minus uериſimilia, uel contra nos eſſe uidentur, ea apertius refellemus. Non enim ita breuem eſſe narrationem cenſemus, ut aut in obſcuritatem incidat, aut minus credibilis uideatur. Nam ſatius eſt ſupereſſe aliquid quàm deeſſe, ut enim ſuperuacua cum faſtidio audiuntur, ſic neceſſaria non ſine periculo ſubtrahuntur. Præterea ſi quàm maxime ornata erit, & uarietate orationis iucunda, & ſi longior erit, cum tamen delectet, breuior uidebitur. Quare quanto plura dicenda ſunt, tanto nobis politior narratio conficienda uidetur. Ad ſummam breuem narrationem non eā dicimus qua minus, ſed qua nihil plus q̄ oporteat dicitur.

Dilucida narratio.

Dilucida erit, ſi rerū ac temporū ordinē ſeruabimus, ſi nō deerrabimus ab eo, qđ incepimus exponere, ſi breuitatis præcepta ſeruabimus, præterea ſi nihil noue, aut contorte, aut duriter tranſlatū dicemus, ſi proprijs, & maxime uſitatis uerbis utemur, ſi orationis contextus nec nimium longus, nec nimium confuſus ſit. Poſtremo ſi tota narratio ſic diſtincta, rebus, perſonis, temporibus, locis, ac cauſis erit, ut unum alterū confirmet, & nullum aliud confundat. Hoc enim plurimum ad claram & uerisſimilem narrationem pertinet.

Veriſimilis.

Veriſimilis narratio erit, ſi ut natura rei & mores hominum ac opinio poſtulat, narrabimus, ſi cauſæ, rerum, conſiliorum rationes extabunt, ut nihil actum, nihil dictū ſine cauſa putetur. Nam cum totius confirmationis, ac confutationis fundamentum narratio ſit, non eſt dubium, quin ſemina probationis debeat continere. Fluunt autem probationes omnes à locis uniuſcuiuſq; conſtitutionis, maxime proprijs, quos in aliqua circūſtantia fundari neceſſe eſt. Quare placet in narratione non perſonarum dignitates ſolum & rem & cauſam, & quæ cum has circunſtantias conſequantur, aut antecedant ad rē noſtrā cōprobandā aut im̄pbādā aduerſariorū pertinent, ſed rerū etiam locorū opportunitates, ſpatia temporum, ac occaſiones & rerū idoneas narrationi diligēter inſerere. Si aliquid falſum exponimus, danda eſt opera ut ueris conueniat, ac his quodammodo cohæreat, ac innitatur. Nam quæ finguntur niſi ueris ac manifeſtis mixta comprobētur, facile ficta eſſe intelliguntur. Quod diuinitus poëta omnium præſtantiſſimus in exponendis Sinonis inſidijs conſecutus eſt, nam ſtatim à ueris incipit. Fando aliquid ſi forte tuas peruenit ad aures, Bellidæ nomen

Vergilij locus.

Palamedis, & inclyta fama. Cui fictum illud accommodat. Illi me eomitem, & conſanguinitate propinquum Pauper in arma pater. &c. Verum deinde addit. Inuidia poſtq̃ pellacis Vlyſſi (haud ignota loquor) ſuperis cõceſſit ab oris. Quo in loco ille poëta eximius etiã interruptione quadam narrationis, ut animi cupiditate audiendi exarderent, mirifice uſus eſt. Sed quid ego hæc, haud ne quicq̃ ingrata reuoluo? &c. Præterea id maxime memoriæ tenendum arbitror, quod quum ubique per totam orationem diligenter faciendum ſit, tum uel maxime in ficta narratione ualde cauendum, ne parum inter ſe quæ dicuntur conueniant, ne ſibi ipſis pugnantia ſint, ne quid per totam orationem aliter ac expoſuimus, aut dicere, aut ſentire uideamur. Solent enim ficta memoria facile excidere. Vnde uulgo dicitur mendacem memorem eſſe oportere. Verũ hæc ſcilicet ut breuis & dilucida, ut ueriſimilis narratio ſit, ita ſimul intelligimus, ut unicum quoddam genus confici uelimus.

Mendax memor.

Nam & ſi præcepta ſeparatim dantur, quod aliter fieri non poteſt, tamen omnia ſimul in dicendo amplectemur. Neque enim propter breuitatem præcepta ea quæ ueriſimilem rem faciunt prætermittemus, nec ut ueriſimiliter dicamus, breuitatem deſpiciemus, nec ut credibilis, ac breuis narratio ſit, nimis uitandũ eſt, ne obſcuritate offendas. Quod erit ſi omnia quæ ad probandũ neceſſaria ſunt, nec prætermittuntur, nec longa oratione, ſed paucis & quàm proprijs uerbis exponuntur. Vt ſi propter habendam mulierem, ac bona eius, ueneno à quodam maritum ipſius petitũ, aſſeueraſſes, ſic breuiter probationis ſemina delibabis. Auarus & libidinoſus homo mulieris ueneno uirum excipere inſtituit. Quod ille cũ poculo hauſiſſet ſanus bibit, ſtatim concidit, & liuor & tumor confeſtim indices inſecutus eſt. In difficilibus autem cauſis, etiam illud communiter præcipiatur, ſententias exordij quàm breuiſſime tangendas nobis uideri. Nonnunquam etiam ad leuandum tædium interfatione quadam auditorem reficiendũ. Audiſtis quæ acta ſunt, accipite nunc quæ ſequuntur. Præterea quædam alio loco dicturum, aut omnino prætermiſſurum te ſignificare nonnunquam oportet, quale eſt apud Ciceronem. Moritur Fuluius. Multa enim quæ ſunt in re, quia remota ſunt à cauſa, prætermittam. In omni autem cauſa non accuſator ſolum, ſed etiam reus narrabit, niſi accuſatoris narratio ſatis ſibi utilis eſſe uidebitur. Eritq́; ipſa rei narratio magis ſimplex ac demiſſa, q̃ accuſatoris, quod enim ille aſtute nonnunquam factum, aut conſilio dicet, nos ſimpliciter ita narrabimus, ut caſu potius, aut imprudentia, quàm ex conſilio factum aut dictum putetur. Ad hæc ſi narratio non bene to-

cohæret, ac parũ uerisimilis, ſi tota ſimul dicitur, uideri poteſt, pote
mus particulatim narrare, & parte comprobata, reliquum etiam
arrationis, & comprobationis abſoluere, quod ſæpius reo faciundum
xerim, quum anguſtijs cauſæ angitur. Narrabit enim partem & cõ
tabit, deinde reliqua etiam hoc modo perſequetur. Inueniri nonnun
uam & huiuſmodi cauſas non ignoro, in quibus nulla narratio eſt, ut
quæratur, filius an frater ex inteſtato mortui hæres eſſe debeat. Hoc
uim in caſu nihil prorſus eſt quod narres. Nã nec res ipſa, nec quæ ad
ãm probandam extra pertinent, narrationem patiũtur, quæ res, ut to
breui ac liquido pateat, narrationis materiam ex tribus profluere ſci
dum eſt, ex re geſta, ex his quæ rem probant, ex utriſq;. Ex re ipſa ge
a, ut nocte ingreſſus templum eſt, pecuniam grandem inde ſubripuit.
uum exiret à cuſtodibus comprehẽſus, eos quoq; ipſos pollicitationi
us magnis corrupit. Ex his, quæ probant, ut Vlyſſes quum ſe neget
iacem occidiſſe, in re quidem nihil narrat, ſed ſibi cum Aiace nullas fu
ſe inimicitias dicit, de laude inter ipſos certatum, caſu deinde aut ali
ua de cauſa uerisimili eum in ſolitudinem ueniſſe, iacentem ac exanimẽ
iacem conſpicatum eſſe. Ex utriſq; quum & res geſta narratur, & ea
uibus res probatur non prætermittuntur, ſi ad ea quæ dicta ſunt Vlyſ
s adduceret commiſeratione ſe commotum gladium extraxiſſe. Teu
rum deinde interueniſſe. Quare diligenter conſiderandũ eſt ſiquid nar
ationi aut res, aut probatio, aut utrunq; mediocriter ſuppeditare po
ſt. Quod ſi non accidit, narrationi tunc ſolum ſuperſedendum eſt. Nã
iudex cauſam præſciret, adhuc nihilominus narrandũ eſſet, non enim
olum ut cognoſcat, ſed maxime ut conſentiat narratio adhiberi ſolet.
Oratoris tamen iudicio narrandũ nec ne ſit, quũ cauſa ab auditoribus
enetur, relinquimus. Verũ quoniam nonnulli ut breuiter narrent, ma
putant ab ipſa re, qua de agitur, ſemper narrationẽ incipere debere.
De initio ac præparatione eius dicendum uidetur latius. Ergo cũ exor
ium ita perfeceris, ut initio narrationis cõhæreat, ſiquidem res per ſe
uiuſmodi eſt ut & ſatis pateat, & probationum ſemina omnia conti
ere uideatur, ipſam ſtatim aggredi proculdubio debemus. Vt Cicero
ro Cn. Pompeio. Bellum graue, & periculoſum noſtris uectigalibus,
tque ſo ijs à duobus potentiſsimis regibus infertur Mithrydate & Ti
rane. Quod ſi ſemina probationum non ſolum à geſtione oriuntur ne
otij, ſed etiam ab his quæ negotiũ antecedunt & conſequuntur. Nar
atio quũ ab his quæ anteceſſerunt incipiat, cuncta perſequitur, à qui
us probaturi cãm ſumus, ut Cic. pro Archia poëta, nõ inde incepit, qđ

cũ Lucullo in Siciliã profectus, Archias quũ inde decederet in Heracliam ciuitatẽ aſcriptus eſt, qđ ad rem pertinebat, ſed ut facilius probaret nõ modo nõ eſſe ſegregandũ, cũ ſit ciuis, à numero ciuiũ, uerũ etiã aſciſcendum ſi nõ eſſet, ſic incipit. Vt primũ è pueris exceßit Archias, atq; ab his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatẽ informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit primum Antiochiæ, nam ibi natus eſt. Omnia quæ narrat Archiæ ingenio ac doctrina magnifice fermè à pueritia contigiſſe. At ut ordine, ac certioribus præceptis hanc rem aperiamus, In iudiciali genere primum conſiderandum uidetur priuata ne an publica quæſtio ſit.

In priuatis iudicijs accuſare.

In priuatis iudicijs ſi accuſamus, à præterita uita ita incipiemus, ut ſemper eum auare uixiſſe aſſeramus, ſi propter auaritiam factum contendimus, aut luxurioſe, perfidioſe, ambitioſe, quæ omnia uel latius, ſi firmiora ſunt, uel per occupationem ſi tenuia proferemus, deinde paulatim deſcendere poterimus ad eam rẽ, quam perperam ab eo factam criminamur, propter id animi uitiũ, quod iam prænarrauimus. Quod ſi præterita uita ea eſſet ut minime nos iuuaret, præparatio narrationis per paralepſim, hoc eſt prætermiſſionẽ introducenda erit. Nã quæ in præterito egerit tempore relinquere nos dicemus, ne quid extra cauſam agere uideamur, Rem ſic apertam eſſe, ut pro ſe probetur non alijs adiumentis egere. Sin defendimus, ſimiliter à tranſacta uita, ſi adiumento nobis eſt præparabimus. Sin aduerſarium potius iuuat, dicemus ad rem uenire, ne multitudine earum rerum, quæ extra crimen id ſunt quod aduerſarij fecerunt, tempus conteramus. Eodẽ modo & in publicis quæſtionibus ſemp à ſuperioribus incipiemus, quæ tamẽ à cauſa aliena nõ ſint. Id ſanè ſciendũ qđ in priuatis præparationes à qualitate ut diximus perſonarum plerunque inueniuntur, In publicis etiam ab operationibus & maxime his quas publice fecerunt hoc modo. Quum mille captiui noctu ab hoſtibus fugiſſent, imperator eis portas ſecundũ legem non aperuit, trucidantur ab his qui eos perſequebantur, accuſatur imperator, præparatio hic & à qualitate perſonæ quod ſemper perfidus, rebusq; publicis inimicus fuerit, & à rebus publice geſtis, quod & ita imperauerit, ut & multi proſtrati, & quomodo imperitauerit, breuiter aperiemus. & mille noſtrum capti ſint, etiam exponemus, rem amplificando, ita tamen ut narrationi amplificatio cõueniat. Qui cum uirtute ac nobilitate animi ad conſeruandam patriam quam ipſe amiſerat, uincula rupiſſent, in portas ueniſſent, perfidia ſua uſus ipſe aperire noluit, Quæ ut clarius intelligantur non grauabimur uarijs exemplis qualia eße debent oſtendere. Quare ſi breuiter dicamus ſic in conſultatione

παράλειψις.

primo

primo migrationis, deinde latione legis, tertio de bello & pace præparatio inueniri ſoleat. Reliqua iudicio eius qui orat dimittemus. Qui de migratione conſultant, tribus maxime moueri ſolent, Nam aut quia cōmoda quæ prius ex prouincia ſua capiebāt deficiūt, Vt ſi Aegyptij, quoniā non creſcit amplius ut conſueuerat Nilus, migrandum dicerent. Aut quia noua calamitas terret, ut ſi Siculi impetu Aetnæi mouerētur ignis. Aut ſi nullum horū factū eſt, quia melioris prouinciæ deſiderio afficiuntur, ut ſi Veneti an migrandum eſſet in Græciam, conſultarent. In primo ergo ſi ſuademus nulla alia de re aſſeremus maiores Aegyptū habitaſſe, niſi quia uidebant quæ cōmoda Nilus cremento ſuo afferret. Eorum cōmodorum breuem expoſitionem faciemus, deinde dicemus nos merito ſententiam antiquorū obſeruaſſe, quouſq; eam rem habeamus, quæ eos hortata fuit Aegyptum habitare. Nunc autem cum fluuius nō creſcat, & hæc aut illa patiamur, fugiendum cenſeo. Etiam narrabit incommoda, quæ patiuntur cum amplificatione. Diſſuaſor non illo commodo ſolum motos fuiſſe maiores, ut Aegyptū habitaſſent dicet, ſed alijs quoq; multis quæ ſummatim exponet cum amplificatione quadā, quæ omnia quum adhuc nobis integra adſint, paruo hoc incōmodo non debere moueri, & id narrabit incōmodum ſimpliciter, uel cum attenuatione. In altero, hoc eſt quando noua calamitate terremur, dicemus maiores huiuſmodi calamitatem nunquam ſuſpectam habuiſſe, nunquam enim ibi habitaſſe ſi hoc prouidere potuiſſent, & ſic quæ patimur exponemus. Similiter diſſuaſor, maiores alijs prouinciæ bonis motos oſtendet, quæ dicet amplificando ut diximus, moderate tamen, ac ut narratio his natura amplificationem patitur, hoc modo incōmodi poſſe accedere ipſos intellexiſſe, quod bene ſcirent naturam ignis, & exponet rem cū attenuatione. In tertio ſi ab hiſtoria iuuamur, quod & in cæteris faciendum eſſe arbitror, dicemus maiores neceſſitate compulſos exilij, uel bellorum cum hoſtes á priore prouincia, quam ipſi habitant expuliſſent, eum locum habitaſſe. Quæ pro ut hiſtoria nos iuuat ſatis ample ſi res poſtulat enarrabimus, ut appareat non cōmoditate prouinciæ abductos, ſed ab inſtanti calamitate impulſos ibi maiores habitaſſe, deinde ad rem ueniemus, & huius loci quem habitamus incōmoda, eius ad quem migrandum dicimus commoda breui cum amplificatione amplectemur. Diſſuaſor ſimiliter ſi ab hiſtoria iuuatur, non calamitate impulſos, ſed electione ad illum locum ueniſſe maiores prænarrabit. Quod ſi ab hiſtoria neuter iuuatur, unus incommoda, alter commoda, quæ ſibi eo in loco acciderunt breuiter prænarrabit. Si de ferenda lege dicimus, inde incipie-

De migratione conſultatio.

De latione legis.

mus, quod iampridem utile fuiſſet hanc legem conſtitutã fuiſſe, nõ enim hoc aut illud incõmodum nobis accidiſſet. Et exponet incommoda, quæ ideo accidiſſe putat, quoniam hæc lex conſtituta non erat. Similiter ſi de abroganda lege diſputamus, Vtinam, dicemus, ea lex nunquam conſtituta fuiſſet. Non enim ſic & ſic eueniſſet. Et ea incommoda breuiter dicet, quæ aliâs ex ea lege ſecuta ſunt, deinde ueniet ad ea, quæ ut reuocent legem impellere uidentur. Sin de una abrogãda, & altera ferenda, utrũq; in præparatione narrationis amplectemur, quod illam nunq̃ latam propter hoc, hanc iam diu cõſtitutam oporteret. In conſultatione belli iam ante illatas nobis iniurias prænarrabimus, quibus iam bellum hoſtibus indictum fuiſſe dicemus oportuiſſe, ſed quoniam etiã nunc ueniemus ad ea quæ magis ad rem pertinent. Similiter ſi de pace deliberatur, ſuſcepta iam ab hoſtibus beneficia ſi quæ ſunt in præparatione collocabimus. Aut ſi hoc minime nos iuuat, quæ bellum incõmoda, aut quæ pax commoda afferre ſoleat prænarrabis, deinde ad ſuſcepta iam ab hoc in bello commoda deſcendes. At hæc quidem de præparatione narrationis ſufficiant. Non enim omnia inuenire ac dicere poſſe confidimus. Verũ principia ac radices inuentionis tradere conſtituimus, cætera diligentia declamatoris, ſi hæc principia obſeruabit, facile inueniet. In ipſo autem (ut ita dicam) narrationis corpore, ut ordine narremus dãda eſt opera, hoc enim & breuem & dilucidam maxime facit narrationem. Primũ itaq; ſi ita opus fuerit, quid derelictum dicemus, deinde quid factum. At hoc quidem defenſori qui plerunq; rem exponit ſimpliciter ſufficit. Accuſator autem & cauſas acriter afferet quare hoc derelictum, illud factum ſit, & conſilia nonnunq̃ conſiliorumq; rationes explicabit. Vt pro Milone Cicero. Interim cum ſciret Clodius (neque enim difficile erat ſcire) iter ſolenne legitimum, neceſſarium ante diem xiij. Calendas Februarij Miloni eſſe Lauinium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lauinij Milo, Roma ipſe ſubito profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re poſtea intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret, atque profectus eſt ita ut concionem turbulentam, in qua eius furor deſideratus eſt, quæ illo ipſo die habita eſt relinqueret, quam, niſi obire facinoris tempus locumq; uoluiſſet, nunquam reliquiſſet. Scire autem utiliſſimum eſt tres eſſe modos narrationis, ſimplicem, cum ratione ſolum, tertium quũ ad rationem modus quoq; quo geſta eſt res afferri ab oratore uidetur. Simplici & defenſor plerunq; ut iam dictum eſt, & etiam accuſator utetur, quũ res huiuſmodi eſt, ut etiam ſine rationibus per ſeipſam pateat. Cum ratione narrabimus cum res per ſe ſatis ueriſimilis nõ uidetur niſi ſubie

De conſultatione belli

cta ratione. Modū etiam addemus rationi quum res etiam ad litis ratio nibus tenuior uidetur. At plerunq; narrationes ita compoſitæ ſunt, ut ex una parte ſimplices ſint, ex altera ratione aut etiā modo confirmen tur, quas tamen ea ex re nominamus, qua magis eas abundare manife= ſtum eſt. Narrat in illa præclariſſima oratione Cicero ad populum pro Cn. Pompeio bello Mithrydatico præficiendo ſimpliciter. Item pro Ar chia poëta. At in oratione illa maxime uaria, quam pro Milone edidit dupliciter narrat, primum cum rationibus & modis nonnunq̄ unum= quodq; corroborat, qua in parte acerrimi accuſatoris officium ample= ctitur, narrat deinde ſimpliciter cum exponit omnia quæ ad defenſionē Milonis pertinent. Quare autem ita dupliciter narret, ut & accuſato= ris & defenſoris officium aſſumere uideatur, quum de conſtitutionibus dicemus, enodabimus apertiſſime. Sed de narratione ſatis multa, ſi exem plo oſtendemus, quid ſit quod diximus, narrationem cum amplificatio= ne proferri oportere. Id ergo ita diximus, ut oſtenderemus non nudam nobis expoſitionem rerum adhibendam uideri, ſed talem ut affectus mo ueat, non incitet, prouocet, non exagitet. Nam inflammare quidem & uexare omni affectus genere perorationis eſt, tangere uero & commo uere narrationis. Neque tamen negauerim magnificas quaſdam narra tiones eò indignitatis uel commiſerationis efferri, ut perorationis ma= gnificentiæ ſimillimæ ſint, ſed ut hoc rarius, ita illud ſemper neceſſariū, uiuam eſſe & moratam narrationē, quod fit quū mores hominū, dicta, ſtudia, habitus, facta, quæ omnia actione, uerbis, uultus diſpoſitione no= tantur, quamuis breuiter, tamen ita explicantur, ut geri non audiri ui= deantur, quales ſunt Ciceronis ubiq;. Sed ſi nobis ex uno loco Verina rum exemplun ſumpſerimus ſatis erit. In tertio igitur ubi Philodemi ca ſum narrando ſubiecit oculis, nónne ea ſtatim iecit fundamēta quæ à no bis probantur? Oppidum eſt in Helleſponto Lampſacum imprimis iu= dices Aſiæ prouinciæ clarum & nobile, homines autem ipſi Lampſace= ni cum ſumme in omnes ciues Romanos officioſi, tum præterea maxi= me ſedati & quieti propè, præter cæteros ad ſummum Græcorum ociū potius quàm ad ullā uim aut tumultū accōmodati. Et poſt pauca huiuſ= modi. Erat comes eius Rubrius quidam homo factus ad iſtius libidines qui miro artificio quocūq; uenerat inueſtigare omnia ſolebat, is ad eum rem iſtā defert, Philodemū eſſe quendā genere, honore, copijs, exiſtima tione facile principem Lampſacenorū, eius eſſe filiā, quæ cū patre habi= taret propterea qđ uirū non haberet, mulierē eximia pulchritudine, ſed eam ſumma integritate pudicitiáq; exiſtimari, homo ut hæc audiuit, ſic

Actione tertia.

exarſit. & c. & parũ poſt hæc. Poſtea q̃ ſatis calere res Rubrio uiſa eſt. Quæſo, inqt, Philodeme, cur ad nos filiã tuã intro uocari nõ iubes? Homo qui & ſumma grauitate & iam id ætatis & parẽs eſſet obſtupuit hominis improbi dicto. Inſtare Rubrius, tũ ille ut aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, ut in cõuiuio uirorũ accũberet mulier, hic tum alius ex alia parte. Enimuero ferundum hoc non eſt, uocetur mulier, & cætera. Quid illæ quãtos affectus prouocant, quanta ante oculos indignæ rei ſubiectio? Conſtituitur in foro Laudiceæ ſpectaculum acerbum & miſerum, & graue toti Aſiæ prouinciæ. Grandis natu parens adductus ad ſupplicium, ex altera parte filius ille quod pudicitiam liberorũ, hic quod uitam patris famãq; ſororis defenderat, flebat uterq; non de ſuo ſupplicio, ſed pater de filij morte, de patris filius. Quid

Amplificatio. *lachrymarum? & cætera. Verum quoniam quod in accuſatione amplificationem appellare placuit, id in ſimplice defenſionis narratione extenuationem nominauimus, quid hæc nobis extenuatio ualeat aperiemus.*

Extenuatio *Extenuationem ergo in narratione conficies, ſi quæ acta ſunt ita ſimpliciter narras, ut quam tarde ſine aſtutia, conſilio, dolo, preparatione ſingula facta ſunt oſtendat oratio, quod fiet ſi quæcunq; minuta, & quaſi puerilia ſunt in rebus non prætermittas. Qualis eſt illa pro Milone diuina narratio. Milo autem quum in ſenatu fuiſſet, eo die quo à ſenatu eſt dimiſſus domum uenit, calceos, & ueſtimenta mutauit, pauliſper dum ſe uxor ut fit, comparat commoratus eſt. Id præterea optime tenendũ quum narratio nobis talis eſt, ut mirifice commouiſſe affectus uideatur procurſu quodam qui ampliorem inuidiam incitet, poſt eam uti licere.*

Procurſus. *Procurſus eſt oratio ad quam nos impetus affectuũ quos in dicendo cõmouimus, uehementius impellit, ut in mangnifica illa Philodemi caſuũ narratione. Iam Dolobella, nec tui, nec liberorum tuorum, quos tu miſeros in egeſtate atq; ſolitudine reliquiſti miſereri poteſt. Verrés ne tibi tanti fuit, ut eius libidinem hominum innocentium ſanguine lui uelles? idcirco ne exercitum atq; hoſtem relinquebas, ut tua ui & crudelitate iſtius hominis improbiſſimi pericula ſubleuares? Sed hæc in iudicem, illa in ipſum Verrem. Tantæ ne tuæ Verres libidines erunt, ut eas capere ac ſuſtinere nõ prouinciæ populi Rom. nõ nationes exteræ poſſint? Tũc qđ uideris, quod audieris, qđ cupieris, qđ cogitaris, niſi id ad nutũ tuũ præſto fuerit, niſi libidini tuæ, cupiditatiq; paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, ciuitates non modo pacatæ, uerum etiam ſociorũ atque amicorũ ad uim a que ad arma confugient, ut ab ſe, atque à liberis ſuis legati po. Ro. ſcelus ac libidinẽ propulſare poſſint? Tal*

procurſu non poſt narrationem ſolum, ſed inter cõfirmationem quoq; & confutationem, cum res poſtulat, quod facile natura ipſa duce, quæ cõmotos affectus effundere cogit intelligere poſſumus, uti cõmodiſſime oportebit. Hunc procurſum omnibus ferè narrationibus in Verrem inuenies, quod ideo factitatum puto, quoniam in perorationibus uniuſcuiusq; actionis propter negociorum multitudinem ſingula amplificare cum laborioſum, tũ confuſum fuiſſet. Qua ratione & ipſas narrationes ampliores ac magnificas editas contenderim, & confirmationes procurſibus pleniſſimas non dubitauerim. Procurſus locis perorationis ſit, de quibus in tertio dicemus, & breuior eſſe debet, ne perorationis ſedẽ arripuiſſe uideatur. Ibi enim conſulto, hic impetu elati indignamur, & eos affectus incitare qui in narratione commoti ſunt.

DE CONTENTIONE.

Contentio eſt oratio, qua rẽ noſtrã, aduerſariorũ ſolutis, ordine comprobamus. Eius tres ſunt partes, diuiſio, cõfirmatio, confutatio, quas ideo orationis particulas non principales partes eſſe dicimus, quoniam & diuiſio in confirmatione eſt, & confirmatione niſi confutaueris nihil probes neceſſe eſt. Quare placuit has tres ſub contentione ponere, deinde contẽtionem in eis diuidere, quod & Cicero in partitionibus fecit, quippe in eo libro nõ ſex, ut in rhetoricis libris, quos poſtea in oratore reuocauit, ſed quatuor orationis partes eſſe aſſerit. Verum ad ueritatem rei multum, ad dicendum nihil attinet, ſex aut quattuor dicere orationis partes. Contentione enim in has tres diuiſa, eadẽ in dicendo cõmoditas, ac eædem partes rurſus relinquũtur. Diuiſio eſt oratio, per quam quid in controuerſia ſit, & quibus de rebus dicturi ſumus, breuiter ex ponimus. Diuiſionis duæ ſunt partes, ſeiunctio & diſtributio. Seiunctio eſt ratio, per quam ſic exponimus quid nobis cõueniat cum aduerſario, ut quid in controuerſia ſit ſeiungatur, hoc modo interfectam eſſe matrem ab Horeſte, conuenit mihi cum aduerſarijs, iure ne fecerit, & licuerit ne facere, id in controuerſia eſt. Item, ex alia parte, Agamẽnonem à Clytemneſtra interfectum eſſe aduerſarij confitentur, cum hoc ita ſit, me ulciſci parentem negant oportuiſſe. In ſeiunctione attendendum eſt, ut ea ſolum quæ nobis utilia ſunt, & cum aduerſarijs conueniunt dicamus, nam quæ obſunt aut quæ nõ iuuant omnino

Diuiſio.

Seiunctio.

non ſolum hic, ſed per totam orationē prætermittenda ſunt. præterea ſi ea quæ dicimus conuenire, non ſatis conſtat quod cōueniant. aut ſi aduerſarium ſecum ea conuenire, negare ſuſpicamur, quod accidit cum rationum ac firmamentorū infirmatione. Alij quoq; ſtatus emergunt argumentationibus nonnūquàm quæ conuenire uellemus cōprobabimus, anguſtiæ enim cauſæ ſæpenumero cogunt, ut longis confutationibus eorum quæ obſtant ſeiunctionem aperiamus, quod Ciceronem pro Milone feciſſe, dicere non dubitauerim. Nam quum cōueniret aduerſarijs cū clariſſimo oratore, à Milone interfectū eſſe Clodium, id in controuerſia relinqui eloquentiſſimus uir uolebat, iure ne occiſus ſit an nō, cui controuerſiæ quum id obſtaret, quod ab aduerſarijs dicebatur, nemini fas eſſe ullo modo hominē occidere. Ac etiam quod ſenatus iudicauerat contra remp. cædem in Appia uia factā uideri. Et tertio quod Pompeius ut quæreretur de ea re tulit, quæ omnia ei rei, quam ille in controuerſia relinqui uolebat, uehementer obſtabant, neceſſe fuit hæc ita confutare, ut poſtea controuerſia plana relinqueretur. Quare placet non ad exordiū, ut hi aſſerunt, qui ſeiunctionis uim non intellexerunt, ſed ad ſeiunctionē controuerſiæ confutationes illas pertinere, neq; mirum eas ante narrationem poſuiſſe, fruſtra enim narraſſet, niſi prius ea confutaſſet, quæ cōtrouerſiam omnem auferebant, quod etiā à uerbis ipſius Ciceronis ita eſſe facile comprobabimus. Nam & poſt exordiū cum iure poſſe interfici hominem probare uelit, ſic ait. Sed antequàm ad eam orationem de-
Pro Milone. ueniam, quæ eſt propria noſtræ quæſtionis, uidentur ea eſſe refutanda, quæ in ſenatu ſæpe ab inimicis, ab improbis ſæpe iactata ſunt, & in concione etiam pauloante ab accuſatoribus, ut omni terrore ſublato rē planè quæ uenit in iudicium uidere poſſitis, & ante narrationem quum cōfutationis eius afferat concluſionem, ſic dicit. Reliquum eſt, ut nihil iam quærere debeatis, niſi uter utri inſidias fecerit, quod quo facilius argumētis perſpicere poßitis, rem geſtā uobis dum breuiter expono, quæſo diligenter attendite. Et poſt narrationem, inſidias factas eſſe conſtat, & id eſt quod ſenatus contra remp. factum iudicauit, ab utro factū ſit incertum eſt, de hoc igitur latum eſt ut quæreretur, ut rem, inquit, quæ uenit in iudiciū planè uidere poßitis, & ut nihil aliud quærere debeatis, niſi uter utri inſidias fecerit. Hæc quis non uiderit ad ſeiunctionem pertinere, quæ latius expoſui, ut uerbis ipſius Ciceronis intelligeretur; ſeiūctionem nonnunq̃ plurimis argumentis quærendam, quum anguſtiæ cauſæ cogunt. Non ſemper enim naturam rei quærere debemus, ſed retorquere nōnunq̃, & ab eo quod obeſt ad id quod facilius comprobare poſſu-

*mus,controuerſiam reuocare.Cui ſi quæ obſunt confutanda pri-
confutatio tota,etiā iudicio ſummi oratoris nō ad exordiū, non ad con-
futationem eam,quæ confirmationem principalis ſtatus, ut plurimū ſe-
quitur,ut multi ignorantia impediti affirmant,ſed ad ſeiunctionē, ut di-
ctum eſt,pertinet.Nam qui dicunt confutationem eſſe narrationi præ-
poſitam,eam ſcilicet partem orationis,quam in rhetoricis poſt confir-
mationem ponit Cicero,idq; oſtēdere conantur, quod poſt narrationē
confutationem ſeparatā non inueniunt, ij omnino ignorare uidentur
naturam eius cauſæ,de qua latius in coniecturali conſtitutione dicetur.
Id loci dixerim hoc quod non his ſolum præceptis,quæ Cicero de arte
reliquit orationis ſuæ conſiderandæ, ſed ars potius per orationes eius
inquirēda nobis uidetur.Nam orationes diligenter ſummus orator cō-
poſuit,artis præcepta ludendo q̄ breuiter pro tempore edidit.Sed de ſe-
iunctione nunc ſatis. Diſtributio eſt oratio,qua exponimus, quibus de* Diſtributio
*rebus dicturi ſumus. Diſtributionis duæ ſunt partes,expoſitio, & enu-
meratio.Expoſitio eſt oratio,qua exponimus res,de quibus dicturi ſu-* Expoſitio.
mus ſine enumeratiōe.Enumeratio eſt oratio,qua numero exponimus Enumera-
quot de rebus dicturi ſumus. Omnis aūt diſtributio debet habere bre- tio.
*uitatem,abſolutionē,& paucitatem.Breuitas eſt quæ facit,ut nullū niſi
neceſſariū uerbum aſſumatur.Abſolutio eſt quæ facit, ut omnia quæ in
cauſam genera incidunt commode amplectamur.Paucitas eſt quæ facit
ut genera ſola rerum,de quibus dicturi ſumus,ponantur. Qui enim ita
partitur,oſtendā cupiditate,audacia, & auaritia aduerſarij multa in-
cōmoda in remp.ueniſſe,is nō intellexit auaritiā partem eſſe cupidita-
tis,maximū autem cenſemus uitiū,ita cauſam diuidere,ut partes gene-
neri commiſceas. Quare genera ſolum in diuiſione comprehendemus,
quæ genera poſtea loco ſuo ſi commodo ſit,in partes ſuas diuidentur.
Vt pro Cneio Pompeio Cicero. Primum mihi uidetur de genere bel-
li,deinde de magnitudine,tum de Imperatore deligendo eſſe dicendū.
Hanc ultimam partem poſtea in quatuor partitur, per enumerationē
quum dicat.Ego enim ſic exiſtimo in ſummo Imperatore quatuor has
res ineſſe oportere,ſcientiam rei militaris,uirtutem,autoritatem, felici
tatem. Verū quoniam hoc loco accidit,etiam illud dicendum uidetur,
ne nonnullorū ignorantia qui ſua inſcitia,quū orationes Ciceronis ex-
ponunt,ita peruertunt omnia,ut multo melius ſit nihil diſcere,q̄ ab his
diſcere,quo minus huius pro Cn.Pompeio orationis diuiſionem intelli
gamus impedimento ſit.Illud inquā dicendū, quod primū etiam mem-
brū principalis diuiſionis in quatuor partes per expoſitionē partitur*

cõmodiſsime. Nam poſt diuiſionem illam tripartitam primam partem proponit, quum dicit, Genus eſt enim huiuſmodi, quod maxime ueſtros animos excitare atq; inflãmare debet. Tradita eſt ſalus ſociorũ atq; amicorum, pro qua multa maiores noſtri magna & grauia bella geſſerunt. prima pars expoſitionis. Altera. agũtur certiſſima populi Romani uectigalia, & maxima. Tertia. aguntur bona multorum ciuium. Quarta. delenda eſt uobis illa macula Mithrydatico bello ſuperiore ſuſcepta. Quam ſimul & expoſuit & propoſuit. primo agit de hac ultima, deinde de alijs. Illud autem quod dicit, & quoniam enim ſemper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atq; auidi laudis fuiſtis. huius ultimæ partis, quam primo agere uoluit, ratio eſt quæ præpoſitioni præpoſita magnam uidetur imperitis attuliſſe confuſionẽ. Cœlauit enim aliquãtulum artem Cicero, quẽ ſi hic non intelligunt, neſcio quid facturi ſint in alijs orationibus multo difficilioribus. Sed ne uideamur nõnullorum odio potius, qui artem rhetoricam docent, immo peruertunt, quàm ut ueritas cunctis appareat, hæc addidiſſe, ipſius Ciceronis uerbis quod diximus comprobemus. Quartam igitur partem, quam ut diximus, quoniam primo agere uoluit, ſimul & exponit diuidendo, & proponit. Et cuius rationem prius attulit quàm propoſitionem, quod plerunq; facit, plena argumentatione proſequitur uſq; ad illum locum. Quid ſi ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen uocatur? Vbi eam proponit partem ijſdem quaſi uerbis, quam ſuperius primam expoſuit, quam quidem partem ibi concludendo, Quare ſi propter ſocios nulla ipſi iniuria laceſſiti maiores noſtri, & cætera. Simul & aliud de uectigalibus mẽbrum propoſuit. Præſertim quũ de ueſtris maximis uectigalibus agatur. Poſtremo reliquam acturus partem, uel hac luce oſtẽdit clarius, hac arte uſum fuiſſe, quam dicimus his uerbis. Ac ne illud quidem uobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, quum eſſem de genere belli dicturus, quod ad multorum bona ciuium Romanorũ pertinet, quorum uobis pro ueſtra ſapiẽtia Quirites habenda eſt ratio diligenter. Quis enim negabit hanc eſſe partem, quæ loco tertio expoſitionis præpoſita eſt, quam extremam hic dicit, aut quia poſtremo peracta ſit, aut quia quartam illam partem de laudabili ratione præpoſitã, ne oratio ſibi demiſſior fieret quodammodo cœlauit. Præterea quum de genere belli concluſionem afferat, ordine has partes ut actæ ſunt amplectitur, quod ferme ſemper fieri ſolet, quũ genus aliquod in partes diuiſum eſt, dicit enim. Quare uidete num dubitandum uobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorũ,

uectiga

ueſtigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cũ rep. defenduntur.
Verum hæc de diuiſione diuinæ illius orationis dixiſſe ſufficiat. Reliqua
tunc dicemus, quũ nobis erit ociũ nonnullas orationes exponere. Nunc
de diuiſione finem faciam, ſi id dixero diſtributionem eam, quæ enume=
ratione conficitur, plus quàm partium quatuor raro eſſe oportere, quo
niam & periculoſum eſt, ne plus minúſue dicamus, & ſuſpicionẽ affert
auditori meditationis & artificij. Diuiſionem à contentione non ſepa=
rauimus, quoniam quum membra omnia eius confirmationem ingredi
neceſſe ſit, nil aliud eſſe uidetur niſi ordo quidam, & conſtans præpara=
tio, ac diſpoſitio contentionis.

DE CONFIRMATIONE ET CONFVTATIONE.

NVnc reliquum eſſe uidetur, ut de confirmatione
ac confutatione cõiunctim agamus, qua in re ſin=
galare rhetoris conſiſtit officiũ. Confirmatio er=
go eſt oratio, qua noſtras argumentationes cum
aſſeueratione exponimus. Confutatio eſt contra
riarum argumentationũ diſſolutio. Confirmare
autem & confutare facile poterimus, ſi uniuſcu
iuſq; conſtitutionis, atq; partium eius locos cognouerimus. Ergo primũ
de conſtitutionibus dicemus, ſi breuiter explicabimus qua re ſcire pote
rimus, utrum cauſa conſiſtit an nõ. Fruſtra enim cõſtitutionem quæret
orator, ſi cauſa non conſiſtere uidebitur. Dicimus autem non conſiſtere
cauſam eam, quæ ab oratore (quum ſuſcipi non debeat) nec cauſa q=
dem dicenda eſt, quod ut facilius exequamur, illud dicendum uidetur, qđ
quum omnis res, aut ex eo quod perſonis, aut ex eo quod negocijs attri=
buitur confirmari confutariq; ſoleat, facile an conſiſtat cauſa perſpici=
tur, & ſi conſiſtit, quibus locis approbatur, ſi quis uim perſonarũ ac ne Ex Hermo
gotiorum comprehenderit. Maximam enim in dicendo uim habet ora gene mutua
tor, quum ea perſona qua, de agitur certa eſt, nam tunc ab omnibus his ta uniuerſa.
locis, quos laudi, aut uituperationi attribuimus (de quibus in demõſtra=
tiuo genere dicetur) oratori ſumma præbetur dicẽdi copia. Deinde per
ſona quam ad aliquid appellare ſolemus, ut pater filius maximã poſt cer Perſona ad
tam perſonam poteſt afferre uim, quoniam ſummam affectionem affert aliquid.
copiam, & certæ perſonæ proxima eſt, quod Cicero tum pro Cluentio
tum pro Sexto Roſcio oſtendit. Tertio eas perſonas ponimus, quæ ab

his uitijs nomen cõtrahunt, quæ uitia legibus puniũtur, ut adulter, prodigus. Vnde in oratione pro Milone ſæpiſſime in Clodium inuehitur Cicero. Quartũ locum poſſidere dicimus eas, quæ nomẽ trahunt à uitijs, quæ legibus non puniuntur, in quibus & artificium ponimus, ut inuidus aurifex. In quinto loco eas collocamus, quæ à duobus appellatiuis componuntur, ut iuuenis, diues. Sexto deinde ſequi arbitramur, quæ ab operatione perſonæ implicita conſtituuntur, ut ſi adoleſcẽtem, quod ſe muliebri cultu exornaret, ſuam perdere pudicitiam aſſeremus. Septimo ac ultimo ſola ponimus appellatiua, ut orator quum hæc ita ſint in proprijs ac certis perſonis, maiorẽ uim habet orator, quod cætera quoque ad certam perſonam concurrant. Nam Cicero, & pater & orator fuit. Deinde alij perſonarũ habitus, ſecundũ quod eos diſtribuimus minorem aut maiorem oratori afferunt copiam. Oportet igitur, ut dictum eſt, à locis demonſtratiui generis, qui his perſonis cõplicantur, ea quæ incidunt inuenire. At hæ quidem perſonæ, cum iudicium ſuſcipiãt, conſiſtere cauſam faciunt. Nihil autem ad conſtituendam cauſam afferunt, primo quæ infinita dicuntur, ut quidã, deinde quæ omnino inter ſe uidentur æqualia, Vt ſi duo iuuenes ambo diuites & nobiles rei alicuius alter alterũ accuſaret. Nam ex parte perſonarũ cauſa conſiſtere nõ poteſt. Quicquid enim unus d cet de altero, id ipſum ad eum qui dicit facile conuerti poteſt. Verũ hoc clarius uidebitur, quum de duplici coniecturali tractabimus. Res aũt ipſa maxime conſiſtere cauſam facit, cum dicimus eũ, de quo agitur rem geſſiſſe, ut ſi accuſetur Vlyſſes, quod Aiacem interfecerit, deinde quũ & ſi alius fecerit, in ipſum tamen qui accuſatur palàm, totum redundat negotium, Vt ſi in ſuſpicionem proditionis Fabius Maximus traheretur, quod eius agros Hannibal non uaſtaret. Tertio loco eam rem ponimus, quæ inter prædictas eſt, ut ſi Archidamus Lacedæmoniorũ dux munera ſuſcepiſſe contra leges accuſetur. Quoniam Pericles Athenienſium Imperator, cum de pecunijs in bello conſumptis rationẽ redderet, ſcripſit in rem Athenienſibus utilem, quã ſilere honeſtius eſſet, quinquaginta expoſuiſſe talenta. Hic enim cum ſignum coniecturale incertum ſit, hoc modo. Munera ſuſcepiſti huius ſignum, quod Pericles ſcripſit, hoc igitur ſignũ cum incertum ſit, & ad Archidamũ palam non referatur, alijs ſignis comprobatur, quod ſcilicet Periclis amicus eſſet, & quod eius agros in expeditione non uaſtaſſet. Quare & inter ea genera hoc genus negotiorũ poſuimus, quoniam cauſa perfecta conſiſtit, non ex eo ſolum quod Pericles ſcripſit, ſed etiã ex his, quæ ipſe Archidamus fecit. Simile huic eſt ſi prodigũ quis parri-

*cidij accuſaret, quod pater eius nuſquam inueniretur. Nã & ex eo quod
pater fecit, qui fortaſſis profugit, & ex eo, quod filius, cuius prodigali-
tas ſuſpicionem facit, cauſa in iudicium poſſe uenire uidetur. Quare iam
clarum eſſe puto, maxime cauſam ex parte rei cõſiſtere, quũ ab eo ipſo
quo de agitur, quicquàm factum eſſe dicatur, deinde quũ palam à facto
aliorum in nos crimen redundat. Tertio & ſi minus his, tamen quũ ſic
componuntur, ut & ab eo quod nos, & ab eo quod alij fecerunt, in iudi
cium protrahamur. Tunc autem ſolum, ex parte rerum cauſa non con
ſiſtit, quum res inter ſe omnino æquales afferuntur, ut ſi diues & paup
ſe inuicem adulterij accuſent, quod unus alterum eodem tempore domo
ſua exire perſpexerit. Nam hic non clam eſſe dixerim, nihil quenquàm
à re geſta, quoniam æqualis eſt, ad ſuam cõfirmandam cauſam poſſe un
quàm inuenire, quod ad confirmandam alterius cauſam non pertineat.
Quare non ex parte facti, uerum ex parte perſonarum res in iudiciũ
uenit. Ex his iam patet eam cauſam conſiſtere, atq; per locos ſuos diui-
di comprobariq; poſſe, quæ perſonam affert, & rem ex utraq; accuſa-
toris ſcilicet ac defenſoris parte, aut perſonam ſolum, & rem ſolum, de
inde rationes utriuſq; partis ueriſimiles ac diuerſas, & amplius, quod
in finem iudicij peruenire poteſt, ac iudices uehementer occupauit, quæ
cunq; uero in aliquo iſtorum deficiunt, conſiſtere non poſſunt. Quæ ut
magis pateant, breuiter per genera diuidantur. Hæc ergo ſunt, quæ a-
pud nos ἀσύστατα appellantur, latine inconſiſtẽtia poſſunt dici, Vnicũ* Genera
æquale, conuertibile, inexplicabile, nõ ueriſimile, impoſſibile, turpe, ſine aſyſtatorũ.
*circunſtantia, ſine colore, impenſum, erraticum, præiudicatum, Vnicũ
eſt, quum ab alterutra parte tantum conſiſtit, nec quicquàm ex altera
inuenitur, hoc modo, leno qua parte uenturos adoleſcentes ſciebat, no-
cte fecit foueã occultã, ea iuuenes periere. hic lenonis nulla defenſio. Ex
altera parte hoc modo, luxurioſus pater abdicat filiũ, quoniã frugi eſt.
Nam hic accuſatoris impudens eſt ratio. Aequale eſt quũ ſic eadem ex* Aequale.
*utraq; parte dicuntur, ut nihil ſit propriũ partis alterius, hoc modo. Iu
uenes uicini, nobiles, ac diuites, ſpecioſas habent uxores, nocte inuicem
ſe conueniunt, & alter alterũ ſe adulterij accuſant. Conuertibile eſt, cũ* Cõuertibile
*actio tota ita cõuertitur, ut accuſator rei, & reus accuſatoris utatur ra
tionibus, hoc modo. Exigebat quidã ab amico cum uſuris pecuniã tanq̃
creditã, ille ſine uſuris offerebat quaſi depoſitam, inter moras iudicij lex
lata eſt de nouis tabulis, petit poſtea ille pecuniã tanq̃ depoſitã, retinet
alter quaſi creditã. Inexplicabile eſt, quũ id qđ proponitur, nec ſolutio
nem nec finẽ iudicij habere poteſt, hoc pacto, docetur Alex. per ſomniũ*

non eſſe credendum ſomnijs, & conſulit, hic quicquid dixeris contra te ipſum dices, quare cauſa inconſiſtens eſt. Item lex, ſeptem iudices de reo cognoſcant, maioris partis ſententia ſancta ſit, duo quendam abſoluūt, duo pecunia multant, tres capitis condemnant, rapitur ad pœnam, con tradicit. Nam ui legis explicari hoc in iudicio nunquā poterit. Nō ue-

Non uer ſi mile. *riſimile eſt quod contra opinionem dicitur, ut ſi quis Ariſtidem iniuſti- tiæ, aut lenocinij Xenocratē accuſet, hoc ſi caute agitur nō procul abeſt*

Impoſſibile *quin conſiſtat. Impoßibile eſt quū id dicitur, quod ſit contra rerum na- turæ fidem, ut ſi quis Apollinem mentiri dicat, uel infans accuſetur adul*

Turpe. *terij, quod cum uxore cōcubuerit aliena. Turpe eſt quod reijcitur, quo niam ſpurcum ſit, hoc modo, locauit quidam uxorem pretio, ac ab eo q*

Sine circū- ſtantia. *conduxit, pecuniam in iudicio petit. Sine circunſtantia eſt, quū aliquid deeſt in quæſtione, quod faciat cauſam, ut ſi quis filium ſine cauſa abdi- caret, hoc ab unico differt, quoniam hic nullā, ibi non idoneam cauſam reddi perſpicimus. Sine colore, quod cauſam facti non affert, hoc ab uni co differt, quoniam in unico ex altera parte infirma quæſtio eſt, hoc de*

ἄχρωμον. *quo dicitur, in colore ſolo deficit, & ἄχρωμον Græce appellatur. Nā chroma colorem facti, hoc eſt rationū appellamus, hoc modo, decem mi- lites tempore belli pollices ſibi amputauerūt, rei ſunt læſæ reip. Nā hoc quoniam color facti non inuenitur, inconſiſtens iudicamus, quod in uni- co non accidit. Reddi enim color poſſet ideo factam à lenone foueam, ne quos nollet ad ſe uenirent. Quare unicū, & ſi colorem habet, ipſius ta- men rei atrocitate nō ſuſcipitur, hoc de quo dicimus, & ſi res atrox nō eſt, tamen quia colore caret, eijcitur. Eſt ergo color comprehenſionis tranſpoſitio, de qua in ſecundo dicetur. Ab eo uero quod ſine circunſtan tia dicitur, hoc quod ſine colore appellamus, in quo differat in coniectu- rali cauſa, dilucide uidetur. Nam ſi à coniecturali comprehenſionem tol lasſine circunſtantia, ſi tranſpoſitionem ſine colore inconſiſtens reperi- tur. Quare quod ſine circunſtantia eſt, accuſationem. quod ſine colore, defenſionem ſemper euertit, niſi cum is locus, quem ab initio ad finem di cimus utriuſq; inuenitur. Tunc enim utrunq; ſine colore, cauſam habe- re poßibile eſt, & cauſam collatione ſignorum conſiſtere nō mirum. Ve rum hæc tunc melius intelligentur, quum ſigni & tranſpoſitionis uis in*

Impenſum. *ſecundo aperietur. Impenſum eſt, in quo adeo magnam uim unus habet ut alter parum quid in dicendo ualere uideatur, ut ſi Critias ad Armo- dij ac Ariſtogitonis ſtatuas refugiſſet, & quidam diceret inde abſtra hendum non eſſe, quoniam & aliâs hic honor illis ſtatuis attributus ſit, ut reis refugium præbeant, parum enim hæc oratio ualet. At alia pars*

dicet Armodium, & Ariſtogitonem ſtatuis decoratos, quoniam tyran
norum interfectores fuiſſent, qua ex re tanta dicẽdi fluet copia, ut nullo
pacto dubitandum ſit quin abſtrahendus uideatur. Male enim tyrãnus,
eorum ſe defendit honore, qui ſolo tyrannicidio deorum honores habue
runt. Erraticum eſt, quod aut perſonas introducit mortuas, ut ſi quis in Erraticum
præſentiarum Brutũ cædis accuſet, aut id in controuerſiam adducat,
quod eſt contra hiſtoriæ fidem, ut ſi quis M. Antonium accuſaret, quod
in conſulatu ſuo de indemnatis ciuibus ſupplicium ſumpſerit, quum
id Tullium feciſſe ſciamus. Qui modus in omni circunſtantia inuenitur,
ut ſi res, aut locus, aut tempus, uel modus aliter dicatur quàm in hiſtorijs
inuenitur. Præiudicatũ dicimus, quod iudicio omnium anteq̃ de eo fiat
iudicium præclariſsime comprobatur, hoc pacto. Premebat ciuitatẽ ty= Præiudica-
rannus quidam, mulier uirum docuit qua uia ad occidendũ tyrannũ in tum.
arcem aſcendere poſſet. Occidit ille tyrannum, debitus honor ſibi à rep.
redditus eſt. Vxorem deinde accuſat adulterij, mirũ enim certe uidere=
tur, ſi ij iudices, quibus iudicandi poteſtas per eam reſtituta eſt, eius rei
accuſatorem audire paterentur, qua reſp. liberata eſt. Hæc tria ultima
κακοσύστατα *id eſt male conſiſtentia dicuntur, quod magis ad id ut*
conſiſtant accedunt q̃ ſuperiora, nam illa (niſi forte non uerſimile) nec
declamatoriam orationem ſuſcipiunt. Hæc & ſi in iudicium non ueniãt,
tamen in declamationibus agitari poſſunt. Nã impenſum id eſt ἑτερό
ῥεπες *ut unicum nihil affert ex altera parte, ſed habet aliquod ad de=*
clamationem quidem fortaſſis utile. Sed id non ſufficit, ut etiam in iudi=
cio res agitetur. Erraticum ut perfectũ ſit circũſtantia impeditur. Præ=
iudicatum uero ſi non in ea ciuitate in qua actũ eſt agitur, fortaſsis etiã
iudicium ſuſcipere poterit. Medium enim quodammodo fit inter conſi=
ſtentes cauſas, atq; inconſiſtentes. Sin autem ibi geſtũ eſt, ubi agatur, in
iudicium nõ uenit, nec conſtitutionem ſuſcipit, ut cætera inconſiſtentia.
Quid enim? coniecturalem id dices? at iudices eius facto in poteſtatem
iudicij reſtituti, talem audire coniecturam non patiuntur comparatio=
nem criminis? ſed ad id quod dictum eſt etiam accidit, quod in compara
tione criminis factum & emolumentũ conceditur, hic factum negatur,
emolumentũ conceditur, deinde in comparatione utrunq;, hoc eſt tam
factũ q̃ emolumentũ. aut ad remp. refertur, aut ad pſonas priuatas, hic
uero factũ priuatũ eſt. At reſp. publicã libertatem conſecuta eſt. Sed de
his, quæ non conſiſtunt ſatis dictũ eſt. Omnia enim inconſiſtẽtia ad hæc
genera reduci poſſe facile puto, quæ memoriæ cõmendanda, exercita=
tione firmanda ſunt, ne quod Iulianus rhetor in imperitũ iuuenem, qui

inconſiſtentia ſuſcipiebat, dixit, in nos quoq; dici poßit, hic uero iuuenis ſine controuerſia diſertus eſt. Sed iam ut inuentionis locos facilius aperire poſſimus, de conſtitutionibus dicamus. Conſtitutio eſt prima cōflictio cauſarum, quæ ex depulſione intentionis primo profecta cum accuſatoris inſimulatione coniungitur, quæ ut clarius intelligatur unde inueniatur, & quid ſit intentio, quid etiam depulſio, dicendum uidetur. Intentio eſt eius facti obiectio, quod in iudicium uenit. Depulſio eſt intentioni reſiſtens oratio. Ex his duabus inter ſe concurrentibus uocibus ſtatus naſcitur, qui ex depulſionis ad intentionem repugnantia ilico emergit. Atq; depulſio quidem quum intentioni oppoſita ſit, facilis inuentu eſt. Nam aut factū, aut nomen, aut actionē, aut rei qualitatē negabit. In intentione uero cauendū eſt, ne aut facti nomē, aut auditoris officiū, aut ſcriptum aliquod obijciamus. Nam qui nomen intendit hoc modo, homicidium feciſti, ſi dicatur non feci, quoniam male intendit, adhuc ſtatus, qui ex prima depulſione defenſoris percipitur, quiſnam futurus ſit, non intelligit. poterit enim aut quia neminem, aut quia tyrannum interfecit, non feciſſe homicidium aſſeuerare. Officium autem auditoris in alijs generibus intendi bene fortaſſis poterit. In iudiciali uero uitioſum eſt, Nam & accuſator à re ſua longe aberrat, & defenſor qualitatē ſolā efficit, quum non damnandum hominem dicat. At qui ſcriptū indendit hoc modo, lex te peregrinum murum aſcendere uetat, leui uulnere aduerſarium percutit. factum ergo ſemper intēdi oportere putamus, hoc modo. Aſcendiſti muros, hoc peregrinus ſi negabit de facto contendit, ſi concedet, ſtatim cōtra legē feciſſe uidebitur. Ex depulſione ergo defenſoris ſtatus oritur, ut interfeciſti hominem, nō interfeci, Iam ipſa depulſio intentionis coniecturam conſtituit, aut iure interfeci, ſtatus iuridicialis eſt, aut etiā utrunq;, nō interfeci, ſed ſi interfeciſſem, iure interfeciſſem nam tyrannus erat. Verum coniectura ex depulſione ſola intentionis proficiſcitur. Iuridicialis niſi inſimulatio quoq; accuſatoris addatur, nō conſiſtet. Quare proficiſcitur etiam iuridicialis, & quodammodo digito oſtenditur quæ nam eius ſpecies ſit ex depulſionis ratione. Verum res in iudicium non uenit, neq; orationis requirit copiam, ſi accuſator depulſionem ſilentio proſequatur, ut iure interfeci, nam tyrānus erat, hic niſi accuſator afferat, imò enim nō iure, nō enim abs te interfici iure ſine iudicio poterat, uel aliqd huius, ſubuerſa eſt cauſa. Hic iam obijci poſſe intelligo depulſionem, quæ primo ſtatum aperiat non ſemper defenſoris eſſe, poteſt enim accuſator, quum dicat reus iure interfeciſſe, quod tyrānus eſſet, negare illum unquàm tyrannū fuiſſe, quare quū ex depulſione

accuſatoris etiam coniecturam hic naſci manifeſtum ſit, non ſolū nos, uerum etiam ad Herenniū Cicero, qui primū defenſoris deprecationē conſtitutionem eſſe uoluit, non bene complecti diffinitionem conſtitutionis uidetur. Sed habeo certum, quod quidam dicunt, ſtatū ſcilicet eſſe duplicem, principalem, & eum quem nunc acceſſoriū appellare placet. Principalē ſtatū ſemper ex rei depulſione oriri, qui iuridicialis hic eſt. acceſſoriū ab accuſatore plerunq; naſci, & principalis ſtatus approbationem eſſe, ut interfeciſti Clodiū Milo, interfeci, ſed iure. Inſidias enim mihi ſtruxerat. Hoc iam iuridiciale eſt, deinde cū negetur Clodiū inſidias ſtruxiſſe, coniecturalis accedit, qua comprobata, ſequetur iure aut iniuria Cæſum Clodiū fuiſſe. Quare principalem quidē ſtatū à reo, Acceſſoriū quo principalē cōprobamus, etiā ab accuſatore proficiſci aſſeuerant. Ego ſi quis etiam acceſſorium à depulſione defenſoris oriri diceret, eū nō procul à ueritate aberrare cōtenderē. Nam cū ab accuſatore proficiſcitur, defenſoris perſonā accuſatorē ſubire manifeſtū eſt. Quis enim neget in acceſſorio ſtatu quod iam exēplo patuit eū qui principaliter reus eſt accuſationis eū qui accuſator defenſionis locis uti omnino debere? quare nō iam dubitauerim omnē conſtitutionē ex depulſione defenſoris proficiſci, quū & accuſatorem inueniam, ſi eius depulſio ſtatum facit, omne defenſoris ſubire officium. Sed de his ſatis, nunc conſtitutiones explicemus.

QVOT SINT STATVS.

OMnis res, quæ habet in ſe poſitam controuerſiā, aut facti, aut nominis, aut generis, aut actionis continet quæſtionem. Nam aut dubitamus factū ſit nec ne, & ſic eſt coniecturalis conſtitutio. aut de facto quidem conuenit, dubitatur autem quo nomine factum appellandum ſit, quam conſtitutionem diffinitionem appellamus. aut etiam de nomine conuenit, quæritur autem de qualitate, & genere negotij, ſi æquum, ſi bonū, ſi more ac lege factum, unde conſtitutio, quoniam cuiuſmodi res ſit quæritur, generalis uocatur, quod ſi non ſolum de facto & nomine, uerum etiam de qualitate rei conſtaret, ne parua nulla quidem res remorari damnationem poſſet, niſi actio ab reo transferatur, quam conſtitutionem tranſlatiuam appellamus, quam non ideo à generali ſeparauimus, quod in ea de qualitate non quæratur. Sed quoniā generalis rem, tranſlatio actionem qualis ſit quæritat. Neque qualitatem in hæc duo partiri uolumus,

quoniam in tranſlatione ex actione, non ex qualitate depellimus. Quare actioni comprobandæ qualitas, non actio qualitati accedit. Tranſlatio igitur & ſi abſque qualitate nõ ſit, ſubijcienda tamen qualitati nõ eſt, nam quum qualitas ſi quæ in ea eſt ex ratione depulſionis erumpat, in iudicatione quidem erit. In ſtatu uero qui ex prima depulſione naſcitur, quum natura depulſio rationem præcedat, eſſe qui poterit? Neque enim poſterius in prima, ſed in poſteriore prius diuiſione deducitur. Neque eadem ſpecies ratio, ſi diuerſis euenerit, eaſdem ſed diuerſas relinquit ſpecies. quod ſi quis non ſic depellendum in tranſlatione putauerit, nihil tibi mecum. Nam quod tutori dediſti meo, nõ iure à me repetis, ſed hoc pacto nihil tibi mecum, iure aut iniuria hoc à me petis, nã quod tutori dediſti meo à me repetere non potes, quamuis depulſioni qualitatem immiſceat, tamen qualitas quæ in actione fundatur, actione prius eſſe non poterit. Quare hic iam manifeſtum eſſe puto quatuor generaliter eſſe conſtitutiones, coniecturalem, diffinitiuã, generalem, & tranſlatiuam. Verum ut ordine partes quoq; his ſubiectæ habeantur, ut quæ ſufficienter unuſquiſq; uidere poßit, & quot ſint, & in quo differant, diuiſionis doctrina omnes rurſus explicabimus. Omnis res quæ in controuerſia ponitur, ſi conſiſtit, hoc eſt, ſi in iudicium uenire poteſt, ac ab oratore ſuſcipi, aut facta eſſe negatur aut conceditur. ſi negatur conſtitutio coniecturalis eſt. Eſt enim coniecturalis conſtitutio, in qua factum ne ſit quæritur ab aliquo manifeſto ſigno, aut à ſuſpicione, quam rei facit perſona, uel ab utriſq;, à ſigno hoc pacto. Vlyſſes in ſyluis Aiacem ſepelire inuentus eſt. Eſt enim hic ſignum manifeſtũ, quod eum in ſyluis ſepeliret. Quod quidem coniecturæ ſignum huiuſmodi debet eſſe, ut & liceat, id eſt per ſe legibus uel conſuetudine non puniatur, & non neceſſario rem arguat. Nam ſi quis diceret ab Vlyſſe interfectum eſſe Aiacẽ, quod ei gladium infigeret, idq; pateret, iam cauſa non conſiſteret. Item qui dicit mulierem cum uiro concubuiſſe, quod peperit, rem dicit oratori nequaquã ſuſcipiendam. Quare oportet coniecturæ ſigna & media eſſe, & non neceſſario rem aut antecedere, aut conſequi. A ſuſpicione, quæ à perſona rei capitur, modo coniectura proficiſcitur. Frugi pater filium habebat prodigum, is ubi nam eſſet nemo ſciebat, & parricidij filius accuſatur, ex utriſq; hoc pacto. Inſana ut uidebatur mulier filiũ gladio leuiter percußit, priuignũ necauit, accuſatur cædis, dicit ſe inſanam fuiſſe, negant aduerſarij. Hic & ſignũ ſubeſt, quod filium leuiter percußit, & nomen nouercæ ſuſpicionem facit. Quod ſi reus propoſitam rem non negaret uerum concederet, conſiderandum eſt, ſi res perfecta

Coniecturalis conſtitutio.

aut

aut imperfecta in iudiciũ affertur. Si imperfecta diffinitiuam facit. Eſt enim diffinitiua conſtitutio, qua id quod obijcitur, non hoc eſſe contendimus, nã per eam huiuſmodi res affertur, ut ei aliquid deficiat, quo perfecte ac palàm intentionem accuſatoris complectatur, hoc modo. Subſtulit quidam à templo priuatas pecunias, & ſacrilegij accuſatur. Si enim addas pecunias quoq; ſacras fuiſſe, iam perfecta res eſt, nec habet quæſtionem. Hanc conſtitutionem quidam legitimam putauerunt, quorum errorem, quoniam multo intereſt utrum legitima, aut rationalis cauſa ſit (alijs enim hæc locis, alijs illa confirmatur) breuiter reprehendendum putaui. Quod ut facilius teneatur, quid rationale, quid legitimum appellamus, aperiendum eſt. Legitimum dicimus, quod ſcripti cuiuſdã continet diſceptationem. Rationale & communiter & proprie intelligere ſolemus. Rationale communiter dicimus, quum de ſcripto non eſt controuerſia, Proprie, quum nec de ſcripto, nec de facto, nec de nomine nec de actione, & tamen de re controuerſia eſt. Quæ quum ita ſint, diffinitionem rationalem eſſe breuiter aperiendum eſt. Legitimam conſtitutionem eſſe dicunt, quæ de ſcripto naſcitur, quum ſcilicet tota cõtrouerſia de ſcripto ſit. Quod ſi ita eſt, neſcio quid eos impellere potuit, ut diffinitiuam legitimam credant. Nam & ſi ille locus cadere in diffinitiuã poteſt, quo ſcriptoris intentio quæritur, tamen non de intentione quæritur, ſed ad comprobandam quæſtionem intentio aſſumitur. Nam non ex eo quo comprobamus argumento, ſed ex eo quod probatur conſtitutio naſcitur, Quare ſi legitima conſtitutio eſt, quum ex ſcripto controuerſia naſcitur, ac diffinitiua nunquàm de ſcripto quærat, rationalem eam nõ legitimã eſſe præclariſſimũ eſt, deinde nõ poterit eadem cã, eadẽ ex parte & legitima ſimul & rationalis eſſe. At diffinitiua rationalis ſemper eſſe inuenitur. Nã uel in exemplis, quæ ab ipſis proferuntur, qui legitimam putant, locus ille præcipuus, à quo etiam ſtatus denominatur quem diffinitionem appellamus, nõ à lege ſed à re trahitur, ut in ſecundo libro uidebimus. Quare quum eundem ſtatum eadẽ ex parte, & rationalẽ, & legitimum eſſe, uel ſolum dicere magnæ amentiæ ſit. At diffinitiua ex parte diffinitionis ſemper rationalis inueniatur, nunquàm legitima eſſe poterit, niſi forte illud eos mouet, quod lex plerunq; in hac cauſa proferatur. Sed ſi hoc eos mouet, quare coniecturalem quoq; & iuridicialem legitimas eſſe non aſſerunt. Quis enim unquàm accuſaret hominem parricidij, niſi aut lege aut conſuetudine parricidium punire tur? Sed non ita eſt, nam quum ex ſcripto oritur controuerſia, tum legitimam eſſe etiam ipſi concedunt. Verũ ut gladio eorum uulnerentur, id

Diffinitiua conſtitutio.

Legitimum

Rationale.

BIBLIOTECA N. ROMA VITTORIO EMANUELE

exemplũ ponemus, quo maxime in legitimis uerſari diffinitionẽ oſtendere uidẽtur. LEX. *Nocte cũ telo deprehenſus occidatur, quidã cũ fuſte deprehenſus ad magiſtratus adducitur, negat ſe fuiſſe cũ telo, quoniã telũ fuſtis nõ ſit. Hanc diffinitionẽ legitimã aiũt, quoniã telũ, quod in lege poſitũ eſt, diffiniendũ eſt. Sed uehementer errant, nã cũ quid telum, quid fuſtis ſit quæritur, quatenus ex natura rei diffiniẽdũ eſt, ſtatus legitimus eſſe nõ poteſt, ſi ita intellexiſſe ſcriptorẽ dices, ſcriptum & ſententiã facias, cui diffinitionem accedere non eſt mirandum. Quare ſi de ſcripto nullam, quantum in ſe eſt, diffinitio controuerſiam facit, & ſcriptoris intentio, quæ in ea inuenitur, ut in ſecũdo dicemus. Locus eſt, quo quæſtionem probamus, non quæſtio & diffinitio ipſe locus, ex quo tota quæſtio profluit ex re ſemper, nunq̃ ex ſcripto inuenitur. Id iam omnino habẽdum eſt, diffinitiuam legitimam eſſe non poſſe. Nunc ad propoſitum redeamus, Res propoſita ut dicebatur, aut negatur, aut conceditur, primum coniecturalem facit. In altero aut perfecta res eſt, aut imperfecta, ex hoc altero diffinitiua habetur. Verum ſi perfecta res eſt, tunc aut de actione, aut de genere, ac qualitate ipſius negotij agitur, primam tranſlationem, alteram generalem appellamus.*

Tranſlatio *Tranſlatio, eſt quum quæritur ſuſcipienda ne ſit cauſa an non. Nam in tranſlatione neq; ſi eſt principaliter quæritur, ut in coniecturali, neq; quid ſit, ut in diffinitiua, neq; quale quid ut in generali. Verum qualiſcunq; res ſit, hoc principaliter quæritur, ſuſcipi ne cauſa debeat an non. huius duo ſunt modi. Nam quum rationalis ſit, etiã legitima tunc abſoluitur, quũ à ſcripto iudiciũ transfertur, quam præſcriptionem & perfectam translationem nominamus, & aliqua legitimarum ſemper tractamus, ut in ſecundo libro patebit. Nunc ut melius intelligatur cuiuſmodi ſit, exẽplo breuiter declaretur.* LEX, *bis eadem de re iudicium ne fiat, homicidij reus indemnatus euaſit. Ei quadam de re Apollinem interroganti reſponſum eſt, Apollinem nunquam homicidæ reſpondere, & eiuſdem homicidij rurſus accuſatur. hæc translatio quam & perfectam præſcriptionem dicimus, per ſcriptum & ſententiã hic abſoluetur, deinde coniecturalis ſequetur, ſi occidit. Alius modus translationis eſt quum non à ſcripto ius transferendi, ſed ab aliqua circunſtantia naſcitur, hoc eſt à loco, cauſa, modo, perſona, uel tempore, hoc pacto.* LEX, *ſi adulterũ cũ uxore inueneris utroſq; interficere liceat, quidam adulterũ ſolum occidit, poſtea quum in ſepultura eius lachrymantem inueniſſet uxorẽ, eam quoq; interfecit, reus fit cædis, præſcribit ſecundum legem feciſſe. hic enim rem licuiſſe per legem, accuſator concedit, locum & tempus conſyderandũ*

idem eſt .ſ. ar / mis. ff. de ui. et / ui. ar.

putat inter præſcriptionem, & alterum translationis modum hoc inter eſt, quod in præſcriptione rem omnino ſic agi debere negamus. Quare & perfectam eam translationem nuncupamus. In altero uero modo, tẽpore, uel loco, cauſa, perſona non oportere contendimus. At translatio quidem huiuſmodi eſt. Conſtitutio uero generalis eſt quum & res à reo conceditur, & quo nomine appellatur conſtat, ſed tamen de qualitate rei, ac de genere quæritur. Huic generali duas partes attribuimus, nam in ea aut ex re, aut ex ſcripto controuerſia naſcitur, primam rationalem, alteram legitimam appellamus, de qua poſterius dicetur. Rationalis eſt conſtitutio generalis, cuius controuerſia ex re proficiſcitur. Quã rurſus Hermogenem ſecuti, bipartitio diuidimus, aut enim de facienda re, aut de facta iam quæritur. Hoc iuridicialem, illud negotialem appellamus. Negotialis eſt conſtitutio, in qua quæritur faciundum ne ſit quippiam an non, ut ſi deliberarent Athenienſes deceat ne barbaros ſepelire qui in Maratonijs campis ceciderunt, an non. hæc controuerſia tota ad deliberatiuum ita ſpectare uidetur, quemadmodũ iuridicialis ad iudiciale. Retorqueri uero eam poſſe ad iudiciale genus non iniuria putamus. Nam & iuridicialis partes, tametſi præteritum tempus proprie reſpiciant, tamen etiam ad deliberatiuum retorquentur. Nam qui nõ tempore negotialem per ſe à iuridiciali differre dicunt, ij non uident negotialem & iuridicialem abſolutam ita conuenire, ut ridiculi inueniantur, quod eas duas cõſtitutiones putaſſent, maxime cũ eoſdem locos utriuſq; uelint eſſe, nõ enim aliud magis diuerſas facit conſtitutiones locorũ diuerſitas, qui maxime tunc diuerſi, quũ ea quibus de agitur inter ſe diuerſiſſima inueniantur. Verum non fortaſſis ab re rationem quoq; ſuã ponere. Afferunt enim negotialem hac de cauſa ſibi aliam atq; abſolutã uideri, quod in abſoluta licere rem clariſſime pateat, in negotiali quũ obſcurior res ſit, difficilius liceat ne an nõ perſpici poſſit, Quod ſi hoc eos mouet, infinitas eos ponere conſtitutiones neceſſe eſt. In omni enim conſtitutione, ac parte conſtitutionis hoc inuenient, nt clariores aliæ, aliæ obſcuriores cauſæ ſint. Quare illos quidem fruſtra reclamare dimittemus. Nos intelligemus negotialẽ futurũ tempus, ac deliberatiuũ genus, iuridicialẽ præteritũ tempus, & genus iudiciale cõplecti, retorqueri tamen nõnunquam & hanc ad deliberatiuũ & illã ad iudiciale nõ negabimus, quod latius dicemus, cũ de liberatiuo tractabimus. Iuridicialis eſt rationalis conſtitutio, cuius controuerſia ex re iam facta proficiſcitur. In hac reus aut concedit quippiam feciſſe, quod uetitum ſit, aut non, illud aſſumptiuam, hoc abſolutam nominamus. Abſoluta eſt iuridicialis

Conſtitutio generalis.

Omnia ex Hermogene.

conſtitutio, in qua reus nullam ſe uetitã rem feciſſe confirmat. Vt ſi quidam filium abdicaret, quod philoſophiæ operã daret. Aut ſi Actius poẽta iniuriarum ageret, quod eũ mimus quidam nomine appellaſſet. Aſſumptiua eſt iuridicialis conſtitutio, in qua cum reus rem per ſe turpẽ feciſſe confiteatur, re tamẽ aſſumpta extranea iure factũ defendit. Quo in ſtatu, aut in ſeipſum uniuerſam reus aſſumit cauſam aut transfert in

Cõparatio. *alium, primum comparationem facit. Eſt enim comparatio aſſumptiua conſtitutio, in qua reus & ſi ſe feciſſe confiteatur, tamen eam rem ſatius facere fuiſſe defendit, hoc modo. Aulus Albinus à Iugurtha incluſus, quũ effugere non poſſet, cum Iugurtha in collocutionem uenit, ita diſceßit, ut impedimenta relinqueret, exercitum ſub iugo educeret, ſatius eſſe duxit exercitum ſine impedimentis educere, quàm ſimul cum impedimentis exercitum quoq; perdere. in hoc loco Aulus totã cauſam in ſeipſum aſſumit. Quod ſi in aliũ reus cauſam transferret, aut in eum ipſum, qui paſſus eſt eam transferret, aut in alium, primũ relationem facit crimi-*

Relatio. *nis. Eſt enim relatio criminis, cum & ſe feciſſe reus confiteatur, iniurijs tamen eius ipſius, qui paſſus eſt, coactũ ſe feciſſe dicit, ut Oreſtes cũ confiteatur matrem interfeciſſe, dicit ſe iniurijs eius coactũ, quod illa patrem ſuum interfecerit, ac domũ ſuam totam in Aegiſthi familiã tranſtulerit. Quod ſi non in eã qui paſſus eſt, ſed in alium cauſam facti reus trãsferret, aut in id trãsfert qđ etiã iudicio corrigi poßit, unde remotio criminis oritur, aut in id, qđ iudicij correctionẽ omnino effugiat, & fa-*

Remotio criminis. *ciat cõceßionẽ criminis. Remotio criminis eſt aſſumptiua cõſtitutio, in qua crimen transfertur, nõ in eum qui paſſus eſt, ſed in aliũ, aut in aliud, quod tamen correctionem iudicij ſuſcipere poßit, hoc modo. Lex legatum ad decimum diem proficiſci. Quidam quum in legationem mitteretur, conſuetam à quæſtoribus pecuniam dari infra legitimũ tempus non recepit, profectus non eſt, petitur ab eo mulcta. Conceßio criminis eſt, cum reus cauſam in id transfert, quod in iudiciũ accerſiri nullo modo poteſt, hoc pacto. LEX, Imperatorem poſt bellũ cadauera militũ ſepelire, aſperitate hyemis prohibitus quidam nõ ſepeliuit. Conceßionis qui-*

Purgatio. *dem duas partes eſſe putauerunt, purgationem & deprecationem. Purgationem eſſe aiunt, quum cauſa facti in imprudentiam, aut fortunam, aut neceßitatem reus transfert, quam & nos conceßionem appellamus. Deprecationem dicunt, quum reus ita confitetur, ut in nihil aliud culpã transferat, nec ſe conſulto feciſſe neget. Quam diuiſionem ita contempſimus, quod nullius unquam deprecatio cõſtitutionis uim habere uiſa eſt, nec enim in iudicium uenire poteſt. Quare neceſſe eſt, quum cauſa in*

*iudiciū non ueniat, nec cauſa conſiſtat, deprecationem conſtitutionem
non eſſe. Non ergo cum alijs conſtitutionibus, aut cum partibus earū
ponenda eſt, quippe quū unius partis inueniatur. Nam accuſator præ-
ter intentionem nil aliud habet, quod ad probandā cauſam afferat, quod
ſi dicerent acceptam à ſe fuiſſe deprecationem, non quod ſibi conſtitu-
tio uideretur, ſed quia tractanda nōnunq̄ eſt, aut apud populū, aut apud
Imperatorem, qui iuratus legibus non ſit, non id quidem tanquam ma-
leſactum reprehenderim. Sed nulli dubium eſſe uolo, deprecationem cō
ſtitutionem non eſſe. Multa uero ab oratore ſuſcipi poſſe, quæ conſtitu-
tione careant, quū de demonſtratiuo dicemus genere, altius aperiemus.
Conceßionem uero quam perpurgationem illi appellant, idcirco in im-
prudentiam, fortunam, ac neceßitatem non diuidimus, quod in conſtitu-
tionibus, ut ſupra diximus, locorū diuerſitas, quæ diuerſitatem rerū ar-
guit, conſideranda eſt. Eoſdem uero locos omnibus his accōmodari, etiā
ipſi teſtantur, quare ſuperuacaneū uiſum eſt, eam adhibere partitionē,
quæ nihil utilitatis ad locorum afferat perſpicientiam. Verum rationa-
les iam ſatis patent, nunc legitimam conſideremus. Legitima eſt conſti* Legitima.
*tutio generalis, quum ex ſcripto controuerſia naſcitur. In legitima con-
ſtitutione conſiderandum eſt, uno ne an pluribus ſcriptis controuerſia
naſcatur. Si ex uno aut uoluntas ſcriptoris cum ſcripto diſſentire uide-
tur, aut ſcriptum ipſum duas uel plures ſententias ſignificat, aut res de
qua nulla propria lex inuenitur, per ſimilitudinem legi accōmodatur,
Primum genus ſcriptū & ſententiam, alterum ambiguum, ultimum ra-
tiocinationē uocamus. Scriptum & ſententia eſt legitima conſtitutio,
quum unus & ut plurimū accuſator ſcripto, alter ſcripti ſententia uti-
tur, hoc modo. LEX, peregrinus ſi murū aſcendat morte ſuppliciū det.
Quū ciuitas obſideretur, peregrinus quidem murum aſcendit, hoſtium
ducem interfecit, capitis accuſatur. Ambignum eſt legitima conſtitu-
tio, quum ſcriptum plures ſententias ſignificat, quod multis modis fieri
poteſt. Nam & multiplici poteſtate uerborū & accentu, & genere, &
numero, & aſpiratione, & dictionis tam compoſitione, quàm redditio-
ne, & ut breuiter omnia comprehendam, quibuſcunq; modis uaria po-
teſtas ac ſignificatio uerborum cōmutatur, fieri poteſt. Hoc ex redditio
ne dictionis oritur. Meretrix ſi coronam auream habeat, publica eſto.
Habere quædam inuenta eſt, & accuſator publica ad meretricem red-
dit, meretricis defenſor ad coronam. Illud dictionis cōpoſitione ſit, Qui-
dam duos habebat filios, quorū unus Omnialeo, alter Leo uocabatur. Is* παντα
ita teſtamentum fecit, poſt mortem meam habeat mea omnia Leo. Mul- λέων.

plici ſignificatione uerbi, hoc modo, paterfamilias amico taurum lega=uit, poſt mortem eius amicus ſeruum nomine Taurum petit, hæres ſe bo uem debere dicit. In cæteris quoq; ambiguis generibus nō grauaremur exempla ponere, ſi rem non ſatis claram uel uno exemplo allato ducere mus. Ratiocinatio eſt legitima conſtitutio, quum res, quæ ſine propria lege uenit in iudicium, cuipiam legi accommodatur, hoc modo. LEX, meretricis filius in concione orationem non habeat, corrupti uiri, & pa rum honeſte pudicitiam habentis filium in concione, quidam ne dicat, probibet, hanc rei accommodationem non uni legem ſolū, ſed etiam plu ribus adhibere poſſe propter rerum & legum multitudinem, nemini du bium eſſe debet. Sin autem ex pluribus ſcripis controuerſia naſcitur, cō=trarias leges conſtitutionem appellamus. Pura uero ſcripta dico ſi unū etiam eſſet ſcriptum, quod tamē diuideretur, ac una parte actor altera defenſor uteretur. Contrariæ leges ſunt conſtitutio legitima, quum in pluribus ſcriptis, aut etiam in uno diuiſo, non per ſe, ſed ex circunſtan=tia contradictio inuenitur, & omnino contrariæ leges duplicem quæ=ſtionē habent, ſcripti & ſentētiæ, prioris partis exemplū hoc ſit. LEX, augur damnatus de pecunijs repetundis in concione orationē non ha=beat. Et. lex, augur in demortui locum, qui petat in concione nominet. Hæ leges per ſe non ſunt contrariæ, ſed addita circunſtantia contrariæ fient, hoc modo. Augur quidā damnatus de pecunijs repetūdis in demor tui locum, qui petat, nominauitn. Vnius ſcri, ti diuiſi exemplū huiuſmo=di ſit. lex, uitiata uirgo, eius qui uitiauit uel mortē uel cōiugiū eligat. in=tēpeſta nocte duas quidā uitiauit, quarū una mortem, altera eius coniu=gium eligit. At conſtitutiones quidem parteſq; earū oſtendimus. Nunc qua uia, & qua ratione eas tractari conueniat, demonſtrandum erit, ſi prius dixerimus, quid opus ſit ab ambobus in cauſa deſtinari. Oportet igitur tā ab accuſatore, quām à defenſore iudicatio inueniatur, quæ eſt ſumma iudicij quæſtio, ad quam omnes rationes totius orationis confe=runtur. Ea naſcitur ex coniunctione rationis, & firmamenti. Ratio eſt quæ continet defenſionem. Firmamentum eſt, quod quum contineat ac=cuſationem contra rationem affertur in eodem ſtatu, ex quibus ſic com poni ſolet iudicatio. Intentio, Interfeciſti matrē Oreſtes. Depulſio. inter feci, ſed iure. ratio enim, illa patrem meum occiderat. firmamentū, ſed non abs te filio matrem indemnatam occidi decuit. Iudicatio, quum ma=ter Oreſtis patrem eius occiderit, iure ne à filio indemnata mater occiſa ſit. In coniecturali tamen, quoniam ratio non ſubeſt (factum enim ne=gatur) non hoc modo, ſed ex intentione ac depulſione iudicatio na=

Ex Hermogene.

ſcitur, ut occidiſti Aiacem Vlyſſes, nō occidi, occiderit ne, hæc iudicatio, ad quā ut dictum eſt, totius orationis tāquam ad finem rationes conferū tur. In his cauſis quæ difficiliores ſunt, non excogitanda ſolum, ſed omni no aperienda eſt, ut iudices intelligant, quid ſit de quo quæritur. Aperi tur uero in oratione iudicatio, quū difficilis cauſa eſt, nō ita paucis uer bis ut ſuperius dictum eſt, ſed pro re noſtra multa & confutanda & cō firmanda nonnunquam ſunt, ut quā uolumus appareat ſumma iudicij, quod ut apertius ſit ea cauſa, quam pro Milone diuinitus dixit Cicero, nobis proponatur. Intentio. Interfeciſti Clodium Milo. depulſio, inter feci ſed iure. Ratio, inſidijs me ipſe occidere conatus eſt. Ad hanc ratio nem quàm multa ab aduerſarijs firmamenta afferuntur, è quibus etiam acceſſoriæ cōſtitutiones mutuabuntur. Nam quemadmodum ex depul ſione intentionis principalis cauſæ cōſtitutio naſcitur, ſic ex firmamētis acceſſorius ſtatus proficiſcitur, quod paulo poſt latius repetemus. Quū igitur multa firmamenta ad unicam rationem dicerētur, ante narratio nem ſummus ille orator tres cōſtitutiones complexus eſt, quæ ex tribus firmamentis naſcebantur. Quartam poſt narrationē reliquit, cuius rei rationem in diſpoſitione collocabimus, nunc firmamēta exponamus. In terfeci, ſed iure, Milo innuit, ipſe enim inſidijs me aggreſſus, interficere conatus eſt. Firmamentum primum, At nullo modo interfici homo po teſt. Iudicatio, utrum caſu aliquo iure interficere hominem poſſimus. Cōſtitutio iuridicialis abſoluta, & locis abſolutæ à Cicerone abſoluitur. Alterum ad rationem illam firmamentum. At ſenatus decreuit cædem illam contra remp. factam, quod etſi præſcriptionis loco prius eijcit, ta men eius ſententiam poſtea capit. Scriptum aduerſarijs reliquit. Ter tium firmamentum. at de ea cæde ut quæreretur, Cn. pompeius iuſſit, ambiguum eſt, nam aduerſarij ita intelligebant, ut quæreretur de cæde tanquàm de re contra remp. facta. At Cicero, ut quæreretur, iure ne an iniuria, intelligit. Quartum firmamentum, At non ille tibi, ſed tu illi ſtru xiſti inſidias. Iudicatio, uter utri, duplex cōiecturalis eſt, de qua loco ſuo dicemus. Manifeſtum ergo iam puto in difficilioribus cauſis etiam diſſe rendo iudicationem inueniri, Nam hic Cicero tribus illis prioribus cō futatis, hanc iudicationem ſtatus acceſſorij declarauit, quā ſi probaſſet, principalis ilico ſequebatur iudicatio. Principalem enim iudicationem putamus eam, quæ in principali conſtitutione uerſatur. Conſtitutionē porrò principalē eam iā diximus, quæ à prima depulſione naſcitur, un de incipit cauſa, & in quā neceſſario deſinit, quæ hic relatō criminis eſt. Ac de inuētione principalis ſtatus latius in diſpoſitione dicetur, ubi etiā

Iudicatio.

Firmamenta ſtatus.

clarius apparebit. Quare confutatione aliarũ quæſtionum quæ incide- Aſſũptiua. *bant, coniecturalem ſtatum aperuit. Verũ quemadmodum à firmamen tis, quæ multa nonnunquam ad unicam rationem afferuntur, multi naſcuntur acceſſorij ſtatus, ſic ſæpe ad unicam intentionem multæ rationes afferuntur, ex quibus principales conſtitutiones oriuntur. Quarũ in unaquaq; iudicationẽ inuenire neceſſe eſt, ut in propoſita cauſa, Interfeci Clodium, ſed iure, ſalutem enim reip. peperi. Comparatio criminis eſt, aut ſceleratiſsimum uirum, & omni cæde dignum occidi. Altera relatio criminis eſt. Cum igitur cauſa huiuſmodi eſt, ut multas rationes cauſæ noſtræ non inutiles afferre poſsimus, omnes ideo adhibendas cenſeo, ut pluribus conſtitutionibus adiumentis noſtris magnam copiam præparemus. Quod Cicero pro Milone diligenter facit, quamuis comparatione ac illa relatione iure reip. uexatorem interfeci, cæteris interm iſcendo, quoniam non multum per ſe uirium habere uidebantur, cautius utatur. Vnde & quodammodo diuidendo tam deprecationẽ quàm comparationem propoſuit. Quanq̃ in hac cauſa iudices Titi Annij tribunatu rebus omnibus pro ſalute reip. geſtis non abutemur, niſi oculis uidebitis inſidias Miloni à Clodio factas, nec ſumus deprecaturi, ut crimen hoc multa propter præclara in remp. merita condonetis, nec poſtulaturi, ut ſi mors P. Clodij ſalus ueſtra fuerit, idcirco Titi Milonis, potius quàm populi Ro. felicitati aſsignetis. Sed ſi iſtius inſidiæ clariores hac luce fuerint, tunc deniq; obſecrabo. & cætera. Nam hic quoniã comparatio per ſe non multum ualet, coniectura admiſcetur, quemadmodum & deprecatio, quã etiã bis propoſuit, quoniã & ſi per ſe in iudicium non ueniat, tamen cæteris annexa conſtitutionibus uehementius mouet auditores. Quare rationes inuenire quã plures placet, quæ ſi nõ ita firmæ ſunt, firmioribus accõmodentur, ut in diſpoſitione latius oſten demus. Firmamenta quoq; multa niſi nugatoria eſſent ad unanquanq; rationem ſi accuſamus, inuenire conabimur. cuius rei eadẽ ipſa pro Milone diuina Ciceronis oratio, cõprobatio eſt. Non ſolum enim aduerſarios Milonis multis uſos patet firmamentis, ſed Ciceronem quoq; rationibus relationis, comparationis, deprecationis, in defendendo Milonẽ cæteris inſeruiſſe manifeſtum eſt. Quæ tamen ita ſe in ea cauſa habent, ut altera ſequatur ex altera. Nam ſi ſceleratum uirum, & tyrannicum interfecit, ſalutem reip. peperit, & ſi ſalutem reip. peperit, ſceleratũ & tyrannicum uirum interfecit. Quatuor igitur ſunt quæ bene cõſyderata totam cauſam ita ibi aperiunt, ut & quid dicendum ſit, & quo ordine dicendum ſit, facillime teneas, intentio, depulſio, ratio, firmamentum.*

Quorũ

Quorum duo ſtatum, duo iudicationem conſtituunt, ſed firmamẽtis & rationibus infirmationes quoque nonnunq̃ adueniunt, ex quibus quicquid accedit, acceſſorium ſtatũ appellamus. Infirmatio eſt rationis aut firmamenti, quæ ſtatum acceſſorium faciat, depulſio, ut ſi quũ dicat Oreſtes interfeciſſe matrem, quoniã illa patrem necauerat, At non illa, ſed Aegiſthus, diceret aduerſarius. Cõiecturalis duplex ex infirmatione rationis naſceretur, ab utro interfectus ſit. Item occidi Clodium, ſed iure, inſidias enim ſtruxerat, & ſceleratũ, ac tyrannicũ uirum occidi. Hæ rationes relationem faciunt, illa comparationem, remp. quã ille in prætura uexaturus erat firmaui. Has rationes, ſi quis infirmationibus negaret, plures coniecturas redderet. Qui concedit, is cauſam ſuam euertit, niſi firmamentum inferat. At hominem interficere nullo pacto licet, immo licet infirmando, inquit defenſor. Quare ex firmamẽti infirmatione etiã abſoluta iuridicialis acceßit. Similiter ex aliorũ firmamentorũ eius cauſæ quæ ſuperius expoſitæ ſunt, infirmatione ſtatus accedunt. Infirmatio à firmamento differt, quod illa ſtatum mutat, hoc confirmat.

DE PROPOSITIONE ET DIVISIONE.

HIs ita conſideratis, poſt narrationem confirmationẽ aggrediemur, in qua proponere q̃d agimus in ſimplici quidem & clara cauſa, quum auditores id de quo agitur probe teneant, fortaßis neceſſe non eſt, maxime ſi exitus narrationis huiuſmodi fuerit, ut ipſam rem quæ in iudiciũ uenit aperiat, quod cõiecturæ ac translationi plerunq; accidit. In obſcura uero quæcunq; ſit in duplici, & quum factum conuenit ſed iure an iniuria factum ſit quæritur, neceſſaria mihi uidetur propoſitio. Propoſitio ergo ut nunc accipimus, nihil aliud eſt, niſi totius rei, qua de agitur, breuis demonſtratio, ut parricidij accuſo, & econuerſo. Facile igitur uobis oſtendam iudices non modo non patratum, ſed ne cogitatũ quidem mihi parricidium. Poſt propoſitionem, ſi diuiſio uidetur neceſſaria, quod non ſemper accidit, ea cõſequetur. Inter hanc propoſitionem, & illam qua argumentationis initium ſumimus, hoc intereſt, quod locus illa proponitur, hac tota cauſa, unde fit ut illa una ſemper argumentatione abſoluatur, hæc ſæpe argumentationes & locos contineat multos, ſic proponit pro Milone Cicero, quod per totam coniecturalem acturus erat. Num igitur aliud in iu

dicium uenit, niſi uter utri inſidias fecerit? Profecto nihil ſi hic illi, ut ne ſit impune, ſi ille huic, tum nos ſcelere ſoluamur, deinde alteram partē tantum, hoc modo. Quonam igitur pacto probari poteſt inſidias Miloni feciſſe Clodiū? Quod ſi quæſtiones plures inſeruntur, omnes occupandæ ſunt, quod quum accidit ipſa quæſtionum enumeratio principalis diuiſio erit, ut ſacrilegij, parricidij, proditionis accuſo. Si multiplicatio, ac uarietas cauſæ ex firmamentis, ac rationibus uarijs earū, que in firmationibus oritur, aut totam cauſam tanquam ſimplicem proponemus, deinde agendo cætera locis ſuis proponētur. Vt pro Milone Cicero his uerbis. niſi oculis uidebitis inſidias Miloni à Clodio factas. Quā rationem antequam contextum orationis abſoluat, ſic repetit. Si illius inſidiæ clariores hac luce fuerint, tunc deniq; obteſtabor uos iudices ab inimicorū audacia, teliſq; uitam ut impune liceat defendere. Hæc totius cauſæ, hæc principalis cōſtitutionis in relatione facta ꝑpoſitio eſt, acceſſorium deinde proponit, Negant intueri lucē fas eſſe ei, qui à ſe hominē occiſum fateatur. Quo improbato infert aliud. Sequitur illud, quod à Milonis inimicis ſæpiſſime dicitur cædem, qua P. Clodius occiſus eſt, ſenatum iudicaſſe contra remp. eſſe factam. Hoc quoq; abſoluto proponit tertium. At enim Cn. Pompeius rogatione ſua & de re, & de cauſa iudicauit. Ibi ergo propoſitiones acceſſoriarum quæſtionū fient, ubi ipſæ quæſtiones (ut in diſpoſitione dicetur) collocandæ ſunt. Aut ergo primo principales proponemus, deinde acceſſorios loco ſuo ſeruabimus, aut omiſſo principali ordine locis ſuis & proponentur, & explicabuntur acceſſorij. Ac demum poſt omnes inſeretur principalis, quod tunc debere fieri putamus, quum aut uehementi turpitudine implicita, ac difficilis factu, ac creditu, aut omnino impoſſibilis principalis exiſtimatur, quare ne animum auditoris offendat, alijs quæſtionibus lenito, aut omnino diſſuaſo principalis deferatur. Verū quemadmodum ſi offendat, nouiſſimo demum in loco ponitur, ſic ſi iuuat ſæpius tangenda, ut rurſus idem in fine primæ quæſtionis inſidiatorē iure interfici poſſe, firmiſſimū quoque ex acceſſorijs ſæpius tangendū eſt, ut Cicero ab utro factæ inſidiæ ſæpius dicit. Propoſitionē uero optime ac breuiter complectemur, ſi iudicationem excogitabimus. ipſa enim iudicatio, uel tota, uel ex altera ſui parte, uel pars eius proponi ſolet, quorum alterum ſimplicibus, alterū duplicibus accedit cauſis. Sed à Cicerone ad confuſionē huius facultatis hæc ſumantur. Ex altera parte ſolum, ut illud quoniam modo probare poteſt inſidias Miloni feciſſe Clodium, tota uel ſine apertione, ut in eadem oratione ſtatim poſt exordium, uel cum apertione ſeiunctionis ut

poſt narrationem. Illud iam in iudicium uenit, non, occiſus ne ſit, quod
fatemur, ſed iure an iniuria, quod multis antea in cauſis iam quæſitũ eſt.
Inſidias factas eſſe conſtat, & id eſt quod Senatus contra rempublic. fa
ctum iudicauit, ab utro factæ ſint inſidiæ incertum eſt, de hoc igitur latũ
eſt, ut quæreretur, ita & ſenatus rem non hominem notauit, & Pom. de
iure nõ de facto quæſtionem tulit. Nunquid igitur aliud in iudicium ue
nit, niſi uter utri fecerit inſidias, profecto nihil. Inter iudicationem uero
& propoſitionem hoc intereſt, quod propoſitio ſummã totius negocij
plerunq; ſolam, Iudicatio cum rationibus continet. Præterea iudicatio Iudicatio.
ſæpe multis in locis, & tota & ex altera parte dici poteſt. Propoſitio
non niſi cum probatio ſequatur. Quare propoſitio quidem hæc, de qua Propoſitio.
loquimur, aut iudicatio ex altera parte ſemper erit, aut pars iudicatio-
nis iudicationem propoſitionem nunquam eſſe neceſſe eſt. Quare iudica
tionem niſi cauſa clariſſima ſit, & ſimpliciſſima, ut ex ipſa narratione
quid in iudicium ueniat clare appareat, ſemper proponemus. In duplici
& difficili, ut cauſa poſtulat principalem aut initio confirmationis, aut
poſt acceſſorias, aut in utriſq; locis locabimus, firmiorẽ quoq; ex acceſ-
ſorijs ſæpius tangemus, ſemel proponemus, & ſi ex multis unam relin-
qui uolumus, quæ nobis facilior probatur, & utilior ſit, ceteras tanquã
ſi conuenire deberent, ac quaſi quæſtionibus ſeiunctionem aperientibus
ita proponemus. Quibus explicatis, quum ad firmiorem uenimus, quæ
probauimus tanquam ſi conuenirent accipiemus, & firmioris contro-
uerſiam aperiemus, quæ omnia à Cicerone factitata uerbis ſuis oſten-
dimus. Ad hæc acriter conſiderandum, ſi tota cauſa ſimplici propoſitio
ne comprehendi poteſt, quam in partes ſuas diuidere cõfeſtim licet, ut in
præficiendo Pom. imperatore, quum genus belli proponat, & pro
P. Q. negamus te bona P. Quintij. Sex. Neui poſſediſſe ex edicto
prætoris, in eo ſponſio facta eſt. oſtendam primũ cauſam nõ fuiſ
ſe, cur à prætore poſtulares ut bona P. Q. poſſideres, dein-
de ex edicto te poſſidere non potuiſſe, poſtremo non
poſſediſſe. Sed huius uoluminis iam finis ſit,
cætera in aliud transferantur.

LIBRI PRIMI FINIS.

G. TRAPEZVNTII RHETORICORVM DE CONFIRMATIONE ET CONFVTATIONE LIBER SECVNDVS

QVONIAM IN PRImo libro de exordio, narratione, diuiſione breuiter diximus, ac ut facilius cætera abſolueremus, conſtitutiones quoq; declarauimus, & quo modo iudicationem inuenire conueniat, docuimus, in hoc libro dabimus operam, ut uniuſcuiuſq; ſtatus loci, quibus confirmationem & confutationem fieri neceſſe eſt, quàm dilucide pateant, & quoniam coniecturalis ad alias quoq; cauſas ſæpe utilis eſt, eam primum exponemus, quam etiam ea ipſa de cauſa diligentius tractare conſtituimus. Verum ut omnia facilius & intelligi, & memoriæ cõmendari poſſint, & in hac & alijs conſtitutionibus unũquẽq; locum certo uocabulo nominare operæpretium uidetur, quæ res etſi durior propter uerborum nouitatem uidebitur, tamen quoniam perutilis eſt, non fuit ſuperſedenda, uerum etiam ideo audacius cõficienda, quoniam antiquiſſimos Latinæ linguæ autores, ac ipſum Ciceronem id factitaſſe perſpicuum eſt.

Conſtitutionis cõiecturalis loci

Conſtitutionis coniecturalis ratio his locis comprobari ſolet, recuſatione nonnunquam, teſtium petitione, cui loco etiam quæſtiones, præiudicia, rumores, tabulas, iuſiurandum, quoniam teſtimoniorũ uim habẽt, iure inſerimus, uoluntate, poteſtate, cõprehẽſione, abſolutione, repulſione, trãſpoſitione, inuerſione, qualitate cõmuni. Horũ locorũ accuſatoris quidem proprius is ſolus eſt, quem repulſionẽ dicimus. defenſoris uero recuſatio, abſolutio, trãſpoſitio, inuerſio. Cæteri autem cõmunes tam accuſatoris quàm defenſoris.

Recuſatio quibus modis conſideretur.

Recuſatio eſt locus, quo totam cauſam à nobis reijcere conamur. hæc ſi aut lege, aut firma conſuetudine, aut iudicatis adiuuatur, non locus, ſed perfecta eſt conſtitutio, quam translationem appellauimus. Recuſatio autem (quæ locus eſt) à circunſtantijs inuenitur, & his quatuor modis præcipue conſideratur, aut enim ab eo quod res deficiat, ut ſi prodigi pater nõ appareret, & parricidij pdigus accuſaretur, utetur enim in hac cõiecturali

recuſatione, quod hanc cauſam ſubire non debeat, niſi conſtet patrem oc cidum eſſe. Aut ab eo quod plurimas perſonas propter diuerſitatem uitæ, una ac eadem ratione damnari non cõueniat, ut ſi decẽ iuuenes nunquam uxorem ducere conuraſſent, & male inter ſe uiuere, accuſarentur, unuſquiſq; per ſe iudicari debere confirmabit, quod alio more atq; cæteri uixiſſet. Aut quod ab eo quod alij fecerunt, iudicium ſubire non debeamus. Hoc modo uiri fortis ſtatuas & trophæa hoſtes cõſtituebãt, & hic apud ſuos proditionis accuſatur, reijciet enim iudicium, nec debere ſe cauſam dicere affirmabit eius, quod ab alijs factum eſt. Aut à tempore, hoc modo, Ignaui cuiuſdam filius magno animo, magniſq; uiribus ſæpius hoſtes fugat, & pater eius matrem adulterij accerſit, Dicit enim mulier multis tranſactis annis, hoc crimine modo accuſari non conuenire. Sunt qui putant hunc locum non in coniectura ſolum, ſed in omni cauſa perutilem, quod aiunt Alcibiadem adhuc puerũ intellexiſſe. Nã cũ Pericles magna cura angeretur, quonam modo pecuniarum rationem reip. redderet, dixiſſe fertur, potius conſiderandum eſſe, quo modo non redderet, quibus uerbis eũ affirmant hunc locũ uoluiſſe ſignificare, quo prius conamur à ceruicibus reijcere cauſam. Deinde ſi parum hoc procedit, cæteros quoque locos adhibendos aiunt. Ego quoque in alijs cauſis hunc locum inueniri non facile negauerim, quum ſemper ipſam quoque perfectam translationem quærendam cenſeam, ſi ea legibus, moribus iudicatis non inuenitur, per circũſtantiam aliquam translatiuum hunc locum quæremus. Tutius enim eſt, & multum iuuat ſequentia, primum ſi non debere nos eius rei ſubire iudicium aſſeretur, deinde per obſiſtentiam ad cætera tranſire quàm ſtatim, ac ſi ad nos ea res clare pertineret cauſam ſuſcipere. In petitione teſtium conſiderandum, utrum ab accuſatore teſtes de re afferantur. Nam ſi teſtes producũtur, defenſor à uoluntate, de qua mox dicemus, teſtimonia eorum improbabit, quod ſcilicet aut gratia, aut ſimultate, aut affinitate, aut pretio, aut metu, aut ambitu, quæ omnia ad ratiocinationẽ pertinent, aut impulſione cõmotus, ut metu, ira, aut perturbatione ſubita in dicendo teſtimonio mẽtitus ſit, quæ ita uita ſua comprobabuntur. Nam ubiq; cauſa, quia aliquid quẽpiam uoluiſſe dicimus, non multum ualet niſi ſimul cum uita hominis cõgruere dicatur. Quare patet teſtes uoluntate & demonſtrationis locis, qui perſonæ attribuuntur, & comprobari & reijci ſolere, neque ſolum quæ priuatim, ſed etiam quæ communius in quempiam dicuntur, maxime ſi teſtimonia publica eſſent accipienda, ſicut Cicero pro L. Flacco, & leuitatem nationis & inconſtantiam, perditoſq; Græcorum uſq; ad

Alcibiadis inuentum.

Teſtium reiectio.

danda mutuo teſtimonia mores ampla oratione inſequitur. Ad hæc infirmatio teſtium coniecturali quadam ſuſpicione comprobari poteſt, ſi aut non eſſe factum quod dicant, aut fieri non potuiſſe argumētabimur, & id aliquo coniecturæ loco aſſequemur, deinde ſi ea quæ à teſtibus dicta ſunt, aut eorum aliquid cum ſignis & argumentis non conueniat. Præterea ſi unus alteri contradicit, aut idem ſibi ut aliud ſuperius, aliud inferius dicere uideatur, aut ſi rationibus & argumentis, quod dicat cōprobare nititur. Nam hæc duo poſtrema cupiditatem eius arguunt, uel gratia, uel odio, uel cæteris huiuſmodi uehementer accenſam. Econtra uero ab his omnibus accuſator teſtimoniorum firmabit conſtantiam. Quod ſi teſtes non eſſent, reus eos circunſtantijs omnibus, ſi eam facultatem res patitur, diligenter petet, quis uidit, ubi uidit, quo tempore, quomodo rem factā dicit, aut quomodo uidit, ubi ipſe quod uideret erat, aut etiam ſic tantum ſcelus ſine teſtibus credi non oportere, præſertim de Bruto modeſtiſſimo uiro, quum id uir omnium perditiſſimus, & eius inimicus aſſerat, & maxime in rep. ubi nihil temere, ut in tyrannide credi ſoleat. Accuſator hic dicet, plus ſignis & argumentis, q̄ teſtibus credi oportere, hæc enim exponi ut geſta ſunt, teſtes corrūpi poſſe. Quod ſi ſeruos in teſtimoniū per quæſtiones more maiorum trahere uolemus, dicemus dolore homines cogi ueritatem aperire. Deinde quæ in quæſtionibus dicta ſunt, uериſimilia eſſe, cōiecturæ locis affirmabimus, & ſignis & argumentis conuenire oſtendemus. Reus in his quæſtiones interponi non oportere, quæ ſignis & argumentis ita patent, ut quæſtionibus decipi non poſſimus, deinde alium alio recentiorem ad dolorem eſſe, & ingenioſiorē ad cōminiſcēdum, aut quod ſcire poſſet, uel ſuſpicari, quid quæſitor audire uelit, cui ſi quid conueniens dicat, intelligat ſibi finem doloris futurum. Quare dolori non eſſe credendum, quæ omnia aliqua coniecturali argumentatione, ſi res poſtulat, comprobabuntur. Nam id (ne

Quæſtionū refutatio. ſæpius repetatur) hoc loco dictum ſit, quod non ſolum in hac conſtitutione, ſed etiam in alijs quandocunq; aliquid infertur, quod quoniā infirmum ſit, negari ab aduerſario poteſt, id à nobis aliquo coniecturæ loco comprobandum uideri. Præterea ſcire oportet accuſatorem non ſeruos in quæſtiones, ſed ipſum reū ſæpe trahere debere, quod ſimili modo tractandum eſt, niſi quod hæc tormenta, quæ ad reum conferuntur in peroratione comprobata cauſa per amplicationem, aut commiſerationem

A præiudicijs & iudicatis. diſtribui aptius poſſunt, quamuis & aliorum locorum omniū, non quæ hic ponitur, ſed quomodo diſponendi ratio poſtulat collocatio ſit. Inter præiudicium & exemplum, quod à iudicato ducitur, hoc intereſt, quo-

niam iudicatum eſt quod de re ſimili, aut maiore, aut minore, uel æquali profertur. Præiudicium *eſt eadem ipſa de re qua de agitur lata ſententia, hoc & in iudiciali inuenitur, ut illud contra* Milonem, *ſenatū iudicaſſe cædem factam in* Appia *uia contra remp. uideri, hoc enim ſenatus decreto priuſquā in iudicio cauſa agitata eſſet, condemanatum* Milonem *aduerſarij dicebant.* Et *in cōiecturali, ut pro* Cluentio, *iure damnatū* Oppianicum *ueneficij duobus præiudic s oſtenditur, prius enim* Scamander C. Fabritij *libertus accuſatus & damnatus fuerat, deinde ipſe* C. Fabritius *ſimiliter per eoſdem iudices tanquam conſcius ueneficij condemnatur.* Ex *quibus ure damnatum* Oppianicū *ſequitur, hoc igitur præiudicium ſi inuenitur in iudiciali, ut plurimum per legitimū ſtatum tractatur.* In *coniecturali negabimus ad hunc hominem ea præiudicia pertinere, illos damnatos, quoniam & alioquin nocentes homines, & infames fuerunt, non oportere damnationem ſceleratorum hominum integro uiro nocere, & cætera huiuſmodi, quæ tum locum habent, cum qui præiudicijs premitur, honeſtioris uitæ uidetur.* Præterea *teſtes eorū iudiciorum corruptos fuiſſe, & utemur loco contra teſtes, ad hæc ſi poſſimus, dicemus callidos ac diſertos accuſatores fuiſſe, bonos patronos rei nō fuiſſe. Itē corruptos iudices uel ineptos, ſtultós ue fuiſſe. Deniq; iudices rogabimus, ne alieno iureiurando ſuum condonant.* Quare *omne præiudicium, uel earum perſonarum differentia, qui rei ſunt, fueruntq; iudicium patronorum teſtium infirmatur, uel quod ad eam rem nō pertineat, uel quod aliter intelligendū, quod legitimo ſtatu abſoluitur.* Quorum *omnium contrariū comprobari poteſt.* A *rumoribus dicemus, ſi nō temere naſci rumorem oſtendemus, quin ſubſit aliquid, nulla enim cauſa poſſe rem quampiam omnibus eſſe in ore, ſi ita res ſe non habeat.* Rumores *etiam nonnullos ueros cōmemorabimus, ac eis fidem dari oportere nonnullorum autorum uerbis comprobabimus.* Econtrario *argumentis eſſe agendum non confictа fabula, quam unuſquiſq; inimicorū loco, tempore, cauſa conflare ita poteſt, ut & diſſipetur, & credibilis uideatur, multa rumoribus credita fuiſſe pro ueris, quæ poſtea falſa inuenta ſunt.* Infirmos *aduerſarios argumentis ad rumores, rem incertā confugere.* Rumoris *inſtabilitatē, autoritate confirmabimus, multos in eo aduerſarios fuiſſe & eſſe, quibus nos fidem nō habemus.* Tabulæ *quoq; afferuntur nonnunq̄ quas refellimus, ſi aut inhoneſtū quid, uel nō credibile, aut omnino impoſſibile cōtinere uideātur, nō recte affuiſſe aſſignatores, aut etiā aliquē abſuiſſe, uel defunctū fuiſſe, quod firmabimus, ſi tempora nō congruunt.* Præterea *ſi quæ antecedūt in tabulis conſequentibus pu*

A rumoribus.

A tabulis fides.

grant, ſi de teſtamẽto & hæreditate ageretur, teſtatorem hunc qui hæredem ſe dicit nunquã cognouiſſe, uel inimicũ fuiſſe ſcriptori tabularũ, hunc amiciſſimum ſemper extitiſſe, eum corruptum largitione, quod uita & exiſtimatione hominũ de eo corroboratur, teſtatorẽ ueros hæredes ante mortem ſæpius multis præſentibus nominaſſe, non fuiſſe cauſam cur mutaſſet tabulas, ſi refellere non poſſumus, & ſcriptum id patitur, legitimo ſtatu explicabimus. Iuſiurãdum à petitore uel defenſore uel petitur uel offertur, in utroq; religio perſonæ conſideranda uidetur ſi offertur & non accipitur, id iam ex re noſtra dicemus, ſin dabitur petitum, impudentiæ eſt, ſi id rurſus repudias. Quare in religionem hominis noueris offerre demẽtiæ eſt, accidere etiam poteſt, ut quũ ab utraq; parte iuratũ ſit, contentionem perſonarũ facere neceſſe ſit. Quod ſi non petitũ, & tamen contra nos, aduerſarij iuſiurandũ acceptũ ſit, uel iure id fieri poſſe negabimus, uel teſtimonij modo refutabimus. Voluntas quæritur ex cauſa & uita, uita his maxime conſideratur, quæ perſonis attributa ſunt. Quos locos demonſtratiui generis eſſe manifeſtũ eſt, hi ſunt huiuſmodi, nomẽ, natura, uictus, fortuna, habitus, affectio, ſtudia, facta, caſus, orationes, de qbus latius in tertio dicetur. Nomen eſt quod unicuiq; propriũ ac certũ uocabulum eſt. Naturam hic appellamus nationem, ut Græcus. patriã, ut Athenienſis. cognationem, ut Cornelius. ſexum, ut uir, mulier. ætatem, ut iuuenis, ſenex. cõmoditatem corporis aut animi, ut longus, ualens, uelox, memor, acutus, fortis. Incõmoditatem, ut breuis, imbecillus, tardus, obliuioſus, hebes, timidus, & ſimilia, dum hæc nobis inſita non induſtria comparata ſint. nam ea quidem nõ in natura, ſed in habitu ponimus. In uictu conſideratur quomodo educatus ſit, apud quos uixerit, aut uiuat, quos præceptores habuerit, quibus amicis utatur, quo artificio ac quæſtu uiuat, quomodo rem familiarem adminiſtret. In fortuna, ſeruus ne ſit an fuerit, an liber, priuatus, an cũ poteſtate. & ſi cum poteſtate iure an iniuria, diues an pauper, clarus an infamis. In habitu eſt felocitas, robur, memoria, ingenium, & ſimilia nõ natura data, ſed exercitatione quæſita. Affectio ut lætitia, mœror, metus, audacia, cupiditas, pallor, robur, titubatio. Studium, ut rhetoricæ, geometriæ, artis magicæ. Facta, caſus, orationes, à tribus tẽporibus cõſiderãtur, quid fecerit, quid ſibi acciderit, quid dixerit, quid faciat, quid ſibi accidat, quid dicat, quid facturus ſit, quid dicturus, quid ſibi caſurũ ſit. His ut diximus locis & uita hominis, & per uitam uoluntas conſideratur. Nã hic accuſator ſubdolum, uerbi gratia, cognominatũ dicet aduerſarium, quod dolo ſemper æquales aggrediatur. Præterea iuuentus

A iureiurando. *A uoluntate et uita.* *Vitæ attributa.*

luxurioſe

luxurioſæ uoluntatis argumentum eſſe facile ſolet, quam diuitiæ augent ſupprimit paupertas. Educatio deniq; & ſocietas, conſuetudo uiuendi & cætera quæ dicta ſunt, magnam præbent copiam, qua accuſator reũ uoluiſſe facile probabit, quod latius exponeremus, niſi & intellectui id facile putaremus, & initia ab arte, cætera ab exercitatiõe proficiſci exiſtimaremus. Illud etiam præmittendum, quod pleriq; locorũ, qui perſonis attributi ſunt, poteſtatem magis arguũt, ut fortuna, habitus, ſtudia, nonnulli uoluntatem magis, ut nomen, uictus, affectio. Reliqui cõmunes tam uoluntatis, quàm poteſtatis mihi uidentur. Verum non ſine ratione uoluntati omnes attribuimus, quoniam & poteſtas ipſa uoluntatẽ inducere ſolet. At nonnunq̃ & ſi ante noluerimus, tamen quũ copiam ad aliquid commode faciendũ nactos nos arbitramur, ita mouemur, ut quod nolebamus iam cupere uideamur. Quare nobis uiſum eſt omnes hos locos uoluntati attribuere, ac hinc ad poteſtatem quoq; transferre omnia quæ ad eam comprobandam pertinere poſſunt. Cauſa eſt, quæ ad ſuſcipiendum facinus inducit. Et diuiditur in impulſionem & rationem. Impulſio eſt temerarius impetus animi ad aliquid faciendum ſine cogitatione, ut cupiditas nimia, iracundia, uinolẽtia, timor, & omnino omnis perturbatio animi, quæ rem conſilio & cogitatione uideri non ſinit. Ratio eſt quæ aut cõmodorum ſpe, aut incõmodorum euitatione ad maleficiũ hominem impellit, ut quũ dicimus adipiſcendi, uel retinendi, uel augendi cõmodi, aut econtrario euitandi, reijciendi, uel diminuendi incommodi cauſa ad facinus impulſum eſſe, quæ cõparatione etiam conſiderari poſſunt. Vt quum dicimus maioris adipiſcendi commodi, aut maioris euitandi incõmodi facere uoluiſſe. Præterea odio, inuidia, aut gratia impulſum, hic accuſator eius cauſæ uim, propter quam reum cõmotum dicit, uerbis ample oſtendat oportet, quam uitæ in quantũ poterit accommodabit. Nam cauſa ſæpe parum ualet, niſi hominis uitæ conueniat, ut ſi dicas eum auaritiæ cauſa feciſſe, ex ante factis, aut dictis, aut etiam caſibus, & alijs quæ perſonis attribuimus, quæq; ad rem accõmodari poſſunt, auaritiam eius immenſam oſtẽde. Sin luxuria cõmotum dicis, quũ uim eius cauſæ breuiter ac uehementer expoſueris, quod facilius facies, ſi nationem, ætatem, fortunam cauſæ inſeras, luxurioſe eum uixiſſe oſtende. Id quoq; hic opportune dictum ſit, uim cauſæ uehementiorem multo uideri, quum ita effertur, ut ad eam accõmodentur quàm plurima perſonis attributa, ut ſi magnã rei Venereæ cupiditatem dicamus, præſertim in Cyprio & eo iuuene, ac natura ſanguineo, & ſucci pleno. Deinde à uita, qui à pueritia ſic uixerit, & apud tales, ſi non poterit uitæ uitium

Impulſio.

Ratio.

cauſæ idoneum reperire, reperiet diſpar unum, aut quod melius eſt, plura, ut ſi non poterit auarum demonſtrare, quem lucri cauſa commiſiſſe dicit, perfidum luxurioſumq; ſemper demonſtret fuiſſe, deniq; non eſſe mirandum, ſi quum tot ac tanta nequiter fecerit, id quoq; perperam cõmiſiſſe. Sin uehementer uita hominis integra æſtimabitur, argumentis potius ac ſignis quàm famæ, quæ plerunque ſimulatione acquiritur, dicet credi oportere, non eſſe mirandum ſi quum omnium rerum initium ſit, modo peccare cœperit, quod quum ita poſſit eſſe, non ante actam uitam, ſed argumenta eſſe ſpectanda. Ad hæc ſi res patitur connexa, ex utraq; parte uirtutibus uitia occupabimus, ut ſi liberalem prodigum, atq; inde conſumptis ſuis, in rapinã uerſum affirmares. Defenſor aut cauſam omnino negabit, ſi poterit, aut eam ita extenuabit, ut nõ tantã uim quantam aduerſarius dicit habere, probet, Iniquum eſſe omnes ad quos aliquid commodi ex aliqua re perueniat ad ſuſpicionem maleficij deuocari, uitam quoq; ſuam ſemper alienã ab eo uitio fuiſſe. Hic ſi ipſe reus cauſam dicit, maxima ſummaq; cum cautione omnia ſibi dicenda arbitramur, ne aut nimia ſui laude auditores offendat, aut parum de ſe dicendo totam peruertat defenſionem. Sin aduocatus pro reo dicit, multo latius omnia complectetur, & iudicio meo ſemper quum res aliquid ponderis habere uidetur, parum nos, aduocatus totam cauſam explanabit. Nam & plena uoce laudare, & aduerſarios uehementius criminari, & aut eiuſdem aut grauioris culpæ reos arguere, ſine odio facere poteſt, quod ſi bonæ etiam exiſtimationis ſit, tunc uero non iam aduocati ſolum, ſed etiam grauis teſtimonij autoritatem afferet. Si uita hominis defenſor impeditur, aut falſos rumores de innocentis uita ſparſos fuiſſe dicet, idq; ex ante factis, ſi quæ ab eo probè geſta ſunt, cæteriſq; perſonæ attributis confirmabit, aut calumniari aduerſarios aſſeret. Et quoniam id crimen quod inferunt ueris ſignis & argumentis comprobare nequeant, ad ante actam uitam confugere. Sed de uolũtate hactenus, de qua ut longius diceremus producti ſumus, quod accuſatoris & defenſoris propoſitiones oſtendere breuiter uoluimus, quas multo plures etiam dictis inueniri conſtat. Non enim omnia, ſed principia & fundamenta facultatis dici poſſe confidimus. Harum autem propoſitionũ quæ à locis ſumuntur rationes, confirmationes, exornationes in tertio libro, ubi de argumentatione tractabimus, non minore induſtria quàm opus ſit, exponemus. Nunc de poteſtate dicamus, parum enim refert uoluiſſe, niſi etiam potuiſſe diligenter explicetur. Poteſtas ut iam dictũ eſt ex attributis perſonæ conſideratur. Nam aut ut diuites, ĩgenioſi, robuſtiq; ſunt, qui cũ

A poteſtate

commiſerunt, ut eorum amici, ſodales, liberi, ſeruiq́; ſe habeat, potuiſſe confirmabitur, præterea loco, tempore, ſpe cælandi, comparatione perſonarum, rei ſcilicet & eius qui paſſus eſt. Locus conſideratur, ſi opportunus aut inopportunus ad rem eſſe dicatur, quod quæritur ex magnitudine, lõginquitate, propinquitate, ſolitudine, celebritate. Natura ipſius loci præterea publicus ne ſit, an priuatus, & ſi priuatus, rei ne an eius ipſius qui paſſus eſt, qua ex opportunitate is ſcilicet plurimum potuiſſe confirmabitur. Qui eius loci conditiones nõ ignorauerit, ac omnes uias & inuia eius pertriuerit, ſi locum inopportunũ eſſe conſtaret, aut propter cupiditatem id non uidiſſe, reum dicemus, aut cõmodũ ſibi putaſſe. Nã in omnibus ferè parui refert, reuera ita fuiſſe ut dicimus, niſi ſic opinatum reum demonſtremus. Tempus in quo rem geſtam dicemus, in ſpatium & occaſionem diuiditur. Spatiũ quæritur ſatis ne longum ad rem perficiendam fuiſſet, & potuerit ne ſcire reus ſatis ſpatij futurum. Occaſio eſt tempus idoneum ad aliquid faciendũ, eam diuidimus in publicũ, cõmune, ſingulare. Publicũ dicimus quod uniuerſa ciuitas celebret, ut ludus, dies feſtus, bellum, pax. Cõmune quod accidit omnibus eo ferè tempore, ut meßis, uindemia, calor, frigus. Priuatũ quod uni ſoli accidit, ut nuptiæ, ſomnus, funus, conuiuium. Spes cælandi, cum ex loco & tempore, tum ex conſcijs & adiutoribus quæritur. Comparatio rei & eius qui paſſus eſt, ex his locis, quos perſonis attribuimus, cõparatiue profertur, ut ſi ex una parte diuitiæ, conſilium, uires, apparatio uidebitur fuiſſe, ex altera paupertas, ſtultitia, imbecillitas, inapparatio, hic collatio non ab re fieri poteſt, hoc eſt comparatio ipſius rei, aut cum his, qui uidebuntur eandẽ rem uoluiſſe aut facere potuiſſe, aut etiam cũ ſe ipſo. Hæc perſonarum, loci, temporis, occaſionis contentio, quædã iudicij recuſatio eſſe uidetur. Quũ autem omnis recuſatio in principio locum habeat, hæc poſt uoluntatem & poteſtatem non iniuria collocata eſt, quoniam earũ cõparatione ui arripit, q̃uis ad dicendum nihil interſit, unus ne cum uoluntate & poteſtate, aut recuſatione putetur, aut diuerſus, hic accuſator dicet nemini alij cõmodo fuiſſe, & ſi cui cõmodo fuit, eũ eiuſdem uitæ nõ eſſe, aut neminem cõmoditatẽ loci temporis, & aliorũ quæ dicta ſunt, æque ac ipſe habere potuiſſet. Si ad ipſum reum hæc comparatiue referũtur, dicet eũ aut alio tempore & loco, & alijs rationibus id facere nõ potuiſſe, aut ſi potuit fugiſſe eũ eas rationes, q̃ præteritæ ſunt. Sin meliorẽ cõmoditatẽ futurã reũ dicturũ intelligit aut ipſum id tũc nõ uidiſſe, aut cupiditate impulſum expectare nõ potuiſſe, reus alijs quoq; æque cõmodo fuiſſe dicet, & uitã eorũ magis facinori cõuenire, ſe ſi uo

Poteſtatis attributa.

luiſſet, aut uſurum fuiſſe meliori occaſione præterita, aut expectaturũ futurã, nec eũ ignoraſſe. Hæc ab accuſatore eo genere dicendi exponentur, quod defenſorium appellamus.

Defēſoriũ.

Defenſor non utetur accuſatoris uehementia, ſed medio quodammodo genere inter accuſatoriũ & defenſorium, ne ut ſe defendat falſo, alios accuſare uideatur, niſi forte adeo magnã uim collatio habeat, ut magis alius accuſandus uideatur, quàm qui reus eſt. Quare putamus ſi minorem, aut ſi etiam æqualem uolũtatis, & poteſtatis, loci, in alios poſſunt afferre ſuſpicionem, poſt eos collationẽ, ſiue alium quis ſeparatim habendum, ſiue eundem quis locũ putet, quoniam nil aliud eſt niſi eorũ ipſorũ quædã inter ſe õparatio. Parũ enim curamus, dum ea utendum ſciamus. Si minorem ergo, aut æqualẽ in alios ſuſpicionem affert collatio, poſt uoluntatis, & poſtetatis locos collocãdam ita putamus, ut non magis nos quàm alios accuſandos, uel potius non magis alios qui nos omni ſuſpicione liberandos oſtendamus, ſin atrociorem in alios conflare poteſt ſuſpicionem recuſationi coniungendam, & ante alios locos, & uehementius agendã, ut clare à noſtris ceruicibus in alios crimen reijciatur, quod quum accidit tranſlationem duplici ex perſonis coniectura abſolui dixerim. Comprehenſio eſt ſignum circunſtantijs implicitum, per quod res arguitur certioribus argumentis, & quaſi firma ſuſpicione. Is locus quum circunſtantias ferè omnes comprehendat, ac coniecturalem cauſam confirmet & conſiſtere faciat, ἀπ᾽ἀρχῆς ἄχρι τέλους. hoc eſt ab initio ad finẽ, à nobis appellari ſolet. Circunſtantiæ uero ſunt ſex, quis, quid, ubi, quando, quomodo, quãobrem. Nam facultates quam ſeptimam circunſtantiam quidam putauerunt, his ſex attribui debere arbitramur. Fluit ergo is locus maxime atque proprie ex ea circunſtantia quam quid appellamus, eſt ea ut nunc quidem capitur, argumentum quoddam atq; indicium à quo res facta uideatur, ut ſi relictum telum, aut ueſtimentum, eum cuius ſit, criminis coarguat, ad quod etiam cæteras concurrere circunſtantias neceſſe. Niſi enim & tempore, quo & in loco ubi patratum facinus ſit, ſignum percipiatur, plerunq; nihil hic nobis ad dicendũ datur. Quare ut uim totã ſimul uti Græce facimus, Latine quoq; cõprehendamus, cõprehenſionẽ hunc locum uocare placuit, cuius quaſi fundamentũ res eſt, quam in cõiecturali ſignum appellamus, ſemper enim locus ab initio ad finem, aut ab affectione quadam, aut à dictis, aut à factis, aut à rebus relictis inuenitur. Ab affectione arcem factioſus & potens crebro reſpiciens lachrymat, ac tyrannidẽ affectare accuſatur. A dictis, triduo antequam in Appia uia inſidiæ factæ eſſent, Milonem periturum dixit Clodius. A factis,

Comprehẽſionis circũſtantiæ.

ſepeliebat in ſylua cadauer,& cædis accuſatur. A rebus relictis,ut ſi in loco ubi quicquam commiſſum eſt,ueſtigiũ quoddam,ut uerbi cauſa, ueſtimentum alicuius inueniatur. Hic illud ad maiorem huius loci partiũ intelligentiã ſciendum eſt,quod illam circunſtantiam,quam quid appellauimus,quod totius coniecturalis fundamentum ſignum ac argumentũ eſſe neceſſe eſt (ſine enim certo quodam ſigno, quod accuſatori cum defenſore cõueniat,nulla unquàm cõiecturalis conſiſtet cauſa) à tribus tẽporibus conſiderari licet. A præterito, ſi in eo loco ubi hominem interfectum conſtat, paulo ante geſtionẽ negocij armatus perſpectus ſit, aut ſi aliquid dixerit,quod rem arguere poſſit. Ab inſtanti, ſi quũ negociũ gereretur,aut rei uox,aut ipſius qui paſſus eſt, quum nomine reum appellaret,exaudita eſſet. A conſequenti, ſi aut poſt geſtionem negocij circa eum locum cruentus conſpectus eſſet, aut aliquid eo in loco relictum ſit,quod indicet à quo geſtum ſit,ut gladius,calciamentum,& quæ huiuſmodi ſunt. Huic ſigno,quod à conſequenti tempore capitur, etiam id adiungimus,quam conſecutionem nõnulli appellauerunt, ut ſi reus quũ ad eum uentum ſit,erubuerit,titubauerit, inconſtanter locutus ſit, quæ ſigna conſcientiæ ſunt. Defenſor hæc magnitudine periculi non conſcientia peccati ſibi accidiſſe dicet. Si non pertinuerit,fretum innocentia negabit eſſe commotum. Ad quod accuſator uſq; adeo præmeditatum fuiſſe reſpondebit,quid ſibi eſſet uſui futurum,ut confidentiſſime reſiſteret quæ ſigna non innocentiæ,ſed confidentiæ & exhauſti pudoris ex continuo peccandi uſu eſſe affirmabit. Illud etiam tenendum reor,quod ſi is locus accuſatoris ſolum eſt,quod ſæpius accidit, cæteri loci qui ſequuntur quiq; incidunt,omnes defenſoris erunt, quod ſi hic tã ad accuſatorẽ quàm ad defenſorem pertineat, cæteri quoq; loci communes ambobus erunt,quod tum inuenitur,quum duæ res,hoc eſt duo ſigna in coniecturali reperiuntur. Quorum uno accuſator, reliquo defenſor utitur hoc pacto. LEX, forti uiro,qui cõtra hoſtes rem bene geſſerit, à rep. præmium quod uelit , quidã affectatæ tyrannidis reus fuit,eius frater anteꝗ̃ hæc cauſa ageretur, uirtute ſua triumphum ab hoſtibus duxit. Impetrauit à rep. ut fratris hæc ſibi condonaretur accuſatio. Oppreſſit ille graui tyrannide ciuitatem, eum frater priuatus qui triumphauit, depoſuit. Accuſatur huius fraternæ tyrannidis conſcientia,hic accuſator ea petitione, qua reus fratrem ab accuſatione tyrannidis extorſit, & his circũſtantijs,quæ circa eã petitionẽ ſunt,loco ſcilicet,tẽpore,modo,cauſa,defenſor depoſitione tyranni, & alijs quæ circa hanc rem ſunt diligẽter utetur,ac ab utroq; alterius hæc argumẽta ſoluẽda ſunt. Id quoq;

Comprehẽſio quid,tribus temporibus conſtat.

Signa conſcientiæ.

ſciendum eſt, ſolius nunquàm defenſoris hunc locum inueniri, niſi forte his in cauſis, quibus nõ accuſatio, ſed petitio agitur, hoc modo. Quatuor quidã habebat filios, eorum tres uno tempore amiſit, dolore uictus laqueo gulam frangere conſtituit, eum quartus filiorum laqueo abrupto à propoſito tunc abripuit, ſacrilegio poſtea in urbe cõmiſſo, pater ſe ſacrilegum indicat, ac ſibi debitam mortem petit, eius petitioni filius contradicit. Hic nõ uideo quomodo petitor hunc locum orationi ſuæ inſerere poſſit, at filius qui cum uel nolentem defendit, quum ſuperioribus locis uſus fuerit. Vehementer per hunc locum fratrum mortem, deſperationem patris, ſuſpenſionem, ſolutionem, locum, tempus, in quo hæc fuerint ad oculos adducet, pater autem nec uerbum quidem de his faciet.

Abſolutio. Nam ſi qui ſ dicat non eſſe ſe reum ſacrilegij demõſtrabit. Abſolutio eſt locus per quem defenſor licuiſſe ſibi eã rem facere oſtẽdit, qua pro ſigno maleficij aduerſarius utitur. is locus nullo modo incidere poteſt, ſi id qđ ſuſpicionis ſignum dicitur, nõ à nobis, ſed ab alijs geſtum ſit. Quum autem propterea in iudiciũ trahimur, quod nos ipſi aliquid fecimus, quod ſuſpicionem inferat, ſemper inuenitur, niſi quũ neceſſario rem arguit, quum & coniecturalem cauſam minime conſiſtere perſpicuum eſt. Hæc abſolutio abſolutæ cõſtitutionis locis cõfirmatur, quamuis ab ea multũ differat, quoniã in ea id qđ pro crimine infertur, in abſolutione nõ illatũ crimen, ſed criminis argumentum, ac ſignum totamq; comprehenſionẽ licere nobis aſſerimus, hoc pacto. In ſolitudine quidam inuentus cadauer ſepelire, accuſatur, licere enim dicet hominem ſepelire, abſolutio ei loco, quem ab initio ad finem nos, latini comprehenſionẽ appellare poſſunt, oppoſita eſt, quare omnia ea occupabit, & licere aut non eſſe prohibita dicet, quæ per ſigni comprehenſionem uehementer dicta crimen ante oculos ponebant.

Repulſio. Repulſio non in hac conſtitutione ſolum ſed ubicunq; inuenitur, ſemper abſolutioni contraria eſt. Quare ſi accuſator hoc aut illo utetur loco, altero ſemper defenſor utetur. Hæc repulſio dupliciter agi ſolet inficiatione ac obſiſtẽtia.

Inficiatio. ἔνστασις. Inficiatio eſt abſolutionis perfecta negatio, quam enſtaſim nominamus, ut licet ſepelire, non licet ſepelire.

Obſiſtẽtia. ἀντιπαράστασις. Obſiſtentia eſt quum non per ſe ipſam abſolutio, ſed ex aliqua circunſtantia negatur, hanc græce ἀντιπαράστασιν dicimus, ut nõ licet ſepelire hominem, etſi licet, attamẽ nõ ſolum, neque in ſolitudine aut non eo tempore, in quo tu ſepeliebas, aut non eo modo. Inficiatio & obſiſtentia incidentibus ſæpe ſtatibus comprobantur. Et quoniam ſimilitudo magna in rebus eſt, ſi quæ res incidit, parum iuuat ſimilem quærendum, quæ ſi magis prodeſt, eò retorquere orationem oportet, & ſi

omnia infirmiora ſunt, omnia ſic occupanda, ut cum ui orationis unum ſub aſpectum ponantur, firmiſſima uideantur, quæ hæc res nõ in huiuſmodi loco & ſtatu ſolum, uerum ubiq; ferè diligenter conſideranda. Neque enim facile crediderim utilius quicquàm, aut melius in difficilibus cauſis inueniri poſſe. quàm ſi quis facile uti uelit dabit operã, ut in quo differrãt, & in quo conueniant, tam loci quàm ſtatus memoriæ cõmendet. Tranſpoſitio eſt locus per quem cõprehenſionis cauſa à defenſore profertur. Quæ quum aut ab affectione, aut à dictis, aut factis, aut à rebus relictis inueniri ſoleat, quadripartito, & trãſpoſitio ei opponitur, nam aut conceſſione, aut ſcripto & ſententia, aut infinitione, aut tranſlatione ipſa oppugnat. Conceſſione utemur, quum ab affectione ſignũ coniecturæ conflatur, hoc pacto. Iuuenis diues & factioſus crebo in arcem reſpiciens, cum motu capitis, lachrymas emittit, & quod tyrannidem affectet accuſatur, incommoda enim ciuitatis, quæ in tyrannide patitur, & uitam tyrannorum omni ſolicitudine plenam recordatus, lachrymaſſe dicet, & ſi quid aliud his ſimile inueniet. Scripto & ſententia in tranſpoſitione utemur quum ea que diximus ſuſpicionem faciunt, hic ambigi quoq; poſſe nemo dubitat, hoc modo. Quidã iuuenis diues ac factioſus prope carcerem hac uoce ingenti uſus eſt ſpiritu. Confidite omnes, nam breuiter abſoluemini, reus ſit præparatæ tyrannidis, quum enim hæc uerba dixiſſe concedat, qua intentione dixerit quærendũ eſſe dicet, ad conſolationẽ enim eorũ dixiſſe comfirmabit. Infinitione trãſpoſitio quæritur, quum à factis ſignum colligitur, honeſtũ enim humanumq; dicet inſepultum hominem ſepelire, hæc infinitio finalibus locis tractatur, de qbus in negociali dicemus. Trãslatione fieri dicitur trãſpoſitio, cũ relictã rem quæ ſignũ dicitur, ſi noſtrã eſſe nõ negamus ab alio ſumptã, ut impune res ſibi cõficeretur, nos loco eius cruciaremur, dicere poſſumus hoc modo. Duo quidã ſimul in tabernã diuertũt, incœnati unà diſcubuerũt. Caupo unũ eorũ quẽ grãdem pecuniã ſecũ afferre cõperiſſet, gladio alterius interfecit, pecunias abſtulit, gladiũ in uagina recondidit. Ille cuius gladio homo occiſus erat, ſummo mane gladiũ & cætera quæ ſecũ attulerat ſuſtulit, ſolus profectus eſt. Nõ multo poſt caupo clamitat hominem occiſum, & cũ quibuſdã diuerſoribus eũ qui ante exierat, cõſequitur, atq; cõprehẽdit, gladiũ è uagina educit, reperit cruẽtũ, peregrinus cædis accuſatur. Nã hic gladiũ quidẽ, quẽ quis ſecũ attulerat, tamen quia modo rei relictæ ad inueniendũ utimur, ſi relictis cõnumeramus, ſuũ eſſe negare nõ poteſt, ſed dicet cædẽ eo ipſe nõ feciſſe, cauponem uel quempiã aliũ criminabitur, ſe eo nõ uſum inuerſione con-

Tranſpoſitio.

firmabit. Nam neque ita ſecurus recta uia ſibi conſcius iter faceret, nec gladium ſecum attuliſſet. Ad huiuſmodi trăslationem non inconueniēs erit, integram coniecturam duplicem pertractari, in qua utriuſq; uita, occaſio & ſignum, partim quod ſuus gladius cruentus in uagina repertus eſt, partim quod recta ad ipſum uia non ad alium diuerſorem cōcurrerat, per collocationem conſideranda ſunt. Itaq; uita hominis cum uita hominis, occaſio cum occaſione, ſignum cum ſigno, & cætera, quæ utraq; incidunt cōferentur. Id palā eſſe arbitror, omnia quæ per transpoſitionem dicuntur, ſi ab his, quæ à nobis facta aut dicta ſunt, iudicamur cum aſſeueratione dici, ac inter ſe cōiungi oportere, hoc modo. Sepeliebam, quoniam humanum, ſepelire hominem, & quoniam nullus nō conſcio timor indicit, & quoniam huic rei præmiū à deo redditū iri creditur, hæc omnia & quæcunq; alia inueniri poſſunt, huiuſmodi ſunt, ut inter ſe ipſa copulentur. Sin ab ijs, quæ alij fecerunt cauſa in iudicium uenit, transpoſitio neque conſtans, neque ſibi cōueniens, ſed ſibi ipſi cōtraria erit, & cū diſiunctione profertur, ut ſi quis proditionis cauſam dicat, quod neq; agros ſuos hoſtes populati ſint, & ſtatuam ſibi conſtituerint, dicet enim hoſtes aut admirari uirtutem ſuam, aut ad ſimilem uirtutem ſuos incitare uoluiſſe, aut ut eorū miſertus eſſet, aut ut odium in ſe ac ſuſpicionem ciuium ſuſcitarent. Hi enim colores omnes ſibi ipſis conſtare non poſſunt. Verum hæc tum conſideranda ſunt quū, aut comprehenſio unica eſt, aut ſi utriuſq; eſt, recta eſt, obliquam enim comprehenſionem raro his modis transponere poteris. Nam quum negationis ſignum ſit, difficile poteris ea occupare, quæ affirmationis ſigno, quā rectam comprehenſionem appellamus, conueniunt. Aut ergo incidenti ſtatu, aut horum oppoſitis plerunq; utemur, ijs ipſis rarius. Transpoſitionem ſoluet accuſator, aut quod non conueniat uitæ ſuæ, aut pietate cōmotus conſolari miſeros uolui. Atqui te nunq̄ pium cognouimus, aut quod aliorum conſilio facere debuiſſet, hoc modo. Potēs quidam & factioſus tyranni, qui propinquæ ciuitatis potiebatur, filiam in uxorē duxit, quod tyrannidem affectet accuſatur, quū in utilitatem reip. unumquemq; incumbere deceat, ego id feci ut affinitate mea tyrannū ciuitati ſemper placabilem redderem. Atqui ſi ideo feciſſes, ſenatui, aut populo id cōmunicaſſes, ex his iam patet colorem, & cauſam comprehenſionis indefenſionem transpoſitionem afferri.

Inuerſio. *Inuerſio eſt locus, per quem cōprehenſionem inuertimus, quod fit quū hæc ſigna, quibus aduerſarius aliquid à nobis patratum cōfirmat, potius iudicare dicimus nihil huiuſmodi à nobis cōmiſſum, hoc modo. Crebro arcem reſpicis, ſuſpiras, lachrymas,*

chrymas,huc & illuc caput iactas,arcem ergo ipſam, & tyrannidem aggredi paras.Atqui ſi hoc unquam facere cogitaſſem, neq; crebro ego reſpicerem,nec ſuſpirarem,nec lachrymarem, nec caput huc atq; illuc iactarem,ne ſuſpectum me ciuibus facerem.Item ſepeliebas cadauer ſolus in ſylua,interfeciſti ergo.Atqui ſi interfeciſſem,non in ſepeliendo homine eſſem occupatus.Is locus defenſionis adeo aduerſariū urget,quando inuenitur,ut quum bene eum ſoluere non poßit, aut ad prouidentiā diuinam confugiat,ut oportebat te pœnas dare,ac ideo ſepeliebas, tantum enim facinus impune te facere diuina ira paſſa non eſt,aut ad ignorantiam,quod ignoraſti quod tibi utile foret,uel non putaſti te perſpici poſſe,quod uel amentia uel ebrietate, uel aliqua re ſimili confirmabit. Hunc locum fruſtra quæremus,neq; enim inuenitur,quū ſignum neceſſario rem de qua agitur,aut antecedit,aut conſequitur, aut in geſtione negotij ſit,uel & ſi nullam neceßitudinem afferat, tamen rei ualde propinquum eſt,hoc modo.Potentis ac factioſi cuiuſdam domo deiecta fulmine,armorū maxima eò congeſta copia inuēta eſt. Accuſatur ad euerſionem reip. arma præparauiſſe,hic enim non poterit inuertere. Nam omnes qui potiri rerum uolunt,arma præparant,quod cum accidit, accuſatur.Hoc ipſum ſignum quodāmodo in diffinitionem rei trahet,quæ quoniam nos βιαῖον ὅρον *uocamus,latine uiolenta diffinitio appellatur,dicet enim tam maximæ armorum copiæ præparationem nil aliud eſſe niſi tyrannidis præparationem.At defenſor quum id inuertere non poßit,hoc ipſo rem ſuam tutabitur,quod res cum ſigno nō cōuertatur. Nam quum dicere nō poßit,atqui ſi tyrannidem cuperem non arma præpararem,dicet.Et ſi qui tyrannidem exoptant arma præparant,nō tamen omnes qui arma præparant,tyrannidē appetunt.Hæc ſigna quæ rebus uehementer propinqua ſunt,abſolutionis quoq; uim ſic diminuūt ut aut omnino prætermittēda ſit,aut callide inferenda hoc modo. Nulla unquam lex, nulla unquam conſuetudo arma parare uetuit. Item quæ lex,quæ conſuetudo prohibet,undecunq; tibi placeret uxorem ducere? Nam quemadmodum uehementes locos multo uehementiores oſtendit quædā orationis tractatio dicendiq; modus,ita eos qui ferme deficiunt, penè ut uehementes appareant,facere ſolet orationis commoditas,quod melius intelligetur in elocutione ſi de grauitate uera,ac apparente diſſeremus. Qualitas communis eſt,qua utimur ad extremū confirmata ſuſpicione,hæc fit per locos communes.Cōmunis eſt locus,qui ab his, quæ aut antecedunt,aut conſequuntur rem,aut quæ in geſtione negocij ſunt uel auget peccati atrocitatē,uel conqueſtione miſericordiam captat,qui*

βιαῖος ὅρος.

Qualitas communis.

communis ideo appellatus eſt, quia quamuis contra hunc, aut illum dici uideatur, tamẽ ad uniuerſos eiuſdem criminis reos efferatur neceſſe eſt, quod latius in peroratione orationis aperiemus. Communes loci accuſatoris non coniecturali ſolum, ſed omni conſtitutioni conuenientes ſunt, quum auget peccati atrocitatem, & quum negat malorum miſereri oportere, defenſoris ſimiliter, quum miſericordiam captat, & illata crimina extenuat. Nunc ne quid quod ad coniecturalem pertineat prætermiſſum nobis eſſe uideatur, breuiter quæ ſimplices, quæ duplices, quæ perfectæ, ac imperfectæ coniecturæ ſint aperiamus, ut & ad dicendum uia nobis ampliſſima ſit, & ad intelligẽdos certa ratione oratores quàm præclara præcepta. Nam qui hæc ignorant, eos uideo, quum orationes Ciceronis exponũt, ea dicere, quæ neſcire multo melius eſſet. Omnis cõiecturalis cauſa ſi conſiſtit, aut perfecta eſt, aut imperfecta, præterea tã perfectam quàm imperfectam bipartito diuidimus, in ſimplicẽ ſcilicet ac duplicem.

Communes loci.

Coniecturalis perfectæ partitio.

Perfecta ſimplex eſt quum in iudicio certa perſona certa de re trahitur, hoc modo. In eo cubiculo Cæſar interfectus inuenitur, ex quo Brutus cum gladio cruento exiſſe uiſus eſt, accuſatur cædis, negat occidiſſe. Imperfecta ſimplex eſt, quum certa perſona in iudicium non affertur, eſt ea huiuſmodi. Ignotus quidam hominem ſepelire in ſolitudine inuentus eſt, negat ſe interfeciſſe. In hac cauſa, quum quiſnam is ſit omnino ignoretur, loci ferè omnes, qui à qualitate perſonarum fluere ſolent, ut fortuna, educatio, ſtudia, & cætera huiuſmodi, quæ ad uoluntatem & poteſtatem comprobandam multum intereſſe diximus, quærendi non ſunt. Imperfecta ſimplex, quæ certam habet perſonam, rem uero nullam, quoniam non conſiſtit abijciatur. Nam Minutianus qui dicit huiuſmodi cauſam conflari ſi quis prodigũ, quod nullibi pater eius inueniretur, parricidij accuſaret, uehementer errat, nec uidet rem hic afferri, quod pater nullibi appareat. Sed deceptos putamus nonnullos, quod non magnam uim hac in cauſa hi loci habent, qui à re confluunt, ut eſt ſignum ac tranſpoſitio. Nam quum in cauſa, quæ non ab eo quod nos, ſed ab eo quod alij fecerunt in iudiciũ uenit, minorem uim huius loci præbere ſolent. Duplex perfecta coniecturalis eſt, quũ tam perſonæ, ꝙ res geminatæ in iudicium afferuntur, hoc modo. Aeſchynes & Demoſthenes à legatione Philippi reuerſi, alter alterũ proditionis accuſant, quod Demoſthenes magnum inde auri pondus reportaſſe inuentus eſt, & Aeſchynes orationem ſcripſit, qua ſe à crimine proditionis defenderet, hic & perſonæ duæ feciſſe inter ſe criminantur, & ſigna duo inſunt, quibus alter alterũ arguit. Hac in cauſa nullo modo is locus, quem peti

tionem teſtiũ uocamus, incidere poteſt. Nam nihil per eum locũ ab uno dici poterit, quod non æque ab altero inferatur. Cæteri omnes incidũt dupliciter. Nam quum uterq; & alterum accuſet, & ſeipſum defendat, & confirmatio & confutatio dupliciter incidunt. Confirmabit enim uterq; non ſe, ſed aduerſarium feciſſe, & rationes aduerſarij dupliciter confutabit, eas primo, quibus aduerſarius eum feciſſe arguebat, deinde coniunctim eas etiam quibus non ſe feciſſe confirmabat. Quare quũ ita duplex confirmatio & confutatio incidat, cauendum eſt ne prius totam unam cauſam confirmes, te ſcilicet nõ feciſſe, deinde alteram. Verum ſic totam confirmationem toti confirmationi, & confutationem ſimiliter confutationi diligenter per collationem inferas, ut quũ ab uno loco confirmare tuas rationes inceperis, non diſcedas ab eo, niſi per eum accuſationem quoq; comprobaueris, qua aduerſarium criminaris, quod inferius etiam exemplo patebit. Hic tamen ſciendũ eſt unius cauſæ cõfirmationem alterius eſſe confutationem, nam quum dicis non ego feci, neque enim habebã cauſam, ſed tu qui & auarus ſemper fuiſti, & magnã inde pecuniam aſſequebaris, ſimul te defendendo illũ accuſas. Incidere tamen etiam tunc confutatio poteſt ſeorſum ac dupliciter, quoniã rationes quædam tam pro ſe, quàm contra nos ab aduerſario ante ſic dictæ ſunt, ut earum confutatio in duplici confirmatione non appareat. Imperfecta duplex dupliciter fit, aut enim ex parte perſonarũ, aut ex parte rerum deeſſe ſibi cauſa uidetur. Imperfecta duplex ex parte perſonarũ eſt, cui quũ certæ ac notæ perſonæ nõ ſubſint, res hoc eſt ſigna geminata ſunt, ut ſi quis diceret duos quoſdam ſe inuicem proditionis accuſare, quoniã quum ab hoſtibus redirent, unus magnum argenti pondus, alter orationem, qua ſe à proditionis crimine defenderet, ſecum habere ab alterutro conſpectus ſit, hac in cauſa omnes loci qui à perſonis fluunt, omnino deficiunt. Cæteri præter petitionem teſtium eodem modo, ut in ſuperiori cauſa tractandi ſunt. Imperfecta duplex ex parte rerũ eſt, cui perſonæ inſunt geminatæ res nulla, nõ quod nihil cõſtet eſſe factum (cauſa enim non conſiſteret) ſed quoniam nullum ſignum proprium affertur, quod aut hunc aut illum reum demonſtret, hoc modo. Quidã ſeruã ac nouercam habebat, is ſignis ueneni mortuus eſt, mulieres ſe inuicem accuſant, in hac cauſa omnes locos, qui à re, hoc eſt à ſigno profluunt, deficere neceſſe eſt, hi ſolum inſunt, qui à perſonis trahuntur. Quare qualitatem perſonarum, hoc eſt uoluntatẽ & poteſtatem, nil aliud quærere oportebit, quæ cauſam habebat, cui locus, cui occaſio cõmoda, cuius uita ſuſpecta, cui facultas opportuna. Huiuſmodi eſt ferè illa coniecturalis, quam

in oratione illa pro Milone tractauit Cicero, uter utri inſidias fecerit, Nam qualitate perſonarum per contentionem multa conficit. Ac primo à cauſa dicit Clodiũ ut prætor eſſet neq; à Milone conſule impediretur, quo minus quæ uellet faceret, cædem facere uoluiſſe, Miloni aſſerit nõ modo nihil profuiſſe, ſed obfuiſſe interitũ Clodij. Deinde antequàm cauſæ uitam adiungat, duplici utitur confutatione, quam inde incœpit, at ualuit odiũ, facit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc non dico maiora fuerunt in Clodio quàm in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? Quid multis amplius? Quid enim odiſſet Clodium Milo, ſegetẽ ac materiem ſuæ gloriæ? Ille erat ut odiſſet primo defenſorem ſalutis meæ, & cætera. Vitam etiam dupliciter hoc modo deridendo proponit, nihil unquã per uim Clodius, omnia per uim Milo. Qua in re diligenter etiam illud aduerti, aut unã partem per totum unum locum confirmare oratores, deinde per contentionem (ut diximus) alteram aggredi ſolere, ut in prædicta oratione Cicero factitauit, aut ſi cauſa patitur & rationes multæ uno ex loco ita fluũt, ut particulatim per collationẽ dici poßint ſingula ſingulis opponere, hoc modo. Quum cauſa homines impellat, nulla hic, multis ille ad maleficium cõmotus eſt, odio ille maximo in hunc exardebat, nullo iſte in illum, huius uiri uirtus peßimam inuidiam inuidi hominis incitabat, in eo nihil erat, cui plus hic uir inuidere poſſet, morte huius magnũ ille aſſequebatur cõmodum, eo mortuo ſegetem, ac materiem ſuæ gloriæ hic amittebat, quæ non ſic exiguæ ut nos exempli gratia dicimus, ſed rationibus etiam ſubiectis, prout cauſa poſtulat exponemus, uel ſi longis rationibus cogimur totum locũ ex una parte, deinde ex altera occupabimus, poſtea maxime ſi longior oratio facta eſt in unoquoq; loco concludendo, hac per ſingula contentione per repetitionem utemur. Illud etiã nõ prætermittam medias inter perfectas, atque imperfectas inueniri duplices, qualis illa pro Milone mihi uidetur, altera enim pars, & quod dixerit, & quod fecerit Clodius indicium putat abeo factas inſidias, altera ferè nihil, niſi rem ipſam. Præter hos coniecturæ modos tres alios ponimus, quos coniunctos appellamus, incidentem, præprobatam, comprobatam. Incidens eſt quũ in trãſpoſitione principalis cauſæ alia quædam coniecturalis incidat, quam neceſſe ſit ſuis locis diuidere, deinde ad principalis cauſæ inuerſionẽ reuerti hoc pacto. LEX. proditionis ſuſpectus quouſq; de conſcijs indicium faciat, in domo Imperatoris cuſtodiatur. & LEX. ſi cum uxore adulterũ inueneris, utrunq; liceat occidere. Proditionis quidam accuſatus, quum in domo Imperatoris cuſto-

Duplex cõiecturalis.

Coniuncti coniecturalis modi.

diretur, ab eo tanq̃ adulter interfectus eſt, & eiuſdem proditionis conſcius fuiſſe accuſatur. Cauſa coniecturalis eſt, cuius ſignum, quod eum interfeciſſet, ne de conſcijs indicium faceret, tranſpoſitio cauſæ. Adulterum interfeci, ad quod accuſator. At neque ille tanti criminis reus adulteria quæreret neque mulier infami uiro cruciatu cito perituro ſeipſam traderet. Incidens coniecturalis coniuncta, uirum aduterium cõmiſiſſe tanti criminis reum, & ei ſe mulierem tradidiſſe uériſimile ſit, Quæ cũ omnibus locis qui incidunt uſq; ad tranſpoſitionẽ abſoluta fuerit, ſimul qui conſequuntur loci, quiq; incidunt ex utraque parte tractabuntur. Qua in re fieri plerunq; ſolet, ut quũ una cauſa ad diſſoluendam alterã incidat, idem quoq; locus, prout utriq; cauſarũ applicatur, ſibi ipſi opponatur, atque ſeipſum diſſoluat. Nam qui ita inuertit. Atqui ſi adulter fuiſſet, non occidiſſes, quem maiores cruciatus expectare ſciebas, ne te in ſimilem ſuſpicionem conijceres, ei reſponderi poterit. Immo ſi conſcius eſſem, ne me ſuſpectũ facerem, etiam adulterũ non occidiſſem, ſed alia ratione, ne quæſtionibus fides adhiberetur prouidiſſem. Qua in cauſa etiam illud ſciendum, quod accuſator in incidenti defenſoris perſonam induitur, & petitionẽ habebit teſtium, quis uiderit, ubi uiderit, quando uiderit, & ſimilia. Præprobata coniecturalis coniuncta dicitur, quum anteq̃ ad principalem cauſam ueniamus, alia quædam coniecturalis expedienda ſit. hoc modo. Imperator pauperis inimici tres filios tanq̃ proditionis reos cruciabat, eorum duo in quæſtionibus perierunt, tertium qui confeſſus fuerat, in carcere tenebat, donec ex conſuetudine patris arbitrio proditor filius interficeretur. At is quũ nihil contra filium fateretur, aut diceret, ab eodem Imperatore, ut eiuſdem criminis cõſcius accuſatur. Hic principalis eſt cauſa, an cõſcius pater proditionis ſit, cuius comprehenſio quod filium proditionem confeſſum ex conſuetudine non condemnaſſet, reus negat eum proditorẽ fuiſſe, quoniam neque fratres ſui, fratrum morte permotũ fuiſſe ait, ut quũ mori neceſſe dolore ſibi uidiſſet, ſine maximo cruciatu per confeßionem mortem elegerit. Hæc ergo coniecturalis antequam ad principalis ſtatus cõfirmationem ueniamus, ab utraq; parte tractabitur, deinde ad principalem tranſitus fiet, quam accuſator per aſſeuerationem faciet, defenſor per obſiſtentiam, dato etiã quod illi proditores fuerint, hic tamen omni proditionis crimine caret. Aſſeueratio eſt, quũ non ut per obſiſtentiam facimus concedendo, ſed ſuperiora confirmando pertranſimus ad conſequentia, ut hic accuſator & eos proditores ſemper dicet, & patrem conſcium, nam ſi ſuperius conceſſerit quod illi ſcilicet non prodidiſſent,

προκατα- σκευαζό- μεν. ςσο χασμβσ apud Hermogenem.

συγκατασκευαζόμενος. quid aget poſtea non habebit. Comprobata fit, quũ ſigna, quibus ſuſpicio conſtatur, non ut in cæteris per ſe conſtat, ſed unum ab altero comprobatur, hoc modo. Conſuetudo erat, ſeruos ligatos die Saturnalium dimitti, quidam ſuſpicatus ſerui cum uxore adulterium, ſeruum ligauit, ipſe rus iuit. Interim die feſto ab uxore ſeruus dimittitur, poſtero die dominus rure interfectus inuenitur, ſeruus profugit, & uiri cædis conſcia eſſe mulier dicitur, hic enim alterũ alterius ſignum eſt. Nam quod à ſeruo dominus interfectus ſit, à ſuſpicione adulterij, propter quã eum ligauit, comprobatur, quod adulterium commiſiſſet arguitur, quoniam dominum ſeruus interfecerit, mulierem conſciam fuiſſe confirmatur, quod ſeruũ dimiſerit. Itẽ adulterã mulierẽ credimus, qđ ſeruũ dimiſerit, dimiſiſſe ſuſpicamur, quod adulterium cum ea committeret, & propter adulterium conſciam cædis arguimus. His in cauſis omnia perſpicienda ſunt & ita diſponenda, ut ex uno alterum cõſequi uideatur, quam rem latius in diſpoſitione dicemus. Inuenitur etiam nonnunquàm alia coniectura lis, quam quum ἀπὸ γνώμης nos uocemus, Latini forſitan commode, ex ſententia uel ex animo appellabunt, ea fit, quum & factum pateat & qui fecit non ignoretur, uerum quo animo fecerit ſolũ perquiritur. ea eſt huiuſmodi. LEX. mente captum, ſi hominem occiderit homicidam non eſſe. Mulier quædam quum mente capta uideretur, filium percuſſit, priuignum interfecit, & ſanata in iudicium accerſitur. Hæc conceſſio non eſt, ut quidam putant, nã in conceſſione ſemper id conuenit, ac conſtat quo reus ſe permotũ fuiſſe dicit, hic nihil aliud in iudicio quæritur niſi mente ne capta fuerit, an ſimulatione inſaniæ filium leuiter percuſſerit, priuignum interfecerit. Hos coniecturalis modos in diuiſione conſtitutionum non poſuimus, quoniam non ſpecies coniecturalis, ſed modos eſſe putamus. Nihil enim additur per huiuſmodi coniecturales generi, quod ſpeciem faciat. Quare non alijs, ſed eiſdem locis quibus omnis cõiecturalis tractatur, & confirmantur & improbantur diſpoſitione quadam à tractatione quod facile omnibus patere arbitror, inter ſe differentes, quæ res facit ut & ad priſcorum oratorum orationes intelligendas, & ad omnem uim artemq; dicendi non parum utiles eſſe uideantur. Præterea non ſum neſcius nonnullos alias quoq; coniecturalis diuerſitates tradere uoluiſſe. Verum ſi quis ea quæ nos, Hermogenẽ ſecuti poſuimus, bene tenuerit, eum putamus omnia quæ ad coniecturalẽ pertinent, facile intellecturum. Nam cætera quidem, quæ ponunt nullo pacto à ſuperioribus differre mihi uidentur. Ea enim duplex, cuius exemplum mox ponam, quam putant, diuerſam eſſe, quod petitio te

ſtium in ea incidat, cũ in alijs duplicibus, quoniã æque ab aduerſario peti
teſtes poßint, nõ incidat, nullã facit difficultatẽ. Nõ enim quod aliquis lo
corum incidat, nec ne diuerſitatem quandam conſtitutiones accipere pu
tamus. Sed diſpoſitione quadam locorum, & tractatione differre arbi=
tramur. Quare ſi quis hæc præcepta in diſpoſitionem tranſtuliſſet, non
fortaſſis extra rem facere uiſus eſſet. Nunc cõiunctim ea hic interſerere
non alienum uidebatur. Verum eorum quod ponere pollicitus ſum, exẽ
plum hoc eſt, Medicus unà cum alijs duobus uiuebat, alter eorũ ſignis
ueneni mortuus fuit. Alter cum medico recriminationem habet quam
nos ἀντικατηγορίαν appellamus, hic quis non uiderit, quod ille alter
petitione teſtium utetur, hoc pacto, oſtendas quis mihi uenenũ dederit,
unde emerim, quomodo confecerim, quæ omnia medicus dicere non po=
terit. Quare hoc iam ſatis, hic cautum ſit, locos qui æque ab aduerſario
atq; à nobis tractari poſſunt, prætereundos eſſe, eos quærendos, qui nõ
eodem modo ab utroq;, ſed diuerſo proferri poſſint, hæc igitur à ſuperi
oribus non differt. Imperfecta enim duplex ex parte rerũ eſt. Fruſtra
enim alium modum coniecturalis dicemus, quum penitus eodem modo
tractare ipſam conueniat. Quod ſi quoniã aliquis locus, uel incidit, uel
non alium modum coniecturalis putauerimus, in infinitum nobis hæc
modorũ inutilis procedet diuiſio. Præterea cũ omni in conſtitutione, tã
eundem quàm diuerſum ſtatum poſſe incidere arbitremur, ac quomo=
do idem incidat dictum eſt, diuerſum quoque intercurrere exemplo
demonſtremus. Formoſus adoleſcens, ac pauper, aut eo anno ſe diuitem
fore, aut pudicitiam ſuam uenditurum prædicabat. Interim quidã mor
tuus teſtamento eum hæredem reliquit, reus eſt proditæ pudicitiæ, hic
tranſpoſitionem cauſæ reus per diffinitiuam conſtitutionem abſol=
uet, quum dicat prædicationem illam proditionem pudicitiæ nõ
fuiſſe, quam accuſator quũ in his fuerit, quæ ab initio ſunt
occupabit, & quum uterque quæcunq; à diffinitione
de qua nunc dicemus, ad utilitatem ſuæ cauſæ
cõmode trahi poſſint, pertractauerit, prin
cipalis ſtatus locos, ſi qui ſunt,
perſequetur.

DE DIFFINITIVA CONSTITVTIONE.

Diffinitionis loci.

DIffinitionis ratio in hos locos diſtributa eſt, Expoſitionem, diffinitionem, oppoſitam diffinitionem, ratiocinationem, Intentionem legislatoris, Ampliationem, comparationem, Aſſumptionem, quæ ſi incidet, & repulſio, & abſolutio conſequentur qualitatem, & intentionem. Expoſitio in hac cõſtitutione ferè idem eſt quod in coniecturali, ea quæ ab initio ſunt. Nam

Expoſitio ἡ προβολὴ ab Hermogene appellatur.

ſtatim ſecundum narrationem exponimus cum quadam amplificatione, quæ à circunſtantijs circunſtantiasq; cõſequentibus inuenitur, hoc modo, quidam à templo uaſa argentea cuiuſdam priuati ſuſtulit, reus eſt ſacrilegij. Expoſitio, conſulto templum peiijſti, ingreſſus quàm maxime occulte es, uaſa inde argentea abſtuliſti, deinde negare audes ſacrilegiũ commiſiſſe. hæc expoſitio ab his quæ ab initio in coniecturali dicuntur differt, quod hæc ea exponit, quæ condemnationem non fugiunt, ſed cõprehenſio quantum in ſe eſt, nullam ſuſcipit condemnationem. Ad hæc expoſitio diffinitionis fundamentum eſt, ad expoſitionem accuſatoris defenſor diffinitionem affert.

Diffinitio quid.

Diffinitio eſt qua totam uim & poteſtatem uocabuli breuiter ad noſtræ cauſæ commodum cõprehendimus. Ea ſemper ab his ſolet inueniri quæ derelicta ſunt, ut ingreſſus templum ſum, nullam tamen ſtatuam ſacram uiolaui, nulla uaſa ſacra tetigi, nullam rem templi ſubſtuli. A quibus poſtea infert diffinitionem, hoc modo. ſacrilegium enim eſt rem ſacram tangere, uiolari, ſurripere.

Oppoſita diffinitio.

Oppoſitam diffinitionem appellamus, quæ cõtra diffinitionem defenſoris ab accuſatore affertur. Eam ab ijs, quæ in expoſitione dixerat, breuiter colliget, qua ex re manifeſtam eſt defenſoris diffinitionem ab ijs quæ ab reo derelicta ſunt, accuſatoris ab ijs quæ facta ſunt, non à genere, & differentijs, ut non nulli huius artis totam uim ignorantes, crediderunt ſemper ferè inueniri. Nam etſi oratorem huiuſcemodi eſſe uolumus, ut etiam eas diffinitiones, quæ à genere ac differentijs cõſtant inuenire facile poſſit, tamen quoniam uehementiores, atq; faciliores intellectu à quouis auditore uidentur hæ, quæ aut ab ijs quæ derelicta aut ab his, quæ facta ſunt, tanquàm à partibus conſtituuntur, his oratorem potius, non illis uti, debere conſuerimus. Conſulto templum, ut aliquid inde auferret, introiuit, ne uideretur caut, quæcũq; citius ſurripere potuit hæc abſtulit, hæc ab reo facta uidentur, hæc accuſator ſacrilegium eſſe dicet. At reus

his

his,quæ ab eo facta non ſunt,ut iam expoſitum eſt,diffiniet & derelicta ſicut ille expoſitionem, ut res poſtulat,ad diffinitionē accōmodabit. Ad oppoſitam autem diffinitionem & ratiocinationem accuſator adducet, quæ per obſiſtentiam utraſq; diffinitiones ita colligit, ut nihil differre hanc ab illa cōfirmet,ut ſi poſſet dicere nihil differre, Vt enim tunc imaginibus deorum immortaliū uiolatis,ſceleſtus eſſes,ſic nunc tāquam qui religionem contempſiſti,profanus es,ac à templis deorū expelleris. Vel non differre,ſic enim deos contemni,quauis re à templo ſurrepta,ſicut cum imagines indignè tanguntur. Quod ſi quid tale à conſequentibus non inuenitur,quod fieri poſſe arbitror,cōſulto dicet templum petiſſe, clam ingreſſum eſſe, argentea uaſa inde ſubſtuliſſe, nihil differre, quaſi imagines aggreſſus eſſet, & hoc aut illud feciſſet. Qua in re curandū eſt ut quū non nimis à re geſta,ea quæ derelicta ſunt diſtare uidentur,tamē idem hoc illi eſſe contendamus,ut ſi idem eſſe contenderes,crebro in aliquem manum attuliſſe,& uerberaſſe,eadem enim contumelia eſt. Quod ſi nimis diſtarent,aut nihil aut parū differre dicemus,hoc modo,aut illo iniuriari,uerbis etiam amplioribus hoc, anguſtioribus illud amplectemur. Hæc ratiocinatio,quæ loci uim obtinet,à conſtitutione differt,quoniam hic ea,quibus ratiocinatio cōficitur,imperfecta ſunt, ibi perfectū quid ex perfecto conſequitur. Item notandum arbitror,ubicunq; diffinitio inuenitur,eò ratiocinationem neceſſario conſequi. Nam ſicut ubiq; abſolutioni oppoſita depulſio eſt,ſic diffinitioni ratiocinatio. Quare neceſſe eſt ſi horū uno accuſator utetur,alterū defenſori relinquatur, quū uero & oppoſita diffinitio diffinitioni contraria ſit,in eo maxime ratiocinatio ab ea differt,quod illa per inficiationem,hæc per obſiſtentiam nititur, à qua in hoc differt,quod obſiſtentia nō colligit. Illud etiam ne aliquem lateat uolo,quod utile eſt,& fortaſſis neceſſariū,diffinitionem aduerſarij refutari,quod aut falſa,aut turpis,aut inutilis ſit. Primum ex opinione doctorum hominum, aut conſuetudine loquendi, aut ſcribendi probabit. Cætera honeſtatis utilitatiſq; partibus aperientur, de quibus poſt dicemus. Verum ne quis,quoniam rarò fit,fieri quoq; non poſſe arbitretur,ſcire oportet has diffinitiones, defenſoris ſcilicet & accuſatoris,quam oppoſitam nuncupauimus,& ſi à factis derelictiſq; tanquā à partibus cōſtituantur,etymologica tamen uocabuli interpretatione nōnunquam abſolui poſſe. Ea autem quæ à genere & differentijs conſtat fortaſſis erit utendum, ſi aut auditores doctiores eſſent, aut maxime ſi more ciuitatis, quum huiuſmodi res accedit, quæ doctorum hominum ſententia poſſit diffiniri, ſoleant hæc ad doctores reijci,ac eorū opinio-

Ratiocinatio per obſiſtentiam.

Ratiocinationis ſolutio.

ne diſſolui. Verum quoniam de ſolutione quoq; ratiocinationis dicendũ eſt, ne cui confuſio accidat, etiam ſuperiora clarius repetantur. Hæc igitur omnia, diffinitio, oppoſita diffinitio, ratiocinatio, ratiocinationis ſolutio, quamuis quatuor quædam eſſe uideantur, ui tamen & poteſtate duo ſunt, iiſdem enim ferè rationibus diffinitionem & ratiocinationis ſolutionem defenſor conficiet. Nos autem diuiſimus, ut quod unicum re ipſa eſſe uideretur, propter uſum atq; utilitatem dicendi duo faceremus, quamuis quæ tempore cõcurrunt, tractatione differant, quæ tractatione conueniunt temporibus diſtent, quod & ſi ratione exercitatis pateat, breui tamen, ſi exemplum poſuero, omnibus palàm erit. Vt diffinitio ergo utraq; ea continebit quæ rem antecedere ſolent, cum ipſa geſtione negocij, ſic ratiocinatio ac ratiocinationis ſolutio ab his, quæ rem aut natura aut conſuetudine cõſequuntur cõficientur, hoc modo. Inſanus interfecit tyrannum & ſanatus præmium petit, contradicitur. diffinitio defenſoris à derelictis, quod tyrannicida ſit, qui conſilio, quũ ſciat quantam rem acturus ſit pro reip. libertate, tyrannum occidit. Tu conſilio uti non potuiſti, tu quid quantamq; rem aggrediebaris, ſentire nõ poteras, tu reip. libertatem tibi non proponebas, hæc enim omnia ratione fiunt, quam inſanis nullã eſſe neceſſe eſt. Oppoſita diffinitio, quæ accuſatoris eſt, cuius locum qui petit obtinet, tyrannicida eſt, qui aſcendere arcem, & tyrannum occidere auſus eſt. Ego arcem aſcendi, tyrannum occidi, neq; differt, ſi nullo conſilio uſus ſum. Quæcunq; enim, ſi ex conſilio tyrannum occidiſſem, conſequerẽtur, bona omnia conſecuta ſunt. Tyrannus interfectus eſt, reſp. libera. In arce nullus quem timeamus. hæc à cõſequentibus ratiocinatio eſt. Ratiocinationis ſolutio ab iis quæ conſequi oportuiſſet, multum differt, multa enim conſecuta eſſent, ſi prudens interfeciſſes, quæ nunc nulla fuerunt. Qui enim conſilio tyrannum interfecit, laudibus ilico extollitur, triumphis decoratur, tu poſt cædem medicis, & magis ſubiectus ligatus iacebas. Quæ à factis fluit ratiocinatio uehementior eſt, ei derelicta, uel conſequentia, uel eius rei auferendæ, quã abſtulimus, intentionem opponemus, ſi lex incidit, intentio legiſlatoris ab utroq; ad commodum ſuum explicabitur, ut tyrannicida præmium petat. Orator perſuaſit tyranno liberam ciuitatem dimittere, petit præmium, quæritur, ſi tyrannicida ſit hic orator, tyrannidem ſe expuliſſe, dicet, libertatem peperiſſe, leges ciuitati reſtituiſſe, quod tyrannicidium eſſe legiſlatorem uoluiſſe nullus dubitat. Ad hunc enim finem tyrannus occiditur, & idem dicet ex perſuaſione ciuitatem aſſecutam, quod ex tyrannicidio conſequeretur, defenſor noluiſſe legiſlatorem tyrannũ in-

punitum diſcedere, uidiſſe, quod cuiq; intellectu facillimum eſt, tyrannũ multis modis expelli poſſe, tyrannicidæ ſolum præmiũ cõſtituiſſe, quod & ultus tyrannum eſſet, & omnem in poſterum ab eo uiro tyrannidis inferendæ ſuſpicionem remouiſſet. Vnde infert perſuaſionem ab interfectione multũ diſtare. Neq; aliqua re differt hæc diffinitio, quæ id diffinire uidetur, quod in ſcripto poſitũ eſt, ab illa quæ ſine ſcripto uenit in iudicium, niſi quod ad ſuam diffinitionem uterq; intentionem ſcriptorum accommodat, & ab aduerſarij diffinitione ipſam in quantũ poteſt, diſtare oſtendit, quod ut clarius pateat, breuiter repetendum uidetur. Expoſitio petitoris, tyrannidẽ depoſui, præmium uolo. Diffinitio defenſoris, nullum capies præmium, tyrannicidium enim eſt, & diffiniet ab ijs quæ derelicta ſunt. Deinde intentionem ſcriptoris diffinitioni ſuæ, & ſolutioni ratiocinationis accommodabit. Hoc illum uoluiſſe dicet ut tyrannus pœnas penderet, ut nulla ſuſpicio inferendæ tyrannidis remaneret, & ſi quid huius petitor oppoſitam diffinitionẽ ducet. Non enim hoc eſſe tyrannicidium dicet, quod ille diffinit, ſed tyrannidem quouis modo deponere, ciuitatem oppreſſam liberare, neq; differre perſuaſionem ab occiſione, quum ex utriſq; leges ciuitati reſtitutæ ſint, quod ſcriptorem uoluiſſe oſtendet. Quare patet ratiocinationi, & eius ſolutioni intentionẽ legis applicandam, quod ſi non quæreretur utrum quod factum ſit, idẽ eſſe uideatur, atq; illud quod in lege ſcriptum eſt. Verum lex allata omnino dubia eſſe uideretur legitima (locis, qui incidunt) hic pertractanda eſt. Stultum autem eſſe cenſemus, aut quia nonnunquàm legitima cauſa diffinitioni complicatur (quod & cæteris omnibus conſtitutionibus accidere ſolet) aut quia nunc hunc locum à lege ortũ habere uideatur, legitimam eſſe diffinitionẽ putare. Nõ enim hoc conſiderandũ eſt, ſi à lege adiuuatur, nam hoc & alijs accidere poteſt, ſed ſi tota cõtrouerſia eius à lege proficiſcatur perſpiciendũ eſt, quæ res ut clarior ſit, exemplũ ꝓpoſitũ in cõiecturalẽ trahamus, hoc modo. Expuli tyrannidẽ, præmiũ mihi dandũ eſt, nõ expuliſti, cõiecturalis eſt, cuius ſignũ, liberã eſſe ciuitatẽ. Legitima huc etiã incidit. Attamẽ propter hoc coniecturalẽ legitimam nemo unquã dixit, acceſſoriũ aũt legitimũ aut incidentẽ poſſe in cõiecturali ſtatũ inueniri nullus dubitabit. Quod ſi locus legitimus eos terret, illud me magis terret. Cæteros omnes diffinitionis locos nõ à lege ſed inde potius oriri, unde & tota quæſtio ꝓficiſcitur. Nam is quẽ diffinitionẽ appellamus, ſic totã cauſam continet, quemadmodum coniecturalẽ ea quæ ab initio appellamus. Vnde & ab eo cauſa diffinitiua appellatur, & eo deficiente diffinitiua cauſa nunq̃ conſiſtet. At diffinitio hoc

Intentio legislatoris.

Legitimã à diffinitione diſtare.

*eſt locuſipſe qui cauſam continet, nunquam à lege, ſemper autē ab his
quæ geſta ſunt, aut derelictis, ut iam planum fecimus, inueniri ſolet.
Quare cum is locus qui cauſam continet, & ſine quo nunquā diffinitio
erit à rebus aut derelictis, aut actis naſcitur, relinquitur, ut qui diffiniti
uam in legitimis ponit, & legitimæ conſtitutionis ſpecies, & hanc diffi=
nitiuam parum intelligere uideatur. Præterea omnis ſtatus, ut etiam ſu=
perius dictū eſt, non ab eo quod probat, ſed ab eo quod probatur, uel ori
tur & denominatur. Quare hic ſi principaliter de intentione legislato=
ris quæreretur, ſcriptum & ſententia fortaßis eſſet, nunc autem non id
quæritur, ſed ſit ne tyrannicidium res ab oratore confecta an non. Ve=
rum de his hactenus. Nunc ad præcipiendum redeamus. Si ergo lex in=
cidat dubitanda incidens, ſtatus legitimus occupādus eſt. Quod ſi ſola in
tentio exquirenda ſit, locus tunc ab intentione ſolum quæritur, qui tum
incidit cum quæritur utrū id quod in lege ſcriptū ſit, tale quid ſit, quale
factum dicatur nec ne. Verbi gratia quū in lege tyrannicida ſcriptū ſit,
oporteat ne hunc qui perſuaſione tyrannum depoſuit, tyrannicidam ar
bitrari, aut non, ex quo etiam facile perſpicitur nō ex ui legis, hunc locū
quem intentionem appellamus, proficiſci, ſed quod factum eſt, legi accō=
modari debere, quam accōmodationem nōnunquā per incidentem fieri
legitimam, nō incongruum eſſe, iam diximus. Quare nil iam diffinitiuā
legitimæ conſtitutionis habere, manifeſtum eſt. Illud etiam hic dicendum
uidetur, quod quandocunq; lex, quæ affertur nos magis quàm aduerſa
rios iuuat, plurimum in lege cōmorabimur, eamq; ſingulatim cum com
moratione, ſi opus fuerit, exponemus. Verū ſi ex aduerſariorum cauſa
lex eſſet, eam quū recitauerimus, non per ſingulas particulas, nec cum
cōmemoratione, ſed totius legis ſimul ſententiam comprehendemus, &
breui ad firmiora recedemus, quod præceptum hic dictū, etiam cū legiti
mas tractamus, memoria optime tenendū eſt. Quod ſi nulla lex incidit,
aut hunc locum omnino prætermittemus, aut ex uniuerſalioribus aliqd
trahemus hoc modo, quæ lex unquā hoc uoluit? quis legislator hoc ſen
ſit? nonne hæc una omnium legum intentio eſt, ut mali puniantur? bo=
ni præmijs honorentur? Item ex alia parte tam peccatorū quàm eorum
quæ fortiter geſta ſunt diuerſitates legislatores uiderunt, quod & puni
tionum & præmiorum oſtēdit uarietas, & ex effectu potius quàm pro
intentione hominis, eum pœna aut præmio afficiunt, ſed plura fortaßis
quàm opus ſit, de hoc loco dicta ſunt, non enim quæ dici poßunt inueni*

Amplatio. *re, ſed ipſos locos oſtendere propoſuimus, nunc ad reliqua tranſeamus.*

πηλικότης *Amplatione rem magnam eſſe oſtendes, ſi accuſas, paruā ſi defendis, &*

non ſolum à circunſtantijs,ſed à quantitate & qualitate rei confirmabi-tur,ut ſi dicas,multa ciuitatem hinc incõmoda aut commoda recepiſſe. Comparatio ad ampliationem ita ſequitur, *ut multo maius aut minus oſtendere coneris,quod factũ eſt,quàm quod aduerſarij dicant.* Hoc pa*cto maius etiã atque diuinius,ſine cæde,ſine ſanguine,ſine armis, quàm prælio aut manu remp.liberare.* Quum autem quatuor modis compa*ratio fieri poßit, ad æquale,aut ad maius accuſator,ad minus aut ad cõ trarium defenſor confert,hoc modo.* Non eſt minus perſuaſione tyran*num deponere,quàm gladio,imò eſt maius ſine ſanguine,ſine cæde,ſine tumultu libertatem parere,quàm cum periculis omnia plena redundẽt ciuitati exagitatæ uix iam deſperatam quietem reddere.* Item, multo mi*nus hoc eſt quàm interficere,neceſſe eſt enim nunc unum timere, quo interfecto ſecurus uiueres.* Aut etiã in contrariũ,*ſi diceret præparare potius hoc ac conſtituere tyrannidem eſſe, quod coniectura approbabit ſi poſſet oſtendere,deſtituto armis,aut pecunias non habenti facilius perſuaſum,* Interim timendum eſſe,*ne melius rebus confirmatis ſuis nos opprimat,quam rem facile confirmabimus,ſi in tyrannorũ naturam amplificando inuehamur,ac oſtendemus quanta cupiditas dominandi ſit, ut ex hoc appareat illum,quoniam ſuis copijs deſperaſſet tyrannidem depoſuiſſe, hic & ſuſpicionibus terreri orator poterit.* Aſſumptio prout hic ſumitur, *eſt locus,qui per comparationem, aut conceſſionem,aut remotionem,aut relationem rem purgat,quæ ab huiuſcemodi differt ſtatibus,quod uno loco ſolum abſoluitur,qui etiam aſſumptiue diuerſas conſtituit ſpecies,poſſumus tamen plerunq; totam aſſumptiuã interſerere,ac omnibus locis ſuis,niſi prædictis ijdem eſſent,aſſumptionem hanc approbare.* Quoniã uero *nõ ſemper aſſumptio inueniri ſolet,ne fruſtra laboremus in his inquirendis,quæ rei natura minime præbet,declarandũ puto,quibus in diffinitionibus inueniatur.* Omnis ergo *diffinitio aut petitionem,aut accuſationem continet, hæc rurſus ultima aut ad perſonam infertur,aut rem quampiam immiſcet actioni, aut in pura actione conſiſtit.* His igitur habitis,*ſciendũ nec quum de petitione agitur,nec quum accuſatio in pura actione conſiſtit,aſſumptionem inueniri,ut in oratoris cauſa,qui præmium petit, aut eius qui priuata uaſa à templo ſuſtulit.* Quum autem *res immiſcetur actioni, aut diffinitio ad perſonam transfertur,ſemper inuenietur hoc modo.* Eunuchũ in le*cto cum uxore inuenit quidam,& ut adulterũ interfecit,hic cũ ad perſonam quæſtio transferatur,quid ſit adulter quod non eunuchus,aſſumptio relatiua cadit, quod dignus erat interfici.* Hic etiã dicendum,quod

Cõparatio πρόσ τι ab Hermogene.

Aſſumptio. ἀντίθεσις

quando ſic ad perſonam diffinitio transfertur, totus ordo commutatur. Nam quũ in alijs accuſator à factis, defenſor à derelictis, è conuerſo hic à derelictis, accuſator. à factis defenſor diffinitionẽ conſtituũt, quamuis & reus eunuchi accuſatione ſe defendit, & accuſator eunuchum defendendo, reum cõdemnandum oſtendit, res actioni ſic immiſcetur. Eduxit Imperator ad prælium è caſtris exercitũ cum fere manũ cum hoſtibus inſeruiſſet, ui pluuiæ impulſus cũ exercitu ad caſtra ſugit. Accuſatur rẽp. tradidiſſe, hic cũ alijs locis diffinitionis demonſtratũ fuerit quid ſit reſp. tra lere aſſumptiõe per cõceſſionẽ criminis nõ eius qd' eſt reſp. tradere, ſed eius quod eſt fugere, defenſor utetur. In hac ipſa cauſa etiã cõparatiua inuenitur aſſumptio ſi dicet ſe tẽpeſtate coactũ, cõmodius cœpiſſe conſilium, quod ex eo loco unde hoſtes irruebant, nimbi incidentes, hoſtes iuuarent, ſuorũ proſpectũ eriperent. Non ignoro hanc cãm ſine diffinitione, uel per comparationẽ ſolam, uel etiã per cõceſſionẽ agi poſſe. Verum quoniã ſemper diffinitio incidit ad propoſiti noſtri exemplum eam traximus. Eſt aũt ſciendum cũ multis cõſtitutionibus cauſa agi facile poteſt optimũ factũ eſſe omnes occupare, unamq; earũ principalẽ facere, alias acceſſorias, uel ſi nõ multũ iuuarẽt, omnia quæ ab unaquaq; earũ inueniũtur, in huius loci cõmoditatẽ diſtribuere. De diſpoſitione uero iſtiuſmodi ſtatuũ, q locorũ uim ad principalẽ afferũt cõſtitutionẽ, aut ei accedũt, cũ de ipſa diſpoſitiõe dicemus, prout res poſtulabit denodabimus. Verũ quoniã tres aſſumptiuas incidere diffinitioni oſtẽdimus, quomodo ĩcidit idẽtidẽ, ut locus remotio, nũc aperiamus. LEX. timidus puniatur, ad Philippũ quum legationẽ ageret Demoſthenes timore uocẽ amiſit,

Remotio locus. *ac penè cecidit, reus eſt timiditatis, quũ locis diffinitionis uſus fuerit, remotione utetur, Si dicet Aeſchynẽ cauſam huius rei habuiſſe, qui prope ſtãs irridebat. Ad aſſumptiuũ locũ ſequitur repulſio, quæ hic huiuſmodi eſt, At non cecidiſſe debebas propter Aeſchynẽ, quẽ licebat poſtea iudicio cõdemnare. Ad repulſionẽ ſequetur omnino abſolutio, ut in coniecturali docuimus, per quam hic defenſor natura id ſibi licuiſſe oſtendet.*

Qualitas locus ἡ ποιότης. Coĩs locus. *Qualitas ut hic ſumitur eſt locus, qui perſonæ rationibus cõmunẽ locũ adauget. Nam ſicut cõmunis locus uniuerſam rei alicuius qualitatẽ conſiderat, ita hæc qualitas ipſius qui reus eſt, priuatã diſpoſitionẽ inquirit, Quare ut plurimũ cõmuni loco hæc qualitas coniungi ſolet, quæ ſi certa perſona in iudiciũ trahitur, ab omnibus ferè quæ perſonis attribuuntur copiã dabit. Sin perſona certa nõ eſſet, nec tamẽ omnino infinita, ut pater, orator, dominus, ſeruus, quæcunq; ad has perſonas antecedere, aut conſequi ſolent, diligẽtius exponemus, quod ſi omnino infinita per-*

ſona eſſet, per cõiecturam à re præſente, quiſnam in præterito tempore fuerit, quis erit? ſi impunitus abierit, aut ſi punietur dicemus, nam is locus per tria tempora diuiſus eſt, præteritũ, inſtans, conſequens, quod ſolum dupliciter proferri ſolet. Nam *& quid utilitatis, & quid damni ex punitione, aut impunitate iſtius conſequi poterit aperimus, quã utilitatẽ uel publicã dicemus, quod oẽs hoc iudiciũ expectent, ut uideãt quod ſibi ſequendum ſit, uel priuatam, quod is ipſe melior, ſi caſtrabitur, aut per niciosior, ſi dimittetur futurus ſit.* Intentio *eſt cũ conſideramus qua uoluntate id egerit, ut ſi ſacrilegus eſſe nolebas, quare ingreſſus templũ es? quare inde pecunias abſtuliſti?* Defenſor *aũt ſi cõmode fieri poteſt, aduerſariũ criminabitur, ut ſi dicat, quũ reip. furti ſe pœnas dare ſufficiat, quare ille uolũtate ſacrilegij accuſat, quod uel ob nimiam crudelitatem, uel ob priuatas ſimultates facere dicet, aut per deprecationem, ideo magis in templo furtum cõmiſiſſe, quod facilius latere ſperaſſet.* Hi *duo ultimi loci his in conſtitutionibus ſolent inueniri, in quibus rei uita quemadmodum in coniecturali ad probationem cauſæ non accipitur, quos ultimum poſuimus, quoniam parum à cõmuni loco differre uidẽtur.* Nã *ſicut per locũ cõmunem generaliter omniũ huiuſcemodi hominũ uoluntas quæritur, & præterita uita cõſideratur, & euentus proſpicitur, ſic per hos omnia eadem priuatim quæruntur.* Vnde *quis hic eos à cõmuni loco ſeparauimus, ut clarior præceptio fieret, & oratoris iudicio diſiunctim ne, aut cõiunctim, tam hi quàm alij loci tractari debeant, relinquẽdum putamus. Sciendum tamen unà cum communi loco in agendis cauſis commodius poſſe abſolui. Locus comunis unà cum qualitate & intentione ut diximus ab accuſatore maxime tractabitur.* Defenſor *per commiſerationem indignationis partibus utetur, quod quum rem confiteatur, in maius tamen periculum accuſatoris iniquitas ipſum trahere conetur.* Quemadmodum *autem plures coniecturæ modi, in quibus nõ facilis argumentorũ inuentio eſt, niſi quis eos cognouerit, ſic diffinitionum plures modos eſſe conſtat, ut facilius quæ incidunt inueniamus, & diſponamus, breuiter eos tangemus.* Diffinitionum *aliæ ſimplices, ut illa oratoris petitio, & eunuchi quaſi adulteri cædes, aliæ duplices, quas quinque modis comprehendimus, pronominatione, collectione, perſonarum duplicatione, incidente, duabus diffinitionibus.* Pronominans *eſt quũ à reo nomen nomini opponitur, ut ſacrilegus es, & dabis pœnas capite, immo fur, & dabo quadruplum.* Hanc *ita tractamus, ut de coniecturali duplici dicebamus, dupliciter locos omnis occupantes.* Ex*poſitio accuſatoris hoc modo, Conſulto templum, ut aliquid ſurripe-*

Intentio γνώμη.

Diffinitiõis alij loci.

Pronominans.

*res ingreſſus es, argentum inde ſubſtuliſti, ſacrilegium commiſiſti.
Defenſoris expoſitio huiuſmodi eſt. Templum introiui, imaginem nul=
lam tetigi, rem ſacram nullam uiolaui, priuati cuiuſdam argentum ſub
ſtuli, furtũ cõmiſi, furtũ enim eſt, & diffiniet ab his, quę facta ſunt. Sacri
legiũ autẽ eſt, & diffiniet à derelictis. Diffinitio accuſatoris, quã oppoſi
tã appellauimus, ſacrilegiũ à factis diffiniet, & per ratiocinationem ni=
hil differre, hoc ab illo ut diximus, oſtendet, furtum deinde à non factis
diffiniet, uerbi gratia, ſi diceret furtum eſſe, priuatam domum ingredi,
inde priuatam aut quancunq; auferre pecuniam. Defenſor, multũ dif=
ferre à factis quæ derelicta ſunt, cõprobabit, hæc autẽ non ut dicta ſunt
diſponentur, ſed ad modum cauſæ diſtribuentur, & alijs ſimiliter dupli
citer utendum. In pronominãti notandum eſt, quũ utrunq; fieri debeat,
rem quam admittis à factis, quam renuis à derelictis tibi diffiniendam.
Itẽ pronominationẽ ita fieri poſſe, ut qui pronominat meritũ adducat,
ut in hoc exemplo. Quum L. Saturninus legẽ frumẽtariam ferret, ſe=
natus à Cepione, qui per id tempus quæſtor urbanus erat, doctus tantã
largitionem ærarium pati nõ poſſe, decreuit ſi eam legem ferret, aduer
ſus remp. uideri eum facere. Saturninus nihilominus ferre cœpit, eum
concionantem Cepio, impetu cũ bonis uiris facto deturbat, accerſitur
leſæ ma. dicit ſe non modo nõ diminuiſſe ſed conſeruaſſe. Accuſator er=
go, tollere ſuffragia populi, & magiſtratus conſilium, quibus ex rebus
ciuitatis amplitudo conſtat, id quod intendit eſſe, dicet contra conſerua
tionem eſſe, populo poteſtatem deliberandi reddere, eorum potentiæ ob
niti, qui populi autoritatem diminuunt. At defenſor, qui ærarium con=
ſeruauit, qui libidini malorum reſtitit, eum amplitudinem ciuitatis con
ſeruaſſe affirmabit. Verum pecunias publicas cuiuis irrogare, ærarium
ſpoliare, ſenatus uoluntati non obtemperare, hoc eſſe ciuitatem detri=
mento afficere, hoc maieſtatem diminuere, hoc bonos omnes euertere.
Non ſum neſcius, quamuis nos ad propoſitum traximus, alio etiam ſta
tu hanc cauſam agi poſſe. Nam & per ſe relatio criminis ſuſcipi poteſt
& iuridiciali abſolutæ coniungi. Cæterum illud in primis memoriæ cõ
mendandum in huiuſmodi pronominatione, diffinitionem à factis eius,
qui aut accuſationi, aut petitioni reſiſtit, uiolenter tractari poſſe, ſed lo=
cos aperire rhetoris, ordinem locis, & tractationem naturæ rerum ido*
Collectio, ὁ *neam accõmodare, id uero grauis oratoris putandum eſt. Colligens eſt*
κατὰ σύλ *cum reus pronominat, accuſator autem tam huius quàm illius criminis*
ληψιν ὀνο *reum eſſe affirmat, hoc modo.* LEX. *Si rei p. iniuriã afferas, occiditor.*
μαζόμενος LEX. *Qui uirginem uitiauerit, præbeat dotem, Quidam cum in lega
tionem*

tionem proficiſceretur, Imperatori filiam cõmendauit, eam imperator uitiauit, pater reuerſus iniuriæ publicæ imperatorem accuſat, quod filiam legati uitiaſſet, ipſe dotem defert. Is diffinitionis modus uehementer pronominanti ſimilis eſt, qui ut ille locos dupliciter occupat, differt aũt quod ibi ex negatione unius alterum ponitur, ut ſacrilegus es, non fur, & econuerſo fur ſum non ſacrilegus, hic niſi utrinq; ſimul accuſator cõprehendat, nihil ſibi quod aget relinquetur, ut uitiaſſe uirginẽ cõfiteor, reip. iniuriam attuliſſe nego. Immo & uirginem uitiaſti, dicet accuſator, & remp. læſiſti, quia legati filiam. Perſonas duplicans eſt, quũ una res ad duas perſonas refertur, hoc modo. Lex, Primus regis filius regnum habeat, Dario mortuo Xerſes cũ fratre diſceptat, quod ſimiliter primus filius eſſet, Xerſes quod primus rege Dario natus. & is ſimiliter duplicatis locis tractatur. Huic duplicationi perſonarum pronominantem (ſi quũ ex merito pronominetur recuſatio fiat) poſſe nõnunquàm ſubijci manifeſtum eſt, hoc modo. Perſuaſit orator tyrãno eum exeuntẽ ex arce, quam liberam dimiſit, quidã ut tyrãnum occidit, ambo petunt præmium, orator pronominat homicidium hoc eſſe non tyrãnicidium. In duplicante per perſonas acriter conſiderandum eſt, ſi uni finis & alteri principium accommodatur, aut ſi utrunq; uni alterum alteri, ut in ſuperiori regni contentione. Alterum uero alteri, hoc modo. Sacerdotium ſucceſſione habeatur, fortis uir cui præmiũ ex lege debebatur, petijt cuiusdam ſacerdotium, & habuit, poſt mortẽ eius de ſacerdotio filij contendunt. hæc conſideratio ad intentionem legiſlatoris explicandam adhibenda nobis uidetur. Incidens eſt quum ut in coniecturali inter agendum cauſam alia incidit diffinitio perfecta, hoc modo. Lex, Si quis in conſilio acta homini neſcio cui dixerit, capite pœnas ſoluat. Quidam in ſomnijs quæ acta in eo die à ſenatoribus eſſent, uidere uiſus eſt. Senatori cuidã ſibi amico quæ uidit narrat, deinde interrogat ſi ita ſe habuit ut uidit, annuit ille, & quaſi edixiſſet accuſatur. Hic quum quæratur an annuere ſit ea dicere, quæ in conſilio acta ſunt, Conſtitutio diffinitiua eſt, ea uſq; ad cõparationem procedit, deinde alia perfecta incidit diffinitio quid ſit neſcius, quæ ſimiliter per omnes locos uſq; ad comparationem confirmatur. Reliquis locis poſtea ſimul utranq; amplectemur. Illud bene notandum uelim, quod in incidenti à derelictis accuſator, à factis deſenſor diffinitionem rimabitur. Commutata enim quæſtione, ille defenſoris, hic accuſatoris officio utitur. Duæ diffinitiones ſunt quum duo nomina ad unicam perſonam ita referuntur, ut non pronominent, hoc pacto. Vir mundus, & à mundo natus habeat ſacerdotium. Quidam patrem

Perſonarũ duplicatio.

Incidens.

Duæ diffinitiones.

adulterum interfecit, & repellitur à petitione ſacerdotij, hic non ut in pronominanti unum negatur, alterũ inſertur, ſed quũ accuſator utrũq; neget, defenſor utrunq; confirmat. Quare nõ ut ibi locum loco, aut ratione rationi opponemus. Verũ quia quæſtiones diſiũctæ ſunt, nec una cõfirmat alterã, primo per omnes locos quid ſit uir mundus explanabimus, in quo accuſator conabitur oſtendere eum, qui hominem & maxime patrem interfeciſſet, mundum eſſe non poſſe. Reus mundum ſe dicet, quod ſecundum leges interfeciſſet, qua diffinitione perorata, ad alteram uenient, quid ſit natum eſſe à mundo, quod non ab adultero, defenſor natum à mundo ſe dicet, quoniam pater eo tempore quo natus ipſe fuerat, adulter non erat. Non ignoro hanc ſecũdam quæſtionem per ambiguũ poſſe abſolui, ſed tamẽ quũ hic legitima à diffinitione proficiſcatur, quæritur enim primo, quid ſit natum eſſe à mundo, deinde accedit utrum legislatoris ſententia eſſet, quam accuſator aut ea quam defenſor interpretatur, duas diffinitiones hic eſſe nemini dubium eſt.

DE ABSOLVTA IVRIDICIALI.

Abſolutæ loci.

NVnc quoniam abſoluta complures diffinitionis locos ſuſcipere uidetur, ut facilior præceptio fiat, antequã de negotiali dicamus, de abſoluta prius quomodo nobis tractanda uidetur, dicendũ eſt. Abſoluta igitur his locis abſolui ſolet, expoſitione, partibus iuris, perſona, diffinitione, ratiocinatione, intentione legiſlatoris, ampliatione, comparatione, abſolutione, repulſione, aſſumptione, altera repulſione, infinitione, qualitate, & intentione. hi loci ferè omnes inueniri ſolent, quũ cauſa huiuſmodi eſt, ut magnum ex ea damnum, præſertim publicum, ſecutum eſſe uideatur, quum autem uilis, & priuata eſt, plerunq; partibus iuris ſolum abſoluitur, ut in hoc exemplo. Mimus quidam Actium poẽtam nomine appellauit, ille iniuriarum agit, quoniam cauſa priuata eſt, nec calamitas quædam factum inſecuta eſt, partibus iuris ſolum agi facile poterit.

Expoſitio.

Expoſitio eodem modo hic, & in diffinitione tractatur.

Partes iuris

Partes iuris, M. Tullium ſecuti, ſex eſſe putamus, naturam, legem, conſuetudinem, iudicatum, æquũ, & bonum, & pactum. Naturæ ius eſt quod nobis non opinio, ſed quædam innata uis inſeruit, quod in ſex partes rurſus diuidimus, religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obſeruantiam, ueritatem. Religio eſt uis inſita, quæ deorum metu, & ceremonijs

hominem ducit. Pietas eſt in patriam, aut in parentes, aut alios ſangui-ne coniunctos officium. Gratia eſt officiorum, honoris, amicitiarū memoria, & remuneratio. Vindicatio eſt, quæ uim & contumeliam defendendo aut ulciſcendo propulſat, & per quam peccata punimus. Obſeruantia eſt per quam ætate, aut ſapientia, uel aliqua dignitate antecedentes ueneramur. Veritas eſt quæ nos monet, ut facta pro factis, infecta pro infectis dicamus. Lege ius eſt quod populi, aut Imperatoris iuſſu ſancitum eſt. Conſuetudine ius eſt quod ſine lege propter uetuſtatem æque ac ſi legitimum ſit, uſitatum eſt. Iudicatum eſt ſententia, quæ ſimili de re lata eſt. Iudicata plerunq; inter ſe diuerſa inueniuntur, & enim eadem de re poteſt aliud alius iudicare, quū euenerit, iudicem cum iudice, tempus cum tempore, numerum cum numero iudiciorum conferemus. Aequū & bonum eſt, quod ſine lege ac conſuetudine ab omnibus cōprobatur. Pactum eſt quod aliqui inter ſe pepigerunt. Verū ut facilius cætera exponamus, exemplum quoque proponatur. Pictor naufragium diligenter in tabulis depinxit, tabulas apud portum impoſuit, naufragij periculo moti, aliarum ciuitatū mercatores non nauigabant. Reſp. quæ maxime rebus aduentitijs iuuabatur, ſummis incommodis affecta eſt, expoſitio accuſatoris manifeſta eſt. Breuiter enim exponet quid pictor fecerit, quid factum eius conſecutum ſit. Partes iuris quod æquo, & bono, ac conſuetudine unicuiq; artifici facere, & pictori ſimiliter pingere, ac quò uelit imponere licet, id accuſare non potes. Item quod nulla lex unquam uetuit, nullum iudicatum unquam reprobauit, & ſi quæ cætera incidunt. Perſonam hic appellamus locum quo à qualitate quadā perſonæ rei per obſiſtentiā ad partes iuris reus defenditur, hoc modo. Quod ſi etiam ea in iudicium trahi poſſent, quæ nulla lex uetuit, nulla conſuetudo deiecit, nec æquo & bono reprobantur, tamen publicæ iniuriæ pictor pœnas non dabit. Nam hi uniuerſam rem publicam afficere incommodis poſſunt, qui rempublicam gerunt, ut oratores, legati, Imperatores, priuati autem, quod non gerunt, nec bene nec male id geſſiſſe unquam credentur. Is locus deficit, quum perſona huiuſmodi eſt, ut facile uideatur rem patraſſe potuiſſe, ut ſi Imperator læſæ maieſtatis accuſetur. Diffinitio ſic ad perſonam per obſiſtentiam refertur, ſicut ipſa perſona ad iuris partes referebatur, hoc modo. Et ſi pictor rempublicam uiolare poßit, non tamen in pingendo. Non enim pingere incommodis afficere rempublicā eſt, ſed naues hoſtibus tradere, mœnia deijcere, ſocios abſtrahere, ærariū depilare, hi tres loci proximi defenſoris ſunt, & coniunguntur ut plurimum. Alius enim aliū quodammodo confir-

Perſona.

Diffinitio.

mant,& primus per inficiationem,cæteri per obſiſtentiã proferuntur.
Quare uim recuſationis quoniam iudicium ſubire recuſant,habere ui-
dentur,hoc modo.Nõ oportet cauſam in iudicio eius rei dicere, quam
nulla lex uetuit,nulla prohibet conſuetudo.Quod ſi etiam rei nõ probi
bitæ cauſam dicere æquum eſſet,pictorem tamen P.cauſæ non oportet,
nec enim pictor unquam remp.lædere poſſet, quod ſi poſſet, nõ tamen
Ratiocina- pingere remp.lædere eſt,ſed hoc,aut illud.Ratiocinatio utrũq; colligit,
tio. hæc enim quæ reus fecit,ita pernicioſa reip.dicet,quemadmodum & ea
quæ ab ipſo reo pernicioſa eſſe cõceduntur,nec differre affirmabit pin-
gendo,aut hoſtibus naues tradendo, remp.lædere,ſi lex incidit,intentio
Ampliatio. legiſlatoris ab utroq; ex re ſua explanabitur. Ampliatio accuſatoris
Cõparatio. magnum quod eſt cõmiſſum, oſtendet.Comparatio quod & multo ma
ius,quàm ea quæ dicit, hoc eſt maius eſſe detrimentũ approbabit rebus
neceſſarijs carere,quàm naues,aut mœnia hoſtibus tradere. Sciendum
autem,quod ampliatio & comparatio per cõprehenſionem, hoc eſt ab
his,quæ ab initio ad finem ſunt comprobantur,nam tam perſona quàm
re,loco,tempore,modo,cauſa,magis hos locos quàm cæteros affirma-
re ſolemus. cæteros enim ſæpe uel una circunſtantia ſtabilire contenta-
mur,hos niſi ius comprehenſionis approbauerit, meo quidem iudicio
potius prætereundi ſunt. Verum quoniam perſona,& res maxime con
tinent comprehenſionem exemplo demonſtremus,quo pacto ampliatio
& comparatio his efferuntur. Ex perſona igitur magnam rem factã
dicemus,quod pictor unus tam magnam ciuitatem tantis incõmodis af-
fecerit,& quod multo maius eſt à priuato & pictore ita oppreſſos eſſe,
quàm ab Imperatore,aut aliquo magiſtratu,quoniam ad perniciem cõ
tempti,ſpretiq; ſumus. Ex re magnum eſſe factum dicemus,quod rebus
neceſſarijs priuati fame torquemur, & quod multo maius quàm mœ-
nia deijcere, naues hoſtibus tradere, quæ recuperari facile ſolent, fa-
mes nos,non noſtra cõſumit,& ut noſmet hoſtibus ciuitatem tradamus
plerunq; cogit. In quibus etiam ſi ita placuerit, cõiunctim ad maiorem
uehementiam reliquam comprehenſionem inſerere non incõgruũ erit,
hoc modo.At in qua hæc ciuitate fecit,in quàm ampla,& quàm felici &
quàm maiore ac feliciore cæteris,& quo tempore, & quod in anguſtio
re cum penuria annonæ,& quomodo,depingendo ad portũ picta nau
fragia deferẽdo,ut quum ex parua re magna pernicies ſequeretur,nos
magis doleremus. Sed de his ſatis.Illud non prætereundum puto,quod
hi proximi tres accuſatoris loci ad perſonam & diffinitionem,duos de-
fenſoris locos,opponuntur,& ampliatio quidem ac comparatio com-

prehenſione approbantur. Ratiocinatio uero ſola perſona & re nititur, hoc modo. Nihil differt ſiue pictor ſis, ſiue imperator dum remp. lædas. Item idem eſt te hoſtibus ciuitatẽ tradere, & fame opprimere, quæ plerunq; homines cogit, ut ſeſe hoſtibus tradant. Abſolutio à partibus iuris capitur, & tribus poſitis locis maxime opponitur, ut non eſt maius hoc quàm naues prodere, nec etiam magnũ ut fingis, hoc enim natura & lege, & cætera, licet, illud prohibetur. Differt tamen abſolutio à partibus iuris, maxime in duobus. Nam abſolutio ex partibus iuris. Partes iuris aut inter ſe, aut adductis alijs rationibus approbantur, & partes iuris, quũ in principio confirmationis ponantur, in reiectionem iudicij accipiuntur, hoc modo. Nõ licet id accuſare, quod nulla lex, nulla conſuetudo prohibuit, quod natura præbet, omnes factitant. Abſolutione autem non dicemus, non licere aduerſario id accuſare, ſed eſſe tale negabimus, aut natura, aut lege, aut cõſuetudine, aut æquo & bono, aut pacto, aut his omnibus, aut pluribus, quale aduerſarius ratiocinatione, ampliatione, ac comparatione oſtendit, hoc modo. Multum differt hoc ab illis, hoc enim licet, illa uetita ſunt. Abſolutione inuenta neceſſario repulſio, per obſiſtentiam quidem ſemper, per inficiationẽ uero quũ aut natura, aut lege, aut pacto abſolutio nititur, impudentiſsimũ eſt dicere, non licuiſſe. Sin autem à conſuetudine illa confirmatur, poterit repulſio etiam per inficiationem inueniri. Aſſumptio hic locus eſt repulſioni oppoſitus, qui aliquid extra aſſumendo, rem licitam oſtendit. Eam quadripartito, ſicut omnẽ aſſumptionem, partimur. Eſt enim omnis aſſumptio aut conceſsiõis, aut relationis, aut remotionis, aut comparationis. Quare conſiderandum eſt, qua ratione aſſumptio ad abſolutam conſtitutionem trahitur. Nec negauerim aliquã aſſumptiuæ ſpeciem omnibus ſuis locis, qui tamen ab abſolutæ locis differant, hac in cõſtitutione poſſe inueniri, qđ etiã quũ de diffinitione diceremus, latius diximus. Ea igitur aſſumptio huiuſmodi eſt, depingere in portu naufragia, ꝑ his ſtatui qui pro cupiditate lucri ſæpe præter tempus nauigare feſtinant. Quare in propoſito themate cõparationis eſt. Nam rem talem dicit eſſe, ut emolumenta ex ea non damnum ciuitas perſequi poſſet. Non ſum neſcius cõiectura quoq; propoſitam cauſam poſſe defendi, ſi diceret, nõ quoniam ille naufragium depinxit, ſed alia de cauſa aut noluiſſe uenire, aut tardaſſe nauigantes. Sed iam dictum eſt, quod etiã Cicero ſæpiſsime in ueтere confirmat, unam atque eandem cauſam multis nonnunquam conſtitutionibus tractari poſſe, & ad unam conſtitutionem alias quoq; accedere, quod quũ accidit, quid faciendũ ſit in diſpoſitione, dicendum uide-

Abſolutio.

Aſſumptio.

tur. Verum ut nullus dubitet alijs quoq; tribus modis aſſumptionem in abſoluta inueniri, exemplis id explanare non grauabimur. Quidam ſortem uirum ſummum imperatorem, liberatorem patriæ, ut adulterum interfecit, accuſatur leſæ reipublicæ, defendit lege licitum. Aſſumptio relationis eſt, iure enim interfectum adulterũ dicet. Item ſoror trium Horatiorum interfectis Curiatijs tres fratres ouantis, ac hoſtiũ ſanguine cruentos uidit, lachrymas effudit. Accuſatur quod iniquo animo ferat ciuitatis uictoriam, defendit natura licitum. Aſſumptio conceſſionis eſt, amplius quædam ciuitas crebro deficiebat, eius mœnia deijcere imperator perſuaſit, cæteri deinde ſocij ab ea ciuitate quæ rerum potiebatur deficiunt. Imperator læſæ reipublicæ accerſitur, defendit lege, conſuetudine, æquo & bono licuiſſe in concione proponere, quicquid reipublicæ utile arbitraretur, quod ſocij defeciſſent, ſe pœnas dare non oportere. Aſſumptio remotionis eſt, transfert enim culpam ad ſocios, altera repulſio aſſumptioni oppoſita eſt, ſi nauigantibus prodeſſe uolebas, alio modo, quo reip. non obeſſes, illis conſulere debebas. Vnde manifeſtum eſt hanc alteram repulſionem nunquam per inficiationem, ſemper per obſiſtentiã niti. Cõcedit enim rem, quod ſcilicet in utilitatem nauigantium feciſſet, ſed tempus, aut locum, aut modum, aut omnino aliquam circunſtantiam reprehendit. Hanc repulſionem, tanquàm altera ſequitur abſolutio, is locus, quẽ nos θέσιν, Latini infinitionem appellare poſſunt. Ea eſt huiuſmodi, oporteat ne unũquenq; ut poteſt reip. pro uirili parte conſulere. Cuius affirmatiuam partem hic defenſor habebit. Alteram accuſator, quamuis nonnunquam parumper eam cõmutet; hoc modo. Nulla oportet in perniciem reip. arte uti. Sciendum autem quod ſemper uterq; aduerſariorum hac infinitione uti poterit, ſi cauſa dubia eſt, ideſt inter honeſtatem, & turpitudinem media. Nam in re honeſta defenſoris, in re turpi accuſatoris infinitio uehementior eſt. Qualitas & intentio quomodo cõſiderentur iam dictum eſt. Abſolutæ modos quatuor ponimus, omnis enim abſoluta, aut ſimplex eſt, aut duplex, rurſus ſimplex, uel propter rem geſtam in iudicium uenit, uel propter aliquem euentum, qui rem geſtam conſecutus eſt. Duplex uero aut per coniunctionem aut per diuiſionem fieri ſolet, nonnulli plures abſolutæ modos arbitrati ſunt, ſed omnes ad hos reduci manifeſtum eſt, quare prætermittendi omnino uiſi ſunt. Fruſtra enim in hac dicendi ac inueniendi præceptione dicuntur, quæ ſolum numerum faciunt, cæterum ad dicendum nihil amplius afferunt. Quod uero hi quatuor modi neceſſario à nobis poſiti

Infinitio, θέσις.

Qualitas & intẽtio.

Abſolutæ quatuor modi.

Simplex.

ſunt, exemplis melius proſpicitur. Simplex quæ ex re geſta in iudi
cium uenit, huiuſmodi eſt. C. Pompilius, quum à Gallis obſideretur,
uenit cum hoſtium ducibus in collocutionē, ita diſceſſit ut exercitū edu
ceret, impedimenta amitteret, poſtea hanc totam rem in anulis & pocu
lis cælauit. Accuſatur quod aduerſitate reipublicæ gaudeat, huiuſmodi
ſimplex abſoluta incidētibus locis, quos expoſuimus, agetur. Altera fuit
quæ ab euentu, qui rem geſtam conſecutus eſt, in iudicium uenit, in qua
ſi quod conſecutum dicitur, non eadem ratione eueniſſe probabile ſit, cō
iecturalis accedit, quale illud fuit pictoris, ſin res geſta huiuſmodi eſt, ut
planè poßit dici, niſi id feciſſes, hoc nō accediſſet, locus conceßionis om=
nino incidit, ut in hoc exemplo. Philippus Athenienſibus optionem de=
dit, ut uel duo milia captiuorum, uel mille qui in prælio ceciderunt acci=
perent, perſuaſit Demoſthenes mortuos accipere, captiui à Philippo in
terficiuntur, accuſatur leſæ reipublicæ. Huiuſmodi abſoluta recuſatio=
nem habet perfectam, quam ſi placebit partibus iuris, perſonæ, ac diffini
tioni coniungemus, meo autem iudicio poſt comparationem collocabi=
mus, ea eſt huiuſmodi. Non potes me huius rei accuſare, quid enim accu=
ſas? utrum quod poſtea conſecutum eſt? ſed non oportet eius rei pœnas
pendere, quæ ab alijs geſta eſt, non ſi familiares, non ſi propinqui, non ſi
fratres eſſent qui geſſerunt. An fortaßis accuſas, quæ in concione popu=
lo conſului? at tunc uel ſi contra dixiſti iudicio populi repulſus, nunc nō
me ſolum, uerum uniuerſum populum accuſas, uel ſi non contradixiſti,
habebas optimum quid dicere, quod conticuiſti, & tu potius huius mali
cauſa quàm ego eſſe uideris, aut nil aliud dicere habebas, & hoc ipſo ig=
norantiæ futurorum crimine, quo me accuſas, ſimiliter accuſandus es.
Sed hæc longius iam proceſſerunt quàm oporteat. Nam hoc libro locos
ſolum intentionis, non quid ab unoquoque loco inuenire poſſumus, do=
cere propoſitum eſt. Etenim omnia quærere, quæ dici poſſunt, quum
artem doceas, ſtultum mihi uidetur, quare ad propoſitum redeamus.
In huiuſmodi ergo abſoluta poſſumus etiam aſſumptione conceßionis
optime uti, hoc modo. Si nullus unquam hominum futura ſciuit, quare
ſi hac natura hominum ego etiam futurorum euentum ignoraui, re=
prehendendus non ſum. Hæc aſſumptio in hoc maxime ab ea, quæ fer=
mè ſemper incidit, differre uidetur, qđ illa ad rē, quā reus fecit, hæc ad id
qđ cōſecutū eſt, cōmode refertur. Duplex abſoluta per coniunctionē fit, Duplex ab
quū duo crimina inter ſe ita cōiuncta afferuntur, ut alterum ab altero ſoluta.
ſeparatū crimē nō ſit, & tamen utrūq; cū altero culpabile uideatur, hoc

pacto. Quidam in concione omnibus ſemper contradicit, ipſe quid fieri ſentiat, nunquam dicit, is læſe reipublicæ accerſitur. hic duas eſſe abſolutas, nemini dubium. Licet enim unicuiq; dicere quæ uelit in concione, Item ſilere licet. Huiuſmodi abſolutæ illud maxime propriũ eſt, quod accuſator utrunq; coniunget. Nam ſi ſeparabit nihil unquã confirmare poterit defenſor. Quoniam unaquæq; res ab altera ſemota, nullam habet culpam. Et quemadmodum accuſator neutrum per ſe, ſed coniunctim ambo conſiderat, ſic defenſor alterum ab altero diuiſum tractabit. Duplex abſoluta per diuiſionẽ fit, quũ duo huiuſmodi crimina cauſæ inſunt, ut etiam utrunq; per ſe crimen uideatur, hoc modo. Crebro quidã quas habuit uxores expellebat, ac non ſolũ denuo alias ducebat, ſed etiã adoptiõe ſibi filios multos comparabat. Accuſatur turpis uitæ, defendit licere diuortio dimittere uxorem, aliam ducere, ac filios quoſcũq; uelit adoptione aſciſcere. Hic ſciendum eſt duplices nos eas appellare cauſas, quæ ſimplices non ſunt, ſi etiã ampliores quàm duæ quæſtiones in ea inuenirentur. Huiuſmodi abſoluta à ſuperiore differt, quoniã unumqđq; per ſe uenire in iudicium poteſt. Quare tam ab accuſatore quàm à defenſore ſeparatim hæc omnia orari poſſunt. Quamuis uehementior ſit accuſatio, ſi queãdmodũ in ſuperiore coniunctim agentur omnia, nõ dico ut in coniecturali duplici fit, unum prius ab aliquo loco, deinde alterum confirmetur, anteq̃ ad alium locum tranſeamus, ſed quũ ab aliquo loco propoſitiones trahis, eas ad omnia quæ incidunt crimina ſimul accommodabis, ut uerbi gratia. Si ampliatione magnam rem oſtendere uelis, ſumme illum rempub. offẽndere dices, qui oratione ſua populo perſuadet, ne quid earũ rerũ fiat, quas alij fieri oportere aiunt, quũ quid faciendum ſit nullo modo aperiat. Deinde à circunſtantijs ad hoc confirmandum inuenies rationes, ut in tertio libro dicemus. Qui putant alios quoq; modos abſolutæ inueniri, id maxime à ſuperioribus differre arbitrantur. Quidam ſe inuicem adulterij accuſabant, inter moras iudicij dimittere accuſationem, & uxores commutare placuit. Accuſantur turpis uitæ. Hic duæ perſonæ ſunt, quæ in iudiciũ trahuntur, & ab utraque quadrupliciter abſoluta ſumitur, hoc modo. Accuſare aliquẽ licet, dimittere accuſationem nullus prohibetur, diuortio à ſe uxorem ſeparare nemo uetatur, aliam etiam ducere licet. Quæ quamuis ita ſint, tamen quoniam à ſuperioribus & agendæ & dicendæ cauſæ huius artificium facile intelligitur, hos abſolutæ modos, qui ad dicẽdũ neceſſarij nõ ſunt, omnes ſilentio tradere utilius uiſum eſt. Nunc de iuridiciali aſſumptiua dicemus.

DE AB

DE ASSVMPTIVA IVRIDICIALI.

*QVoniam iuridicialis aſſumptiuæ conſtitutionis
ſpecies, quas quatuor eſſe, in primo libro declara
uimus, eiſdē ferè locis pertractantur, ne longio
res quàm opus ſit, eſſe uideamur, ſimul de omni
bus dicemus. Omnes igitur his locis abſolui ſolēt,* Aſſūptiuæ
expoſitione, diffinitione, nōnunquàm his quæ ſe= loci.
*quuntur diffinitionem uſq; ad comparationem,
intentione, ipſa aſſumptione, qui locus, quoniam cauſam denominat, to
tam quæſtionem continet, ac ideo cauſam, aut comparationis, aut re=
motionis, aut relationis, aut conceßionis appellamus. Item intentione,
repulſione, comparatione, diffinitione uiolenta, infinitione, altera repul
ſione, abſolutione, qualitate, intentione. Expoſitio eorū quæ facta ſunt,* Expoſitio.
*breuis cum amplificatione, quamuis modica, hoc modo. Arma, equos,
cæteraq; militaria inſtrumenta hoſtibus tradidiſti, remp. læſiſti. Item in
conceßione, inſepultos homines, qui uitam reip. condonauerant, dimiſi=
ſti, effeciſti ne alij pro rep. mori uelint, quare remp. læſiſti, & ſimiliter
in alijs his. Diffinitione ſimiliter, ac in abſoluta utemur, deinde cæteris* Diffinitio.
*quæ diffinitionem ſequi uſq; ad cōparationem diximus, hoc modo. Non
eſt lædere remp. exercitum ſeruare, ac milites è magno periculo incolu=
mes omnes educere. Itē è contrario. Quippe hoc eſt lædere remp. arma
hoſtibus tradere, equos amittere, infirmos milites, ac ſub iugum miſſos
educere. Item in remotione, in debitam legationē nō proficiſci, hoc eſt
remp. lædere. Defenſor ſi oppoſitam diffinitionem afferre non poßit, nō
hoc dicet, ſed detrimento afficere, exercitum perdere, mœnia deijcere.
In conceßione negabit peccatum eſſe commiſſum imprudentia, aut ne=
ceßitate. Item in relatione, hoc eſt parricidium conſulto indemnatā ma=
trem occidiſſe. Item è contrario, non eſt parricidium adulteram, ac pa=
tris interfectricem occidere. Nam quū res patrata duplex eſſe uidetur,
quod comparationi ac relationi criminis accidit, utrunq; à factis deſcri
bendum, quis non uiderit? Ratiocinatio ſemp accuſatoris eſt, & utrā=* Ratiocina=
que diffinitionem ita colligit, ut non differre hoc ab illo, ſed idem con= tio.
*tendet. Caute tamē in comparatione agendum eſt, ne dicas idem eſſe in=
columes milites educere, & arma hoſtibus tradere, ſed potius tam hoc,
quàm illud læſionem reip. appellabis. Tractatio enim locorū in dicen=
do, paruaq; immutatio adeo neceſſaria eſt, ut nōnunquā quum eundem
locum tractemus, tamen alio modo tractationis nunc aduerſarium uehe*

menter percutiamus, modo noſmet ipſos cauſamq; noſtram ſubuertamus. Quare hoc uel ſæpius admonendum parua cõmutatione, tum propoſitionis tum etiam rationũ quæ ad propoſitionem afferuntur, ſæpius totum locum aut utilem, aut non ſolum inutilem, uerum etiam pernicioſum nobis fieri, ſi lex profertur. Intentio legiſlatoris ad cõmoditatem

Ampliatio. *utriuſq; poterit explanari. Ampliatio magnum eſſe cõmiſſum, exercitũ nudum reuerſum infamem, qui nihil amplius ad prælia ualeat, aut uires reip. arma & equos tradita eſſe. Item ingentem rem eſſe cõmiſſam, cõtemptum eſſe populũ, qui ad decimũ diem exire iuſſerat, ſpretas leges, euerſam conſuetudinem bonam, legationis occaſionem, commodumq; tempus amiſſum. Item magnum eſſe facinus parricidium, & maioribus ſemper maxime fuiſſe curæ, ne quis unquã parricidia impunitus euaderet, ne deorum iram quæ parricidis debetur in ſe conuerterent, & utetur comprehenſione, cui intentionem opponet defenſor. Quod ſi hi loci non incidunt, poſt expoſitionem comprehenſionem locabimus, hoc modo. Modeſtus, ac fortis uir filium quod pudicitiã prodidiſſet interfecit. Hic quoniam diffinitio non incidit poſt expoſitionem, accuſator ex cõprehenſione multa adducet, defenſor comprehenſioni intentionẽ opponet, quod non ſolum ſi interfecerit conſiderandũ eſt, ſed qua intentione, quo animo, qua uoluntate, & quod inuitus uitijs ſuis coactus, & ueniet ad aſſumptionẽ quæ hic relatiõis eſt, iure enim interfectũ pudicitiæ ſuæ corruptorem dicet, quod tantum degeneraſſet, quod dedecori eſſet ſuis, & utetur loco cõmuni contra eum qui pudicitiam ſuã prodidit. In om-*

Aſſumptio. *nibus enim aſſumptiuis aſſumptio, quæ ſpeciẽ aſſumptiuæ declarat, aut per locum communem, aut per infinitionem plerunq; abſoluitur. Poterit autem & aſſumptione comparationis uti, quod eum mori multo honeſtius ac utilius eſſet, non ſolum ſibi patri, ſed etiam ipſi filio, quàm corrupta pudicitia uiuere. Nam aſſumptiuæ ut plurimũ inter ſe ita cõiunguntur, ut facile una cum alia, & omnes nonnunquàm ſimul inueniantur. Quod ut clarius fiat, alia quoq; cõgeramus exempla. Milo Clodiũ*

Relatio. *qui remp. uexabat, interfecit. Relatio, iure interfectũ uexatorẽ patriæ.*

Comparatio. *Comparatio, utiliorẽ mortem eius reipub. q̃ uitã fuiſſe. Item, plebiſcitũ iubet neminem urbis portas nocte aperire, à perſequẽtibus hoſtibus cæſi ad unum ſunt omnes, remotio criminis in plebiſcitum. Comparatio, melius fuiſſe, ſimul enim hoſtes ingreſſi fuiſſent. Conceſſio, ignorabã eos perituros. Relatio, merito ſibi accidiſſe, qđ ita male in prælio pugnaſſent, ut uiui caperentur. Semper ergo quærẽdum eſt, una ne aut plures aſſumptiuæ ſpecies incidãt. Nam magni intereſt, una, an pluribus rela-*

tionibus quicquàm infirmetur. Verum quoniam perutile ad dicendum eſt, principaliorem in his cognoſcere, nunc quidẽ id, ne longiores ſimus, prætermittere conſtituimus. In quarto uero libro, quoniã ad diſpoſitionem pertinet, diligentius declarabimus. Id aũt etiam memoriæ commendandũ puto, quod aſſumptiuis multo facilius cæteræ quàm aſſumptiuæ illis immiſcentur. Quare cũ ad confirmandũ, tum maxime ad ſoluendũ unumquemq; locum diligenter conſiderabimus, ſi quid ab alijs conſtitutionibus, & à coniecturali maxime incidere uidetur. Altera intentio accuſatoris eſt, locus defenſoriæ intentioni oppoſitus, quod nõ propter hoc quod dicit, ſed propter aliud fecit, quod quàm multis & firmis coniecturis poterit comprobabit. Nam id uniuerſaliter in omnibus iam dictũ uelim, intentionem eius qui fecit, ſemper coniectura quæri, & ſi bona ſunt, quæ à reo facta dicuntur, ſic accuſatori ad intentionem eius confugiendum eſſe, quemadmodũ ſi mala uidentur, quæ defendimus, intentionẽ ſpectari oportere demonſtremus, unam coniecturæ locis, ut diximus, probam fuiſſe aperiemus. Repulſio aſſumptioni oppoſita eſt. Nã omnis aſſumptio repulſione ſoluitur, & aut per inficiationẽ, ut diximus, aut per obſiſtentiam tractatur, per infinitionẽ quũ eam rem omnino negamus, quam defenſor per aſſumptionem adduxit, hoc modo. At nullam ignominiam tibi adducebat, aut non abs te omnino degenerauit, per obſiſtentiam, & ſi degenerauit, alio modo ignominia repellenda erat, caſtigatione, exilio, abdicatione. Item in comparatione, ac inutile omnino fuit, arma, & equos, cæteraq; impedimenta hoſtibus tradere, & ſi utile, attamen non ita fœdus fieri oportebat, ut exercitus ſub iugum miſſus, magnã Romano Imperio *contraheret ignominiam. Hæc locis utilitatis, ac honeſtatis, de quibus in quarto libro dicemus, cõfirmabuntur. Quare inde quæ cauſæ cõmoda uidebũtur, diligenter trahemus. Si neceſſitudine quapiam, aut ignorantia ueniam quærimus ſimiliter, aut per inficiationem negabimus id cauſæ fuiſſe, aut per obſiſtentiam dicemus ignoſci non conuenire, uel quia non ſit data opera ut ſciretur, & conſilio in neceſſitudine uenerit, uel quia potuit illa uis omnino euitari, aut diminui ratione, aut tantam nõn fuiſſe, aut culpa ſua eueniſſe, & ſi quæ ſimilia ſunt. In remotione criminis ſimiliter, aut non uere crimen remoueri, & ſi uere, nõ æquo & bono, non ex utilitate reip. nõ ex conſuetudine, & quæ huiuſmodi ſunt. Præterea conſulto eum feciſſe, quod ſi uoluiſſet antequã dies legationis tranſacti eſſent, ad maiores magiſtratus quæſtores appellaſſet. Cõparatione uterq; utetur, & accuſator multo maius dicet, hoc quod reus cõmiſit, ꝗ̃ illud in quo filiũ criminatur deliquiſſe, defenſor ècõtra in* Repulſio.

comparatione criminis. Vtrum utilius conducibilius honeſtiusq́; fuiſſe contendetur. In conceßione uis neceßitatis, ac imprudentiæ facto compe rabitur, & dicetur tantam rem, tam pernicioſam, ac tam tetram atque tyrannicam, uel ſi moriendum eſſet, non ſuſcipiendam fuiſſe. In remotione autem criminis ſimiliter accuſator culpā & crimen auget, quod à reo aſſumitur extenuabit, defenſor ècontra culpam diminuet, aſſumptionis uim amplificabit. Is locus in quo ab ampliatione differat, mani feſtum eſt, ibi enim magnum eſſe cōmiſſum oſtendimus ſine collatione. Hic eius quod aſſumitur, & criminis cōparationem peragimus. Ab ea uero cōparatione quæ poſt ampliationem in diffinitiua inuenitur, quā & in aſſumptiuas incidere poſſe nō negamus, hanc comparationem ſeparamus, quod ibi non criminis, & aſſumptionis collatio fit, ſed diffinitionis & rei. Violenta diffinitione ſimiliter ambo utentur, quæ quoniā non ita aperte in propoſitam incidit relationem, alio declaretur exemplo. Obſidione ſimul ac fame ciuitas laborabat, Imperator ſenatui perſuadere conatus armis hoſtes expellendos, nō perſuaſit, noctu clam eam partem murorum deiecit, quam minus hoſtes obſeruabant, conflixit cū hoſtibus, reportauit uictoriam, accuſatur læſæ reip. Violenta diffinitio, non eſt uictoria hoc, ſed totius ciuitatis captiuitas atque ſubuerſio. Iacēt enim mœnia, undiq; hoſtes irruere poſſunt. Item è contrario, nō eſt hoc deijcere mœnia, ſed deiecta erigere & firmiter munire. Hoſtes enim uicti expulſiq; ſunt, ciuitas obſidione ac fame liberata. Ex hoc patet uiolentam diffinitionem ideo appellari, quod uim uiolationis habere, aut q. ui orationis ipſam naturam rei retorquere uideatur. Nā aut id qđ factū eſt aut id qđ cōſecutū eſſe cōceditur, in oppoſitā partē retrahitur. Quare quoniam maximā uim huic loco ineſſe arbitramur, & diligenter quærendum cenſemus, & quum inuenitur uehementi orationis genere pertractandum. Verum ſi non ita accidit, ut oppoſitum inferre poßimus, non inutile erit diſparatū, aut dißimile inferre, hoc modo. Non eſt par ricidium hoc, ſed adulterij euerſio, domus Agamemnoniacæ reſtitutio, ac reparatio. Item non eſt dedecus, aut contemptus militū, qui pro rep. ceciderūt, eos tempore tempeſtatis inſepultos relinquere, ſed hoc eſt uiuos milites non ſepelire, eos incolumes reip. conſeruare. Nō enim erat dubium, ſi cadauera militū ſepelire uoluiſſem, quin uiuos milites obru iſſem. Item non eſt hoc non proficiſci. Nam ſi abſq; his rebus, quibus legatio, & conficie & decorari ſoleat, profectus eſſem, ut aduerſarius uult, quænam illa legatio fuiſſet, omnes uidetis. Verū id q. oque ſilentio prætereundum non puto, quod uiolenta diffinitio in comparatione crimi-

Violenta diffinitio.

nis ſemper inuenitur, & quum oppoſitum inferat fortaßis rectam eam nominare non incongruum eſſet. Quod etiam ut plurimũ in remotione accidere ſolet. In conceſſione uero ac relatione quum inuenitur, non recta, ſed obliqua ferè ſemper, quã πλαγίαν dicimus repetitur, nõ enim recte oppoſitum, ſed dißimile aut diſparatum, ut dictum eſt, & exemplo demonſtratum inferri poteſt.

πλαγία.

Infinitio.

Infinitio, oportet Imperatorem omni modo quo poteſt ciuitati conſulere, & parum nonnunq̃ officere, ut multum prodeſſe poßit. Item ècontrario non oportet Imperatorem ſine cõſilio ſenatus quicquam agere, præſertim cum multum res officiat, parũ proſit, qua tunc utendum quum oppoſitus infinitioni locus partibus iuris nequaquam à natura infinitionis remotis, non corroboratur. Item oportet ulciſci parentem. Item oportebat ſaluti uiuorum conſulere, uel neceßitati nullam pœnam, ignorantiæ paratam ueniam eſſe oportere.

Altera repulſio ἡ ἑτέρα μετάληψις.

Altera repulſio rurſus accuſatoris eſt, quæ per obſiſtentiam, non ad omnem circunſtantiam, ſed ad perſonam fertur, hoc modo. Attamen non tua, ſed aliorum iudicandi poteſtas fuit, quod omnibus aſſumptiuis pro re accommodabimus. Senatus enim aut populi iudicium, cui ſolum attributa poteſtas eſt uel de pace uel de bello, arripuiſti, aut ſine legatorum, ac tribunorum, uel militum conſenſu contra mores maiorum tuo ſolum conſilio uſus fuiſti. Item qnum pecunias à quæſtore non acceperis, decreuiſti non proficiſci, quum poteſtas huiuſmodi decreti ſenatus aut populi ſit, uel ſic oportebat tamen te, quod pecunias non acceperis, rem claram ſenatui facere. Et ſimiliter paucis pro re commutatis, ut in alijs.

Abſolutio repulſioni cõtraria, ἡ ἀντίληψις.

Abſolutio repulſioni oppoſita eſt, ac ideo ad eandem hic perſonam neceſſario referri ſolet, hoc modo, licet Imperatori exercitui conſulere. ea enim conditione milites ei traditi ſunt, ut quoad poßit, ſibi ac uitæ ſuæ prouideat. Item patri licet conſulere filio, & ſi dignum morte, inueniat, ſuo iudicio eum condemnare licet. Item licet Imperatori, quod ſibi melius ac utilius reip. uidetur, facere, tempeſtatem huiuſmodi fuiſſe, ut ſi in ſepelĕdis mortuis occupatus eſſet, de ſalute militum dubitandũ eſſet. Verum hoc modo, abſolutionem proponere poterimus, quum dignitas perſonæ, ac autoritas facit, ut ei licere res uideatur. Nam cum autoritas perſonæ hanc nobis poteſtatem non præbet, callide ut res patitur inuenietur abſolutio. Non enim aperte dicemus, Oreſti licuiſſe matrẽ interficere, ſed quoniam aut propter potentiã ipſius Clytemneſtræ, aut propter Aegiſthi amicitias, aut quod tempus non poſtulabat, aut propter aliquid huius inutile fuiſſet, eã in iudiciũ accerſire, propter hæc omnia dicemus licuiſſe, quoniam non poterat rem in iudiciũ afferre. Id tamen

ſciendũ, naturã huius eſſe abſolutionis autoritati rem attribuere, quod quũ fieri nõ poteſt propter rei magnitudinem, aut aduerſariorũ crudelitatem, aut tempus, locum, modum licuiſſe aſſeremus, cuius rei copiam non ſolum hic & ubiq; à ſequentibus locis plerunq; inueniemus, neque enim abſq; ratione coniunctionis, quæ ſimilitudine, ac propinquitate cõficitur, loci nobis diſpoſiti ſunt. Sed ne quis putet non uidere nos huius cauſæ abſolutionem, quoniam propinquam in rem traximus, illam quoque quàm breuiter exponamus, ut nec hoc tacere, & illud ſignificare uoluiſſe uideamur. Licuit ergo mihi (Oreſtes dicet) ſoli Agamemnonis filio, & regni hæredi iudicium de adultera, & cæde Agamemnonia facere. Hic etiam illud diuinum dicam, ſi ſequentes loci, aut is ipſe quo aduerſarius utitur, ſi cõmunis eſt, minime nos iuuat, eò cõfugiendum, unde locus nominatur. Nam idcirco locorum plurimos à cõſtitutionibus nominauimus, ut uel uno uerbo, & quid incidere poſſet, & quid ſi propria deeſſent facere oporteret, oſtenderemus. Ex obſiſtentia ergo abſolutionis, abſolutionem oppugnabimus, ex iure hic gentium per uiolentiã obſiſtentiæ reſpondebis, huic ius naturæ opponetur, ac demum cõparatio partium iuris ſequi poterit, hoc modo. Sed nõ antequã hæreditatẽ adires, at defuncto patre filius paternarũ rerum omnium ius tenet, & qui hæreditatem regni iure habet, is rex eſt iure, quamuis rem non teneat, mihi ne rem tenerem, nihil præter Clytemneſtram obſtabat. At mater erat, & illud tibi conſuetudo quædam concedebat, ab hoc natura deterrebat, cui potius parendum, aut non tamen propriũ dolorem manu propria ulciſci debebas. At iudex unuſquiſq; ſuæ iniuriæ eſt, ſi in aliorum iudicium reſpicere non poteſt, ſed non in parentem, at ius neceſſitudine potius, unde & ſcelerati parentes bonis odio. Nihil enim uirtute homini cõiunctius, à qua qui diſcedunt alieni putandi. Hæc diximus non ut omnia inueniſſe uideamur, multa enim prætermiſſa ſunt. Verũ ut rem ſubaperiamus, quæ illi ſoli clare patebit, qui cõmunia & differentia optime tenebit. Qualitas & intentio. *Qualitas & intentio locis cõmunibus coniungentur. Nam accuſator in his cauſis loco cõmuni utetur contra eum, qui inutile utili prępoſuerit, cum ſtatuendi non habuerit poteſtatem. Item in relatione contra eum, qui plus uoluit uim, aut iudicium ſuum conſtitutis iudicijs ualere. In conceſſione contra eum, qui plus ignorantiam ſuam legibus antecellere uelit. In remotione contra eum, qui cum peccaſſe confiteatur tamen ſe aliorum culpa uelit defendere. Hæc diximus, non ut oſtenderemus diuerſos in aſſumptiuis cõmunes locos inueniri, uerum ut rem exemplis clariorem redderemus. Nam citius unuſquiſq; his ita dictis uidere poterit,*

unũ his omnibus, ut cætera omnia præter aſſumptionem, quæ ab ea reſumitur, quæ diuerſas aſſumptiuæ ſpecies conſtituit, cõmunem locũ paucis pro re mutatis accomodari, quibus locis communibus, quum in qualitatem propriam trahuntur, intentionem quoq; propriã coniungemus & ex cõgerie incommodorũ, quæ crimen ſuum conſequi dicimus cum amplificatione ita ipſos facere uoluiſſe dicemus, ut hæc conſequerentur, quod item amplificando à qualitate propria rei, hoc eſt à uita ſua probabilius faciemus, nam ubiq; hæc qualitas perſonæ de qua dicimus intentionem probat, & ambo hi loci communibus iunguntur, & quum unus alterum exaugeat, per communes locos latiſſime amplificantur. Defenſoris locus cõmunis contra eum, qui cenſeat rem pernicioſam utili præponi, ac in alijs ſimiliter paucis uerbis pro re, ut dictũ eſt, commutatis. Id tamen ſciendũ ita in remotione defenſorem indignatione magis per locum cõmunem uti poſſe, quod culpa aliorum in iudicium, ac in pœnã iniuſte trahatur, quemadmodũ in conceſſione, nõ cõquæſtione, ſed cõmiſeratione magis utetur. De humanitate enim fortuna, miſericordia, rerũ cõmutatione, uoluntatem in omnibus dicet ſpectari oportere, quæ etiam in cæteris occupare poterit, quam uoluntatẽ, ſi poteſt, qualitate propria probabilem reddet, quum is rem, tempus, locum ante oculos ponet, ut qui audiunt, exiſtiment aut non potuiſſe, aut inutile fuiſſe aliter facere.

DE NEGOCIALI ET TRANSLATIVA.

QVoniam de cõiecturalis diffinitiua iuridiciali, & partibus eius, quàm breuiter ac dilucide potui, dictum eſt, nunc antequàm ad legitimas ueniã, de negociali, & translatiua diligenter diſſerere placuit, quas idcirco inter legitimas & rationales poſuimus, quod ſolæ mediæ ſunt, quippe tã legitimæ quàm rationales inueniuntur, quod exemplis paulo poſt, uel digito tangi poterit. Preterea non ignoro nonnullos ita negotialẽ ſub iuridiciali ponere, quemadmodũ ſub generali tranſlationem. Quod etſi ratione non careat, tamen nos optima cauſa cõtra feciſſe tunc apparebit, quum tempus dabitur, ut de differentijs tam conſtitutionũ quàm locorũ diſſeramus. Negocialis cõſtitutio, quæ ſic futurũ tempus cõplectitur, ut etiã ad præteritũ retorqueri poſſit, finalibus loci tractari ſolet, leges ſcilicet, æquo & bono, utili, poſſibili, laudabili, & euentu, quæ qualia ſint, breuiter ex ponemus, ſi prius aperiemus quo

Negocialis conſtitutio quibus locis conſtet.

nã modo nunc legitimo ſtatu modo per ſe negotialis abſoluatur, ut quẽ
admodum duplex eſt, ita duplici tractatione complectatur. Legitimo
Legitimus negotialis ſtatu abſoluitur quæ à ſcripto naſci uidetur, ea eſt huiuſmodi.
ſtatus. Tribus de bello diebus conſuli lex iubebat. Gallorũ in Italiam audito ad
uentu, eodem die conſulit Camillus, exeundum. Per ſe tractatur quæ nõ
à ſcripto, ſed à re naſcitur, hoc modo. Pacato orbe, Octauianus à P. R.
petit Auguſtus uocari, his ita dictis, ſi à lege negotialis naſcitur, eam ali
qua, uel pluribus, ſi plures incidere uidentur, legitimis agemus, quod ſi
ex re orietur conſuetudinẽ in loco legis diſponemus, hoc modo. Rem no
uam petis, quam nullus unquàm optare auſus eſt. E contra autem defen
ſor per inficiationem, & obſiſtentiam, nõ eſſe noua dicet quæ petit, quo
niã & Valerius Publicola, & Pom. magnus cognominatus eſt, qđ etſi rẽ
inuſitatã petere uideretur, tamã ſibi cõcedi conuenire, & quoniã res ab
Aequũ & eo geſtæ incredibiles magnitudine ſint. Aequum & bonum aliquam iuri
bonum. dicialium obtinet. Quare dabimus diligenter operam una uel pluribus
partibus eius, quod æquum & bonum ſit, aut ècontra enodare. Verũ in
his finalibus locis ſæpe, quum nõ poſſumus rem ex lege, aut ex æquo &
bono aut commodo, & laude noſtra poſſe fieri oſtendere, oppoſitum ad
dita negatione & proponere, & confirmare ſolemus, ut ſi nec commo-
dis noſtris abeſſe, nec contra æquum & bonum, nec contra ſtatutas le-
Vtilitas. ges fieri quid doceas. Vtilitatem in duas partes diuidimus, quarum unã
uſum, alteram neceſſarium appellamus. Vſus eſt qui etſi quũ adeſt iuuat,
tamen cum abeſt non plurimum obeſt. Neceſſarium eſt, quod niſi facia-
mus, calamitatem allaturum eſt. Hæc dupliciter inueſtigari ſolent, nam
etſi hoc facimus, quid nobis uſui futurum ſit, & quid neceſſarium adue-
niet aperiemus, etſi non facimus, ſimiliter quem uſum amiſſuri, quæ ne-
ceſſitas aderit oſtendemus, quorum utrunq; rurſus quadripartito diui-
dimus. Nam ſi facimus eum uſum, eas cõmoditates, ea neceſſaria nos ob
ſeruaturos debemus, quæ in præſentiarum poſſidemus, multa quoq; affo
re nobis, quorum in præſentia indigemus, Incommoda etiam quæ modo
urgent, expellemus, futura prius quàm ueniant euitabimus. Item ſi non
facimus bona, quæ nunc habentur è manibus amittemus, futura non ſpe-
rabuntur, mala quæ adſunt inerunt, & alia quoq; conſequentur, hac rõ
ne ſiue hortemur, ſiue dehortemur commoda, & incommoda, inſtanti
& futuro tempore conſiderabimus, quæ omnia triplici ratione perſpi-
ciuntur. Nam & bona quædam animi eſſe dicimus, ut religio, ut pietas
uirtus, & corporis ut ſanitas, robur, pulchritudo, & rerum externarũ
ut diuitiæ, poteſtas, gloria, de quibus latius ſuo loco dicemus. Cauendũ
autem

autem ne id quod palàm obeſſe, aut prodeſſe uidetur, iure huiuſmodi eſſe negemus. Nihil enim eſt quod magis auditoris animum offendat, quàm manifeſta certáq; ratione comprobata negare. Quare multo tutius eſt, ſi quæ aduerſarij facienda dicunt, utilia eſſe uidentur, utiliora dicamus ea, que nos proponimus, ac ita per comparationem cõmodi & incommodi, & aliorum agamus, ut tam ex lege & conſuetudine, quàm & æquo & bono, facilitate, cõmoditate, laude, cæteriſq; ſimiliter quæ incidunt, hoc potius quàm illud faciendum hortemur. Poſſibile utilitati adiunctũ eſt, nã neq; quod utile eſt, niſi poſſibile, neq; quod poſſibile niſi utile uideatur, ſuſcipere ſolemus. Poſſibili duæ partes ſubiectæ ſunt, facile, & difficile. Si facile fieri poteſt, quod dicimus, dicemus huiuſmodi eſſe, ut etiã ſi difficile uideretur, tamen non contemnendum eſſet, nunc uero quũ ſit facillimum. & afferemus rationes. Sin difficile eſt, per inficiationem & obſiſtentiã tractabitur. Non enim eſſe difficile argumentabimur, deinde & ſi difficile eſſet, tamẽ oportere pro laude & honeſtate labores & pericula libenter ſufferre, & maxime ne grauioribus opprimamur, hoc aũt facile ac leue eſt. qđ ſi belli aut pacis deliberatio eſſet poſſibile ab his, quæ perſonis attributa diximus inueſtigaremus, nã tum animi, tum corporis, & externarum rerum commemoratione noſtras uires cum aduerſariorum comparabimus, quorum ununquodq; unicuiq; conferemus, niſi forte anguſtijs accideret cauſæ, ut utilius ad dicendum uideretur, nõ ſingula ſingulis, ſed uniuerſa uniuerſis exponere, hac in cõtẽtione ſi nõ omnibus antecellimus id quo præualemus efferendũ, & omnibus præponendũ. Si cõtradicimus, facile difficile, difficile impoſſibile fore cõprobabimus, quæ ſimiliter, ſi commode fieri poteſt, inficiatione & obſiſtentia abſoluemus. Hic locus ab his ſemper fluere ſolet, quibus res qua de controuerſia eſt, tanquàm inſtrumẽtis cõficitur, quæ ſi alijs apparantur ea quoq; conſideranda ſunt, ut bellum militibus & claſſe. hæc ambo pecunia. Laudabile eſt quod conficit honeſtam & præſentem, & conſequentem cõmemorationẽ, id ex officio & uirtute naſcitur, quæ quatuor ſunt, prudentia, iuſticia, fortitudo, modeſtia. de quibus loco ſuo latius dicetur, hunc locũ his modis, quibus utile conuenienter tractabimus. Nã quid facientibus, aut non facientibus laus, aut ignominia nobis attribuetur oſtendemus, & utrunque inſtanti ac conſequenti tempore, laude & ignominia quadripartito diuidemus, hoc modo. Si facimus quã iã nacti exiſtimationem uidemur, conſeruabimus, & meliorem conſequemur, ſi qua ignominia ſit, aut falſa omnino putabitur, aut diminuetur, aut ſi q̃ conſecutura erat penitus euaneſcet. Cæteraq; ſimiliter, ac de utilitate di-

Poſſibile.

Laudabile.

n

cebamus, excogitare conueniet. Item quod de æquo & bono, & cæteris dicebamus, in poßibili maxime, ac in laudabili fieri ſolet. Nam quod clare honeſtum appellare non poſſumus, id non turpe, quod non facile uidetur id non nimis difficile, quod non utile id non obeſſe probabimus, ad quod aduerſarius infinitione obijciet, non debere ad eam rem faciendam ciues hortari, quæ non officiat, ſed ad eam quæ

Euentus. *profutura ſit. Euentus eſt conſecutio laudabilis, & utilitatis poſtremo conſiderata, is à laudabili & utilitate, re parum, tractatione multum differt, & re quidem differt, quoniam conſequitur, nunquam antecedit, hoc modo. Vtile eſt Florentinis opem ferre, ſic enim non in Venetia, ſed in Lyguria bellum erit, quod ſi non facimus, non in Lyguria, ſed in Venetia pugnabimus. Item laudabile erit, liberam ciuitatẽ tutari, ne in ſeruitutem deueniat, quod ſi negligemus, libertatem Italiæ non iniuria prodere uidebimur. Euentu poſtea oſtendes, amplificãdo, quæ lucra, quas diuitias, quam laudem, quod nomẽ conſequemur, ſi pro libertate in Lyguria pugnabimus. Item ẽcõtrario, quæ damna, quas iacturas, quam ignominiam nobis & poſteris noſtris hac negligentia præparabimus? Qui euentus, & ſi nonnunq̃ ad confirmandos eos locos, quos conſequere, adhiberi ſoleat, tamen quia in dicendo ſeorſum etiam ponitur, ſeparandus fuit. In hoc igitur maxime à ſuperioribus differt euentus, quoniam ibi ſolum tangitur, loco ſuo ampliſsime exponitur. Præterea ibi ſine complexione ferè ſemper, hic ſine cõplexione ferè nunq̃ tractatur oratio. Amplius ibi ad probationem aliorũ inducitur, hic ad comprobandũ euentũ alia afferũtur. Cõplexione igitur tractatur euentus, hoc modo. Siue uincamus ſiue non, utile ſimul ac laudabile eſt, libertatem tutari, cui addere poterimus, ſolum decretum ferendi auxilij conferre multũ poſſe, ut & timore abſtineat, cũ paratos nos eſſe ſentiat, & periculi magnitudine deterreatur. Item ſine nobis, ſiue uincant, ſiue uincantur, qui ad defendendam libertatem nos rogant, cũ inutile eſt, tum ignominia plenũ. Id præterea ſciendũ, quod ſi complexionibus, quæ in euentu fiunt, uim in dicendo magnam aſſequi poſſe uidemur, poterimus quũ ſeparatim euentum per complexionem tractauerimus, cõcluſione poſtea uti, plurimis ante rem geſtam exemplis locupletiſſima. Quod ſi aut parũ exemplorum copia ſuppetit, aut quæ ab euentu dicuntur, firma nõ ſunt, ab euẽtu & ex*

Translatio ἡ μετάληψις. *emplis ſimul totam orationem concludemus. Translatio ſimiliter ac negotialis, aut ſcripto abſoluitur, aut nõ, & eam quidem, quæ ſcripto abſoluitur perfectã præſcriptionẽ appellamus, quæ eſt huiuſmodi,* LEX. *Si lex fertur, in centeſimo die poſtq̃ ferri cœpit, ſanciatur, eiq; uſq; ad no*

nageſimum diem ſolum contradicere liceat. Quũ pauper quidam legatus miſſus eſſet, quidam uirtuti eius inuidus legem tulit, Neminem R.P. gerere, cuius cenſus quinq; talentis pluris non eſſet, poſt nonageſimum diem rediјt à legatione pauper, ac latæ legi cõtradicere ſtudet. Hæc præſcriptio duas ſemper ſuſcipit quæſtiones, quarũ prima, uel legitimo ſtatu, uel diffinitione, altera rationali abſoluitur. Nam & in propoſito exemplo, primo ſcriptum & ſententia incidit, quũ is qui legi contradicit, aſſerat legis intentionem eſſe, ne hi qui cũ lex ferebatur, præſentes erant ultra nonageſimũ diem cõtradicant, ſibi abſenti eũ debere intelligi primum diem, quo in ciuitatem applicuit, deinde per negotialem conſiderabimus, ſi ex utilitate noſtra, laude, æquo & bono ea lex ſanciri poſſit. Præterea præſcriptionis locus, quem ſuperius recuſationem appellauimus, propoſito themati poterit accõmodari, hoc modo. Quum quinq; talentũm cenſum non habeas lege lata, cui præter te nemo ciuiũ contradixit, dicere nõ potes, nec omnino aliquid in R.P. reprehendere. ad quod ſi id dicetur, quod non conueniat ea lege tanquam ſancta uti, de qua an ſanciri debeat, quæſtio ſit. Translatio autem nõ ſcripta, in hoc maxime à præſcriptione differt, quod illa ex lege ipſam rem eiјciendã eſſe oſtẽdit, hæc quũ rem ipſam per ſe nõ poſſit reiјcere, ex aliqua circunſtantia eam reprehendit. Quũ autem & recuſatio, ut in coniecturali latius dictum eſt, aliqua in circũſtantia, quæ in geſtione negotiј ſit, fundari uideatur, tamen ab hac translatione, quæ à ſcripto non naſcitur, maxime diſtat. Nã recuſatio quũ per ſe in iudiciũ nõ ueniat, nõ ſtatus, ſed locus eſt. Hæc igitur nõ ſcripta translatio in hos locos diſtributa eſt, expoſitionem, recuſationem à ſcripto, repulſionem, ratiocinationem, diffinitionem, aſſumptionem, alteram repulſionem, abſolutionem, infinitionem, qualitatem, & intentionem, hoc modo. Fortis uir cuiuſdã ciuis interitũ petiјt, ac habuit, poſtea clarum factũ eſt, ciuem illum ab eo interfectũ fuiſſe ante petitionem reus eſt cædis. Expoſitio. occidiſti hominem. quam cum amplificatione multo maiorem dicemus, quàm in his facere ſtatibus ſolemus, in quibus amplificatio, & comparatio inueniuntur. Recuſatio. nõ debeo rationem eius cædis reddere, quæ mihi à populo conceſſa eſt. Inter hanc recuſationem, illamq; quæ in coniecturali nonnunq̃ inuenitur, hoc intereſt, quod illa nunq̃ à ſcripto, hæc ſemper à ſcripto oritur. Nam hic fortis uir nullo pacto exceptionem totius accuſationis faceret, niſi petitio eius cædis plebiſcito firmata eſt. Repulſio rem quæ per recuſationem affertur concedit, ſed ex aliqua circunſtantia reprehendit. Non erat tunc tibi hæc cædes conceſſa, cum patrata eſt, quare quum homini uis contra

Nõ ſcripta.

Non ſcriptæ loci.

rempub. illata ſit non effugies, nam ſi quum petebas, uiuus cōtradiceret, non traditus fuiſſet, & quæ huiuſmodi ſunt. Is locus in translatione uehementiſſimus eſt, quum aut in tempore, aut in loco fundatur, quum uero ab alijs circunſtantijs ducitur, multo remiſſiorem uim habet. Ratiocinatio, nil aut parum differt poſt impetratam à populo cædem, aut paulo ante interfeciſſe. Hæc ratiocinatio, ut etiā ſuperius diximus, quum ea quæ per eam colligūtur multum diſtare uidentur, niſi cautius pertractetur, peruertit defenſionem, quod & cæteri loci nonnunq̄ faciunt. Nam ſi quis quoniam licet comprehenſum adulterum interimere, adulterum in templo interficiat, & reus cædis ſit, non bene ratiocinationem exponet, ſi dicet nihil differre ſacro ne in loco, an in profano adulter interficiatur, non enim parum differre uidetur. Quare non ita, ſed aut multo præſtantius hoc illo dicet, quoniam decet coram dijs adulterum pœnas pendere, aut ad euentum illum confugiet, qui quoniam ea dem ex circunſtantia naſcitur, repulſionem conſequitur, hoc modo. Nā ſi adeo hoc differre iudicatur, ut in templo nō liceat cōprehenſum adulterum interficere, adulterijs templa deorum adimplebitis. Diffinitione, multum diffiniendo differre probabimus, quæ ratiocinatione nō differre colligebantur. Poſt ratiocinationem diffinitio in translatione ſequitur, quoniam accuſatio, & defenſio inter ſe commutatæ ſunt. Obtinet enim accuſator defenſoris, defenſor accuſatoris uim in trāslatione, quare mirum uideri non debet, ſi ad cōmutationem perſonarū, loci etiam cōmutentur. Quibus illud addam, diffinitionem, quæ antecedit ab antecedentibus, quæ cōſequitur à conſequentibus frequentius inueniri, quare ſi ex diſpoſitione tempore differunt, & ex inuentione tempore diſtabunt. Aſſumptio in his relationis eſt, iure enim cæſum adulterum dicemus, aut dignum cæde, populi etiam iudicio uiſum, hæc cōmuni loco, ut in aſſumptiuis diximus, approbatur. Altera repulſio aſſumptioni oppoſita eſt, atqui te oportebat uere rem populo expoſuiſſe, tui delicti ueniā petere, uel qd' dignū cæde occidiſti, hæc à ſuperiore differt, quoniā illa totam translationem continet, & ab omnibus circunſtantijs inuenitur, ſine hac translatione conſiſtere poſſe manifeſtū eſt, & ab eo modo proficiſcitur, qui eam circunſtantiam ſequitur, unde prima repulſio inuenitur. Abſolutio, licebat quod uolebam, & quomodo uolebam petere. Infinitio non particulatim, ſed generaliter proponitur, & tam accuſatoris quàm defenſoris inuenitur, hoc modo. Oporteat ne huiuſmodi rem iudicium effugere, uel oporteat, ne uirum fortem populum calumniari. Ex his iam patet quanta obuoluantur ignorantia, qui translationem in

conſtitutionibus nõ ponant. Nã & ſi nihil aliud eſſet, quod eos mouet, tamen propter cõmoditatẽ dicendi, quã in hac facultate ſequimur, accipiẽda eſſet, uerũ eos hæc ratio fugit. Ac quoniã legitimis rationalibusq; præſcriptio implicatur, eisq; abſolui poteſt, translationẽ illis omnino accõmodarunt. Alteram enim eius partem uidere nõ potuerunt, quæ quũ locos ſuos, locorumq; diſpoſitionem propriã teneat, ad alias reduci qui poteſt? Nos uero non hanc partem ſolum, ſed illam etiam à cæteris ſeparamus, quoniam quæ accedunt, quæq; incidunt, locorum uim ad principales habere omnino uidẽtur.

Legitima & eius partes.

Legitima conſtitutio eſt, quæ de ſcripto uno uel pluribus naſcitur. Eam in quatuor partes diuidimus, ſcriptum & ſentẽtiã, cõtrarias leges, ambiguũ, ratiocinationẽ.

Sententiæ partitio.

Scriptũ & ſentẽtia in hos locos diſtribuitur, expoſitionem, intentionem, inſcriptionẽ, intentionem legislatoris, ratiocinationem, diffinitionem, aſſumptionẽ, repulſionem, comparationem, uiolentiam, diffinitionem, infinitionem, alteram repulſionem, abſolutionem, qualitatem, & uoluntatem.

Expoſitio.

Expoſitio eſt ipſius rei, quæ contra ſcriptum facta eſſe uidetur, cum breui amplificatione propoſitio, hoc pacto. LEX. peregrinum murum aſcendere capitale ſit, tempore belli quidam murum aſcendit, hoſtium ducem interfecit. Expoſitio. aſcendiſti murum cõtra legem, hic ſcripti recitatio nunquàm ferè prætermittenda eſt.

Intentio.

Intentio dupliciter intelligitur, nam & ſcriptoris ſententia circunſtantijs enodabitur, quem peregrinum, quo tempore, quo modo, qua de re poſſe aſcendere, legislator intelligit, & rei uoluntas aperietur, hoc modo, non eſſe tantum perſpiciendum, quod aſcendit, ſed qua uoluntate, & quod ut ciuitatem defenderet, hoſtes propulſaret.

Inſcriptio.

Inſcriptio, nihil horum addidit legislator, ſed ſimpliciter dixit, quod uoluit peregrinum in murum non aſcendere, & utetur breui collaudatiõe ſcriptoris, quod cõmode plane, nil ambigue ſcripſiſſet & ſcripti cõmemorationem faciet.

Intentio legislatoris.

Altera intentio cõmunis eſt. Nã qui à ſententia dicit, eam ad inſcriptionem opponet, hoc modo. Idcirco nihil horum ſcriptor addidit, quoniam quæ ita clara ſunt, ut per ſe intelligantur, ſcribenda non duxit, & utetur collaudatione ſcriptoris, quod illud ſolum ſcripſerit, quod neceſſe fuerit, quod dubium non eſſet, id nec ſcribendum duxerit. Accuſator dicet non propter hoc id legislatorem omiſiſſe, quoniam per ſe intelligi poſſe putauit, ſed quoniam omnino noluit peregrinum murum aſcendere, hic & ab aduerſariorum ſententia contemnetur & infirmabitur, ſi nihil dicemus ſcriptori obfuiſſe, ſi illud uoluiſſet aſcribere. Verum noluit, quoniam aut iniquum, aut contra iura cõmunia, aut inutile, & quod clare ſcriptum eſt, æquum & utile, &

dicemus cauſam quare id ſcriptor ſenſerit, quod ſcripſerit. Hanc ſententiam oppoſitam appellamus, & ſcripto non rei geſtæ accōmodari cenſemus, & ex re ſententiæ oppoſita inueniri putamus. Et quū aliquid aſſumitur, in quo conuenire effectus urget, euerſionem quoq; legis ea re ſequi demonſtramus, ac demum contentionem præſentis ſalutis cum futuro incommodo adhibemus, quæ res aſſumptionē, quam per omnes partis in ſcriptum, & ſententiam, ſicut ècontrario, incidere non negamus, uehemēter probat. Ratiocinatio. *Ratiocinatio inſcriptionem, ac intentionem ſcripti in unum colligit, hoc modo. nihil differt additum eſſe, niſi ſalute reip. aſcendit? uel non eſſe additum, nam & abſq; additione hac clariſſimum eſt. Is locus exemplis comprobari ſolet, ſi quàm plurimas leges breuiter ſcriptas eſſe oſtendemus, quæ tamen tum exceptionibus quibuſdā, ſiue expoſitionibus, tum conſuetud.ne recta ex utili reipu. ſententia intelliguntur. Quæ omnia ſi ut uerba & literas ſequaris, contemnere inſtituiſti, calumniatoris nō boni ciuis officium obtines. Nam ſi ex æquo & bono more, natura legem nō intelligis, ipſum legislatorem, aut iniquū, aut ſtultum, aut inuidum calumniaris, cum aut iniuſtum, aut impoſſibile, aut pugnantia, id eſt, nō cōuenientia cū ſuperioribus & inferioribus aut inutile ſcripſiſſe eum aſſeueres.* Diffinitio. *Diffinitio ad ratiocinationē fertur, & quod plurimum inſcriptio à ſcriptione differat, diffiniendo oſtendet, quam diuerſitatem etiam à diuerſo euentu probabit, quid ex hoc, quid ex illo conſequi poſſet, breuiter aperiet.* Aſſumptio. *Aſſumptio hic comparatiua eſt quæ per conceſſionem differentiæ, quam is, qui à ſcripto dicit inferre ſolet, introducitur, hoc modo. etſi hæc ut dicis differant, tamen in utilitatē & tutelām ciuitatis feci.* Refutatio. *Repulſio ex aliqua circunſtantia aſſumptionē refutat, hoc modo. ſi huic reip. utilitati eſſe uolebas, aliter ſibi non præuaricatione cōſulere debebas.* Cōparatio. *Comparatio, utrum maius, emolumentū ne quod ex præuar.catione ſecutum eſt, an ipſa præuaricatio, & conferemus in quod ſcriptum eſt, cum eo quod factum eſt, ac oſtēdemus quid iudicem ſequi oporteat. Si à ſcripto dicemus, ſcriptum potius quàm id quod aduerſarij acute excogitarint, quoniā periculoſiſſimū ſit, à ſcripto diſcedere. Sin à ſententia, ècontrario hoc multo tutius atq; honeſtius dicemus, quod iam ſalutē peperit. Hæc comparatio ut certis regulis comprehendatur, tēpore, perſona, multitudine, honeſtate, ac euentu tractari ſolet, quod iam diu ſentētijs potius quàm ſcripto utamur, uel ècontrario, quod Solon maxime autoritatis uir ita iudicauerit, quod plures ciuitatum ſic utantur, quod iuſtius, ac melius ſit, quod utilius futurum.* Violēta diffinitio. *Violenta diffinitio, non eſt hoc præuaricatio, ſed conſtitutio legum, & fir-*

namentum. Item ècontrario, immo nil aliud quàm præuaricatio, murum te non aſcendere lex iubet, tu aſcendiſti. Infinitio, oportet unūquēque pro uirili parte ciuitati ubi uiuit, conſulere. Item, non oportet niſi leges conſerues. Altera repulſio ut in aſſumptiuis accuſatoris eſt, & infinitioni defenſoris per obſiſtētiā opponitur, hoc modo. Et ſi tibi licet pro uirili parte reip. conſulere, non tamen omni modo quouis, niſi rem populo aut Senatui pateſeceris. Abſolutio, licet quæcunq; reip. conferre uideris, uel non communicato conſilio conficere, & ſi etiā non liceret, tamen quum propter breuitatē temporis, hoſtiumq; impetum, ac cætera huiuſmodi differendum non eſſet, mihi tunc profecto licuit. Qualitas & uoluntas per communes locos tractantur, qui ſunt à ſcripto quidem in eum, qui quum fateatur, contra id quod ſcriptū eſt feciſſe, tamen audeat facti quærere defenſionem à ſententia contra eum, qui ſcriptum recitet, ſcriptoris ſenſum & uoluntatem contemnat. Legitimā conſtitutionem per contrarias leges dicimus, ut in priori libro declarauimus, quū duæ leges, aut etiam una, quæ diuidatur, inter ſe pugnare uidētur, hanc poſt ſcriptum, & ſententiam collocauimus, quoniam eiſdem geminatis locis tractat. Vnde nonnulli non diuerſam à ſcripto & ſententia legitimæ ſpeciem hanc, ſed modum eius quendam putarunt, ſicut duplicem coniecturalem, aut diffinitiuam non conſtitutionis ſpeciem, ſed modum coniecturalis etiam nos in primo poſuimus. Verum hanc ſegregādam omnino intelligent, ſi ut etiā ſuperius dictum eſt, diligenter conſiderare uoluerint, omnē ſtatum ab eo, quod probatur, fluere ſolere, deinde in ſcripto & ſentētia unū ſcriptū affertur, de quo queſtio fit, hic plura, quare quū unius & multorū eadē eſſe diffinitio nō poſſit, diuerſas legitimæ ſpecies has eſſe, nullus dubitauerit. Præterea nō ſolū ad ueritatē rei, uerum etiam ad dicendum multū intereſt, unam ne aut duas putemus. Nam in ſcripto & ſententia, unus ſcripto, alter ſententia, ſemper cōtrarijs in legibus uterq; ſcripto eius legis, qua nititur, & ſentētia cōtrariæ legis utitur. Poſtremo in contrarijs legibus, etiam is locus incidit, quē continentiam latine appellare placet, qui tunc inuenitur, quū aut plura per ſe aut diuiſione quadam plura ſcripta uidentur. Locus autem diuerſus ſi ab ea re, de qua quæſtio eſt naſcitur, quoniam diuerſitatem eorum quæ probantur oſtendit, aliam conſtitutionis ſpeciem conſtituit. Quare contrariæ leges à ſcripto & ſententia diuerſam legitimæ ſpeciē omnino conſtituunt, quæ locis ſcripti & ſententiæ geminatis uno tantum addito, tractatur expoſitione, ſcilicet eius quod præter ſcriptum factum eſſe dicitur, intentione, altera expoſitione, ſcripti altera intentione. Verum

Altera repulſio.

Abſolutio.

Qualitas & uolūtas.

Continētia.

Contrariæ leges qbus locis abſoluantur.

*inſcriptio ratiocinatio; & diffinitio in contrarijs legibus idcirco ra-
riſſime inueniuntur, quoniam quicquid ex his locis ab uno dicitur, ab
altero ſimiliter proferri poteſt, hæc æqualitatis ratione etiam abſolutio
deficit, niſi quum ea lex quæ à defenſore proponitur, eum locum poſſi-
det quem continentiã nominamus, ergo poſt diffinitionem, ut inſcriptio
& ſententia, aſſumptio, repulſio, comparatio. Violenta diffinitio, infi-
nitio, altera repulſio, deinde qualitas & uoluntas ſequuntur. Locus uero
quem in contrarijs legibus inueniri diximus, quẽ continentiam Latine,
quoniam nos περιέχον dicimus, nominare placuit, poſt comparationẽ
collocabitur, quæ ut dilucidius intelligi poßint, in hoc themate conſidere
tur. LEX. abdicato non liceat quicquam paternarum rerũ poßidere.
& LEX, qui tempore tempeſtatis in naui permanſerit is nauẽ habeto.*

Expoſitio. *abdicatus tempeſtate permanſit in nauipaterna. Expoſitio accuſatoris
ſic agitur, ut in ſcripto & ſententia, quum ſis abdicatus, rem paternam*

Intentio. *poßidere non potes. Intentio hic legislatoris eſt, per quam defenſor ex-
poſitionem accuſatoris refutat, dicet enim legem abdicatos hæreditate, ac
ſucceßione quadam paternarũ rerum priuare filios, ſe non ut filiũ, ſed
ut alienum nauem poßidere. Cui loco ſubiunget alteram expoſitionem,
quod ſcilicet lex iubeat eum nauem habere, qui tempore tempeſtatis in*

Altera intẽ- *naui permanſerit, huic expoſitioni alterã intentionem opponet aduerſa*

tio. *rius (nã id nobis uniuerſaliter præceptũ ſit ſcriptũ, ſemp quũ cõtra nos
eſſe uidetur, intentione hoc eſt ſententia, & uoluntate ſcriptoris ſolui
debere) hæc igitur altera intentio hic erit quod legislator eos uoluit, ſi
permanſerint poſſidere, qui abdicati non ſunt, & tũc quum alia lex nõ
contradicat, & ſequitur indeterminatio, quam & inſcriptionem nomi-
namus. Sed quoniã exæquari uidetur, ut diximus, difficillime inuenitur.
Poſſet autem tunc incidere, quũ una lex dilucida, altera obſcurior eſſe
uidetur, aut cum una lex iudicatis confirmatur, hoc eſt quod ea lege ple
runq; utantur iudices altera ferè nunquàm, tunc enim huiuſmodi legum
diuerſitate, qđ una clarior aut uſurpata ſit, altera obſcurior & uſui pa-
rum accomodata. Poterint hi loci fortaſſis ita pertractari, ut non uide-
antur ex utraq; parte omnino eadẽ, ſed diuerſa dici. Ratiocinatio, diffi
nitio ſimiliter, atq; indeterminatio difficillime, ac ferè nunquã incidere
poſſunt, quamuis magni oratores etiam quæ difficilia ſunt, orationis ui
facilia reddant. Verum nos quod ars intentionis oſtendit, non quod gra*

Altera in- *uis orator efficere poteſt, nunc ſequimur. Altera intẽtio eſt qua ſententia*

tentio. *& uoluntas ſcriptoris ab utroq; ac in utroq; ſcripto inquiritur. Accuſa
tor dicet, ideo legislatorem abdicatum rebus paternis priuaſſe, quod nõ
dignum*

dignum putaſſet, turpem ac odioſum patri filiū quicquàm quod patris eſſet poſſidere. Defenſor, *non propter hoc, uerū ut coacti filij, labore ſuo ſe ipſos ſuſtentare uelint, ut quum ſe ipſos nihil habere intelligant, pericula ſubeant, honeſte quæſtum inquirant, ocium & delicias procul abijciant, quod is fecit.* Nam *uterque poſt eam intentionem, quam ſcripto accommodat, factum ſubiunget ei conueniens, ut accuſator hic turpitudinem uitæ, defenſor factum periculum ſuum, tempeſtatē breuiter ſupponet.* Item *ideo ei, qui in tempeſtate permanet, nauem dari iubet, ut nauigantes pericula tempeſtatum libenter ſufferant, & ex hoc quàm pauciores ciues naufragiū patiantur.* Ex *parte accuſatoris huius legis intentio in propoſito themate, uel non incidit, uel firma eſt.* Nam *etſi noluiſſe egislatorem duplici pœna eos affici, qui nauem reliquerunt, conſtat, id tamen dicere præſertim inuidioſum eſt. Si alius ageret, non uerisimile.* Quapropter *multo infirmiores etiam cæteræ ſuæ rationes eſſe uidētur, nam qui contrariam legem intentione infirmare non poteſt, is quaſi cōcedere uidetur, illa potius quàm ſua lege utendum eſſe, hæc ſcripti intentio in ſcripto, & ſentētia ad inſcriptionē afferri ſolet, hic ad ipſum ſcriptum.* Aſſumptio *accuſatoris hic relatiua incidit, & intentioni defenſoriæ opponitur, hoc modo.* Sed *abdicatus es, & nihil patris poſſidere potes, & utetur breui amplificatione per locum communem contra abdicatos.* In *omni enim relatione aſſumptio loco communi approbatur.* Defenſo*ris aſſumptio, ſed permanſi in naui, in qua comparatiuum quid incidit, melius atq; utilius fuit in naui permanſiſſe, ac ita ſubire periculum, & perpeti tempeſtatē, ut nauis ac omnia quæ in ea erant ſalua ſint, quàm ſi omnia ſimul perdita eſſent.* Item *utilius eſſe reip. mihi nauē adiudicarier, hoc enim exēplo, & alij ſuo periculo conabūtur à tēpeſtate naues conſeruare, hic tempeſtatis uis magnifice ante oculos ſubijcietur.* Re*pulſio defenſoris ad aſſumptionem accuſatoris per inficiationem prius, deinde per obſiſtentiā referetur.* Etſi *is eſſem, quē tu putas, ac ita turpis, ita infamis ut tu dicis, nunq̄ tamen iure naui ea priuarer, quam ſeruaui, neq; tempus nūc præteritā uitam accuſare, ſed hac de re qua de agitur diſputare, quam tu uirtute, ac labore meo confectam eſſe negare non potes.* Accuſatoris *repulſio. alijs in rebus, non in his quæ lege prohibentur uirtutem tuam oſtendere debebas.* Comparatio, *quod nam ſcriptum legis oporteat potius ſeruare, ſi una iam pridē & ſemper, altera nuperrime, uel raro uſi ſumus, & quæ lata prius. Si hæc à Publicola, illa à* Decem*uiris, ſi multi hac, pauciores illa utantur, aut ſi hoc pro rep. illud pro priuatis agi conueniens, quibuſdam ſcriptum ſit, ſi hæc iuſtior, ac com-*

Aſſumptio.

Comparatio.

muni uiri æquo, & bono magis conueniens. Si utilius, conducibiliusq́;
ſit hanc, quàm illam ſeruare, quoniam ſi hæc reuocetur, multa incõmoda
reſp. perpeſſura eſt, illa ſi contemnetur, aut nihil, aut multo minus incõ-
modorum adducet. Ad comparationem continentia proprius huic ſta-
tui locus præter eos, qui ſcripto & ſententia attribuuntur ſtatim conſe-
Cõtinẽtia. quitur. Continentia eſt locus, quo diuerſis quibuſdam poſitis ſcriptis di-
ligenter quid contineat, quid contineatur conſideramus, hoc eſt, ſi poſſu
mus huiuſmodi earum legum naturam oſtendere, ut ſi una obſeruatur,
altera etiam ſimul obſeruetur, ſi reuocatur, altera etiam contemni uidea
tur, hoc modo. Si nauem poßidebo nulla iſtarum legũ deſpicietur, utraq;
obſeruabitur, permanſi in naui, ſecundum legem eam habebo, quæ iam
patris non erat, nec paterna amplius dicenda, ex quo tempeſtate relicta
fuit. Verum quoniam is locus non plane nec aperte in propoſito exem-
plo incidit, ut eius uis omnis clarius appareat, hoc etiã thema huius ſcri
pti ponatur. LEX. uitiata uirgo uitiatoris aut interitũ, aut connubiũ
optet, quidã qui duas ſimul uitiaſſe dicitur, una interitum, alia cõnubiũ
optat, hic utranq; partẽ legis integrã fore dicet, ſi capite plectatur. Nã
hoc modo utraq; ulta iniuriam erit, quæ ſi alteram in uxorem accipiet,
Abrogatio alteri nullo modo ex lege pœnas dabit, per hunc locum & abrogatio ac
& deroga- derogatio conſiderantur, & utrum una iubeat, altera permittat. Nam
tio. illa lex, quæ iubet, aut cui nihil abrogatum, aut derogatum fuit, quum
plus ualeat, continere eam uidetur, quæ permittit, & cui abrogatum ſi-
ue derogatũ ſit Quod ſi quid in cõtinentiam ab aduerſario affertur, nõ
alienum erit utriuſq; rei uti collatione, ut ſi humanitatem, & miſericor-
diam ita continentiæ opponat, ut ſimul conſeruari quæq; legẽ dicat, col-
latio honeſto & euentu fieri poteſt. Violenta diffinitio continentiam cõ-
firmat, hoc modo. Nihil paterni poſſideo, nõ erit hæc nauis quum in me
dia tempeſtate relicta eſſet, amplius patris, & ſic ſuum alicuius eſſe dicet
quod in tutela illius ac gubernatione eſt, ſponte, aut deſperatione relictũ
alienum eſſe, quod & legiſlator ſenſit, quum eos, qui nauem in tempeſta
te relinquunt amittere iubeat. Item ècontra non poterat non eſſe patris,
quod nullius alterius erat. Item, non eſt conſeruare legem, ſed contemne
re, ſi uiuus uitiator relinquitur, neceſſe eſt enim ſedeat uitiata deſpecta
omnino, & abiecta puella, quum nullam ſibi ultionem ſecundum leges
factam eſſe uideat. Item ècontrario, hoc eſt conſeruare legem, maritum
uitiatorem uitiatæ concedere quum optet. Infinitio & cæteri loci, qui
Ratiocina- in ſcripto & ſententia infinitionem ſequuntur, quum incidunt, ut in
tionis loci. aſſumptiuis diximus tractabũtur. Ratiocinationis hi ſunt loci, expoſitio

accõmodatio, diffinitio, ſcriptoris intentio, ampliatio, uiolenta diffinitio, comparatio, aſſumptio, quæ ſi incidet, etiam repulſio inuenietur, quam abſolutio ſequetur, deinde qualitas & intentio, quæ ut clarius pateant, breuiter exempli cauſa in hoc themate conſideretur. In correctionem ciuium, nominatim lædere, quos uolebat, conſueuerat uetus comœdia, quod etſi perutile foret, tamen quum uitioſi præualerent, lege cautum eſt ne quis in comœdia ciues amplius nominatim lædat, quidam in imaginem eorum, quos nominare non licebat, hiſtriones perſonatos adducebat, reus fit legis. Expoſitio, lædis ciues cõtra legem in comœdia. Accommodatio eſt locus, quo rem noſtram non diſcrepantem à ſcripto demonſtramus, hoc modo. Atqui neminem nominaui, hoc enim eſt, quod lege prohibetur. Ratiocinatio nil differt, perſonatim ciues uel nominatim lædas, utroq; enim modo certa ratione populus cognoſcit, quem uituperas, quod legiſlator fieri noluit. Diffinitio plurimũ differunt, & diffiniet utrunq;, ut diffiniẽdo demonſtret, q̃ hoc ab illo differat, quã diuerſitatẽ oſtẽdet, genere, natura, ui, magnitudine, loco, tẽpore, perſona, opinione, quæ quũ in utriſq; fundari poſſint à conſequentibus, quoniã ratiocinationem ſequitur diffinitio, tum clariorem, tum uehementiorem habebunt uim. Scriptoris intentio tam accuſatoris quàm defenſoris eſt, & accuſator dicet legiſlatorem noluiſſe comœdos, quencunq; ipſi ciuium uellent, iniuſta uituperatione afficere. Defenſor, nõ propter hanc cauſam latam legem, ſed quoniam perutilis comœdia ciuibus uiſa eſt, non expulſa, ſed prohibita eſt lædere nominatim, ne in æternam memoriam uituperatio ciuium permaneret, aut ne quaſi cõmentarij uituperationis ciuiũ comœdia extaret, quæ & ad præſentes, & ad poſteros homines turpem alicuius ciuis commemorationem faceret. Ego autem qui nominatim læſerim neminem, nec à me ſcriptum quicquã reliqui, quo aliquis uituperetur, & utilitatem, quæ ex reprehenſione fieri ſolet optime omnibus contuli, & nihil unquam contra legem feciſſe uidebor. Ampliatio magnum quid ab reo cõmiſſum oſtendet. Violẽta diffinitio. nihil aliud eſt nominatim lædere, q̃ certo ſigno ſignificare, quẽ uituperas, quod tu feciſti. Cõparatio, qd' maius etiã ſit eos ciues, quos lædere uelis, ita adducere ut eoſdẽ ipſos populus uidere exiſtimet, quàm nominare. Aſſumptio hic meo iudicio, tam relationis q̃ comparationis incidere poteſt. Relationis, ſi uehementer infames eſſe uiderentur, qui læſi ſunt. dicet enim iure reip. uexatores, aut quadruplatores, ſicarios, & huiuſmodi in ſpectaculo uituperatos fuiſſe. Comparationis, ſi conducibilius atque utilius cum reip. ut cæte

Expoſitio. Accõmodatio. Ratiocinatio. Scriptoris intentio. Ampliatio. Violẽta deſinitio. Cõparatio. Aſſumptio.

ri à ſimili uitio ſe retrahant, tum etiam ipſis, ut quum ſe intelligant uitijs ſuis ignominiam conſecutos, conentur uirtute infamiam expellere.

Repulſio. *Repulſio non hoc modo, ſed accuſatione potius eos à uitijs deterruiſſes, & reipub. melius conſuluiſſes.*

Abſolutio. *Abſolutio, licet unicuiq; ut poteſt, uel ut uult, dummodo leges non euertat, quod ſibi utile futurum intelligat conficere. Qualitas & uoluntas ſimiliter ac in ſuperioribus. Scimus multos qui Hermagoram imitati ſunt, omni in ſtatu conatos, quàm plures modos excogitare, qui id ſolum mihi agere uiſi ſunt, ut ars difficilior cognitu putaretur, ſed nos eos modos ſolum enodare nitimur, qui ad dicendũ perutiles ſunt.*

Hermagoræ ſectatores.

Quatuor ratiocinationis modi. *Quare, quoniã nonnihil ad dicendũ refert (facilius enim inuenire poteris, ſi hæc certa ratione intelligas) quatuor hos modos ratiocinationis memoriæ cõmendandos duximus, à ſimili ſcilicet, à maiore à minore, quod antecedere deberet, & à cõtrario. A ſimili eſt quod propoſuimus, & id quod nunc dicemus.* LEX. *Qui patrem interfecerit, obuolutus corio deijciatur in profluentem, matrem quidam interfeciſſe cõuictus eſt, & eadem affici pœna recuſat. A maiore.* LEX. *exulem inter fines deprehenſum liceat occidere, quidam uerberauit ſolũ, accuſatur, quod manus intulerit homini. A minore, quod antecedit, deprehenſum adulterum liceat uerberare, adulter uerberatus poſt aliquot dies interit, is qui uerberauit, reus eſt cædis. A contrario, uiri forti præmiũ quod petit. Imperator deſertorem pugnæ necauit, reus eſt cædis. Hos modos ad dicendum non inutiles putauerimus, quoniam & ad ratiocinationẽ, & diffinitionem, qua quid quod factũ eſt à ſcripto differat inquirimus, & ad intentionem ſcriptoris, ac ad uiolentiam diffinitionem inferendã, & comparationem nonnihil afferre uidentur.*

Ambigui loci. *Quum ſcriptum ambiguum eſſe uidebitur, quod aut redditione, ſiue conſtructione ſcripti, aut diuiſione uerbi compoſiti, aut defectu ipſius ſcripti, aut uaria poteſtate uerborum fieri ſolet, his locis utemur, expoſitione, intentione legiſlatoris, continentia, aſſumptione, repulſione, infinitione, qualitate, & uoluntate, quæ in hoc exemplo qualia ſunt, breuiter conſiderentur. Meretrix ſi coronam aureã habet publica eſto.*

Expoſitio. *Expoſitio in ambiguo duplex eſt, accuſatoria, quæ quid lege faciundum ſit, breuiter proponit, hoc modo. Lex te publicam eſſe iubet. Defenſoria, quæ ambigui naturam ſtatim proponit, non me ſed coronam. Intentio legiſlatoris eſt, qua ad utilitatem noſtram ſcriptum exponimus, hoc modo. Atrociter legiſlator puniendas meritrices putauit. Atrox enim facinus dicet, meretricem huiuſmodi corona ſe exornaſſe, qua ſola utuntur pudicæ. Item è contrario puniendas*

Intentio legis latoris.

putauit,ſed non ita acriter,ut tu exiſtimas,intentionem uterq; alijs legibus,natura,more,æquo & bono cōfirmabit, ut appareat hoc non illud, aut hoc potius ſcriptorem uoluiſſe. Item ex utilitatis,uel honeſtatis euentu,quod inhoneſtiſſimū ſit meretricem ſimilem pudicis uideri, quod etiā inutile,quoniam hoc modo,dum quænam ſit ignoretur,miſceri pudicis poterit,quibus de rebus atrociter eam puniendam cenſuit. Continentia *Cōtinētia.* *perſpicietur,ſi diligenter conſiderabimus,quæ ſententia ex his,quæ ſcripto attribuuntur,alteram continet,qui locus in exemplo propoſito accuſatoris eſt,hoc modo.atqui ſi tu publica eris,& corona una tecum publicabitur,ſi corona dabitur,tu tamē facinus impune ſuſcipies. Qua de re dicet ſi ita fiet,ut ipſe cenſet,nullo modo iudices legem contemnere poſſe,ſi ut aduerſarij putant legem intelligant,errare ipſos, ac ab intētione ſcriptoris longius recedere poſſe. Aſſumptio relationis eſt per locum cōmunem contra meretricem. Repulſio ſufficit ignominia, ſatis eſt quod infamis ſum,quod tum à meis,tum à pudicis omnibus expulſa, quoniā meretrix ſatis punita his rebus, impudicitia mea. Ad repulſionē ſemper abſolutio ſequi ſolet,niſi quum reus mali ſe quicquam feciſſe confitetur. Nō enim poteſt dicere id ſibi licere,quod quamuis leuiore pœna, tamen puniendum eſſe concedit. Infinitio accuſatoris. oportet meretricem,quæ pudicæ ornamentum aſſumit,acriter punire. Defenſoris. miſereri oportet eius,quæ paupertate coacta,ut aliquid acquireret, quo uitā ſuſtentaret,id auſa eſt,quod nemini obfuit. Qualitas & uoluntas per cōmunes locos,ut in alijs diximus tractabitur,in quibus etiam id conſiderandum erit,ſi legem contempſerit,aut ignorauerit.*

Aſſumptio relationis. *Infinitio.* *Qualitas & uolūtas.*

DE DEPRECATIONE.

Hæc paucis dicta de cōſtitutionibus, partibusq; earum,ac locis ſufficiant. Nunc huius uoluminis finē faciemus,ſi pauca de deprecatione dixerimus,nam & ſi per ſe in iudicium non ueniat,tamē quia uel apud Imperatorē,uel apud ſenatum,& omnino apud eum, qui ſolutam legibus poteſtatem obtinet,agi facile poteſt, nō uiſa eſt prætermittenda,maxime cum ueris cauſis,hoc eſt alijs conſtitutionibus cōmode immiſceatur plerūq;, quod Ciceronem in orationibus factitaſſe uideamus. Nam & quum pro ligario dicit, neceſsitate factum

defendit, & deprecatione utitur apertiore, quoniã apud Imperatorem cauſa agebatur, & in diuina pro Milone oratione, tunc ſe demũ deprecaturum ait, quum uel hac luce clarius iudices uidebũt Miloni inſidias à Clodio factas. Quare ipſius quidem ſummi oratoris iudicio etiã apud iudices hoc modo deprecatione utemur. Quare ſi hoc eum feciſſe conſtaret iudices, tamen pro ſummis in rem pub. beneficijs ignoſci ei conueniret. Nunc uero cum nihil tale ab eo factum uobis probatum ſit, dubitatis iudices eum innocentem abſoluere? quem ſi palàm deprehẽſus fuiſſet ob merita ſua liberare nõ dubitaueritis. Quam quidem deprecationem, & ſi per totam nonnunquam orationem tangat Cicero, ut quum Milonem defendit, factitare uidetur, tamen eum animaduertimus poſt ea firmamenta, quæ ab alijs afferuntur cõſtitutionibus deprecationem plerunq; collocare ſolere. Omnis uero deprecatio tum commodius tractari poteſt, quum pro forti uiro dicendum eſt, cuius beneficia, uel in remp. uel in eos ipſos qui audiunt, nonnulla extiterunt, ex quo etiam ſpes amplior futuræ uel utilitatis, uel laudis haberi poterit, ſi in eum animaduerſum nõ fuerit. Quod ſi nulla eius extant beneficia, uel ab his rebus, quas maiores ſui magnifice geſſerant, uel ab amicorum, agnatorum, affinium uirtute deprecari poterimus, quumq; uel ſua, uel ſuorum beneficia cum amplificatione dixerimus, inferemus, ut dictum eſt, præſertim ſi apud iudices res agitur. Quem igitur meritis ſuis, ſi culpa teneretur, abſolueritis, eum innocuũ condemnabitis? Nam, ut dixerimus, in iudiciũ nunquam per ſe crebro cum alijs habita ſtatibus uenire ſolet. Omnis ergo deprecatio quæritur extenuatione, uoluntate, comparatione, attributione, euentu, commiſeratione. Extenuatio eſt, qua dabimus operam, ut minora uideantur, quæ fecimus, quàm ut multi credunt, aut aduerſarij dixerunt. Voluntas eſt, quum quærimus qua ſententia factũ ſit, quod non odio, neque crudelitate, ſed humanitate uel ſtudio, uel recto quodam officio, ut ſi dicas gratum te eſſe uoluiſſe, ac ob ſua in te alicuius merita negare non potuiſſe. Comparatio eſt, quum quærimus noſtra, aut maiorum noſtrorum, amicorũ, agnatorum, affinium collata in rempublicã, aut in auditores beneficia ea, uel maiora, uel plura ijs quæ deliquimus affirmare conamur. Attributio ex his locis captatur, quos perſonis attribuimus. Ea eſt duplex, nam partim eam quæ reo, partim quæ auditori attributa ſunt, per eam diligenter conſideramus. Ex ijs quæ auditori attribuuntur, deprecabimur, ſi eũ miſericordẽ, ac humanũ fuiſſe ſemp, magnamq; laudem ex ea re conſecutũ dicimus, ut pro Ligario Cicero.

Deprecationis uſus.

Deprecatio quibus inueſtigetur locis.

Nulla de uirtutibus tuis plurimis, nec admirabilior, nec gratior miſericordia eſt, homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quàm ſalute hominibus danda. & c. Sed ex his quæ reo attribuuntur dicemus, ſi nobilitatem generis, dignitatẽ amplitudinemq́; , tũ tuã, tum eorũ q pro reo rogant, oſtendemus, ſi eum miſericordem in poteſtatibus, patientem in periculis, omnibus in rebus uirtutem obſeruaſſe, ſi aut nunquàm, aut perraro lapſum, deinde non eſſe mirandum ſi ſemel humana imbecillitate errauerit, ſi nunquàm ſibi plurimũ arrogaſſe, ſed mitem, manſuetũq́; fuiſſe, nunc autem & ita ſupplicem eſſe dicemus, ut clare appareat in ijs ipſis qui ſibi ignoſcere poſſunt totam ſpem habere. Euentus conſiderabitur, ſi nihil ab eo periculi futurum demõſtretur, ſi qua ſpes erit, uſui futura, ſi nulla uituperatio à ſubditis, ſocijs, alijsq́; ciuitatibus ſequetur, ſi laudem aliquam conſequemur, ſi ſine ſupplicio diſceſſerit. Commiſerationis præcepta ſuo loco dicẽtur. Quare oportet omnia inde quæ ad miſericordiã captãdã pertinent ad cauſã noſtrã transferre. Si quis uero eſt aduerſarius eius, qui deprecatur, omnibus his locis in contrarium cõuerſis utetur. Sed huius uoluminis modus nũc ſit, cætera in tertio proſequentur.

SECVNDI LIBRI FINIS.

GEORGII TRAPEZVNTII IN TERTIVM RHETORICORVM LIBRVM PRAEFATIO.

QVONIAM IN SEcundo libro conſtitutionum, earumq; partium locos, quos κεφάλαια nos, hoc eſt capitula, dicere ſolemus, quàm breuiter & dilucide fieri potuit, explanauimus, nunc reliquũ eſſe uidetur, de argumentatione pauca diſſerere, quæ pars ita neglecta eſt ab o͞ibus ſcriptoribus, tam Latinis quàm Græcis, ut penè temporibus noſtris omnino ignoretur, quam quidem partem, non quod inutilem putarent (nã omnes ferè nihil utilius in hac arte inueniri poſſe confirmãt) uerum quia ita difficillimũ eſt id, quod à loco inueneris comprobare firmiter, expolire ornate, abſoluere expolite, ut uix ſatis aperte doceri poſſit, aut omnino prætermiſſam, aut ſolum ab antiquioribus tactam argumentationem arbitramur. Nos autem, non quod multum nobis attribuimus, diligentius hanc rem tractare conſtituimus, uerum ut uiam, quæ multo plura cæteri inquirant, aperiamus. Primo igitur dabimus operam ut argumentationis ſpecies, quibus oratores utuntur appareant, & quo modo unaquæq; tractetur, nõ ignoretur. Hæc enim res facit, ut neq; diuitius q̃ opus ſit eiſdẽ in locis cõmoreris, neq; inchoatã argumẽtationẽ relinquas, nec eódẽ idẽtidẽ reuoluaris, nec ad aliã incõpoſite trãſeas. Deinde diuiſionẽ ſiue demonſtrationem locorũ tangemus breuiter, quã Græci περὶ διαιρέσεως καὶ ἀποδείξεως uocant, quam inuentionis partem oẽs maximã appellant, docet nemo, niſi cum principalibus locis cõiunctim. Verũ de his ſatis. Nũc ad rem ueniamus, ſi id primo dicamus, principales locos hic à nobis appellatos eſſe, quos Græci autores, ut diximus, κεφάλαια nominãt, alios, quos Latini uulgo locos appellãt, ut cõfuſionẽ in dicendo effugiamus, approbatiuos, ſiue ſecundarios appellabimus. Locus principalis eſt ꝓpoſitionis ſedes, uel un 'e ad ꝓpoſitã cauſam cõueniẽs trahitur propoſitio. Locus approbatiuus eſt argumenti ſedes, uel unde ad inuentã propoſitionẽ conueniens trahitur argumentũ.

DE ARGVMENTATIONE.

Argumentatio & eius modi.

ARgumentũ eſt ratio rei dubiæ faciens fidem. Argumentatio eſt argumenti per orationem explicatio, eius decẽ ponimus modos, quibus oratores utuntur, complexionem, enumerationem, ſimplicem concluſionem, expeditionem, ſubiectionem, oppoſitionem, uiolationẽ, inductionem, collectionem, ratiocinationem. Complexio eſt argumentatio, in qua utrũ conceſſeris reprehenditur, hoc modo. Aut ſciebas qđ futurum erat aut non, ſi ſciebas, quare in conſilio quod utilius fore uidebas non exponebas? Sin neſciebas, quare alios accuſas, qui eadem, qua tu inſcitia impediti ſunt, nec quid futurum eſſet perſpicerent? In hac complexione, quam nos διλήμματον appellamus, maxime inter ſe oportet oppoſitas eſſe interrogationes, & ad ſoluendum aduerſarijs minime faciles, ut quum auditores perſpiciant, neceſſe eſſe aduerſarium alterum eorum concedere quæ proponuntur, facile hac ex re conuictum eum ſuſpicentur, ex complexione una concluſio ſequatur oportet, ut in ſuperiore patuit exemplo. Sequitur enim accuſandum eum non eſſe, qui quod utile fore putauit, id populo perſuaſit. Item quid oportet iiſdẽ de rebus ſæpius dicere? Nã ſi meminiſtis obtundã, ſin obliti eſtis, quũ re nihil egerim, quid eſt qđ uerbis efficere poſſim? Quod ſi nõ eadem cõcluſio, ſed diuerſæ ſequerentur, aut ſi quæ proponuntur oppoſita nõ eſſent, complexionis quidem formam, ſed non uim haberet oratio, quam orationem quoniam nos διλήμματον σοφιστικὸν appellamus, Latine deprauata dicatur complexio, qua tamen quum ueram complexionem res non patitur, uſi ſunt clariſſimi oratores, uel ut aduerſarios terreant, uel ut iudicibus facilius argumentationis forma fidem faciant. ut Cicero pro Planco. Quos tu ſi ſodales uocas, officioſam amicitiam nomine inquinas crimino ſo. Sin quia gratioſi ſunt, accuſandos putas, noli mirari te, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitijs, non eſſe aſſecutum. Complexio ſi uera eſt, nullomodo reprehendetur, ſin falſa duobus modis, conuerſione, alterius partis reprehenſione. Conuerſione hoc pacto. Hic tibi accuſandus non eſt. nam ſi ueretur quid eũ accuſas qui probus eſt? Si non ueretur, quid eum accuſas, qui id parui exiſtimet? quod per cõuerſionem confutabis ſic. Immo hic mihi accuſandus eſt. Nam ſi ueretur propter acccuſationẽ ſe corriget, ſi non ueretur tũc accuſandus, quia improbus. Alterius partis reprehẽſione, hoc modo.

Cõplexio. (margin, beside "Complexio eſt argumentatio")

διλήμματον. (margin)

Cõplexio. (margin, beside "Complexio ſi uera eſt")

immo quoniā ueretur, ideo accuſandus, ut ſe corrigat. Item ex alia parte. immo ſi non ueretur, accuſandus eſt, quoniam improbus. Veram autē complexionem, quæ nunquā uere reprehenditur, eam opinamur, in qua ea quæ opponūtur, & uera, & inter ſe oppoſita ſunt, & idem ex utriſque manifeſte conſequitur, ut illa ſuperior. Non ſum accuſandus tibi, ſi aliter euenit, quàm ego putaueram, nam ſi ſciebas id non profuturum, tu potius accuſandus es, qui quod reip. utile uidebas, præſens conticuiſti, ſin neſciebas adhuc accuſandus tibi non ſum, quum & tu eiuſdem futurorum inſcitiæ reus ſis.

Enumeratio.

Enumeratio eſt argumentatio, in qua plurimis rebus expoſitis, ac cæteris infirmatis, una reliqua neceſſario confirmatur. hoc modo. Si illum ab hoc dicis occiſum, quum ſine cauſa nunquam ſuſcipiatur maleficium, neceſſe eſt, aut metu, aut odio, aut ſpe alicuius commodi, aut amici cuiuſdam gratia ab hoc eſſe occiſum. Quod ſi nihil horum fuerit, ab hoc non eſſe occiſum, ſed neque odium, neque metum, nec ſpem aliquam, nec ad aliquem amicum iſtius, mortem illius pertinuiſſe probare poteris. Relinquitur ergo, ab hoc non eſſe occiſum. Hæc argumētatio, ſi omnes rationes, quibus aliquid fieri poteſt, uere cōprehenderit, refutari non poteſt. Refutatur autē duobus modis, aut quiā aliquid dicitur præteritum, quod concedere uelimus, aut quū aliquid eorum, quæ dicta ſunt ita infirmū ſit, ut contradici poſsit, hoc modo. Quoniam hunc fundum conſtat meum fuiſſe, quem nunc tu poſsides, neceſſe eſt, aut hæreditate tibi ueniſſe, aut te hunc emiſſe, aut uacuū poſſediſſe, aut uſu tuum feciſſe, aut me inde ui eieciſſe, me uiuo, mea res tibi hæreditate euenire nō potuit, emptio nulla profertur, uacuum, quod me: m conſtat fuiſſe, poſſediſſe nō potes, uſu tuū nō feciſti. Relinquitur ergo, ut me ui à mea poſſeſsione eieceris. Hic cæteris cōceſsis, tamē qđ ſequitur negari poterit. Si dono ſe ab eo ipſo habuiſſe oſtēdet, quod in enumeratione præteritū eſt. Aut ſi aliquā enumerationis partem negauit, ut ſi emiſſe ſe ab eo dicet, idq́; oſtendere poterit.

Simplex cōcluſio.

Simplex cōcluſio eſt argumētatio, ex qua, ex eo quod antecedit, aliquid conſequi neceſſe eſt, hoc modo. Si hominem hoc tempore in prouincia conſtat occiſum, quo iſte hic nobiſcum erat, relinquitur neceſſario ab hoc non eſſe occiſum. Simplex concluſio duobus modis infirmabitur, aut enim id quod antecedit, negabitur, aut eo conceſſo, conſecutio ſibi nō cohærere dicetur. Negatur quod antecedit, ſi ſuperiore in exemplo dicat aduerſarius, eum hic nobiſcum non fuiſſe, conſecutio neceſſario non cohæret, hoc modo. Si mater eſt, diligit filiū, at Medea, dicet aduerſarius, filium interfecit. Quare oportet & id quod antecedit, uerum eſſe, & concluſionem neceſſariam ad illud

conſecutionem habere. Non ignoro, plura & ſubtiliora poſſe ad hanc rem præcipi, ſi quis ex dialectica ad hanc dicendi facultatem, præcepta transferre uellet. Verum quantum ad oratoris uſum pertinet, his quæ dicta ſunt contentos eſſe oportebit. Cætera ex Topicorũ doctrina transferre licebit. Verum hos tres argumentationis modos, quorum unus bipartita diuiſione, alter partiũ enumeratione abſoluta, tertius ex eo quod uere antecedit, conſecutionem inferunt, non facile reprehendi poſſe opinamur, ſi recte confecti ſunt. Quare quum eorũ quæ dicimus, nonnulla ita ut dicuntur eſſe, neceſſe ſit, multa probabilia uideantur, quæcunque in neceſſaria demonſtratione uerſantur, aliquo iſtorum generum potiſsimum abſoluemus. Quæ probabilia uidentur, reliquis argumentationis generibus exornabimus, quod tamẽ nõ nunquã cõtrafactũ à clariſsimis oratoribus inueniri confiteor. Nam quemadmodum his tribus generibus, quæ in neceſſarijs uerſantur, deprauatæ, hoc eſt, ut clarius Græce loquamur, ſophiſtice in probabilibus nonnunquam utuntur, ut quum de cõplexione docebamus, latius dictum eſt. Sic etiã quamuis raro neceſſarias rationes alijs quàm his quæ prædiximus argumentationis generibus ab oratoribus tractari uidebis, quod tamen ſine ratione fieri nõ arbitror. Nam & res nonnunquam adeo late diffuſa eſt, ut breuiter ad ſuperiora genera colligi non poſsit, & auditores huiuſmodi, ut parum proſit ita dicere, ut res expoſtulat. Non enim, ut cæteræ facultates, hæc diuina dicendi copia rem ſimplicem ſolũ conſiderat. Sed hoc ſuum eſt, ut unà cum re, locorum, temporum, perſonarum, non paruam habeat diligentiam. Is enim bene dicit, qui nõ ut res ſolum, qua de agitur, uerum ut res cæteris annexa circunſtantijs ſimul expoſtulat, omnia complectitur. Sed de his hactenus, nec enim ad hoc propoſitum, ſed ad grauitatem dicendi pertinent, nunc de reliquis agamus. Sophiſtice. *Subiectio eſt argumentatio, in qua quærimus, quid pro aduerſario, aut cõtra nos dici poſsit, deinde per ſingulas interrogationes propere ſubijcimus rationem, qua id, quod dictũ eſt, non ita eſſe oſtendimus, hoc modo. Quæro igitur unde iſte ex tenui tam pecunioſus factus eſt. patrimoniũ ſibi amplum relictum eſt? At patris bona uenierunt. hæreditas aliqua euenit? at ab omnibus ſuis exhæreditatus eſt. ex mercatura, quam agere conſtituit, quæſtum maximũ conſecutus eſt? At ex ea re, ea etiam, quæ habere uidebatur, omnino amiſit, quare ſi his honeſtis rationibus locupletatus non eſt, relinquitur eũ unde non oportuit ſurripuiſſe. Is dicendi modus, quando neceſſariam imitatur rationẽ, uehemẽter enumerationi ſimilis eſt. Nam hic facile omnibus quæ interrogatiõe dicta ſunt ſimul prolatis, deinde ablatis cæteris, ſi po*Subiectio.

ſtremum reliqueris, enumeratione͂ co͂ficies, hoc modo. Quonia͂ ex tenui
pecunioſus factus es, neceſſe eſt, ut aut aliquod patrimonium tibi relictu͂
ſit, aut hæreditas aliqua euenerit, aut ex mercatura ingentem quæſtum
conſecutus ſis, aut unde non oportuit ſurripueris, patrimonium nullum
habuiſti, à neceſſarijs omnibus exhæredatus es, ex mercatura multa
damna perpeſſus es, ergo unde no͂ oportuit ſurripuiſti. Quare imitatur
quidem enumerationem, non tamen neceſſario, ut illam rem non aliter
eſſe arguit, niſi ea quæ melius enumeratione dicerentur, ſubiectione ex-
pedirentur. Quare no͂ dicendi quodam genere ſolum hanc ab illa diffe-
re arbitramur, uerum etiam quod enumeratio ſemper ſi bene fit, neceſ-
ſariam conficit conclusionem, hæc non ſemper. Præterea illam, niſi res
patiatur, ut rationes omnes quibus res fieri poßit, facile co͂prehendas,
nunquam uere conficies hanc, ſi ſolum hæc, quæ ad rem pertine͂t tollas,
interrogando co͂mode pronunciabis, hoc modo. Quu͂ ta͂ta multitudine
Numidaru͂ circundatus eſſem, quid me facere oportuit? dimicare? at
cum parua manu prodiremus. Virtuti militum confidere? at locorum
anguſtiæ ab hoſtibus occupatæ uti uirtute milites non ſinebant. Sedere in
caſtris? at exercitus ſiti & fame conficiebatur. Caſtra relinquere? at ob
ſidebar. Vitam militum negligere? at id magno detrime͂to reipub. futuru͂
exiſtimabam. Iugurthæ conditiones repudiare? at aliter ſalutem dare mi
litibus non poteram. Perutilis hic eſt dicendi modus. Nam cum locoru͂,
temporum, rerumq́; rationes, & cauſas omnes ante oculos ponat, facit
nonnunq͂, ut etia͂ quæ probabilia ſunt, neceſſaria eſſe uideantur. Quare
ille fons omnium dicendi generum Cicero & frequenter hoc utitur, &
poſtremas duas interrogationes nonnunquam per complexionem com
plectitur, ut pro P. Quintio. Appellandi tempus non erat? at tecu͂ plus
annum uixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur,
& Romæ iudicia fiebant. Reſtat, ut aut ſumma negligentia tibi obſtite-
rit, aut inuita liberalitas. ſi negligentia͂ dices, mirabimur, ſi liberalitate͂,
ridebimus. Sequebatur enim, ſi per ſubiectionem dicere uoluiſſet. Negli
gentia tibi obſtitit? At mirum erit, ſi te unquam in exquirendis pecunijs
dices fuiſſe negligentem. Liberalitas impedime͂to fuit? At ridiculum eſt te
liberalem nunc dicere, qui ſemper auare uixiſti. Verum ut uehementior
ſimul ac uelocior eſſet oratio ſubiectionis ultimas iſtas duas partes in co͂
plexionem conuertit, quod no͂ in his ſolum, ueru͂ etia͂ in alijs ferè omni-
bus tum uehementiæ, tum ut ſe citius oratio expediat, tu͂ ut uarie dicat,
tum ſuauitatis, tum grauitatis ornatusq́; cauſa, tum etia͂ ut iudices exci-
tet, diuinitus ſolet facere Cicero. Sed de his aliâs. Subiectio duobus modis

reprehendi poteſt, aut quum aliquid pretermiſſum eſſe dicitur, aut quũ unum eorum ſatius facere fuiſſe confirmamus. Summiſſio eſt argumẽtatio, in qua noſmetipſi à nobis petimus rationem quare quidq; dicamus, quod genus commode conficietur, ſi crebro uniuſcuiuſq; rationis rationem petamus, hoc modo. Athenienſes magnam philoſophiæ operam dare uoluerunt. Quare ſic? quoniã recte intellexerunt liberales artes ſumme omnium appetendas eſſe. Cur ita? quoniam per eas ij efficimur, ut quanto natura hominis animantibus excellit, tanto nos indoctis hominibus antecellamus. Quare hoc? quia ingenium noſtrũ niſi arte, doctrinaq; excolatur, rude ac omnino ſui ipſius diſsimile eſt. Quare ſui diſsimile? quoniam cum eruditus ſis, natura ingenij multo acutior eſt quàm eſſet, ſi omni eruditione carere uoluiſſes. Vnde hoc? quia principia quædam quaſi ſemina natura nobis impoſuit, quæ niſi cura, ſtudio, labore, ac uigilantia germinare feceris, parum ingenij bonitate fruere. Mirum quod ſic natura factum ſit, recte factum inquam, quamobrem? quoniã uoluit nos non ut beluas ſine labore perfici, ſed induſtria & opera noſtra æternitatem mereri. Hæc argumentatio & auditores facile aſſentire facit, cũ nihil in ea dicatur, cuius rationem nõ ſubijciamus, & feſtiuitatis crebra tum interrogatione, tum reſponſione habet plurimũ. Quare illis ſuperioribus quum exuſcitare auditores, aut quum uehementius dicere uolumus, hac, cum feſtiua attẽtione opus ſit, diligenter utemur. Inuenitur tamen & duabus interrogationibus abſoluta, ut Cicero pro P. Quintio. Nõ fuit cauſa cur poſtulares. Qui hoc intelligi poteſt? quia Sext. nemo neque ex ſocietatis ratione, neq; priuatim quicq̃ debuit. Quintius, quis huic rei teſtis eſt? idem qui acerrimus aduerſarius. Summiſsio reprehendetur, ſi una plurés ue rationes infirmabuntur. Verum ſi ſtatim ea ratio, quæ primo loco expoſita eſt, aut improbatur, aut omnino uera eſſe negatur, nil aliud amplius quærẽdũ eſt. Quod ſi aliqua de his quæ poſtremum locum obtinent refutatur, facile cæteras ſi opus fuerit, uſq; ad propoſitionem ipſam regrediendo infirmabis. Oppoſitio eſt argumentatio in qua ex oppoſito propoſitionis ad ipſam propoſitionem reuertimur, hoc pacto. quoniam dies eſt, oportet operari, hoc iam propoſitũ eſt, huius oppoſitum deinde capiatur, hoc modo. Nam ſi nox eſſet, quieſcere oporteret. deinde propoſitum inferatur. Nunc autem quum dies ſit, operari oporteret. cuius exemplũ etiam in ciuili cauſa hoc ſit. Oportet nouo exemplo contra Cimbros C. Marium imperium continuare. Nam ſi pax eſſet, & nullus uos ad nouas excogitationes cogeret, liceret autẽ omnia nobis facere quæ uolumus, nũquam ego uobis innouandum Qui

Summiſſio.

Oppoſitio.

rites aliquid dicerem contra exempla, atq; inſtituta maiorum. Contentus enim eſſem ijs moribus, ijs legibus, eaq; conſuetudine, quæ uobis à patribus noſtris tradita eſt. Nunc autem quum bellum acerrimū ſit, & hoſtes Italiam deuaſtent, quotidieq; propius ueniant, ac urbi iam imminere uideantur, is qui omnibus Imperatoribus antecedit, C. Marius, uel contra inſtituta ciuitatis (ſilent enim leges inter arma) ut nos liberet nouo quodam exemplo, hoc etiam anno cōſulatum, ac imperium cōtra Cimbros accipiat. hæc oppoſitio inter alios modos argumētationis perutilis eſt. Nam tum acrimoniæ, tum ornatus, & dignitatis habet plurimum, multis etiam modis tractatur. Non ſolum enim productione ſpiritus, ut in hoc quod expoſuimus, ſed circuitu, & omnibus ferè dicendi modis profertur, circuitu ut in propoſito exemplo conſiſtamus, hoc modo. Etenim quæ nunquàm faceremus, ſi pax eſſet, hæc nobis quum bellum ſit, neceſſaria ſuſcipienda uidentur.

Oppoſitio quid à ſimplici cōcluſione differat. πνεῦμα

Oppoſitio à ſimplici cōcluſione differt, quoniam in ſimplici concluſione res ſolæ, quæ prætermitti non poſſunt, proferri ſolent in oppoſitiōe, maxime ea quæ per productionē ſpiritus, quam nos πνεῦμα nominamus, dicit, plures ſemper tum grauitatis, tum ſuauitatis cauſa, quæ in ſimplici concluſione ponendæ non ſunt propoſitiones accipiuntur, hoc modo. Si ego eo tempore, quo me hominem hic occidiſſe dicitis, in prouincia ſui, relinquitur hominem eū à me occidi non potuiſſe. hæc ſimplex cōcluſio eſt quæ fiet oppoſitio, hoc modo. Si ego hic eſſem eo tempore quo occiſum hominē eße conſtat, fortaſſis iudices illum à me occiſum ſuſpicaremini. Nunc autem quum eo tempore in prouincia fuerim, nihil eſt iudices, quo à me occiſum hominem ſuſpicari poſſitis. hoc iam ab illo ſuperiore plurimū differt. Quare quum diuerſo tractentur modo, diuerſos modos etiam argumentationis hoc dicere placuit, præſertim quia multo clarius ad præcipiendū ſit oppoſitio à ſimplici concluſione ſepare, quamuis etiā in hoc differāt, quod ſimplex concluſio etiam per contrarium infertur, hoc modo. Qui ſibi ipſi nunquā profuit, eum quomodo alijs profuturū ſperes? Sed ex hoc oppoſitionem facies, ſi duo membra ſibi addideris, quare patet illam bimembrem, hanc ſi productione ſpiritus conficitur, quadrimembrem eſſe, quæ uero per circuitum profertur oppoſitio non facile uidetur, in quo à ſimplici diſtet concluſione, quæ circuitu pronuncietur, niſi quod uehementior ſimplex concluſio eſt, exornatior oppoſitio, & hæc latius patet, illa tum conſtat, quum ex eo, quod dictum eſt, aliquid conficitur. Si quis tamen nihil putabit differre, ac penitus oppoſitionem ſimplicem concluſionem eſſe arbitrabitur, ego de nomine non diſputo,

dum tractatio, ut facilius hæc conficere poſſis, diuerſa intelligatur. Præterea non ignoro multos hæc, de quibus dicimus, in numero exornationũ ponenda putaſſe, nos ab exornationibus ſeparauimus, nõ quia nõ exornent orationem, ſed quoniam concluſionem cõmodiſſime inferunt, quod argumentationis proprium eſt. Oppoſitio quatuor modis reprehenditur, aut quum propoſitum aliqua ex parte infirmatur, uel etiam omnino negatur, ut quum dicitur, quoniam dies eſt, operari oportet, pars aut totum infirmaretur. Aut quũ propoſiti oppoſitum non huiuſmodi eſſe comprobatur. Aut oppoſitum quidem eſſe conceditur, & tamẽ aut infirmatur, aut etiam omnino negatur faciundum eſſe, ut ſi concederes in die operari oportere, nec propter hoc in nocte omnino quieſcendum contenderes, non quod totum toti oppoſitum non ſit, uerum quoniam fieri non oporteat, quod tum utili, tum honeſto, & exemplis approbabis. Aut quum concluſio ex his ſequi negatur. Hunc dicendi modum, tũc etiã opportune occupare poſſe uidemur, quũ qđ ſequitur, tollitur, aut quod antecedit, aufertur. Nam in ſuperiore ex oppoſito, non ex negatione, quod antecedit negare ſolemus, quod ſi ad idẽ redeat, tamen quoniam quæ propoſito & oppoſito accommodantur, inter ſe modo aliquo opponi debent, propoſiti oppoſitũ, ſi inuenitur, nõ negatio ponenda eſt, ſic enim & æqualis erunt ambitus tam propoſitum & oppoſitum, q̃ accõmodata inter ſe, quũ ſolũ ille modus neceſſitatem adducere uidetur. In altero modo dum uel æquale, uel maius cõſequens ſit ſufficit. Quare perfectus oppoſitionis modus quatuor in terminis fit, alter in duobus repetitis, in quo & repetitione ſuperſedere autores inueniuntur, quod ad ſimplicem concluſionem redire uidetur. Violatio eſt modus argumentationis, in quo ex aduerſariorũ ratione, nõ id quod ipſi uolunt, ſed quod pro nobis eſt, ſequi demonſtramus. Hæc in confutatione ſolum adhiberi poterit, in quo maxime differt à ſimplici concluſione. Hunc inferendæ cõcluſionis modum, idcirco Latine uiolationem appellauimus, quoniam nobis non facile in refutando quicquam inueniri poſſe uidetur, qđ maiore ui aduerſarios urgeat. Præterea nos Græce βίαιον appellare ſolemus, quod nomẽ apud Latinos forſan rectæ uiolentũ interpretatur. Verũ, quoniã ad ſoluẽdas rationes aduerſariorũ nihil utilius uiolatione uidetur, ea nobis quærẽda ſemp maximo ſtudio eſt. Nam quũ inuenitur ita breuiter uulnerat aduerſarios, ut nihil amplius ad argumentũ id refutandũ nobis opus eſſe uideatur. Hæc eſt huiuſmodi, ſi quis diceret, nõ eſſe adhibenda cõnubia, quod hac ex re, aut uxore, aut filijs mortuis luctus plerunq; accidat maximus, potes, quum inficiatione uſus fueris, quod

Oppoſitio quibus modis negetur

Violatio.

τὸ βίαιον.

huiuſce lectus, nõ cõnubiũ, ſed fortuna ſit cauſa, uiolationẽ inferre, quod ſcilicet cõnubiũ nõ modo hæc non inferat incõmoda, ſed etiã ducta alia uxore alijs procreatis filijs huiuſmodi à nobis luctus expellat, qđ ut clarius pateat, exẽplo quoq; Ciceronis utemur. Q. Catullus nõ præficiẽdũ bello Mithrydatico Pompeiũ cẽſebat, ne in uno, qui natura humani generis breui moriturus erat, omnia ponerent. Sed Cicero ideo magis in eo ponẽda ducit omnia qđ breui moriturus eſt. Sed ipſius Ciceronis uerba hic interponere commodius eſt, ſed in hoc ipſo ab eo uehementiſſime diſſentio, quod quo minus certa eſt hominũ, ac minus diuturna uita, hoc magis reſp. dũ per deos immortales licet, frui debet ſummi hominis uita atq; uirtute. Nam hic Cicero rõne ipſius Q. Catuli, in eo ipſo Pompeio dum uiuit omnia ponenda eſſe arbitratur. Violationem ab alijs ſeperauimus, & ſi aliqua earum ſemper tractetur, ut quid ſit, quoniam perutilis eſt, facilius teneatur. Hic modus à pugnantibus differt, quoniam ibi rationes aduerſarij inter ſe pugnare demonſtrantur, hic quod pro nobis eſt, ſequi aperitur. Violatio refutatur, ſi eius rei potius cauſa quàm huius, id quod diximus, oſtẽditur, quod ne accidat rationibus quoq; non nunquàm firmanda uidetur. Inductio eſt argumentatio, quæ rebus non dubijs conceſſis propter ſimilitudinem, rem quæ dubia erat cõprobat, ut ſi prætor, quoniam ægro conſule, ipſe contra hoſtes exercitum ducttauerit, atque uicerit, æque ſibi ac conſuli triumphum decerni uellet, hoc modo non dubijs rebus à prætore conceſſis per ſimilitudinẽ non ita fieri oportere ab eo ipſo aduerſario conſul extorqueret. Dic mihi prætor, ſi uarijs ſententijs pugnandum, nec ne illo die inter nos diſſenſiſſemus, cuius ſententijs ſtaretur? Non eſt dubium, inquies, quin conſulis, quod ſi diuerſa fuiſſent auſpicia, & mea quidem pugnandũ eo die ſignificaſſent, tua, cauendum eſſe ab hoſtibus, meis ne auſpicijs pugnandum fuiſſet, an tuis quieſcendum? meis ſcilicet qui conſul ſui parendum fuiſſe dices. Age uero ſi ſententia mea, meiſq; auſpicijs pugnatum proſpere eſt, æquum ne tibi eum te honorem ea ex re aſſequi uidetur, cuius nec ſententia, nec auſpicijs quicquàm actum eſt? Hic neceſſe eſt, ut uel taceat aduerſarius, uel uictum ſe eſſe confiteatur. Hoc dicendi genere Plato plurimum uſus eſt, hoc & oratorem plurimum iuuat, ſi commode, & quum res poſtulat eo utimur. In hoc genere primum cauendum eſt, ne ea quæ propoſita ſunt huiuſmodi ſint, ut iure negari poßint, deinde ut manifeſte ſimilia ei ſint, quod inferre uolumus. Nam parum proderit huiuſmodi eſſe, ut cõcedãtur, ſi propter diſsimilitudinem eò peruenire non poteris, quò uoluiſti. Poſtremo ſi ipſum aduerſarium interrogamus, utile erit repentina quadam

Violatio qđ à pugnantibus differat

Inductio.

Platoni inductio familiaris.

dam interrogatione ipſum aggredi, ne ſentiat, quem ad finem illa tendat interrogatio. Nam ſi ſentiet, aut nõ reſpondẽdo, aut male reſpondẽdo in ductionẽ ulterius peruenire non ſinet. Quod ſi dubitares ne peruerſe reſpondendo cõcludi nõ ſinat, inductione poteris ad ipſos iudices orationẽ cõuertere, ac ſimiliter quid faciẽdũ eſſet interrogare, deinde per te reſpõſionẽ afferre rei nõ dubiæ. Demũ ſi utile uidetur, cuncta per concluſionẽ colligere. Verum in hac interrogatione ſemper ferè ſibi orator reſpondebit, niſi quum in altercatione eſt, ubi proprius locus inductionis eſſe uidetur. Ex his iam patet inductionem tribus potiſſimũ modis reprehendi poſſe, aut ſi quũ intelligis, quò peruentura eſt oratio, caute reſpondẽdo, aut non reſpondendo concludi nõ ſinas, aut ſi aliquid plurâue eorũ, quæ proponuntur ita infirma ſunt, ut iure negari poſſint, aut ſi concedũtur quidem, uerum ei rei diſsimilia eſſe aſſeruntur, propter quã in ducta uidentur. Collectio eſt argumentatio perfectior, quæ rationibus & expoſitione abſoluitur, hæc in quinq; partes diſtributa eſt, propoſitionem, rationem, rationis confirmationẽ, expolitionem, & concluſionẽ. Propoſitio eſt, per quã ſummatim oſtendimus, quid ſit, quod probare uolumus. Ratio eſt cauſa, quæ demonſtrat uerum eſſe id, quod propoſuimus, uno uel pluribus argumentis. Rationis confirmatio eſt, quæ rationem expoſitam corroborat. Expoſitio eſt, quæ rei collocupletandæ, ac honeſtandæ cauſa uehementius ſumitur. Concluſio eſt, quæ poſtremo diffuſius dictas breuiter colligit partes argumentationis, hoc modo. Quoniam breuiter docui iudices, qua de cauſa ſemper Vlyſſes interitum Aiacis optauerit, nunc nequid uobis impedimento ſit, quin ab hoc eum interfectum, uel hac luce clarius uideatis, potuiſſe quoq; quod deſiderauerit facile perficere, quàm breuiſsime potero, uobis aperiam. Nam is, quum ſine ſocijs ſolitudines acerrimum uirum petere uideret, tunc deniq; cogitauit poſſe incautum opprimi. Etenim cum arborum frequentiam proſpectũ omnem eripere poſſe uidebat, tum eum ſecurum, alijs cogitationibus occupatum, non ante quicquam aduerſi ſuſpicaturũ arbitrabatur, quàm ei gladiũ occultus infigeret. Itaq; ſolitudo loci, obſcuritas ſyluæ, inſidiæ præparatæ, ac dolus acerrimi ac ſibi capitalis inimici, nulla ſuſpicione, nullo timore, huc aut illuc fluctuantis, poteſtatem interimendi fortiſsimi uiri deterrimo omnium atque perfido præbuerunt. Quis hoc nõ credat, præſertim quum cognoſcat Vlyſſem, unum omniũ audaciſsimum, ſimul ac iniquiſsimum, cuius rei indigna mors Palamedis præclarum teſtimoniũ eſt, quem ſingularis prudentiæ uirum dolo, ac inſidijs ſuis cõfiſus, uel publico iudicio ſuperare poſſe ſperauit. Quod ſi nõ in ſiluis, neq;

Collectio & eius partes.

in ſolitudine, ſed celeberrimo in loco, cũctis ſpectantibus, publico iudicio ſapientiſſimum omnium ſuperare poſſe credidit, quãto magis ſoliũ, atq; incautum, idq; in latebris interimere poſſe ſperaſſet, præſertim quũ Palamedis iniuſta nex multo ferociorem, ac audaciorem, in conſequendis cæteris, quæ uellet eum reddidiſſet? Quare, ſi ſiluam, ſi ſolitudinem, ſi illũ inermem, incautum, hunc præmeditatum hæc omnia, paratumq; fuiſſe intellexiſtis, nolite amplius iudices dubitare fortiſſimum uirũ ab hoc deterrimo, dolo interfici potuiſſe. Hanc argumentationem ita diximus, tanquam aduerſarium dicturum ſuſpicati eſſemus, ſe tam fortem uirum, & ſi uoluiſſet, tamen nunquam interficere potuiſſe. Quod ſi non ita eum dicturum intelligeremus, ſed quod neſcire potuiſſet, eam ſe poteſtatem aſſecuturum, omnia ad id accõmodaremus, ac huiuſmodi propoſitione uteremur. Oſtendam breuiter iudices diligenter eum perſpexiſſe, qua ratione interficere poſſet. Deinde locũ, tempus, huius præparationem, illius ſecuritatem ante oculos ita ponerem, ut eum omnia hæc diligenter animaduertiſſe cõſtaret. Poſtremo, quoniam eò uenit, ubi ſolum inimicum conuenit, ac maxime præparatus incautũ bene eum cogitaſſe, ac uidiſſe, quare inimicum eſſet ſuperaturus. Quare reliquæ argumentationũ partes ad propoſitionem accõmodandæ. Propoſitio ei quod aduerſarius uel dixit, uel dicturus exiſtimatur, opponẽda eſt. Hæc argumẽtatio & quadripartita inuenitur, quum aut expolitio, aut confirmatio prætermittitur. Et tripartita quum tam confirmationem q̃ expolitionem relinquimus. Nũc ſi ratiocinationem prius qualis ſit aperiemus, unde omnes hæ partes inueniãtur, docebimus. Ratiocinatio eſt argumẽtatio perfectiſſima, quæ accõmodatione aſſumptionis ad id quod propoſitũ eſt, elicit cõcluſionem. Huius omnes, qui ab Ariſtotelica palæſtra profecti ſunt, tres partes eſſe uoluerunt, propoſitionẽ, aſſumptionem, concluſionem. Marcus Cicero quinq; partibus eam tractari poſſe putauit. Nam & propoſitio rationis plerunq; indiget, & aſſumptionem nõnunq̃ niſi confirmaueris, concluſione nõ recte uti poteris, propter quam inducta uidentur. Sed tam propoſitio, quàm aſſumptio, ſi dubiæ ſint, propoſitio & aſſumptio putandæ non ſunt, tunc enim recte propoſuiſſe putare debes, quũ effeceris ne propoſitio tua dubia ſit, idemq; de aſſumptione dicendũ cenſeo. Quare tripartita nobis ratiocinatio ſolum uidetur. Verum quoniã dicendi opus nihil intereſt, tripartitam aut in numero partium rationibus etiam adhibendis quinquepartitam putare, ut dilucidior præceptio fiat, quoniam placet non propoſitionis ſolum, ſed etiam rationum præcepta dare, de ratiocinatione tanquam quinquepartita loquamur. Hoc

Ratiocinatio & eius partes.

& in collectione fecimus, cuius concluſio quum diligenter inſertur, & omnia colligit, & numerum partium ſimplicis concluſionis, quæ bipartita eſt, non excedit. Perfectiſſima ergo ratiocinatio his quinque abſoluitur, propoſitione, ratione, propoſitionis aſſumptione, aſſumptionis ratione, & cõplexione. Propoſitio eſt perquàm breuiter is locus exponitur, ex quo omnis uis emanat ra iocinationis. Ratio eſt cauſa quæ demonſtrat uerum eſſe id quod propoſuimus uno uel pluribus argumentis. Aſſumptio eſt oratio per quam id quod ex propoſitione ad oſtendendũ pertinet, aſſumitur. Aſſumptionis ratio eſt per quam id quod aſſumptũ eſt confirmatur. Complexio eſt per quam id quod cõficitur ex omni argumẽtatione breuiter exponitur. Hæc propoſitio & complexio à ſuperioribus differunt, quoniam in collectione id ipſum quod proponitur in concluſione infertur, hic autem concludimus id quod ex propoſitione ac aſſumptione ſimul conficitur, hoc modo. Omnes qui cauſam habent ad ſuſcipiendum facinus, ſi uita eorum à maleficio non abhorret, libenter maleficium ſuſcipere ſolent. At Vlyſſes interficiendi Aiacis cauſam habuit, nec ab eius uita homicidiũ alienũ eſt. Vlyſſes ergo Aiacis interficiendi maleficium ſumpſit. Nam hic nõ ut in collectione propoſitionem, ſed quod ex propoſitione, ac aſſumptione ſequi uidebatur, concludimus. Verum ut latius ratiocinationis uis appareat, omnibus ſuis partibus abſoluatur. Omnes homines iudices, quorum uita per cõſuetudinem à ſcelere non abhorret, odio ſic mouentur, ut uehementer exoptent poſſe ſuas inimicitias quouis explere facinore. Nam eiuſmodi homines, qui manus ſemper in iuſto ſanguine cruẽtas habere conſueti ſunt, quũ non poſſint à uitio animi recedere, non ſolum quum ita accidit, ut aut cõmodum cõſequantur, aut incõmodo maleficio utẽtur, mouentur ad facinus, uerũ etiam ipſi cauſas quærunt, quibus ſocio iniuria manus afferant. Etenim ſi boni uiri cauendum putant, ut ne cauſam quidẽ habeant, qua prætermittere officium impellantur, hos crudeles uiros, hos iniquos, qui ſemper ſanguine gaudent, nõ mirum eſt interficiendi hominis quærere cauſas. Præterea ſi boni nõnunq̃ metu ac inimicitijs à recta uia, qua ſemper uixerũt, depulſi ſunt, quis nõ credit homines prauos cõmodo ſuo moueri, ut cõſeruare conſuetudinem ſuã uelint? illi ſibi uirtutem ſolitam utilitate decepti contemnunt. hi officium quod nunq̃ ſeruauerunt, quum utilitatẽ ex ſcelere ſe adipiſci poſſe intelligunt, tunc obſeruabunt? uidelicet ignoratis iudices quanta uis iræ ſit, quid inimicitiæ poſſunt, quid odium pariat. Non dico hic beluas ira & odio moueri ut alteri noceant. nõ dico multos ſapiẽtiſſimos uiros odio ac ira motos, obtẽperare ſibi non po

tuiſſe, præterire melius eſt, quot urbes, quot regna, quot gentes cõfectæ odio iaceant. Quare iudices, ſi etiã bonos inimicitijs corrumpi uidetis, huiuſmodi homines, qui per conſuetudinem abeſſe à maleficio non poſſunt, odio motos obtruncare inimicum uoluiſſe dubitatis? At Vlyſſes acerrimis inimicitijs capitaliq; odio ab Aiace diſſidebat. Scitis enim omnes, ſcitis, nec opus eſt, ut alterius rem uobis aperiam, quẽ in illum animum geſſit, poſt iniquiſſimã illam contentionem armorũ. Scitis timidũ hunc hominem, qui nihil nunq̃ uirtute animi, omnia fraude peragat, fortiſſimum hominem, acerrimum hoſtem, inimicitiarum perſecutorem, iniuria laceſſitum uehementer extimuiſſe. Intelligebat enim, niſi uitam ei eriperet, ſe incolumẽ non futurum. Conſueuerat ſi manifeſte non poterat, quouis modo aduerſarios aggredi, cui rei indigna mors Palamedis teſtimonio eſt, quem, quoniã prudentia omnes ſuperare uidebatur, non ignoratis, qua proditione, quibus inſidijs, inuidia motus occiderit. Atqui ex illo nullum periculum metuebat, Aiacis metu conficiebatur. Ille quietus erat, acerbus. Aiax inimicus, hac in re odium, inuidia, ira, metus, ſimul concurrerant, in Palamedẽ inuidia ſolũ mouebatur. Quare iudices, ſi omnes huiuſmodi homines, uel parua de cauſa, maleficia ſuſcipere ſolent, hic autẽ odio, atque metu acerbo Aiacis perculſus erat, nolite ipſum audire iudices, ſi dicere auſus erit, nunquam ſe Aiacem interficere uoluiſſe. Hæc ergo perfectiſſima ratiocinatio eſt, quæ quinq; partibus conficitur, ut exemplo patuit. Cæterum & quadripartitam inuenitur, quum propoſitionis aut aſſumptionis ratio prætermittitur. Tripartita etiam fit, quũ tam propoſitio, quàm aſſumptio rationis non indigent. Bipartitam etiam tam hanc, quàm ſuperiorem poſſe fieri, nõ nulli contendunt, ut ſi diceres. Hæc mulier cum uiro concubuit, peperit enim. Sunt qui ex una etiã parte conſtare argumentationẽ exiſtimant, ut ſi dicas. Hæc mulier, quæ peperit, cum uiro cõcubuit. Quorum ratio à multis reprehenſa eſt, nos uerbi controuerſia utroſq; uexari arbitramur. Nam qui argumentationem argumẽti expolitionem putat, is profecto uidebit unius partis argumentationem inuenire non poſſe. Qui uero argumentationem pro argumento accipit, is etiam unius partis argumentationes multas inueniat, neceſſe eſt. Inuentum. *Argumentũ enim nos, Marcum Tullium ſecuti, inuentum appellamus, quod cum una propoſitione ac breuiſſimis uerbis cõtineri poſſit. Expolitio argumẽtationis, ut uim ſuam perſpicere poſſemus, latius extenditur, nam hanc propoſitionem, mulier quæ peperit, cum uiro concubuit, argumentum, hoc eſt inuentũ appellamus, quod poſtea ratiocinatione tripartita expoliri poteſt, hoc*

modo. Quæcũq; mulier peperit, cũ uiro concubuit, hæc peperit, hæc er
go cum uiro concubuit. Scire autem oportet, hæc inuenta in orationi
bus nonnunq̃ præclariſſimorum oratorum non expolita inueniri. Nam
ſi id quod à locò inuenitur, ita neceſſariũ ac clarũ eſt, ut neque rationis,
nec expolitionis indigeret, id ſolum ſufficit dicere, quod inuentũ eſt, ma
xime ſi longis argumentationibus auditores defatigati ſunt. Quod faci=
le in ciuili etiam quæſtione fieri poſſe unico exẽplo monſtremus. Aut me
tuamus Numãtinos ſemper huic infeſtiſsimos urbi, dũ incolumes ſunt,
aut urbem eorum diruamus oportet. At hoſtium metũ dum poſsis non
effugere, ſtultiſsimũ eſt. ergo niſi ſtulti eſſe uelimus, urbem eorum dirua
mus oportet. Hoc totum, quoniam per ſe clarum eſt, maiorem etiam ha
bebit uehemẽtiam, ſi aut ad breuiores reducitur, aut ad ſimplicem cõclu
ſionem, hoc modo. Si metuere hoſtes turpiſsimũ eſſe putatis, infeſtiſsima
huic ciuitati Numantinorũ urbs funditus diruenda eſt. Aut inuentũ ſo
lum ſine argumentationis expolitione profertur, hoc pacto. Numantia
infeſtiſsima nobis urbs funditus diruenda eſt. Præterea neminem igno=
rare uolumus, omnes quas ſuperius enumerauimus argumẽtationes uio
latione ſemper exempta, collectionem ingredi poſſe. Ac rurſus cæteras
omnes, ac ipſam collectionem in ratiocinatione adhiberi, quod facile fie
ri poſſe quis non uiderit? Si enim propoſitio ratiocinationis, aut aſſum=
ptio infirma eſt, poterit optime quodam alio modo argumentationis, aut
collectione confirmari, quod in ſuperiore nos exemplo ideo fecimus, ut
naturam hanc ratiocinationis oſtenderemus. Aliæ uero argumentatio=
nes, nec ſeipſas, nec ratiocinationẽ aut collectionẽ ſuſcipiũt. Nam in illis
nulla hoc modo affertur ratio. In his uero quũ rationes afferantur, non
nũquã ipſa ratio aliqua cõficitur argumentatione. Quod ut autoritate ſum
mi oratoris cõfirmemus, exẽplis eius utemur, quæ nõ ab orationibus ſu
memus, ſed ab eadem hac facultatis præceptione, quam rhetoricam uete= Rhetorica
rem uulgo appellamus. Nam & ſi plurima huiuſmodi in orationibus in uetus Cice=
ueniuntur, tamen aut quia breuius dicuntur, q̃ clare ars intelligi poſsit, ronis.
aut quia non ita ordine perficiuntur, uel ad cælandam, uel ut uehemen=
tiora ſint quæ dicuntur, uel ut uarietate delectent confuſiora ſunt, atque
ideo intellectu difficiliora. Atque hoc faciamus, ne quis putet noſtro ar= Vnde ſua
bitratu hæc fruſtra interpoſuiſſe, uerum recte intelligat, nos in hunc li= deſũpſerit
brum nonnulla præceptionibus ipſius oratoris, nõnulla à Græcis tranſ= Trapezũti
tuliſſe, multa etiam Ciceronis orationes legendo nos inueniſſe, neq; ali= us.
quid hic poſitum eſſe, quod uſu eius comprobari non poſsit. Verũ exem
pla in omnibus non poſuimus, uel quia longum eſſet, & nos alijs occu=

& communibus fortunis conſuluiſſe, & legibus non obtemperaſſe. Hæc eſt con.luſio totius ratiocinationis, uerum ut hæc eadem altero quoq; Ciceronis exemplo conſideretur, quadripartitam etiam ratiocinationē ponemus. Iudices qui ex lege iurati iudicatis legibus obtemperare debetis. Hæc propoſitio eſt, quæ quoniā clara eſt, nec indiget rationis aſſumptioni coniuncta. Obtemperare autem nō poteſtis legibus, niſi id quod ſcriptum eſt in lege ſequamini. Hæc aſſumptio ratione à facto ſcriptoris capta cōfirmatur. Quod enim certius legis ſcriptor teſtimonium uoluntatis ſuæ relinquere potuit, quàm quod ipſe magna cum cura & diligentia ſcripſit? Expolitio. Quod ſi literæ non extarent, magnopere eas requireremus, ut ex his ſcriptoris uoluntas cognoſceretur, neque tamen Epaminūdæ permitteremus, ne ſi extra iudicium quidem eſſet, ut is nobis ſentētiam legis interpretaretur, ne dum nunc iſtum patiamur, quum præſto lex ſit, non ex eo quod apertiſſime ſcriptum eſt, ſed ex eo quod ſuæ cauſæ cōuenit ſcriptoris uoluntatem interpretari. Concluſio ratiocinationis. Quod ſi uos iudices legibus obtemperare debetis, & id facere non poteſtis, niſi id quod ſcriptum eſt in lege ſequamini, quid dubitetis, quoniam iſtum contra legem feciſſe iudicetis?

DE DIVISIONE.

QVoniam breuiter de argumētatione dictum eſt, nunc ut clarius fons inuentionis appareat, rem omnium in hac facultate difficillimam breuiter tangemus. Nam ea penitus explanare poſſe non auſim dicere. quare principia quidē eius, & quaſi radices exponemus, cætera ingenio ac exercitioni eorū qui hæc legunt, dimittemus. Nam habitis principijs facile reliqua inueniri poſſunt. Eſt autem nunc agendū ea de re, quam græci διαίρεσιν hoc eſt diuiſionem appellant, qua quidē in re quum omnem uim oratoris eſſe dicant, tamen eius præcepta ſeparatim nunquam leguntur. Nam omnes quos quidem ego uidi hac de re, quū de locis cōſtitutionū, hoc eſt ut Græce loquamur, de cephalæis tractant, pauca interpoſuerūt, quod & nos neceſſario fecimus ut eorū locorū uim aperiremus, uerū nūc ſeparatim, ac breuiter unde ꝓpoſitiones, rationes, cōfirmationesq; rationū, ac expolitiones inueniātur, aperire ꝓpoſitū eſt, quæ res etiā cauſam oſtēdet cur nos id qd' nōnulli cōfirmatio διαίρεσιν.

nem rationis dixerunt, rationi nos coniunximus, quã illi expolitionem
uocauerunt, confirmationem rationis nos, & quod expolitioni coniun
ctum illi putauerũt, nos expolitionem nominamus, neque enim ad dicen
dum parum pertinet, & multo clarius, ac dilucidius rem totam hoc mo
Diæreſeos do intelligi poſſe manifeſtum eſt. nunc ad rem ueniamus. Diæreſeos hoc
præcepta. eſt diſtributionis præcepta in duas partes diuidimus, prima eſt, qua in-
quirimus, ſi quæ propria unicuiq; locorum principalium inſunt, quam
in præſentiarũ relinquimus, uel quia longior eſt, uel quia principalibus
locis coniuncta eſt, ac multæ eius partes in ſecundo libro breuiter tactæ
ſunt, altera, qua rationis, cõfirmationis, expolitionisq; locos oſtẽdimus.
Loci dupli= Locos omnes in duas partes diſtribuimus, nam alios principales, alios
ces ſecundarios appellauimus. Principales uocamus cõſtitutionum, earũq;
partium locos, quos in ſecundo libro expoſuimus, quos propoſitionum
ſedes eſſe diximus, uel unde ad propoſitam cauſam conueniens trahitur
propoſitio, ut uerbi cauſa, in coniecturali petitionem teſtium, uolun
tatem, poteſtatem. Secundarios argumentorum ſedes diffiniuimus, uel
unde ad inuentam propoſitionem conueniens trahitur argumentum,
hoc eſt à quibus rationes, confirmationes, expolitionesq; inueniuntur.
His hoc pacto diſtributis, omnis propoſitio alicuius argumentationis à
principalibus locis inuenitur, ut in coniecturali defenſor à petitione teſti
um proponet, hoc modo. Teſtibus hanc rem cõprobare debes, uel oſten
das quis hoc uidit, ubi uidit, quãdo uidit, nõ enim una, ſed plures ab uno
quoq; principalium locorum propoſitiones fluunt. Item ècõtrario, nõ
ſunt omnis rei præbẽdi teſtes, plurima enim aguntur occulte. uel ſic. Lo
co teſtium argumenta tibi & ſigna præbeo, quæ facile corrumpi non
poterunt. Item in negociali à lege, cui etiam conſuetudinem ſubiunxi=
mus. Nõ oportet aliquid innouari contra leges, & inſtituta maiorum.
Item ècõtrario. oportet innouari tempore belli. ſimiliter in alijs propo
ſitionem à loco principali ſemper fluere neceſſe eſt. Qua in re illud etiã
ſciendum, quod ſi nos aliquid proponimus ſimpliciter à loco inuentam
propoſitionem ad noſtram utilitatem dicemus. Quod ſi propoſitum ab
aduerſarijs ſolueremus, tum his quatuor quos proponimus exornandũ
Quatuor eſt, propoſitione, ſublatione, oppoſita propoſitione, ſolutione, quam &
loci quibus oppoſitam ſublationẽ appellare licet, Hæc nos Græce, πρότασιν, ὑπο
propoſitio φορὰν, ἀντιπρότασιν, λύσιν, uel ἀντιποφορὰν uocamus. Propoſi
ſoluitur. tio eſt ſublationis pollicitatio. Sublatio eſt ipſa aduerſarij propoſitio.
Oppoſita propoſitio eſt ſolutionis pollicitatio. Solutio eſt ſublationis
oppoſitum, hoc pacto. Sed dicturum eum audiui, hæc propoſitio eſt, quã
ſublat.

ſublatio ſequitur, non oportere aliquid innouare, quod tamen ſoluere haud difficile eſt. hæc eſt oppoſita propoſitio, quam ſolutio ſubſequitur; hoc pacto, nam tempore belli aliquid innouare oportere, quis non uiderit? Hanc ſolutionem poſtea ſicut & nos, quum ſimpliciter proponimus ſecundarijs locis confirmabimus. Hac quadripartita exornata ſolutione Cicero in oratione illa pulcherrima utitur, quã in defendendo Archia poëta compoſuit. *Quæret quiſpiam quid illi ipſi ſummi uiri, quorũ uirtutes literis proditæ ſunt, hoc propoſitionem eſſe uides.* Eſt enim pollicitatio ſublationis, quam ſic infert. *Iſtá ne doctrina, quam tu efferrs laudibus, eruditi fuerunt? huic ſublationi oppoſitam propoſitionem ſubdidit hoc modo. Difficile eſt hoc de omnibus confirmare, ſed tamen eſt certum quid reſpondeam.* Deinde ſolutio ſequitur, quam longiorem edidit, ut partes eius perfectius complecteretur. *Ego multos homines excellenti animo & uirtute fuiſſe, & ſine doctrina naturæ ipſius habitu propè diuino per ſe aptos & moderatos, & graues extitiſſe fateor, etiam illud adiungo &c.* Id quoq; ſciendum eſt, Ciceronem hic, quod ſæpe facere ſolet, ſolutioni rationes inſeruiſſe. Nam quum tribus membris ſolutionem complexus ſit, primo à perſona, ſecundo & tertio à re captam rationẽ immiſcuit. Item pro Pompeio quadripartita exornata ſolutione utitur, hoc modo. *Reliquum eſt, ut de Quinti Catuli autoritate & ſentẽtia dicendum eſſe uideatur, quid quum ex nobis quæreret, ſi in uno Cn. Pompeio omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, & cætera, uſq; ad oppoſitam propoſitionem ſublatio eſt, cui addidit cõmodiſsime fructum, quem ex hac interrogatione Catulus cœperat, ſed in hoc ipſo ab eo uehementiſsime diſſentio.* Hæc oppoſita propoſitio eſt, quam ſolutio ſubſequitur per uiolationem. Illud etiam ſciendũ, quod nonnunq̃ elegantiſsimus ille orator his quatuor multa inſerere ſolet, uel ut magis exornet, uel ut probabiliora quæ dicit, uideantur, uel ut ars non ita facile appareat, ut in eadem Pompeiana paulò ſuperius. *At enim uir clariſsimus reip. & noſtris beneficijs ampliſsimis affectus. uſq; ad illud, Nam tu idem, propoſitionem, ſublationem, & ſolutionem abſoluit, oppoſitam propoſitionem reliquit.* Nam ſicut omnes has partes ſoluendo occupare nonnunq̃ ornatiſsimum eſt, ita nonnullas relinquere, cũ breuius, tum uehementius puto. Vna etiã ſublatione ſola uti inuenitur, ut in eadem ipſa pro Archia oratione. *Hic tu tabulas requiris Eracliensium. Item cenſus noſtros requiris ſcilicet.* quibus ſublationibus rationes ſolutionis ſtatim ſubiũxit. Nam ſolutio ita facile ſubauditur, ut cõmodius, ac uehementius efferatur oratio, ſi ſubaudiatur quàm ſi dicatur ſolutio. Quare omnis aut plu

res iſtiuſmodi partis occupare ornatius, breuius dicere, uehemẽtius atq; acrius. Sed cauſa ſemper cõſyderanda eſt, nihil enim melius, nihil ornatius, nihil in aduerſarium acrius eo dici poteſt, quod natura rerum expoſtulat. Præterea in omni ſolutione quærendum diligenter puto, ſi per uiolationem poſſet efferri ſolutio, quod ſi uiolatio fieri non poteſt, poſſumus per inficiationem, uel obſiſtentiam, uel utroq; pacto ſolutiones afferre. Nam etſi inficiationem, & obſiſtentiam oppoſitos abſolutioni locos in ſecundo poſuimus, tamen omni in loco quum ſoluimus recte adhiberi poſſunt, hoc modo. Oportet aliquid innouari. Solutio per inficiationẽ, immo nihil oportet innouari. Per obſiſtentiam, & ſi oportet, non hoc in tempore uel hac de re, uel in hoc homine. Item difficile hoc factu eſt, immo non difficile, & ſi difficile, tamen faciendum. At hæc quidem de propoſitionibus argumentorum dicta ſufficiant. Nunc unde rationes inueniantur doceamus. Propoſitione igitur à principali loco ad utilitatem noſtræ cauſæ tracta, ſiue ſolutionem inferas, ſiue tu primus proponas, ratio, uel etiam multæ rationes quærendæ ſunt, quibus propoſitio niſi per ſe neceſſaria eſſet corroboretur. Inuenitur autem omnis ratio à circũſtantijs, quæ iſtæ ſunt, perſona, res, cauſa, locus, tẽpus, modus, quibus nõ nulli addiderũt, quibus auxilijs, quod nos modo atque alijs circunſtãtijs nonnunquam immiſceri dicimus, quumq; per ſe ſola hæc circunſtantia rationem nõ afferat, ſed alijs inſeratur, non placuit eam ſeorſum ponere, quæ ſeorſum per ſe nunquàm inueniatur. Quodcũq; igitur, ſiue eſſe ſiue non eſſe proponitur, harum aliqua circunſtantia pluribúſue firmabitur, quod ut clarius fiat exemplo aperiatur. Proditor patriæ Catilina es, à petitione teſtium, niſi teſtes huius rei produxerit, non eſt audiendus iudices. Ratio à perſona. ea enim nobilitate, hisq; maioribus natus ſum, ut ſine teſtibus id de me ſuſpicari non debeatis. Item à perſona aduerſarij, atq; ideo magis expellendus Marcus Cicero, quum hæc ſine teſtibus dicat, quod mihi ſemper inimicus fuerit, uel ex utriſq;, hominum enim nouo ambitione corrupto, ſine teſtibus inuidia in nobiliſſimos uiros atroces ſuſpiciones incitãti credendum non eſſe. Item etiam à perſona iudicum. Nam ueſtræ prudentiæ iudices eſt, non eam poteſtatem talibus uiris concedere, ut fictis argumentis nobiliſſimos homines circunueniant. A re, nihil enim iudices ſine teſtibus in iudicio credendũ eſt, uel ſic, non enim tanti ſceleris ſine teſtibus ſuſpicionem approbare debetis. A loco. neque in rep. ubi omnes libere uiuimus, niſi teſtibus probaueris audiendus es. à cauſa, ac ideo magis expellendus, ne ſi fictis argumẽtis locus dabitur, multos noſtrorum hi noui homines depellere conẽtur

Rationes unde inueniantur

A tẽpore, & in hoc tempore maxime, in quo propter ſimultates nullus eſt, qui crimina falſa non excogitet. Item ècontrario per inficiationem ſolutio, nõ oportet teſtes quærere Catilina tuæ proditionis. Ratio à re, huiuſmodi enim ſcelera, quàm occulta geruntur, ne ſi manifeſtentur in cruciatus, ac pœnas eorũ autores rapiantur. à cauſa. Nam ſi teſtes expectabitis, antequàm eos inueniatis opprimemini. Et coniunctim tam à re quam à cauſa, tanti enim facinoris, aut proditionis teſtes non expectãdi, ne antequã teſtes inueniatis, ueſtra neglıgẽtia dominũ uobis præparaueritis. A perſona, nullus enim teſtimoniũ perhibere de Catilina uoluerit, niſi uitã omnino contemnat, quẽ enim iſte inſidijs nõ trucidaret, qui ſe teſtẽ huius rei offerret? Item, Ita enim à pueritia uixiſti Catilina, ut facile de te omnia etiam ſine teſtibus credi poſſint. à loco, & enim in hoc noſtro centumuirali iudicio opus teſtibus non eſt, ubi ueritas ipſa per ſe ſoleat inquiri. & à tempore, & his temporibus maxime argumẽtis non teſtibus ueritas quærenda, in quibus cupiditati nouarum rerum penè omnes tranſuerſi feruntur. Hæc diximus, non ut omnia inuenire uellemus. Nam infinita ab unoquoq; loco trahi poſſe putamus. Verũ ut ab omnibus circunſtantijs rationes, quas nos epicheremata dicimus inueniri oſtenderemus. Nam præceptionis aperta uia, facile quiuis, maxime ſi natura ad hæc ſtudia iuuari uidetur, multo plura uidebit quàm hic poſuimus. Hunc igitur modum, hanc propoſitionem, & in cæteris principalibus locis obſeruare oportebit, hoc modo. Nunquam prodere patriam uoluiſſem. à re, peſſimum enim omnium atq; atrociſſimum proditio, quam nemo unquam mentis nõ inops exoptauit. Item, neq; enim plurimis quos nunc à rep. honores partim habeo, partim me habiturum ſpero, tã atrocẽ, tam iniquã, tã mihi ipſi periculoſiſſimã rem præponerẽ. à perſona tam ſui, q̃ aduerſarij. an ego uoluiſſem eam rẽ publicã prodere quã mei maiores amplificauerũt, præſertim quũ eã Marcus cicero ciuis inquilinus ſaluã eſſe uelit? à loco. neq; patriã, chariſſimũ ſolũ, ubi natus, ubi educatus ſim, prodere uoluiſſem. à tẽpore, præſertim eo tẽpore, quo ſũmũ honorẽ cõſulatus à populo me cõſecuturũ ſperabã. A cauſa, ſi poſſet dicere eos hæc facinora cogitare, q̃ egeſtate, q̃ ære alieno premũtur, qui odio ciuiũ perſequuntur, ſe diuitijs, ac honoribus abundare, & ſummo amore ciuium coli. Item ſi dicimus conſeruandas eſſe leges, nihil innouandũ. à loco, q̃d in rep. maxime leges cõſeruãdæ ſunt. à perſona, Romanis maxime qui legũ obſeruatione plurimũ laudantur. à tẽpore, his temporibus quibus maxime periculoſum ſit aliquid innouare. per obſtẽtiã poſtea, etſi aliquid innouãdũ eſſet, nõ tamen hæc lex cõmutanda,

Epichere mata.

aut cōtemnēda.ratio à re. Maximas enim res atq; reip. utiliſſimas, hæc lex continet, à tempore. Et ſi aliâs fortaſſis mutanda uideretur tamē nō tēpore belli, ne tumultus in ciuitate factus propter immutationē urbem euerteret. Nunc ſi unū dixero, ad cōfirmationis locos trāſitionē faciā, nā nequis dubitet, breuiter dicendū cenſeo, ſæpe ad a'iquā rem, aut probandam, aut improbandam una ex circunſtantia multas, nōnunquàm nullam inueniri poſſe rationem. Nam ſi quem conſtaret ære alieno oppreſſum inopia laboraſſe, ac uita eius non uehementer integra uideretur, is à perſona ſua non facile quicquàm probare poſſet, quare ab eadem quidem circunſtantia poterit ad cauſam argumēta trahere, quàmuis nō à perſona ſua, ſed iudicū, aduerſariorum, teſtiū, ac ab his, quæ extra id iudiciū ſunt, ut ſociorum, hoſtium, inimicorum, affinium, & quæ huiuſmodi ſunt. Præterea tam Ciceronē quàm Demoſthenem inuenio ſic breuiter multis rationibus cauſam ſuā nonnunquam ſtabilire, ut pauci uti uideantur, ac cōtra in re tenui ita ea quæ inueniuntur, quamuis exilia ſint, oratione ſua extollere, ut quod natura ſua tenue eſt, id orationis facundia, facile amplum magnificumq; uideatur. Sæpius etiā una ratione contenti ad confirmationem, uel etiam ad alios locos principales tranſeunt. Ad hæc per cōgeriem ita rationes afferri nonnunquàm, ut non diuerſos unius circunſtantiæ modos ſolum, uerum multæ circūſtantiarum occupentur, qua re nil meo iudicio acrius, præſertim, ſi genere orationis idoneo dicitur, quæ multarum rerum congeries, aut breuius, aut latius pro ut res expetit explicabitur. Hæc omnia non ſolum de rationibus, uerū etiam tam de confirmatione, quàm de expolitione intelligi uolumus. Quemadmodum igitur propoſitio à loco principali ad cauſam tracta, & ſolutio aut per inficiationem, aut per obſiſtentiam facta rationibus cōmunitur, ſic & unamquamq; rationem, ſi parum in ſe neruorū habere uidebitur, cōfirmatione una pluribúſ ue niti oportet. Profluit autem omnis rationis confirmatio ab his locis, à ſimilitudine, exemplo, minore, maiore, æquali, & cōtrario, à quibus etiā quāuis rationes afferre Cicero ſoleat, tamen in hoc confirmationem à ratione differre uoluimus, quod à circunſtantijs nunquam inueniatur confirmatio. Non autem ignoro Hermogenem nunquam rationem, quam illi epichirema uocant, ab his locis, quos pauloante poſuimus, inuenire putaſſe, quod ſi quis uerum putauerit, quum nonnunquam ab hiſce locis rationes clariſſimi oratores inuenire uideantur, non rationes, ſed earum rationum, quæ facile auditori ſubaudiuntur, confirmationes appellabit, quod paulopoſt etiam exemplo declarabimus. Nam ſic diluci-

Confirmationis loci.

dior nobis futura hæc præceptio uiſa eſt, ſi prius omnia quæ de ratiocinatione dicere inſtituimus, breuiter proponeremus, deinde exemplis etiam maiorum, uel explanentur, uel confirmentur. Nunc ea, quæ dicebamus latius aperiantur. Inueniuntur ergo rationum confirmationes à ſupradictis locis, & quemadmodum ad propoſitionem unam multæ nonnunquam afferuntur rationes, ſic etiam quandoq; eadē ratio multis corroboratur cōfirmationibus, hoc modo. Oportet tempore belli ad ciuitatis emolumētū aliqd etiā innouari, hæc propoſitio eſt, & maxime hoc nobis Romanis licet, qui ſemper ad utilitatē reip. aliquid noui excogitare ſolemus, ratio à perſona cōfirmatio ab exēplo. Maiores enim noſtri ex cōmodo reipublicæ, leges expulerūt, & Decemuiros cōtinuare imperium paſſi non ſunt, & tribunoſplebis ſacroſanctos conſtituerūt, Scipionem ante tempus conſulē crearunt. Quæ omnia unicam non plures cōfirmationes appellamus. Quæcunq; enim ab unico loco ad unū, ac idem probandum inueniuntur, quamuis plura uideantur, tamen unius rationis, aut confirmationis uim obtinere dicenda ſunt, quod etiam in expolitione poſſe fieri non negabimus, uerum ſuperiorem rationē etiā à minore confirmare poteris, ſi dices innouandum eſſe Romanis, quoniam & pater familias ex re ſua multa innouare non ueretur, & ex contrario, ſic. Si tempore pacis nihil innouare ſolemus, tempore belli, quū res poſtulat, innouandum eſt, quod contrarium, aut ſimili quodā modo, ut dictum eſt, pronunciamus, ut quod in pace fieri non ſoleat, id in bello fieri oportere contendamus, aut ſi res ita poſtulat, per cōtentionem, aut per contrarium exornationes proferemus, per cōtentionem hoc pacto. In pace multa innouamus, In bello nihil mouere audemus? per contrarium hoc pacto, Quæ in pace facitis quum nihil cogat, ea in bello quum opus ſit non facietis? Poterit etiam cōtrarium nonnunquam per oppoſitionem efferri. Nam (ut diximus) argumētationis imperfectiores modi inſerti perfectioribus inueniūtur. Quare & nōnulli exornationes, non argumentationis modos eſſe uoluerunt. Nos omnē argumentationem, orationem, exornare facile conceſſerimus. Eſt enim argumentatio argumenti per orationem explicatio, quæ ſine ornamento fieri nō poteſt. Quare argumentationis modos eas orationes eſſe diximus, quæcunq; huiuſmodi ſunt, ut frequenter inueniantur per ſe rem quampiam confirmare, quod argumentationis propriū eſſe, nullus unq̄ dubitabit. Sed de confirmatione ſatis. Expolitionem uero, quæ confirmationem corroborat, atque amplificat, duplicem eſſe arbitramur, cōmentitiam, quam enthymematicam, & fictoriam, quā πλασὺρ *Græce*

Argumentatio.

Expolitio duplex.

Expolitio enthymematica.

nominamus. Expolitio cõmẽtitia cõtentionis modo ſemper profertur. Inuenitur autem à circunſtantijs, à quibus & rationes inueniri docuimus. Hæc tendere ſemper quadã cũ collatione ad confirmationẽ debet, quare, meo quidem iudicio, hæc quã Latinæ hic nobis expolitionem nominare placuit, quã Græce enthymema appellamus, ex ratione atq; confirmatione quiddã compoſitũ eſt, quod ut clarius pateat, exemplo quoque demonſtretur. Cõtinuare Scipionẽ imperiũ, uel contra leges oportet. confirmatio. Nam & maiores noſtri ex utilitate reip. Decemuiros facile continuare imperiũ paßi ſunt. Expolitio à tẽpore, Atqui tunc illi in pace, nos coacti bello faciemus. à cauſa ſic, & illi ad ornandam legibus remp. nos ad defendẽdã libertatẽ hoc faciemus. A re. et illi Decemuiros ſimul imperiũ continuare paſſi ſunt, nos unũ ſolummodo nõ patiemur? A perſona, illi Appium Claudiũ hominẽ, ut res docuit, libidine perditũ atq; tyrannicũ, nos Scipionem, qui ea continentiæ, ac humilitatis exempla Numãtiæ dedit, ut omnino probatißimorũ uirorũ eſſe uideatur probatißimus. Hæc enthymemata, quũ bene ac uarie proferuntur, uehementer auditores mouent, orationem amplificant, & uictoriã facillime pariunt.

Enthymemata auditorẽ mouent.

Verũ ſicut ad unicã propoſitionem rationes multas, & ad quamlibet rationem confirmationes, ſic ad unamquamque confirmationem uarias expolitiones inueniri poſſe, hæc quæ diximus, aperte oſtendunt. Non enim ab unaquaque circunſtantia ſolum comparationẽ ad confirmationem expolitionis afferemus, ſed nonnunquam etiam ab una circunſtantia enthymemata multa adducere poterimus, quæ ne ſatietatem pariant, ita uarie pronũciabimus, ut alia interrogatione, alia ſine interrogatione, hæc repetitionibus, illa quibuſdam alijs coloribus exornabimus. Illud non prætermittendũ cenſeo, ſummũ illum oratorem cuius diuinas orationes in cõfectione huius libri nobis propoſuimus, ſic plerũq; rationes, rationumq; confirmationes proferre, ut ſimul uim enthymematis facile contineant, quod ideo mihi facere uidetur, ut uehementior ſibi, & breuior fiat oratio, ut in oratione pro Pompeio his uerbis. Maiores noſtri ſæpe mercatoribus aut nauiculatoribus iniurioſius tractatis bella geſſerunt. Vos tot ciuiũ Romanorũ milibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legatiq; erant appellati ſuperbius, Corinthũ patres noſtri totius Græciæ lumẽ extinctũ eſſe uoluerunt. Vos eum regem inultũ eſſe patiemini, qui legatũ populi Romani conſularẽ uirũ uinculis, ac uerberibus, atq; omni ſupplicio excruciatum necauit? & hæc quidem cũ exemplis cõfirmet per contentionẽ, quod genus dicendi enthymematis maxime accõmodatur, prolata ſunt.

Verũ quæ ſequuntur, quũ dicendi genere, ac cõtentione rerũ pura ſint enthymemata, ad ſuperiora, ſicut ad confirmationem tendunt. Illi libertatem ciuiũ Romanorũ imminutã non tulerunt, uos uitam ereptam negligetis? Ius legationis uerbo uiolatũ illi perſecuti ſunt. Vos legatũ omni ſupplicio interfectũ relinquetis? Sunt qui huiuſmodi enthymemata, quæ ab eodem inuenta ad eandem cõfirmationem tendunt, ut hic eſt, ius legationis uerbo, nõ enthymemata, ſed epenthymemata uocari uelint, quorũ error facilius intelligetur, ſi quid ſit, ac quo modo epenthymema fiat, quod etiam ad expolitionem pertinet, aperiamus. Eſt ergo epenthymema quædã addita enthymemati acuta excogitatio, ut ſi quũ Coriolanum hoſtibus quoq; crudeliorem diceres, rationẽ à re dicas, tyrannicũ enim eſt patriam oppugnare, quam à contrario confirmes. Hoſtes enim oppugnandi ſunt, quibus hic maiore odio proſequendus, quod illi alienam, hic ſuam oppugnet, hoc enthymema eſt, cui poterit addi epenthymema, hoc modo, & cui plurimũ debet, hãc euertere conatur. Ex his iam patet enthymema, qđ cõmentũ, uel cõmẽtationẽ Latine appellare poſſumus, orationẽ eſſe, quæ à circũſtantijs ad cõfirmationẽ cũ collatione fertur. ἐπενθύμημα.

Verum hæc de enthymematica expolitione dicta ſufficiant. Nunc ea de expolitione dicamus, quam nos quidem πλασὴν, Latini fictoriã appellare poſſunt, quæ poſt omnes locos expolitionis, ac maxime poſt exemplum, & contrariũ afferri nonnunq̃ ſolet, ut ſi confirmares contra Mithrydatem Pompeio continuo imperium deferendũ, quoniam maiores eundem Scipionem, tam in Hiſpania, quàm in Africa gerere bellũ uoluerunt. Deinde plaſton, hoc eſt, fictoriũ enthymema hoc modo adijceres, quod ſi tunc maioribus aliquis modum imperio ſtatuere perſuaſiſſet, ac alius quàm Scipio in Africam miſſus eſſet, profecto tantam nunc gloriã capta, atque deſtructa Carthagine populus Romanus nõ haberet. Item à contrario ſic, eum quem ſi tantũ boni feciſſet quantũ mali, & incõmodorum induxit, maximis muneribus afficeretis, eum inq̃ nunc impunitũ dimittetis. Verũ quoniam de fictorio dicere incepimus, aliũ quoq; modũ eius explanemus, qui in confirmanda cõprehenſione accipi ſolet, qui huiuſmodi eſt, ut nonnunquam etiam tota res tanquã non facta confingatur, ut ſi orator, qui tyranno perſuaſit, diceret, Quod ſi non feciſſem, ſed facturum me pollicerer, nónne multa mihi polliciti eſſetis? quod aliud quoq; conſequetur enthymema ex re per cõtentionem minoris, hoc modo, graue aũt eſt anteq̃ perficerem, ex ſola pollicitatione honorari, nunc re perfecta expelli, quod etiã à tempore dici poteſt. Nam quemadmodũ ab uno loco plura nõnunquã inueniuntur, ita etiam unum enthymema Fictoria expolitio, πλασὴ. πλαστὸν ἐνθύμημα.

uel ratio à multis poteſt cõfluere locis,ut ſi quis dicat oportere eos, qui in rep. libere uiuere uolunt,leges obſeruare. Hoc enim tã à natura reip. hoc eſt à re,quàm à perſona ducitur. Verum prædictum plaſton geſtam rem,tanquam non geſtam confingit,ècontra quod ſequitur. Nam ſi ſecundo bello Punico funditus euertiſſetis Carthaginem, nullum inde amplius uobis diſcrimen futurum eſſet. Hic uero iam nõ ordinem ſolum & cõmoditatem,quam nobis argumentationes huiuſmodi afferunt,uerum etiam copiã rerum, facultatemq́; mirabilem, quæ ex huiuſmodi præceptione fluit,facillime perſpici poſſe arbitror. Nam ſi quidem propoſitiones nonnullis comprobas rationibus,rationumq́; unamquanq; nõ una, ſed pluribus confirmationibus munias,quarum ſingulas expolitiones ſequentur,tum recte à circunſtantijs, tum per ea, quæ uictora appellamus,ſingularis quædam & admirabilis dicendi copia redũdabit. Quod ſi ſoluendo his omnibus in inficiatione uteris, & per obſiſtentiam eidem ſolutioni hæc eadem omnia congrue accõmodabis, iam uero fontes eloquentiæ ſic affluere uidebis,ut quum nihil extra rem dicas, tum copiæ rerum finem inuenturus non uideare. At hæc quidem nos diximus, non quoniam optimum factu putamus cuncta quæ inueneris dicere, ſed ut inuentionis fontes uel digito demonſtrare uideremur. Nam priſci quidẽ

Priſci oratores. *oratores,quorum dicendi uis tanta erat,ut iam multis ſeculis,nec incendijs urbium,nec bellis tam ciuilibus,quàm externis, nec imperij, cæterarumq́; rerum uaria ſimul atque multiplici cõmutatione extincta ſit, ita uel ex pluribus pauca deligebant, uel ipſa pura mirifice ui orationis incredibili breuiter complectebantur,ſicut etiam nonnunq̃ inopia rerũ coacti id parum,quod inuenitur eo efferunt,atque amplificant, quo & ſi re uera pauca,uel unum tantummodo dicant, multis tamen rationibus rem ſuam corroborare uideantur. Quorum incredibilem inuentionem imitari fortaßis nonnullus poterit,ſi quum hæc præcepta noſtra ita conſequetur,ut quæ ex his in quacunq; cauſa inueniri poterint,facile intelligat,quid his dictum ſit,quid omiſſum,diligẽter examinet, ſed de his ſatis.* Nunc eius loci,quem comprehenſionem poſſe appellari Latine

Comprehẽſio. *putamus,quod cauſam totam contineat,atque comprehendat tractationem, aperiemus. Nam is quidem locus,nõ quemadmodum cæteri, ut dictum eſt,ſed alio quodam modo confirmari ſolet, quem diligentius exponemus,quoniam totam cauſam ab initio ad finem complectitur. Fluit ergo comprehenſio à circunſtantijs. Confirmatur autem non à circunſtantijs ut cæteri,ſed à quadam,aut totius in minora,uel pauciora inciſione,aut ſimilium enumeratione,aut fictoria ratione, quæ oppoſitũ rei con*

confingat, hoc modo. Magus quidam, quum ciuis alicuius filiam in uxorem peteret, repulſus eſt, cuiuſdam ſimulacri deinde amoribus capta puella furit. Magus reus fit ueneficij, amores ſubdiuidendo ſic confirmabis comprehenſionem. Simulacrum amat puella, quæ ſi uirum quempiam amaret, non ego te ueneficij accuſarem, ſi te ipſum arderet, artes tuæ magicæ mihi ſuſpectæ non eſſent. A ſimiliū partitione, ac enumeratione ſic. Si alium quendam furorem fureret, ſi alia ægritudine laboraret, non te accuſarem. Item ab oppoſita ratione fictoria ſic. Si non amaret, ſi non cuperet, ſi improbo deſiderio non arderet, nihil ego de uenenis tuis quærerer. Hic dicendum mihi eſſe arbitror omnē inciſionem, qua comprehenſio approbatur, fictoriam nobis uideri. Verum quod ex oppoſito confingitur, aut quod ad exemplum ſuum contrariū infertur fictoriū, alias rationes, quibus comprehenſio confirmatur, unam totius in minora ſiue pauciora, alteram ſimiliū partitionem, ut dilucidior, ac memoratu facilior præceptio fieret, appellare placuit. Totius inciſione in pauciora utemur, quum totū huiuſmodi eſt, ut minorē ſuſcipiat numerū, hoc modo. Tres quidam filios ſimul interfecit lege qua parentes in filios abſolutam poteſtatem habere uidentur, reus eſt cædis, tres ſimul interfecit filios, ſi duos interfeciſſet, ſi unum ſolum, ſi non filium, nonne adhuc moleſte ferretis? Sciendum autem huiuſmodi nonnunq̄ partitiones etiam ad maiora fieri poſſe, quod accidit, quum negamus aliquid faciendum certo aut pretio, aut gratia, ut in hoc exemplo. Miſit centum Philippus talenta Athenienſibus, quibus Demoſthenes ſibi traderetur. In minora diuides ſic. Iis ego talentis nō dico Hiperidem, aut Aeſchynem, ſed neq; plebeiū quendā, aut opificem, nō minimum atq; inutiliſſimū ciuem præberem, nedum Demoſthenem, qui libertatem Græciæ cum prudentia, tum eloquētia ſua tutatus eſt. In maiora hoc pacto. Centū talenta dat, nō ſi mille daret, non ſi decem milia, non ſi ciuitates, non ſi gentes, prouincias, ac regna omnia ſimul conferret, Demoſthenem qui libertatem Græciæ cū prudentia, tum eloquentia ſua tutatus eſt, ei traderem. Approbatur autē comprehenſio minorū, aut maiorum, aut ſimilium partitione quadam, aut inciſione, & fictoria ratione, quā ex oppoſito rei inueniri diximus. Quare etiā cōfirmationes in his, quæ ab initio ad finem uocamus, perutiles ſunt. Amplificant enim orationis uim, ac, ut multo maior uideatur facile conficiunt. Præterea ipſa natura rerum, quæ quodammodo, ut dictum eſt, tota fingitur, confirmationes iure ſuo poſtulare uidetur. Verū ſi ad unam rem approbandam partitiones, tum ad maiora, tum ad minora, aut ſimilia inueniuntur, ac omnia occupare dicendo in animo eſt, ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τέλους.

uehemētiſsimi uidebimur oratores, ſi ſatietatem orationis fugiemus. Nā
Varietas. uarietas quidem ubiq; non delectationis ſolum, ſed etiā dignitatis affert
plurimū. Hoc autem in loco etiam neceſſaria eſt, ne propter ſimilitudi-
nem rationum, quippe quæ omnes à quadā partitione fluunt, ſimili quo
dam modo prolata oratio ſatietate cōtemnetur. Varia ergo erit oratio,
ſi confirmationes nunc interrogatione, modo infinite, nonnunquā per
cōuerſionem, alijsq; coloribus efferamus. Multis enim & uarijs exorna
tionibus copia oratoris, quæuis ſententia exornari poteſt. Oppoſitio-
nem etiam, quam exornationē multi, nos etiam argumentationem pu-
tauimus, huiuſmodi rationes facile ſuſcipiunt, cuius exemplū, ut præce
ptio clarior fiat, ponere non grauabimur. Ego, ſi eos tuos filios (ſi tui di
cēdi ſunt, quos crudeliſsime trucidaſti) aut uerberibus affeciſſes, aut exi
lio, & abdicatione notaſſes, moleſte tum etiā ferrem tot pulcherrimos
iuuenes, uel chariſsimo patre ſolo priuari, uel præterquā æquum ſit uer
beribus cædi. Nunc uero quum non abdicatione, non exilio, non uerbe-
ribus, ſed morte tres ſimul abſtuleris, non expoſtulem? non accuſem? nō
grauiter feram? & qui ſi unū interfeciſſes exclamarem, nunc tribus ne-
catis ſilebo? quod ſi ego tacerem, nónne parietes domus ubi nati, nónne
ipſa urbs ubi educati doctiq; ſunt, exclamarent? Sed ne longior ſim, ſi
cōfirmationem, hoc eſt orationes, quæ aut urbi, aut claro uiro mortuo
uel abſenti attribui ſolent, conſcriberem, ad præcipiendum redeam. Nā
hic maxime, & in perorationibus confirmationes locū poſsidere ſolent,
quod ergo dicebam, quoniam harum rationum, quæ ex ſimili quadam
partitione profluunt, uitanda eſt ſatietas, nunc oppoſitionibus,
nunc circuitu, alijs breuioribus, longioribus alijs, modo mu-
nito quodā, & quaſi punctim elato genere orationis,
modo graui & elegante, de quibus poſtremo
quum de formis, quas nos ideas orationis
appellamus, diſſerendum erit, dili
genter dicemus. His ergo atq;
alijs modis, quos omnes
dicere longum eſſet, orationis faſtidiū, quod
ſimilitudine fit, effugere facile poteri
mus. Verū quoniam quæ ad ar
gumentationē attinent,
iam ſatis patent,

DE LOCIS DIALECTICIS.

*NVnc primo dabimus operã ut breuiter hi loci pa-
teant, quos in Topicis tractare multos perſpexi-
mus, deinde eos ipſos locos ad circunſtantias re-
ducemus, ut ex hoc planiſſimum fiat, omnes ora-
toriæ facultatis locos in circunſtantijs fundari,
qua ex re illud etiã utilitatis conſequemur, quod
dilucidior ac facilior nobis rationum copia fiet,
ſi quibus locis ex unaquaq; circunſtantia quicquam confirmetur noue-
rimus. Inueniuntur igitur rationes, ac argumenta à genere, ſpecie, diffe-
rentia, proprio, diffinitione, toto, partibus, cauſis, effectis, uſibus, adiun-
ctis, iudicato, ſimili, maiore, minore, pari, proportione, oppoſitis, tran-
ſumptione, caſu, coniugatis, diuiſione, quos omnes & ſi rationum ſedes
dicimus, tamen à nonnullis cõfirmationes quoque fluere iam dictum eſt.
Genus eſt quod ſpecies continet, hoc ad probandam ſpeciem nimium ua-* Genus.
*let, plurimum ad refellendam. Nam quod nõ eſt uirtus, nec iuſtitia, quod
ſi uirtus hoc eſt, non idcirco ſtatim iuſtitia erit. Item ſi argentum omne
legauit, ſignatum quoq;, non tamen quoniam celatum argentum lega-
uit, omne tibi argẽtum petendum exiſtimes, quod ſi tam celatum, quàm
non celatum legauit, omne legauit, ſicut èconuerſo nullum. Species eſt* Species.
*quæ generi ſubiecta eſt, quæ contra plurimũ ad probandũ genus, nimiũ
ad refutandũ ualet. Nam quod iuſtitia eſt, id uirtus eſt, nõ tamẽ quod iu-
ſtitia non eſt, id quoque uirtus non eſt. Remouetur autem genus neceſſa-
rio, ſi quis formas ei omnes diligenter per enumerationem negauerit.
Nam quod nec ratione utitur, nec brutum eſt, id quidem nec animal eſt.
Differentia eſt, qua genus deducitur in ſpeciem à differentia æqualiter* Differẽtia.
*& infertur, & remouetur ſpecies, genus etiam comprobatur, non im-
probatur. Nam quum rationis homo ſit particeps, quod ratione caret,
nec homo, non autem idcirco quoniam ratione caret, nec animal eſt.
Proprium eſt, quod ſoli accidit, ut homini riſus, proprium id cuius pro-* Proprium.
*prium eſt, & poſitum infert, & remotum aufert, ut ſi riſibile ſit homo,
utique ſi riſibile nõ ſit, nec homo. Item econtra, quod homo non eſt, nec
riſibile, q; ſi homo, etiã riſibile. Hoc proprio oratores diffinitiões inferre
ut plurimũ ſolẽt, ut ſi tyrãnicidæ propriũ eſt tyrãnide ciuitatẽ liberare,
hic tyrannicida eſt, liberauit enim. Item è cõtrario, tyrãnicidæ propriũ
eſt tyrannũ occidere, hic non occidit. Ratio igitur, quæ à proprio, quod
ſoli, & ſemper accidit trahitur, difficillime ſoluitur. Quæ uero ab huiuſ-*

modi proprio inuenitur, quod alijs quoq; accidit, quum affirmet, facile ſoluitur, ut ſi tyrannum occidere tyrannicidæ proprium eſſet, & carnifices, qui ſibi traditos tyrãnos trucidare ſolent, tyrãnicidas diceremus, & præmia his ſecundum legem afferremus, quod ſi id nunquã fecimus, nec tu hos tyrannicidas dicis, nec illud tyrannicidæ proprium dicendũ eſt, quũ remoueat neceſſaria, uidetur, ut ſi bipes non eſt, nec homo, ſi tyrannidem non oppreßit, nec tyrannicida. Diffinitio. *Diffinitio eſt uniuſcuiuſq; rei breuiter & abſolute poteſtatem complectens oratio, hæc ut propriũ & remouere & inferre rem ſolet, ut ſi animal rationale eſt, & homo eſt, ſi animal rationale non eſt, nec homo. Reprehendimus uero huiuſmodi rationes, quæ ex diffinitione capiuntur, ſi aut propter multitudinẽ uerborum res nimiũ quàm neceſſe ſit contrahi uidentur, aut propter paucitatem, aliæ quoq; res cum ea quæ diffinienda eſt concipiuntur. Aut quũ genus rei diffiniendæ, uel differentia non cõmode aſſignata uidetur. Hæc autem omnia facile perſpiciuntur, ſi diffinitionem ita cum eo quod diffinitur conuertere coneris, ut ex diffinitione res, & ex re diffinitio cõſequatur. Quod ſi non accidit diffinitio labefactanda eſt, aut quod non uertatur, aut quod genus, uel differẽtia nõ huiuſmodi ſint, ut illã rem cõficere poſſe uideãtur, hoc modo. Monetã omnẽ uxori legauit, celatũ aũt argentũ moneta eſt, argentũ igitur celatũ omne ſolũ legauit. Quid enim dicet quiſpiã, ex argento ne ſolũ fieri monetã putas? & quod nã celatũ argentum monetã dicis? pateras ne? ac huiuſmodi celata uaſa? At hæc nemo unquam monetam dicenda putauit. Conſtituuntur etiam diffinitiones ex accidentibus ſolum & genere, ut ſi coruum diceres auem nigram, aut hominem animal bipes, quam diffinitionem deſcriptionem cõ*Deſcriptio. *muniter appellant. Verũ oratores ea plerunq; utantur diffinitione, quæ ex enumeratis abſolute partibus conſtat. Partes autem hic non ſolũ eas* Formæ & ſpecies. *quarum unaquæq; totum conſtituit, quas Cicero formas, alij ſpecies nominant, intelligimus, uerum etiam eas quæ niſi omnes unà componantur, totum nunquam efficitur, ut reſpub. eſt, quæ aut populi aut paucorum, aut unius poteſtate regitur. Item Cicero ad Herenniũ. Demonſtratiuum eſt, quod tribuitur in alicuius certæ perſonæ laudem, uel uituperationem. Huiuſmodi diffinitiones facile confutantur, ſi non conuertuntur, ut ſuperius dictum eſt, quod accidit, ſi aut non propria ſumuntur accidentia, quæ ſemper rei inhæreant, aut ſi aliqua pars prætermittitur in enumeratione, Vt ſi quis diceret iniurias eſſe, quæ aut pulſatiõe corpus, aut conuicio aures afficiunt. Quid enim diceret quiſpiam, nónne iniurias etiam putas, quibus turpitudine uita uiolatur? Ad hunc diffinitionis*

locum illum etiam reducimus modum,quem quum ἐτυμολογίαν *nos, Latini forſan nominis interpretationem, aut notationē appellare poſſunt. Chryſogonus hic ideo nominatus eſt, quia ſibi aurū undecunq; pariat,quo ferè Cicero pro Sexto Roſ.contra Chryſogonum utitur.* χρυσὸς *enim apud nos aurum,* γονὴ *fœtum ſignificat. Quæ uero ſignificationes à proprio conſtant,differentia ſoluuntur,quod ſuperius adapertum eſt. Hanc diffinitionem ab illa quam locū principalem in nonnullis ſtatibus poſuimus,in hoc maxime auferre uolumus,qđ iſta rationis uim afferre ſoleat,illa totius argumētationis fundamentū plerunq; eſt. Quare illa cauſæ,hæc argumentationis pars inuenitur. Totū eſt quod partibus conſtituitur. Partes ſunt quæ ſimul captæ totum conſtituunt. A toto inferuntur partes,nō remouentur,ſi tota respublica conſilio gubernanda uidetur,& domus,& unuſquiſq; ciuium,non tamen quoniam respu. fortunæ cōmittenda nō eſt,idcirco nec tu caſui te cōmittes,nec enim quoniam tota domus reintegranda non eſt,idcirco & paries unus. Partes etiam ſi ſimul commode colliguntur,totum inferre ſolent, quas & ſi ſingulas auferas,totum dirues,non enim resp.dicēda eſt, cui nullæ ſubſunt familiæ,cuiuſmodi antequam Sabinæ raperentur,Romana res fuiſſe à multis traditur. Verum totū & partes ſimili ratione in tempore,quantitate,& loco etiam conſiderantur,nam quod ſemper agendum eſt, & nunc,quod ubiq; eſt,etiam hinc non abeſt,ac in alijs eadem ratione. Cauſa eſt quam effectus cōſequitur,ea quadripartito diuiditur, in efficientē, materialem,formalem,& finalem. A cauſa efficiente,quam natura ſui effectus conſequitur,ita ducitur ratio,ut dū ea inſit,effectus quoq; ineſſe iudicetur, hoc modo. Non poteſt non eſſe dies, quum ſol ſuper terram ſit, nec incorruptam uideri poſſe,ſi cum uiro concubuit,ſi ſapientia bonum uirum facit,& ipſa bona. Virtus affert laudem,ſequenda igitur,uoluptas infamiam,ergo fugienda. Corpus in lumine,umbrā ergo facit, hæc idem ualent,ſi retro agis. Ea uero nō ex alia parte neceſſaria ſunt, quæ quoq; alijs cauſis fieri poſſunt. Sol colorat, ſed non omne coloratū à ſole eſt. Iter puluerulentum facit, ſed non omne nec quicquid puluerulentum eſt,ex itinere eſt. Omnino autem & breui notandum, quod qui effectus ab unica cauſa procedunt,ea poſita inferuntur,& ablata remouentur. qui uero à diuerſis fluunt,una poſita inferuntur,& unam inferunt, nec negari recte poſſunt,niſi cauſas omnes abſtuleris. Quod ſi huiuſmodi cauſa efficiens eſſet,ut non natura magis,quàm uoluntate effectum conſequi poſſe uideatur,quod in his ſemper accidit,quæ arte conficiuntur,tunc niſi quod efficere dicitur, alijs quoq; cauſis, ac circūſtan*

ἐτυμολογία.

Chryſogonus.

Totum.

Cauſa.

Cauſa quadruplex.

tijs corroboretur, infirmum eſſe neceſſe eſt, ut ſi dicas timendum eſſe ne Teucri mare occupent, quoniã fabricatores nauium optimos habeant, niſi conſtet, lignorũ quoq; ac ferri, quibus tãquam materia naues conficiuntur, copiam eos poſſidere, niſi maritima loca, portusq; habeant in quibus tum inſtruere tum conſeruare naues poſſint, niſi peritos nautas, ac nauigationis expertos Teucros eſſe intelligamus, niſi deniq; utilitas aliqua, quaſi finis appareat, qui eos ad occupandum mare inducere poſſit, nihil illa ratione efficies. Quare oportebit, quum huiuſmodi res accidit, commode omnia ſub unum aſpectum conferre, ne quid rei quam probare uolumus, obſiſtere queat. Quod ſi cõfutamus, diligenter aduertendum eſt, ſi quid tale ab aduerſarijs relictum eſt, quo ratio eorũ refutari poſſit, aut ſi omnia recte pronunciarunt, aliquid earum nõ ſufficere dicemus, ut ſi materiem eis nõ ſufficere dices ad tantas naues præparandas, quod ſi his omnibus aduerſarius urget, tunc aut illos maiori bus occupatos, hinc rei non daturos operam, aut quum nobis certa pericula immineant aliunde, ſtultum eſſe dices his non mederi, quæ nunc urbem agitant, de futuris quæ utrum eueniant incertum eſt, uehemẽter timere. At hæc quidem ſi confirmas, ita ſimul omnia complicanda ſunt. In reprehenſione autem unum negare ſufficit, hoc modo. Non eſſe corruptam, quum uirum nunquam cognouerit, non eſſe occupaturos Teucros mare, quoniam eius rei noticiam non habeant, aut quia materies,

A matria. *uel nauiculatores ſibi deſint, aut quia portuoſa Teucria minime ſit. A materia, ex qua ſolet aliquid fieri, ſimiliter argues rem eſſe, ſi cætera, quæ ad rem pertinent concurrere uidentur, hoc modo. Habent Mauri ferrum, habent fabros, quare non eſt dubium arma eos poſſe fabricare. Econtra uero negatio ſola rem aufert, nam ſi ferrum non habent,*

A forma. *nec quod ex ferro fit eos factitare poſſe dubium eſt. A forma, quæ aptitudinem quandam, ac habitum rei præbet, ita duces argumentum, ſi diceret aduerſarius paucos habere ad tantas naues præparandas nauiculatores Teucrũ. At illos, inquies, homines natos eſſe, inſitũ ſibi eſſe ingenium poſſe breui ex paucis, uel etiam ab unico huius rei artificium multos accipere, quare non eſſe negligendum. Similiter econtra, ſi formam hoc eſt ſi naturam & poteſtatem rei huiuſce eſſe negabis, neceſſario quod dicitur reprehendes, hoc modo. Aperte mentiuntur poëtæ uolaſſe Dædalum. Nam quod natura negat, neminẽ facere poſſe, haud dubium eſt. Finis, cuius gratia cætera quoque quæruntur, coniecturalibus cauſis ac deliberatiuis ualde utilis eſt. In coniecturali enim cauſa uoluntatem fine approbare, ac improbare fermè ſemper ſolemus, & in conſultatio-*

nibus faciundum, aut non faciundum aliquid, finis cauſa dicimus. Ex *fine ita rationes ducuntur, quemadmodum ex efficiente duci putabamus.* Nam *ut in his quæ natura inter ſe cõſequuntur, tũ probare tũ reprobare ſolo fine poſſumus, ita quũ uoluntatẽ fine arguimus, niſi cætera cõueniãt, nõ ualde uериſimiliter dicere putabimur.* Quare & Cicero *quũ cauſam afferrent aduerſarij, cur patrẽ* Sextus Roſcius *occiderat, quod eũ rure relegaſſet, quod patri nõ placeret, quod exhæredare cogitaſſet, primo uitam* Roſcij *tãto facinori nõ conuenire, ac deinde ipſam cauſam facile infirmat.* Quare *oportet omnia; quæ ad rem pertinent, ſimul cũ fine inferre, quum uoluiſſe reum oſtendere uolueris, ne nobis quoq; aduerſarius ita inſultet, ut clariſſimus ille orator,* Sexti Roſcij *aduerſarios irridet, quod tanto ſcelеri uita* Roſcij *non conueniret, quamuis ille potius ut ſoluat, quàm quod facile ſolutus uideretur, derideat.* Verum *nos debilitari facile finem ſi etiam negari non poſſit, quum cætera non conuenire dicuntur, intelligamus.* Et *hæc quidem ita ſe habent, illa uero quæ natura ſui propter finem adhibentur, aut mouentur poſito fine conſequuntur neceſſario. bona enim eſt uirtus, quoniam & beatitudo bona, & reſpublica bona eſt, quoniam & congregatio ac cohabitatio hominum.* Effectus *quantum ad rem pertinet, idem plerunque fini ſolet inueniri, ſic enim tam uirtutis beatitudinem, quàm peccati pœnas effectum appellare ſolemus.* Verum *quoniam nonnullis in rebus à fine ſeparatur, ſeorſum locum quoq; ab effectibus ponendũ diximus, ut ſi quis conſtructionem, ac ædificationem bonam dicet, quoniam & domus. non enim à fine hic ædificationis, ſiue conſtructionis domi, uerũ ab effectibus ratio trahitur.* Nã *ædificationis quidẽ finis is eſt precipue, qui nos maxime ad ædificandũ mouet, mouet autẽ nõ domus, ſed uſus eius.* Illud *etiã notare decet, ad diuerſas cauſas diuerſos effectus cõſequi, & ad oppoſitas oppoſitos.* Locũ *ab uſibus eum appellamus, qui ſecundũ uniuſcuiuſq; rei uſum nobis ratiões ſuppeditat, ut ſi bonũ eſſe dicas equitare, equũ quoq; bonum contendas oportet.* Et *ſi nauigare dicis oportere, & naues habere neceſſario. equitare etenim equorũ, nauigare nauiũ uſus eſt.* Generatio *eſt qua fit ut aliquid ſit.* Corruptionẽ *uero dicimus qua fit, ne quid ſit, ab his ita ducuntur rationes.* Et *cuius generatio bona uel mala ſit, ipſum quoque, quod ſi corruptio bona ipſum malum, ſi mala ipſum bonũ.* Nam *quoniã corrumpi remp. perniciosum eſt, idcirco remp. bonam eſſe affirmabimus, & quoniam concordiam ciuium optimam, ideo & ciuitatem.* Adiuncta *quæ etiam cõmuniter accidentia dicere ſolemus, ſunt quæ aut ſemper, aut plerunq; rem conſequuntur,*

Ab uſibus.

Generatio.

Corruptio.

Cõmuniter accidentia.

ut ſi dicas ſapientem fuiſſe Cæſarem, quoniam nullius unquam rei eum pœnituiſſet, aut ſtultũ M. Antoniũ, quod nihil unquã agere potuiſſet, cuius ilico ſe nõ pœnituerit. Aut ſi ideo reũ feciſſe quicq̃ arguis, quoniã quum ad eum uentum fuiſſet, erubuiſſet, titubaſſet, inconſtanter locutus eſſet, aut aliquid huius fecerit. Nam hæc omnia cõmuniter his accidere ſolẽt, qui ſibi ipſis conſcij ſunt. Adiuncta ſub eandem rationẽ uenire decet, & natura inter ſe congruere. Sic enim iſta uериſimilia ſunt, ut ferme neceſſaria uideantur, ſi Rhodijs portorium locare honeſtum eſt, & Hermacreonti conducere, ſi iuſtitia bonum, recte iudicãdum, ſi malum perfidia, non fallendum, quem quis amat prudens non lædit, quem hæredem fecit, charum habuit. Quoniam hæ omnes, quæ à cõmuniter accidentibus inueniuntur, neceßitatem afferunt ſermoni nõ minimam, ſi ab his ducuntur, quæ à re ſeparari non poſſunt. Idcirco ſola negatione confutari ſolent. Nam ſi concedis, nullius unquam rei pœnitentiã egiſſe Cæſarem, quum mentis eum compotem fuiſſe conſtet, ſapientem quoq; eum uelis noliſue dicere oportebit. Quare id negare oportebit ita fuiſſe ſed eum nonnunquam aut etiam ſæpenumero ea egiſſe dices, quæ poſtea facta nolebat. Hunc modũ, & in his quæ ab effectibus aut uſibus, aut generatione, ac corruptione trahuntur, & omnino in omnibus, quæ poſitis, aut remotis, neceſſe erit aliquid cõfici, quod nos uulneret, diligenter obſeruabimus, in his uero, quæ non neceſſario quicquam conficiunt, præter hunc modum etiam facile poteris, quum rem concedas, alia id de cauſa factum contendere, ut ſi non ideo diceret accuſator nõ expalluiſſe reum, quoniam innocens eſſet, ſed quoniam in huiuſmodi rebus à pueritia uerſatus eò audaciæ uenerit, ut nihil ſibi putet timendum, è conuerſo quoq; ſi pertimuiſſe reus cõcedit, poterit magnitudine ſe periculi cõmotum non conſcientia dicere. Illud etiam in his omnibus, quæ aut ſe inuicem, aut unum ex altero quacunq; ratione conſequuntur, diligenter notandum antecedente poſito conſequens inferri, & econtra in primis re moto quoq; auferri in primis, & cõtra in omnibus. Locus à rei iudicio, quem ab autoritate ſæpe nominamus, is eſt, qui iudicio & autoritate alicuius ea in re periti nititur.

Simile. *Simile eſt, quod ex re diuerſa ad rem quæ de agitur, ſic aliquid eiuſdem rationis accõmodat, ut propter ſimilitudinem aſſentire cogat auditores. Quod & dupliciter nonnunq̃ effertur, hoc modo. Nam ut in nauigatione antequam nauis ſubmerſa ſit, omnes uigilare, ac niti ſolent, ne ſubmergatur, quum nauis euerſa fuerit, eam amplius nemo gubernat. Ita remp. dum incolumis ſit, omnibus uiribus tueri oportet, quum oppreſſa fuerit fruſtra eam amplectere. In confutatione*

tione aut ſimilitudo negāda eſt, aut aliā cōmodior adducenda, neganda hoc modo. Nō ita oportet, ut in nauigatione cēſct feſtinare. Submerſam enim nauē nullā ſaluā nouimus, oppreſſas ab hoſtibus ciuitates, multas etiā nunc rerū potiri uidemus. Aliā cōmodiorē opponemus, hoc modo. Nam ſi dū bellū indicatur, præparati expectamus, nō ut imperiti nautæ, anteq̄ tempeſtas erūpat trepidatione nauē ſubmergūt. Ita nos anteq̄ bellum indicatur, difficillimo bello nos implicabimus. Verum ut fortis, ac ſuæ rei doctiſſimus gubernator minime tempeſtatem quum abſit, deſiderat, cū adſit non timet. Sic nos pacē, quo ad poſſumus amplectemur, quū bellū inferetur fortiter ſuſcipiemus. Hæc ſimilitudo, ſi ornandi cauſa, uel apertius dicendi uel ante oculos ponēdi ſumitur, orationis magis exornatio, quàm argumentum dicenda eſt, quū uero probandi cauſa accipitur, argumentum & confirmatio eſt, quod facile uidebis, ſi orationis, quæ per ſimilitudinem fit, ablata compoſitione rerum uim nudā cōſideres, ſic enim quæ probant, non facile arguuntur. Reip. oppreſſæ fruſtra auxiliaris, quoniam & naui ſubmerſæ, & ante naufragium niti ne nauis ſubmergatur, boni gubernatoris eſt, ergo & ciuis boni antequam opprimatur reſp. conari ne fluctibus obruatur. Item ſi cōtinentia uirtus & abſtinētia, ſi fidem det tutor & procurator, quod mulieri idem pupillo. At illud non huiuſmodi eſt, non ut qui currenti ſuccedit uelocior ad curſum eſt, ſic qui Imperatori ad regendū exercitum melior, nec ut nauis noua melior, ſic & amicitia. Quare quod probat ſimile, cætera ſimilitudinis nomine appellentur. Illud quoq; notandum ſimile per negationem etiam efferri, hoc modo. Neque equus indomitus, quāuis bonus natura ſit ad eas utilitates, quæ ab eo deſiderantur, idoneus eſt, nec homo indoctus quamuis ſit ingenioſus, is eſt, à quo uirtutis fructus elicere poſſit. Maius eſt id à quo id quod minus eſt cōtinetur. Minus eſt quod maiori ſupponitur. Par quod nec continetur, nec continet, ſed æqualitatis comparationi confertur. A maiore argumētum ducitur, cum minus infertur, hoc modo. Non expugnaturum Hannibalem Romanos, quoniā nec Galli, aut fruſtra Pyrrhum in Scythas iturū, quoniam & Darius. Qui ſacrilegiū facit, faciet & furtum, ſi adulterum occidere licet, & loris cædere, ſi mundus prouidentia regitur, & reſp. prouidentia regēda, & ſi reſpub. & domus. A minore, cum maius infertur, ſic. Facile Romanus Perſas ſuperaturus eſt, quoniam & Græcus, ſi furē cædere licet & latronem, ſi furtum ſcelus & ſacrilegium, ſi abſtinentia uirtus, & continentia. A pari. Qui ob rem iudicandā inique pecuniam accepit, & ob dicendum falſum teſtimonium accipiet, qua pœna qui patrem interfecit

Maius. Minus. A pari.

puniendus, eadem & qui matrem, & ſi nulla ille, neque hic, & econtra rio. Cõfutabis, ſi aut rem negabis, quod, uerbi gratia, Græci non Perſas ſuperaſſent, aut non huiuſmodi rem dices, ut ſi non minores tunc Græcos quàm nunc ſit Romana potentia, aut ſi fortiores nunc eſſe Perſas contendes, quàm olim fuiſſent, quæ tum gentiũ multitudine, tum armorum peritia, exercitationeq; comprobabis. Item ſi minoris modus maiori attribuitur, aut ècõtra, quod & ſi facilius intellectu, quàm dictu ſit, tamen breui dicã quomodo fieri debeat. Maius & minus, aut in his ſunt quibus quid accõmodatur, aut in ijs quæ cuiquam accommodantur. Si primo modo cõparatio fit, & non maius, nec minus, & ſi minus, & maius, ſi ſecundo & maius conueniet, & minus, quod ſi non minus, neque maius, neque retro agere oportet. Nam ſi maius primo modo eſt, nõ idcirco minus eſt, aut non eſt. Et ſi minus ſecundo modo conuenit, non idcirco maius conueniet. Quare maius & minus in rebus (ſic enim ſecundum modum appellamus) contrario quodam modo, atq; in perſonis tractanda ſunt. Verum quæ diximus ad ipſius ſolum minoris maioriſq; naturam referantur. Nam ſi quid ex circũſtantijs accidere intelligitur, horum quoque oppoſita ut credibilia ſuſcipienda oratori cenſemus, ut hoc qui facile & palàm mentitur, peierabit, huiuſmodi ratione à maiore ſcilicet ac minore, uel in numero inueniri, rerumq; naturam conſequi nullus dubitabit. Nam qui decem dare poteſt, & quinq;, qui ſe quinq; negauit daturum, & decem.

Exemplum *Exemplum eſt rei geſtæ commemoratio, quæ ad propoſitum probandum improbandúmue dicitur. Exemplũ aut omnino ſimile, aut contrarium, aut maius, aut minus re, cui confertur, eſſe ſolet. Simile. Iure occiſum Saturninum, quoniam & Gracchum. Cõtrarium uel diſsimile. At nõ ille ſatum quo te mentiris Achilles talis in hoſte fuit in Priamo, ſed iura, fidemq; ſupplicis erubuit. Item Brutus filios proditionem molientes occidit. Manlius uirtutem filij morte mulctauit. Marcellus ornamenta Syracuſanis hoſtibus reſtituit, Verres eadẽ ſocijs abſtulit. Maius, ſi propter matrimonium uiolatũ Troia euerſa eſt, quid fieri adultero par eſt? Minus, ſi tibicines, cum ex urbe receſſiſſent, publice reuocati ſunt, ciuitatis principes, q bene de repub. meriti ſunt, quũ inuidiæ ceſſerint ab exilio reducendi. In exemplis minora magis mouent. Vnde magis ad fortitudinẽ incitat Lucretia quàm Cato.*

Exemplum & locus ab autoritate quo differãt *Inter exemplum & locum ab autoritate, quamuis in utroq; certũ nomen autoris cõmemoretur, hoc intereſt, quod in uno, iudicio hominis nitimur, in altero non ſententiam cuiuſquam ſequimur, ſed facti ad rem noſtram ſimilitudine iuuamur. Exemplũ & locus à rei iudicio, cum inter ſe cõ-*

ueniant, ſimiliter cõfutantur. Simile igitur diſsimile, impar ſimile oſtendatur genere, natura, ui, magnitudine, multitudine, tempore, loco, cauſa, perſona, opinione, modo. Genere, extingui intellectum, quoniam & uiſum, ſed is materialis. Natura, ſequatur uoluptatem homo, quoniã & cætera animalia, at ratione gubernatur. Vi, inſit iuuentuti ſeueritas quædam, & grauitas, quoniam & ſeminibus, ſed iucunditas iuuentutis propria. Magnitudine, ſi ſorte non electione gubernator nauis, nec imperator claſsis, at maiore maius ratione gerendũ. Multitudine, ſorte noſtræne, an hoſtium hæ ciuitates ſint, dijudicemus. Sic enim & maiores de duabus fecerunt, ſed in pluribus maius periculũ. Tẽpore, cõtinuet Põpeius imperium, quoniam & Marius, ſed ille atrociſsima reipub. tempeſtate, nunc urget nemo. Loco & cauſa, cum in Italia bellum ſit, non traijciantur in Africam copiæ, ne ſimile quid cum Athenienſibus patiamur, ſed longius illi, & in ignota loca, propius nos, & in cognita, & ea ex re alios quoque hoſtes illi & attraxerunt. Nos Hannibalem quiq; & cum eo exercitus eſt, ex Italia pellemus. Perſona, cõtin ·et Marius imperiũ, quoniam & Scipio, at ille ſanctus uir, libidine iſtius, ne quid incommodi accidat, cauendum. Opinione, ſi ſimilia dicuntur, quæ nõ ita dicũtur. Modo, qui Cereris ſacra ſtuprauit obeũtem ea pœna perplectatur, qua qui Veſtæ obeuntem ſacra corrupit, ſed quæ maiore conatu ſuſcipiũtur peccata atrocius punienda. Multa etiam horum ad eiuſdem euerſionem cõcurrere clarum eſt, ut ad idem ui, at hæc uirgo, illa matrona, loco, in domo illa, hæc in tẽplo. Idẽ etiã à diuerſis fluere uidetur. Ad hæc Veſtæ cõſecrata illa nõ Cereri. Vi & magnitudine, ſed unũ horũ cõfutanti ſufficit. Cõfirmãti id maxime aduertendũ, quo ſimilitudo negari poteſt, ſi negari nõ poteſt, uidendũ, ſi aut reprehenſum, aut minus laudatum exẽplũ ſit. Hæc in oĩbus, quæ ſimilitudinẽ habẽt, excogitari poſſunt, qui à ſimili dicit, nõ ipſam rẽ ſi tota toti. Verũ ſi quod ad rem pertinet ſimile ſit conſiderabit. Locus à proportione dicitur ſimilitudinis quædã diligẽter facta collatio, hoc pacto. Nam quoniã ita ſe habet gubernator ad nauẽ regẽdã iudices quẽadmodũ magiſtratus ad diſponẽdã remp. Idcirco cũ diligente cura, & acri iudicio, nõ ſorte gubernator eligatur, nec magiſtratus quidẽ ſorte potius q̃ iudicio in ciuitate ſunt eligẽdi. Is locus à ſimili differt, quoniã ibi à ſimili ſimile ĩſertur, hic ſimilitudinis ac ꝓportiõis collatio fit, qđ ut clarius pateat in eodẽ exemplo utrũq; oſtẽdamus. A ſimili ſic, nã ut gubernator non ſorte, ſed iudicio eligitur, ita in rep. magiſtratus eligẽdi ſunt. A ꝓportione hoc pacto, ita ſe habet ad nauẽ gubernator ut ad rẽp. magiſtratus, at gubernator iudicio nõ ſorte eligitur.

Locus à ꝓportione.

Quare oportet iudicio quoque non ſorte magiſtratus ciuitatis eligere. A minore uero uel maiore, in quo locus à proportione differat manifeſtum eſt, quæ enim ibi ſimilitudo attenditur, aut minoris aut maioris eſt, ut ſi ita diceres, quod ſi nautis gubernator arte, nõ ſorte eligitur, multo magis à ciuibus magiſtratus iudicio, non ſorte eligendi ſunt. A minore, non à ſimili, nec à proportione argumentum caperes, hunc locum confutabimus, ſi aut proportionis ſimilitudinem negabimus, aut ea conceſſa ab euentu diuerſo rationem infirmabimus. Nam ſi concedis in propoſito exemplo proportionis ſimilitudinem, poteris dicere, nautis non eſſe quicq̃ timendum, ſi ratione gubernatorem diſcernunt. At in rep. uehementer metuendũ eſſe, ſi ſemper præſtantiores ciuitatẽ imperio regant, ne in paucorum poteſtatem resp. cõcedat. Nam id euenire hic facile, ibi ne timeri quidem poßit.

Oppoſitorũ partes. *Locum ab oppoſitis in quinq; partes diuidimus, nam quod ad propoſitum pertinet, omnis oppoſitio aut priuationis & habitus eſt, aut affirmationis, & negationis, aut relationis, aut contrariorũ, aut diſperatorũ.*

Priuatio. Habitus. *Priuatio eſt qua aliquid, quum innatũ ſit eſſe, nõ ineſt. Cuius oppoſitũ habitum appellamus, ab his ita ſumitur argumentum. Nõ eſt oculorũ propriũ ut uideant, multi enim quum habeant oculos, carent uiſu. Item è contrario. Non eſt ſolum cæcus, qui caret oculis, nam multos tam & ſi oculos habeant, tamen cæcos appellare non dubitamus.*

Negatiõ & affirmatio. *A negatione ſumitur argumentũ, quum quidem ab ea ſequitur affirmatio, & ècontra, hoc modo. Pacem cõtempſere Carthaginenſes, in Hiſpania enim noſtros ſocios ſollicitant, nullam Romanus Carthaginẽſi attulit iniuriam, neque cauſam belli unquam dedit. Quare bene fortuna iudicauit, quum Italiæ Africam ſubiecerit.*

Relatio. *Locus à relatiue oppoſitis appellatur, quum ab altero eorum, quæ inter ſe referuntur alterum infertur, hoc modo. Vniuerſa Græcia Athenienſibus ſubiecta fuit, toti enim Græciæ Athenienſes imperabant. Item, Carthaginenſes Romanis ſubiectos fuiſſe conceditis. Quare dubium non eſt, Carthagini Romanos imperitaſſe. Hoc confutatur, ſi aut quod infertur relatiuum negatur, aut uis relationis, non huiuſmodi eſſe oſtenditur, ut unum poſitum, alterum ſequatur.*

Contraria. *Contraria ſunt, quæ in eodem genere poſita inter ſe plurimum diſtant, horum quædam mediata, quædam immediata uocantur. Mediata dicimus, quæ huiuſmodi ſunt, ut uno remoto, non neceſſario alterum ponatur, non ſequitur, quod albũ non eſt, id eſſe nigrum. Immediata ſunt, quũ uno remoto, alterum neceſſario ponitur. nam hominem non ſanũ, ægrum eſſe neceſſe eſt, & ſi frugalitas bonum, luxuria malũ, ſi qui conſulto profuit præmio afficiendus eſt, qui obfuit*

affligendus pœna, qui imprudenter nocuit uenia dignus, quoniã qui uti litati fuit, nulla laude, & dupliciter prudenter obeſſe puniendum, quoniam imprudenter prodeſſe nõ laudãdum. In his omnibus, quum unum conceditur, cætera negare neceſſe eſt. Nam quod album eſt, nec nigrũ, nec rubeum eſt, & qui ſtultus eſt, eum parũ ſapere neceſſe eſt. Immediatis confutabis, ſi uno contrariorũ remoto, reliquum ponitur. In omnibus autem oppoſitis conſiderandum erit, ſint ne oppoſita, an non, quod facile, præter quàm in relatiuis conſequeris, ſi poteris ea, quæ tanquàm oppoſita proferuntur, ſibi ipſis cõuenientia, hoc eſt ſimul ineſſe demonſtrare. Diſperata dicuntur, quæ ſub eodẽ genere poſita diuerſis differẽtijs, uel pro, rijs ſeperantur, nobis hic ita late pateant, ut genere quoq; diuerſa diſperata dicantur, ut nõ ſubſiſtere colorem, ſubſtantiam à qualitate differre. Ab ijs ita ſumitur argumentum, ut uno quodam poſito, cætera omnia remoueantur, qđ enim aſinus eſt, id nec homo, nec equus, nec quicquam huius eſſe poteſt, & qui argẽtum decem pondo depoſuit, is tantundem auri repetere nõ debet. Diſperatũ genere, differẽtia, proprio, quòd ſoli accidat, diffi iitione, diuerſitate, uel oppoſitiõe cauſarũ, opinione quoq; inſerri poteſt, atq; uti diuerſitate horum cõprobatur, ita differentiam, proprium, diffinitionem diuerſa eſſe confirmat. Tranſumptionem appellamus, quũ magis notum ponimus uerbum, ut ex eo minus quoq; notũ appareat, ut ſi dicas ideo philoſophum non inuidere, quoniã nec ſapiẽs. Tranſumptio à nominis interpretatione differt, quoniam hic nihil exponitur, ſed notiore quod dubium eſt infertur, ibi expoſitio nominis affertur, hoc modo. Sapiẽs nõ inuidet, philoſopus amator ſapientiæ eſt, non igitur inuidet philoſopus. Coniugata dicũtur, quæ ab eodẽ deducta diuerſo modo flectũtur, ut à iuſtitia iuſtus, a, um, quæ inter ſe, & cũ ipſa iuſtitia cõiugata dicimus, ab ijs ita ſumitur argumentum, Quoniã iuſtitia uirtus eſt, idcirco iuſtum uirtuoſum eſſe neceſſe eſt. In confutatione attendere decebit, primo, ſi coniugata ſunt quæ dicuntur, neq; enim huiuſmodi ſunt quæ per ſe nõ inſunt. Vnde nec ſequitur, quoniam albus hic iniuſtus ſit, idcirco albedinem hãc iniuſtitiam eſſe, deinde an ita ſit, quẽadmodũ illa oratio ſignificat, ex qua uis argumenti fluere uidetur. Caſus dicitur nominis alicuius inflexio in aduerbiũ, ut iuſtus iuſte, malus male. A caſibus ita ducitur argumentum, quemadmodum à coniugatis. Nam quoniam Carthaginem deſtruere utile eſt, idcirco utiliter deſtrui poteſt Carthago. Diuiſio eſt oppoſitorũ diſiunctio, quæ duplex eſt, nam aut per negationem fit, aut per partitionẽ, per negationẽ ſic, aut utile eſt nobis bellum regi Perſæ indicere, aut nõ, ſed non cõfert

Diſperata. Tranſumptio. Coniugata. Caſus. Diuiſio duplex. Negatio.

indicere, quieſcere igitur utile eſt. Per partitionẽ ſex modis maxime diuiſio fit, aut cũ genus in ſubiectas formas diuiditur, ut animalium quædam ratione participant, quædam rationis omnino expertia ſunt, aut quum totum in partes quibus conſtituitur, ſeperatur, ut domus in tectum, parietes, fundamenta, aut quum uox una in diuerſas ſignificationes deſcendit, ut canis, aut ſidus, aut terreſte animal, aut piſcis. Item ſi quod ſubijcitur, in ea quæ ſibi accidũt, partiaris, ut homo aut ſanus, aut æger. ſi quod accidit diuerſis ſubiectis accommodas, ut quod ſanum eſt, aut homo eſt, aut rationis expers, uel albũ in lac, niuẽ, & cætera huius. Si quod accidit in alia quoq; accidentia partiare, ut quæ ſana ſunt, aut calida, aut frigida ſunt, ex ijs ergo omnibus ſic argumentum facimus, ut uel uno diuiſionis membro confirmato, reliquum remoueatur. Nam ſi neceſſe eſt animal aut ratione participare, aut ea priuari, hoc autem rationis particeps eſt, hoc neceſſario ratione minime priuatur, uel uno membro remoto, reliquum inferatur. Nam ſi rationis particeps nõ eſt, ratione priuari neceſſe eſt. At hoc quidem ſimili quodam modo in omnibus fieri ſolet, quæ bipartito diuidimus, quod ſi tripartito, aut etiã pluribus membris quicquam diuideremus, quũ unum aliquid ponitur, cætera negare non merebimur, uno remoto, reliqua cũ diſiunctione inferri neceſſe eſſe, quorum etiam ſi alterum improbabis, cætera ſequentur, quod fieri licet, quouſq; id quod affirmare uolumus, ui orationis inferatur. Id etiã ne nos fugiat operæpretium eſt, quod in his omnibus, quandocunq; aliquid infirmare uolumus, aut palàm id falſum, ac ideo iure negandum dicimus, negationiſq; rationem explanamus, quum oſtendimus id ab eo ſequi. ſi conceditur, quod itidem aduerſarijs ſicut & nobis nequaquam ueriſimile uideri ſolet, quare non eſſe dubium uolumus, id quoq; ex quo, quod etiam aduerſarijs negatur illatum eſt, falſum omnino uideri oportere, aut eo conceſſo, inferri quod ſequitur aſſeramus. Verum quoniam ad circunſtantias hos omnes locos reduci nemini dubium eſt, nunc ſi prius circũſtantiarũ uim breuiter aperiemus, ad quã unuſquiſq; horum circunſtantiam referatur, aut in qua fundatur exponemus, qua ex re id quoq; poterimus clare intelligere, principaliſſimas eſſe circunſtantiarũ perſonam & rem. Nam reliquas has duas cõſequi, hac præceptione aperietur. Circunſtantiæ igitur ſunt ſex, perſona, res, cauſa, locus, tempus, modus, quibus nõnulli addũt, quibus auxilijs; quam circunſtantiam materiam appellare licet. Perſona eſt, quæ ad aliquam rem confirmandam aut infirmandã capitur hominis conditio. Perſona in unaquaq; cauſa duplex eſt, nam aut ea in re uerſatur, qua de

[Margin notes: *Partitio.* — *Circunſtantiarum partes.* — *Perſona.*]

agitur,aut omnino extra eſt. Primam rurſus quadripartito partimur, in accuſatoris ſcilicet,rei,iudicis,ac teſtium perſona. Extra rem omnino eſſe dicimus,quorum autoritate,aut iudicato, aut ſententia iudices cõmoueantur,ut maiores,ut alij ab ijs iudices, qui rem præſentem audiunt,aut ij qui adſunt iudicio,& omnes qui iudiciũ hoc expectant, ut ſequantur,aut laudaturi,uituperaturiue ſint. Hæc cum ita ſint, circunſtantiam à perſona in decem partes diſtribuimus,nomen,naturam, uictum,fortunam,habitum,affectionẽ,ſtudia,facta,caſus,orationes,quibus additur etiam conſilium. Nomen eſt,quod cuiq; tanquàm propriũ, quo appelletur,uocabulum attribuitur, ut Cato ſapiens, Ariſtides iuſtus,Metellus Numidicus. Huius generis eſt,& quod nõ uni ſolum homini,uerũ etiam ciuitati, & toti prouinciæ attribuitur,ut uerſutia & perfidia Carthaginenſibus & omnino Africanis,leuitas & inconſtantia Græcis,ſuperbia Gallis. Itẽ ſciẽtia Græcis,& præcipue Atheniẽſib. militaris gloria Romanis. Naturam hic dicimus,quæ facit ut aliquid faciendum,ut non faciendum apertior perſona uideatur,qua ex re maiorem fidẽ orationi acquirimus. Hæc partim diuino,partim mortali in genere uerſatur, Diuino,ut quæ augurijs,extis,ominibus, prodigijs,oraculis ac dictis diuinitus exponuntur, ut ſi diceres ſapientiſſimum fuiſſe Socratẽ,ita enim Apollinis oraculo comprobatum eſt. Mortalium aũt genus pars in hominum, pars in beſtiarum naturam numeratur, hanc ultimam partem hic inutilem dicimus, non enim ut à perſona,ſed ut à ſimilitudine à genere beſtiarum arguimus. Hominum uero genus in ſexũ, nationem,patriam, cognationem, ætatem, dignitatemq; diſtribuimus, Sexum,ut uir,mulier, Nationẽ,ut græcus,barbarus, Patriam,ut Athenienſis,Romanus, Cognationem,hoc eſt quibus maioribus,quibus conſanguineis,ut Cornelius,uel nobilis,ignobilis, Aetatem,ut puer,iuuenis,natu grandior,ſenex. dignitatem uero in corporis, aut animi commoda uel incõmoda à natura data diuidimus,ut ualẽs,imbecillis,lõgus, breuis,formoſus,deformis,uelox,tardus,acutus,hebetior,memor,obliuioſus,prudẽs,ſtultus,timidus,audax,& quæ huiuſmodi ſunt,dũ hæc omnia nobis inſita non induſtria comparata ſint. Nam ea quidẽ non in natura,ſed in habitu ponimus. Victus eſt uitæ,qua quiſq; aut uiuit, aut uixit delectatio. Victũ in educationẽ, uſum & mores partimur. In educatione conſideramus, apud quos,quo more, cuius arbitratu educatus ſit,quos habuit artis,quã profitetur,magiſtros,quos uiuendi præceptores, In uſu,quo in negocio,quæſtum,quo artificio ſit occupatus,quomodo rem familiarem adminiſtret,qua conſuetudine domeſtica ſit in mo-

Circunſtantiarũ à perſona loci.

Nomen.

Natura.

Victus.

ribus, quo amictu, quibus amicis delectetur, luxurioſus ne ſit, an frugi, & quæ huiuſmodi ſunt. Fortuna eſt proſpera aut aduerſa rerum humanarũ mutatio, in qua quærimus, ſeruus ne ſit an liber, pecunioſus an tenuis, exul, abdicatus, an ècontra priuatus, an cum poteſtate, & ſi cũ poteſtate, iure ne an iniuria, quales liberos habeat, & ſi nõ de uiuo quæritur, quali morte affectus ſit, ac uno uerbo omnia comprehendam, felix, clarus an ècontra ſit. Habitus eſt ex induſtria comparata corporis aut animi firma, & abſoluta in aliqua re perfectio, ut uelocitas, robur, memoria, ingenium, nõ natura data, ſed ſtudio, & induſtria comparata, ut ars, & quæpiam aut ſcientia, aut commoditas quicquàm faciẽdi. Affectio eſt animi & corporis ex tempore aliqua de cauſa commutatio, ut uultus lætus, triſtis, cupiditas, metus, titubatio, incõſtans locutio, inceſſus modo citus, modo tardus. Nam hæc omnia quum conſequantur, aut horum contraria, ut in libro ſecundo diximus, ſigna eſſe ſolent. Quare aliquid factum, aut non factum facile credimus. Studium eſt animi aſſidua & uehemens ad aliquam rem applicata magna cum uoluntate occupatio, ut philoſophiæ, geometriæ, literarum. Item medicus, orator, grammaticus, Item ſtudioſus equorum, armorũ, canum, & huiuſmodi. Facta uero caſus & orationes tribus ex temporibus conſiderabimus, quid fecerit, quid ſibi ceciderit, quid dixerit, quid faciat, quid dicat, quid ſibi accidat, quid facturus ſit, quid ſibi caſurum ſit, qua ſit uſurus oratione. In quibus etiam notandum puto ea, quæ à præterito tempore trahuntur, confirmationi maxime accommodari. Nam ab eo quod ſibi accidit feciſſe, aut non feciſſe reum ſuſpicamur, quæ uero à futuro concluſioni aptiora eſſe, quid enim accidet, quid faciet, quid dicet, aut ipſe reus, aut etiam ciues, & ſocij omnes per conquæſtionem, aut amplificationem, plerunq; proferre præcipui oratores ſoliti ſunt. Conſilium eſt aliquid faciendi, aut non faciendi excogitata ratio, quod nos non perſonæ, ſed cauſæ attribuimus. Nam ſi conſilium dicimus uim, qua facile quiſquam aliquid perſpicere poteſt, id aut ad habitum, aut ad naturam pertinebit. Sin uero non eam uim, ſed rationem quæ cũ naturæ aut habitus ui excogitata ſit, faciendam nobis aut non faciendam rem eſſe oſtendit, huiuſmodi ratio & cauſæ attribuitur, & à re non à perſona certe oritur. Quare nobis, non eſſe perſonis, uidetur, attribuendum conſiliũ, nam quod habitus, aut naturæ effectus eſt, illis attribuitur. quod ad cauſam pertinet, id perſonis attribuere ſuperuacaneum eſt. Res eſt totius negocij certo ſigno conflata breuis complexio, quam bipartito diuidimus, in rem ipſam, quæ in crimen affertur, ut hominis occiſio, & in ſignum ex

Fortuna. Habitus. Affectio. Studium. Conſilium.

quo res in iudicium affertur, ut ſi occiſum hominem in deſerto ſepelires, ac ideo accuſatus eſſes, hoc eſt ſignum, in quo quũ de coniecturali dicere mus, ea quæ ab initio ſunt, fundari dicebamus. Hoc ſigno omnia quæ ſuſpicionem aliquam, tanquan ſigna conflare poſſunt, ab initio uſq; ad finem diligenter inueſtigata continentur, ac unius principalis loci uim, quem ab initio ad finem uocamus, afferunt. Hæc & cauſam continent omnem, non enim ſolum in coniecturali, ſed in omni conſtitutione inuenire neceſſe eſt. Verum in coniecturali, quũ à rebus, hoc eſt à ſignis oriantur, ab alijs illius conſtitutionis locis hæc ſeperauimus, nõ quod alij quoq; loci in ijs, quæ ab initio ſunt, non fundentur, uerum quoniam per ſe omnia, ut atrocior ſuſpicio fiat, ab initio uſq; ad finem, ante oculos poni neceſſe eſt, nõ ſine ratione ab alijs diſiunximus, quæ ſeorſum ab alijs tractata inueniuntur. In cæteris uero conſtitutionibus ea non ſeparaui mus, quoniã in nulla parte orationis inueniri poſſunt, omnia per ſe ante oculos poſita, niſi in cõcluſione per enumerationẽ. Inueniri uero etiã in ipſis quis non uiderit? nam ea cauſa, quæ ijs caret, nec conſiſtere quidem unquam poteſt. Etenim ſi tyranno perſuaſiſti tyrannidem deponere, ac præmiũ petas legibus interfectori cõſtitutũ. Quũ diffinitio ſtatus ſit. Expoſitio, primus accuſatoris locus, ſecundũ narrationẽ ea quæ ab initio ſunt, exponit, hoc modo. Ingreſſus ad tyrãnũ ſum, eũ ut tyrãnidẽ deponeret, non ſine magno periculo meo exhortari cœpi, perſuaſi, tyrannidẽ ille depoſuit, ciuitas priſtinũ ſtatũ libertatis recepit. Mihi ergo præmium legibus ijs uiris, qui tyrannidem deponunt, conſtitutum, iure debetur, hanc expoſitionem, non ut hic, ſed cum amplificatione agemus, quam uenabimur ex ijs quæ circunſtantias cõſequuntur, ijs enim in circunſtantijs, quæ rem cõſequuntur, niti atq; fundari ea, quæ ab initio ſunt, manifeſtum eſt. Diffinitio uero, qui locus defenſoris primus eſt, ab his, quæ derelicta ſunt, ex comprehenſione hac τῶν ἀπάρχῆς, ut in ſecundo diximus, inuenitur, oppoſita uero diffinitio ex ipſa comprehenſione fluit, ratiocinatio utraſq; diffinitiones in unũ colligit. Quare quoniam multis his locis comprehenſio abſoluitur, neq; ſeorſum tractatur, non ut in coniecturali ab alijs eam ſeparari, uerum alijs uim ſuam diſtribuere intelligimus, in negociali etiam ipſa res, quæ deliberationem mouet, ſi ab initio uſq; ad finem conſideratur, comprehenſio eſt. Nam quum dicimus, pacato orbe Octauianus petit Auguſtus uocari, ipſa orbis pacatio, bella, labores, ſuſcepta uulnera, aliaque huiuſmodi quibus pax parta eſt, ab initio uſq; ad finem dicuntur. Verum unius loci uim habere nõ poſſunt, quæ tamẽ, ut diximus, in concluſione adhibẽda Res.

u

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

eſt, ut aperte uideatur, an illa res fieri potuerit ab illo homine, illa cauſa,
Cauſa. illo tempore, illo modo, in illo loco. Cauſa eſt, quæ ad aliquid faciendũ
aut nõ faciendum inducit, ea diuiditur in impulſionem & ratiocinatio-
Impulſio. nem. Impulſio eſt temerarius impetus animi ad aliquid faciendũ ſine ex-
cogitatione, ut ira, nimia cupiditas, uiolentia, timor, & omnino omnis
perturbatio animi, quæ rem conſilio, & excogitatione uidere nõ ſinit.
Rõcinatio. Ratiocinatio eſt quæ cõmodorũ, aut incõmodorũ uitatione ad rẽ quã-
piam hortatur. Sed commodi & incommodi diligentem & conſideratã
rationem in tres partes diſtribuimus, nam aut adipiſcendi, aut retinen
di, aut augendi cõmodi, & ècontra, aut euitandi, aut reijciendi, aut di-
minuendi incommodi cauſa feciſſe dicimus. Ratiocinationem præterea
omnem in principalem, & acceſſoriã diuidimus. Principalis eſt, ut, uer
bi cauſa, ſi magnam hac ex re conſequeretur pecuniã, cui accedit, quod
ſe amicis etiam gratificari credidit, quod ſi nulla cauſa extra rem uidere
tur, aut ipſam rem cãm dicemus fuiſſe, aut qualitatem perſonæ conſide-
rare oportere, primum ut ſi diceres cauſam furti ipſum furtum fuiſſe al-
terum, ſi ſeditionis quẽquam accuſares, & eum ſeditioſum ſemper fuiſſe
oſtẽdas. Quæ omnia defenſor, aut omnino ita eſſe negabit, aut diminuet
aut ijs cauſam prohibitiuam opponet, de qua nunc dicemus. Prohibitio
Prohibitio. eſt cauſa quæ non faciendi rationem oſtendit, hanc prohibitiuam cau-
ſam, quam nos κωλυτικὸν αἴτιον appellamus, per ea quæ ſuperius di
cta ſunt membra diſtribui licet, nam & quia cõmodi nonnihil aut conſe
quebamur aut retinebamus, aut augebamus, & quia incõmodi aliquid
aut uitabamus, aut reijciebamus, aut diminuebamus, nõ faciẽdi cauſam
habuiſſe dicemus. Tempus eſt quod ad rem aliquã faciendã uel nõ fa-
Tempus & ciendã per ſe, uel cum opportunitate conſideratur. Id diuidimus in ſpa-
eius partes. cium & occaſionem. Spatiũ eſt pars temporis, in qua aliquid tranſigi
Spatium. poſſe conſideratur, ut hora, dies, menſis, annus, hic poterit conſiderari,
quid tarde, quid cito, aut quid tardius, quid citius fieri ſoleat. Item quan
do geſtũ ſit, adeo ne antiquitus, ut in fabularũ iam naturam conceſſerit,
ut quæ de Hercule dicuntur, aut ut res uera uideatur, quãuis ab ætatis
noſtræ memoria remota ſit, aut memoria hominũ retineatur, aut in præ
ſentia oculis cernatur, in quo id diligenter quærendũ eſt, potuerit ne ma
Occaſio. gnitudo negotij, an multitudo rerũ in eo tranſigi tempore. Occaſio
eſt temporis ad aliquid faciendum, uel non faciendum idonea facultas,
quam tripartito diuidimus, in naturalem, ſtatutam, accidentem. Natura
lis eſt, quæ accidit omnibus, eodem ferè tempore, ut meridies, nox con-

*tubia, meſsis, uindemia, calor, frigus. Statuta eſt quum conſilio certo ali
quo in tempore celebrari quicquā ordinatum ſit. hanc in publicam &
priuatam partimur. Publica eſt, quam uniuerſa ciuitas celebrat, ut dies
feſtus, ludi, bellū, pax, concio. Priuata eſt, quæ uni ſoli celebratur, ut nu
ptiæ, funus, ſomnus, conuiuiū. Accidens eſt, quæ caſu aliquo euenit, hanc
rurſus in publicā & priuatā diſtribuimus. publicam, ut peſtilentiam, ob
ſidionem. priuatam, ut famem, alicuius inopiam. Sciendū autem quod
cōmoditas, quæ addita tempori occaſionē parit, partim à tempore, par
tim à reliquis etiā circunſtantijs fluere cōſueuit. Tempus rurſus in tria
diuidi nemini dubium eſt, præteritū ſcilicet, inſtans, futurū. Locus eſt* Locus.
*ad aliquid peragendū cōmoda aut incōmoda ſpatij poſitio. Omnis locus
aut naturalis eſt, ut mare, campus, mons, fluuius. aut artificialis, ut ciui
tas, domus. Naturalem bipartito partimur, in quantitatem, & qualita-
tem. quantitatem, ut anguſtus, amplus, magnus, paruus. qualitatem, decli
uis, arduus, aſper, planus, lapidoſus, arboribus conſitus. Artificialem in
octo diſtribuimus. publicum, ut theatrum, ſtadium, platea. priuatum, ut
domus, uilla. In quo etiam quæritur alienus ne, an ipſius de quo agitur. ſa
crum, ut templum, adytum. profanum, ut lupanar. religioſum, ut ſepul-
chra maiorum. interuallū, ut lōginquitas, propinquitas. poſitionem, ut
ante poſt. habitationem, ut celebris, deſertus. In quibus ferè omnibus eti
am conſideratur, tunc ne huiuſmodi fuerit locus, qualem dicimus, an ſem
per. His enim omnibus opportunus ne conſilijs capiendis, aut agēdæ rei
fuerit, an aduerſus comprobari poteſt. Modus eſt in quo, quo nā mo-* Modus.
*do aliquid actū ſit quæritur, eius partes duæ ſunt, prudentia, & impru
dentia. Prudētiæ ratio quæritur ex his, quæ palàm, clam, ui, perſuaſio-
ne, imprudenter, audacter, captioſe, inſidioſeq; fecerit. Imprudentiæ par* Impruden-
tes quatuor ſunt, inſcitia, caſus, neceſſitas, affectio. Inſcitia ſi inſcius fece tia.
*rit. caſus ſi quid ſibi acciderit. neceſſitas ſi coactus ui rationem non uide
tur excogitare potuiſſe. Affectio ſi amore, cupiditate, miſericordia, &
huiuſmodi captus affectionibus, quod factu opus eſſet, intellexiſſe nega
tur, quæ omnia conceſſioni aptiſſima ſunt. Materiam uel facultates uo-
cant, quibus res facilius fit, aut ſine quibus confici poſſe non uidetur, ſi-
cut fuſte, gladio, laqueo, ueneno. Verum ſi quis ſubtilius conſiderat om-
nia, quæ tam perſonis, quàm negotijs attributa ſunt, quibus commodi-
tas ad rē peragendā acquiritur facultates appellare licet. Quare nō pla
cuit ſeptimā circunſtantiam ab alijs ſeparatā ponere, quoniā nō ut cæte
ræ circūſtantiæ ad negotiū reducūtur, ſic & facultas ad alias circunſtā-*

Facultas. *tias. Verum ipſæ circunſtantiæ, quũ cõmoditatem faciendi, aut nõ faciendi nobis afferunt, facultates appellantur. Nam & cõmoditatẽ loci, & temporis præcipue facultatẽ dici quis nõ uiderit? præſertim ſi pro Sexto Roſcio Ciceronem audiuit, qui maxime declarat facultatem, ut diximus eſſe, quæ cõmoditatem nobis ad aliquid faciendũ adducit, bis uerbis. Videamus nũc, & quæ facultas ſuſcipiendi maleficij fuerit. Vbi occiſus eſt Sextus Roſcius? Romæ, quid tu Roſci, ubi tunc eras? Romæ. Verum quid ad rem? & alij multi, quaſi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit. Cui ſubiungit. Age nũc, cæteras facultates quoq; conſideremus. Erat tunc multitudo Sicariorũ, id quod cõmemorauit Erutius & homines impune occidebãtur, quid ea multitudo, quæ erat? Nam primo cõmoditatem loci, deinde occaſionẽ, facultatem appellauit. Fuſtem autem & gladium, & uenenũ, ſi quis nobis obijciat, non mouebimur. Dicemus enim huiuſmodi facultates, ſi cæteris circunſtãntijs non continentur, modum non præterfugere. Sed iam tempus dari uidetur,*

Circunſtantiarũ ad negotiũ reductio. *ut oſtendámus, reliquas quoq; circunſtantias ad negotium, ſiue ad rem reduci poſſe, cui etiam locos eos, de quibus ſuperius latius diſſeruimus, attribuemus, ſi prius has circunſtantias, ne quis ex ignorantia ad coniecturam tantum pertinere arbitretur, cæterorũ quoq; ſtatuũ fundamentum eſſe, breui oſtendamus. Nam argumenta & rationes in omnibus ab ijs inueniri poſſe, ſuperius patuit. Verum hæc res, quam nunc enodabimus, etiam ad illam non parum cõfert. Nam ſi quis unde oritur ſtatus proſpexerit, is & unde magis rationes & argumenta quærat, intelliget. Ea igitur in circũſtantia fundari, uel ex ea ſtatum oriri dicimus, ex qua magis pendere cauſa uidetur, ut à perſona coniecturalis, ſi prodigi pater nullibi apparet. Neque id dicimus, quod putemus rem nullam bic in iudiciũ uenire. Affertur enim nõ apparere patrem. Qua in re τὸ χρῶ-*

Color. *μα, id eſt color innititur, ſine quo coniecturalis, niſi duplex ſit, conſiſtere non poteſt. Solam enim rem æqualem iudicium non ſuſcipere uolumus, ut in primo nobis expoſitum eſt, quare ipſa res cauſæ ſemper ferè fundamentum erit, neque idcirco ex aliarum circunſtantiarum aliqua magis pendere cauſam, quàm ex reliquis ſimul omnibus, inconueniens erit.*

A re. *A re, nõ debui pecuniam, nunquam me appellaſti, hæc à re tantũ pẽdet.* A cauſa. *A cauſa, ſi quedã ad eum utilitas ex cæde hominis deueniebat.* A loco. *A loco, modo, & temporis cõmoditate fieri coniecturã, omnibus patet.* Diffinitio à perſona. *Diffinitio à perſona, ut ſi concedis nominatim quenq̃ appellare iniuriarum eſſe actionẽ, magiſtratũ cõpellare erit actio maieſtatis. A re, auferebat Dionyſius poma, & coronas aureas, quas ſimulacra manibus*

porrectis,quaſi offerebãt,dicebat ſe accipere,nõ rapere. A cauſa,bonis dijs oblatas patheras ex templis ille ipſe capiebat, quoniã uti bonitate deorũ oporteret. A loco,priuatã ſubripuiſti pecuniã,ſed quia de templo ſacrilegiũ. A tempore,adulterũ ſolũ occidit,magno tempore poſt uxorem flentem in ſepulcura interfecit. Modo,nõ eſſe adulterã Lucretiã dolo ſubactã. In iuridiciali. C. Flamminius per ſeditionẽ legẽ Agrariã ferebat,hunc pater concionẽ plebis habentẽ,de templo eduxit. Accerſitur maieſtatis. Licuit,quia pater. A re,quia res urgebat, ut in eo qui impedimenta tradidit,exercitũ eduxit. A cauſa,quia ipſa patrem interfecit, ut adulterio uteretur. A loco,lex, Athenis uiolator decem talenta deponat,apud Lacedæmonas capite plectatur. Lacedæmonius Athenis ingenuam ſtuprauit,in Lacedæmonia reuerſus capitis accerſitur. A tempore,noctu domi tumultuantẽ. A modo,enſe irruentẽ occidi. Translationẽ bis pẽdere manifeſtũ eſt,neq; negocialis,neq; ſingularũ iuridicialis partium exempla poſuimus,quoniã illã tempore ſolũ,ac utilitate à iuridiciali ſeiungimus. Quare unde deliberationis cauſa mouetur,inde pendere negocialem patet,partes ubi nitantur uidere, ſi quis genus intelligit, difficile nõ eſt,& maxime quia exempla poſita partiũ ſunt. Neq; enim generi quod nullius ſpeciei ſit,quicq̃ dari poteſt,omniũ uero ponere, ne longiores ſimus,prætermiſimus. Præterea ex lege,more,hoc eſt conſuetudine cõmuni,aut unius ciuitatis ſtatũ pendere poſſe, quis nõ uiderit? Nam & lege ius probari,ſicuti cõſuetudine manifeſtũ eſt, & legem uel conſuetudinem quaſi ſignũ eſſe haud obſcurum eſt, ut in hoc exemplo, qui patri proditionis reo non affuerit, exhæres ſit. Lex altera,proditionis damnatus cum aduocato necetur, non affuit, petit hæreditatem, legitima eſt,& ex altera lege pendet. Lex Titia, ſi quis quæ ad ſe nõ pertinet hæreditas, eam petit,exulet, expellitur, quod exhæres ſit, negat,niſi pater abſolutus ſit.ſignũ,lex altera. Ita quæcunq; fundamenta ſtatuũ ſint ad circũſtantias ſemper reducenda,& proximũ inquirẽdũ. Sic enim ad probationẽ maior nobis copia ſuppeditabitur. Quare diligenter quærendũ,& unũ ne an plura ſint,neq; quid noſtrã cauſam magis iuuat,uidere ſufficit,ſed quod etiã aduerſario patrocinatur,non negligendũ. Nam diuerſa eſſe plerunq; neminem fugit. Etenim qui occidit in lupanari tanq̃ adulteram,re ſe magis tutatur accuſatio, quod non ſit adulteriũ in lupanari loco,confirmatur. Hæc admonitio,ut unde magis pendeat cauſa conſideremus,ad duo utiliſſima eſt. Nam & unde magis quærendæ rationes ſint, proponit, & quæcunq; à cæteris circũſtantijs inueniũtur,ſic illi intermiſcẽda oſtendit,ut ab ea,uel unquã,uel raro,uel

A tempore
A modo.

Cõmoratio breui recedamus. Cõmoratio enim qua ſit, ut in loco firmiſſimo, quo tota cauſa continetur, diutius cõmoremur, & eõdem ſæpius redeamus, bis duobus fit, loco ſtatus firmiſſimo, & unde tota pendet cauſa, quæ q̃-uis ita ſe habeant, ut loco, qui in unaquaq; conſtitutione firmiſſimus ſit, illa circunſtantia, unde cauſa pendet, plerunq; fundamentum ſit, tamen quoniã & diuerſa inueniuntur, ut in cauſa prodigi, ſi certã dicendi rationem habere uolumus, utrunq; nobis diligenter eſt exquirendũ, nunc ad propoſitũ redeamus. Omnes igitur cæteræ circunſtantiæ præter perſonã, & omnes loci ad negotiũ, ſiue ad rem quadrupliciter reducuntur. Nam partim cũ ipſo negotio continentur, partim in geſtione negotij conſiderantur, partim ſunt adiuncta negotio, partim geſtũ negotium

Cõtinentia conſequuntur. Continentia ſunt, quæ ſemper ad rem affixa nunquã ab ipſa poſſunt ſeparari, huiuſmodi eſt breuis cõplexio totius negotij, ut parentis occiſio, ſignum, ex quo cõiectura conflatur, ex quo fiunt ea quæ ab initio diximus, ut ueſtimentũ relictum, aut gladius fixus in corpore occiſi, qui arguat, à quo interfectus ſit. Cauſa deinde propter quã

Loci ĩterni. ſuſceptũ dicitur aliquid. Item quæcunq; à genere, à ſpecie differẽtia, proprio, diffinitione, toto, partibus, cauſis, effectibus, corruptionibus, uſibus dicuntur. Præterea à cõmuniter accidentibus, quoniam rei affixa ſunt, continentia dicere non erubeſcimus. In geſtione uero negotij ea uerſari dicuntur, quæ quamuis huiuſmodi ſunt, ut negotio adhæreant, poſſunt tamen etiam abſque his eſſe, quæ ſe cum negotio continent, cuiuſmodi ſunt locus, tẽpus, modus. Inter hæc & ſuperiora hoc intereſt, quod hæc & ſine ſuperioribus eſſe poſſunt, illa ſine his nunquam. Locus enim & tempus ſine ſumma facti, & cauſa, & huiuſmodi eſſe poſſunt. At factum ſine loco, & tempore, ac modo, nec conſiderari quidem poteſt. Adiunctum negotio dicimus, quod etſi ſeparatum omnino ſit, nec cohæreat, tamẽ rẽ qua de agitur, reſpicere uidetur, ut eſt maius, minus, æque, ma-

Cõſequẽtia gnum, ſimile, oppoſitum, proportio, trãſumptio. Conſequẽtia dicimus quæ conſilio, & uoluntate hominũ negotio impoſita ſunt, aut imponẽda creduntur, ut nomẽ facti, quod, uerbi gratia, hoc furtum, illud ſacrilegiũ, aut peculatus nominetur, qualem rem homines putent crudelem, tyrannicam, uiolentam, honeſtam, utilem, inuſitatam, aut contra, quæ lex ſit eius rei, quæ conſuetudo, quod iudicium, quæ actio, quæ defenſio, & cætera huiuſmodi, quæ factum aliquod confeſtim, aut ex interuallo ſolent conſequi. Verum quoniam de confirmatione ſatis dictũ eſt, qua cum etiam communiter multa de confutatione, nunc de ipſa confutatione ſeparatim dicendum putamus.

DE CONFVTATIONE.

OMnis argumentatio reprehenditur, quū aut ex
his conceſſis complexio ſequi negatur, aut ſi cō
tra firmam argumentationem æque firmam aut
firmiorem opponimus, quum aliquid ex his quæ
dicta ſunt, nō conceditur, ut facilius intelligamus
quomodo reprehēdendū ſit, per ſingulas partes
argumentationis præcepta dabunt. Propoſi= Propoſitio
tio uitioſa eſt, primo qua quod raro fit, nu nǭ fieri, quod pauci faciunt, uitioſa.
nullos facere proponimus. Item qua quod paucis in locis inuenitur, nul
libi dicimus inueniri, deinde quæ his contraria ſunt, id eſt qua quod ad
plures pertinet, ad omnes, quod crebro fit, ſemper fieri, quod multis in
locis inuenitur, ubique inueniri exponimus. Tertio uitioſa uidetur pro
poſitio, quæ qū enumeratiōe cōſtet, aut pauciora cōtinet, ǭ opus, ſit, aut
aliquid enumerat quod falſum eſt. Nā hanc uitiorū præceptionē nō ſo
lum ad ratiocinationē, ac collectionē, uerumetiā ad enumerationē, cæte
rosq; argumētationis modos referri oportere putamus, quæ ut facilius
intelligantur, exēplis quoq; declarentur. Nemo unǭ uno aſpectu in amo
rem incidit, unǭ à uiatore latro, à latrone ſemper uiator dū in eum inci
dit interficitur, nullo in loco è terra foditur aurū, omnes qui paupertate
opprimuntur, malunt quauis uia parare diuitias, ǭ officio pauperta=
tem tueri. Inimici acerrimi, quos odio habent, dū poſſunt, trucidare nō
dubitāt, quod poßides, aut emiſti, aut hæreditate habuiſti, aut ſurripui
ſti. Multa enim relicta ſunt, qđ ſi diceret ſe emiſſe, ac id reprobare poſſe
mus, aut quod nunǭ emiſſet, aut quod nō lege, nō cōſuetudine ciuitatis
emiſſet, ideo uitioſa eſſet enumeratio, quod falſi aliquid enumeratū eſſet.

Ratio uitioſa eſt quæ aut falſa eſt, aut parū firma, aut ad propoſitio= Rationis
nem nō accōmodata, falſa eſt cuius oppoſitū uerū eſt, hoc modo, Philo cōfutatio.
ſophia uitāda eſt, affert enim ſocordiā atq; deſidiā, parū firma eſt, quæ
pro amplitudine propoſitionis leuißimā affert rationē, ut. Vtile eſt ami
cos habere, habeas enim oportet, quibuſcū iocari poßis. Nō accōmoda
ta, quæ alij quoq; propoſitioni accōmodari poteſt, ut. Bonū eſt uxorē
ducere, ut habeas, quacū uiuere poßis, hoc ſorori, ac matri etiā accōmo
dari poteſt. Item uitioſa eſt ratio, quæ idem dicit, quod propoſitione ex
poſitum eſt, ut magno malo hominibus auaritia eſt. Magnus enim incō
modis īmenſa pecuniæ cupiditas genus humanū exagitat. Verū quoniā
à circūſtantijs rōnes inueniri diximus, ꝑ ſingulas breuiter quæ uitia ui

tanda ſint, dicamus. Ratio ergo, quæ à perſona capitur, uitioſa eſt, ſi ad alium quàm dictum ſit, pertinet, ac maxime ad eum ipſum, qui dicit, ut miſeri ſunt, qui uxorem ducunt, at tu duxiſti alteram. ſi non officio dicitur, ut ſi dicas oratoris eſſe, uel mendacio rem ſuam approbare, ſi animos auditorum offendit, ut ſi dicas iudices ut plurimum iniquos eſſe ſolere. ſi ſero, ac tranſacto negocio dicitur, ut ſi mihi in mentem ueniſſet Quirites nõ cõmiſiſſẽ, ut in hunc locũ res ueniſſet. Ratio quæ à reducitur uitioſa eſt, quũ equa re, quæ plura ſignificat, ꝑ certo unius rei ſignio abutimur, hoc modo. Quoniã pallet, ægrotauit. Quũ à cauſa ducimus rationem, cauendum ne alius rei, àtq; eius quàm dicimus cauſa ſit. Quũ autem à tempore & loco, conſiderandum eſt, ut huiuſmodi ſit quale dicitur, ut natura loci opportunitati temporis conueniat. Similiter de modo conſiderandum eſt, ut ueriſimiliter modus dicatur, ut rei ac perſonis conueniat, ne refelli poſſit, aut eam rem eo modo fieri nõ ſolere, aut perſonas huiuſmodi eſſe, ut eo modo uſas fuiſſe nõ facile credatur. Prætcrea ſciendum eſt, omnia huiuſmodi uitia, quæ in una circunſtantia diximus fieri ſolere, in alijs quoq; poſſe inueniri nonnunquàm, ac ſimiliter uitia ea, quæ uniuſcuiuſpiam partis eſſe diximus, in cæteris quoq; argumentationis partibus reperiri. nos autẽ ita ea digeſſimus, ſicut ſæpius fieri poſſe conſiderauimus. Quare non oportet in ijs partibus ſolum, quibus accidere dicta ſunt, ſed etiam in alijs ipſa effugere. Communiter uero & æqualiter in omnibus poſſe fieri putamus uitia. Quũ pugnãtia dicimus, quũ nihil laudari poſſe putamus, niſi aliquid uituperetur, aut ita unam rem laudamus, ut alterius in comperatione mentionem non faciamus.

Confirmationis cõfutatio.

Confirmationem rationis reprehendemus, ſi ſimile eſſe negabimus, idq; confirmabimus, quod diuerſum ſit genere, natura, ui, magnitudine, cæteriſq; rebus, quibus diuerſitatem oſtendi, ſuperius dictum eſt. Similiter ſi quid à maiore, minore, æquali, exemplo dicitur, reprehendi poterit, ſi quicquàm nanciſci poterimus aliqua de circunſtantia. Quare hoc non ita commode atq; illud fieri poſſe oſtendemus, ut ſi quis pauciores Xerſi obſtitiſſe dicit, nos plures, facilius pauciores, qui cũ Philippo ſunt ne tranſeant, efficiemus. Hoc cum à maiore dicatur, facile diluetur, ſi Leonidã, aut Sparthanos fortiſſimos uiros dicamus, Perſas deinde molles, imbelles, nõ huiuſmodi quales Philippi milites ſunt. A cauſa etiam, ſi dicamus pro libertate illos, nos parua pro re pugnare. A modo, armatos illos, nos contra, inermes. Quod ſi iudicato aliquid diceret, quam rem exemplo attribuimus, à contrarijs locis, quum confirmetur, iudicatum confutabimus. Confirmatur autem iudicatum laude eorum, qui

iudice

iudicarũt, autoritate, ſcictia, cõſtãtia, quod plurimi, uel oẽs eo iudicato utũtur. Expolitio uero quoniã per contentionem efferturà circunſtantijs, ſicut reprehendi poſſit, facile intelligetur, ſi omnia quæ iam dicta ſunt, memoriæ commendabimus. Præterea cauendum, ne de re ad rem diſputationem transferamus, niſi cauſæ anguſtijs coacti conſulto id facere mus, ut ſi quũ de muſica diſputatio ſit, ad totius ſapientiæ rationẽ trãſeamus. ad hæc ne artem quampiam, quoniam artifices ea male utantur uituperemus, cauendum eſt. In omnibus igitur argumentationis partibus aliquid non commode ſicut diximus, explanatum quærendum eſt, ſi confutas, quo confutato tota argumentatio reprehenditur. Aſſumptionem uero præter cætera etiam confutabis, ſi non recte accommodata propoſitioni uidetur. Quare qui ratiocinatione utitur, iam inde à propoſitione aſſumptionem proſpiciat. Nam niſi huiuſmodi erit propoſitio, ut altera pars eius aſſumptionis alterutra ſit, commode aſſumere non poteris, quàm obrem quod ad oſtendendum pertinet, tam propoſitioni, q̃ aſſumptioni inerit, quod probatur utriq; diuiſum. Hoc enim pacto, tanquam communi quodam & medio, quod probat certa ratione, complexionem inferre poſſumus, quæ id continebit quod in aſſumptione non repetitum, tamen ex parte utrobiq; dictum eſt. Quare quum rationum præmiſſione longior ratiocinatio eſt, ut inferendæ complexionis uis cõcluſioni addatur, propoſitio & aſſumptio ſemper repetendæ in exitu uidentur, quamuis in diſputando etiam Cicero ſoleat poſt totam ratiocinationem rationes eius collocare, quod in diſceptatione ciuili fugiendum ſemper cenſemus. Nam & minus mouet & præmeditationis, atq; artificij ſuſpicionem affert neceſſe eſt. Similiter ſi diffinitio affertur, aut quod falſa ſit aut inutilis aut non ex opinione omnium, uel maxime eorum, qui ea in re ſapientes habiti ſint, aut quod iniqua, aut turpis ſit, refutabitur. falſa oſtendetur, ſi quid ei diuerſum atq; alienum à re, quæ diffinitur ineſſe demonſtrabitur. Si uero ea, quæ in argumentatione dicta ſunt, concedenda uidentur, conſiderabimus an commode concluſionem, quam aduerſarius dixit ex conceſſis ſequi, negare poterimus, quod erit ſi aut aliud ſequitur quàm dictum ſit, aut ſi ambigue quoddam dictum in aliam partem accepimus. aut ſi quicquàm relictum ſit, id quod infertur non ſequitur, hoc modo. Si in exercitum ueniſſes, à tribunis militaribus uiſus eſſes. nõ es aũt uiſus, in exercitu ergo non fuiſti, ſequebatur, nõ igitur ueniſti. ſi ambiguũ aliter nos, aliter aduerſarius accepit, aperiẽdũ nobis erit, quomodo uocabulũ accepimus, ut ex hoc intelligatur, nõ ex eo quod in diſceptãdo cõceſſimus, ſed ex eo quod aduerſarius intellexit

Expolitio quo pacto reprehendatur.

Aſſumptionis confutatio.

cõcluſ.onẽ ſecutã hoc modo, qui indiget pecunia pecuniã non habet, res pub. pecunia indiget, res igitur publica pecuniã nõ habet. Nam hic dicemus nos intellexiſſe eum, qui indiget pecunia, illam pecuniam non habere, cuius indigeret, ex quo ſequitur egentem pecuniæ, nõ omnino carere pecunia, ſed ea cuius eget. Sæpe autem oblitum putant, quod propoſuerint aduerſarium, quare uel minima particula propoſitionis relicta, id concludunt, quod uehementer terret. Si ergo memores erimus, facile cõclusionem reprehendemus, hoc modo. Si ad illum hæreditas ueniebat, ueriſimile eſt ab illo eſſe necatũ, hoc multis rationibus confirmant, ueniebat autem ad illum hæreditas, quo confirmato inferunt, ab illo ergo occiſus eſt. Nam hic uerisimile, quod in propoſitione, poſitũ probabilem eam faciebat, in concluſione relictum grauiter uulneret aduerſarium neceſſe eſt, niſi eius memoriam teneat. Quas ob res quid propoſitum, quid aſſumptum ſit acriter intueri debemus, ut ſi quid in argumẽtationis exitu, aut additur, aut relinquitur, aut mutatur facile perſpiciamus. Nunc ſi pauca cõmunis de reprehenſione dicamus, breuiter ac minutim oſtendemus, quomodo oporteat ea, quæ difficiliora confutatu uidentur, improbare. Solutionem ergo aut ab alijs locis inferri, aut ex conſtitutionibus fieri arbitramur, ab alijs locis infertur, quemadmodum abſolutione, tranſpoſitione, ac inuerſione, comprehenſio in coniecturali, & abſolutio repulſione, diffinitio ratiocinatione ubiq; , ut in ſecũdo patuit, improbatur. Quibus ex locis, ut etiam in ſecundo diximus, ſi res urget, & cõmode fieri poteſt, ad eos ſtatus tranſiliemus, eorumq; ſtatuũ eos locos occupabimus, qui illis maxime coniuncti ſunt, quæ res, quoniã ut perutilis ita difficilis, & obſcurior eſt, uel ſolo locorũ nomine nobis ante oculos ſubiecta eſt. Per ſtatus uero ſolutio fit, ſi totum, quod ex aliquo loco proponitur, uel negamus, uel nõ id quod dicitur, aut eiuſmodi eſſe cõtendimus, uel ad præſentẽ quæſtionẽ nihil pertinere affirmamus. Negamus hoc modo, ſi quis ꝓponit ex ijs locis, quos ampliationẽ, cõparationemq; appellauimus, magnã eſſe rem geſtam, quum tyrannus perſuaſione depoſitus ſit, & multo maiorẽ, quàm ſi quis gladio, ac cæde hoc feciſſet, poſſumus hoc totum ſimul, aut ſecũdam partem negare, cui negationi ſcilicet rationes ſubijciemus, quem modum ſolutionis idcirco hic commemorare uoluimus, ut hoc maxime tunc utamur, quum hi loci, quibus aliquid ſolui ſoleat, aut non inueniuntur, aut parũ confutationis afferunt, quanquam utilius putemus, quum etiam ab alijs locis ſolutio inueniri poteſt, utrunq; complecti, ac negationis ſolutiones per inficiationem loci, ſi ſibi res patitur, quod tamen plerunq; accidit per obſiſtentiã adducere, quod

Per ſtatus ſolutio.

*quoniam ſuperiori exemplo accidere non poteſt, nō enim incidit aſſum-
ptio, quæ ampliationi, cōparationiq; ſimul opponitur, alio declaremus
exemplo. Quidam eunuchum quaſi adulterum interfecit, reus ſit cædis,
accuſator dicet magnam eſſe rem, & multo maiorem ea re, quā ipſe cæ-
dem è diffinitione profeſſus eſt, hoc totū uel partem ultimam, & per inſi-
ciationem negare, quam rationibus cōmuniemus, & per obſiſtentiam,
quam aſſumptio nobis præbet, infirmare poterimus, hoc pacto. Nō eſt
magna res hæc, nec maior, ut putas, ea quā ego cædem profiteor, quod
ſi magna etiam uideretur, tamen is dignus fuit, qui trucidaretur. Quo-
rum utrunq; rationibus ſubiectis abſoluet, quæ à ſecundarijs locis, aut
ab ijs cōſtitutionibus, quas negatio nobis reddit, quaſi à locis, uel ab ea-
rundem conſtitutionum locis oratori, qui aut paruam in dicendo con-
ſumpſit operam, uel ſine opera confluent, quod & in confirmatione ſo-
lere fieri non negamus. Hunc modū, ſi diligēter obſeruabimus, nihil erit
qđ nō ſoluere poſſe uidebimur, hac enim uia, etiā ea quæ manifeſtiſſima
& firmiſſima ſunt refutare uidebimur. Verū, ne propter breuitatem is
locus tā utilis, tam in hac facultate dicēdi neceſſarius, obſcurior uideatur
non erit nobis labor impedimento, ſingulos quoq; modos huiuſmodi cō-
futationis exponer. Ergo quæ ab aduerſarijs dicta ſunt, ut plane falſa* Modi con-
ſunt, quæ breuiter contentione plerunq; ſoluuntur, immo deridentur. futationis
Aut quamuis uera ſint, aut ueriſimilia, tamen quū habeant ex oppoſita quindecim.
*quoque parte ueri aliquid, aut ueriſimilis modo, quem iam docuimus, cō-
futantur, aut ita patent, ac animos auditorū ſic occupant, ut uere ſolue-
re uel omnino nequeamus, uel inutile ſit perſuaſis iudicibus aperte quic-
quam obijcere, quod quum acciderit, quid nobis faciēdum ſit, ordine ac
paucis exponere in animo duximus. Primus igitur huiuſmodi ſolutionis
locus eſſe uidetur, ut quum ſoluere non poſſis, aliquid inquiras, quod ad
rem pertineat, quo aduerſarium crimineris. Nam ſi ueriſimiliter eiuſdē
criminis aduerſarium accuſes, uel rei alicuius, quæ ad eandem rem,
qua de agitur, pertineat, facit hoc equidem recriminatio, ut quamuis
non ſoluas, tamen auditores conſentire uehementer cogere uidearis,
ut Cicero in oratione pro Ligario, quum is in Africa contra Cæſa-
rem fuiſſe diceretur, quoniam hoc aperte negare non poterat (res
enim ipſa exclamabat) eiuſdem criminis arguit aduerſarium, his uer-
bis. Sed hic quæro, quis putet eſſe crimen fuiſſe in Africa Ligarium?
nempe is, qui in eadem Africa eſſe uoluit, & prohibitum ſe à Ligario
queritur, & certe contra ipſum Cæſarem eſt congreſſus armatus,
quod confirmat à re, per congeriem expoſitionis ui. Hunc modum*

ſolutionis eadem in oratione, uel his uerbis expreßit Cicero. Accuſat enim eum qui cauſam habet, aut ut ego dico meliorem quàm tu, aut ut tu uis parem, non uero eiuſdem criminis, ſed etiam crudelitatis accuſat aduerſarium in eadem, nõ habet eam uim iſta accuſatio, ut Quintus Ligarius condemnetur, ſed ut necetur, hoc egit ciuis Romanus, ante te nemo, exteri iſti mores uſq; ad ſanguinem incitare ſolent odium, aut leuiũ Græcorum, aut immaniũ Barbarorum. Nam quod aliud agit? Romæ ne ſit? & cætera rationis huius. Deinde inſert, nõ tu ergo hunc patria

Secundus modus. priuare, qua caret, ſed uita uis. & cætera quæ ſequuntur. Secundus eſt locus quo certa de cauſa in aliud tempus ſoluere pollicemur, ut Demoſthenes in Androcionem, hoc enim pacto, quum uideant iudices aliud neceſſario fermè dicendũ eſſe oratori, dum ea interiecta attentius auſcultant, remouentur uehementer à priore aduerſariorum ratione, quæ tum demum confutatur, quum iam aut propoſitionis rationibus debilitata fuerit, aut auditorũ animi abducti facile in contrariam partem applicentur. Neq; huiuſmodi poſſe inueniri cauſam negauerim, in qua locus is quem ſoluere nõ poſſumus adhuc abducto, ut diximus ab eo, & alijs occupato animo auditorũ, omnino relinquendus uideretur.

Tertius. Tertius eſt modus, quum aduerſarij propoſitionem ita concedimus, ut aduerſarium ſolum in eo crimine obuerſatum oſtendamus, ut in oratione pro Aulo Cluentio, quum pateret iudicibus corruptũ fuiſſe iudicium, nec id negare ullo modo poſſet, mirabilis ille orator corruptũ quidem iudicium confitetur, nec itidem eiuſdem criminis utrunq; ſed ſolũ Opianicum reum dicit. Quid ergo, inquit, negas ne illud iudicium eſſe corruptum? non nego, ſed ab hoc corruptum non eſſe confirmo. à quo igitur eſt corruptũ? opinor primũ & ſi incertum fuiſſet, quiſnã exitus illius iudicij futurus eſſet. Et pro P. Sylla. Lõge abeſt regni ſuſpicio. Si quæris, qui ſunt Romæ regnum occupare conati, ut ne replices, annalium memoriam ex domeſticis imaginibus inuenies. Hũc modũ, quoniã & à factis palàm improbaturus erat, cum deriſione protulit Turnus apud Vergiliũ in undecimo. Méque timoris Argue tu Drance, quoniã tot ſtragis aceruos Teucrorum tua dextra dedit, paſſimq; trophæis Inſignis agros. poſſit quid uiuida uirtus Experiare licet, nec lõge ſcilicet hoſtes Quærendi nobis, circunſtant undiq; muros. Imus in aduerſos? quid ceſſas? an tibi Mauors Ventoſa in lingua pedibusq; fugacibus iſtis Semper erit? Pulſus ego. In quo illud mirãdum, quod quũ à factis totum hunc locum ſolueret ſua Dranci, & quidem amara cũ deriſione attribuit, & eum ſolum timoris uitio contineri aſſerit, ad aperta deinde

*irriſione,quoniam non fugiſſe dicere non poterat,recte facta timori op=
ponit,ut paulopoſt repetemus. Quartus eſt modus,quũ honeſte aliquid* Quartus.
*factum eſſe, aut fieri poſſe negare non poſſumus,ac ideo honeſtatem qui
dem concedimus,utile uero ei opponimus, uel èconuerſo,ut Demoſthe=
nes, quũ Aeſchynes diceret prauos Phocẽſes, & iure perditos fuiſſe,nõ
negauit,uerũ utile reipublicæ fuiſſe affirmat eos incolumes fuiſſe. Quin* Quintus.
*tus modus eſt,quum id quod ſoluere non potes, non tam ad cauſam per
tinere dicis,quàm id quod aut dici ab aduerſarijs ueriſimiliter nõ poteſt,
aut ſi diceretur facile ſolui poteſt.ut Demoſthenes in Timocratem, &
Cicero pro Sexto Roſcio. nã quũ diceret aduerſarius eã cãm incitaſſe,
Roſcium ad patrem interficiendum, quod alterũ filium ſecum in urbe,
ſecum in conuiuio, ſecum in delicijs,alijsq́; urbanis pater habuiſſet,Sex
tum à ſe procul in operibus duris, ac ruſticis relegaſſet,non poterat hoc
negare ipſis etiam apertũ iudicibus Cicero. Quare quum à cauſa argu=
eret aduerſarius,ipſe à uita,natura,moribusq́; Roſcij,à quibus non ita
bene adiuuabantur aduerſarij,eos debuiſſe argumenta ducere obijcit.
Quare ab ijs quæ tam uera, quàm uериſimilia erant,optime ad ea quæ
refutata etiam per ſe erant, animos auditorum hoc modo conatur abdu
cere. In hoc tanto,tam atroci,tam ſingulari maleficio,quod ita raro exti
tit, ut ſi quando auditũ ſit, portenti,ac prodigij ſimile numeretur. Qui=
bus tandem te Eruti argumentis accuſatorem cenſes uti oportere? nón
ne & audiciam eius,qui in crimen uocetur ſingularem oſtendere,& mo
res feros immanemq́; naturam, & uitam uitijs flagitijsq́; omnibus dedi
tam,& deniq; omnia ad perniciem profligata,atq; perdita. Quorum tu
nihil in Sextum Roſcium,ne obijciendi quidem cauſa cõtuliſti? patrem
occidit Sextus Roſcius,qui homo adoleſcẽtulus,corruptus eſt. Sextus* Sextus.
*modus eſt,quum id quod uehementer ueriſimile uidetur,cauſa quadam
accõmodata ſoluitur,quæ cauſa uidelicet huiuſmodi eſſe debet, ut quã=
uis ficta ſit,tamẽ aut infamia perſonæ, aut rumore aliquo aut ſuſpiciõe,
aut euentu rerũ uera eſſe uideatur. Quare diligenter tota cauſa perſpi=
cienda eſt,ut qđ fingitur,ijs quæ facta ſunt,quæq́; manifeſta ſunt,conue
nire uideatur. Septimus modus eſt,quo totum quod dicitur,ut facilius cõ* Septimus.
*futari poſſit,in partes diuidimus,& unumquodq; per ſe debilitamus. Is
modus tunc maxime adhibendus eſt,quum id quod ab aduerſario dici=
tur,huiuſmodi eſt,ut una pars alterã confirmare uideatur. Quare ſi cõ
nexione quadam, aut complicatione partium inſolubilis obiectio aduer
ſarij eſſe uideatur, nos ut facilius rem noſtrã agamus, unumquodq; per
ſe conſiderabimus,deinde ſi cõmodum uidebitur,totum etiam ſimul ag=*

gredienur. Quod ſi obiectionis partes, etiam per ſe facile ſolui non poſſunt, non erit abre unamquamque aliquo iſtorum modorum, quos expoſuimus, quosq; exponemus, labefactare, ut Demoſthenes, quũ diceret Aeſchynes propter pacem Cherroneſum Athenieſibus ſuper eſſe, & pacem eſſe pro bello, & trecentas triremes præparatas habere remp. tripartito obiectionem hanc totam diuiſit orator, ac primam quidem partem recriminatione, ſecundam in cõmoditatem, tertiã ex Philippi commoditate labefactauit. Hæc latius expoſui, ut intelligamus, nõ recriminationem ſolum, ſed incõmodum noſtrum, & hoſtiũ cõmodum

Octauus modus. poſſe nonnunq̃ inſolubiles obiectiones diruere. Octauus modus eſt, quũ ea quæ contra nos dicuntur ab aduerſario, non tanq̃ obiectiones nobis illatas ad ſoluendũ proponimus, uerũ ita ſolutiones afferũtur, ut obiectiones ſileãtur, qd' quũ accidit narrationi potius q̃ cõfutationi oratio

Nonus. ſimilis eſſe debet. Nonus modus eſt, quũ aliqd inuenimus, qd' cauendũ eſſe ab aduerſario dicimus, qua ratione ei conſulendo, ac eius rei periculum aperiendo, quam ille firmam rationem putauit, quũ eius beneuolentia moueri uideamur, facile poterimus effugere, ut Demoſthenes, cuius ſimile Ciceronis illud pro P. Sylla. Sed tamen te à me pro magnis cauſis noſtræ neceßitudinis monendum eſſe etiam atq; etiam puto. Nõ poſſunt omnes eſſe patritij. Si uerum quæris, ne curant quidem, nec ſe æquales tui propter iſtam cauſam abs te anteiri putãt, ac ſi tibi nos peregrini uidemur, quorũ iam & nomen, & honos inueterauit, & huic urbi, & hominum famæ, ac ſermonibus, quam tibi illos competitores tuos peregrinos uideri neceſſe erit, qui iam ex tota Italia delecti, tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quenq̃ peregrinum appelles, ne peregrinorum ſuffragijs obruare. Hoc in difficili ſolutu obiectione quærendum eſt, Cicero tamen hic in facile poſuit. Neque enim qui ex municipijs erant peregrini Romæ habebantur. Vbiq; enim ferè omnia conſequitur, ne quas æternitati mandabat orationes, eis quicquam deeſſe uideretur. Itaque nonnunquam etiam in facilibus, & aperte ſoluit, & monet, & precatur, & terret, alijsq; utitur modis, ut & copiam ſuam oſtendat, & facilius opprimat aduerſarium, quod & in hoc ipſo, quod propoſuimus facit. Nam quũ dicit neminem unquam hoc M. Catoni, Tit. coruncano, Curioni, Caio Mario, alijsq; compluribus, qui municipes erant obieciſſe, opinione omnium & uſu ſoluit. monet deinde, ac terret poſtremo. primo utitur modo, quum & enim eum municipalem materno genere fuiſſe dicat.

Decimus. Decimus modus eſt, quum non quod nobis opponitur, ſed quod ſequitur, aut præcedit, ſi ad ſoluendum facilius eſt, aggrediemur, ut Demoſthenes in Leptinem, quum enim diceret

Leptines reuocandas eſſe uacationis donationes, quoniam multi non di gni uacatione donati ſunt, atque hoc negare Demoſthenes tam manife- ſtum non poſſet, hoc modo intulit ſolutionem. Quoniam nonnulli indi- gni uacatione donati ſunt, idcirco cenſet Leptines etiam ab iis qui bene meriti de republica ſunt, eripiendas ingrate uacationes. Nam hic hoc ul timum, quod tanquam conſequens poſuit, cuius ſoluere facillimum eſt. Vndecimus eſt modus quum multitudine rerũ auditor ita opprimitur, Vndecimus *ut obliuione eius abiectionis quam ſoluere non poteſt, capiatur, ut De- moſthenes in Aeſchynem, quum enim diceret Aeſchynes Creſobletem, antequam ipſe profectus eſſet, deuictum fuiſſe, aliarum obiectionũ mul- titudine, ſolutionumq́; copia, ita confudit auditores, ut uel è manibus ip- ſius Aeſchynis elapſus, quod optimum inter omnes rationes Aeſchynis erat, præteriiſſet. Duodecimus modus eſt, quum obiectionem quidem* XII. *non reprehendimus, ſed aduerſarii intentionem improbamus.*

Tertiusdecimus modus eſt, quum nomen pro nomine ponimus, ut De XIII. *moſthenes pro Cteſiphonte, ἀντὶ τοῦ ἀνηγόρευσε, quod lege prohi- bitum erat, ἐσήγαγε dixit, ut ſi quis non exules, ſed ui eiectos reduce- re affirmaret. Quartusdecimus modus eſt, quũ aduerſarius nos lege* XIIII. *urget, ac nos multa dicimus præterire, quæ ad eã rem pertineant, ſola uero intentione legislatoris, quod ex lege obiicitur, aut ſoluimus, aut ſol uere uidemur, ut Demoſthenes pro Cteſiphonte. Quintusdecimus* XV. *modus eſt, quum ex utraque parte ſimilis quædam ad cauſam afferri ui- detur ratio, quod quum accidit, comparatione opus eſt, qua rationem ad uerſariorum reprimamus, noſtram extollamus, ut ſi ex utraq; parte te- ſtes afferentur, ex uita & autoritate, ac conſtantia teſtes noſtros effe- remus, ex contrariis locis aduerſarii teſtes contemnendos oſtendemus. Huic ſimile eſt illud Demoſthenicõ in Cononem, cum enim uterq; iureiu rando cauſam ſuam affirmaret, impium illum, & nefarium hominem reiiciendum dicit, ſe pium ac religioſum accipiendum. Præter hæc & ri ſum mouere in difficili obiectione profuit, & factis falſum oſtendere, quod palàm negare non poſſumus, & difficiliora difficilibus opponere artis eſt, Vt Vergilius in decimo, Aeneas ignarus abeſt, ignarus & ab- ſit. & in undecimo. Pulſus ego? aut quiſquam merito fœdiſſime pulſum Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim, Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe uidebit Procubuiſſe domum, atq; exutos Arcadas ar- mis? Haud ita me experti Bitias & Pãdarus ingens, Et quos mille ui ros uictor ſub Tartara miſi, Incluſus muris &c. Itẽ in Bucolico, Dic q bus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Tris pateat cœli, ſpatiũ nõ am*

pliꝰ ulnas, Dic quibus in terris inſcripti nomina regum Naſcantur flo res, & phillida ſolus habeto. His rectè habitis, ac exercitatione firma tis, illud maxime oratoris eſt, ut argumenta omnia, & rationes ex eiſdē locis ſic ad cauſam accõmodet, quo cæteris cauſis cõuenire nullo modo poßint. Hæc enim res & artem occultat maxime, & auditoris animū, ut credat compellit, quippe qui nõ extrinſecus ad cauſam attrahi uideat argumenta, ſed ex ipſius cauſæ natura profluere. Nam quæ foris adduci uidentur, nec perſuadent, nec gratiam ullam habent, & quum ſe artificio quodam ficta oſtendant, cauillationes potius quàm rationes appellarim, quæ res, ut uel digito tangatur, non grauabimur breuiter unam cauſam exponere. Captis Thebis tabulæ, quibus Theſſalos centū talenta Thebanis debere continebatur, ad Alexandrum delatæ ſunt. Is debitum id Theſſalis donare dixit, tabulasq́; lacerauit, poſt aliquot annos Caſſander, qui Macedoniæ poſt Alexandrum regnauit, quū Thebanos reſtituiſſet diem ſuum obijt. Pacata Græcia Thebani apud Amphiteonas, cõmune totius Græciæ iudicium à Theſſalis C.T. petunt, hic quoniam donaſſe Alexandrum ita conſtare uolumus, quemadmodum Caſſandrum reſtituiſſe, duo nobis eſſe uidentur, unde maxime cauſa de pendeat. Si Alexander iure donare potuit, aut ſi qui reſtituit, eo iure re ſtituere & uoluit, & potuit, ut quæ facta ſunt pro infectis habeantur. Quare à rebus primum, deinde à perſonis hanc cauſam pendere dicendum. Hæc ex re illud etiam pateat, quod qui unde cauſa pendeat, intelligit, is & diuiſionem, & ſtatū tum principalem, tum acceſſorios & incidentes melius percipit. Verum in hanc cauſam, quæ iuridicialis abſoluta eſt, pauca ex alijs ſtatus locis, ex partibus iuris, & diffinitione omnia ferè inueniuntur, quod ut plurimū accidit, quū cauſa priuata ſit. Neq; enim differt, ſi duo ne inter ſe populi, aut duo quis homines in petitiõe contendant. Dicent ergo Thebani, quum donare ſit, quod iure ſuum alicuius eſt ſponte ad alium deferre, donare Alexandrum quod ſuum non fuit, non potuiſſe, non fuiſſe ſuum, quod armis ablatum, non niſi armis retineri poſſit, ſuum unuſquiſq; iure nõ armis poßideat, nec eſſe arma, ubi iudex, nec iudicem ubi arma, iudicio uim oppoſitā eſſe, quare quod ille ui ſuum fecerat, iudicio iure ſuum fuiſſe comprobari nõ poteſt. Quã obrem, quod quum arma ualebant, ui donatū fuerat, id iudicio reſtitui debet, ut quemadmodū quæ iudicio decernuntur plerunq; armis inique reſcinduntur, ſic ui facta non iniuria iudicijs repudientur. Item donat quis quod habuit, ius noſtrum Alexander nunquam habuit, nam niſi quod manu teneri poteſt, ui non habetur, ius incorporale eſſe, quare do natione

Exemplum argumentationum, rationumq́;.

Id eſt centū talentorū.

natione in alium, aut teſtamento in hæredem tranſire poſſe, ui eripi non poſſe, aliam uictoris, aliam hæredis eſſe conditionem, quoniam ad hunc ius cum re, ad illum res tantum tranſeat. Ad hæc ſi maxime ſubiecto-rum ius in uictorē tranſire poſsit, non omnes ſubiectos Alexandro The-banos fuiſſe, plurimos profugiſſe, qui quū liberi ſemper uixerint, ac nūc in patriam reducti ſint, illis pecunias poſt euerſionem urbis nō Alexan-dro ſubiectis Theſſalos debuiſſe, quod reipub. debetur, omnibus debetur incolumi ciuitate urbe capta ijs deberi, qui non ſeruiunt, ſeruos nullum ius ciuitatis retinere. Præterea ſi etiam potuiſſet Alexander iure dona-re, quod non potuit, Thebanis à Caſſandro reſtitutis ius omne reſtitu-tum, ac ut quos ille euertit, iſte reſtituit, ita quod ille ui ereptum dona-uit, iſte in integrum reduxit, uterque Macedonum rex fuit. Si quoni-am unus in ſeruitutem liberos detraxit, donatio ualuit, ualeat nunc no-ſtri iuris recuperatio, quum in libertatem per alterū pie reducti ſumus. Si quoniam ſubiecit ille inique nos, atque impie, quod donatū fuit, pro tempore ualuit, nunc reſtitutio ſancte facta ualeat in integrum. Si alie-num ius ereptum à Macedonum rege donari potuit, cur non poteſt ab eorundem rege noſtrum nobis donari? Fingite nunc Theſſali, nō uos no-bis, ſed nos uobis debuiſſe, ſi petentibus pecuniā reſponderemus, remp. diruptam fuiſſe, nunc reſtitutam, nihil debere, quis nos iure dicere aſſe-reret? non enim ſumus alij reſtituti atque fuimus, quū eſſemus incolu-mes. Quod ergo repetere iure ſi nobis creditum eſſet, poſſetis, id quum debeatis nō redditis? Fingite nunc Alexandrū habitis tabulis exegiſſe à Theſſalis, C. hæc talēta uoluiſſe, ad uos iudices ueniſſe, dediſſetis? nō opi-nor, cur ita? quoniam quod non dedit repetere iniuſtum putaretis, quo-niam uictor armis, quæ inuenit tenet, quæ in ciuitate, quam uicit, nō in-uenit, nec requirit quidem, quod ergo exigere iure non potuiſſet, id qui donare potuit? ſed uictor fuit, armis nos oppreſsit, ergo quouſq; arma ualebant, ui noſtrum habuit, nunc armis depoſitis, & ui eiecta, noſtra nobis reſtituta ſunt. At quoniā relata gratia homines inter ſe contine-at, maxime cōſiderare debetis Theſſali, quam nobis pro meritis gratiā referatis, quum nullam habeatis. Nam profecto neq; nos ſi donabatur, quod nobis eripi uidebatis, ſi quid uel pietatis, uel gratiæ in uobis erat, acceptare debebatis, neque id ego paruum putauerim, quod eam ciuita-tem, quæ pecunijs ſuis uos ſubleuauerit, nō modo nō alleuiaſtis oppreſ-ſam, ſed iam etiam reſtitutam, quātū in uobis eſt, extinguere ſtudeatis, hic & qua mente Alexāder donauit, & Caſſander reſtituit quæri poſ-ſet, adhæc ſi poſſent in eos mihi, quod ipſi Alexandrum contra Theba

nos iniuria concitaſſent, atq; totam Græciam conturbaſſent, non paruã in eos accumularent inuidiam. Cui indignationi commiſeratio coniungi poſſet, quod ſatis ſit per eos antiquiſsimam urbem diruptam fuiſſe, & erit amplior deſcriptio captiuitatis nunc reſtitutis, ſi pecunijs ſuis per Theſſalos priuabuntur. Altera erit captiuitas. Theſſali contra donare unumquemq; poſſe ſuum creditum, ad Alexandrum perueniſſe, quoniã uictor, neq; quicquam poſſe magis ſuum alicuius eſſe, quàm quod armis adeptus ſit, neque magis rẽ quàm ius ad uictorem tranſire, quippe quũ nihil ab eo iure repeti poſsit, quod ſi non eſſet, quæ perturbationes omnium eſſent conſiderate. Nullus eſt, qui quod poſsideat, id natura habeat, ſed aut uacuas prouincias occuparũt homines, aut alijs expulſis eas tenuerunt, primum fieri poſſe credimus, alterũ quotidie uidemus, quod ſi uictoris iure non ſunt, quæ armis habuit, iam inuenietis, qui Thebas iure à uobis repetent. Quare nunquam armis habitũ iudicio repetitũ eſt, nam quæ armis ablata ſunt, iure reſtitui niſi armis nõ poſſunt, quod omnes præter Thebanos intelligũt. Nullus enim præter eos depoſitis armis à uictore, quod bello amiſerat, in iudicio petit. Reſtituit Caſſander, quod reſtituere poterat, poſteriores reges priorũ facta reſcindere non ſolent, neque ſi uelint, iure poſſent. Quare quod nobis ab Alexandro donatũ erat, alijs dare Caſſander nõ poterat, ſed dedit quod habuit, tabulas has multo ante in manibus noſtris fuiſſe, quàm regnare Caſſander cœpiſſet, quis ignorat? At quoniam non eſſe iudicem ubi arma, dicis, miror cur à iudicibus petis quod armis ablatum fateare, & quum reſcindi iudicia ui armorum concedas, cur uis armis facta iudicio repudiari? Nã idem eodem plus & minus poſſe qui poterit, arma iudicijs plus poſſunt, tu quod armis factum eſt iudicio corrigere uis? At manu ius haberi non poteſt, ſed habitæ ſunt tabulæ, & magis in uictorem, quàm in hæredem, tam ius quàm rem tranſire non intelligis? hæres in pace ſolum, quod ſibi relictũ eſt, poſsidet. armis plerunq; amittit uictor, quod gladio conſecutus eſt ſacta pace iure non reddet. Præterea ſi quæ manu habuerũt uictores, iure tenent, quod concedere uideris, & ius earum rerum ad eos tranſire cõcedas neceſſe eſt. Etenim qui poteſt res iure ad aliquem tranſire, ſi uis non tranſit, niſi rem quoque iniuria teneri à uictore contendis? ſed iure non repetitur. Si non omnes ſibi ſubiecit Thebanos Alexander, at ciuitatem ſubiecit, & profugi illius ciuitatis, è qua profugerunt, ciues non ſunt, quod ut clare uideas, finge profugos ante reſtitutionem pecuniam repetiſſe, nullus iure illis reddet, neque enim armis expulſi eis unquam ciuitatis è qua pulſi ſunt iura, niſi armis repetere poſſet. Quare nõ illis,

ſed reipublicæ Thebanorum debeamus,& eruta erat. Fingite nunc ni hil nobis Alexandrũ donaſſe,iure tamen non redderemus. Nam ſi reſti tuta ciuitas omnia de nouo repat,leges,iudicia mœnia, quæ diuturnio= ra,quàm creditũ,ſunt, cur quod primæ ciuitati debebatur, huic quoq; deberi arbitramini? Inuehentur quod ius gentium ſoli Thebani cõten= dant,& petent,ne in eis primum ius cõmune deſeratur. Hinc iam cla= re uideri arbitror,quonam modo à locis ad cauſam accõmodatis ita du cantur argumenta,ut alij cauſæ conuenire non poſſint, & quod prin= cipales,hoc eſt conſtitutionum loci ſecundarios amplectantur,illisq; cõ firmantur,quamuis nonnunquã èconuerſo fieri poſſe non negauerim. Præterea in principalibus locis integras argumẽtationes fundari, à ſe cundarijs rationes,confirmationes,expolitionesq; inueniri, quãuis & à principalibus hoc fieri ſoleat. Neque enim oratoria præcepta huiuſ= modi ſunt,ut aliter ſe habere non poßint,ſed dicuntur quidem,quæ ſæ= pius fiunt,orator uero iudicio ſuo prout cauſa poſtulat omnia cõmuta= bit. Nam hoc artis maxime eſt,quod ars præcepit ad cõmoditatem cau ſæ ex arte immutare. Verum,ut quod dicebamus, autoritate quoq; Ci= ceronis firmetur, à Miloniana exemplum argumentationis propona= mus,in quo à partibus iuris,qui locus in iudiciali principalis eſt,tota ar gumentatio abſoluitur. Negant intueri lucem fas eſſe ei,qui à ſe homi= nem occiſum fateatur.In qua tandẽ urbe homines ſtultißimi diſputant, nempe in ea, quæ primum iudicium de capite uidit Marci Oratij for= tißimi uiri,qui non dum libera ciuitate,tamen populi Romani comitijs liberatus eſt, cum ſua manu ſororem interfectam eſſe fateretur. Hic iam obiectionem propoſitam uides,& ſolutionem allatam à iudicato. Con= ſuetudo deinde additur & autoritas, quam ad iudicatũ reducimus. An eſt quiſquã qui hoc ignoret, quũ de homine occiſo quæratur,aut nega= ri ſolere omnino eſſe factum,aut recte,ac iure factum eſſe defendi? niſi uero exiſtimatis dementem P. Africanum fuiſſe,qui quũ à Carbone tri buno plebis in concione ſeditioſe interrogaretur, quid de T. Gracchi morte ſentiret, reſpondit iure cæſum uideri,neque enim poſſet aut Ha la ille Seruilius,aut P. Naſica,aut L. Opimius, aut Marius,aut me cõ= ſule ſenatus non nefarius haberi,ſi ſceleratos ciues interfici nefas eſſet. Itaque hoc iudices non ſine cauſa fictis fabulis homines doctißimi me= moriæ tradiderunt,quum qui patris ulciſcendi cauſa, matrẽ necauiſſet, uariatis hominum ſententijs,non ſolum humana, ſed etiam ſapientißi= mæ deæ ſententia liberatum. Hoc ultimũ à iudicato, prius ab exemplo, quod tamen ad iudicatum reducimus excogitatum eſt, & per oppo=

Aliud exẽ= plum.

ſitionem dictum, cui tamen quoniam facile intelligitur oppoſitũ deeſt, nam quum conſequens negatur, priorem oppoſitionis partẽ dicere, cætera auditoribus relinquere, & à conſequente in antecedens orationem torquere uehementius eſt, & ſimplex uidetur concluſio. A lege deinde rationem adducet. Quod ſi duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo diurnum, aut ſi ſe telo defenderit, interfici impune uoluerũt, quis eſt qui quoquo modo quis interfectus ſit puniendũ putet? quum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipſis porrigi legibus. Atqui ſi tempus eſt ullũ iure hominis necandi, quæ multa ſunt, certe illud eſt non modo iuſtum, uerum etiam neceſſariũ, quũ uis ui illata defenditur. Pudicitiam quũ eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris interfectus ab eo eſt, cui uim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculoſe, quàm perpeti turpiter maluit, atque hunc ille ſummus uir ſcelere ſolutum, periculo liberauit. Aſſumptio rem ipſam, qua de agitur, aſſumit, quare mihi quod præceſſerat ad ſuperiora potius, quàm ad aſſumptionem pertinere uidetur, quod ſi quis aſſumptionem, nam uis illata à Milone depulſa eſt, illud diceret, atq; ſi tempus eſt, latius ipſa res aſſumpta eſt, id uero, quod modo ſequitur, ipſam rem aſſumit, & ex uſui adiuncto, natura, æquo & bono, & lege comprobatur. Inſidiatori uero & latroni quæ poteſt afferri iniuſta nex? quid comitatus noſtri? quid gladij uolunt, quos habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret? Eſt igitur hæc iudices non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, uerum arripuimus, hauſimus, & expreſſimus, ad quã non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus, ut ſi uita noſtra in aliquas inſidias, ſi in uim, in bella, aut latronum, aut inimicorũ incidiſſet, honeſta omnis ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma, nec ſe expectari iubent, quũ ei, qui expectare uelit, ante iniuſta pœna luenda ſit, quàm iuſta repetẽda, & perſapienter, & quodam modo tacite dat ipſa lex poteſtatẽ defendendi, quæ non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa uetat, ut quum cauſa non telum quæreretur, qui ſui defendendi cauſa telo uſus eſſet, non hominis occidendi cauſa habuiſſe telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in cauſa iudices. Non enim dubito quin probaturus ſim uobis defenſionem meam, ſi id memineritis quod obliuiſci nõ poteritis, inſidiatorem iure interfici poſſe. Hac ex concluſione, illa quam diximus, aſſumptio cõfirmatur. Verum ex hoc ratiocinationis ordine illud etiam mihi in mentem uenit, ex omnibus locis alicuius ſtatus unicam argumentationem componi poſſe, ſed hæc ſufficiant. Nam de dicendi gene

ribus atque modis dicere, ut aſpere ſoluat, cōfiſus probet, à ſplēdore deinde ad acrimoniam deſcendat, aſperitatis ſchema immiſceat, ſplendorem recipiat, acriter aſſumat, uelociter naturæ uis oculis ſubijciat, eiq; immoretur, cæteraq; huiuſmodi, & ſi non extra rem, ſtultū tamen eſſet prius quàm dicēdi formæ percipiantur, cur hæ potius quàm illæ, curq; ita permixtæ ſchematis membris, Methodo, alijsq; huiuſmodi, quibus cōfuſæ ſimplices, unam reddunt, ratione certa explicare uelle. Quare de confirmatione & confutatione ſatis dictum eſt.

DE PERORATIONE.

NVnc ſi de peroratione dixerimus, huic uolumini modum imponemus. Peroratio eſt artificioſius terminus orationis. Perorationis quam nos epilogū dicimus, tres partes ſunt, enumeratio, indignatio, conqueſtio. (Perorationis partes.) *Enumeratio eſt per quam res diffuſius dictæ, comminiſcendi cauſa unū in locū coguntur, hanc non ab exordio, neq; à narratione, ſed à diuiſione incipere neceſſe eſt, deinde non omnia quæ dicta ſunt, ſed breuiter ac paucis uerbis uim uniuſcuiuſq; argumentationis ſub aſpectum ſubijciemus, qua in re maxima uarietas adhibenda eſt, nec ſi ſemper eodē modo enumeremus, aut artificio facere uideamus, aut in faſtidiū, ac ſatietatem orationis incurramus. Variabitur ergo enumeratio dupliciter, aut ordine, aut tractatione.* (Enumeratio quibus modis.) *& ordine rurſus bipartito, aut quū tam confirmatio, quàm confutatio ſimul repetuntur, aut quum ſeorſum, ac ſeparatim à confirmatione repetitur confutatio. Nam confutationis quoque firmiſsimas ac probatiſsimas partes in enumeratione aſſumi poſſe, manifeſtum eſt, ac coniunctim quidem repetere multo artificioſius atq; uehementius, dum cōmode fiat putamus. nam quū quid dixeris oſtendas, atq; quod contra illud afferebatur ab aduerſarijs, quemadmodū diluiſti, demonſtres, mirabili hoc artificio, ut ibi credat auditor nimirum compellitur, quod ſi ſeorſum ac disiunctim confutationis enumerationem à confirmationis ponendam arbitramur (nam etiam accidere poteſt, ut hoc potius faciendum ſit, quàm illud) id quoq; dupliciter fieri poteſt, etenim aut à confutatione prius, aut à confirmatione incipere, deinde alterutra abſoluta ad alteram tranſgredi neceſſe eſt. Communiter autem ſiue coniunctim, ſiue disiunctim enumeras tribus modis, commutatione ordinis uarius erit, quū partes diuiſionis expones, & quibus rebus unamquāq;*

*conſirmaſti breui oſtendis, quum partitionem quidem prætermittis, cõ
ſirmationis autem firmiores rationes perſequere, quum non à diuiſiõe
aut confirmationis principio, uerum ab ea, quam nuperrime diximus
argumentatione quæcunq; firmiora uiderentur, repetimus uſq; ad diui
ſionem, quã ſi hoc ordine dicimus, prætermittẽdã cenſeo. Ac de ordine
quidem & diſpoſitione perorationis hæc in præſentiarum ſufficiant.
Actione autem uariabis, ſi aut perſonæ, aut rei orationẽ attribuis. per
ſonæ, aut noſtræ, aut alienæ, qua grauitatis ac ponderis plurimũ apud
auditores habere uideatur, quam actionem ita proferre poſſumus, ut
omni ordinis modo cauſam exornemus, ac nunc à diuiſione, nunc ab ini
tio confirmationis, ſiue confutationis, nunc à fine incipiemus, hoc mo-
do. Quũ hæc ita ſint, quid putatis nunc iudices ſcriptorem legis, ſi ad-
eſſet dicturum, nónne his apud uos uteretur uerbis? Quid dubitatis iu
dices, legibus hunc è ciuitate depellere, quum hoc & hoc uobis demon
ſtratum ſit, illud planum factum. Rei autem actio attribuitur, ſi urbi,
aut legi, aut alicui rei oratio accommodatur, quo in genere omnibus or
dinis modis uarietatem poſſe acquiri perſpicuũ eſt, hoc modo. Quod ſi
leges loqui poſſent, nón ne apud uos ſic quererẽtur? Quidnam amplius
iudices deſideratis, quũ nobis hoc & hoc planũ factũ ſit? In omni autẽ
enumeratione nõ totas argumẽtationes, ſed id quod in unaquaque gra-
uiſſimum uidetur, colligendum eſt, ita breuiter & clare, ut non omnino,*

Indignatio quæ & amplificatio.

*ſed memoria renouetur. Indignatio eſt oratio, per quam grauis in rem
offenſio, aut magnum in hominem odium inſtigationis auditorũ cauſa
concitatur huius indignationis, quam etiã amplificationem appellare
licet. Duplices ſunt loci, proprij ſcilicet atq; cõmunes, proprij ſunt, qui
bus rem diligenter expoſitione omnium, quæ conſequi eam poſſe uiden
tur, amplificamus. Quare circunſtãtiæ omnes hic ita cõſiderandæ ſunt,
ut non quemadmodum in alijs orationis partibus, ad aliquid compro-
bandum adducantur. Verum quæcunq; ea in re, aut perſona, aut loco,
aut tempore, aut cauſa, aut modo facta ſint, aut poſſe fieri, ueriſimiliter
credantur, ampla & criminoſa efferantur oratione. Licebit igitur ad
quamlibet circunſtantiam modum diligenter accommodare, quod facie
mus, ſi ſingula, quæ unicuiq; circunſtantiæ inſunt, aut uere accidunt,
uel accidere poſſe credũtur, ſingulatim exponemus. Etenim peroratio
quæ per indignationem, aut conqueſtionem tractatur, poëticum ferè di
cendi modum, inſequitur. Vt enim poëtæ modo magis materiam quàm
alijs circunſtantijs ampliant, ita in his orator modum cunctis circun-
ſtantijs inſerens, uehementer & orationem amplificat, & auditores*

*mouet. Quod autem poëtæ hoc dicendi genere utantur, ſingula modo
ſuo amplificando eximius ille poëta Vergilius ubiq; oſtendit. Arma ui
rũq; cano Troiæ qui primus ab oris, Italiam fato profugus Lauinaq́; ue
nit Littora, multum ille & terris iactatus & alto Vi ſuperûm. Nam
hic ſtatum à principio, quemadmodum in ſingulis inſiſtat, manifeſtũ eſt,
quum & profugum & iactatum terra, ac mari dicat, multa quoq; &
bello paſſum. Modo ſingula amplificat, cauſas quoq; modis addit, quũ
fato & ui ſuperûm & memorem Iunonis ob iram, ita contigiſſe confir=
met. Itẽ, Vnã, quæ Lycios fidumq́; uehebat Orontẽ, Ipſius ante oculos
ingẽs à uertice põtus In puppim ferit, excutitur, pnusq́; magiſter Vol
uitur in caput. aſt Illam ter fluctus ibidem Torquet agens circum, &
rapidus uorat æquore uortex. Verũ poëtæ ubiq; ferè, ut dictum eſt, hac
quæ ſingulorũ expoſitione diligenti fit, amplificatione utuntur, orato=
res indignatione ac conqueſtione ſemper quàm fieri poteſt ampliſſime,
parcius in alijs. Quã quidem ſingulorum, quæ conſequuta ſunt, uel quæ
conſequi poſſe uidẽtur, expoſitionem per tria tempora partimur, præ=
teritum, inſtans, & futurum. Quare ſi res tantam nobis copiam præ=
bere poteſt, ut & à tribus temporibus poſſit amplificari, poterimus or=
dinem à præterito tempore incipere, ac in futurũ terminare orationẽ.
Qua in re diligenter curandum eſt, ſi idem aut eodem modo dicendũ ali
quid ſæpius contingit, ut uarietate orationis & uerborum quàm multi=
plice poteſtate ſatietatẽ fugiamus. Quod ſi res adeo tenuis eſſe uidetur,
ut ſufficientem amplificationi copiam non afferat, dabimus operam, ut
orationis confirmatio, in qua plærunq; ſparſæ ſunt amplificationes, ſine
amplificationibus efferatur. Ea uero quæ confirmationem amplificare
poſſent, omnia perorationi ſeruabimus, confirmationis amplificationẽ
perorationi inſerentes. Nam hoc intereſt inter illam amplificationem,
& hanc, quod illa non ſingulorum modo, uerum ipſa rerum minuta in=
ciſione firmatur. Hæc, ut dictum eſt, modo rerum maxime gaudet.
Quare ſi tenuis eſt res, comprehenſionem, hoc eſt, locum ab initio ad
finem totum ſimul proponemus, & ad totum fictoria quædam, ut do=
cuimus, afferemus. Eas uero diuiſiones, quas in his, quæ ab initio ad fi
nem ſunt, fieri docuimus, concluſioni inſeremus, quas non ita, ut in con
firmatione dicemus. Genere enim dicendi, multum à confirmatione
differt peroratio. Nam ibi quum longiora ſint orationis membra, cir=
cuitu etiam plurima efferuntur, perorationis uero membra, & breui=
ora ſunt, & ab omni circuitu alieniora. Quare huiuſmodi amplificatio
quæ in re tenui fit, ab ea cõfirmatione, quã per diuiſionẽ in ſingula in cõ*

prehenſione fieri docuimus, genere dicendi ſolũ differre uidetur, quod ſi res uehementer tenuis eſt,ac eas inciſiones rerum,quæ in comprehenſione fiunt, perorationi conſeruare non ſufficit, licebit ſimiliter exemplis,ſimilitudine, fictorijs,& huiuſmodi unũquodq; inciſionis membrũ amplificare,ac rurſus in rem commodiſſime redire,qua ex re adeo magna fluet dicendi copia, ut hic uere uideri poterit, oratorem facile rem paruam ſua poſſe oratione, uel in immẽſum extollere,quod,ut clarius pateat,exemplo quoque aperiatur. Trecentos Thebanorum captiuos ab Alexandro emerunt Lacedæmonij,eoſq; ſuper trophæũ,quod parta ab illis uictoria Thebani inſtituerunt,omnes unà iugulauerunt,accuſantur in communi Græciæ conſilio iniuriarum. Hic in confirmatione quidem trecentos iugulatos dicemus crudeliter tanquam beluas.Et quorum calamitati ſuccurrere debuiſtis,hos uno,eodemq; die trucidari nõ erubuiſtis. quos ſubleuare debebatis, hos deprimere magis auſi eſtis. quos ut captiuos emebatis,hos ut latrones ſecuri percuſſiſtis.Hæc inciſio eſt ex trecentorum perſona,nam quum in omni circunſtantia fieri poſſit,in re & perſona,ad quas etiam cæteræ reducuntur,maxime fieri ſolet ab inciſione etiã rei,ſi diceres.Si nõ interfeciſſetis, ſed uerberatos ſolum dimiſiſſetis,adhuc iniuriarum crimine uos non abſoluerem. Hæc & huiuſmodi amplificationes,exempla præterea ſimilitudines, contraria confirmationi inſeremus. In hac cauſa,quoniam res propoſita minime tenuis eſſe uidetur, quæ in re tenui perorationi accommodari ſolent (nam hic modum rerum , ut diximus, concluſioni afferre ſatis ac ſatis erit) interfeciſtis dicemus trecentos uiros, non eſtis moti lachrymis eorum?non audiſtis querelas?non intellexiſtis comploratione m? A factis etiam eorum ,ac maxime,quum illos alterutros amplecti,oſculariq; uideritis,tum omnem iniquitatem in eos effuditis.A dictis etiam, non mouerunt uos ſupplicationes eorum?non uerba illa miſerabilia,quæ uel lapides ipſos mouiſſent? Hic & ſermocinationẽ ſubire poterimus.Nullo enim orationis loco ſermocinatio aptior eſt,quàm indignationi, aut cõqueſtioni, quum à proprijs locis peroramus.Hic (ut diximus) exemplorum commemoratio,& ſimilitudinum,& aliorum,quæ uel ad confirmationem orationis accõmodari diximus,fieri optime poteſt. Quæ, quoniam idem uideri poſſint,in quo differant , dicendum eſt. Ea ergo quæ ad confirmandas rationes afferuntur,huiuſmodi ſunt, ut & rationis uim,& amplificationis ſimul cõtineant. Quæ iiſdẽ de locis ad perorationem trahuntur,ſolam amplificationis naturam retinent, ut ſi in propoſito themate,exemplo confirmares ac diceres,tanto crudeliores

Exemplũ amplificationis.

uideri

uideri debere Lacedæmonios, quod eorũ olim trecẽti pro libertate Græ-
ciæ apud Thermopylas Xerſi ſe regi Perſarũ oppoſuerunt, qui quan-
tum in illis fuit hoſtes interemerunt, Græciam liberauerunt. At his non
ſatis uiſa ab Alexandro deuaſtata Græcia, niſi quorum ille hoſtis miſere
batur, eos iſti atrociter necarẽt, cuius orationis, ut apertius dicatur, hæc
uis eſt, ut quanta gloria trecentis eorũ pro libertate Græciæ trucidatis,
affecti ſint, tanto, quoniam ad calamitatem Græciæ, trecentos crudeli-
ter necarunt, mœrore conficiantur. In peroratione ab eodem ſic. Trecen-
tos trucidaſtis, deleuiſtis totam Lacedæmoniæ gloriam, amiſiſtis laudẽ
illam mirificam, quæ ex morte trecentorũ, qui cum Leonida pro liberta-
te Græciæ mortui ſunt, ad aſtra Lacedæmones efferebantur, inquinaſtis
eorum uirorũ laudatiſsimũ numerũ. aut ſic. Nõ mouit uos ille trecento-
rum numerus, & cætera ſimiliter. Verum ea de indignatione, quæ pro-
prijs locis fit, ſatis dictum eſt. Nunc ad cõmunes transeamus. Cõmunes Cõmunes
loci ſunt, qui omnibus cõmuniter ſimiliũ cauſarum rebus accommodari loci indigna-
poſſunt, ut contra parricidam, furem, tyrannum, latronem, aut pro in- tiones.
nocente, uel forti uiro, & huiuſmodi. Cõmunes loci indignationis ſunt,
quibus omnia quæ rem conſequi poſſunt, exponimus acriter & crimino-
ſe. hi nouem maxime ſunt, autoritas, pertinentia, euentus, ſeueritas, am-
pliatio, comparatio, collectio, inconuenientia, conuerſio. Ab autoritate Ab auto-
ſumitur cõmunis locus, quũ commemoramus quantæ curæ ijs fuerit ea ritate.
res, quorũ autoritas grauiſsima eſſe debeat. Hæc partim dijs, partim ho-
minibus attribuitur. Dijs quum ex oraculis, ſortibus, oſtẽtis, prodigijs,
reſponſis, uatibus, ac ſimilibus rebus, quanti eã rem facere oportet oſten-
dimus. Hominibus quũ aut ex noſtrorũ maiorum ſententia, ſcriptorũq;
legis actione rem magnã uideri oportere putamus, aut regum, aliarũq;
ciuitatum & gentium uſu, & opinione atrox eſſe facinus cõprobamus.
Item quum aperimus qualis ſit ſapientum hominũ ea de re ſententia, &
eorum maxime, qui illis rebus operam diligentiſsime aut dederunt, aut
dant, quarum rerum ſcientia, rei qua de agitur notitiam optime cõpre-
hendit. Pertinentia eſt, per quam amplificando per indignationem ad Pertinẽtia.
quos illa res pertineat, acriter oſtendimus, aut ad omnes, aut ad plures,
quod atrociſsimũ eſt, aut ad ſuperiores, quales ij ſunt, quorum autorita-
te indignatio ſumitur, quod indigniſsimũ eſt, aut ad pares animo, fortu-
na, corpore, quod iniquiſsimum eſt, aut ad inferiores, quod ſuperbiſsimũ
eſt. Euentus eſt, quo oſtendimus quid conſecuturũ ſit, ſi eum impunitum Euentus.
relinquamus, in quo neceſſe eſt, ut aperiamus multos æmulos huius au-
daciæ futuros, ſi ſibi cõceſſum intellexerint, quod confirmabimus, ſi de-

monſtrabimus multos alacres,quid de eo ſtatuatur, expectare, ut ex eo intelligere poſſint,quid ſibi quoq; de re tali liceat,quibus de rebus,quid mali euentũ ſit,ſi huic conceſſum fuerit,ante oculos ponemus.Preterea ex his inferemus,hanc huius rei naturam uideri, ut niſi quàmprimum corrigatur,non ſicut cæteræ res intellecta ueritate commutari,ac corrigi poſſit,ſed ſemper in peius ruat,quum neq; conſilio,neq; poteſtate aliqua reuocari poſſit,aut difficillime poſſit. Quare cauendum eſſe ſi nos & rempublicã ſaluos eſſe uolumus, ne huius rei licentia autoritate iu-

Seueritas. dicij ſanciatur. Seueritas eſt, qua oſtendimus nullã uoluntario facinori ueniam dari,conuenire, imprudentiæ nonnunquam concedi oportere.

Ampliatio. Ampliatio eſt,per quã indignamur,tã tetrũ, ,nefariũ,crudele , tyrãnicum facinus eſſe factũ per uim,manũ opulẽtã,quæ res à legibus, & ab æquali iure remotiſſima ſit,quod cõfirmabimus , ſi demõſtrabimus nõ uulgare,neq; factitatũ , nec ab audaciſſimis quidẽ hominibus id quo de agitur,ſed à barbaris ac feris gentibus, immanibus quoq; beſtijs eſſe remotum,ſi cum iniuria, contumelia coniuncta demonſtrabitur , quæ res in ſuperbiam,arrogantiam,odiũ incitat.Hæc erunt , quæ in parentes, liberos, coniuges,conſanguineos,ſupplices,crudeliter facta dicuntur. Præterea in maiores natu,hoſpites,uicinos, amicos,in eos quibuscũq; uitam egeris,apud quos educatus, à quibus eruditus ſis,in calamitoſos, mortuos,ac in omnes miſericordia dignos.Præterea in homines claros nobiles honoribus uſos,ac in eos qui nunquã lædere alios conſueuerunt nec ſe defendere potuerũt,ut ſunt pueri,mulieres,quæ omnia hoſtibus,

Cõparatio. ac etiam inimicis noſtris indigna uideri dicemus. Comparatio eſt per quam per contentionem oſtendimus , quanto atrocius & indignius ſit alijs,quæ conſtat eſſe peccata, id de quo agitur, quod genus,ſi atrocius diceres ſtuprare ingenuam,quàm uiolare ſacrũ, propterea ad hoc egeſtate plerunq; homines impellantur, illud nullus niſi luxu atq; ſuperbia

Collectio. perditus ſuſcipiat.Collectio eſt,per quam omnia quæ in negotio gerẽdo acta ſunt, quæq; conſecuta negotium, quum uniuſcuiuſq; criminatione ac indignatione colligimus, ex qua ſit,ut tota res ante oculos ponatur,

Incõueniẽtia. & ſummum in reum odium concitetur. Inconuenientia eſt, per quàm indignamur,ab eo nobis illatum maleficium,à quo minime oportuerit, qui nos defendere, ac tutari deberet,quod aut nunquam,aut raro alijs accidat,itaq; nobis hoc primũ accidiſſe conqueremur , nec alicui ante,

Conuerſio. quod memoriæ traditum ſit.Conuerſio eſt per quam ab auditoribus petimus,ut in ſuas res noſtras iniurias referant,ſi ad pueros pertinebit, de liberis ſuis cogitent.ſi ad mulieres,de uxoribus.ſi ad ſenes,de paren-

tibus. Ac indignationis quidem hos communes locos eſſe putamus. Oportet autem ex commodo cauſæ non hoc ordine, quo expoſuimus, à communibus locis rem amplificare. Illud etiam ſcire cõuenit, quod hos communes locos proprijs oratores permiſcent, ut ueriſimilior ſimul & acrior oratio uideatur. Conqueſtio eſt oratio, per quam auditorum captatur miſericordia, huius etiam ſicut, & indignationis loci, alij proprij, alij communes ſunt. Proprij ſunt, qui cauſæ ita cohærent, ut alij cauſæ conuenire non poſſint. Communes ſunt, qui multis cauſis conuenire poſſunt. Proprij ergo cõqueſtionis loci ex ipſa re geſta, & his quæ rem conſequuntur inueniri ſolent, & à tribus temporibus, præterito, inſtante, conſequente, ut ſuperius dictum eſt. Capiuntur à præterito, ſi in quibus incommodis iniuria fuerit, oſtendetur. ab inſtanti, ſi qua in fortuna nunc ſit aperiãtur, quũ ante in ſublimiore fuerit & fortuna & dignitate. à futuro, ſiquid ſibi aut ſuis miſeriarũ euenturũ ſit, oſtẽdet, niſi cauſam obtinuerit. Verum hæc, quæ dicta ſunt, ſi ita proferas, ut à nobis expoſita ſunt, communibus nõ proprijs locis miſericordiã captas. Hoc enim (ut diximus) inter cõmunẽ locũ & propriũ intereſt, qd' proprius rei, qua de agitur accõmodatur, cõmunis latius patet, ac ideo multis ſimilibus cauſis accõmodari poteſt. Quare & cõmunẽ locũ ad propriũ rediges, ſi quæ ad rẽ pertinẽt, addere uolueris, & propriũ cõmuniorẽ efficies ſi quæ rei ſunt, ab eo detraxeris, quod breuiter exemplo quoq; demõſtrãdũ eſt. Moueat illud uos iudices, moueat uehemẽter, qd' decẽ annis, qbus clariſſimus ille rex Agamẽnõ hinc aberat ab adultera matre, nõ ut Agamemnonis filiũ decuit, infelix educatus ſum, quum ab ipſa Clytemneſtra iudices, tũ ab Aegiſto adultero, & doctrina miſer, priuatus ſum regia, & moribus cõtra decus regiũ ruſticanis nutritus, & inſuper ſummo cruciatu, ac dolore corporis indigne, cũ me & Agamemnone patre, tum uobis ipſis iudices plurimum affectus ſum. Hoc iã ita cauſæ accommodatum uidetur, ut nequaquam alij cauſæ conuenire poſſit, atqui eundem locũ cõmuniter hoc modo pronunciabis. Quis ignorat iudices iam decennio, quibus incommodis, quibus doloribus, quo cruciatu corporis miſer uexatus ſim? Nam quem decuit optimis moribus, ac diſciplina inſtitui iudices, is ego, & his omnibus aduerſariorum priuatus ſum ſcelere, ac inſuper crudeliter miſer ac atrociſſime exagitatus, nunc quum primum reſpirare uiſus ſum, ab audaciſſimis aduerſarijs etiam in ſupplicium rapior. Hoc ideo latius expoſuimus, quamuis uerbo etiam uno intelligi poſſit, ne quis putaret longe nos ab antiquorũ præceptis, quæ illi indignationi atq; cõqueſtioni attribuũt,

aberraſſe. Nam quæ illi communibus præcepta locis accommodabant, hæc ab his ipſis in orationibus ſuis animaduertimus, tam communiter, quàm proprie proferri. Quare, ut dilucidior præceptio fieret, hos cõmunes, illos proprios locos appellare placuit. Hoc ita q; ut dictum eſt, tam in conqueſtione, quàm in indignatione uolumus ita fieri poſſe, ut & quæ rebus inhærent, ſublatis rerum circunſtantijs communiter efferãtur, & quæ communiter traduntur, circunſtantijs rerũ interpoſitis cauſæ inhæreant, quámuis & quoſdam ita communes dixerim inueniri, ut ſemper ab oratoribus communiter efferantur, de quibus etiam primum dicendum uidetur. Communes ergo loci conqueſtionis ſunt, per quos uis fortunæ in omnes, & omnium infirmitas oſtenditur, & commutatio ſimiliter rerum omnium, ac inſtabilitas ante oculos ponitur.

Communes conqueſtionis loci.

Item ſi quid humanitate, miſericordia, aut maiorum, aut eorum ipſorũ qui audiunt, aut omnium dicimus. Qua quidem humanitate, ac miſericordia, ſi maxime utendum cenſemus, eam honeſto, & laudabili & euentu maxime comprobabimus. Cæteros locos, qui & ad proprios redigũtur, ex diſtributione temporum, deploratione ſingulorum, euentu præter ſpem, præterea conuerſione, exuſcitatione, commendatione, obſecratione, pietate, ac poſtremo magnanimitate emanare cenſemus.

Primus.

Primus eſt, per quem diſtributione temporum miſericordia captatur. Hũc bipartito conſideramus, nam aut ſemper calamitoſos nos indigne fuiſſe conquerimur, & nunc id effici crudelitate aduerſariorum, niſi humanitas nobis iudicum auxilio ſit deploramus, ut etiam in poſterum ſemper lugere neceſſe ſit. Aut quibus in bonis, qua dignitate, quo honore fuimus, & nunc per quem maxime, quibus in malis, ac dedecore ſimus, perflemus. Hic commodiſſime turpitudinem, humilitatem, illiberalitatemq́; rei indignam ætate, genere, fortuna, priſtinoq́; honore noſtro apponemus.

Secundus.

Secundus eſt uniuſcuiuſq; incommodi diligens cũ deploratione expoſitio, ut in morte filij oblectamẽta infantiæ, pueritiæ ſolatia, amor, ſpes, tutela ſenectutis, conſeruatio domus, & quæ huiuſmodi ſunt. Item quæ in geſtione negotij ſunt, ut non affui, non uidi, non poſtremam eius uocem audiui, non poſtremum ſpiritum accepi. Item: In manibus inimicorũ mortuus eſt, in hoſtili terra turpiter iacuit inſepultus à feris dilaniatus, communi quoq; honore in morte caruit. Item quum illa incõmoda ante oculos ponuntur, in quibus deductos nos ab aduerſarijs dicimus, ut inopia, dolor, dedecus, ſolitudo, infirmitas, ut his qui audit, re ipſa adeſſe non uerbis ſolum audire uideatur.

Tertius.

Tertius eſt per quem præter ſpem aliquod factum comploratur, ut quum dicis, bono te illi fuiſſe, ac

quum gratiā debitam expectaſſes, in miſeriam incurriſſe, quod per indignationem proferemus, quod ab his, à quibus nō conueniat, male tractemur, propinquis, amicis, quibus beneſecerimus, quos adiutores fore putauimus, aut à quibus indignum eſt, ut ſeruis, liberis, clientibus, ſupplicibus; uel quum dicimus ſperaſſe nos à filio, quoniam ita par erat, nō filios à nobis ſepultum iri, noſtroſq́; ab eo non contra illius à nobis clauſos, iri oculos aut aliqd huius. Quartus eſt, per quē caſum noſtrum, aut in eos ipſos, qui audiūt, aut in eos ipſos, qui chari ſibi ſunt, ita cōuertimus ut quū nos uideant, ſui aut ſuorū in memoriā uenire cogamus. Quartus.

Quintus eſt, per quē oratio ad mutas & expertes res animi refertur, ut ſi ad equū, domū, ueſtē ſermonē alicuius accommodes, quibus animus eorum qui audiunt, uehementer commoueatur. Quintus. *Sextus eſt per quē parentum liberorum ſui corporis ſepeliendi, aut alicuius rei, eiuſmodi commendatio fit, in quibus commendandis, diſiunctio quoq; deplorabitur, quum dicamus deduci ab eo, qui cum libentiſſime uixerimus, ut à parente aut filio, aut fratre, aut familiari, & intimo.* Sextus. *Septimus eſt qui per obſecrationem ſumitur, in quo orantur illi, qui audiunt humili & ſupplici oratione, ut miſereantur.* Septimus. *Octauus eſt, per quem nō noſtras, ſed eorum qui chari nobis ſunt, fortunas cōqueri demonſtramus. quare pietatem in alios magis quàm in noſtris incōmodis lugere oſtendimus.* Octauus.

Nonus eſt, per quem animum noſtrum in alios miſericordem fuiſſe oſtendimus & tamen amplum & excelſum, incommodorum patientem eſſe ſi quid acciderit demonſtramus. Nam ſæpe uirtus & magnificentia, in qua grauitas & autoritas eſt, plus proficit ad materiam commouendam quàm humilitas & obſecratio. His locis commoueri animi ad miſericordiam ſolent. Quare eorum aliquos quotquot in cauſam incidunt, non eo ordine, quo expoſuimus, ſed ſicuti res poſtulat, occupabimus, quæ omnia ita dicemus, ut non rebus ſolum, ſed orationis genere, uoce, geſtu, uel ad lachrymas iudices prouocemus, quod quum factum intellexerimus, finem perorationis afferemus. Nam quoniam conqueſtio ad afficiendos mouendoſq́; animos, miſericordia adinuenta eſt, non eſt diutius in ea commorandum, ſi quod uolumus per eam efficere, id iam factum eſſe perſpiciemus. Deinde aut parū operæpretium eſt, in his ipſis lachrymis, ſi fieri poteſt, auditores relinquere, ut quod iudicaturi ſint, ipſa notione animorum pronuncient. Verū quoniam tam indignationis, quàm conqueſtionis illud proprium eſſe uidetur, ut omnia ſub aſpectum ſubijciantur. Nulla enim res magis, affectus mouet, qui peroratione maxime ſunt excitandi, quàm ut ipſis Nonus.

negotijs audiendo iudices intereſſe uideantur. Quid de affectibus ſentimus, breuiter aperiendum eſt. Vt igitur omnes affectus orationi neceſſarios ducimus, ſic eos magis ad elocutionem, quàm ad inuentionem pertinere putamus. Non enim ſimiliter eadem res alio atque alio modo dicta concitat auditores. Quare mihi uidentur uehementer errare, totamq; hanc rem penitus ignorare, qui affectus hic curioſius enumerant, quaſi facile ſit ſi quis affectus nouerit, quos nouit oratione mouere, aut quaſi enumerari poßint, qui prout ab oratore cōſiderātur penè infiniti ſunt. Neq; enim odiſſe, amare, cupere, abominari, gaudere, dolere, timere, ſperare, iraſci, & ſi qua alia generalius enumerātur, nobis ſolum ſubiecta ſunt, ſed multa præterea, quæ quamuis iſtis contineri uideantur, diuerſo tamen genere orationis tractanda ſunt. Quis enim neſcit ſic nonnunquam afficiendos iudices, ut contemnant, ut faueant, ut dedignentur, ut inuideant, ut miſereantur, ut ſæuiant. Quæ omnia, cæteraq; huiuſmodi, & ſi ad alios reduci poſſe uideātur, genere tamen dicendi, tractationeq; diuerſißima ſunt, neque inter ſe ſolum, ſed eadem res à ſeipſa nonnunquam. Natura enim iudicum loco, tempori, alijsq; circunſtantijs oratio accommodanda eſt. At hi uel tardi ſunt, ac hebetes uel acuti ad mouendumq; faciles, præterea mites, iracundi, truces, benigni, inuidi, timidi, quæ omnia longe aliam atque aliam orationem oratoris deſiderant, quàm ſi effectus ipſe per ſe ſolum conſiderandus eſſet. Ad hæc multū intereſt, ſe ne ſolum orator affectum uelit oſtendere, an iudices quoq; afficere. Neque enim ſemper quum timere nos fingimus, auditori quoq; terrorem incutere uolumus. Quare eos, qui affectus, quot & qui ſunt enumerant, eamq; rem plurimum poſſe arbitrantur, tanquā huius artis imperitos relinquamus, nos quū quid cauſa deſiderat, intellexerimus, orationis genus ad id accōmodabimus affectusq; quū per toā orationem, ut uiua oratio ſit, tum in peroratione maxime cōmouebimus. Qua in re illud ſumme optimū uideo ut artem natura iuuet, imagines rerū abſentiū ſic animo noſtro adſciſcere, ut res ipſas uidere oculis, ac præſentes habere uideamur. hoc enim modo, dum ars & exercitatio nobis inſit, uoces, actus, orationem, ipſi affecti optime confingemus. Nam qui hæc affectibus idonea non attribuunt, illudere hi quidem auditores, deriſionisq; cauſa potius fingere, quàm ex animo dicere uidentur.

Sed de partibus orationis iam ſatis dictū eſt, & huius uoluminis magnitudo longius proceßit.

Quare quæ ſequuntur deinceps in quartū librū traducamus.

G. TRAPEZVNTII RHETORICORVM LIBER QVARTVS DE GENERE DELIBERATIVO.

QVONIAM DE PARtibus orationis, quàm breuius potuimus in ſuperioribus explicauimus uoluminibus, eáſque ad iudiciale accõmodauimus, nunc conſequens eſſe uidetur, ut paucis de deliberatiuo & demonſtratiuo genere diſſeramus. Ac primũ quidẽ, quoniam difficilius eſt deliberatiuum abſoluamus, deinde quum demonſtratiuũ etiã ex poſitum fuerit, de cæteris oratoris officijs cõſiderabimus. Deliberatiuũ eſt quod poſitum in conſultatione habet in ſe ſententiæ dictionem. Eius partes ſunt duæ, ſuaſio, & diſſuaſio. Suaſio eſt oratio deliberatiua, quæ primo in cõſultatione, quid faciendũ ſit, oſtendit. Diſſuaſio eſt oratio deliberatiua, qua auditoribus aliam partem, ac ſuaſione oſtenſum eſt, perſuadere conamur. Orationis deliberatiuæ itidem, ut iudicialis ſex ſunt partes, Exordium, narratio, diuiſio, confirmatio, confutatio, & peroratio, uel concluſio. Nam & ſi quatuor partiũ orationem putamus, tamen ex diuiſione unius, ſex nobis reddũtur. Particulas enim in partibus enumerare propter breuitatem nunc placuit, quod in primo non fecimus, ut rei natura perſpiceretur. Exordium uel principio uel inſinuatione tractatum, his rationibus quibus in iudiciali cauſa inueniri ſolet. Narratio ſi qua incidit, quomodo explicãda ſit, ſatis ex primo libro intelligi poſſe cõfido. Diuiſionem quoq; breuem & abſolutã, ut in primo dicebamus, facere neceſſe eſt. Verum hoc non in deliberatiuis tantũ cauſis, ſed in cæteris quoque obſeruare, non inutile uidetur. Finem, quum per totã orationem tum maxime in diuiſione conſyderandum. Verũ in iudiciali quidẽ finis quis ſit maniſeſtiſſimũ eſt. Omnes enim æquitatẽ eſſe. quæ honeſtatis pars eſt, uno ore profitẽtur. Demõſtratiui quoq; finẽ honeſtatem

Deliberatiui partes.

Finis deliberationis.

eſſe non ita anguſtam,ut in iudiciali,ſed latius uniuerſim captam omnes ferè contendunt. Deliberatiui generis alij honeſtatem ſolam,alij utilitatem,finem eſſe arbitrati ſunt. Nos quoniã illud unicum Latinæ linguæ ornamentum ac præclariſſimũ oratorum decus Marcũ Ciceronem, cuius nec nomen quidem ſine eloquentiæ dici poteſt mentione, ubiq; ſequimur,deliberatiui generis finem tam honeſtatem, quàm utilitatem conſtituimus. Vtile uero hoc & honeſtum,non ſic ſeorſum ac ſeparatim, ut nomine dicuntur intelligimus. Verum id quod ex honeſto ac utili intellectu,in unum cõflatur,finem eſſe deliberationis affirmamus. Oportet ergo ita in omni genere diuidere,ut ex unoquoq; diuiſionis mẽbro uel ipſe finis,uel quæ finem conſequuntur palàm appareant,uel ex omnibus diuiſionis partibus,quod intendimus,conducatur, ut Cicero de præficiendo Pompeio.bellum Mithridaticum & genere neceſſariũ. Quare nõ prætermittendum,& magnitudine pertimeſcendum. Quare nõ contemnendum ait,ſed illum uirum tam in periculoſo bello præficiendũ,qui procul dubio cunctis Romanis Imperatoribus præſtaret; atq; his partibus honeſtum & utile ita expreſſum eſt,ut res eadem & utilitas alijs nominibus poſita eſſe uideatur. Quare ſemper diuiſio,quo recte fiat,non aliena neque aduerſaria erit fini,ſed ei,ut dictum eſt,accõmodabitur,atq; inhærebit,cæteraq́; habebit omnia,quæ in primo latius explicata ſunt. Confirmatio et confutatio in deliberatiuo genere haud fermè aliter atq; in iudiciali cauſa fieri ſolent. Quare inde omnia,quæ huic cauſæ conueniunt,traducenda putamus,quod & ſi facile fieri poſſe reor,tamen ne qua retardatio legentiũ animos impedire poſſit,altius fundamenta hac quoque in re iacere non grauabor.

Deliberatiuũ quo pacto tractandum.

Cauſa deliberatiua propoſita,quæ conſiſtat conſtitutio cauſæ,quærenda eſt,quæ quoniã deliberatio conſequens tempus ubiq; ſpectat,negotialis non eſſe non poterit. Etenim negotialis conſtitutio rationalis,in qua faciendum ne ſit aliquid, aut nõ quæritur.

Status ĩ Deliberatiuis.

Quare nunquàm mihi quidem uidetur negotialis à Deliberatiuo genere ad futura,quæ quidẽ,ut in ſecundo dictũ eſt, finalibus locis maxime tractatur. Fines porrò cauſarũ paulo ante dicti ſunt,æquitas,honeſtas, utilitas. Nã legẽ,poſſibile,impoſſibile,laudabile,euentũ,& ſi quæ alia ſunt,quæ in negotiali conſiderantur, ad hos finales reduci locos manifeſtũ eſt. Verũ,quoniam æquũ & bonũ aliqua iuridiciali abſoluitur, & negotialis ex lege plerunq; naſci demõſtrata eſt,legitimã & iuridicialẽ in deliberationem poſſe incidere neceſſe eſt,quod quum ita ſit,nullus amplius dubitare debet,cæteras quoq; omnes conſtitutiones in hoc genere inueniri poſſe. Nam ſi iuridicialis,quanquã præteritũ ſpectare tempus

in primo

in primo diximus,incidit,quanto magis coniectura & diffinitio,quæ nõ magis ad tranſactum quàm ad conſequens tempus reſpicere uidentur. Translationem uero huic cauſæ cõuenire quis dubitet? Præſertim quũ intelligant translationem huiuſmodi eſſe,ut etiam in iudiciali genere nõ ſine quadam deliberationis ſpecie inueniri poßit. Nam quũ quæritur, Ciceroní ne Verres accuſandus ſit,aut hóc ne loco,his auditoribus,hoc tempore cauſa agenda ſit, & iudicationes à deliberatione non abhorrent (à tranſacto enim tempore recedere,& conſequens occupare uidentur) & multa ex finalibus locis nonnunquam ad eiuſmodi deliberationes probandas improbandás ue conferuntur. Quas ob reso,mnes conſtitutiones,earumq; partes deliberatiuum genus ambire neceſſe eſt, quamuis nonnullæ res inueniantur,quæ nunquam hanc, aut illam conſtitutionem,aut conſtitutionis partem recipiant,quod quum ſimiliter iudicio accidat,non hac re à uera rectá'q; opinione moueri debemus. Nam ſicut quum deliberamus an indicere bellum debeamus,iuridicialis abſolute nunquam incidere poteſt. Nullus enim bellum per ſe ſuſcipiendum diceret,ac cæteræ omnes huiuſmodi cauſas ambiunt,ſic quum cædes hominis nunquam per ſe ſuſcipienda uideatur, niſi aliquid addas, parũ in ea abſolutio tibi proderit. Verum,quoniam negotialis ſemper huic generi,cæteræ conſtitutiones & per ſe & incidenter cum negotiali adueniant,quomodo hic fiat,aperiendum eſt. Negotialis conſtitutio eiuſmodi naturam ſortita eſt,ut nulla deliberatiua cauſa inueniri poßit, quam ſi paulo amplius proponas, non accurrat illico, atque cauſam totã pro ſuo iure complectatur. Verum ſi rationis aliquid adijcias,atque inde cõſideres,quiſnam ſtatus ſit ille,tibi ſtatus conſurgit,qui etiam quũ latius proponebas poſt negotialem acceßit. Quare licebit,ſi ex re tua fieri uidetur,alterutrum facere. Nam aut negotialem cauſam occupabis, reliquosq; ſtatus,tanquam ſecundarios ad illam reduces,aut à principio ratiuncula quadam cõtracta cauſa,ſtatum,qui ad negotialem accedebat, principalem conſtitues,quo quidem pacto tunc utendum cenſeo, quũ nihil aut parum negotialis conductura ſit. Verum, quoniam hæc præceptio perutilis eſt,exemplis quoq; aperiatur, inferendũ ne ſit bellum Mithridati conſideras,quoniam faciendum ne ſit, conſideras, negotialis eſt. At ſi parua adiectione ita conſideres, quum multos Romanæ urbis ciues uno die,uno quoq; nuncio Mithridates interfecerit,cí ne bellũ inferendum ſit,& ſi faciendum ne aliquid quæratur, tamen contracta cauſa eſt,nec tamen à negotiali omnino diſceßit, ſed ei relationem quoq; criminis adiecit. Nam ut ſi animali rationem adijcias, ab animali quidem

minime receſiſti, anguſtius autē, inſignitiusq; animal intelligas neceſſe eſt, ſic ſi rationem aliquam negotiali afferas, ad aliud quidem tranſiſſe uideris, negotialem tamen nō omiſiſti. Nec nunc id ego dico, ut omnino uelim relationē criminis, negotialis ſpeciem eſſe, præſertim quum abſq; ea inueniatur relatio, ſed ut oſtendam negotialem deliberatiuum genus non facile prætermittere. Item ſi quis dicat diruenda eſt Carthago, alterque non diruendam contendit, quum diruenda ne ſit quæratur, negotialis eſt. At ſi dicas diruendam eſſe Carthaginē, ne quid poſt hoc tale patiamur, opponaturq; non eſſe diruendam, quoniam nunquā tale quid ab eis pertimeſcendum eſt, ut ſi coniecturalem feciſti per quam tota cauſa tractanda eſt, tamē in negotialem huiuſmodi coniecturam radices tēdere quis non uiderit? Nam qui dicit non eſſe diruendam Carthaginē quoniam nihil tale pertimeſcendum ſit, is concedere uidetur ex honeſto & utili eam diruendam, ſi pertimeſcendum eſſet. Item arma ne parāda ſint aduerſus M. Antonium an nō, negotialis eſt, quæ quoniam diffinitione abſoluitur, poteris uel primo è carceribus impetu eam diffinitionē quæ quidē negotialē ſupponat adhibere, hoc modo. Auerſus M. Ant. qui urbi bellū infert parāda ſunt arma. Ecōtrario ſic, nō ſunt aduerſus M. Antonium arma paranda, non enim bellum ſed tumultum concitat, hic ſiue tumultuantes etiam hoſtes appelles, ſiue bellū dices nō tumultū diffinire neceſſe eſt. Itē delenda eſt Corinthus, ne cōmoditate loci Græci leues homines inducti deficiant, ac nobis urbem natura ac manu munitam expugnare labor maximus ſit. hic ſi dices delendam nō eſſe (neque enim deficient, quum totum orbem parere romanis uideant, etſi deficient, non erit ingens labor expugnare) coniecturam facies, ſi ex obſiſtētia addideris, aut puniendos uideri homines, antequam peccent, aut certam afferre ciuitati ruinam, propter quam coniectura aſſequeris defectionem iure nō oportere. Iuridicialem abſolutam inuenies, ex quibus clariſſime patet, deliberatiuum genus omnes cōſtitutiones, earumq; partes amplecti, quamuis negotialem ſolam recte aliâs oblique atq; retorte ut iudiciale negotialem. Nam quum primo impetu non erumpant, neq; ut in iudiciali fieri ſolet accedant (ei enim, qui accuſatoris uicem gerit, quare quicquam præponit dicendum eſt, quod nunquam iudiciali accidit, unde à defenſore accedere hic conſtitutiones neceſſe eſt, quúmque iudiciali ſtatui accedunt, ab oratore ſæpius oriantur, neq; ad locum quēpiam incidant, ſed totam ambiant queſtionem, ne negotialem amittant, ut illæ principalem ſed complectantur & teneant, & plerunq; ita, quū ea confundantur ut non multi ſtatus, ſed unus ex illa, & his confici uideatur) nō rectas nec propriæ acceſſorias, nec incidentes, uerum obli-

quas de retortas appellamus, quare quamuis eiſdem nuncupentur nominibus, diuerſæ tamen hæ aliæq; atque iudiciales ſunt omnino putandæ. Nam quæ eandem originem habere non poſſunt, aliumq; finem reſpiciant, quo ſit, ut aliter tractentur, ut paulo poſt latius tangetur, diuerſas eſſe neceſſe eſt. Alioqui tria genera cauſarum nunquã diceremus. Nullus enim non mente captus eaſdem diuerſis generibus ſpecies ſubiectas putauit, niſi forte ſuaſionem ac diſſuaſionem, ut formas generi deliberationi ſubijceret, ſed hæc in ipſis formis generum aperte negantur. Hæc de origine. Nunc de tractatione pauca dicamus. Quum ergo aut conſtitutiones earumq; partes ſi plures incidunt inuenerimus, omnes quidẽ locos quibus eas conſtitutiones in ſecundo abſolui demonſtrauimus, diligenter diſcutiemus, ſi quid ab eis, quod adiumento cauſæ ſit inueniri poterit. Deinde hæc quoq;, quæ deliberationis præcepta ſunt propria quoniam à fine proprio manant, omnia tentabimus nec ſeparatim ab illis in oratione tractabimus, ſed ſingula ſingulis, aut plura uni ſi accommodatius ita uidetur poſſe fieri, diſtribuemus, quam rem in hoc genere perutilem nonnullis clariſſimorum oratorum orationibus declaraſſem, niſi longum eſſet exemplis ſingula complecti, & rem peritis clariſſimam futuram confidamus. Præterea quoniam cæterorum quoq; induſtriam ad inquirendum incitandam putauimus, nõ inutile duximus breuius res ſingulas tangere, ut breuitate commoti inueſtigare cætera conentur. Nam qui omnia dicit, quũ nihil quod dubitat lectori afferat, is facit nequid præter ea quærendum uideatur. Sed ne longius diuertar, quũ prius conſtitutionẽ deliberationis inueneris, omniaq;, quæ præceptis eius cõſtitutionis ex re tua dici poſſint conſideraueris, tũ demũ ea, quæ à fine deliberatiui generis manant, ſic tuæ cauſæ adaptato, ut minime ab his quæ de cõſtitutionibus manant ſeiungi uideantur, ſed in unũ cõcurrant, unũq; corpus orationis cõficiant. Nã ut ſtatus ſtatũ præſupponunt, neq; ab eo ſeparantur, ita & loci locos, qua in re naturã cõſtitutionũ ſequi neceſſe eſt. Nam ut coniunctiores uel remotiores à negotiali ſunt, ita & locos cõiungi aut ſeparari uidemus. Quare aliter negotialẽ in iuridiciali abſoluta, à qua utilitatis ſolũ cõſideratione diſtare uidetur, aliter in alijs tractabis, qbus ex rebus patet eos recte deliberatiuũ genus tractare non poſſe, qui negotialem contẽpſerunt, aut eius naturã nõ intellexerũt, quos eo magis errare putamus, neq; ſentire qd agant, quod neq; ab ea recedunt quũ de deliberatiuo genere loquũtur, & generis putant locos à formis ſeiunctos inueniri, quum nihil in genere ſit, quod in ſpeciem non defluat. Verum quoniam quomodo conſtitutio-

De tractatione generis deliberatiui.

*nes in deliberatiuo inueniri docuimus, deliberationis quoq; ſtatum pro-
prium in iudicium torqueri doceamus, nec ab oratore ſummo receda-
mus. L. Flaccus quum in Aſia prætor eſſet, ut uicina maria à prædoni-
bus tuta redderet, cõmuni ciuitatum impenſa claſſem conſtituit. Accuſa
tur deinde, quum opus non eſſet claſſem conſtituiſſe, hic quoniam delibe
ratio eius reprehenditur tanquam inutilis, ac fruſtra ſuſcepta, his locis
dicere cauſam oportet, quibus animũ ad conficiendam claſſem induxit.
Quare negotialis in iudicio eſt, cui aliquid accedere à iudicij fine non in-
congruum eſt, ut quum natura hanc ab illa differre neceſſe ſit, tractatio-
ne quoque differat, ſed de his hactenus. Nunc ad ea tranſeamus, quæ quũ
ex ipſo fine deliberationis defluant, à conſtitutionibus tamen non ſepa-
rantur. Sed quamuis locis conſtitutionum adnitantur, tamen quoniam
ex proprio fine deliberationis profluunt, præcipi ſeparatim ſolent.*

Honeſtas. *Finis igitur deliberatiui generis, ut ante diximus, honeſtas eſt, quam ita
intelligimus, ut utilitati coniuncta ſit. quum enim ex honeſto & utili fi-
nis emanet, placuit honeſtatis uocabulo potius q̃ utilitatis eum nomina-
re. Nam honeſta multa per ſe etiã, quum inutilia uideantur, ſuſcipi uide
mus, ut Stoicos multos, Academicos ac Cynicos audiuimus, acquirendæ
diſciplinæ, ac adipiſcendæ uirtutis gratia, non modo collatã ſibi ab alijs
pecuniam contempſiſſe, ſed etiam ſuam eieciſſe. At contra nemo unquã,
qui quidem boni exiſtimationem uiri habuerit, utilitatem turpem conſe*
Expetendo- *ctatus eſt. His ita dictis, rerum expetendarũ tria genera eſſe uidentur,*
rum tria ge- *uitandarumq; ex oppoſito tria. Nam quædam dignitate ſua nullo emolu*
nera. *mento capientia, ui propria nos ad ſeſe alliciunt, quæ pure honeſta nomi
namus, ut uirtus, ſcientia, ueritas. Quædã nõ ſua ui aut natura, ſed quũ
turpitudinẽ non afferant propter fructũ atq; utilitatẽ expetũtur, ut pe-
cunia, hæc utilia cõmuniter appellãtur. Quædã & ſua ui nos ducũt &
utilitatis ſpecie capiunt, ut amicitia, id nõ quod utile quidem, ſed in hone
ſtum, ac palàm turpe, tanquam inconſiſtens quadruplatoribus, & ſicca*
Honeſti par- *rijs, de quo deliberent, relinquatur. Primũ igitur rerum expetendarũ*
titio. *partem, in rectum aut laudabile diuidimus. Rectũ eſt, quod cum uirtute*
Rectum & *& officio fit, id diuiditur in uirtutem & officium. Virtus eſt animi habi*
eius partes. *tus rationi conſentaneus, quæ quadripartito diuiſa eſt, in prudentiam,*
Virtus. *iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia eſt rerum multarum*
Prouidẽtia *memoria, & uſus q̃plurium negotiorũ, quo quidem ex uſu & memoria
rerum multarũ calliditas quædam conflatur, quæ ratione quadam poteſt
habere delectum bonorum & malorũ. Partes prudentiæ ſunt memoria,*
Memoria. *intelligentia, prouidentia. Memoria eſt, per quam animus præterita re-*

petit. Intelligentia eſt, per quam ea quæ ſunt, perſpicimus. Prouidentia Intelligẽtia.
eſt, per quam futurum aliquid uidetur, anteq̃ fiat. Hæc quum maxima Prouidẽtia.
pars prudentiæ ſit, cum multarum rerum memoria & uſu, tum uel ma
xime ſingularũ circunſtantiarũ acri examinatione cõficitur. Qua in re
ſi quis non parum profecerit, intelliget ſe multum & in prouidendo &
in docendo conſecutum eſſe. Iuſtitia eſt æquitas ius unicuiq; rei tribuẽs Iuſticia.
pro dignitate cuiuſq;, hanc tripartito partimur, ut quoddam natura ius
eſſe intelligamus, quoddam conſuetudine, quoddam lege. Nam iuſtitiæ
initium à natura profectum, conſuetudine poſtea & legibus ſancitũ eſt,
quæ & ſi in ſecundo qualia ſint, patuerunt, tamen etiam hic inferenda
uidetur. Natura ius eſt, quod nobis nõ opinio, ſed quædam innata uis in-
ſeruit. Eius partes ſex ſunt, religio, pietas, gratia, uindicatio, obſeruan-
tia, ueritas. Religio eſt uis inſita, quæ deorum metu, & ceremonijs homi
nem ducit. Pietas eſt in patriã, aut in parentes, aut in alios ſanguine iun
ctos officium. Gratia eſt officiorũ, honorũ, & amicitiarum memoria &
remuneratio. Vindicatio eſt quæ uim & contumeliam defendendo aut
ulciſcendo propulſat, & per quam peccata punimus. Obſeruantia
eſt, per quam ætate & ſapientia, uel aliqua dignitate antecedentes ue-
neramur. Veritas eſt, quæ nos monet, ut rem ſicuti eſt, & ſicuti ſci-
mus, dicamus. Conſuetudine ius eſt, quod ſine lege propter uetuſtatem
æque, ac ſi legitimũ ſit, uſitatum eſt, ut pactũ, par, iudicatum. Pactũ eſt,
quod inter aliquos conuenit. Par eſt quod inter aliquos cõmunes æquale
eſt. Iudicatum eſt, de quo aliquorum, aut alicuius iam ſententia conſtitu
tum eſt. Lege ius eſt, quod aut populi, aut Imperatoris iuſſu ſancitũ eſt.
Fortitudo eſt rerum magnarũ appetitio, & rerũ humiliũ contemptio, Fortitudo.
& laboris cũ utilitatis ratione perpeſſio. eius partes ſunt quatuor, ma
gnificentia, fidentia, patientia, perſeuerantia. Magnificentia eſt rerum
magnarum cũ ampla animi cogitatione adminiſtratio. Fidentia eſt per
quam animus in magnis & honeſtis rebus multum in ſe fiduciæ certa cũ
ſpe collocauit. Patientia eſt rerum arduarum, ac difficiliũ honeſtatis ac
utilitatis cauſa uoluntaria & diurna perpeſſio. Perſeuerantia eſt in ra
tione bene conſiderata ſtabilis & perpetua permanſio. Temperantia eſt Tẽperãtia.
rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma ac
moderata dominatio. partes eius ſunt continentia, clementia, modeſtia.
Continentia eſt per quam cupiditas conſilij gubernatione regitur. Cle-
mentia eſt per quam animi temere in odium concitati, comitate reti-
nentur. Modeſtia eſt per quam pudor honeſtus claram & ſtabilem
comparat autoritatem. Hæc quidem ſunt ferè, quæ per ſe expetuntur, de

quibus multo latius ac ſubtilius philoſophi diſputare ſolēt. Quare ſi quis hæc acutius atq; perfectius comprehendere uelit, adhibebit ad legendos philoſophorū eos libros, qui de officio & uirtute ſcripti ſunt, & tempus & diligentiam. Nos hic iſta tetigimus, quoniam aliter ne intelligēdi quidem huius deliberatiui generis poteſtas datur. Nam & ſi iudicijs etiam non parum harum rerū cognitio conducere uideatur, tamen deliberationi atq; demonſtrationi ſic propria eſt, ut ſine his rebus, nec deliberatio, nec demonſtratio quidem dici poſſe uideatur. Ex his autem quæ de uirtute dicta ſunt, officium illud oriri uidetur, quod quum ipſius uirtutis ad unumquenq; hominum accōmodatio uideatur, à uirtute quidem nunquā ſeiungi queat, neceſſe eſt. Ita enim cum ipſa uirtute ſe habet, ut neq; uirtus unquam ſine officio, neq; officium ſine uirtute inueniatur, quæ quum ita ſint, tamen uirtus omniū officium non omniū eſt. Nam ea uirtus & decorum, quod cōmunius conſideratur, ſi unicuiq; ſecundū ætatem, ſcientiam, dignitatemq; ſuam accōmodes, officium appellatur. Quare patet officium eſſe ex ætate, ſcientia, & dignitate uniuſcuiuſq; circunſtantijsq; cæteris ſecundum uirtutem congruā ac conuenientem actionem.

Officium à uirtute non ſeparatur.

Officiorum cōſideratio

Hæc officia & ſi oratoris conſiderationi ſubiecta ſint, tamen quantū ad rem pertinent, quoniam & deliberatiuo & demonſtratiuo generi multum afferunt, ſufficit paucis, qualia ſint, breuiter ante oculos ponere. Nullus ergo dubitat alia uirorum, alia mulierum eſſe officia. Virorum enim regere, & ratione cuncta diſponere. Mulierum uiris ſubijci, & eos ſubſequi, nec omnia uelle ſcire, quæ gubernationi uirorū ſubiecta ſunt. Nam aliter in matris Papirij prætextati fabulam ſæpius incideremus. Fœminarum autem alia quidem uirginum & puellarum, alia matronarum officia ſunt. Harum uiros diligere ac obſeruare, liberos ſi qui ſunt libere educare. Virginū, parenti non contradicere, nec ſermone uti nimis amplo, ſed modeſto & parco. Nam procax quidem ſermo, & loquacitas, quamuis neminem deceat, tamen non tam in uiris quàm in mulieribus, nec tam in matronis, quàm in uirginibus turpis eſt. In uiris rurſus alia puerorū, alia iuuenū, alia ſenum officia ſunt. Nam ſeni conſilium & cura iuuenum plerunq; traditur. Iuuenes laborem perpeti, maioribus ſubſequi, laude accendi uehementer decet. Deinde Imperator quidem clementiam, prouidentiam, magnanimitatem in omnibus cōſeruabit. Miles autem non erit quidem earum uirtutū expers, ſed maxime obſeruabit magnam quandā in explendis imperijs uoluntatem. Iam quoniā de officijs dignitatū loquimur, quis nō uidet aliud eſſe, quod ad ſenatorem, aliud quod ad tribunum plebis, aliud quod ad conſulem, aliud

quod ad prætorem pertineat, aliud legati, aliud tribuni militũ, aliud magiſtri equitum, aliud Imperatoris exercitus, & eius pro conſule, aut cõſulis, aut dictatoris officiũ eſſe, quis nõ intelligit? Sed eorum omnium aliqua legibus, aliqua conſuetudine, aliqua æquo & bono confirmantur. Sunt item alia, quæ parentum ad liberos ſunt, aut liberorũ ad parentes. Itẽ ad ciues, aduenas, peregrinos, & eos pauperes, calamitoſos, inopes, aut contra diuites, potentes, felices. Item cum poteſtate, aut ſine poteſtate, quæ omnia ſi quemadmodũ dicuntur, ita ſimpliciter & fieri deberẽt, non eſſet paruæ cognitionis uidere in unaquaq; re quid cõueniat. Nunc autem quum adeo inter ſe permutentur, ut nunq̃ fermè ſtabilia ſint, ſed loco, tempore, horum, aut illorũ præſentia in uario nimis, atque uario ſtatu inueniantur, difficillimũ omnino omniũ iudico, & quid deceat inuenire, & quũ inueneris, actione non incõmoda exequi. Maxime uero tum quid faciendum ſit, difficile uidetur, quũ ita accidit, ut opponi quædam inter ſeſe uideantur, ut ſi filius magiſtratus populi ſit. Dubitatum enim diu eſt à multis, quodnam officium patris ad filium, aut filij ad patrem id temporis ſit, quorũ multi non dubitant, quoniã filius magiſtratus populi ſit, & deambulandi, & ſedendi, & ſalutandi rationem commutatam aſſerere. Nonnulli tamen ſolũ id fieri oportere aſſeuerãt, quũ aliquid quod ad publicam actionem, adminiſtrationemq; pertineat, agitur. domi autem & in his quæ ad priuata pertinent, patrem præponũt. Nos quoniam huius rei mẽtionem fecimus, accidere poſſe cõtendimus, ut nunc primũ, nunc poſtremũ, nunc neutrum recte fieri poßit. Nam & magiſtratus dignitas nonnunq̃ tanta eſt, ut non ſolum foris, ſed etiam domi dictatorem, aut conſulem populi Ro. recte patri propoſueris, & pater ſi ſummæ autoritatis tum ætate, tum honoribus, tum ſapientia fuerit, à minore magiſtratu filio anteponetur, ac noſtra quidem ſentẽtia ſuper ea talis eſt. Horũ ergo magnam habere officiorũ cognitionem, & quid conſuetudine ualeat, quid etiã lege ſancitũ ſit, in deliberationibus ſcire neceſſe eſt. Nõnunq̃ enim in deliberãdo quæritur, quod & in alijs fieri poteſt generibus, quorũ poteſtas de re propoſita deliberãdi ſit, aut qui modus, qđ tempus, quis locus, quæ cauſa huius deliberationis eſſe ſoleat, quæ omnia ex medio officiorũ oriri fonte, qui circunſtantijs implicitus eſt præclarißimũ eſt. In deliberationibus aũt non ea ſolũ, quæ propter ſe expetuntur, ſed ea etiam, quæ propter ſe uitanda fugiẽdaq; ſunt, plurimũ poſſe neceſſe eſt. Nam quemadmodũ his quæ expetuntur hortari conſueuimus, ita his rebus, quas propter ſe fugiendas arbitramur, potißimum diſſuadere non dubitamus. Fugienda igitur propter ſe dici-

quæſtio.

mus tam ea, quæ & uirtuti officio uidentur oppoſita, quàm ea quæ quũ finitima ferè ac propinqua uideantur, abſunt inde tamen longiſſime, in quibus etiam maior fieri error plerunq; ſolet, multiq; uirtutis imagine capti feruntur in uitia penitus, quum credant nequaquàm recedere ab officio. Nam uirtuti quidem oppoſita manifeſta ſunt, ut ignauia fortitudini, iniuſtitia iuſtitiæ, intemperantia modeſtiæ, ſtultitia prudentiæ, & per alias honeſti partes oppoſitum inuenire, non difficile eſt. Quæ autẽ etſi finitima uidentur, tamẽ procul abſunt, eaq; re inter uitia rectiſſime numerantur, ut exemplo oſtendemus, huius generis ſunt. Confidentiæ contrarium eſt diffidentia, audacia non contrarium, ſed appoſitum ac propinquum, ac tamen uitium eſt. Similiter perſeuerantiæ, quæ uirtus eſt, pertinacia finitima eſt, religioni ſuperſtitio, & cæteris ſemper uirtutibus, quæ finitima uidentur, uitia fugienda ſunt, quæ nõnunquàm nec certo quidem nomine appellantur. Officijs autẽ propinqua putamus uitia, quæcunq; aliqua circunſtantia non recte facta uidentur, ut ſi poteſtatem alicuius rei cuidam homini eſſe concederemus, eo autem modo, aut tempore, aut loco, aut cauſa non debuiſſe facere contendimus. Quare quum aliquid huius accidit, ut uel officio rem fieri abſolute negemus, uel alicuius poteſtati ſubiectam nõ eſſe inficiatione, quum ex aliqua circunſtantia infirmamus, obſiſtentia utendum arbitramur. Verum quoniam res expetendas tripartito diuidimus, honeſtum ſcilicet, utile & cõiunctum, honeſtumq; in rectum & laudabile, ac de recto quantum ad rem pertinet, ſatis dictum eſt, conſequens eſt ut de laudabili breuiter

Laudabile. *differamus. Laudabile eſt quod conficit honeſtam, & præſentem & cõſequentem commemorationem, id ex officio & uirtute naſcitur. Quare ab officio & uirtute re quidem non ſeperatur, in dicendo autem idcirco ſeparari ſolet, quoniam non ſolum uirtus hominibus, uerumetiam laus per ſe expetitur, qua ratione nonnunquam recto prætermiſſo à ſola laudis petitione cohortamur, quum oſtendamus quam famam, quam gloriam conſecuturi ſumus. Item quam infamiam fugiemus, quam ignominiam euitabimus, ſi hoc fecerimus, quod ita eſſe, aut partibus honeſti comprobabitur, quum omnibus laudari uirtutem dicemus, aut moribus aut conſuetudine omniũ, aut ſapientioribus hominibus, & his maxime, qui harum rerum peritiſſimi habentur, aut ciuibus noſtris, ſociiſq; laudabile uiſum iri oſtendemus, quæ omnia non tenui, ſed graui & ampla oratione proſequemur. Sed de honeſto ſatis dictum eſt, nunc de utili breuiter dicamus, quod partim honorum præſentium conſeruatione, ac abſentium cõparatione, partim incommodorũ inſtantium propulſatione*

ac futurorũ

Utile.

ac futurorum inhibitione diffinimus. hanc utilitatem quæ in ciuilibus quæritur cauſis totam corpori attribuimus. Nam res fortunæ omnes ad commodum ferè corporis expetimus. Ac ciuitas quidē quaſi corpus ea conficere arbitramur, ſine quibus nec ciuitas quidem eſt, ut agri, portus, pecunia, claſſis, nautæ, milites, ſocij, quæ quamuis ita ſe habeant ut nonnulla etiam horum ad conſeruandam ciuitatem neceſſaria non uideantur, tamen quoniam nullum eſt, quod aut huic aut illi ciuitati neceſſarium non ſit, idcirco corpus ciuitatis conſtituere huiuſmodi omnia dicenda ſunt. Nam mediterranea quidē tāquàm extraneas res quaſdam, quibus non neceſſario conſtituatur, ſed amplificetur ac exornetur ſolū claſſe, & nautis neceſſe eſt. Venetiarum autem præclariſſima noſtris tēporibus ciuitas, nautis, claſſe, portu non minus conſtituitur, quàm pecunia, militibus, ſocijsq́; corroboretur. Hæc ideo diximus, quoniam perutile immo neceſſarium oratori putamus, ſi recte cōſulere patriæ ſtudet, ut diligenter conſideret, quibus ciuitatis corpus tanquàm ad uiuendum neceſſarijs membris cōtineatur, quibus coadiuuatur, quibus exornatur. Plurimum enim intereſt ad dicendum ad corpus ne ciuitatis pertinere oſtendas rem qua de agitur, aut ad amplitudinem & dignitatem ſolum. Ac primum quum ad ſalutem neceſſarium, ſecundum quum ad exornatū pertineat uſus appelletur. His ita conſideratis ſi quis agros, portus pecunias, & quæ huiuſmodi quàm ampla dicit cōficiēda, is quoniā potētiorem ciuitatem confici cenſeat, amplitudinem ſimul cum incolumitate ciuitatis conſeruandā dicit. Quare utilitatis partes duas eſſe cenſemus, incolumitatem & potentiam. Incolumitas eſt ſalutis tuta & integra conſeruatio. huius partes ſunt cuſtodia, regionis mœnia, portus, claſſes, nautæ, milites, ſocij, arma, equi, imperatores clari, pecunia & quæ ea conſequuntur, ut eſt earum rerum, quæ efferuntur & inferuntur diligēs obſeruatio, reddituum amplificatio, impenſarum diminutio, & quæ huiuſmodi, dum hæc omnia neceſſario ad conſtituendam, & conſeruandā ciuitatem requirantur. Potentia eſt non ad ſua conſeruanda ſolum, ſed ea etiam, quæ aliorum ſunt obtinenda idonea rerum facultas. Potentiæ partes ſunt hæ, quas & incolumitatis diximus, dum illis amplum quodam & excellens ac minus neceſſarium eſſe additū intelligatur, ut per ea non ſolum ad defendendam iniuriam, uerumetiam ad inferendam ciuitas multum ualeat. Sed de utilitate nunc ſatis. Quare coniunctum tū ex utilitate, tum ex honeſto conſideremus. Huius coniuncti partes ponimus dignitatem, amplitudinem, amicitiam, bellum, pacem, legislationē. Dignitas eſt alicuius honeſta cultu, & honore, & uerecundia digna au

Venetiæ.

Vtilitatis partes.

Incolumitas.

Potentia.

Vtilis & honeſti cōiunctorū partes.

Dignitas.

Amplitudo toritas. Amplitudo eſt potentia aut maieſtatis, aut aliquarum copiarū
Amicitia. magna abundantia. Amicitia eſt mutua beneuolentia, quæ conſenſu, ac
Bellum. pari uoluntate conficitur. Bellum aut ad expellendum præſentem, uel
Pax. futurū metū, aut ad amplificandū imperium ciuitatū cōtentio. Pax eſt
Legiſlatio. cœpti belli fœdere depoſitio. Legiſlatio eſt alicuius rei ex ſententia toti
us populi diſpoſitio. Ad hanc lationē legis tanquàm membra tam abro
gationem quàm correctionē ac expoſitionem legum adijcimus. Abro-
Abrogatio gatio legis eſt, quum dicimus non eſſe ſeruandam legem, quoniam inuti
Correctio. lis, aut inhoneſta, aut utrunq;. Correctio legis eſt alicuius rei in lege ad-
Expoſitio. ditio uel diminutio. Expoſitio eſt obſcuræ legis interpretatio. At loci
quidem, quibus omnis perſuaſio aut diſſuaſio fieri ſoleat ferè omnes ex-
poſiti ſunt. De his enim & ex his, ac eorum contrarijs omnis delibera-
tio fit. Hæc igitur omnia, ut diximus, negotialis conſtitutionis locis ac-
commodanda ſunt, & quū utilia & honeſta, tum & neceſſaria & faci
Neceſſaria lia demonſtranda ſunt. Neceſſario fieri dicimus quæcunq; aut natura
ſui, aut caſu fieri neceſſe eſt. Nam oriri ſolem atq; occidere, mori homi
nem, uri flamma, natura ſui neceſſaria ſunt. Vrbē quampiam in hoſtiū
peruenire poteſtatem ſimpliciter neceſſe non eſt, ſed caſu. Nam ſi ita ac
cidit, ut undiq; hoſtiū copijs circundanda ſit, neq; auxiliū aliunde poſ-
ſit expectare, neq; ciues rerum abundantia, præterea uel manu, uel na-
tura loci muniti ſint, nec quid ſit, quod hoſtes inde amouere poſſit, urbē
in hoſtium poteſtatem uenire neceſſe eſt. Ciues autem ab huiuſmodi ſer
uitute liberari adhuc aut fuga, aut morte, aut deditione honeſta & libe
Poſsibile. ris digna, poſſibile eſt. Poſſibile eſt facile. Facile, quod nullo aut ſine ma
Facile. gno labore, ſumptu, moleſtia, quàm breuiſſimo tempore confici poteſt.
Labor. Laborem uero, ſumptum, moleſtiam, longinquitatemq; temporis, non
ſimpliciter, ſed comparatione rei, qua de agitur, conſiderare putamus.
Nam qui nullus aut paruus labor uideri debet, ſi rei præclaræ gratia ſu
ſcipitur, is maximus iure exiſtimabitur, & ſi parua quadam de re ſube-
undus diceretur. Sed facilitati ac neceſſitudini difficile ac impoſſibile op
Difficile. poſita ſunt. Difficile igitur eſt, qđ ſine magno labore, ſumptu, moleſtia,
Impoſsibile longinquitateq; temporis confici non poteſt. Impoſſibile ſimiliter ac qđ
neceſſe eſt, aut natura ſui fieri nō poteſt, ut quieſcere cælum, moueri ſur
ſum lapides, deferri ignē, aut caſu, ſi, quū alicui quæ ſuperius enumera-
uimus urbi acciderēt, impoſſibile diceres ciuitatem euadere. Hæc igitur
quatuor, quæ tam honeſtati q̃ utilitati adiuncta dicimus, ſiue horteris ſi
ue dehorteris, diligēter cōſideranda ſunt, & ea quidē, quæ natura ſui
aut fieri nō poſſunt, aut neceſſario fiunt, quū in dicēdi rationē incidūt,

nihil erit, qđ multa dicamus. Nulla enim ratione huiuſmodi naturā len- re poſſumus. At ī alijs ſi hortamur, impoſſibile nō huius ſed difficile, difficile facile eſſe oſtēdemus, ut in ſupiore exēplo, ſi permanere ac defendere urbem cenſemus, multa inueniemus, aut à conditione loci, aut ab inſcitia hoſtium, aut à calliditate & cōſilio noſtro, quibus rem fieri poſſe, quamuis difficile confirmabimus, deinde quum iam animos auditorum eo quod poſſint euadere exuſcitauerimus, quod difficile dicebamus, facile appellabimus. Idq́; uel ex re ipſa, quod ſito, quod ſine magna moleſtia & labore, ſi hoc aut hoc faciemus, uel ex comparatione comprobabimus nullos labores, nullam moleſtiam, nihil eſſe tam arduum, tam difficile, tam periculoſum, quod pro libertate iucundum uideri nō debeat. Econtra uero ſi dehortabimur facile difficile, difficile impoſſibile appellabimus. Quod niſi omnes partes bene ac diligēter occupabimus, ac poſtremo ſic eos colligemus, ut uel uno ſpiritu oculis auditorum ſubijciantur, nunquam commode conſequemur. Quare quēadmodū ei qui hortatur unum aliquid ſufficit quo rem, & fieri poſſe & facile fieri poſſe cōfirmet. Ita ei qui dehortatur nihil per ſe ſolum ſufficit, ut aut impoſſibilem aut rem neceſſariam cōfirmet, niſi ſimpliciter res huiuſmodi eſſet. Vnde patet, quod qui caſu neceſſariam aut impoſſibilem rem dicit, niſi aſſeueranter omnia conglutinet, ac ſub uno aſpectu demum omnia colligat, nihil faciet. qui contradicit ei ſufficit, ut aut loco, tempore, aut perſona quadam, cōſilio, cautione, mēdacio, pollicitatione, pactione aliqua, rem facilem poſſibilemq́; oſtendat. Praeterea ſcire oportet non ex ipſa re ſolum, ſed etiam ex adiunctione plerunq; huiuſmodi neceſſitudines conſiderari ſolere, quod quum accidit, aut in adiunctionem tota cauſa transfertur, aut ex utraq; parte, ſi res quoq; orationem patitur quum exhortationes, tum dehortationes quaerendae ſunt. Verum in exemplo propoſito ſatis iam praeceptum eſt, quomodo ex ipſa re ſuademus, aut diſſuademus. Ex adiunctione autem hoc pacto, neceſſe eſt ut deditione hoſtibus te tradas, niſi ſame malles perire. Adiunctio. *Nam quum rem ipſam ſi fieri poteſt labefactaueris, quod non neceſſe ſit, ut te tradas. Poteris enim te fortiter manu defendere, aut conſilio ſuperare hoſtem, & ſi quid huius dici poteſt, ad ipſam adiunctionem uenies, quam ſi fieri poteſt, primo negabis, uel quod per eius diſtributa frumenta diutius poſſint ſufficere, uel quod alia etiā inuehi poſſunt, deinde honeſtius eſſe dices, uel ſi certū ex fame cōſtaret exitiū in libertate fortiter mori, q̄ in ſeruitute ignauiter ſimul & miſerabiliter uiuere. Verū quoniā honeſtū & utile deliberatiui generis finē diximus utilitatisq́; partes duas eſſe putatimus, Vnā quae in-*

*columitas,alterã quæ quũ ad uim atq; opes ſpectet uſum nominamus,cõ
ſiderãdũ eſt cuinã iſtorũ adhæret adiunctũ,honeſtati ne,ut ſi diceres, ne
ceſſe eſt hoc faciamus, ſi honeſte uolumus uiuere, ãn incolumitati, hoc
modo. Neceſſe eſt ſi incolumes eſſe uolumus, arma præparemus,an uſui
& cõmoditati, hoc pacto.neceſſe eſt, ſi ſine incõmodo uolumus uiuere,
ea exportare, qbus abũdamus,ea inuehere, qbus egemus. Oĩbus igitur
adiunctio inhærere nequaq̃ negãda eſt. Verũ honeſtas ſine qua nec uiue
re quidem homo dicendus eſt,ſummam neceſſitudinis obtinet.Incolumi-
tas poſt honeſtatem maxime neceſſaria eſt,uſus & cõmoditas tertiũ lo-
cum neceſſitudinis,ac leuiſſimũ ſubſortita eſt. Hæc quum inter ſe cõpa-
randa ſint,cõmoditatem nunquã incolumitati, aut honeſtati aperte an-
teponendam eſſe dicemus,quod ſi cauſa hoc poſtulat, commoditatem ac
uſum incolumitatem appellabimus,idq́; ita eſſe rationibus,quod ſine hu-
iuſmodi commodo incolumitas,aut difficile, aut nullo modo conſeruari
poſſit, cõprobabimus,deinde incolumitatem cõprobabimus honeſtati.
Neque enim ita clare contendemus incolumitatem & tutelam uitæ hone
ſtati præferendam. Nullus enim id æquo accipiet animo, ſed quod nihil
honeſtum ſit,quod ſalutem non pariat,uirtutibus uti non poſſe,qui ſuas
rationes in tuto non collocarit,ipſos etiam deos infeſtos his eſſe, qui ſibi
pericula,necemq́; inconſulto aſſciſcunt. Quare incolumitatem præpo-
nendam,quia nunq̃ ſine honeſtate ſit,honeſtatem ſine incolumitate no-
mine ſolũ re nihil eſſe,hoc pacto cõparationem faciet, qui tutam rationẽ
honeſtæ rei præponet, qui contrariam partem defendit, primo ſi ex re
dici poteſt,non eſſe honeſtum huiuſmodi, ut non ſeparetur ab incolumi
tate, breuiter ratione,autoritate,exemplo demõſtrabit, uel ſi hoc melius
uiderentur auditores,ſuſcepturi eum tute uiuere,qui honeſte uiuit, aſſe-
uerabit,nõ qui in præſentia incolumis ſit,& eum qui turpiter uiuit, in-
columem eſſe non poſſe,& his in periculis uerſari,ut uel ſeipſum ac um
bram ſuam pertimeſcat. Quare non honeſtatem incolumitati, ſed inco
lumitatem honeſtati coniunctam eſſe dicet. Vnde ſine honeſtate incolu-
mitatem nomine ſolum eſſe,deinde uel dolorem ſi is timeatur,uel mortẽ
ſi ea formidetur,dedecore & infamia leuiorem eſſe conſiderare, quæ ſit
turpitudo conſecutura. At non immortalitatem,neque æternam incolu-
mitatem conſequi,nec eſſe exploratum illo uitato periculo,nullũ in aliud
periculũ uenturos,uirtute uel ultro ad mortem proficiſci eſſe præclarũ,
fortitudini fortunã quoq; adiumento eſſe ſolere. Sed comparatio quidẽ
incolumitatis cum honeſtate hoc ferè modo fieri poteſt. Sæpe autem &
ipſum honeſtum inter ſe, & utile nonnunquam ſibiipſi comparandum*

eſt,qđ fit ſi ambæ partes deliberationis, aut honeſtæ aut utiles uidētur. His ergo in cauſis primo dabimus operam, ne huiuſmodi res eſſe credatur, ut utraq; deliberationis pars honeſta aut utilis, ſed hæc honeſta, illa turpis, hæc utilis, illa inutilis uideatur, primū ex iuridiciali abſoluta oſtēdemus, quod hoc natura, lege, conſuetudine, iure cōmuni, pacto, iudicatisq; innitatur, illud ècontra alterum coniecturis aſſequemur, quare natura rei, loco, tempore, perſona, cauſa, hoc utile, illud inutile, per contentionem oſtendere poterimus. Deinde ſi ex cauſa fieri uidetur, per obſiſtentiam utrunq; utile aut honeſtum confitebimur, & hoc tamen honeſtius aut utilius eſſe contendemus. Idq; hiſdem de cauſis, & ex iiſdem locis comprobabimus. Præterea in comparatione utilitatis, quū locorum, temporū, perſonarumq; contentio fit, ut quid, bellúm ne, aut pax ex ratione noſtra fieri poſſe conſideramus, nō circunſtantias ſolum conferendas arbitramur, uerū etiā cætera, quæ aut circunſtātijs attribuūtur, aut eas conſequūtur. Non enim ſolū, cui locus cōmodior, cui tempus aptius, quis meliore cauſa nititur cōſiderandū eſt, ſed militū etiā numerus, uoluntas, induſtria, exercitatio, audacia, obedientia, fides imperatorū. Præter hæc ferè omnia ſcientia, fortuna, uirtus, autoritas, utriuſq; ciuitatis pecuniæ, arma, equi, naues, nautæ, nautarumq; peritia, & patiētia, ſimiliter quænam gens audacior, bellicoſior, maioris animi, adeo ut etiam uicta, non ſe uictam reputet. at altera ignaua, timida, quæ uerbis ſolum ſe efferat, & in aduerſis rebus omnino cōcidat, in ſecundis tumore corrumpatur. Ita rebus corporis animi externis facta contentione per demonſtrationem quid utile, aut quid utilius facile uidebimus, quæ omnia ita dicemus, ut ſimul quoq;, quid nobis factu facile, quid illis, quid difficile aut difficilius, quid neceſſariū, impoßibileq; ſit, ſi opus erit, appareat. Eiſdē enim rebus corporis animi externis, hæc quoq; cōprobantur. Amplius id quoq; breuiter, hic cōmonendum puto, laudem, utilitatemq;, ac eorum oppoſita quadripartito, ut in ſecundo diximus ſpectare oportere, hoc pacto. Si hoc facimus, & ſi qua præſens eſt infamia diluetur, & quæ in poſterum conſequeretur euitabitur aut lenietur, aut quā habemus laudem conſeruabimus, & maiorem acquiremus. Item ex parte cōmodi ac incōmodi, ſi hoc facimus, aut non facimus, & præſentia commoda continebimus, & adipiſcemur maiora, & ſi quid incōmodi eſt abijcietur, aut diminuetur, & quod incommodi futurum erit, non aderit, aut minus aderit. Sed iam nihil eſſe puto quod ad deliberationē pertineat, cuius fontes & radices non aperuimus, quorū omnium illud maxime in omni deliberatione memoria tenendum, ut maior orationis eò conflectatur, qđ

Vtilitatem eiusq; oppoſitū quadripartito ſpectari.

*magis obſtat, ut uerbi gratia, ſi bellum agendũ dicis, quũ quibus ad bel-
lum opus eſt acriter cõſideraueris, quod armis, militibus, claſſe, Impera-
toribus, nautis, ſi quid horũ facile baberi poſſe non uideatur, quomodo
comparari queat, enodabis, & quoniam hæc pecunijs apparantur, ea-
rum quoq; copiam, unde acquiretur, niſi in promptu ſit, declarabis, idq́;
ordine faciendum, ſi qua de facultate pecuniarum dubitatio ſubeſſe uidea
tur. Quare reſolutionis atq; cõpoſitionis ferè modo cuncta nobis utrin-
que excogitabuntur, & ex comparatione, ſi opus eſt, noſtra efferentur,
hoſtium deprimentur, aut ſi re aliqua hoſtes antecellũt, uel pluribus uel
potioribus nos ſuperiores oſtendimus. Verũ hæc de deliberatione ſuffici
ant, de qua longiorem ſermonem contexuimus, quoniam nullus ſatis do
ctrinam hãc explicaſſe, aut Græce, aut Latine nobis uiſus eſt. Nam om
nes quos ego legi, uix de hoc genere principiũ præcipiendi fecerunt, &
finem ſtatim attulerunt, ſiue quod rem difficilem rati ſunt, ſiue quod uſu
rerum potius q̃ præceptis confici putauerunt. Nos non ab re feciſſe ar-
bitrer, quod quantum oratoris intereſt, explicare conati ſumus. Nunc
de demonſtratiuo dicemus, ſi prius id cõmonuerimus, cætera in delibera
tionibus, ſimiliter ac in iudiciali genere fieri ſolere. Argumentationis
enim modi, propoſitiones, rationes, confirmationes, ſolutiones, eodem
modo etiã hic fieri debere nullus dubitat, perorationes ſimiliter, aut
per enumerationem, aut per conqueſtionem, aut per amplifica-
tionem conficiuntur. Nam & utilitas, uirtus, laus amplifi-
canda nonnunquam, quum horum gratia aliquid fa-
ciendum exhortamur, & calamitas, & miſeria
præterita inſtans conſequens ante oculos
per commiſerationem ponenda eſt,
quum erumpere ab ijs malis,
ad quicquam boni ſuſci
piendum cohor-
temur.*

DE GENERE DEMONSTRATIVO.

DEmonſtratiuum eſt, quod attribuitur in alicuius
certæ perſonæ laudem, uel uituperationem cũ am
plificatione. Eius partes ſunt laus & uitupera=
tio. Laus eſt oratio amplificatiua rerum bonarũ, Laus.
quas certæ ineſſe perſonæ dicimus. Vituperatio Vitupatio.
eſt oratio amplificatiua rerum malarũ, quas cer=
tæ ineſſe perſonæ dicimus. Verum & ſi certarũ
perſonarum laudem & uituperationem eſſe affirmo, non tamen ignoro
has demonſtratiui generis partes non ſolum perſonis, ſed rebus, tempo=
ribus, locis, plantis, animantibus etiam nonnunquam attribui. Nam ut
ſingulos ſæpe homines, genteſq; uniuerſas demõſtratione amplectimur,
ſic uirtutũ aliquam, uer, aut æſtatem, mõtes, ortos, uites, lauros, boues,
equos, aut uituperatione, aut laude dignos putamus, quæ omnia, quũ de
his dicitur, perſonarũ tenere locum arbitramur, eiſdem enim locis ferè
in horum atq; in perſonarum demonſtratione utendũ eſt. Quare ut hæc
cõmodius tranſigere poſſimus, huius quoq; generis quo per omnes par
tes ſuas abſoluta inuentio ſit, præcepta breuiter exponenda uidentur.
Nam quamuis raro in uita hoc genus ſeparatim temporibus noſtris ac=
cidere poſſe forte uideatur, ac in iudicialibus & deliberatiuis cauſis ſæ=
pe magnæ partes eius uerſantur. Etenim ita ſe habere tria hæc genera Tria gene=
ſæpe conſiderauimus, ut unum in altero ſæpiſſime inueniatur, ac niſi alte raī una cõ
rum alteri innitatur, non poſſe graui atque facũda, uereq; oratoria ora plecti cauſa
tione abſolui. Nam deliberationis partes in iudiciali, tum occupare ne=
ceſſe eſt, quum acriter quicquam peccatorum puniendum hortamur, ne
illius rei quaſi autoritate iudicum ſumpta licentia, omnes in eiuſmodi
ſcelera ruant. Quæ enim incõmoda euenient accuſator, contraq; defen
ſor quid commodi ex abſolutione, qui deliberationis loci ſunt, diligẽter
& conſiderant & exponunt. Quid enim in eodem iudiciali, nónne ma=
gna demonſtrationis pars conficitur, quum oſtenditur, quàm utilis ui=
tæ hominum, aut cõtra is, cuius de re agitur, fuerit, futurúſue ſit, & cau
ſa, quæ plurimum in coniecturis ualet, nónne niſi demonſtratione uitæ
probetur, partim conficit? Idem in relationibus, alijſq; conſtitutionis
partibus ſolet uſui euenire. Iudiciale uero genus duobus in reliquis
inueniri, cui dubium unquam fuit? Nam quum iuridicialis conſtitu=
tio eius generis propria uideatur, ea cæteris in generibus plerunque
uerſari ſolet, ut ſi quũ faciendum ne ſit quicquàm deliberes, iure ne fieri

poſſit conſideres. ſimiliter quoque ſi iure aut iniuria uituperandum uel laudandum quenquam contenderes, atq; id ipſum demonſtrationis genus quum in plures deliberationis locos, quum maxime in exhortationes belli aut pacis, quum uires hoſtium noſtris uiribus comparantur, ita incidit, ut huiuſmodi contentione fieri quidem aliquo pacto poſſit, niſi de mõſtrationis locis utaris. Quas obres ſi quis uno in genere quàm plurimum ualere deſiderat, is oportet ut in omnibus elaboret. Quoniã ergo non minus induſtriæ in hoc quoq; genere cauſæ conſiderandũ putamus, ut diligenter ac breuiter hæc etiam pars abſoluatur, per partium orationis ordinem, documenta exponi debere intelligo.

Partes orationis demõſtratiuæ.

Partes orationis demonſtratiuæ, ita ut in alijs ſex eſſe putamus, exordiũ ſemper ferme per principium tractatur.

Exordium

Nam etſi ex conſuetudine accidat, ut in nonnullis Venetiæ ciuitatibus fieri uidi, ut neceſſe ſit aliquẽ laudare, quãuis minime probus uideatur, tamẽ beniuolentia capta ex hoc ipſo qđ officio noſtro fiat, & quod bonam conſuetudinem ſeruandam putamus, quæ probos meliores, improbos bonos ſæpe reddere conſueuit. Ad reliquas orationis partes ueniemus, de quibus mox dicetur. Principiũ ergo, aut ab noſtra, aut ab eius de quo dicitur, aut ab eorũ qui audiunt perſona, aut à rebus ipſis ſumitur.

A noſtra perſona principium.

A noſtra perſona, ſi laudamus, aut officio facere uel qđ cauſa neceſſitudinis intercedat, uel qđ in eo loco, honore, dignitateq; ſimus, in qua qui fuerunt ſemp huiuſmodi munus ſuſceperint. Hoc tamen tũ faciendũ arbitramur, quũ non bene effugere poſſumus, quin uel improbum laudemus, quo in caſu etiam illa non erunt aliena. nos ideo ſuſcepiſſe laborẽ, ut opera noſtra non paruã utilitatẽ uniuerſæ ciuitati conferamus, bene nos perſpexiſſe laude improbos probos, bonos meliores fieri. hic tamen ſi is quoq; audiret, de quo dicimus, ne eum offendamus, addere poſſumus, certo ſcire nos hunc probatum uirum ita excitari laudibus, ut ex probo meliorem futurum non dubitemus, aut à ſtudio facere affirmabimus, quod huiuſmodi uirtutis ſint, qui laudantur, ut ex laude ipſorum appareat qualis noſterq; animus ſit, & ſimul nobiſcum cæteri ad ſimilem uirtutem accendantur. Si uituperabimus, aut merito facere quod ita tractati ſumus, aut ſtudio quod utile putemus eſſe ab omnibus unicam maliciam atq; nequitiã cognoſci, uel quod placet oſtendi qui de nobis diſpliceat, aut officio, quod in eo loco, honore dignitateq; ſimus, ut hoc nobis uel neceſſe faciendum ſit.

A perſona eius de quo dicimus.

Ab eius perſona de quo dicimus, ſi laudabimus dicemus illius facta poſſe uerbis conſequi neminem, quoniam huiuſmodi ſint, ut omnium laudatorum eloquentiã facile anteire poßint, omnes illius uirtutes prædicare oportere, uix aliquid

quid eo dignum ab omnibus dici poſſe. Si uituperabimus paucis cõmuta Si uituperamus.
tis eodem ferè modo dicemus. Nam quoniam láus uituperationi op=
poſita eſt, ſi pauca laudationis uerba in contrarium uertes, uituperatio
nem nimirum conficies. Ab auditorũ perſona, ſi apud eos laudabimus ab auditorum ꝑsona
qui hominem cognouerint, dicemus nos monendi cauſa pauca dicturos.
Sin eſſent ignari, ut talem uirum uelint cognoſcere petemus, quoniam
in eodem uirtutis ſtudio ſunt, qui audiunt, atq; ille quẽ laudaturi ſumus.
Prsterea ſperare nos facile his huius facta probaturos, qui ad hæc ſpon
te parati ſunt, qui quum ſua ſtudia præclaris uiris placuiſſe uideant, ala
criores ad complectendam huiuſmodi uirtutem efficientur. Contraria
erit uituperatio, quoniam nouerint, pauca de malitia, nequitiaq; eius di
cturos. Quod ſi ignorarent, petemus ut cognoſcere uelint uti ſingularẽ
malitiam uitare poſſint. Præterea ſperare nos illius uitam ipſos uehemẽ
ter improbaturos, quoniam diſſimiles ſint. Ab rebus ipſis, incertũ eſſe A rebus prĩ
quid potiſſimum ex tanta multitudine rerum, quas optime geſſit, lauda= cipium.
rẽ debeamus, uereri ne quum multa dixerimus, plura prætereamus, nul
lam eſſe orationem, quæ illius factis non uincatur. Et ſi quem ex eloquẽ
tia laudaturi ſum'u, in hac excellentia rerum ipſius opus eſſe oratione
dicemus, & quæ huiuſmodi ſunt, quibus contraria ſumũtur in uitupe=
ratione. Principio ita tractato, narratio nõ erit ulla, quæ neceſſario cõ Narratio.
ſequatur, ſed ſiquid inciderit quo aliquod factum eius, de quo loquimur
nobis narrandũ ſit, cum laude ac uituperatione ampla prout res poſtu=
lat narrabimus. Sed narratio ſicut nunquàm ferè incidit, quum lauda=
mus, cuius facta nota ſint, & ſola amplificatione indigent, ſic ſemper in
uenitur, quum quid fecerit ignotum ſit, quæ non uno in loco tota ut in
alijs generibus cogitur, ſed paſſim, ut quicquam amplificandũ eſt, breui
ter narratur, quod & in alijs accidere poſſe propter multitudinem rerũ
non ex reo ſolum, ut dictum eſt, uerumetiam ex accuſatore, Cicero in
Verrem, teſtatur. Diuiſione utemur commode, ſi naturam eius rei quã Diuiſio.
laudamus, diligenter quibus conſiſtat cõſiderabimus. Nõ enim oportet
(ut plurimi putant) quoniam omnis demonſtratio, aut ex rebus quas
externas appellãt, aut ex his, quas corpori aut animo attribuunt in has
partes ſemper orationem diſtribuere. Nam & faſtidium auditoribus
pareret ſi ſæpius fieret, & ignorantiæ uitium non euitaret, ſi quis rei na
turam relinqueret, & his communibus ſemper eſſet occupatus. Quare
optimum factu putamus ut in iudicio atq; conſilio is bene partitur, qui
quum omnia quibus facile abſolui poſſit cauſa conſiderauit, ea reducit
in pauciſſima quædam genera, quibus in diuiſione utitur, ſic hoc in ge=

nere, ſi poëta, uerbigratia, uel orator laudandus eſt, danda eſt opera, ut intelligamus quibus rebus poëta eximius aut eloquentiſſimus orator ad tantam facultatem profectus ſit, quæ omnia ad quàm pauciora maxime poſſumus reducemus, deinde unumquodq; etiam eorum ſi in plura diuiditur, locis ſuis diſtribuemus. Sic enim eloquentiæ magiſter Cicero, cuius quum clariſſimas legimus orationes, multa diuina huius artis ornamenta nobis affluunt, quum ſcribimus, ea ſolũ notamus, quæ occurrũt,

Exemplũ è Ciceronis oratiõe pro Pompeio.

ſic inquam ipſe in oratione pro Pompeio præficiendo in ea parte fecit, in qua ſummas imperatoris laudes diligẽter perſecutus eſt, ubi & ſi laudatio ipſa Pom. propter conſultationem adhibita ſit, diuiſio tamen non aliena ab ea diſtributione eſt, quæ ſi ſummum imperatorem laudare uellet, nõ ut præficeretur, ſed ut clarior fieret adhibenda fuiſſet. quid ergo dicit? Ego enim ſic exiſtimo in ſummo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, uirtutem, autoritatem, felicitatem. Oportet igitur ſi Ciceronẽ imitari uelis, in eas partes breuiter ac abſolute diuidere, quæ totam rem complectuntur, atq; cõſtituunt, deinde ſingulas partes loco ſuo in minora decidere, ſi ita faciendum uidebitur, aut etiam non diſtincte, ſed paulo, confuſius agere, ſi hoc commodius fuerit, quod ipſe in eadem oratione factitauit. Nam quũ multas dicat eſſe uirtutes imperatorias, multasq; numeret confuſius poſt eas inſequitur quam ad diſtinctam diuiſionem pertineat. Quod quare faciat, aut in commentarijs eiuſdem orationis, aut quum de ſumma grauitate oratoris agemus, latius dicetur. Nunc quoniam de cõfirmatione & confutatione huius generis dicendum eſt, quæ partes orationis nunquàm bene poſſe tractari uidentur, niſi quis conſtitutionem cauſæ nouerit, habeatne cõſtitutionem demonſtratio, diſſerendum eſt.

Conſtitutionem in genere demõſtratiuo nõ eſſe.

Magni enim intereſt, quũ cauſa proponitur, ſcire ſit ne conſtitutio quærenda, quæ totã cauſam cõtineat quam principalem nominamus, an in dicendo ſolum emergat, atq; erũpat, quam incidentem dicimus, qua in re difficili atq; obſcura uererer equidem, quod ſentio aperire, niſi uiderem nullo pudore multos in medium afferre, quæ opinatus, etſi non ſolum falſa, uerumetiam inutilia nimium ad dicendum exiſtant. Dicunt enim demonſtratiuam cauſam, nõ minus quàm deliberatiuam, uel etiam iudicialem, conſtitutiones ſuſcipere, quem errorem tam magnum, tam ad dicendum incommodum, tunc iure reprehendiſſe arbitrabimur, quũ eas rationes, quibus niti uidetur, confutauerimus, quod ut facilius fiat, rationes eorum prius breuiter exponemus. Primo igitur Ciceronis, Quintiliani, Victorini, Martialis cuiuſdam autoritate ratum dicunt eſſe, quod ſentiunt, deinde nullam

Errores quorundã cõfutantur

unquàm cauſam cenſent eſſe dicendam, quæ conſtitutione aliqua nõ cõtineatur. Quare cæcos nos penitus eſſe aſſerunt ſi demonſtrationem & cauſam eſſe cenſemus, & nulla conſtitutione complecti. hoc enim natura ipſius rei nullo pacto fieri poſſe affirmant. Idem enim aſſerunt eſſe hominem ſine ratione, & cauſam ſine ſtatu inueniri poſſe. Tertio facti aiunt controuerſiam in omnia tempora diſtribui. Nam & quid factum ſit poteſt quæri, hoc modo. Occiderit ne Aiacẽ Vlyſſes, & quid ſit, hoc pacto, bono ne animo ſint erga rempublicã Fregellani, & quid futurũ ſit, hoc modo, ſi Carthaginem reliquerimus incolumẽ, nũquid ſit in cõmodũ ad rempub. peruenturum. Hæc enim à Cicerone ipſo in primo rhetoricorum ita expoſita ſunt, quo fit, ut ad hanc rationem autoritas quoq; tanti uiri accedat, in quibus omnibus quũ coniectura comprehendatur, eam coniecturam, quæ in præſenti tempore uerſatur, uel Victorino teſtãte, quũ deſcribẽdi Fregellani, ac ex laude, uel uituperatione ipſorũ demonſtrandũ ſit, bonũ ne uel malum erga rempu. gerant animum, demõſtrationis eſſe dicunt. Quarto ſi clariſſimorum hominũ orationes in demõſtratiuo genere cõſtitutionibus abſolutæ ſunt, neceſſe eſſe dicũt, ut uel male huiuſmodi orationes conſcriptas arbitremini, uel non poſſe demonſtrationem conſtitui ſine conſtitutione aliqua cõcedatis. At conſtat, ſi Quintiliano credendũ eſt C. Cæſarem in uituperãdo Catone tribus uſum fuiſſe conſtitutionibus, idq; Ciceronẽ ipſum notaſſe, aut ergo caſu aut impetu quodã naturæ, à qua tamen profecta omnis ars eſt, nõ arte Catonẽ uir ille uituperauit, aut ſi arte uſus eſt, non poteſtis negare cõſtitutiones ita demõſtratiuũ habere genus, ut ne genus quidẽ ſit, ſi ab omni cõſtitutione deſtituatur. Nã primũ quidẽ ſi dicetis C. Cæſarẽ impetu nõ arte uituperationem illã ædidiſſe, nihil amplius nobis uobiſcum erit, qui tam impudenter huius artificij autores contẽnatis, hæc illi quũ dicunt, cõtentionis nobis multo cupidiores eſſe uidẽtur quàm ueritatis. Ita enim eos cõtrouerſia uerbi exagitat, ut neq; ſeipſos neque nos recte intelligere uideantur, uerum ut apertiſſime omnes percipiant, quibus uel parum huius facultatis ineſt, rem ſicuti intelligi debẽt, breuiter exponemus, deinde argumentis rationibuſq; ſuis facilius reſpondebimus. Demonſtratiuum genus, quum ſimplex eſt ac purum, hoc eſt ſolum demonſtratiuum abſq; deliberatione quapiam atq; iudicio, ſemper id amplectitur, quod certum eſt, quod cum ueterum uſu, quo inuenta omnis demonſtratio eſt, & conſuetudine laudandi uituperandiq; tum maxime ratione comprobatur. Nam & qui ultima demonſtrationis initia quærunt, inde aſſerunt laudandi conſuetudinem ortam, quod qui in

Prindari odæ. gymnaſijs, palæſtra, ceſtu, curſu, alijsq; huiuſmodi generibus, alios in cõtentione uincebant, & coronari & laudari ſolebant. Quam rem Pindari Odæ, quibus Olympionicos ad aſtra tollit, confirmant, qua in laudatione, non ſolum re, ſed ne ſuſpicione quidẽ affuit unquam aduerſarius. Hanc cõſuetudinem inde acceptam, omnes quoque oratores, qui in hoc genere uerſati ſunt, diligenter conſeruant. Raro enim huiuſmodi orationem inuenies, in qua ſibi orator aduerſarium totius huiuſmodi cauſæ cõfingere audeat, quod ratione fieri neceſſe eſt. Non enim uidetur abſq; ratione fieri, quod crebro fiat. Quare ſi rationem aperuerimus, & priſtinam conſuetudinem, & orationis uſum, recte ſine aduerſario conſtitutam intelligemus. Si laudator & uituperator hoc in genere inter ſe aduerſarij nõ ſunt, nemo unquam aduerſarius inueniri poterit. Nam quũ ita inter ſe oppoſitæ ſint laus & uituperatio, ut accuſatio & defenſio, perſuaſio & diſſuaſio, oportet ut accuſator defenſori & diſſuaſori ſuaſor, ſic uituperatorem laudanti aduerſarium eſſe. At in demonſtratiuo genere laudator uituperanti nunquã re aduerſarius eſt. Relinquitur ergo, ut genus hoc aduerſario careat. Nam ſi quis Ciceronem, uerbi gratia, laudandum contendit, atque alius eundem non laudandũ opinatur, ijq; inter ſe aduerſarij ſint, jam huiuſmodi demõſtratio de natura ſui decidit, & aut iudiciale, aut deliberatiuum genus complexa eſt, quomodo non negamus conſtitutiones in demõſtrationem incidere. Verum quæſtio non de hoc, neque de incidenti conſtitutione habetur, de qua paulo poſt uidebimus, ſed utrum demonſtratiuo generi ex natura ſui principalis non incidens cõſtitutio attribui poßit, quod adeo falſum eſt, itaq; aliena omni ab demonſtratione conſtitutio uidetur, ut nec demonſtratio quidem ſit, ſi conſtitutionem recipiat. Neceſſe eſt enim ubicunq; conſtitutio inueniatur, ibi & aduerſarios de re aliqua inter ſe contendere. Eſt enim ut & nobis in primo expoſitum eſt, & omnes conclamant, nihil aliud conſtitutio, niſi defenſoris prima repulſio, cum accuſatoris inſimulatione coniuncta. Porrò quum aduerſarij de re quapiam contendunt, tunc decerni, dijudicariq; aliquid neceſſe eſt, quod primo iudiciali, deinde deliberatiuo accidit. Quare demonſtratiui generis proprium erit omni cõſtitutione carere. Aliter enim res, quæ demonſtratiuo generi ſubijcitur, certa non erit, ſed in cõtrouerſiam trahetur. Laudãdus eſt, quod linguã Latinam eloquentia ſua decoraſſet Cicero, ſi nullus contradicit demonſtratio pura eſt, neque ob id qui laudat, tacere debet, quod enim laudandus ſit, omnes laudatori tacite concedimus, quibus uero laudibus, quàm amplis, quàm firmis rationibus comprobaris audire deſiderabimus, quo

[Handwritten margin notes: "...ſtra. caret aduerſario." ; "...ſtitutio quid."]

ſit ut ea, quæ inconſiſtentia in alijs generibus eſſent, hic conſiſtant, neque pugnãtia dicimus, quod conſiſtere aliquid abſq; ſtatu putemus. Hoc enim generibus cæteris accidit neceſſario, quod & aduerſarij ſint, & principales ſtatus, & quidẽ clare ac explicite inueniantur. Hic tamen unde principalis oriatur, re non ſit, ut tibi ipſi obijcis, ac aduerſarium adeſſe fingis. Ita ſtatum occulte & implicite oriri neceſſe eſt, quod ad conſtituendam cauſam in demonſtratiuo genere ſufficere res ipſa docet. His ita dictis, rationes ſuas quales nam ſint, conſideremus. Primum (inquiunt) ut Cicero in ueteri, & Victorinus, qui eos libros rhetoricorum exponit, Victorinus. omni in genere incidere conſtitutiones confirmant. Nam quũ dicitur bono ne animo ſint erga remp. Fregellani, deſcribendi nobis ſunt Fregellani, qui ſemper uidebantur aduerſi. Quare hoc in themate demonſtrationem contineri Victorinus putauit, neque nos negamus, ſed tamen principalis hic cauſa demonſtratiua non eſt, ſed ad probationem principalis incidit cauſæ. Nam ut ſæpe dictum eſt, non ab eo quod probat, ſed ab eo quod probatur cauſæ cõſpiciendæ ſunt. At hic principale illud bono ne animo ſint, demõſtrationis nõ eſt, quod uel ipſa propoſitione præclarum eſt. Sic enim in duobus generibus in demonſtratiuo certius ut omnis abſit controuerſia proponitur, hoc pacto. bono animo ſunt Fregellani erga nos. Principale igitur illud non eſt, quod aduerſi reip. aliàs quoq; fuiſſent, aut nõ, ſed & certũ ex hiſtoria eſſe poteſt, & principalem quæſtionem probat. Quare, ſi qua etiam conſtitutione hoc ſecundũ pertractandũ fuerit, ea non principalis, ſed incidens conſtitutio dicenda eſt. Neq; tamen hæc pars, ſi per ſe tota conſideratur, recte demonſtrationis erit, ſi conſtitutionem recipiat, oportebit enim depulſionẽ intelligere, qua demõſtratio caret. Nos aũt non de huiuſmodi, ſed de pura demõſtratione, neq; de incidenti ſtatu, ſed de principali diſputamus. Nam incidens quidem non in huius cauſis ſolum, ſed etiam in his quæ uere demõſtratiuæ ſunt, inuenitur, ut ſi quũ laudem Ciceronem, iure parentem patriæ ipſum appellandũ putẽ, quod Catilinæ infregit conſilia, idq; uterer ne iniquo animo auditores acciperent, atq; propterea mihi ipſe obijcerem, obiectaq; refellerem, incidenti conſtitutione iuridiciali in demonſtratiuo genere uterer, quod ſæpiſſime fieri non negamus, totã etiã quæſtionem demonſtrationis, laudandum nec ne aliquem uideri, conſtitutione, prout qui dicit aduerſarium ſibi fingit, implicite contineri cenſemus, aperte quærendum pernegamus, nulla enim eſt. Quod qui contradicũt non intellexerunt, aut conſulto prætermiſerunt. Quare nobis uidetur, ſi autoritas eius, qui demonſtrationi ſtatum attribuit tanta eſt, ut nega-

ri honeſte non poßit, de incidenti locutum conſtitutione dicendum eſſe, quod & Ciceronis exēplo, bonó ne animo ſint erga nos Fregellani latißime patet, in quo ea ipſa demonſtratio, & alij coniungitur, & principalis non eſt, deinde quum nullo pacto cauſam ſine ſtatu poſſe conſtitui arbitrentur, uehementer errant. Cauſa enim eſt res quæ cum certarum perſonarum interpoſitione in dicendo proponitur. Conſtitutio uero eſt prima deprecatio defenſoris cum accuſatoris inſimulatione coniuncta. Quare conſtitutio quidem omnis, & cauſa erit. Habet enim certas perſonas defenſoris, & accuſatoris, aut ſuaſoris, & diſſuaſoris. Nihil enim refert quantum ad hanc rem, hoc aut illo uocabulo contendentes appellare, non autem idcirco & cauſa omnis conſtitutionem neceſſario complectetur. Nam ut proprium eſt conſtitutionis controuerſia, ita cauſæ proprium omnes aiunt certarū perſonarū interpoſitionem. Id aūt etiā ſine controuerſia conſiſtere poſſe quis nō uiderit? nam quū ſit controuerſia certarū perſonarū de re quapiam contentio, ipſa quidem cauſa eſt, & iudiciali maxime, tum ab alijs, tum à Cicerone ad Herenniū attribuitur. Cauſa uero quū certam perſonam requirat, eamq; abſq; controuerſia ac contentione poßit adipiſci, demonſtrationem ſine conſtitutione conſtitui poſſe manifeſtum eſt, fieri enim nō poteſt, ut quoniam homo animal ſit, omne idcirco quicquid animal ſit, & homo ſit. Nā hoc quidem, ne inſanus unquam diceret, at cauſam, genus, & quidem ſupremū conſtitutionis etiam ipſi dicunt, ſed non uident non omni cauſæ, ſed ei ſolummodo ſubijci conſtitutionem, quæ controuerſiam ac contentionem ſuſcipiat. Nam quum tria genera cauſarum etiam ipſi ponāt, uni per ſe toti ineſſe controuerſia non poteſt. Nam & ſi nulla ſpecies ſine genere, genus tamen abſq; hac ſpecie eſſe poteſt. Quare taceant aliquando & Græcos harum rerum inuentores ſequantur, apud quos nullus unquā hac de re dubitauit. Præterea ſi diuerſorū generum diuerſæ ſunt ſpecies, neceſſe eſt, ut deliberatiuo aliter quàm in iudiciali ſtatus oriebantur. Aliter etiam hic & per obiectiones incidere uel implicite ac occulte excogitari, quod dicendi ratio oſtendit, non ut in ſuperioribus aperte inueniri. Quartum dicebant (nam tertium ex his, quæ iam dicta ſunt, facile refellitur) clarißimos autores à maximis oratoribus, conſtitutionibus in demonſtratiuo genere uti notatos fuiſſe, quod ſi demonſtratiuū genus ſimpliciter illi tractarunt, incidentes ſtatus fuiſſe dicemus. Nam principales fuiſſe qui poterant? & enim ſi omnis conſtitutio depulſio eſt aduerſarij, ubi depulſio non eſt nec conſtitutio eſt. At demonſtratio conſtitutionem principalem nō habet (caret enim aduerſario) caret igitur cōſtitutione.

Græci inuentores.

ſ a quid

Sed in uituperando Catone uſus eſt ſtatu C. Cæſar, incidenti ergo, uel ſi uolueris principali demonſtratio tibi ſimplex nõ erit, ſed iudiciali generi permixta, quod equidem facile conceſſerim. Is enim erat Cato cũ genere tum maxime uirtute, ut nemo eſſet fermè nõ inuidus, qui eum ſummis non putaret decorandũ laudibus. Quem quũ Cæſar uituperare inſtituiſſet, omnibus ferè ad aduerſariũ profitebatur in eo uituperando. Quare quũ cæteri laudandũ, ipſe ſolus uituperãdũ ſentiret Catonem, & quũ aduerſariũ & depulſionem tanq̃ in iudicio afferri huc uideamus, conſtitutionem ex depulſione naſci neceſſe eſt, ſed ſimplicitas demõſtratiui generis conſeruari non poteſt. Nam eius propriũ eſſe rerũ bonarum mala rúmue, quas ineſſe cuidam omnes facile concedunt, amplam expoſitionẽ nemo unquã negauit. Quare hoc iam irritũ habeatur, demõſtrationem omni conſtitutione natura ſui carere. Inanem enim oratori laborem imponemus, ſi principalem in hoc genere conſtitutionem ſibi inueniendam putabimus. Nam quũ oporteat ex depulſione ſtatũ inueniri, ac nulla inſit principalis depulſio, neſcio qua conſtitutionem aliquis quæret, niſi quis fortaſſe dixerit fingendũ nobis ſtatim à principio cauſæ aduerſariũ eſſe, quod ſi quis uerũ putauerit, is ſi ſibi ipſe conſtare uult confiteatur, oportet fictam quoq; nõ ueram demonſtratiui generis conſtitutionẽ inueniri. Verũ nos fictas has conſtitutiones, à quibus fictos quoq; locos fictaq; argumenta naſci neceſſe eſt, in ueris prætermittamus, & ad præcipiendum reuertamur, hoc tamen prius dictũ uelim, illud quoq; importunitatem eorũ oſtendere, qui conſtitutionem in hoc genere principalem quærunt. Qđ ſi quis alicuius ſtatus ordinem in demonſtratione, quemadmodum in alijs generibus per totam orationem ſequi uoluerit, eum nihil habere quod dicat, præclariſſimum eſt. Adeo natura rei repugnat & obſtat. Quare quod re fieri non poteſt, id quærendum præcipere dementiæ putandum eſt. Nam qui non uidet demonſtrationem locis ſuis, nulla ratione conſtitutionis adhibita, quod cæteris generibus accidere non poteſt, peragi poſſe, is oratoriæ facultatis omnino ignarus ex cupiditate contentionis omnia perturbat. Sed hos relinquamus. Nos quod uel ſi nullam conſtitutionum ſcientiam habueris locis proprijs tractari poteſt. Id natura ſui nulla conſtitutione neceſſario ſuſtineri intelligamus. Erit ergo genus ſine ſpecie, ſed huius generis omnis ſtatus incidenter ſpecies eſt, uel etiã accedit, ſuæ illæ ſunt, quæ diuerſitate laudatarum rerum tanquã in diuerſis ſtatibus locos aliquantulum immutãt, ut hominis, plantæ, domus, & huius rerũ laudes, quas & abſq; ſtatu ample peragi poſſe, & locis & rebus differre patet. Quare & ſpecie di-

Quomodo ſtatu uſus in Catone uituperando Cæſar.

uerſas atq; diſperatas manifeſtũ eſt eſſe. Illud deniq; non prætermiſerim acceſſorium ſtatum non ex fictione ſolum obiectionis oriri, ſed nullum etiam certum ſtatum præſupponere. Quare aranearum eum telis ſimilem eſſe neceſſe eſt. Verum hæc oratio defendendæq; ueritatis ſtudium longius nos euexit. Quare nunc ad præcepta inuentionis redeamus. Omnis demonſtratio ab his locis fluit, quos perſonis eſſe attributos diximus. Verũ ut res latius atq; altius repetatur cõmunioreq; modũ eiuſdẽ rei exponamus, Cõfirmationis demõſtratiuæ tres ſũt loci, nã aut ab animo, aut à corpore, aut à rebus externis omnis demõſtratio capitur.

Confirmationis demõſtratiuæ tres loci.

Animi ſunt quæcunq; conſilio & cogitatione fiunt, ut Prudentia, Fortitudo, Iuſtitia, Temperantia, de quibus ante dictum eſt. Corporis ſunt quæ natura corpori attribuit commoda, uel incommoda, ut uelocitas, robur, dignitas, ualitudo, & quæ contraria ſunt. Externas res dicimus quæ caſu, aut fortuna ſecũda aut aduerſa ſolent accidere, ut genus, educatio, diuitiæ, poteſtas, gloria, affinitas, & eorum contraria. Verũ quoniam omnis honeſta laus, ac uehemẽs uituperatio, ex his quæ animi ſunt conficitur, idcirco cætera omnia ad res animi trahere commode oportebit, ut ſi bono genere natus fuerit, dicemus parem, aut excelſiorem ſuis fuiſſe, ſin humili, ipſum ſuis non maiorum uirtutibus laudem cõſecutũ. In uituperatione, ſi bono genere, ualde degeneraſſe à ſuis nec mediocri eis dedecori fuiſſe, ſin malo, tũ ipſis detrimẽto fuiſſe. Similiter in educatione ſi laudas, quod in liberalibus artibus fuerit eruditus, quod id ætatis, quod plerique omnes ocio & uoluptatibus conſumunt, bene ac honeſte bonis diſciplinis tradidiſſet. Sin uituperas, à bonis, ſeipſum artibus aperte ſubtraxiſſe, nihil ſibi defuiſſe præter ſeipſum. Item ſi dignitas ac forma corporis fuerit, laudi ſibi, non ut cæteris detrimento atq; dedecori fuiſſe. Amplius uires, uelocitatẽ egregiam, ceteraq; huius ſumma induſtria honeſtis ac crebris exercitationibus cõparata fuiſſe, bonam ualitudinẽ ex perpetua diligentia, & temperantia cupiditatum acquiſitam. In uituperatione, ſi erunt hæc corporis commoda, his male uſum dicemus, quæ natura egregia eſſet cõſecutus, ac ideo magis uituperandum, ſi nõ erũt omnia præter formam, ipſius culpa & intẽperantia accidiſſe dicemus. Similiter in poteſtate, paupertate, diuitijs, gloria, amicitijs, inimicitijs qualem nam animum habuerit conſiderabimus, & quid fortiter, quid ignaue, quid prudenter, magno animo, iuſte, continenter uel cõtra geſſerit oſtendemus. Idque non in factis ſolum, ſed etiam in dictis obſeruare licebit. Nam quoniam ut diximus uera demonſtratio ex animo habetur, ac animum tam à corporis rebus & extraneis, tam à factis & dictis

non

nonnunquàm cõprehendimus, & à dictis non nunquam facilius (animi enim ſimulacrum orationem putamus) neceſſe eſt, quid in omnibus his animi uitium uel uirtus appareat, non parua cura perſpicere, quæ ſi huiuſmodi erunt, ut quiuis concedere poſſit ita eſſe ut dicimus, dabimus operam, ut quàm maxime ampla & magna oratione efferantur. Nihil *enim magis proprium eſt demonſtrationi quàm ampla oratio.* Quod ſi *nonnulli ſuſpicantur aliuſmodi atq; nos uolumus forte uideri, rationibus earumq; confirmationibus, de quibus iam unde inueniantur docuimus, comprobanda nobis ſunt, obijcere etiam nobis ipſis, id quod obſtare uidetur, & ſoluere à locis eius conſtitutioni, quam obiectio nobis obtulit, alijsq; modis, quibus diximus ſolutionem fieri, nõ inutile eſt. Abſtrahuntur enim hoc pacto ab eo, quod opinabãtur auditores facilius, quod ita faciundum eſt, ut nunquàm ab ampla oratione diſcedamus.* Quam *ampliſſimam quũ proprijs, tum communibus locis efferemus.* Nam *genus, educationem, operationesq; alicuius ieiuna oratione, atq; exangui exponere, id quidem nõ eſt demonſtratiuo genere uti, ſed hiſtoriam cõſcribere.* Quare *qui aliquẽ laudat, & exili quodam dicendi genere res ſuas ſolum exponit, is quid ſit demonſtratio parum intellexit.* Ac *huiuſmodi multa his noſtris temporibus omni refertis ignorãtia fieri animaduerti, & quod moleſtius ferendum eſt, ab his maxime, qui huius orationis copiæ magiſtros ſe profitentur, quàm quum uel clariſſimos imperatores laudent, quorũ res geſtas ampliſſimas exiſtimant, ab exili tamẽ & arida oratione recedere non poſſunt.* Quamobrem *ſæpius dicẽdũ eſt, demõſtratiuũ genus, ne demõſtratiuũ quidẽ eſſe, ſed à natura excidere, niſi crebris amplificationibus abſoluatur.* Ordinẽ *autẽ in demõſtrãdo cõſeruare hũc licebit.* Primo *genus, hoc eſt, quibus maioribus natus ſit oſtẽdere. deinde cũ educationẽ amplexus fueris, ad iuuẽtutis ſtudia ueni re, ac deinceps operationes uirilis ætatis amplecti.* Primũq; *quod primo geſtum ſit cum amplificatione proferre, aut ſi ita uiſum fuerit, breuiter primo narrare, deinde ampla id oratione cõplecti, ac alterutrum ordinẽ, hoc eſt hũc aut illũ, uel utrũq;, id eſt, modo hũc, modo illum uſq; ad poſtremũ obſeruare, oĩa ad animi, ut ſæpe diximus, uitiũ, aut uirtutem, accõmodare, ut ſi laudemus fortiter, illud q̃ prudẽter, modeſtiſſime aliud aliud q̃ iuſte factũ prædicemus, ſin uituperemus, iniuſte, incõtinenter, ignaue, imprudenter atq; temere aliud atq; aliud factum improbabimus cum amplificatione.* Illud *etiam dicendum eſt, non omnes has partes in quacunq; laude uel uituperatione aſſumendas uideri.* Nam *ſæpe nõ incidunt, nonnunquàm etiam tametſi incidunt, nihilominus maiori-*

bus & amplioribus cõtenti locis prætermittimus. Quare quẽadmodũ in alijs quoq; generibus iudicio oratoris, quid dicat, qd prætereat relinquimus.

Confutatio

Cõfutatio quæ per ſe inſit nulla eſt, ſed ſi qua ex obiectionibus incidit, cuius ſtatus locis abſolui poßit, cõſiderabimus, ut ſuperius quoq; tactũ eſt, eamq; perbreuẽ facere oportebit, ne defenſores, aut accuſatores pro demonſtratoribus eſſe uideamur.

Conclusio per comparationem.

Concluſionibus breuibus utemur, ac pleraſq; enumeratione proferemus, nonnullas etiã licebit cõparatione ad exitũ cauſæ abſoluere, in qua ſemper curandũ eſt, ut aut æqualem hunc de quo dicimus, aut maiorem, nunquã minorem ei cui comparatur oſtendamus. In hac uero ipſa comparatione, maxime ſi non totã rem toti rei, ſed ſingula ſingulis cõparamus, enumeratione uti licebit, ut ſi ita diceres. Magnus Alexander rei militaris peritia, maior Scipio. Ille enim imbelles homines, hic Hiſpanos ac Carthaginẽſes omniũ bellicoſißimos ſubuertit. Modeſtia ille laudabatur, quod Darij uxorem, ac filias ne uidere quidẽ uoluit, quàm hic modeſtior, qui & uidit & abſtinuit? Ac ita per collationẽ breuiter in memoriam redigemus, quæ diximus, qua quidem in collatione amplißimũ ac pulcherrimũ iudico q̃ plurimos occupare, quod erit, ſi ſecundum unamquanq; rem uni uel pluribus cõferamus, ut Ciceronem in eloquentia Demoſtheni, in philoſophia Platoni, in prouidentia Themiſtocli, in iuſtitia Ariſtidi, in liberanda patria Thraſybulo. Sed de demonſtratiuo genere iam finem faciemus, ſi illud etiam aſſumpſerimus, cõparationem non in concluſione ſolum, ſed in ipſa quoq; cauſa nonnunq̃ locum inuenire. Nam quũ aliquid amplificamus, licet breui comparatione, quàm magnũ, q̃ ſingulare, quamq; admirabile ſit aperire. Præterea comparationem in demonſtratiuo fieri ex utraq; parte laudis, ſcilicet, ac uituperationis, in qua ſingula ſingulis per totã orationẽ conferuntur, quæ oratio, uel laus, uel uituperatio, uel utriſq; compoſita inuenitur, & parua magnis nonnunq̃ exæquat, aut etiam maiora oſtendere conatur, hæc omnia parum cõmutata in alias quoq; demonſtrationis formas deſcendẽt. Nam qui plantã, uel equũ laudat, tanq̃ à genere à quo deorũ res aut producta, aut culta ſit, uel cui dedicata enodabit cum amplificatione, ut oliua Palladi, Neptuno uel Marti equus, myrtus Veneri, Libero patri uitis, educationi uero ſimile erit, quod cito creſcat, quod cito fructum ferat, utilitas deinde, quam ex fructu, uel uſu rei conſequimur, rerum geſtarum locum obtinebit.

DE DVCTV CAVSSAE.

*NVnc quoniam ductus nequaq̃ ad inuentionẽ per-
tinere non poteſt (nam & ſi elocutionis quoque
habeat plurimum, iacit tamen in inuentione radi
ces, ex qua conſilium agendi naſcitur) de eo pri-
mum, deinde de reliquis oratoris officijs diſſere-
mus. Ductus igitur eſt dicẽdi ratio, qua tota cau* Ductus.
*ſa oratori agenda eſt, eum in ſimplicem & figu-
ratum partimur. Simplex eſt quũ clare id agimus, quod in cauſa poſitũ* Simplex.
eſt. Figuratus eſt, quum & ſi ipſa cauſæ ratio poſtulat aliud agere quàm Figuratus.
*uolumus, idq́; ita fieri uideatur, tamen ad quod uolumus occultius rapiũ
tur auditores. Simplicem in rectum & ſimulatum. Figuratum in contra
rium, obliquũ, & quod nos κατ' ἔμφασιν, Latini per ſubiectionem
dicere poſſunt, diuidimus. Rectus eſt, quum id agimus, quod uolumus ſi-* Rectus.
ne ſimulatione. Simulatus eſt, quum id agimus quod uolumus cũ ſimula- Simulatus.
*tione. Prioris exemplum. Iuxta cadauer recẽs in ſilua repertus cædis ac
cuſatur. De ſimulato poſtea dicemus, clarius enim fiet, ſi de figurato pri-
us diſſeretur. Contrarius ductus eſt, in quo oppoſitũ eius, quod palàm di* Cõtrarius.
*cimus uelle, auditoribus pſuadere conamur, quod facimus, aut quia quid
nam auditores ſentiant, experiri uolumus, aut quia ſine offenſione audi-
torum hoc orationis ductu facilius eis perſuaſum iri arbitramur, ut in
hoc exemplo. Dant Lacedæmonij Athenienſibus pacem, ſi Periclem eis
dare uoluerint, conſultant Athenienſes, moleſte hanc eorum dubitatio-
nem fert Pericles, & quomodo nullo modo dari uelit, tandem dandũ ſe
conſulit. Itaque quod faciendũ ſignificat, diſſuadere magis quàm ſuade-
re conatur, hoc ſimplici ductu agi non poteſt. Nam ſi quod uult propo-
neret, publico cõmodo ſuũ præponere uideretur, & hac offenſione audi
torũ neſcio ſi obtineri cauſa poſſet. Obliquũ eſt cũ ad cõtrariũ, & aliud* Obliquus.
*quid oſtẽdit oratio, ut in hoc exẽplo. Diues in magna annonæ penuria
ſubleuare pollicetur ciuitatẽ, ſi pauperem inimicũ ſibi liceat occidere, &
pauper in cõcione dandũ ſe cõſulit, hoc ad contrariũ. dari enim nõ uult
etiã ex obliquo, aut nõ eſſe annonã apud diuitẽ aſſerit, aut ſi eſt, inde ca-
pere reip. licere. Per ſubiectionẽ appellamus ductũ, quũ quoniã, aut pu-* Per ſubie
dore, aut timore, aperte dicere impedimur, ita dicimus, ut quod uolumus ctionem.
*ab auditoribus ſubintelligi, nõ à nobis dici uideatur. Horũ contraria &
obliqua eodem tractantur modo, præter quàm quod contraria unũ quid
uolunt, obliqua plures amplectuntur. In his ergo præcipuum eſt obie-*

ctiones ita firmare, ut difficile diſſolui poſſint. Confirmationes autem ſic tenues afferre, ut etiam per ſe parum ualere uideantur, aut omnino pugnantibus approbare (nam qui in cõfirmando pugnantia dicit, is certe oppoſitum, quod in contrarijs quæritur, nõ quod propoſuit, probat) hunc figuratum ductum omnis eloquentiæ fons nõ inuenit ſolũ, ſed perfecit. Nam Agamemnona in concione, ut animos militũ experiretur conſulere fugam facit, & ea dicit, quæ non eſſe fugiendum magis probant. Verum qui Homerum uidere cupit, ſecũdum Iliados legat, nos in exemplo ſuperiore rem latius aperiamus. Pericles quum tradendũ ſe Lacedæmonijs cenſeat, eiusq́; oppoſitum uelit, confirmando beniuolum ſe Athenienſibus ſemper dicet fuiſſe, ſalutem ſuam publicæ utilitati ſemper poſtpoſuiſſe, hæc exemplis confirmabit, & nunc ſi commodum ciuitatis, & pax firma inde conſtitui poteſt, ſi ipſe dabitur, non dari ſolum uelle, ſed mori etiam, ut patria pacẽ habeat, paratum eſſe, in firmam fore pacem ſi obiectionibus confirmare poteſt, obliquũ ductum occupabit. Alius quidem, qui cõmodis patriæ ſalutem præponeret ſuam, tentari patientiam ciuitatis ab hoſtibus, diceret, ut ſi hoc æquiore animo ferat, maius impetret. Ego ſi tradi nollem cauendum uobis dicerem, ne ſpoliata pecuaria canibus, à lupis nullo defendente lacerentur, non eſſe audiendos amicos meos, ſi quis amore meo compulſus diceret non oportere imperanti hoſti parere, turpe enim eſſe, & mortem turpitudini potiorem, amicis imperantibus parendum non hoſti, & quod patres noſtri, neq; Dario unquã, neque Xerſi, neque cuiquã hoſti paruerunt, neque uoſipſi unquam, quæ omnia ideo parum apud eos ualere debent, quod ipſe uel mortem pro patria petere paratus ſit. hæc & ſi non ita late ac cõmode dicta ſint, & ut res poſtulat, tamen ut in exemplo ſatis. Nam quæ tradendum eum probãt, parũ ualent. Quid enim infirmius ad hãc rẽ, quàm quoniã ipſe nõ recuſet, idcirco dandũ aſſerere? qđ uero beniuolum ſe Athenienſibus dicat, ſalutemq́; ſuam publico poſtpoſuiſſe ſemper cõmodo, huiuſmodi eſt ut oppoſitũ potius inferat. Obiectiones uero nõ eodem modo ſemper afferemus, ſed ut tempus, cauſaq́; poſtulare uidẽtur, cõmode uariabimus, & modo quidem ſic. Alius quidẽ, qui non ut Pericles patriæ cõmodum ſuæ ſaluti anteponeret, turpe diceret hoſti parere, quum amicis debeas. Modo ſic. Ego autem, ſi quis nolentem ire cogeret, ſic & ſic dicerem. Nunc uero quum uel uitam amittere pro patria paratus ſim, mittẽdũ me cenſeo. In obiectionibus eadẽ dicere debemus, quæ etiam ſi nolle aperte proponeremus occupare cõueniret, ideo enim figurata dicuntur, quoniam ad quod uolumus occultius deuenimus, ea quæ dicimus, ut uinca-

mur, nam in figuratis uinci, id quidem uincere eſt. In quibus omnibus ita tractare orationem, & his ſchematis uti conuenit, ut auditores, etſi oratione noſtra ad quod uolumus, adducãtur, nõ tamẽ id nos uelle aperte percipiant. Verum in cõtrario ſemper quærendum ſi quid quod obliquum ductum faciat inueniri poſſit, quod ſi firmius quàm contrariũ eſt illi potius immorandum, & ductum inde occupandũ putamus, ad hæc quod ex aliquo dicitur apertius dicendum, ſi firmum eſt, tangendum ſi tenue. Verũ hæc de contrario & obliquo breuiter ſufficiant, quod aũt κατ᾽ ἔμφασιν dicimus, quodq́; placuit Latine ex obiectione appellare, id eſt, quum ex eo, quod dicitur, quod uolumus ſubapparet, & tamen eius cauſa dicere nõ uidemur. Subiectionis illud maxime proprium eſt, ut quod uolumus cum ui quadam erumpat, & affectum omnẽ aperiat, & latere non poſſit, quum tamen id nos uelle non pateat. Mirabilis huiuſmodi oratio eſt. Quare niſi exemplum ſubiecero, facile intelligi non poteſt. Vergilius in quarto Aeneidos. Nõ licuit thalamo expertem ſine crimine uitam Degere more feræ? Erumpit enim affectus, ut ſine thalamo uitam non putet hominum, ſed hæc propter indignationem clarior. illa apud Ouidium Aptior o dixit fœlicem coniuge matrem. Quum ergo aut parũ tutum eſt dicere, aut non licet, aut pudor impedit, danda eſt opera, ut uerbis ambiguis uel compoſitione orationis, uel utroq; modo nõ minus id quod uolumus, quàm quod dicimus, oratio ſignificet, qđ ſi huius rei facultas nõ occurrit, cõfirmatione utẽdũ putamus. Quæ ut clarius pateant etſi minus auditu honeſtis, attamẽ explanationi huius loci fortaſſis aptioribus exemplis utamur. Infamis in nurum patris filius de nato ſibi puero Apollinem cõſulit, deus infantem parricidam fore dixit. Non uult exponere filius, abdicatur, contradicit. Hic quoniam crimen clare aperire dubitamus, aut quia patris pudet, aut quia quum turpe ſit etiam doceri, parum poteſt ex confirmatione, uel ſubiectione, adulterij quoq; ſuſpicionem faciemus. Confirmatio atrocem ſuſpicionẽ hoc modo faciet, puta, nunc ex te natum puerum eſſe pater, exponis quem genuiſti, eijcis infantem, cuius factus es pater. Ex compoſitione uerborũ per ſubiectionem hoc pacto. Cur me abdicas pater, aut quid aduerſus te unquam commiſi? nonne uſq; adeo tibi ſemper obtemperaui, ut uel in conducenda uxore, eam duxerim, quæ tibi placuit. Et ſola uerborum poteſtate, hoc modo. Nam quid tibi uis pater? non uenit in mentem ſolum me tibi filium? nepote expoſito extinctum iri genus noſtrum? & quod indignius eſt, in tanta rerum copia duos uiros una cum muliercula conuicturos? Nam conuiuere ut recte dici uidetur, ita ſuſpi=

cionis non nihil relinquit. Item neſcio iudices quid ſit, ut quũ unuſquiſq; in ſe magis quàm in alium caſus aduerſos reformidet, ipſe in quem oraculum tendere uideatur paruipendam, pater pro me tãtum extimeſcat, ut niſi exponatur nepos, filium abdicare non dubitet, qua ego de cauſa ferre abdicationem minime potero iudices. Quare ſi cõuincar aut abibo in exilium, aut expoſito filio, ego quoq; (neq; enim uiuere potero) ſimul uitam exponam, quæ omnia quum recte pater ſciat, atq; intelligat, miror iudices cur eam mihi optionem dat, qua præter ipſum nemo in tam ampla domo relinquatur, quod ſi filij ac nepotis eum nõ miſeret, miſereatur nurus, quæ orbata uiro, orbata filio, ſola domi relinquetur. Miſereatur deniq; ſui ipſius, tãdẽq; ſibi ueniat in mẽtẽ, q̃ duriſſima erit illa uita, quã unà cũ nuru à cæteris omnibus deſtitutus in lachrymis atq; luctu ducet, quum non liceat aut parum tutum eſt dicere, hoc modo. ſub pacto abolitionis tyrannus dominationem depoſuit, petit magiſtratũ eius competitor, quum in cõparatione perſonarum cauſa maxime uerſetur, rogare poterit, ut apertius in ſe inuehatur, hoc pacto. Mihi in te dicere non licet, tu in me oro dicas, neq; enim non potes; nuper te uolui occidere. His figuratis præciſiones etiam, quæ interruptam ſilentio relinquunt orationem, aptiſſimæ ſunt. Schemata quo q; omnia congruere poſſunt, quæ aut plus in ſuſpicione relinquunt, quàm dicitur, aut aliud oratione, aliud intellectu complẽcti uidentur, ut occupationes, permutationes, ſignificationes, & quæ huiuſmodi ſunt. In omnibus uero ſummè cauẽdum arbitramur, ne denſitate aperiatur figura. Nam ut autoritatis parum, ita oſtenſæ non nihil habebit, & aperta figura hoc ipſum perdit, quo figura eſt. Præterea in eo, quod ex ſubiectione fit, maxime iudex figuris credit, ſi nos putat nolle dicere. Aperta uero figura facit, ne timor aut pudor prohibere uideatur, ne palàm obijcias, ſed qđ probare diffidas. Ad hæc ſubiectione utimur, ut iudex quærat illud, neſcio quid qđ ipſe fortaſſe nõ credat, ſi audiret, ac eidẽ à ſe inuentũ exiſtimat credat. Quare non ſolum ui orationis, uerũ quid ego in huiuſmodi re non minimũ iudico pronunciatione, quæ maxime affectus animi oſtendit, periculũ aut pudor ſubapparere debet, quamuis nonnunquàm non ex eo quod uolumus ſed ex eo quod dicimus affici nõ inutile dixerim, ut nõ à nobis recepiſſe, ſed à ſeipſo ſubtilius quid ĩ telexiſſe iudex gaudeat. Illud uero acriter animaduertendum, ne figuris rem illam ſubaperiamus, quæ nobis officit, tyrannidis affectatæ damnatum torqueri, ut conſcios dicat & accuſatorem eius primum petere lex iubebat. Patrem filius accuſat, eo damnato, optat ne torqueatur. Pater contra dicit. Qui

pro patre dicit, figuras in filium quod conſcius ſit, quamuis id pater ue lit, non dicet, peruertit enim rem ſuam. Nam ſi iudices intellexerint, eum idcirco torqueri uelle, ut filium conſcium indicet, aut tortura libe- rabunt, aut torto nõ credẽt. Simplici ergo genere aget, ſe torqueri uel- le, uel ut lex conſeruetur, neq; hic uehemẽter in filium inuehetur, quod id optet quod legem ipſam, quæ optandi ſibi poteſtatẽ dat, omnino per- uertat, ſed ita callide aget, ut & torturam obtineat, & quod uelit iudi- ces ui orationis ſuæ non intelligant, uel quod nolit accuſatoris accepta- re beneficium, uel quod ego maxime ſequerer, ut ſe tormẽtis innocentẽ protendat, in quibus omnibus, ut nimius in filiũ iræ affectus retinẽdus ita moderatus non occultandus. hinc patet ſimplicium cauſarum, alias recte agi, alias ſumulate. Simulatum eſt, quum quod petimus, non ſui, ſed alterius gratia uolumus, quod anguſtijs cauſæ impediti occultamus, hoc à figuratis differt, quoniam ibi uel nolumus quod optare uidemur, & quod nolle oſtendimus, id appetimus, uel cauſam occultius ſubij- cimus, qua repelli aduerſarius debeat. Hic & quod clare agimus, id uolumus, & quare id uolumus omnino celamus, qua ſola re à recto dif- ferre uidetur. Vnde quæ in illis eſt ſimulatio, plena figurarum eſt, hic quoniam figuræ obſunt recte agimus, & figuram ſicut ſcopulum ca- uemus. Verum in hanc neceſſitatem quæ figuras deſideret, raro uera negotia ueniunt, ad aliã huic ſimilem ac difficiliorẽ plerunq; incidunt, quum ſcilicet perſonæ potẽtes ac clari homines obſtant, à quorũ repre henſione ſi abſtineas, cauſa fluctuat, aperte reprehendere, cum metus & pudor tum auditorum offenſio deterret. Illud quoq; optime tenendũ ſæ pius in ueris cauſis loci, quam cauſæ figurã intercurreret ſolere, quibus in cauſis huiuſmodi figuratã locutione inter utranq; uiam anguſtum iter tenebimus. Verborum quoq; in leuius mutatio figura nonnullis ui- detur, ſed non eſt, mutantur autem tanquàm locum unum continent, quàm quæ totam cauſam ſubſtinent. Quoniam durum eſt proprijs uocabulis rem appellare, pro quibus ea ponenda ſunt, quæ & rebus cõ uenire poſſe uidentur, & quod uolumus mitius oſtendunt, ut qui cum uictorias aureas in uſum conflare ſuadebat, uictorijs utendum eſſe dice- bat. Temiſtocles etiam athenienſibus non urbem relinquere, quod duriſſimum erat, ſed tanto terrore inminente apud deos eam deponere ſuaſiſſe fertur. Figuris tripliciter reſpondemus. Nam ſi rariores, ne- que magnæ uiolentiæ ſunt, nihil intelligere bonæ conſcientiæ uidebi- tur. Sin crebriores fuerint, quàm ut diſſimulari poſſunt, ſicut laten- tia corporis uitia quum reſcindantur, tum ſanantur, ſic eas aperiendo

deijciemus. Sin erunt uehementiores, quàm ut tuto denudari poſſe uideantur, neſcire ſimulabimus, quid illud ſit, qđ aduerſarij obliquis ſententijs ſignificare uoluerint. Poſtulabimuſq; ſi fiducia ſit, obijciãt palàm, aut certe non exigant, ut iudices non ſolum intelligant, ſed etiã credãt, quod ipſi palàm dicere non audeant.

DE DISPOSITIONE.

QVoniam inuentio difficillima rhetoricæ pars nobis abſoluta eſt, de diſpoſitione breuiter ac clare diſſeramus. Nam quemadmodũ inſtructio exercitus ĩ aciẽ neceſſaria eſt Imperatori, ſic hæc pars oratori eſt cõmodiſſima. Etenim ſicut illa in pugnando, ſic in dicendo diſpoſitio facile uictoriã parit. Quare ut Imperator non ad eligendos milites ſolum, ſed etiam ad ordinandos plurimũ laborat, ſic oratori nõ parum operæ conſumendum cenſemus, ut ea quæ inuenerit, elegerit, recto iudicio comprobarit, in ordinem, perſonis, cauſis, loco, tempori conuenientem, redigat. Quas ob res danda nobis eſt opera, ut non minus breuiter quàm clare diſpoſitionis præcepta referamus, qua in re plus etiam laboris nobis erit, quoniam hæc quoq; pars, ut elocutio cunctis ferè neglecta eſt. Nam de diſpoſitione quidem, nec apud Græcos, nec apud Latinos, præter id quod ad Herennium edidit Cicero, nunquã legimus. Verum quæ nos de diſpoſitione dicemus, quamuis nullibi legimus, non tamen noſtro arbitrio ficta, ſed uſu oratorum & eius maxime, quem Latina lingua principem conſecuta eſt, approbata ſunt. Nam ut in cæteris rhetoricæ partibus fecimus, multa diximus quæ forte ab alijs præcepta non inuenies. Attamen ſi Ciceronem diligenter legis, ab eo quod ille fecerit, nos præcepiſſe intelliges. Sic in hac quoque parte Ciceronis nobis orationes horum præceptorũ copiam præſtitiſſe confitemur, ſed de re incipiamus, ut quod diximus, res ipſa doceat.

Et apud Quintilianũ fortaſſe.

Diſpoſitionis genera.

Diſpoſitionis duo ſunt genera, unum ab inſtitutione artis profectum, alterum ad caſum temporis accõmodatum. Primũ ex ui & ex natura cauſæ, id eſt rei de qua agitur conſideratur. Alterum perſonis, locis, temporibus attributũ, ordinẽ ipſius rei artificioſe cõmutat. Verum ut diſpoſitionem ex inſtitutione artis profectam intelligere poſſimus, ſimplex ne aut duplex cauſa propoſita ſit, conſiderandum arbitramur. Cauſam ſimplicem appellamus, quæ unam non duplicatam ambit conſtitutionem, aut cõſtitutionis partem, ut uer

Cauſa ſimplex.

*ut uerbigratia, coniecturalem ſolum, aut legitimam ex ſcripto & ſenten
tia ſolum, aut iuridicialem abſolutam ſolum, aut aſſumptiuam ex unica
parte ut relationis criminis ſolum. Duplicẽ dicimus, quæ duabus aut plu* Cauſa du-
ribus conſtitutionibus, aut conſtitutionum partibus, aut etiam unica du- plex.
plicata conſiſtit. Huius duplicis tres ponimus partes. Nam aut quæſtio- Duplicis
nes duæ plurésue afferũtur, aut res qdẽ ſimplex ab accuſatore affertur. partes.
*Multitudine autem rationum defenſionis conſtitutiones quoq; multipli
cantur, quas omnes principales nominamus, hoc modo. Lex, de nouis ta
bulis legem ferre capitale ſit, urbe offenſa, creditorũ quidam tabulas, in
quibus debitæ ſibi pecuniæ continebantur cremauit, eum cæteri imitan-
tur, deinde in hoſtes impetu facto à debitoribus, urbs obſidione libera-
tur. Is qui primo tabulas cõbuſſerat, capitis accerſitur. Hic ab accuſa-
tore ſimplex affertur res, cõtra legẽ alieni æris tabulæ ductu tuo arſerũt
Ratio defenſoris partim à ſcripto, at legem non tuli. hoc enim eſt, quod
uetatur. partim à diffinitione. At aliud priuatũ cõburere, aliud lege re
ſcindere. partim à iuridiciali abſoluta, licet de re mea facere quod lubet.
partim à conceſſione per imprudentiam, neſciebam cæteros me imitatu-
ros. partim à comparatione, at maiorem hac ex re utilitatem reſp. con
ſecuta eſt. Prioris hoc erit exemplum. Mulier & eius uir eadem ægritu
dine laborare uidebantur, quidam medicus utriſq; eandem attulit potio* Accidentes
nem. Vir mortem obijt, mulier conualeſcit, eam medicus in uxorem cauſæ.
*ducit. reus fit tam adulterij quàm cædis. Aut quàmuis ita ſit quæſtio uni
ca, ut nec rationibus defenſoris multiplicetur, tamen & aliæ accidunt.
Accidẽtes dicimus quæ nõ ex prima depulſione defenſoris, ſed aut à ra-
tionis aut à loci cuiuſpiam depulſione naſcuntur, eas bipartito diſtribui-
mus, in acceſſorias & incidentes. Acceſſorias nominamus, quæ non à pri* Acceſſoriæ
*ma depulſione defenſoris, ſed à rationis cuiuſpiam deprecatione profici
ſcuntur, ut ſi quũ dicat Oreſtes iure Clytemneſtram occidi, illa enim pa
trem meum interfecerat, nõ à Clytemneſtra, ſed ab Aegiſto aduerſarius
Agamemnonẽ occiſum contendat, hæc etſi ab accuſatore oriri uidetur
tamen à ratione conſtitutionis non eſt aliena, ut in primo latius dictũ eſt.
Incidẽs eſt, quæ interdicendo ex alicuius loci ui uel depulſione naſcitur,* Incidens
ut ſi in diffinitiua conſtitutione, quum ad diffinitionem uentum ſit, neget cauſa.
*aduerſarius diffinitionem æquam eſſe, aut quia legibus ciuitatis non con
ueniat, & ſic ex aliqua legitimarum incidẽter diſſeritur, aut quia inho
neſta, & incidet abſoluta iuridicialis, aut quia inutilis, & erit negotia-
lis. At hæc quidem de omnibus ſtatibus intelligi uolumus. Nam ſimpli-
ces & duplices ceteraſq; huius, quas in ſecundo explanauimus, quamuis*

ad diſpoſitionem nō parum conferant, tamen quia ſingularum conſtitu-tionum natura quadam conſiſtebant, idcirco quum de ipſis conſtitutio-nibus diceremus, merito abſoluimus. In cauſa igitur ſimplici diſpoſitio artificioſa dupliciter conſideratur per pattes orationis, per argumenta-tiones. In duplici tribus modis. Non enim ſolū his duobus qui dicti ſunt ſed multo etiam magis per conſtitutiones earumq; partes conficitur. In ſimplici ergo cauſa ex arte per partes orationis diſtribues, ſi eum ſerua-bis ordinē partiū, quē in primo libro expoſuimus, ut ſcilicet ſecundum Exordium, Narratio, Diuiſio, Confirmatio, Confutatio *ac poſtremo* Concluſio *conſequatur. Verū quoniā nonnunq̄ duo uel tria exordia dicenda ſunt, quomodo diſponenda ſint, breuiter aperiendū eſt.*

Exordia quomodo tractanda.

Intueri oportere putamus an aliquid eorū ideo fit, ut quod obſtare uidetur, id occupemus, an omnia recte ipſa ex cauſa proficiſcantur. Si primū (ſemper enim ita inuenio Ciceronem factitaſſe) quod obſtantia occupat primo locādum eſt, ut pro Pom. præficiēdo in Verrem, pro Sexto Roſcio. Sin omnia ex cauſa ipſa qua de agitur proficiſcuntur, id primo ponen-dū eſt, quo magis moueri auditores ad id ſuſpicamur, quod per exordiū acquirere deſyderamus. Habet autē, ſi per ſe cæteris ut dicitur partibus exordiorū loci conſiderantur maiorē uim, primo res, & rei id per quod oſtenditur factum iam eſſe fermè diuinitus, quod petimus, quod à confe-ctione appellauimus, deinde id quod ab exuperatione in primo nomina-uimus. poſt rem, quod à cauſa inuenitur locum poſſidet. Tertio ea quæ à perſonis inueniuntur commodiora ſunt, & eorum cuncta, quæ à per-ſona noſtra capiuntur præcedunt, deinde quæ ab auditorum, tertio quæ ab aduerſariorum, poſtremō quæ ab his perſonis inueniuntur, quas ex-tra iudicium eſſe diximus. Intelligendum tamen tum id quod à perſona auditorum dicitur, plurimum ualere, quū oſtendimus non minorem nos hac ex re, quàm ipſos & eos, qui ſibi chari ſunt contumeliam & calami-tatem incurriſſe. hæc conſideratio ad electionem quoq;, ſi unicum pro-ponere uelis, plurimum ualet. Sæpe etiam accidit, ut uno in exordio plu-ra proponenda ſint, & rationibus pluribus comprobanda, quod quū ac-cidit, aut quæ præponenda ſunt omnia ſimul proferuntur, deinde pro ut res poſtulare uidetur, uel ordine rationes ſubijciendæ uel poſterioris pri-mo, quod Cicero pro Marco Marcello facit, aut primam partem pri-mo expediemus ſubiectis rationibus, deinde ad alias ſerie uenicmus, quod pro. Cn. Planco complexus eſt, ubi etiā à ratione incepit ac pro-poſitione dicta aliam quoq; ſubiecit rationē, quod non in exordijs ſolū, uerumetiam in argumentationibus, & omnino ubiq; factitat, quū uel

quæ probantur infirmiora uidentur, ideoq; undiq; uallanda ſunt, uel co pia rerum orator abundat. Exordij finis huiuſmodi eſſe debet, ut facilis ab eo ad narrationem tranſitus eſſe uideatur. Nam in cauſa maxime ſimplici poſt exordium artis præceptio narrationem ſolet collocare, niſi diuiſio eius locum præoccupet. Etenim diuiſio narrationem ſemper conſequitur, niſi quando res exigit, ut diuidamus ordine, quàm membra diuiſionis in agendo ſumus diſpoſituri. tunc enim maxime ſi enumeratione diuidere neceſſe ſit, aut prætermittenda diuiſio eſt, ſi magis ex re noſtra id futurum uidetur, aut ante narrationem commode collocanda, deinde quadam cum preparatione narrabimus, hoc enim pacto narratione interpoſita facile poſtea poterimus à quouis membro incipere. Narrationis & diuiſionis diſpoſitio.

Nam quum enumeramus, ſi quidã aut naturæ aut temporis ordo ſubappareat eius perturbatio ſi ſubito fit, & facilius comprehenditur & deceptionis ac cauillationis atrocem facit ſuſpicionem. Quare nihil magis oratori fidem abrogare ſolet. Cum uero poſt narrationem, modo unum deinde alterum non obſeruato diuiſionis ordine confirmamus, idcirco minus diſtributionis apparet confuſio, quod unũquodq; ſolũ profertur, & ordinis illa cõparatio atq; reſpectus, quum unũ poſt alterũ prænũciatur, emanat interpoſitiõe, narrationis omnino cecidit. Quare nobis placet ſi diſtributionis ordinẽ cõſeruando propter anguſtias cauſæ obſeruaturi non ſumus, poſt exordiũ, tertio deinde loco narrationẽ ponere ut Demoſthenes in oratiõe malæ legationis cõfecit. Cicero uero pro præficiendo Pompeio, quum genus belli quadripartito exponeret, ultimam quod delenda ſibi eſſet illa macula ideo cælauit, nec eam ordine ut cæteras propoſuit, quoniam eam tanquàm uehementiorem primo acturus erat, quam diuidendo primam non expoſuit, quoniam à narratione ut cæteræ non uidebatur effluere. Quas ob res ſummo cum artificio clariſſimus ille orator in expoſitione quidem, quam primo tracturus erat, partem ratione propoſita celauit imperitos. primam uero principaleq; partem concludens ordine quo egit, ijs uerbis enumerat. Quare uidete nũ dubitãdũ uobis ſit omni ſtudio ad id bellũ incũbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cũ rep. defendũtur. Verũ quum non expoſitionẽ ſed artem ſcribamus, hæc latius, quàm oporteret diximus, ne quis aut ſine exemplo fingere nos præcepta putaret, aut ſine cã inſcitiã nõnullorũ ſecutos nos eſſe arbitraretur, & ignorãtia plurimorum uel ex hoc loco perſpecta atq; deſpecta, cætera diligentius qui orationes Ciceronis legũt, uelint inquirere. In diuidẽdo igitur, ut qđ ſẽtimus exponatur, aut naturæ hoc eſt cõ Demoſthenes.

ſequentiã quandã rerũ, aut temporis ordinẽ conſeruabimus, ſi pars quæ dã occultius tangitur, id erit uel quod narrationẽ nõ ita cõſequitur, quæ etiam cõmutationis cauſa eſſe poteſt, uel ne orationis grauitas diuiſioniſ multitudine demittatur, & quoniam confirmatio ex utraq; parte uallanda eſt, firmiores partes primas & ultimas diuidẽdo quoq; ponemus, niſi aut ordo rerum & temporum, aut naturæ ipſius cauſæ aliter poſtularet, quæ cõmutatio ne percipiatur, aliquid interponemus, ut in Aeſchynem Demoſthenes, quamuis etiam poſſumus breui ratione allata cõmutationis rem ut placet agere. Quartam partem confirmationẽ ponimus. Quare poſt diuiſionem ſequetur, niſi neceſſe fuerit anteq̃ ad ipſius cauſæ confirmationem deſcendamus, aliquid aut obiectum abſoluere, aut quod obſtare uidetur occupare, aut ſi in compoſitis, quoniam non principalem, ſed acceſſoriam aliquam primum abſoluere animũ induximus, ne fugere auditoribus aduerſarij argumenta uideamur. Quare id nobis faciendum ſit oſtendimus. quam quidem confirmationem principalis confirmationis præparationem appellare licet. Vt pro Planco Cicero, quũ coniectura principaliter cauſa ſit, ipſe uero (ita enim ex re ſua erat) de iure populi primum diſceptaturus eſſet poſt expoſitionem, miro quodã, ac penè diuino, & ingenio & arte difficilem ſibi ac lubricã in tanto uſu, tantaq; amicitia defenſionem contra Laterenſem confingit. Quare moleſte ſibi accidiſſe confirmat, quod in ea cauſa hominum ipſorũ uidebatur facienda eſſe quædam contentio, deinde ait cæcum ſe & præcipitẽ iam confiteri, ſi iam in hanc tam moleſtam contentionẽ deſcenderit. Itaque dicit, diſcedam ab ea contentione, ad quam tu me uocas, & ueniã ad illam, ad quam me cauſa ipſa deducit. Quid tu inanem dignitatis iudicem putas eſſe populum? Ita quum ad iuridicialem diuertere uoluiſſet, huius ſui diuerſorij culpam in aduerſarium mirabiliter reijcit, hoc ipſe pacto diuinus orator & diſpoſitionem ex cauſa miro quodam modo diſtribuit & difficilem ſimul atque moleſtam contentionem dignitatis antequam ſolueret, ita debilitauit, ut ſibi iam facillima pro difficili, anſataq; pro lubrica fieret. Ita ille ubiq; omnia non diſponit ſolũ, ſed exorditur, narrat, proponit, cõfirmat, obijcit, ſoluit obiecta, reijcit culpam in aduerſariũ, ſubit, & defendit, ut eo qđ culpæ dat aduerſarius gloriari uideatur egreditur è cauſa, reuertitur, aliquo in loco cõmoratur, omnia quæ inuenerit quæ tot tantaq; ſunt, ut quod eum lateat, eam ipſam orationis copiam, ipſam eloquentiam, eam quoque ipſam facultatem dicendi, atq; naturam lateat, omnia inquam, quæ inuenerit, quæ uel præparat, uel ſubito quaſi inexpectatus irrumpit, ſic diſponit, ſic eloquitur, ut uel nullæ rationes,

Confirmationis diſpoſitio.

Ciceronis artificium.

quare ita dicta, inſtituta, gubernata, præparata, erupta, cõtracta, producta, depreſſa, ampliataq́; ſint, facile reddi poſſint. Quod ſi uel unicam dictionem immutare uolueris, uel quicquam aliter quàm ille conſcripſerit, non dico diſponere aut omnino dicere, ſed cogitare ſolum conſtitueris, iam uero totum orationis numerum, cõcinnitatem omnem dicendi, totam grauitatem, elegantiã, pulchritudinem ex oculis euolare uidebis. Sed de laudibus eius, nec tum quidem ſatis dicere poſſem, quũ nihil aliud niſi tam præclarum oratorem laudare mihi propoſitũ eſſet. Quare nũc quidem eas uel inuitus prætereo, orationisq́; filum ad infimũ dicendi genus, ipſumq́; ſermonem uſitatiſſimum præceptis accõmodatum mutabo. Hæc igitur præparatio confirmationis, de qua locuti ſumus, & longior & breuior nobis erit, ut res noſtra expetere uidebitur, quæ ſiquidem non in eadem eſt conſtitutione, ſiue parte conſtitutionis, in qua ipſa uerſatur cauſa, præparatio ut diximus erit. Sin autem eiuſdem ſit conſtitutionis, hoc eſt, ſi ex loco, uel locis eiuſdem ſtatus confluat, non præparatio, ſed ipſius cauſæ confirmatio, abſq́; dubio dicenda eſt. In ipſa uero confirmatione huiuſmodi argumentationũ ſeriem ſeruare oportebit, firmiſſimas argumẽtationes in primis & in poſtremis partibus collocare. Nam ſtatim re narrata expectat animus auditoris, ex qua re cauſa poterit confirmari, quapropter continuo firmam aliquam argumentationem inferemus. Et quoniam quod nuperrime dictum eſt, facile memoria retinetur, utile eſt, quum dicere deſinas, recentem aliquam relinquere in animis auditorum bene firmam argumentationem. Mediocres, & neq; inutiles ad dicendum, & neque neceſſarias ad probandũ, quæ cum cæteris cõiunctæ legas, probabiliores fiunt, interponi in medio & collocari oportet. Verum quoniam argumentatio quoq; multis partibus cõſtat; & ſi manifeſtum eſt ex tertio, qualis nam argumentationis partium diſpoſitio ſit, tamen nunc etiam latius ac dilucidius, & ratione certa exponatur, rationes omnes, earumq́; confirmationes & expoſitiones non eiuſdem ſunt roboris. Oportet igitur uidere, quæ probant, & quæ magis demonſtratiua ſunt. Magis probare nunc ea dicimus, quibus res certius arguitur, ut, uerbi gratia, ſunt, quæ circunſtantijs inueniuntur rationes, demonſtratiua Latine dici poſſe putauimus, quæ nos πανηγυρικά nominamus, cuiuſmodi ſunt omnia, quæ magis amplificare quàm probare uidentur, ut ſunt loci enthymematum, & ſi quid à cõmunibus locis interponatur. Confirmationum uero loci magis probant, quàm amplificent, unde & priorem in argumentatione locum, confirmationes quàm enthymemata conſecutæ ſunt, quamuis etiam ideo proponantur, quoniã πανηγυρικά.

ex accõmodatione ac collatione quadam circunſtantiarũ ad ipſas commentationes effluere ſoleant. Quare oportet id primũ ponere, ex quo tanq̃ è radice rami conſequentia oriuntur. Ita fit, ut & naturæ rei pareamus, & debitam ex arte diſpoſitionem conſeruemus, quod & in cæteris ferè omnibus fieri ſolet. At hoc quidem ſcilicet, ut quæ probant demonſtratiuis proponantur, nõ in partibus argumentationis ſolum, ſed per totas ac integras argumẽtationes, natura ipſa duce conſeruatur. Nã omnes ubiq; ea quibus cauſa probatur prius dicunt, ea quæ amplificant in poſtremis conſeruant. Quare oportet in confirmationis quoque partibus, id eſt integris argumentationibus, hanc ſeriem conſeruare, ac rurſus, ut in oratione, quæ totam complectuntur atque amplificant in poſtremis locamus, ſic in qualibet argumentatione, ſi quæ locũ ipſum amplificant fini argumentationis attribuemus, quod tam in ſecundo, q̃ in tertio apparuit. Nam & in tertio expolitionem ad concluſionem argumentationis poſuimus, & in ſecũdo amplificatiuos locos iuxta finem uniuſcuiuſq; cauſæ collocauimus. Hoc enim pacto quũ oratio ab his quæ probant, quæ contractiore quadam oratione proferuntur ad demonſtratiua aſcendat, creſcere, augeriq; uideatur neceſſe eſt. Illud etiam in ſecundo non ſine ratione factum inuenies, locos ſcilicet, qui ad perſonas pertinent, priores eſſe. Nam uelle & poſſe prius in coniectura, quàm cõprehenſio, aut abſolutio, cæteraq; quæ à re fluũt, abſoluta ſunt. Etenim perſona ipſius naturæ lege rem antecedit. Verũ qui ea diſtributione ſemper aut crebro utitur, quæ ipſa enumeratione locorũ aut principalium aut argumentationis, ut in ſecundo & tertio patuit, & artificij ſuſpicionẽ affert auditoribus, & à recta huius facultatis, tam arte quàm uſu omnino decidit. Quare is nõ magis orator aut eloquens, quàm infans & rudis appellandus eſt. Quid igitur inquies faciam, aut quam uarietatẽ diſpoſitionis laborum das? Difficile eſt in ſingulis eam aperire, ſed breuiter qui attendet, præceptionemq; noſtram obſeruabit, & uarius erit in diſponendo, & ſuſpicionem artificij fugiet, & ratione omnia diſponet. Oportet igitur primũ naturam & uim locorũ tam principalium, quàm eorum quos ſecundarios nuncupauimus, ſic præmeditatione, uſu, exercitationeq; tenere, ut poſita cauſa facile quid à quocunque loco inueniri poſſit perſpicias. Deinde naturæ ipſius cauſæ principales locos accõmodare, quod erit, ſi diligenter conſiderabis, quis eorum locorũ in ea cauſa firmior, quis infirmior ſit. Nõ enim in omni eiuſdẽ ſtatus cauſa ijdem loci firmiores, atque infirmiores ſunt. Nam quum ex qualitate uniuſcuiuſq; negotij non parua uis ad locos fluat, neceſſe eſt, ut uarietate nego-

tij locorum quoq; uis uarietur, quo ſit, ut non idem ſemper, ſed pro qua litate negotij, modo hi loci, modo illi firmiores atque infirmiores ſint, quam differentiam locorum quum proſpexeris, diligenter etiam conſiderabis, quis eorũ in eadem cauſa præcedat, quis ſequatur. præcedere uero eum locum dicimus, cuius concluſio ſequentis loci propoſitionem iam inducit & incitat, ſequi eos putamus, quorũ propoſitiones à præcedentium concluſione deſiderari uidentur. Hoc igitur pacto quũ quinã in cauſa firmiores ſint intellexeris, ex firmioribus eum, q facile præcedere omnibus poßit, primũ, eum qui omnes conſequi poſſe uidetur ultimũ collocabis, ita ſimul & poſtrema firmiora erunt, quod debere fieri ſuperius diximus, & præcedentiũ atq; ſequentiũ locorũ à principio uſq; ad finẽ tibi ratio conſeruata erit. Hoc enim ipſum in medijs etiam obſeruabis, ac ſi rei natura patitur, omniũ infirmißimũ in medio aliorũ præciſe locabis. Similiter in argumentatione facies. Nam ſi propoſitio multis rationibus, & ratio confirmationibus, ac confirmatio expolitionibus cõprobari exornariq; poßit, eam rationem primo locabis, ex qua confirmata exornataq; alia ſubſequi uideatur. Hoc enim pacto, tam confirmatio quàm argumentatio, cæteræq; orationis partes (nam hoc per totã orationem conſeruandum cenſemus) natura ipſius cauſæ diſponẽtur. Quare etiam placet in exordio, ſi, uerbi gratia, multis à locis beniuolentiam capturus ſis, id anteponere, ex fine cuius quod ſequitur conditione quadam ſui ſequi uideatur, aut ita diſponere, ut quod à perſona noſtra, uerbi gratia, inuenitur, ratione cõprobetur ea, quæ ab alio loco profluat, quã rem ſi uolueris etiam oculis uidere, quamuis Ciceronis orationẽ tibi propone. Non enim nullam inueniri poſſe, quæ hac diſtributione compoſita non ſit, quamuis ſingulare illud Ciceronis ingenium, etiã ea quæ ſi per ſe ſola conſiderares, nullum inter ſe habere ordinem uiderentur, ita coniungit, his copulat medijs, ut quod primum dixerit natura primum, quod ſecundum aut poſtremũ, ſecundũ quoque ac poſtremũ natura putes. Hoc ipſum etiam in diuiſione ubiq; ferè obſeruat. Nam in præficiendo Pompeio, de genere belli, de magnitudine demum, de Imperatore deligendo dictũ ſe pollicetur. At magnitudo belli huiuſmodi eſt, ut fruſtra de ea diſſereret, niſi id bellum ſalutem ſociorũ, bona multorum ciuium, uectigalia maxima, gloriam populi Romani oppreſſurum oſtendiſſet. Nam bellum quidem quanto maius futurum, niſi genere neceſſariũ ſit, tanto minus ſuſcipiendum uidetur. Etenim magnitudo, niſi genus præcedat ab huiuſmodi deliberatione auertit magis animos, quàm impellat. Quare ne in animo auditorum huiuſmodi cogitatio obſeruaretur, non

de magnitudine prius egit,ſed de genere, deinde magnitudine belli non genere comprobato,de Imperatore deligendo deliberatio ſequitur. Ita genus primo, magnitudo ſecundo, quæ ad genus belli conſequitur, ad imperatorem deligendum præcedit,collocanda erat. Tres igitur hi mo

Tres modi diſpoſitionis. *di diſpoſitionis dicti ſunt, primus quo firmiora prima & ultima collocamus, infirmiora in medium, ut undique ſuſtineantur compellimus,is ad argumentationes tantum integras pertinet. Secundus qui ab his quibus res coarguitur ad demonſtratiua & amplificatiua orationē producit. Tertius quo ita omnia diſtribuimus, ut ab uno ad aliud natura ipſa duce tranſeamus,quem ideo potiorem iudicamus, quoniam tā ad partes orationis, quàm ad confirmationis aut confutationis,hoc eſt diuiſionis membra,quàm ad locos ſiue principales ſiue ſecundarios,& omnino ad totam orationem bene gubernandam pertinet, quæ res ad perſuaſionē maxima eſt. Sicut enim membra humana corporis licet robuſta ſint,tamen ſi aut diuerſis conatibus impediuntur,aut ſi quum una laborat manus,altera quieſcit,parum agunt,& ſi omnia ad eundem conatum membra cōcurrant, & ſi debilia ſint,quod tamē conantur haud difficile conſequuntur, ſic omnia orationis membra non neglectis prioribus,hoc ultimo pacto inter ſe collocata, magnam uim habuerit, quæ occulte quodammodo & tacite animos hominum ita ingreditur ut trahat quocunq; uis. hac uero conſecutione neglecta,ſeperata a ſe ipſis,& quaſi diſtracta uidentur. At illa naturali, ut ita dicā, coadiutione carentia, totam pulchritudinem & gratiam,quæ ex bona compoſitione mēbrorum emanat,totamq; uim perſuaſionis certe amittunt. Sed de cōfirmationis quidem diſpoſitione ſatis dictum eſt. Nunc ad confutationem*

Confutatio ut diſponenda. *tranſeamus.Confutationis diſpoſitioni omnia conueniunt,que de confirmatione dicta ſunt. Nā & principio cōfutationis,& fini infirmiora infirmanda collocabimus,aduerſariorum argumētatio, ut oratio noſtra uehementior ac uerior principio & fine confutationis appareat,& firmas aduerſarij rationes in medio ponemus. Nam infirmiorem cōfutationem utraq; ex parte uallare oportet, niſi forte uehementem fidem factā putauimus.Tum enim ne auditores fugam nos capere arbitrentur, eas rationes primo confutabimus,quibus magis fidem factam conſtabit, q̄d ſi difficiles ſolutioni ſunt, mentionem quidem faciemus, & dibilitabimus ſi fieri poteſt, deinde rationem oſtendemus, quare alio loco commodius reprehendentur.In ipſis confutatorijs argumentationibus ad amplificationes ſimiliter,ut de confirmatione dicebamus,exitus faciendus eſt, & quod ubiq; uim maximā habet illud primo cōfutabis,reprehēſione*

cuius

*cuius cætera labefactari facilius poſſunt. Hoc enim pacto, ut paulo ante
dicebamus, quũ finẽ in refellẽdo uno feceris, ipſius natura rei ad repro
bãdũ quod ſequitur, nos incitabit. Quare ut hãc cõſecutionẽ cõſeruare
poßimus, placet rationes omnes aduerſariorũ, quibus multum nitũtur,
ante oculos ponere, diligenterq́; conſiderare, ſi natura earum patitur,
hoc eſt, ſi huiuſmodi ſunt, ut una infirmata, alia labefactetur. Quod ſi
eſt, hoc ordine illas aggrediemur, ſi nihil horum eſt, & parũ noſtra in=
tereſt, conturbemus ne ordinem, quem illi ſeruarunt, an nõ ordine ipſo
ab ipſis aduerſarijs expoſita ſunt, refellentur. Illud etiam hic admonen=
dum, per ſe ipſa aduerſariorũ argumẽta, tum dilui, quũ noſtris rationi
bus conuenire magis quàm ſuis oſtenduntur, cum ſibijpſis pugnant, quæ
ſola diſpoſitione diruuntur. Sufficit enim ea quæ inter ſe pugnant unũ
in locum colligere. Nam quum ſimul ponantur, ita ſe inuicem deijciũt,
ut nulla noſtra reprehenſione opus ſit. Cõcluſionis tres ſunt partes, enu= Concluſio=
meratio, amplificatio, quam indignationem appellant, conqueſtio, quæ nis partes.
& cõmiſeratio dicitur. Horũ indignatio accuſatoris eſt. Conqueſtio de
fenſoris eſt, quamuis & conqueſtio indignationem nonnunquã parere
ſoleat, ut ſi quum cædis accuſes, locis conqueſtionis in reũ auditores exa
ſperes. Enumeratio uero cõmunis eſt. Quapropter enumeratiõe ſimul
aut cum indignatione, aut cum cõqueſtione concludere poſſumus, quod
tum accidit, quum & cõmunes loci ad proprios trahuntur, hiſq́; accõ=
modantur, & res huiuſmodi eſt, ut enumeratione partium non incõmo
de cõmiſceri poßint. Qua in cõcluſione & enumeratione natura ſui lon
giorem, & cõmixtam ſibi partem ſeipſa ſola breuiorem efficere neceſſe
eſt, ne aut enumeratio, quæ ꝗ breuiter omnia colligere debet, aut conque
ſtio uel indignatio, quæ latius patent, uim ſuam penitus perdant, ſi aut il=
la ad longitudinem harum diſtrahi, aut hæ ad breuitatem illius omnino
contrahi cogantur. Verum ſi hoc non faciendum uidebitur, hoc eſt ſi ſe
paratim dicendum exiſtimamus, quod ſit, quum ad longius in effectibus
cõmorandum eſt, quàm enumeratio patitur, aut affectuum loci non ſic
partibus orationis in re, id eſt in ſententijs conueniunt, ut commiſceri,
atque conglutinari poßint. Enumeratio poſt contentionem ponẽda eſt,
deinde indignatio uel cõmiſeratio conſequetur. nam quoniam enumera=
tio, quæ in contentione dicta ſunt, breuiter ſub aſpectum ponit, abſq; du=
bio poſt eam locum tenebit. Indignatio uero uel cõmiſeratio, quoniam
ſuum eſt, ut affectus maxime moueant, quæ in animorũ cõmotione audi
tores relinquendi ſunt, ultimum orationis locum continebunt. Verũ de
ſimplici cauſa iam dicta ſunt multa, quæ omnia in duplici etiam ſeruari*

oportere nemo dubitat. Nam duplex cauſa quũ hæc omnia requirit, tũ uel maxime complurium ſtatuum ordinationẽ, de qua iam dicemus, deſi derat. In duplici ergo cauſa maxima diligẽtia eſt adhibenda, ipſa ne accuſatione duplice, aut rationum multiplicatione, aut firmamentorũ uarietate, aut incidentia duplex ſit cauſa. Incidentis locus certiſsimus eſt, nam ut plurimũ tunc tractatur, quum incidit. Quare ſi quũ aliquo ex loco confirmas, quicquam incidit, quod aut eiuſdem conſtitutionis ſit, aut diuerſæ, ad id ſtatim orationem uertemus, eoq; breuiter pro ui & qualitate rei incidentis conſtitutionis locis, quibus uidebitur, abſoluto, ad principalem uertemur. At hoc quidem ſemper faciendum eſſe arbitror, niſi quum aut alia maiora inſtant, aut id ipſum, quod incidit non facile nobis tractatu eſt. Nam ſi maiora urgerent, rationem afferemus, quare oporteat prius illa expedire, pollicebimurq; ad id quod incidit poſtea redituros, deinde quum ea explanauimus, quibus magis cogebamur incidentia complectemur. Quod ſi ille ipſe incidens ſtatus acrior nobis in aduerſarios uideretur, quoniam ubiq; in extrema firmiora eſſe debẽt, trahemus eum ueriſimili quadam de cauſa aut ad primã, aut ad ultimam decertationis partem. Sin uero difficile nobis, aut turpe, quod incidit uidetur, quum ſimiliter loco ſuo id nos dicturos promiſerimus, nunc alijs urgeri, dabimus operã interiectione uerborũ, id quod incidit, prius q̃ ad illud ueniamus debilitare. Hoc enim pacto facilius nobis poſtea dictũ fiet quum paulatim ea quæ interiecta fuerint, auditorum animos lenierint. Quum cauſa duplex eſt, quoniã plures afferuntur quæſtiones, bipartita nobis erit cõſideratio, primo uidebimus, ſi ſic inter ſe quæſtiones ſe habeant, ut una cõfirmata, comprobetur alia, tunc enim ea primum nobis locanda eſt, ex qua altera probatur, deinde ſi hoc nõ accidit, id primum erit quod eſt probatu facilius, id poſtremum quod uehementius ac atrocius in aduerſarios. Quod ſi nõ magis hoc ex illa quàm altera ex altera probari poſſet, à faciliore probatu, niſi multo eſſet atrocior, incipiendũ eſt. Cædis & adulterij accuſatur medicus, adulterium cædis eam cauſam poſſe, confitendum eſt. Quare ſi paribus ſignis ac argumentis utrunq; in ſuſpicionem trahi poteſt, non eſt dubium, quin adulterium prius probandũ eſſet. Quod ſi ſigna quidem cædis apparent magis quàm adulterij, cædẽ prius, deinde à cæde tanquam ab effectu adulterium inferemus. Cauſam duplicem, hoc eſt multis conſtitutionibus implicitam fieri etiã diximus, quum aut multæ rationes, aut diuerſa firmamenta inſeruntur, quod in coniecturali accidere non poteſt. Nam quũ negationi nulla afferatur ratio, nec firmamentũ, quod rationi opponitur, ſubeſſe poteſt. Si

ergo rationum multitudine conſtitutiones pluriſicantur, naturam & uim eorum conſiderabimus, & uehementiorem primam collocabimus, ita tamen ut ultima infirmior nõ ſit. Quod ſi duæ ſolummodo ſunt, quarum una firmior, altera parum acris uideatur, poterimus poſt illam infirmam, quã ſecundo agemus, firmioris nõnullas rationes aut latius repetere, aut ad hunc locũ reſeruatas explicare. Nunc quoniã quid fieri debeat ui & natura ſtatuum cognita tetigimus, quomodo eam uim & differentiam percipere poſſumus, aperiendum eſt. Duplici ergo ratione uehementiorem ac tutiorem ſtatuum excogitari poſſe cẽſemus, ex ui & natura, aut ipſius ſtatus per ſe, aut totius propoſitæ cauſæ, ac natura quidem ſtatuum translationem cæteris præſtantiorem ponimus. Securius enim eſt, ſi conſequi poſſumus, ne ad nos ea res pertinere uideatur, reijcere, aut poſtergari, quàm ſubire certamen, tanquam ſi res ad nos palàm hoc loco, hoc tempore, his accuſationibus pertineret. Poſt translationẽ coniecturalem ponimus. Præſtat enim negatio conceſſioni, abſolutã aſſumptiuæ non anteponere ſtultiſſimum eſt. In aſſumptione conceſſio ultima eſt, nam deprecationem in numero ſtatuum non ponimus, eam omnium deterrimam eſſe nullus dubitat. Remotio criminis primam cõparatio ſecundam uim adipiſcitur. Illa enim culpam à ſe omnino reijcit, hæc culpam concedit, ſed ad eam ſecutam utilitatem opponit. Relationẽ criminis tertiam uim non ambiguimus. Nam & conceſſione, uel ipſa poteſtate nominis ſecuriorem ſe declarat, & ipſa culpa maiorem aut æqualem cõmoditatem conſecutos oſtendere. Quod comparationis eſt multo præſtantius eſſe uidetur quàm criminibus aliorũ incitatos, aliquid in eos à nobis commiſſum concedere, quod relationis eſt. Quare relatio ui & natura ſui ſicut cõceſſionem præcedit, ita comparationem ſubſequitur, legitimarum omnium firmiorem ac ſecuriorem putamus contrarias leges, maxime ſi is locus, quẽ continentiã appellauimus nos iuuat, deinde ſcriptũ & ſententiã ratiocinatio, uiribus tertia, quarta ambiguum eſſe uidetur. Nam in ſcripto & ſententia multo maiorẽ uim lex habet, quàm aut in ambiguo, aut in ratiocinatione. Hic enim aut non ſcriptum ad ſcriptum confertur, aut ipſa ambiguitas ancipitem quoque totam cauſam plerunque reddit, ibi tota lex, hoc eſt ſcriptum & intẽtio ſua profertur, quare ſcriptum & ſententia iure ambiguo & ratiocinationi anteponitur, cui contrarias leges prætulimus, & propter cõtinentiam, qui locus, quando inuenitur, firmiſſimus eſt, & quoniã duplicem ex ſcripto & ſententia ſtatum in contrarijs legibus uerſari, latius in ſecundo docuimus. quod ſi tam legitima quàm iuridicialis cauſam amplectitur, le

Deprecatio ſtatus non eſt.

gitimam in primis ponendam nemo neſcit. Quanto enim ratio quæ lege nititur ea ratione ſirmior eſt, quæ à lege parũ ſuffragationis mutuatur, tanto in principalibus ſtatibus legitimam iuridiciali potiorem putamus. Hanc ergo diſpoſitionem conſtitutionum ex ipſorum ui ſtatuũ eſſe cenſemus, poteſtate uero ipſius cauſæ, unam præcedere, alterã ſubſequi ducimus, quum ex ui & natura negotij, hæc principalior, illa ſecundaria eſſe uidetur. Principalior eſt quam ſi tollas tota cauſa fluctuare uidetur. Secundaria eſt, quam etiã ſi remoueas, nihilo tamen minus defendi poſſe cauſa uidetur, ſed hæc clarius exẽplo poſito patebũt. Lex, portas urbis noctu aperire capitale ſit, non parua captiuorũ multitudo tempore belli ad portas urbis confugit, non aperuit Imperator, ab inſequente hoſte omnes trucidantur, accerſitur iniuriarũ in remp. remouet in legem, utitur coniecturali, inſequentes hoſtes irrupiſſent, ex qua infert comparationem, ſatius feciſſe quàm ſi apertis portis hoſtibus ciuitatem tradidiſſent, adducit conceſſionem, Ignoraui futuram cædem eorum. Relatione etiam niti poſſet, ſi dicere auderet, eos iure cæſos, qui capi ſuſtinuiſſent. Hic ſi legẽ auferas, in quam transferri poſſit, reliquæ ita euaneſcunt, ut uix ſuſcipi defenſio poſſit, ſi cætera diruas omnia, ac ſolam remotionem relinquas. Defenſio firmior eſt, quare hac in cauſa remotio, quã principaliorem eſſe conſtat primo tractabitur, ſecundarias poſtea ponemus, quas per obſiſtentiam clari oratores ſemper ferè inducere ſolent. Ipſas uero ſecũdarias, ſi multæ ſunt, hoc etiam ordine gubernabimus. Firmior enim ſemper priorem locum obtinebit. At poſtremo tãquam orbe facto, quod non ſemper neceſſe eſt in principaliorem redire licebit. Si deprecatione uti uolemus, eam omnium ultimam collocabimus, non ſolum, quia omnium infima, ſed etiam quia affinis cõmiſerationi eſt. neque quoniam infima eſt repudianda, ſi minus pura profertur, nam neque uim ſuam amittit, & aliorum aſciſcit. Si igitur principalior aliqua ex ui & genere ipſius negotij queat ut docuimus inueniri, eam ſemper primam locabimus. Si nõ quæ ex ui & natura ipſorũ ſtatuũ principalior ſit, ac firmior, eam primam ponemus, ut in propoſito themate, ſi legẽ tollas, comparatio prima remanet. Nam coniecturalis hic non principalis, ſed acceſſoria eſt. Huiuſmodi uero ſtatus etiam ſi firmior ſit, tamẽ principali ſemper cedere iure uidetur. Firmiſſimi enim loci uim quo tota cauſa abſoluitur, principali ſtatui confert. Quare ſi ita oratio diſtribuitur, ut acceſſoria præferatur, quod exempli cauſa, non quod ſic eſſet, ſed ut res facilius comprehenderetur, nos ſuperius fecimus, non ſtatus ad ſtatuum collationem, quàm ad caſum temporis diſtributionem eſſe dicemus. Si legem &

Principalis diſpoſitio cõſtitutionum. Secũdaria.

go tollas, cōparatio prima remanet, deinde relatio ſequitur. Poſtremū conceſſio ſibi locum uendicat, quibus breuiter tractatis, ad principalem poſtremo redibimus, quod ſi non iniuriarum, uerū proditionis quis imperatorem accuſet, principalis quidem coniecturalis eſt. In comprehenſione autem quum à ſigno ſuſpicionem confirmamus cæteræ incidunt, quas quū ordine ſuo tractaueris, ad reliquos coniecturæ locos redibis. Hac ex re illud etiā habetur, poſſe oratorē, quãuis unica res uideatur, alia atq; alia uti propoſitione, quæ totam immutet cauſam. Nō enim ſolum remotionem ac coniecturalem, ſed diffinitionem etiam paululū cōmutata propoſitione in propoſito inuenies themate. Quibus omnibus cōſideratis grauis oratoris ducimus, quū acriter qd omnes circūſtantiæ flagitent perſpexerit id intelligere, quod ex re ſua eſt, idem etiam reo faciendum putamus. Hæc res plurimū ualet quum quæſtione premimur, poterimus enim à difficilioribus ad faciliora nobis cauſam deriuare, & totam cauſam ita permutare, ut hoc non agi cōtendamus, ſi multitudine firmamentorum cauſa multis ſtatibus uaria eſſet. Pari ratione duplex nobis erit diſponendi ratio, nam aut ex ui negotij præſtantiorem ſi ea inuenitur aut natura ſui principaliorem anteferemus, deinde per obſiſtentiam cæteris tractatis ad primum redibimus. Hoc enim pacto & à firmiore nō recedemus, & ſi quid aliud utile reperitur, nō prætermittemus, hoc non defenſor ſolum ſed accuſator etiam ſi poteſt obſeruabit. Dixit autem ſi poteſt, quoniam ut plurimum accuſator defenſorem ſequi cogitur. Maximam calamitatē & iniuriam reip. intuliſti, non ego ſed lex. hic etiam accuſatori ad remotionē & legitimam ueniendum eſt, quod ſi diceret, hoc non eſt inferre iniurias, ſed conſeruare. Prohibui enim ne uno impetu ciuitas ab inſequente hoſte caperetur, ad diffinitionem, quæ coniectura abſoluitur accuſatorem quoq; rapere neceſſe eſt. Præter hæc omnia quæ dicta ſunt, unum adhuc reſtat diſpoſitionis artificium, quod tum adhibendū eſt, quum tam ex ratione, quàm ex firmamento ſtatus oriuntur, difficile omnino inuentu eſt, maxime ſi plures rationes, multa firmamēta & ſtatus uarij ex utraq; parte inueniantur, quid fieri debeat tamen dicam, quod me ſummi oratores, à quibus nunquàm ſeceſſi, per orationes ſuas docuerunt, & dicam non pluribus ſed quàm paucisſimis, ut rem eam difficilem quiuis facile memoria tenere poſſit. Vterq; prius ſua, poſtremo aggredietur aliena, quod ut quale ſit percipiatur latius exponemus. Omnis ſtatus inter accuſatorem & defenſorem uertitur. Defenſoris depulſio, præter quàm in coniecturali ratione confirmanda eſt, hic ab accuſatore plerunq; infirmatur, & ſtatum qui naſcitur ſuū, ut eſt

Artificiū diſpoſitionis in primis animaduertendum.

accuſatoris appellamus, qui ex firmamenti depulſione procedit ſuum de fenſoris. Nam quum depulſio ſtatum faciat, eius ſtatũ appellare placuit, cuius ex depulſione proficiſcitur. Accuſator igitur eum primo ſtatũ occupabit, qui ex rationis depulſione naſcitur, eum poſtremo collocabit, qui ex deprecatione firmamenti procedit, qui ſi multi ſunt, ut ſuperius diximus, diſponentur, defenſor contra ex depulſione firmamenti profectum primo, deinde ex rationis ſuæ deprecatione ſtatum collocabit. Vterq; igitur prius ſua, poſtremo aggredietur aliena. Interfeciſti Clodiũ Milo. interfeci, ſed iure, ex inſidijs enim ad me interficiendum impetum fecit. Immo tu illi inſidias ſtruxeras. Coniecturalis eſt quæ ex depulſione rationis naſcitur, primo accuſatori tractanda eſt. Afferũtur deinde alia argumenta contra hanc rationem, ex quorum depulſione ſtatus naſcuntur. At nullo modo hominem interficere licet. At ſenatus iudicauit cædẽ in Appia uia contra remp. uideri. At Pompeius hac de re, ut quæreretur tulit, hæc repellenda defenſori ſunt. Immo multis modis occidi iure homo poteſt, & ſenatus de re, non de cauſa iudicauit, & Pompeius quũ confiteamur occidiſſe, non rem, ſed cauſam quæri iuſſit. hæc poſt coniecturalem tractanda ſunt accuſatori, quorũ neceſſario præcedit, quod firmius eſt, ſcilicet, quod nullo modo licet hominem interficere, deinde ſenatus iudicium autoritati Pompei antefertur. hæc & defenſori hoc ordine diſponenda ſunt, ſed ante coniecturalem. Nam uterq; id prius ponit quod ex depulſione, quam ipſe facit naſcitur. hanc differentiam ubiq; obſeruare diligenter in huiuſmodi cauſis Ciceronem inuenies. Quare ſi nullam aliam, niſi autoritatis eius contra rationem afferrem, abunde, ut arbitror eſſet dictum. Nunc & autoritatis eius pondus & aliorum uſus & ratio rem claram faciunt. Neminẽ enim dubitare arbitror utiliſſimũ eſſe in diſceptando eam, quum deſinamus, in animis auditorum relinquere, quæ noſtras, non quæ aduerſariorum rationes complectuntur. Illa enim ita utiliora nobis ſunt, ut aduerſarijs hæc. Vnicuiq; enim utilius in dicẽdo illud eſt quod rationis ſuæ eſt. At rationes noſtras id complectitur, quod ab aduerſario depellitur. id ergo nobis in animis auditorum relinquendum eſt, quod natura ipſa duce ita fieri debere breuiter demonſtrandum. Etenim in ſtatibus, niſi qui tua depulſione continetur abſolutus erit, quod tu ratione aut firmamento intendis, locum habere non poterit, ut in propoſita re, niſi ad Milonem primo reiectis inſidijs, potentius cætera accuſationem corroborare non poſſunt. Iniquum enim uehementer intellectu, auditu abſurdum, dictu improbum uidetur ei præclare negare defenſionem, in quem impetus factus ſit, ſed inſidijs iis eum

riectis uis aliorũ ita creſcit,ut uis ſuſtineri à defenſore poſſit,niſi cõmutetur. Ex altera etiam parte nihil proderit, Clodium inſidiatum fuiſſe comprobare,niſi prius aliter cætera quàm ab aduerſarijs dictum ſit, ſe habere confirmaueris,ita fit,ut & firmiora in extremis ſint, & ordo certus conſeruetur,quum à ſtatibus tuis ad rationes tuas ſerie aſcendas. Hoc ergo ſi unà cum cæteris conſeruaueris, & mirabilis orator in diſponendo futurus es, & quoniam hæc natura duce fiunt, omnem etiam ſuſpicionem artificij fugies. Stulti enim ſunt, qui rhetoricam cõtemnunt, quoniam, quum ars appareat, minus autoritatis orator habet, ac ideo non adhibenda cenſent artem, ne contemnaris. Nam iudicio meo nil magis artem cælat,quàm arte recte uti. Nihil magis artificioſam facit orationem uideri, ac ideo abijciendam, quàm arte uelle uti,quum recte neſcias. Nunc quoniam in tanta uarietate rerum, ac multitudine ſtatuum accidere poteſt, ut de loco natura rationis ambigatur,breuiter idq; aperiendum eſt. In huiuſmodi ergo cauſis, ad quem ſtatum narratio pertineat, diligenter conſiderandum eſt. Quod quum inueneris,de loco ſuo non dubitabis. Eſt enim locanda ante quàm confirmationẽ confutationemq; aggrediamur, quæ ex eo ſtatu nobis affluit, & ſi diuiſione in eo ſtatu utendum putaueris ipſam quoq; diuiſionem antecedet, ut pro Milone Cicero, quum ſibi primum explicandum eſſet,multis de cauſis iure cædi hominem poſſe,narrare non potuit. Nulla enim ad hoc ſoluendum ex cauſa narratio incidit. Senatus,& Pompei autoritas quò tenderet,demonſtranda nulla narratio deſyderatur, à quo factæ inſidiæ aperiendum,prius narrandum erat. Neq; enim aliter inſidiæ niſi ipſarum perſonarum & negotij ui comprobari poterant. Quare (ut diximus) conſiderandũ eſt,quis eorum ſtatuũ, aut nullo modo,aut difficile abſolui poſſet,niſi prænarratum fuerit,& ei narrationem accommodandũ. Quod ſi plures narrari poſtulent, id eſt ſi ſinguli ſtatuum diuerſam quandam narrationẽ habeant (poteſt enim & hoc accidere) unicuiq; idoneam narrationem accommodabimus. Verum quoniam ea de diſpoſitione ſatis dictum eſt, quæ ex cõſtitutione artis proficiſcitur, nunc breuiter de ea dicamus,quæ cõmuniter ad caſum temporis accommodata eſt, neq; enim plura dici poſſunt. Nullam enim aut paruam caſus eſſe doctrinam neceſſe eſt. In quo etſi artificioſa diſpoſitio mutetur,& à præceptis artis diſcedere uideatur, non fit tamẽ id ſine magno artificio. Quippe orator non rem ſolam qua de agitur,uerum perſonas,tempus,cæteraſq; circunſtantias conſiderat,qua de re ſæpe accidit,ut quum ipſius rei ordinem propter auditores aut anguſtias

Artem cælando, arte uti.

Ad quos ſtatus narratio pertineat.

Sĩgulos ſtatus peculiares interdũ requirere rationes.

temporis, cæteraq́; huius ſeruare non poſſit, artis præcepta ſic negligat, ut quum maxime deſpicere uideatur, tum maxime iudicio meo conſer uet. Summum enim præceptum artis eſt, à quo cætera omnia tanquàm ex fonte effluunt, ex cauſa omnia inuenire, & inuenta ita diſponere, pro nunciare, ornare, ut ipſa cauſa poſtulat. Quas obres Ciceronem ſecuti non ideo ab inſtitutione artis hunc modum disiunximus, quod ei oppoſi tus ſit, aut ita diſcrepans ut quædam ſub genere diſtinctæ ſpecies, ſed ut certiorem præceptorũ rationem, ac clariorem præberemus. Quid enim magis artificioſum, quàm ſi uehementer aures auditorum obtuſæ uide- buntur, animique defatigati ab aduerſarijs multitudine uerborum, prin Quando à principio abſtinendũ. *cipio ſuperſedere, cauſam à narratione exordiri? aut ſi perſuaſi fuerint audiendo, ab aliquo firmo cauſæ noſtræ adiumento, aut ab huiuſmodi argumentatione, quæ firmiſſimas aduerſariorum rationes debilitet? Præoccupemus enim hoc pacto animum auditoris, & ſe temere potius aſſenſiſſe credit, quàm nos ſine ratione ea aduerſarij argumenta, quæ no ſtram cauſam uehementer lædere exiſtimet, magno animo & fidenti ag gredi. Atq; in hoc maxime fallitur auditor, quod quum crediderit, nos firmiſſimis rationibus irritatos, ad rem ipſam cõtemptis exordijs perue nire, nos ad principij ſententiam relabimur ſenſim, quod tamen ſemper* Quãdo ex ordiũ ante cõfirmatio- nem, & de- inde narra tio. *neceſſe non eſt. Eſt etiam quando confirmationem poſt exordium poni- mus, & probabili quadam argumentatione tractata ad narrationem reuertimur, quod tunc faciendum eſſe arbitror, quum narratio parum probabilis ſit, ad hæc nonnunquàm ita accidit ut acceſſorius ſtatus prin cipaliorẽ anteueniat, incidẽs aut præoccupetur, aut poſtponatur. Prin cipales quoq; dico cõmiſceri ſic poſſe, ac maxime ſi locos finitimos atq; comſimiles habe ant, ut legitimæ ferè omnes & aſſumptiuæ, & cum his diffinitio, ut nunc ex iſtius, modo ex illius loco uiciſſim arguatur, qui na turam ſtatuum & uſum oratorum nouerit, non negabit. His ergo etiã huiuſmodi commutationis non ex inſtitutione artis, nec ſine arte quum tempus poſtulat utemur. Nec grauarer hic latius exponere quãdo hoc aut illud ex conditione temporum nobis faciendum ſit, niſi putarẽ adeo inexplicabilem hanc eſſe præceptionem, ut melius poſſit unico uer- bo, quàm longa oratione intelligi, nam quum caſus certo numero colli- gi non poſſit, id ſolum dictu ſufficere uidetur, orationẽ ad caſum tẽporis accõmodari debere. Præterea hæc diſpoſitionis pars grauitatis præce- ptis potius quàm diſpoſitionis continetur, grauiſſimi enim oratoris mu nus eſt, temporibus, cauſis, rebus, perſonis, poſſe orationem accõmoda- re, quibus ut infinitis ſuperſedeamus, ac de memoria dicere incipiamus,*

nam

Dictorũ repetitio.

nam de diſpoſitione ſatis dictum putamus. Explanatum eſt enim, quod ad caſum temporis accõmodari ſæpe debeat oratio, demonſtratum eſt quid oporteat ex inſtitutione artis in ſimplici cauſa fieri, dictum, duplicem aut quæſtionum multitudine aut ſola conſtitutionum fieri, huiusq́; ultimæ tres partes dictæ ſunt, quarum ultimam in duo diuidi præceptũ eſt. Quare quinq; modis duplicem cauſam fieri poſſe declaratũ eſt, quæſtionum multitudine, rationum uarietate, diuerſitate firmamentorũ, firmamenti depulſione, incidenti ſtatu. Nulla ergo erit cauſa, quam non optime diſtribues, ſi memoriæ cuncta teneas, quæ nobis ex uſu oratorũ præcepta ſunt.

DE MEMORIA.

Duplex memoria.

Memoria duplex eſt, naturalis, & artificioſa. Naturalis eſt, quæ noſtris animis inſita ſine inductione artis ſimul cum cogitatiõe naſcitur. Artificioſa eſt eadem ipſa naturalis, inductione quadam & ratione præceptionis & firmata & amplificata, hic artificioſa naturalem uehementer iuuat. Quare quemadmodum in cæteris rebus niſi naturam arte confirmarimus, egregium quid conficere non poſſumus, ſic naturalis memoria, niſi artificio nitatur, egregia eſſe non poterit. Huius igitur artificij duæ ſunt partes, loci & imagines, locos dicimus, ut fornicẽ, angulum, feneſtrã, & alia quæ his ſimilia ſunt. Imagines ſunt notæ quædam & ſimulacra eius rei, quam meminiſſe uolumus, quod genus, equi, leones, aquilæ, quorum memoriam ſi uoluerimus habere, imagines eorũ certis in locis locare oportebit. Locos cõmode comparabimus, ſi dabimus operã, ne in celebri, ſed in derelicta regione conſtituantur. Frequentia enim hominum ſimulacrorum figuras conturbat. Item ſi curabimus, ut diſſimiles ſint. Nam ſimiles bene & diſtincte teneri non poſſunt. Magnitudine etiã mediocres, ſimiliter luce ac interuallo eſſe oportet. Item quintum locum egregie ſignabimus, ut facilius omnium locorum numerum memoriæ habeamus. Multos habere etiam conuenit, ſi multorũ meminiſſe uolumus, & ne multitudo confuſionem faciat, ordine omnes diſtribuemus. Fingere etiam locos nõ poſſe, multi autores ſunt. Quũ ergo locos nobis cõſtituerimus, crebra meditatio eſt, oportebit memoriæ eos cõmendare, firmiterq́; retinere. Nam imagines quidẽ delemus, & nunc alias, modo alias nobis cõfingimus, atque collocamus. Locos autem eoſ-

Artificialis memoriæ partes.

Loci memoriæ.

dem eſſe ſemper neceſſe eſt, ſed de locis ſatis, nunc de imaginibus dicere
Imagines. incipiamus. Imagines duplices ſunt, unæ rerum, alteræ uerborũ. rerũ
ſunt, quũ ſummatim ipſorũ negotiorũ ſimilitudines comparamus, ac ut negotium expetit, aut una nota, aut pluribus res tota comprehenditur. Verborum imagines conſtituuntur, quum uniuſcuiuſq; uocabuli ſimulacra notantur. Imago igitur omnis aut ſimilis omnino eſt, ut ſi eum in loco conſtituis, cuius non uelis aut omnino diſsimilis, quæ tamen habet aliquid, ex quo id in memoria remanet, quod uolumus, ut ſi Aethiopem in loco poneres apertis labijs dentes oſtendentẽ, quo albi recordari poſſis, aut ſi quid ex eo quod ſibi omnino eſt oppoſitum recorderis, aut media, quæ partim ſimilis, partim differẽs eſt, ut Martinus Martius, pomũ pronum. Præterea eius imaginis, quæ omnino diſsimilis eſt, aut tranſlatione, aut geſtu, aut ſcriptura, aut cõſuetudine locatio fieri ſolet. Trans-
Tranſlatio latio eſt rei propter proprietatem ſuam, quæ ſimilitudinem facit, pro re aliqua tranſumptio. Et quoniam unius rei plures habemus nonnunquã proprietates, una res pro multis accipi poteſt. Qua in re mihi placet aliquid etiam addi uel detrahi, ne cõfuſio fiat, ut ſi leonem nunc pro regno, modo pro fortitudine loces, & nũc corona caput eius exornes, modo pedem dextrum, quo plurimum poſſe dicitur, extendentem imagineris. Geſtus eſt rei quam meminiſſe uolumus actio idonea, ut ſi quẽ uitrũ mande-
Scriptura. re concipias animo, ut fatui uocabulũ teneas. Scriptura eſt quũ literarũ imagines, quibus in locis tanq̃ in chartis ſcribamus, ad placitũ confingimus, qua in re licet aliqualẽ ſeruare & nõ ſeruare ſimilitudinẽ, ut aper uel mus, p a litera, uel pro m. Sed impoſitio quæ aliquã uocis ſimilitudinẽ tenet, ubiq; laudabilior eſt. Facilius enim etiã imprimitur & retinetur, q̃uis & eã, quæ ſibi oppoſita eſt, nõ ſemp fugiendã iudicemus. Cõſuetu-
Cõſuetudo. do eſt, quũ aliquis pro ea re ponitur, quã facere aut dicere ſæpius ſolitus eſt, ut quũ pro minis crebro minantẽ ponimus, Iracundũ pro ira, deditum ſtudio pro literis, aut pro uerbo uel re aliqua, eum qui plurimũ huiuſmodi uocabulo ſolus utatur, unde & præſtantia quædam cognominatur, ut apud T. Liuiũ ſæpius, præter quàm quod & Ciceronẽ pro rhetorica, pro philoſophia, quorũ ſimilia multa noſtris quoq; tẽporibus reperiuntur. Hic modus nõ partem ſimilem, ſed omnino diſsimilem reddere imaginem dictus eſt. Quoniã non iracundũ pro ira ponimus. Sed L. Syllam, uerbi gratia, iracundũ, non enim adiectiua capimus, ſed certos, & nobis notos, quibus adiectiua accidunt. Certius enim ubiq; reor notũ q̃ ignotũ hominem, q̃ aliud animal, animatũ q̃ inanimatũ ponere. Quare notũ tibi hominem quũ nulla ſit res, quam illi attribuere non poſsis,

ſemper fermè locabis. Ad hanc conſuetudinẽ reducimus etiã quæ ceu ſigna rei cuiuſpiã accipiuntur, ut tuba pro bello, gladius cruentus pro cæde. Ad hoc, ne longiores in diuidendo ſimus, effectũ quoq; pro cauſa, ut fumũ pro igni, & econtra ponimus. Nihil enim ad hanc præceptionem attinet, ut plurimũ, ne quod conſuetudinis eſt, an ſemper aliquid fiat, qđ naturæ putamus. Dũ enim uiã inuenias, quæ rem memoria teneas, nihil intereſt ſi conſuetudinem appellas, per quã uel Cicero, uel natura ſic ſoleat facere. Ex parte autem ſimilis imago, ſi eius ſimilitudo ſufficere non uideatur, quatuor ſimiliter effici poterit, additione, ſubtractione, trãſpoſitione, mutatione. Additione, ut ſi pro cereali, ceræ addas alas. Et ſi Alexander Macedonum meminiſſe uelis, Alexandro cuipiã ex macello capiti coronam imponas, aut omnino ſi rei uni aliam ſupponis, ut ex duobus uel pluribus uocabulis unum colligas. Subtractionem, quũ rei aliqd ita ſubtrahis, ut uocabulo ſuo ſubtracto eſſe uelis. Eiuſmodi ſubtractio, aut ex principio & ſummitate rei, aut ex fine, hoc eſt infirma parte, aut ex medio fieri neceſſe eſt, ut Iacobũ pro Iacob ponis capite cõtecto, quæ res ultimam ſui nominis partẽ ſubtrahi tibi ſignificet, aut pro ilibus lumbos ſuccinctũ, aut pro combus uoce, pedes truncum. Hinc in cæteris animalibus, aut capitis, aut poſtremæ partis, aut mediæ, aut duarũ quarũuis partiũ, ſic pellis detractio fiat, ut eiſdem integris in quauis parte corporis ſuperſedere, ac infigi quædam intelligantur, quod genus ex cane medio contecto, aut pelle priuato, utrũ uis ea, uel uis tibi præbet, cui incolumi atq; aperto, ſi columbus incidet, inarticulatam iniectione conficiet uocem, qua in adiectione ſubtrahi etiã ſimul poſſe aliquid manifeſtũ eſt. Non enim ſingulis his modis ſolũ, ſed etiam coniunctis, ac multis in unũ coactis plurima fingantur. Trãſpoſitio eſt literæ uel ſyllabæ unius uel plurimarum dislocatio. Verũ, quemadmodũ ultima ſemper ferè fugienda, ita illa prior nonnunq̃ ſectanda, hac in re aliquid facere quod ſignificet, unde facta ſit, aut quomodo tranſumptio uehementer conducit, ut ſi Andreas pro hac uoce Anaſche uel Aſanche ponatur, uel pedẽ ad caput, ut eleuans, uel ad caput ad pedẽ declinãs, aut ſi è medio incipis ueſtes ad humeros ſubleuans, uel angulũ ad pedes deijciens fingitur. Mutatio ſimiliter ſyllabarũ uel literarũ, ut ramus roma. Sed nimiũ ubiq; fugiendũ aſſerimus. His ferè omnibus literarũ ſyllabarum imagines interuenire poſſunt, q quũ modus additionis ſit, mutationẽ plurimũ iuuat. Placet enim nobis literæ dolo, uel quauis re, ne memoria cõcidat, mutatione ſignificare, qđ ſi literis facimus cauendũ, nedũ ne additio ne an mutatio ſit, quærimus, cõfundamur. Cõfuſionẽ uero, & hic ubiq; cũ diuerſis modorũ ima

ginibus,tum qđ melius puto diuerſo locationis genere euitabimus,ut ſi hoc recte,illud euerſum,hoc ad alterutrũ laterũ,illud infẽrius,ſuperius aliud. Semp ita locãdũ cõſtituemus,ut ordinẽ pronunciandarũ uocũ nõ euertamus. Præterea ut ſuperius tactũ eſt, nõ ſingula genera nobis ſolũ inſectãda uidẽtur,ſed ſimul plerunq; multa. Nã & franciſtas tũ & ſubtractione & additione locabimus, niſi huius nominis aliqs cõſuetudine nobis adiectũ daret,& uulgas peſtoro additiõe in medio ſubtractione finis ex addato,& ultimæ rei,quam in ore pono, à ſecunda litera immutatio, facile ſimul & tute colligitur. Hæc ordine omnia fieri neceſſe eſt ut aut à dixtris ad ſiniſtra,aut à ſuperioribus ad inferiora, aut econtra proficiſcantur. Verum ad ea quæ dicta ſunt, præparatas licebit tam caſuum imagines habere, idq; uel in utroque numero ſeperatim uel con coniunctum,ſingulari tamen, & plurali additis, quam formarum nominis,ut puta in or, uel in ſimus deſinentium,& aliarum etiam partium per formas quidem,ſi in pauciora redigi ſolent,ſi autem id non cõtingit ſingulorum neceſſe eſt ſimilitudines fingere, quamuis nõ ita in omnibus ſingulis occupari oporteat,ut inuentis nihil relinquatur. Similiter numerorum non omnium, nam id infinitum eſt, ſed uniuſcuiuſq; notæ numeri ſolum,poterit enim ordo ipſe ſimulacrorum, quemadmodum in ſcriben do ita in locando maiores numeros repræſentare,quod ſi quis faciet,ne ultimæ figuræ,quæ decem conficit,multiplicatio cõfuſionem reddat,centum & mille duas apponet imagines. Sunt qui centum in numeris ſimulacra faciunt, deinde aut horũ commixtione quadam,aut & cẽtum & mille notis additis,cæteros hoc eſt maiores numeros, qui diuiſionem habent,hoc ſi ſequi uolueris,locorũ inſignia,placet nobis enim,locos inſignitos numeris apponas,ad hæc auri & argenti,æris tam maioris ponderis quàm minoris ſtabiles habebis locos,ſimilitudines,ut faciliꝰ quicquid uolueris conſequi poſſis. Et quoniam multas rerum imagines ſæpe ſimiles fingi contingit,ne ſimilitudo memoriam turbet addẽdo, diminuendo,mutando,forma,colore,magnitudine,ſurſum,deorſum,dextrorſum,ſiniſtrorſũ, antroſũm,uarias facimus,qđ nos in locisquoq; ne concidant facere oportebit,non quod melius multo ne ſit, quum imaginibus quàm in locis totum toti diuerſum eſſe,ſed quum tanta rerum copia non ſuccurrerit, ut inter ſe ſigna diuerſa ſint. Ad hunc poſtremo modum,qui rebus & in imaginibus differentiam affert,confugiendum eſt. Verum de artificio memoriæ iam dictum eſt. Nam rerum & ſententiarum locatio facilis ei erit,qui uſu & exercitatione prona ſibi & facilia reddet. Nihil enim erit,maxime ſi locos artis,ex qua quid dicitur,teneat

Numerorũ notæ. (margin)

Rerum ſententiarũq; collocatio. (margin)

quod memoria nõ cõſequatur. Locos artis quoniam diſtinctè ac clare docuimus, quàmuis habitu habeat, certis tamen artificij notis ſibi notos coniunctim cũ rei nota notabit, quod qui intelliget & faciet, ſentiet quã ſibi utilitatem memoriæ artificio cæterorumq; clara ac certa ac penè diuina præceptio conferet. Quare huius artificij uſum, quoniam multis in reb⁹ uſui eſt, induſtria & exercitatione conſeruandum puto. Non enim hæc modo locare poterimus, quæ quũ dixerimus ultro obijcimus, uerũ etiam hic quæ in habitum nobis retinenda citius & facilius poſtea imprimuntur. Verum quoniam certum habere numerum locorum neceſſe eſt, quum infinita penè rerum atque imaginũ copia pleni ſunt priores, impedimẽto ſimilitudines ſint, uacuos rurſus locos imaginabimur, & ut imaginatio firmior, iracundum quendam hominem poſſumus fingere à locis omnibus excitari.

DE PRONVNCIATIONE.

QVoniam breuiter de memoria, quæ præcipi poſſe putauimus, conſecuti ſumus, nunc de pronunciatione pauca cõplectamur, de qua ita dicemus, ut qđ à Cicerone ad Herẽniũ clare ac breuiter abſoluteq; edictũ eſt, hac in parte omnino ſequamur. Nam & alij, quos nos uidiſſe contigit, aut parũ uel nihil potius, aut nimis confuſe de pronunciatione nobis locuti uidentur. Et ipſius Ciceronis orationes non ſicut in alijs rethoricæ partibus, ita in memoria & pronunciatione iuuare nos poſſunt. Nam inuentionem quidem, diſpoſitionem, & elocutionem, ſi cui aliquid quũ artificij, tum mentis ineſt, multo copioſiorem, ordinatiorem elegantioremq; conficiet, ſi ex orationibus eius præcepta ſibi proponat, quod nos in hoc libro fecimus, quàm ſi ad ea præcepta ſolũ quæ ipſe ſcripſit, tanti uiri orationes omni refertas artificio, uelit redigere. Paruam enim in ſcribendis præceptis operam dedit, ſed in orationibus componendis magnam diligentiam præbuit. Propterea quod illud rhetoris & facile, hoc oratoris & difficile ac dignũ, cui inſudaret putauit. Quamobrẽ nemini dubium eſt, orationibus Ciceronis nihil artis deeſſe, in præceptis artis quædam ſolummodo principia edita eſſe. Verum ut tres reliquæ partes orationibus ſuis elucubrantur, ita & memoria & pronunciatio nihil inde præceptionis haurire poſſunt. Nemo enim qua memoria uel qua pronunciatione cauſam egerit, aut dixerit in legenda ora

tióne perſpicere poteſt. Præterea noſmetipſi pronunciationis præceptũ aliquod, ut in cæteris noſtra exercitatione adinueniſſe dicere non audemus. Cecidit enim iam ex conſuetudine declamationis uſus. Quare quæ à Cicerone de pronunciatione accepimus, ea exponemus eis, qui cauſas declamitant (nam nonnullos iam quotidie id factitare inſtituimus) cætera relinquemus.

Pronunciationis diuiſio.

Diuiditur enim pronũciatio in figuram uocis, & corporis motum. Figura uocis eſt habitus uocis ratione & induſtria comparatus, ea diuiditur in tres partes, Magnitudinem, Firmitudinẽ, Mollitudinem. Magnitudo & firmitudo, uocis natura maxime comparantur, non nihil augentur, ſed maxime cõſeruantur cura & exercitatione declamationis. Oportet igitur ſi uolumus firmam per totam cauſam uocem conſeruare, quàm ſedata & depreſſa in principijs uti uoce & huiuſmodi interuallis, quæ & ſententias continuo res diuiſione reddant, & auditoris ſpatium cogitandi relinquant. Hæc cum decent, tum utiliſſima ſunt, conſeruant enim uocem ad orationis exitum, ubi maiore ac pleniore uoce opus eſt, hæc & ſuauitudini uocis ſeruiũt. Auditores enim plurimũ uarietate delectant, & firmitudini proſunt. Conſeruant enim uocem ſedata principia, interualla uocẽ reficiunt, & firmant. Præterea uocis acutas exclamationes uitabimus. Læduntur enim arteriæ clamore nimio, & ſplendor uocis uno clamore cõſumitur. Quare ſedatis principijs, interuallis idoneis, exitu, eleuatiõe, nullis acutis exclamationibus utemur. Varietas quoq; uocis & commutationes & ad firmitudinem & mollitudinem ualent plurimum. Quare uariare oportet uarietatis modum, nũc ſimul cum mollitudine intelligemus.

Mollitudo quibus conſtet.

Mollitudo uocis, quæ tota ad rectoris præceptionem pertinet, in tres partes diuiditur, in ſermonẽ, contentionẽ, amplificationẽ. Sermò eſt oratio demiſſa & finitima quotidianæ locutioni. Contentio eſt oratio acris ad confirmandũ & cõfutandum accommodata. Amplificatio eſt oratio, quæ aut in iracundiã inducit, aut ad miſericordiam flectit animũ auditoris.

Sermonis partes.

Sermo in quatuor partes diſtribuitur, Dignitatem, Demonſtrationem, Narrationem, Iocationem. Dignitas eſt oratio cum aliqua grauitate. Demonſtratio eſt oratio, quæ docet quomodo quid fieri potuerit aut non potuerit, ea in confirmatione & confutatione ut plurimum inuenitur. Narratio eſt rerum geſtarum, aut perinde ut geſtarum expoſitio. Iocatio eſt oratio, quæ ex aliqua re ueriſimili riſum pudentem, & liberalem poteſt comparare. Contentio diuiditur in continuationem & diſtributionem.

Contentionis partes.

Continuatio eſt orationis annunciandæ acceleratio clamoſa. Diſtributio eſt oratio frequens in contentione cum acri uociferatione, compenſatis in-

teruallis. Verum tota contentio, quamuis & in alijs partibus orationis inueniri nonnunquam poteſt, à contentione tamen abeſſe non poteſt. Nam etſi confirmatio & confutatio omnia ſermonis ac amplificationis genera ſuſcipere poſſunt, contentionem tamen tanquam propriam nõ dimittent. Quare quicquid in concertatione dicetur, quod ſermonis ac amplificationis genera ſubterfugere uideatur, id totum placet per contẽtionem pronunciari. Amplificatio concluſioni quidem aptiſſima eſt, ſed alijs etiam partibus plerunq; cõmiſcetur, ea in cohortationem & conqueſtionem diuiditur. Cohortatio eſt oratio, quæ aliquod peccatum amplificans auditorem ad iracundiam incitat. Conqueſtio eſt oratio quæ incommodorũ amplificatione animum auditoris ad miſericordiã flectit. Quoniam igitur ſermo in quatuor, contentio ſimul cum amplificatione in alias quatuor partes diuiſa eſt, harum octo partium, quæ cuiuſq; idonea ſit pronunciatio demonſtrandum uidetur. Sermo cum eſt in dignitate plenis faucibus quàm ſedatiſſima uoce uti cõuenit, ita tamen ne ab oratoria conſuetudine ad Tragicam tranſeamus. Hac qualitate uobis pronuncianda eſt, quæ de natura rerum, quæ de moribus aut de rep. habetur oratio, & omnis earum rerũ expoſitio, quibus eius ipſius qui dicit uirtus quædam & dignitas aperiri uidetur, quale eſt illud Ciceronis. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita uiuo iudices, ut à nullius unq̃ me tempore, aut cõmodo, aut ocium meũ abſtraxerit, aut uoluptas auocauit, aut deniq; ſomnus retardauerit. Et illud in eadẽ pro Archia. Nullam enim uirtus aliam mercedem laborũ periculorumq; deſiderat, præter hanc laudis & gloriæ. Quũ autem eſt ſermo in demõſtratione uoce paulũ attenuata, crebris interuallis & diuiſionibus oportet uti, ut ipſa pronunciatione eas res, quas demonſtramus inſerere atq; interſecare uideamur in animis auditorum. Quale illud pro Milone. Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria belua docere. Magnã enim cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitã, magnas utilitates fuiſſe. Itaq; illud Caſſianũ cui bonum fuerit in his perſonis ualeat. Quũ ergo ſermo in narratione eſt, tum uocũ uarietate opus eſt, ut quo quidq; pacto geſtũ ſit, ita narrari uideatur, ſtrenue quod uolumus factum, celeriuſcule dicemus. At illud ocioſe retardabimus, deinde acriter modo, tamen clementer, modeſte, hilariter in omnes partes cõmutabimus, ut uerba ita pronunciationẽ, ſi qua inciderint in narratiõe dicta, rogata, reſpõſa, ſi quæ admirationes, de qbus narrandũ ſit, diligẽter animũ aduertemus, ut omnium perſonarũ de quibus narramus, ſenſus atq; animos uoce exprimamus. Sin erit ſermo in iocatione, leuiter tremebũda uoce cũ parua ſigni

Amplificationis diuiſio.

Sermo qua pnunciatione conſtet.

ficatione riſus,ſine nulla ſuſpicione nimiæ cachinationis,oportebit ſermonem ad liberalem iocum ſerio uocem detorquere. Quum autem contendere per cõtinuationem oportebit,adaucto mediocriter ſono uocis, uerbis continuandis uocem quoque iungere oportebit, & torquere ſonũ; & celeriter cũ clamore uerba conficere, ut uim uolubilem orationis uociferatio conſequi poſſit,quod ut clarius quale ſit pateat, unum aliquod, uel alterum ab oratore exemplum ſumamus. Per continuationem ergo illud pro P. Sylla pronunciandum eſt. Quid ſi hoc non poſtulo,ſi ille labor meus priſtinus,ſi ſolicitudo,ſi officia,ſi operæ, ſi uigiliæ deſeruiunt amicis,præſto ſunt omnibus,ſi neq; amici in foro requirunt ſtudiũ meũ, neque reſp. in curia,ſi me non modo non rerum geſtarum uacatio, ſed neque honoris neque ætatis excuſatio uendicat à labore, ſi uolũtas mea, ſi induſtria,ſi domus,ſi animus,ſi aures patent omnibus,ſi mihi ne ad ea quidem,quæ pro ſalute omnium geſſi recordanda & cogitanda quicquã relinquitur temporis,tamen hoc regnum appellabitur, cuius uicarius, qui uelit eſſe,inueniri nemo poteſt. Item in Verrem. Per deos immortales unus ager,uno anno ccc. mil. modia tritici,& præterea l. milia lucri data à Pronio,tantó ne minores decumæ uenierũt,quàm fuerunt,an cũ ſocijs magno ueniſſent,hic tantus tamen frumenti, pecuniæq; numerus, à raptoribus per uim ablatus eſt. Quum uero per diſtributionem cõtendimus,uocem ab imis faucibus exclamatione q̃ clariſſima adhibere oportet,& quantum ſpatij per ſingulas exclamationes ſumpſerimus,tantum ferè inter ſingula interualla ſpatij conſumere iubemus,ut illud in Verrem proferri debet. Illum uiris fortiſſimis iudicarunt P. cõ. dimittere de ſumma non potuiſſe,te mulieri deterrimæ recte remiſiſſe ſenatores iudicabunt. Ille de quo lege populi Ro. iuſſerat, ut ipſius uoluntas poſſet & eſſet pro lege,tamen uno in hoc genere ueterum religione legum reprehenditur,tu qui omnibus legibus implicatus tenebare,libidinem tibi tuã pro lege eſſe uoluiſti. In illo reprehẽditur,quod ex ea pecunia remiſerit, quam ipſe quæſierat tibi conceditur, qui de capite uectigalium pop. Ro. remiſiſti ex eodem quo ſenatuſconſultũ erat, hoc legato permiſſum nullo,cur fecit coactus eſt,quis hoc dicit? tota ciuitas. In amplificatione per cohortationem uoce attenuiſſima,clamore leui,ſono æquali,cõmutationibus crebris,maxima celeritate utemur,ut in illo tertio in Verrem, O ſcelus, ô portentum in ultimas terras exportandum. Non enim poteſt ea natura,quæ tantum facinus cõmiſerit,hoc uno ſcelere eſſe cõtenta. Neceſſe eſt ſemper aliquid huiuſmodi moliatur, neceſſe eſt in ſimili audacia perfidiaq; uerſetur. In conqueſtione utemur uoce depreſſa,inclinato capite,

Cõtentionis pnunciatio.

Amplificationis pronunciatio.

to capite,ſono crebris interuallis, lõgis ſpatijs,magnis cõmutationibus, ut in illo pro Milone. Valeant inquit,ualeant ciues mei,ſint incolumes, ſint florentes,ſint beati. Stet hæc urbs præclara,mihiq; prima clariſſima quoquomodo merita de me erit. Ego cedam atq; abibo ſi mihi rep. bona frui non licuerit,at carebo mala. Hic illud ſciendum nos Ciceronem ſecutos,quoniam genera uocis nuncupari commode non poſſunt,nominibus rerum pro denominanda uoce abuſos fuiſſe. Nam quum narrationem dicimus,non eam ſolum intelligimus,quæ orationis pars eſſe dicitur,ſed quicquid aut tanquam geſtum,aut quod fieri debeat in alijs quoq; partibus orationis exponitur, hac narrationis pronunciatione proferendũ putamus,ut illud in Verrem quinto. Sentio iudices moderandum eſſe mihi iam orationi meæ,fugiendamq; ueſtram ſacietatem,nõ uerſabor in uno genere diutius,& ita cætera de oratione meã tollam, ut in cauſa relinquam,audiſtis Agrigentinorum fortiſſimorum uirorum,& diligẽtiſſimorum querimonias. Exordium etiam plerunq; narrationis ferè modo pronunciabitur. Non ergo hæc quámuis quibuſdã partibus orationis conuenire uideantur ita intelligenda ſunt,ut ibi ſolum huiuſmodi uocis habitum adhibendum arbitremur. Sed quæ huiuſmodi ſunt,ut earum partium ſententijs cohortationis,uerbi gratia, aut cõquæſtioni ſimilia ſint,ea in quacunq; orationis parte inueniuntur,ſimili quodã modo pronũcianda cẽſemus. Itẽ nõ hæc tãtũmodo ſimplicia genera inueniri,ſed multa ex his cõpoſita,ut illud in tertio in Verrẽ. Tãtæ ne tuæ Verres libidines erũt,ut eas capere ac ſuſtinere nõ prouinciæ populi Romani, nõ nationes exteræ poſſint? Tú ne qđ uideris,quod audieris,quod concupieris,quod cogitaris,niſi id ad nutum tuum præſto fuerit,niſi libidini, tuæq; cupiditati paruerit, illigentur homines,expugnabuntur domus, ciuitates non modo pacatæ, uerumetiam ſociorum atq; amicorum ad uim atq; arma confugient,& ab ſe,atq; liberis ſuis legati populi Romani ſcelus ac libidinem propulſare poſſint. Nam hic quũ cohortationis plurimum inſit,tamen oratio à continuationis uoce aliena non eſt. Quare ea uocis qualitas uerbis attribuetur, quæ cohortatione ac continuatione conficitur. Et illud pro P. Sylla,niſi forte regnum tibi uidetur, ita uiuere, ut non modo homini nemini, ſed ne cupiditati, quod ulli ſeruias, contemnere omnes libidines,non auri,non argenti,non cæterarum rerum indigere,in ſenatu ſentire, libere populi utilitati magis conſulere quàm uoluntati,nemini cedere,multis obſiſtere,ſi hoc putas eſſe regnũ, me regẽ eſſe confiteor. Nam hic demonſtratio, dignitas & continuatio in pronunciatione cõmixtæ ſunt. Demõſtratio quoniã docet quomodo

Narratio.

quis uere rex, qđ poteſtatis ſuæ ſic extimari poteſt, dignitas, uel quod bonum uirum diſtribuit, uel ſeipſum naturamq; ſuam & mores quales ſint aperit. Cõtinuatio, quod uolubili quodam clamore uerba proferenda ſint. Quare pronunciationis uocẽ in hoc exemplo abſq; dubio ex his tribus ita mixtam eſſe oportebit, ut unum quid ex omnibus cõfici intelligatur. Diligẽter ergo animaduertere debemus, quid ſimplici genere uocis ex his octo, quæ dicta ſunt, quid compoſitione quorundam pronunciandum ſit, quæ quidem compoſita genera uocis ſimplicia eſſe intelligamus. Verum quoniam aliter dici non poſſunt, neq; enim nomina tam diuerſarum uocum haberemus, nec ſi haberemus oporteret longiores eſſe in ea re quæ facile intelligitur, compoſitione eorum, quæ dicta ſunt, cætera percipiantur. Dabimus ergo operam id induſtria exercitationeq; noſtra conficere, quod ut facile intellectu, ita factu difficillimum eſt. Nam quantũ hæc res oratori utilitatis afferat & Demoſthenes, qui Satyri cuiuſdam ludicri ſuaſu magnam in hac re operam conſumpſit, & Cicero, qui Roſcio ac Aeſopo formandum ſe ad pronunciationem tradidit, duo clariſſimi oratores atq; ſoli hoc nomine digni, facile oſtendunt. Verum de figura uocis ſatis dictum erit, ſi id tangitur, unum etiam orationis cõtextum ita uaria uoce proferendum, ut initia depreſſione, quæ ſequũtur pro qualitate rerum maiore clarioreq; uoce dicenda ſint. Nec enim melius aliquid aut clarius in pronũciatione præcipi poſſe crediderim quàm ut naturam rerum ſequamur, quæ animi quodã impellet impetu, ut alia fuſca, alia clara, nõnulli exili, quædam plena, hilari, mœſta, flebili, ridiculoſa, depreſſa, acuta, clamoſa, humili, tarda, cita uoce dicamus. Nunc de corporis motu dicendum uidetur.

Demoſthenes.

Cicero.

Vocis differentiæ.

DE MOTV CORPORIS.

MOtus eſt corporis geſtus, & uultus quædam moderatio, quæ probabiliora reddit ea quæ pronunciantur. Conuenit igitur in uultu pudorem & acrimoniam ineſſe, in geſtu nec uenuſtatem conſpiciendam, nec turpitudinem eſſe, ne hoc aut hiſtriones aut operarij eſſe uideamur. Ab ijſdem ergo partibus in quas uox eſt diſtributa motusq; corporis, ratio accommodanda uidetur. Nam ſi erit ſermo in dignitate ſtante in ueſtigo, leui dextræ motu loqui oportebit, hilaritate, triſtitia, mediocritate uultus ad ſermonis ſententias accommodatus. Sin erit in

demonſtratione ſermo, paululum corpora ceruicibus dimittemus. Nam & hoc eſt natura datum, ut quàm proxime uultus admoueamus, ſiquã rem docere auditores, & uehementer ut credant inſtigare uelimus. Sin erit in narratione ſermo, idem motus poterit idoneus eſſe, qui pauloante demõſtrabatur in dignitate. Sin in iocatione, uultu quandã debebimus bilaritatem ſignificare ſine commutatione geſtus. Sin contendimus, per continuationem brachio celeri, mobili uultu, acri aſpectu utemur. Sin contentio fiet per diſtributionem porrectionem celeris brachij in ambulatione pedis dextri rara ſupplauſione, & defixo aſpectu uti oportebit. Sin utemur cohortatione per amplificationem paulo tardiore, & conſideratione geſtu conuenit uti ſimilibus rebus atq; in contentione per cõtinuationem. Si utamur amplificatione per conqueſtionem fœmineo plãgore capitis, ictu nonnunquàm ſedato, conſtanti geſtu, mœſto & conturbato uultu uti oportebit. Sed de motu corporis, quicunq; earum octo partium conueniat ſatis dictum eſt. In his uero ſententijs compoſitionibuſq; uerborum, quæ ex his quodammodo componi uidentur, nõ ut de uoce dicebamus, ſic arbitramur medium quendam modũ inuenire oportere, qui ipſis partibus, ex quibus conſtare oratio uidetur, cõſentaneus ſit. Hoc enim nobis non difficile factu ſolũ ſemper, fermè impoſſibile ſem per uiſum eſt. Neq; ſi fieri etiam facile poſſit, egregiã in eo utilitatẽ eſſe intelligimus. Non ergo compoſitus nobis motus quærẽdus, ſed ad id accommodandus, quod maiorẽ uim in oratione habere uidetur. Hæc ſunt, quæ de pronunciatione uir ille ad Herẽnium cõſcripſit, quæ inde accepta, ne quid huius artificij lectores deſiderent, operi noſtro, & quidẽ explanatius inſeruimus, quæ omnia ille mihi conſequetur, qui ita dicit, ut animum inducat ea uidere, eaq; tangere, ipſiſq; in rebus uerſari, quas oratione explanare conſtituit. Nam quum pronunciatio ad mouendum animos potiſſimum accommodetur, à motione quoq; animi potiſſimum proficiſcitur. Quare nec recte pronunciabit, qui cõmotus non eſt, nec alios afficiet non affectus, qui uero dicendarum rerum imaginem animo concipere conſueſcit, is ſi quid exercitationis adhibuerit, mirabilem ſe in pronunciando oratorem reddet, quod in conſequendis pro pondere rerum dicendis generibus plurimũ exercitatio[pro]deſſe nõ negauerim.

LIBRI QVINTI PRAEFATIO.

*CAeteris omnibus Rhetoricæ facultatis partibus elocutio mihi diligentius tractanda uidetur, nõ ſolum quoniam omnino ab artis ſcriptoribus neglecta eſt, uerũ quoniam inter alias utiliſſima uideatur. Nam inuentio, quam facile primam conceſſerim, nec omniũ ætatum eſt, nec rhetoris ſolummodo præceptione contenta eſt. Nam & uſum multarum rerũ, & diuinam quandam compluriũ negotiorũ memoriam flagitat, & ſecundarũ aduerſarumq; rerum *periculo confirmatur, & legũ atque inſtitutionũ ciuitatis ſcientia, dialecticaq; ſubtilitate iuuatur, quæ omnia rhetorica præceptione colligere impoſſibile eſt. Multa enim aut penè infinita ſunt, quare niſi quis multa uiderit, audiuerit, tractauerit, quid de re propoſita dicat, non habebit. Quam ob rem uix demũ in ſenectute eius inuentionis copiam habere poſſumus, quæ rebus, perſonis, locis, temporibus, cauſis ſic accõmodatur, ut oratori digna eſſe uideatur. At elocutio omnium ætatũ eſt, & rhetoris ſola præceptione abſoluitur, nõ minus enim adoleſcens ac iuuenis, ne magis etiã dicam, uiro aut ſene compoſitione, clauſula, numero, cæteriſq; huiuſmodi ducitur. Nam ſenex ſententiarũ grauitate magis, iuuenis ſuauitate uerborum delectatur. Rhetori autem adeo proprium eſt de elocutione dicere, ut multi fuerint, qui memoriam & pronunciationem natura ſolum, inuẽtionem & diſpoſitionem alijs artibus, quibus prudentia, & ingenium acuitur, non rhetorica (male illi quidẽ ſed fortaſſis ſuſtentari poſſent) cõſtare putarint. Elocutionem nemo unquã auſus eſt oratori eripere, hac enim efficitur, ut quum ornate, diſtincte, aperteq; dicas, eloquens merito eſſe uidearis. Quas ob res elocutio mihi cæteris rebus anteponenda uidetur, præſertim quum uideam quod inueneris, etiam ſi optimũ ſit delectũ, tamen niſi elocutione perpolitũ ſit, depreſſum uideri. Præterea pulcherrimum omniũ eſſe credendũ eſt, ea in re cæteris omnibus præſtare, qua ipſa natura hominũ cunctis animantibus antecellat. Quare ſi loqui proprium hominis eſt, eaq; re à cæteris maxime animantibus differt, nemini dubium eſſe puto, omniũ rerum, quas natura humano generi præbuit, elocutionem eſſe præſtantiſſimã. Nã ratio quidem ipſa, quæ in mentis intellectuſq; abditis recondita eſt, niſi oratione fuerit elicita, tantum ſplendoris habet, quantũ ignis abſtruſus in ſilice, quem, niſi ferro prouocetur, nec ignem quidem aliquis unquã appellabit. Quare ſi quàm ma-*

Elocutionis præſtantia.

ximum orationes noſtras fulgorem edere deſideramus, elocutionis præcepta in primis ratione percipienda, exercitatione firmanda, & uſu ita nobis faciliora conficienda ſunt, ut nobiſcũ nata eſſe uideantur, præſertim quum ipſa natura, quæ in adoleſcentia ſolidiores inuentionis rationes, aliarumq; liberaliũ artium ſubtiliora theoremata aſſequi non patitur, ad hãc rhetoricæ partem nos inuitet. Nihil enim facilius arripitur in adoleſcentia, nihil diutius retinetur, nihil ætatem eam magis oblectat & allicit, quàm numeroſa explicata oratio. Quid ergo rudius, quàm id contemnere, quod hominem perficiat? quid incõmodius, quàm id abijcere, quod cæteris hominibus præſtantiorem reddat? quid ignauius, quàm id non aſſequi, ſine quo uitam ducere adeo alienum ab humanitate eſt, ut ipſa natura, quo huic rei uaces, tempus tibi conceſſerit? nónne tibi in mentem uenit, præſertim quum canes, boues, aſinos, pſitacos, ac alia huiuſmodi monſtra uel contra naturam ſuam humanas uoces aut percipere, aut proferre cogas, quàm erubeſcendũ ſit, ſi ea negligis, quæ tibi natura inſita ſunt? Sed quid opus eſt uerbis? omnes ita eſſe fatentur, huic rei dandam eſſe operam non negant. Verum, neſcio quibus delicijs, quibus uoluptatibus corrupti & perditi ſic conſumunt adoleſcentiam, ut quum in maiorem ætatem peruenerint, ſi tunc demum, quod eloquentiã amiſerint, pœnitere eos incipiat, ne tum quod quum uelint aliquid boni capere queant. Nam quum uel primorũ elementorũ penitus nudi ſint, aut labore repelluntur, aut faſtidio abducũtur. Verũ de his qui ab omni literarũ ſtudio abhorrẽt, nimis fortaßis multa, qui uero philoſophiam, cæteraſq; bonas artes profitentur, ideo magis mihi reprehendendi uidentur, quod omnia ſcientia & doctrina, niſi eloquẽtiæ fulgore niteſcat, ſordida quædam & aſpera, omnis dignitatis expers, autoritate nulla erecta, nulla expoſitione ornata, nullo elato faſtigio, iacet in tenebris, quod non fugit Socraticam omnem illam familiam, nec diſciplinam Stoicam, nec Academicã latuit. Neque enim facile apud maiores noſtros, tã Latinos, quàm Græcos elegantẽ aliquẽ orationis expertem inuenies, atq; ut omittam Carneadem, Critolaum, Ariſtippum, Theophraſtum, Diogenem, qui eloquentes homines tantum cæteris præſtare cenſebat hominibus, quàm ipſi rudes homines ab animantibus diſtent, ut alios omittã innumerabiles, Platonemq; ipſum eloquẽtiæ fontem, cæteroſq;, qui eius ueſtigia diligenter ſecuti ſunt, Ariſtotelem illum ſummũ profecto philoſophiæ magiſtrũ, quem iſti ſuum principem eſſe uolunt, quem probè totis ſequuntur uiribus, quem diligunt, admirantur, amplectuntur, Ariſtotelem inquam ipſum inſpiciamus, quid ergo is philoſophiæ caput, Ariſtotelis laudes.

& oculus eloquentiæ, ne præcepta contemnit? At nemo iudicio meo, ornatius, nemo diſtinctius, nemo numeroſius ſimul & grauius locutus eſt, adeo ut ſi quis deum fingat humana oratione uti, non præſtantiore, neque elegantiore dicendi forma eum uti, contendere auſim, quæ non ſe ſolũ, ſed nos quoq; docere cupiens, plura huius artis ornamẽta reliquit, quàm hi qui ſe rhetores profitebantur. Itaq; citius quis philoſophiam ei ademerit, quàm eloquentiam non conceßerit. Fertur enim in Lycio ante prandium quidem ea deambulando ſecreta naturæ explicaſſe, quæ ipſe Acroamatica nũcupabat, poſt prandium maiore medius fidius diei parte, oratorias artes, elocutioniſq́; præcepta tradidiſſe. iudicabat enim philoſophum hominem, niſi eloquens ſit, parũ aut etiam nihil ab eo differre, qui quũ ſeſe diuitẽ profiteatur, tamẽ uel his omnibus, quæ naturæ neceſſaria ſunt, nõ mediocrẽ inopiã patitur, & recte quidẽ. Nam ut qui ſe diuitem oſtentat, ſi neque fundos amplißimos, nec magnificas ædes habeat, præterea ſi è calceis digiti erumpant, totumq́; corpus ſordida ac feneſtrata ueſte contectũ ſit, is non modo pauper, ſed egenus omnino atq; inops deridetur. Sic qui mũdi ſe ambitũ, rerũ cauſas, cæleſtium naturã, unde quælibet fiant, quò ruant ſcire profitetur, niſi orationis quoque copia tanquam auro aut gemma, exornet & illuſtret doctrinam, omni ſcientia inops uideri debet. Verum hæc aliàs latius. Nunc perinde ac pateat elocutionem rerum humanarum principem eſſe, de ea quid præcipi poßit, diligentius conſiderabimus, ſi hoc unum addiderimus, non eam nos elocutionem approbare, cui nulla eſt ſubiecta ſententia uel ſcientia. Quid enim tam ineptũ, tam inane, tam furioſum, quàm uerba in numerum conſtructa, quibus aut nihil, aut à re qua de agitur, alienũ aut leue quid ineſſe uideatur? Nam mihi quidem, ſi ornatæ, numeroſæq́; orationis, & rerum intelligentiæ, utrum uelim optio detur, hoc poſtremũ tanq̃ diuinum elegerim, illud quaſi furioſum abijcerem. Verum utrũq; ſimul quum inuenitur, quod uulgo erat antiquitus, his perditis temporibus ne fieri quidem poſſe uidetur, neſcio quid perfectũ, uereq́; diuinum efficitur.

Acroamatica

Quamobrem nobis placet, ſi quis propter ætatem utrunq; ſe habiturum nõ ſperat, ſi nil aliud niſi ut ſciat quærit, cauſis rerum, aẽriſq́; ſcientijs ei potius elaborandum. Sin reip. gubernandæ gloriam appetit, rhetoricæ incumbendum eſt, utrũq; uero fieri optime poterit, ſi adoleſcentia huic maturior ætas cæteris adhibebitur.

GEORGII TRAPEZVNTII DE ELOCVTIONE LIBER QVINTVS.

ELOCVTIONIS DVAS
ſacimus partes,unam,qua fi= Elocutiōis
guras orationis, quaſi ſyluā partes.
quandam atque materiā uni=
uerſam,& confuſam conſide
rabimus. alteram,qua ſingu=
las dicendi formas diſtinctius
exponemus. Figuræ oratio=
nis ſūt tres,ſublimis, quā & Figuræ ſeu
grauem & grandem appel= characte=
lamus.attenuata, quā & infi res oratōis.
mam dicunt, & mediocris.
Sublimis eſt quæ conſtat ex uerborū grauium magna & ornata com=
poſitione. Attenuata eſt,quæ tam uerbis,quàm compoſitione uſq; ad uſi
tatiſsimam puri conſuetudinem ſermonis demiſſa eſt. Mediocris eſt ſub
limi humilior,attenuata grauior oratio. Hanc nec ultimorum, hoc eſt
grauis & infimæ ſublatione, nec permixtione quadam, aut confuſione
magis quàm infimæ quidem intenſione,aut incremento,grauis uero de=
preſsione ac remiſsione fieri putamus. Has orationis figuras late pate=
re arbitramur. Nam quum grauem dicimus, quæ mediocrem excedat,
eam ita intelligimus,ut & paulò grauior,& multo grauior inueniatur.
Similiter etiam in attenuata,& mediocri fieri tunc clariſsimū erit, quū
ſingula dicendi genera enodabimus. Nunc, ut diximus, prius de figuris
agamus. Omnis figura orationis, ſententijs, uerbis, compoſitione con=
ſtat. In ſublimi ergo figura oratio conſumetur,ſi quæ dignitatem habēt Figura ora
ſententiæ deligentur. Iſtiuſmodi ſunt amplificationis & cōmiſeratio= tionis ſubli=
nis ſententiæ, ſimiliter quæcunq; de deo,de rerum natura, de uita homi mis.
num,de uirtute aut uitio,de maximis rebus geſtis, de amplitudine maio
rum, de liberalibus ſtudijs, & ſi quæ huiuſmodi ſunt. Infimæ figuræ Infimæ ſig.
ſententiæ ſunt,quæ ſic cōmuniores eſſe uidentur, ut quiuis rem ſimilem
aut eandem facile inuenire poſſe putetur. Huius ſunt, quæ nihil habere
uidentur ſubtilioris & altioris ſenſus. Mediocris ſunt, quæ commu= Mediocris.
nem quidem, ac omnium uſum excedere uidentur, non tamen affe=

Verborum copia. Propria. *runt tantum ponderis orationi, quantum illæ ſuperiores. Verborum omnis copia tripartito diuiditur, nam aut propria ſunt, aut innouata aut translata. Propria dicimus certa quedã uocabula rerum penè unà nata cũ rebus ipſis. Hæc diuidimus in uerba inuſi tata, & cõtrita. Inuſitata ſunt quæ uetuſtate ab uſu quotidiani ſermonis iampridẽ intermiſſa ſunt. Cõtrita appellamus, quæ omnibus in ore ſunt. Inuſitata igitur & priſca grauiori orationi cõueniunt. Affluit enim ſimul cũ uerbis uetuſtis quædam dignitas, atq; magnitudo, quæ orationem extollit. Verum rarius collocanda ſunt, ne aut obſcuram reddant orationem, aut præparationem ſignificent, aut oſtentationis crimen nobis adducant. Sunt itẽ quedã ita uetuſta, ut tamẽ ab uſu remota orationis nõ ſint, quibus crebrius, dum magnitudini rerum conueniant, uti licet, ut tempeſtas, proles, ſoboles, nuncupari, opinari, & eiuſmodi, quibus loco poſitis, grandior atq; antiquior oratio ſolet uideri. Contrita & communia infimæ figuræ accommodantur. Verum orator etiam in his delectum habebit, non enim omnibus utetur, ſed his, quæ aliquantulum à communiſſimo & peruulgatiſſimo uſu recedunt. Nam quum omnis figura late pateat ut diximus, etiam in infimo genere dignitatem obtinebimus. Inter hæc alia ſunt, neq; omnino ab uſu abhorrentia, neq; quotidiana uerba, quæ mediocri figuræ idonea ſunt. Verum hæc non ita diffinimus, ut in graui, uerbigratia, figura omnino uelimus uerba magni ponderis eſſe. Nã ad omnia dicendi genera, qđ debere fieri dicitur, ſatis eſt, ſi ſic magis quàm aliter fiat. Præterea & grauiori orationi uerba nonnunquàm quotidiana ſolum, & mediocri grauia, & infimæ ſublimiora ineſſe poſſunt, quũ compoſitione aliud quid quàm natura ſua patitur, efficiunt, ut latius paulo poſt dicetur.* Innouata. *Innouata uerba dicimus, quæ ab eo, qui dicit gignuntur, aut aliqua ex parte conformantur. Innouati uerbi ratio multiplex eſt, nã aut additione uariatur, quæ uel in principio uel in medio, uel in fine uerbo aliquid addat, ut ſi quis, ut amarier, ut legier dicebatur, ſic addere quicq̃ alijs uerbis auderet, quod uitiũ in Latinitate putamus, aut detractione ſimili, quæ tamẽ in medio, uel uulgo fieri ſolet, ut cõpoſtus, periclũ amaſſet pro amauiſſet, amat pro amauit. Rarius & poëticæ licentiæ, aut compoſitione, ut uerſutiloquus, quorum omnium maiorem licentiam poëtæ poſſident. Orator rarius etiam quàm priſca uerba ex ſeipſo conficta confirmataq; ponet. Nam ut orationem extollunt, exornantq; ſi raro & loco ponuntur, ita ſi crebro, & præter quàm res petit, collocãtur, turgidam inflatamq; reddunt. Quare ne ſatietas fiat, licet nunc hoc mõ, nunc illo uerba in ſublimi oratione innouare, quod ut facilius fieri poſſit,*

Contrita. Inuſitata.

poßit,modos quibus quodammodo uerba innouantur, & transferuntur,latius explicemus.Affert enim hic locus & grauitatem & copiam. Innouãtur igitur uerba maxime fictione,deinde deriuatione,& tropis, quos motus quidam Latine appellarunt. His enim modis plurima de nouo etiã à maioribus uerſa,deducta,& ficta putamus,quæ & ſi nobis ab illis accepta uſitata ſint,gratiam tamen ſuam,uerſa maxime & ficta nõ amiſerunt,& uim non paruam rebus adijciunt.Id ita fieri credo,quod hæc uoce,illa ſignificatione recenti floreant, deducta ipſa deriuationis conſuetudine,quæ tam uoce, q̃ ſignificatione à principio defluãt, minus habẽt gratiæ,& infimæ figuræ accommodatiora,niſi à primitiuis altius qđ ſuſceperint.In deriuatione igitur obſeruandũ,ut præceptis artis grãmaticæ deductio fiat. Fictio eſt quæ ex rei ſono quodã uocabulũ trahit, ut rudẽtes,uagitus,mugire.Verũ deriuare raro licet,fingere rarius.Nõ enim ita nouis gaudere Latinos uerbis,ut Græcos inuenio. Quare niſi (Græcorum copia.) neceßitas cogat,aut quod iam accepimus, minus ſignificare uideatur, his modis non innouabimus,confectis à maioribus licẽtius utemur. Tropus eſt uerbi uel ſermonis à propria ſignificatione mutatio. Hos multi (Tropus.) exornationes,quos uulgo colores dicunt,eſſe putauerunt,neq; id abſq; ratione. Nam utriſq; idem quæritur,uis & gratia,ſed quum tropus uer- (Colores.) ſionem addat,ut à genere ſpecies differat,ſermonis tropus compoſitionis eſt. Verſio in uerbis,pronunciatione,intellectione.translatio, abuſione, appoſito, & antiphraſi fieri ſolet. Ac primo de his,deinde de communibus,id eſt quæ tam unico in uerbo,quàm in compoſitione fiunt,dicemus, quæ ſunt alluſio,permutatio,ſuperlatio. Pronominatio eſt,quæ rei cui- (Pronominatio.) dam,quaſi cognomen quoddam conueniens trahit. Hæc multiplici ratione deducitur. Nam aut uſitatis conficitur uerbis, & circuitione quadã cognominat,ut ſi quis quum loquatur de Gracchis,Africani nepotes dicat, & euerſorem Carthaginis,Scipionem. Romanæ eloquentiæ principem,Ciceronem.aut ferè noui uerbi deriuatione,uel compoſitione, ut Plagioſippus,ut Grammatocyphon apud Demoſthenem,fit & transla- (Pro Cteſiphõte.) tione,& alijs tropis. In laudando ergo & in lædendo, non inornate poterimus ex animo,corpore,uel extraneis rebus pronominationem educere. Sed liberalius cæteris fictis partius utendum cenſeo. Intellectio eſt, (Intellectio quibus modis fiat.) quæ à rebus propinquis & finitimis id uerbum trahit,quo poßit intelligi res,quæ nõ ſuo uocabulo ſit appellata. Id multis modis fit. Nã aut ab inuẽtore inuẽtũ intelligitur,ut pugnatũ Marte dubio dicimus, Venerẽ pro coitu decentius, Liberũ pro uino,aut ab inuento inuẽtorem,aut ab inſtrumento dominum,ut ſi quis Sariſſas pro Macedonibus ponat, aut

id quod ſit ab eo qui facit, & omnino à cauſa effectum, ut ferrum pro en
ſe, aut qui facit ab eo quod ſit. & omnino ab effectu cauſam, ut pallidã
mortem dicunt poëtæ, & uulnus pro telo. Oratores præcipitem iram,
hilarem adoleſcentiam, ſegne ocium. aut ab eo quod continet id quod cõ
tinetur, ut moratas urbes dicimus, epotum poculum, ſeculum felix, fa-
buloſam Græciam, inuictam Italiam. *aut ab eo quod continetur id quod*
continet, ut hominem deuorari, cuius patrimonium conſumitur. aut ex
parte totum, ut puppis pro naui ponitur poëtice. aut ex toto partẽ; ut
ſaucius. at quadrupes in ſeptimo pro ceruo & alibi etiam pro equo. Nã
& genus totum quoddam eſt, & ſpecies pars. aut ab uno plura, ut Ro-
manũ & Gallum *pro* Romanis *&* Gallis *dicimus, aut à pluribus unũ,*

Translatio

ut anhelantia pectora. Translatio *eſt qua ex una re ad aliam non ſine*
ſimilitudine uerbum transferimus. H*æc ſumitur aut rei ante oculos po-*
nendæ, aut breuitatis, aut obſcœnitatis uitãdæ, aut augẽdi, aut diminuẽ
di, aut exornandi cauſa, aut deniq; proprij uerbi inopia, incẽſus ira, in-
flammatus cupiditate, expergefactus terrore, ſignificantius dicitur, bre
uius. Quid faciat lætas ſegetes, bello ciuitatem extinctã, obſcœnitatis ui
tandæ gratia. Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus Sit genitali aruo
& ſulcos oblimet iners, Sed ſitiens rapiat V*enerẽ, interiusq; recõdat.*
N*am translationum crebritate in allegoriam excidit, quæ primum ho*
neſtatis locum tenet. A*ugendi cauſa, quum ſegetes altæ, campiq; natan-*
tes L*enibus horreſcunt flabris.* M*inunendi, in gurgite uaſto.* O*rnandi,*
eloquentiæ flumina, & pro M*ilone.* C*ur inquit odiſſet* C*lodium* M*ilo,*
ſegetem ac materiam gloriæ ſuæ? T*rãslationem ſi loco adhibemus, orna*
tiſſimam ſimul & grauem reddemus orationẽ, quámuis & figuras tres
amplectatur. N*am quum neceſſitate recipitur, ab humili nõ recedit, &*
ornatum retinet, ut gemmare uites, ſitire ſegetes. P*udoris etiam habita,*
breuitatisq; cauſa non longe ab infima eſt, alijs ſiquidem lenius quid effi-
cit mediocris, grauis, ſi rem extollit, aut ſi auditores exuſcitat. A*d hæc*
uſitate nimis & contrita, humilior, rarior, aut noua grauior. Q*uod tã*

Translationis quadruplex diuiſio

de intellectione, quàm de alijs ferè omnibus intelligendum eſt. Transla-
tionem quadrupliciter transferri G*ræci autores ſunt.* N*am quũ omnes*
res aut animales, aut inanimæ ſint, ex animalibus ad inanima trãsfertur.
illud in nudecimo. O*ceanum interea ſurgens aurora reliquit. ab inani-*
mis ad animalia in vij. V*olucrem nubem. ab eodem ad idem, in eodem.*
N*ec quiſquam æratas acies ex agmine tãto.* N*am agmen & acies de cy*
gnis dixit. A*b inanimis ad inanima, gemma in uitibus.* I*n translatio-*
ne cauendum, ne dura ſit, ne diſſimilis. H*oc enim maxime à ſimilitudine*

tranſlatio differt, qđ illa pluribus uerbis, hæc ſingulis uerbis abſoluitur. Nam qui dicit, ut procellas, & fretum, ita concionem æſtuare ſimilitudinem, qui fretum & procellas concionis, tranſlationem fecit. Item ne turpis, ne lõginqua ſimilitudine ducta, ne immodica, id eſt ne nimiũ magna paruaq́; ſit, uſus quoq; eius modicus eſſe debet. Nam nimiũ frequens, tũ tædioſus, tum obſcurus eſt, continuus in allegoriam, & ænigmata exit. Verum tranſlatio pulcherrimum orationis genus conficiet, ſi quum ſimilitudinis ei gratia iuncta ſit, in id tranſlationis genus deſinas, à quo ſimilitudo inceperit, ut illud ad Herennium Ciceronis, Vt hirundines æſtiuo tempore præſto ſunt, frigore pulſæ decedunt, ita falſi amici ſereno uitæ tempore adſunt, ſimul atq; fortuna immutata eſt, deuolant omnes. Huiuſmodi etiam illud eſt, cui & allegoriæ gratia permixta eſt, quod fretũ, quod euripum tot motus, tantas, tam uarias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quãtos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus nonnunquàm, aut nox interpoſita conturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquàm commutat aura rumoris. Hanc rerum conſequentiã nõ ſeruare, hoc eſt ſi, uerbi cauſa, quum incẽdio inceperis in ruinam exeas, fœdiſſimum in dicendo. Abuſus eſt qui facit, ut uerbo ſimili & propinquo pro certo & proprio abutamur, ut magna oratio breuioribus uerbis, pro paucioribus, parricida non patris & matris ſolum, ſed etiã fratris. Appoſitum pleriq; Latinorũ uocant, quod Græce dicimus epitheton, id eſt, quũ alicui rei quaſi proprium accidens attribuitur. Hoc in ſoluta oratione raro utimur, niſi quum ſine appoſito quod dicitur minus eſt, ut ò ſcelus abominandũ, ò deformem libidinem, ò frenatam cupiditatem. Appoſitum cæteris ſimplicibus uerbi tropis, & maxime intellectione, ac tranſlatione trahi ſolet, ut pallenteſq́; habitant morbi, triſtiſq́; ſenectus, & turpis egeſtas. Dicitur & abſque tropo, ut Demoſthenes orator, Ariſtoteles philoſophus. Eſt etiã quando quadam excellentia rerum ſolum epitheton ponitur, & proprium intelligitur, quã antonomaſiam græce dicimus, ut Orator, Poẽta pro Cicerone ac Vergilio. Eſt & alia uerſio, quam antiphraſim Græci nominant. Hæc contrarium ex contrario exprimit. Huiuſmodi eſſe uidentur, lucus, & officium. Sed hæc horumq́; ſimilia longo iam uſu propriorum gratiã obtinent, quæ hoc modo de nouo uertuntur Ironiæ aptiſſima ſunt, eam illuſionem Latine appellare placet. Illuſio eſt uerſio, uno uel pluribus uerbis oppoſitũ eius oſtẽdẽs, qđ dicitur. Hæc aut riſu, aut rei natura, aut perſona ſignificatur. Verres prætor urbanus, homo ſanctus & diligẽs, integritas tua te purgauit, uita anteacta ſeruauit.

Appoſitum

Antonomaſia.

Antiphraſis.

Ironia.

Perſona ſi quis adulterum Hippolytum appellet, eum qui parentem uerberauerit, Aeneā nominet. Permutatio eſt oratio aliud uerbis, aliud ſententia demonſtrans. Eam allegoriā græci nuncupant, quæ crebris trāſ-

Allegoria. lationibus ex ſimilitudine emergit, & pulcherrima & clara eſt, ſic. Nā quum canes funguntur officio luporum, cuinam præſidio pecuaria credemus? Et illud in tertio Georgicorū. Hoc faciunt nimio ne luxu obtuſior uſus. & in ſecundo. Sed nos immenſum ſpatijs cōfecimus æquor, Et iam tempus equûm fumantia ſoluere colla. Sine translatione in Bucolicis. Omnia carminibus ueſtrum ſeruaſſe Menalcam. Nam in ſuperiore ex translationibus uoluminis modum ſibi habendum intelligit, & hic Menalcam pro ſeipſo ponit. Hæc poſterior & durior eſt, & obſcurior, & ſolutæ orationi ferè inutilis. Obſcurior permutatio enigma fit, quæ uerſio etſi in ſermone plerunq; fieri ſoleat, tamen & unico uerbo fieri

Aenigma. poteſt. Eſt autem ænigma obſcura oratio, quæ id quod ſignificare poteſt conditum tenere uidetur, ut in Bucolicis. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Tris pateat cæli ſpatiū nō amplius ulnas. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum Naſcantur flores. &c. Hanc niſi in altercatione ab oratore ſumendam non cenſeo, ut Cicero, quum ad ipſum Hortenſius in defenſione Verris, quoniam non intellexerit, quod ſibi perplexe obijciebatur, Hortenſium ſe non Oedipum diceret, adieciſſe fertur, Atqui tu ſphingā domi habes, quod Hortēſio clara fortaſſis uiſa eſt permutatio, alijs ænigma. Sciebat enim Cicero Hortēſiū, ut Verrem defenderet ſphingam ex auro magni ponderis accepiſſe. Su-

Superlatio. perlatio eſt oratio ſuperans ueritatem, augendi minuendiue cauſa. Hæc ſumitur aut ſeperatim, ut fluctusq; ad ſidera tollit. Itē, Romani imperij magnitudinem à ſolis ortu ad occaſum uſq; metiebantur. aut cum comparatione, & hoc ſeu ſimilitudine, uel præſtantia. Similitudine ſic, Corpore niueum candorem, aſpectu igneum ardorem aſſequebatur. Præſtātia, ut illud, & fulminis ocior alis. Seperata per ſimilitudinem, ſi longior eſt gratior redditur, ut Vergilius in ſeptimo, quaſi ſignis quibuſdā agilitatis hyperbole ideſt ſuperlatione, & quidem longa & pulchra ſic utitur. Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas. Cui alia ad maiorem rei creſcentiam additur. Vel mare per mediū fluctu ſuſpenſa tumenti Ferret iter celeris, nec tingeret æquore plantas. Huiuſmodi duplicatas in Verrem paſſim inuenies. Ex-

Exquiſita ſuperlatio. quiſita eſt ſuperlatio, quæ magnum quid unum, uel plura negat, ut maius, aut ſub aſpectu ponatur, aut inferat, ut Vergilius in ſecundo, Nunc ſi quum ſpumeus amnis Exijt, oppoſitasq; euicit gurgite moles, Fertur

in arua furens cumulo, camposq; per omnes, Cum ſtabulis armenta trahit. Cicero in Verrem. Verſabatur in Sicilia longo interuallo non Dionyſius ille, non Phaleris. Tulit enim illa quondam inſula multos & crudeles tyrannos, ſed nouum quoddam ex uetere illa immanitate, quæ in eiſdem locis uerſata dicitur. Non enim Charybdim tam nec Scyllam nauibus, quàm iſtum in eodem fuiſſe freto arbitror &c. Superlatio ultra fidẽ ſed non ultra modum eſſe debet, modus ex natura rei ſumendus non crebro, nec niſi res poſtulat affectanda. Fit & unico uerbo, ut illud in xi. quo turbine torqueat haſtam. Turbinem enim pro impetu poſuit. Verũ hæc de motibus, qui aut uno ſemper in uerbo, aut maxime in pluribus cõſiderantur ſufficiant. Cũcta uero uerba, quæ uerſione dicuntur, præterquàm ironica & ænigmatica, niſi quotidiano uſu contrita ſint modo poſita grandem, crebrius adhibita turgidam orationem efficiunt, uſitatiora infimæ ac mediocri. Si frequentius accipiuntur, accommodatiora ſunt, ſed eſt uſq; quò hæc omnia fieri debeant. Nam ut uarietas maxime omnium delectat, ſic ſatietate nihil unquàm inueniri poterit faſtidioſius. Verum omnia nobis recte conficientur, ſi loco & tempore fiant, & rebus diligenter accommodabuntur, qua de re quum de grauitate dicendi loquemur, plura præcipiemus. Nunc de compoſitione diſſeramus, ſi illud cõmonuerimus, plurima in motibus cæteriſq; huiuſmodi inueniri, quæ diuerſa ratione diuerſis accõmodari poſſe uidentur. Itẽ omnes magni aliquid polliceri, ac niſi uulgo etiam uetuſtiſſimum quicquàm ſit longe à ſermone recedere. Cõpoſitio eſt quæ facit ut omnis oratio prout genus ſuum exquirit, animum auditoris expolitione afficiat. Hanc expoſitionẽ cæteris, quæ ad elocutionem pertinent, longe proponendã arbitramur. Nam quum ſint duo, quibus res maxime ornantur, delectus uerborum, & cõpoſitio, ordine quidem delectus, ui autem & præſtantia compoſitio prima eſt, neq; hoc orationi ſolum, ſed omnibus accidere ſolet, in quibus cõpoſitio & delectus inueniũtur. Nemini enim dubiũ eſt, diuerſæ figuræ lapides, diuerſæq; magnitudinis, ac non nullos aſperos & intractabiles ab ædificatore ita diſponi, ut non cohæreant ſolum, ſed optimam & pulcherrimam ſtructuram conſtituant, adeo ut nõ facile meliorem ijſdẽ ex lapidibus coniunctionem excogitare poſſis. Quare oratori huic rei ſummopere incumbendum eſt, ut quibuſcunq; uerbis utatur, atq; etiam ſi in delectu uerborum parum diligens ſit, tamen compoſitione orationis, quodcunq; uoluerit genus conſequatur. Non enim ſemper priſcis quibuſdam, aut translatis, aut innouatis uerbis inſiſtendum, eſt. Nam hæc ut quaſi lumina exornant, ſi loco ponuntur, ita ſi ubiq;, aut non loco

Duo quibus res ornantur.

locantur, obſcuram, inflatam, & omnino faſtidiendam orationem reddunt. Quare oportebit compoſitionis adeo diligentem habere curam, ut etiam ſi cõmuniſſima quædam, ac uſitatiſſima uerba haberentur, tamen genus orationis, quod uelis, ſola uerborum ſerie confici uideatur. Quas ob res diligentius nobis cõpoſitio tam in uniuerſum, quàm in ſingulis generibus tractabitur, maxime quoniã & delectus quamuis prior ſit compoſitionis, tamen præceptis clarior teneatur. Nam quoniã ubiq; naturam ars imitatur, & uerba ſingula his literis atque ſyllabis, natura duce, compoſita ſunt, quibus naturam rei exprimere melius poſſent. Verborum inter ſe compoſitio literarum in uerbis ad genera conficienda conſequitur, quo fit, ut & ſi hunc locum de cõpoſitione inſcripſimus, delectus tamen quoque ſimul habeatur. Omnis igitur compoſitionis uis partim in elementis, quas & literas nũcupamus, partim in ſyllabis, partim in dictionibus, partim in membris conſiſtit. Elementa ſunt à quibus prima uox conſtituitur, & in quæ demum reſoluitur. Eorum alia uocales, alia conſonantes appellant. Vocalium concurſum Latinus magis q̃ Græcus fugit. Nam illi in graui oratione adhibendum ideo putãt, quod maiore ſono atq; aſperiore aures percutiat. Cuius rei Ionicam linguam teſtimonio aiunt eſſe, quæ quum grauis ſuauisq́; ſit, pleraſq; uoces concurſu uocalium hiulcas habet. Qua de cauſa Homerum quoq; naturæ poëtam aſſeuerant, quum grauius quid, efficaciusq́; uel pronunciatione uocum ante oculos ponere uoluerit, Ionicis uti reſolutionibus, qua in re non grauaremur exemplis quoq; uti Homericis, niſi longum eſſet, & nos hoc labore non Græcæ, ſed Latinæ orationis cõpoſitionem aperiremus. Animaduertimus igitur, Latinæ linguæ autores & huius facultatis principem M. Tullium earundem uocalium concurſum in graui magis euitare, quàm in mediocri, & in mediocri magis quàm in tenui. Attenuatæ nanq; figuræ proprium eſt, non uehementer expolitum & accuratum edere ſermonem. Quare non ſolum uocalium, ſed aliarum quoq; literarum in grauiore coniunctionem minus inuenies. Sed cõcurſus omnis, aut earundem, aut diuerſarum literarũ eſt. Earundem in accurata ornataq; oratione ſæpius, diuerſarum uocalium incurſum minus fugiemus. Ego omni officio ac potius pietate erga te cæteris ſatisfacio omnibus. Hic earundem hiatus maior, quàm diuerſarũ uocaliũ orationem demittit. Hoc enim præcipue uoluit, minus ornatum, & ex tempore ſibi ſermonem effugiſſe uideri, quod quũ hiatu, tum cæteris compoſitionis conſecutus eſt modis, ut loco ſuo planum faciemus. Nam uerba quidem huiuſmodi ſunt, ut uel in grauiſſima figura nihil eorum merito recuſa-

Marginal notes: Compoſitio — Elementa. — Vocalium uſus. — Ionica lingua. — Homerus naturæ poëta.

rès. Conſonantium uero alias mutas, alias ſemiuocales appellant. Mu= Conſonãtes
tarum tenuiter alias, hoc eſt ſine ſpiritu, alias cum ſpiritu, nonnullas in= Mutæ.
ter has proferunt. In omnibus igitur literis, ac conſonantibus magnope
re modus pronũciationis conſiderandus eſt. Nam quæ apertione oris,
aut compreßione labiorũ efferũtur, aut linguæ ad palatum eleuatione,
ſi dictiones finiunt, ut ſunt l.n.r.s. non paruam aſperitatem efficiunt, ſi
poſt eiuſmodi literas eas afferre coneris, quæ oppoſita quadam affectio=
ne oris, labiorum, linguæ, palati, dentium pronunciantur, ut ſuperiori=
bus oppoſita ſunt b.p.m. Exaſperatur enim oratio oppoſitis ita literis
crebro poſitis, & duritiem quandam auribus affert oratio. At hæc qui
dem diximus, ut ſi quis uoluerit cogitet accuratius, quomodo unaquæq;
literarum profertur, & in graui quidem non reſpuat, etiam eas con=
iungere, quæ quoniam oppoſito quodammodo proferuntur, orationem
extollunt, quod non in compoſitione dictionum ad orationem ſolũ, ſed
in locatione quoq; ſyllabarum ad dictionem, literarumq́; ad ſyllabam,
quod delectus magis eſt, intelligi uolumus. Tantum enim huic rei attri=
buimus, ut compoſitionis iudicio, delectũ quoq; expendi oportere pute=
mus. Hoc Thucydides apud Græcos ita factitat, ut iudicio meo eam gra Thucydi=
uitatem, quam ſibi elegit, non modo aſſequatur, ſed excedat. Nos ne ni des.
mium exaſperemus orationem, duriora mitioribus contexemus. Leni=
bus in humili figura abundabimus, medijs in media. Ita enim diſceſſu ab
extremis, ut pauloante dicebamus, medium inueniemus, quamuis pari
quadam permixtione fieri quoq; poſſe negandum nõ ſit. Sunt igitur, ut
breuius ac dilucidius totum hunc explicemus locum, uocales omnes bre
ues grauitati parum idoneæ, longiores multo præſtãtiores, quibus etiã
o. & a. longè excellentiores. Semiuocalium, quæ duplices nominantur, Semiuoca=
robuſtiores. l ſuauißimum, cui enim proximum ponimus r. aſperum ſo les.
nat. m in ſuauitate & aſperitate ſemiuocaliũ mediũ eſt. s litera aſperri
ma omniũ, unde apud nos Pindari quoddã dictũ iam factũ uſu prouer Pindari di=
biũ eſt, quo ſignificatur antiquißimos uel totas Odas cõpoſuiſſe, in qui ctum.
bus nequaq̃ s inueniretur, καὶ τὸ σὰν κίβδηλον ἀνθρώποις. Mutarũ S literæ aſpe
uero c.p.t. ſine aſpiratione tenue quiddã & ſuaue, cũ aſpiratione pingue ritas.
ac robuſtũ & ingẽs pollicentur. B.g.d. quãto robuſtiores nũc aſpiratis,
tanto aſpiratis humiliores. His ita dictis, in grauiori figura, prout opus
eſſe uidetur, his quæ robuſtius ſonant ſyllabarũ, literarumq; cõpoſitio=
ne, dictiõibus abundare oportet, trãſitus quoq; ipſe huiuſmodi literis co
hæreat, leuißima omnia ſint, in infima hiulcæ uoces huic magis cõſenta
neæ, q̃uis à ſublimi nõ abhorreant. Nimis enim accurata oratio, qđ col

ligatio undiq; conſonantium facit, niſi durior ſit, pondus orationis deijcit. Membra longiora in graui, breuiora in humili, inter hæc in mediocri eſſe debēt, ſed de his, & de clauſulis, & numeris, qui membra ſic cōſequuntur, ut temporis quantitas ſyllabam, quū de ſingulis generibus dicemus, explanabimus. Neque enim prius explicari planè poſſe uidentur. Verum ne quaſi deſipere uideamur, quoniam noua quædam & inaudita multis præcipimus, clariſsimorum autorum uti exemplis non ſuperſedebimus. Homerus quum tarditatem atq; uelocitatem, luctum, aut lætitiam, facilitatem, aut ècontra indignationem, deſpectum, gratiam, ſupplicationem, minas, cæteras huius ſignificare uult, eam membrorū inter ſe, & ex dictionibus dictionum inter ſe, & ex ſyllabis ſyllabarum, literarumq; ex literis compoſitionem conficit, ut non reſolum, ſed uocerem, qua de dicit, conetur exprimere. Quod quamuis alienū ab hoc opere uideatur, tamen ne quis nos uana dicere credat, aliqua etiam carmina eius his maxime ponamus, qui Græce intelligunt, deinde ad imitatorem eius, uel potius parem atque æqualem Vergilium tranſeamus. Homerus igitur, quum uelit floride quicquam & iucunde dicere, ita omnino componit, ut in ſyllabis literæ, & ſyllabæ in dictionibus, ac in toto carmine dictiones facilis cuiuſdā & lenis tranſitus ſint, ac ſuauiter copulentur, ut illud in tertio Iliados.

ἐσθλοὶ, τεττίγεσσιν ἐοικότες, οἵτε καθ' ὕλην
δενδρέῳ ἐφεζόμενοι, ὄπα λειριόεσσαν ἱεῖσι.

Omnes enim dictiones his ferè literis conſtant, quæ nil aſperum, floridi non parum habent, quod quū in ſe minus, tum in cōpoſitione ad alias maxime oſtendunt. Cuius rei, aures, ſi quis bene intelligit, acre iudiciū conferre poſſunt. In quo etiam illud admirandum eſt, quod λειριόεσσαν impoſuit, quo in uerbo pronunciando & hiatus quidam propter uocales ſit, & planus habetur ſonus in prima propter l. aſperior in ſecunda propter r. Nam quamuis ſuauis inter ſe compoſitionis ſint ſyllabæ, quæ ambæ ſemiuocales eiuſdem pronunciationis ſint, & eiſdem uocalibus excipiantur, tamen propter inſitam r. literæ aſpirationem aſcendere oportet, inde per hiatum ad grauiorem duplicatæ ſſ literæ conſcendendum eſt. Ipſam ergo modulationem non re ſolum, ſed prolatione quoq; uerbi expromere conatus eſt. Talia ſunt, quæ in eodem Priamus de Agamemnone dicit.

ὦ μάκαρ Ἀτρείδη μοιρηγενὲς, ὀλβιόδαιμον,
ἦ ῥά νύ τοι πολλοὶ δεδμήατο κοῦροι Ἀχαιῶν.

Quod grauius quidem & politius dictū eſt, literis omnibus ferè magnum

gnum ſonantibus. Grauiore enim affectu opus erat, deinde nullus hiatus, nullus de uerbo ad uerbum durus tranſitus, uerum in Δ is dicendi flos mirabilis eſt.

αὐτὰρ ὁ, σύλα πῶμα φαρέτρης, ἐκ δ᾽ ἕλετ᾽ ἰὸν
ἀβλῆτα, πτερόεντα, μελαινάων ἕρμ᾽ ὀδυνάων.
αἶψα δ᾽ ἐπὶ νευρῇ κατεκόσμεε πικρὸν ὀϊστὸν,
εὔχετο δ᾽ ἀπόλλωνι λυκηγενέϊ, κλυτοτόξῳ,
ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην,
οἴκαδε νοστήσας ἱερῆς εἰς ἄστυ ζελείης.
ἕλκε δ᾽ ὁμοῦ γλυφίδας τε λαβὼν καὶ νεῦρα βόεια,
νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.
αὐτὰρ ἐπειδὴ κυκλοτερὲς μέγα τόξον ἔτεινε,
λίγξε βιὸς, νευρὴ δὲ μέγ᾽ ἴαχεν, ἆλτο δ᾽ ὀϊστὸς
ὀξυβελὴς, καθ᾽ ὅμιλον ἐπιπτέσθαι μενεαίνων.

Præter enim τοῦ ῥέξειν καὶ τοῦ λίγξε nullũ in his aſperum uerbum poſitum eſt. Ipſa uero quoniam α. ε. & ρ. literis ad ξ durus tranſitus eſt, & ſi huic generi incõmoda uideantur, tamen aliarum ſuauitate hinc atque hinc poſitarum leniuntur, nec eadem ipſa ſine ratione dicta ſunt. At quando rem aſperiorem dicit, uerbis quoq; exaſperat.

λὰξ ἐν στήθεσι βὰς ἐξέσπασε μείλινον ἔγχος.

Ploratum uero etiam ſono uerbi ante oculos ponit plerunq;.

πύργῳ ἐφ᾽ ἑστήκει γοόωσά τε μυρομένη τε.

Etenim τὸ γοόωσα ipſo hiatu uocis plorantem ſignat.

καὶ ἐν τῷ χ, τὸ μή μοι, ὅπου λέγει.

ἕκτορ μή μοι μίμνε φίλον τέκος ἀνέρα τοῦτον. Μῦ, μῦ, μῦ

Quod autem mi & me uoces ploratus ſunt etiam Ariſtophanes oſten= ἱππεῦσ. i. e=
dit, qui in ἱππεῦσι totum uerſum hac ſyllaba, ut uocem ac ſonum plo= quites co
rantis ederet, compoſuit. Cuius uocis naturam & Cicero bene proſpe= mœdia Ari
xit, pro Milone enim cauſam dicẽs, ut maxime in lachrymas moueret, ſtoph.
ita erumpit, ô me miſerum, ô me infelicem. Verum ne hæc caſu potius quàm obſeruatione facta à ſummo illo poëta uideantur, uideamus etiam, quum ſonitum continuum maris ante oculos ponere uult, quemadmodum ipſa prolatione uocum, quæ literarum compoſitione fit, ipſam rem conſequatur. Hæc depra

οἷον ἐστ βοῶσιν ἐρεύγομαι εἰς ἅλος ἔξω. uata.

Ipſum quod dicitur medius fidius auribus percipere uideor, quũ hæc lego.

καὶ ἀλλαχοῦ.

ῥόχθει γὰρ μέγα κῦμα ποτὶ ξηρὸν ἠπείροιο.

καὶ πάλιν.

αἰγιαλῷ μεγάλῳ βρέμεται, σμαραγεῖ δέ τε πόντος.

Loca iſta adeo ſunt corrupta, ut nõ poßit ſatis coniectari quid legendum ſit

In primo enim hiulcis uocibus ſonum expreßit, in alijs aſperarũ conſonantium, quæ aliquid ſimilitudinis habent ad id quod uolebat, rem ipſam uoce conſequitur. τοιαῦτα γάρ, τὸ ῥόχθει καὶ τὸ ξηρὸν, τὸ βρέμεται καὶ τὸ σμαραγεῖ. ἡ γὰρ ρο συλλαβὴ μετὰ τῆς χθει locata, & ὁμοίως ἡ σμα μετὰ τῆς ρα, κἀκείνη πάλιν μετὰ τῆς γει, aſperam omnino & ipſius ſoni, quem ſignificare uoluit, ſimilem uocem conficiunt. Omitto ſyllabarum ſonum, qui ex aſpera literarum locatione conſurgit. Omitto alia, quæ in unaquaq; uocali cõſideranda fortaßis eſſent, ſi oſtentationem facere non præceptionem artis conſcribere uellemus, quæ quoniam minutiora ſunt, forte multi contemnunt. Illud unuſquiſq; conſideret, quod ex tota compoſitione proficiſcitur. Verum ipſe nõ proprijs ſolum, translatiſue uerbis, ſed fictitijs nõnunquã idoneum orationis genus conſequitur. ὥσπερ ὅταν ῥοῖζον λέγει καὶ δοῦπον ἀκοντων, μυκήματα ταύρων, συριγμοὺς

Aliqua deficiunt.

καὶ τὰ τοιαῦτα, quorum omnium natura nobis ſemina impoſuit, ars perfecit. Nam quod multi putãt hæc ſine arte ac obſeruatione facere poſſe, inſanum dictu eſſe ſatis argumento erit, quod nemo hæc apud Græcos præter Homerum, apud Latinos præter Vergilium conſecutus eſt, quos in pedeſtri, ut Græci aiunt, oratione Demoſthenes & Cicero expreſſerunt, cæteriq; omnes, prout ingenium, doctrina, uſuſq; ferebat, conati quidem ſunt, uerum ab illis uiris longißime abſunt, cuius rei cauſam loco ſuo dicemus. Nunc ſi pauca Homerica addam, ut cum multitudine exemplorum diligenti obſeruatione, nõ caſu hæc ita fieri certo comprehendatur, & ad inquirenda cætera, imitandaq; ſtudioſos exhortemur, ad Vergiliana trãſitum faciemus. Quũ ergo florem quendã orationi Homerus inijcere uult, uocalibus quidem optimis & ſonantibus utetur, & ſemiuocalibus his, quæ maxime molles ſunt, neque eis literis inculcabit ſyllabas, quæ ſimul coniunctæ duriter pronunciantur, hiatum quoque omnem uitabit, & mutas non crebras, neque inter ſe coniunctas, ſed ſemiuocalibus diuiſas ac ſeparatas collocabit, ac dictiones quidem huiuſmodi eliget. Ipſorum autem uerborum inter ſe coniunctio ſuauis, non aſpera, non dura, non hiulca, neq; tamen uelox, ſed media erit, cuiuſmodi hæc ſunt.

Odyſſ. Z. δήλῳ δή ποτε τοῖον Ἀπόλλωνος παρὰ βωμῷ

φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον ἐνόησα.

καὶ χλῶριν εἶδον περικαλλέα τήν ποτε Νηλεὺς
γῆμεν, ἑὸν μετὰ κάλλος, ἐπεὶ πόρε μυρία ἕδνα. Odyſſ.λ.

Differt à ſuperioribus hiatu crebro, quod quare fecerat nemo eſt, qui non uideat, eorum maxime qui pulchritudinem muliebrē, & admirantur & ſequuntur. Verum ſi huiuſmodi omnia Homerica conſcribere uellemus, totum hic Homerum proponeremus. Nihil eſt enim apud eum, quod non ita conſcriptum ſit, ut ipſa uoce ſic aures auditoris afficiat, quemadmodum ſententijs animum. Quid enim horribilius, aut uoce aut ſenſu.

σμερδαλέος δ' αὐτοῖσι φάνη κεκακωμένος ἅλμῃ.

Quid aſperius?

ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄμβριμον ὕδωρ. Iliad. δ.

Facit autem hæc omnia non compoſitione ſolum membrorum, dictionum, literarumq;, uerum etiam pedum, & productione, contractione q; ſyllabarum, dictionūq; numero, quod & uno exemplo qualia ſint cætera conſiderare poßis, quo Siſyphū ad montem uoluentem lapidem ac rurſus à cacumine ad campum deiectum exponit, proponatur.

καὶ μὴν Σίσυφον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγε' ἔχοντα, Odyß.λ.
λᾶαν βαστάζοντα πελώριον ἀμφοτέρῃσιν,
ἤτοι ὁ μὲν σκηριπτόμενος χερσίν τε ποσίν τε,
λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον, ἀλλ' ὅτε μέλλοι
ἄκρον ὑπερβαλέειν, τότ' ἀποστρέψασκε κραταιΐς,
αὖτις ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής.

Hic tarditatem & laborem uoluentis ad montem lapidem, qui pōdere ſuo uehementer premeretur, neque ad altiora facile impelleretur. Vide quàm diuinitus cōpoſitionē quoq; uocū expreßit. Primo quidem uerba multa immiſcuit paucarū ſyllabarū. Monoſyllaba enim aut diſſyllaba ferè ſunt omnia, quæ cōpoſitio idcirco tarda eſt, quoniā neceſſe ſit de uerbo ad uerbū tranſitio aliquid temporis conficiat, deinde productæ plures ſunt breuibus. Tertio hiatus & aſpera cōpoſitio laborem ac ponderis magnitudinem ſignificauit. Spondei aūt frequens modulatio longitudinem operationis & conatū deſignat, quæ hac obſeruatione facta, qđ ſequitur oſtendit. Quū enim retro lapidem deferri oculis ſubijcere uoluiſſet, cuncta in oppoſitū facit, nullū uerbum monoſyllabū, plures breues ſyllabæ, dactyli enim ſunt omnes, nihil aſperum, nihil durū, facilis tranſitus, ut currens oratio deſilientem lapidem præuertatur. Nunc, ut polliciti ſumus, uideamus, ſi Mantuanus ille Homerus literarū ſyllabarumq; Mātuanus Homerus.

uarietati, hoc eſt dictionum, literarum ui commutatarum. Item membrorum pedumq́; compoſitione multiplici uaria dicendi genera conſequitur. Ex *eo igitur quidquid prius in mentem uenerit ſine aliqua electione ſumemus. Nihil enim apud eum unquam inueniemus, quod non certa ratione, pro ut res poſtulat, compoſitum ſit. Hæc ergo in Bucolicis conſcripſit.*

Dulce ſatis humor eſt, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas

Hic præter ſententiam (nihil enim de ea impræſentiarum dicimus) compoſitio etiam magnam facit ſuauitatem. Dictiones enim omnes cum ſyllabis ſingulæ ſuauibus, tum inter ſe iucundo curſu compoſitæ ſunt. Neq; enim eſt aliquid magnum nec aſperũ, præter quàm arbutus. Dure enim poſt ar. ſyllabam bu. infertur, & ſalix fœto Quid enim poſt lix. fœ. col locata uelit auribus clariſſimum eſt. Quod non modo natura rerum fit, quæ ita cũcta dicendi permiſcuit genera, ut nihil ferè ſine alio purum inueniatur, ſed ſtudio quoq; conficiendũ. Nihil enim uarietate pulchrius. Itaq; ad hoc aut illud genus condendum non omnia, ſed plura quærẽda ſunt. Quare quum quodcunq; purum dicendi genus ſimplicitate ſic deijciatur ut ſuauitatem nullam habeat, omnia quæ de elocutione dicentur ita intelligimus, ut nõ q̃d omnia, ſed quia plura huiuſmodi eſſe debeant, genus aliquod confici cenſeamus. Simile eſt illud.

Tale tuum carmen nobis diuine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.

Hic reſtinguere & prolatione & translatione alienius eſt, cetera conueniunt. Item.

Talis amor Daphnim, qualis quum feſſa iuuencum
Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua,
Perdita nec ſeræ meminit decedere nocti.
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.

Hic omnia mirifice compoſita ſunt ad facilitatem, tenuitatem, ſuauitatẽq́; huius generis. Et iã apparet compoſitionẽ magis quàm uerba huiuſmodi genus feciſſe. Nã uocabula quidem ſingula huiuſmodi ſunt ut uel heroico & grauiſſ.mo accipi poſſint, ſed inter ſe ſic locata ſunt, ut & dictu iucunda ſint, & orationem demittant, dimitterentq́; uel inferius quàm uelit, niſi circunductione, membrorumq́; longitudine tãto eam ſuſcipere quanto compoſitione depreſſit. Tale quid ſententia eſt illud in ſeptimo.

Errabat ſiluis, rurſusq; ad limina nota
Ipſe domum, ſera quàmuis ſe nocte ferebat.

Hoc multo grandius eſt. Non ſolum enim ſingula uerba his ſyllabis conſtituuntur, quæ robuſtius quoddam ſonant & maius, ut errare multiplicatione r. litteræ & ſiluis. Nam omnes ſyllabæ, quæ in conſonantes exeunt, ſi ad eas præcedunt, quæ à conſonantibus incipiunt, plenũ quid afferunt, ac multo plenius, ſi plures coniunguntur conſonantes. Illæ uero omnino robuſtiſſimæ ſunt, quæ aſperrimum unitæ ſonant, ut rurſus. Non igitur per ſingula ſolum uerba, uerum etiam ipſa dictionum compoſitione, maxime quod uult efficit. Huiuſmodi enim ubiq; tranſitus eſt, ut non ſicut in ſuperioribus currat oratio, ſed cum mora quadam, quæ dignitatem ingenerat, proferatur. Nam nihil floride quicquàm præter ad limina nota compoſitum eſt. Illud uero in Bucolicis.

Dum iuga montis aper, fluuios dum piſcis amabit,
Dumq; thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ.

Res ferè eſt idem quod in primo.

In freta dum fluuij current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt, cõuexa polus dum ſidera paſcet.

Sed hoc ultimum ratione qua diximus grauiſſimũ eſt, ac compoſitione, ut Homerus, hic quoq; poëta res ipſo uocis exprimit ſonitu. Nam quũ furentem ignem aut irrumpentem aquam deſcribit, ea uerba ita eligit, ita ſingula collocat, ut quod uelit, prout Latinitas patitur, conſequatur, uelut eſt illud in ſecundo.

In ſegetem ueluti quum flamma furentibus auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumq; laborem,
Præcipitesq; trahit ſiluas, ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum de ſaxi uertice paſtor.

Nam hic quemadmodum eas dictiones condenſet, quæ magnum quoddam intonant, perſpicuum eſt. Flamma enim & furere & auſtros, & torrentes & ſternere, & ſtupere, & uertices, & paſtores, & quæcũq; ferè inueniuntur. Alia multitudine conſonantium, alia hiatu literarum, conduplicatione, alia omnia uero compoſitione uiciſſim ita iuncta ſunt, ut ex hoc uno oſtendatur accipiens ſonitum ſaxi de uertice. Nam & poſt ens. ſo. inferre duriſſimũ eſt, tum uocaliũ diuerſa prolatione. Vna enim diffundit, altera in circulum labia extollit & colligit, tum conſonantiũ cumulo, tum s. litteræ, quæ ferum quid & ſilueſtre ſonat, conduplicatione, & poſt tum. ſa. inducere non iucundũ eſt. Contracta enim labia ſubito

Ens. ſo. duræ ſyllabæ.

Sr uox furibunda. diſtrahere cogit. Ita ergo cuncta conſtructa ſunt ut in ſr uox furibundæ furorem rerum imitetur, proferri ſatis commode non poſſit. Quid illud in tertio?

Diriguit uiſu in medio, calor oſſa reliquit.

Nónne duritie primi uerbi nouam aſpectus faciem, ac horridam Andromachæ ſignificauit? Et hiatu qui in tertio pede fit, ſedatione quoq; uocis, quam facere oportet, in quarto quaſi ſingultu prius facto, deficientẽ notauit. Illud quoq; mirabile, quod non niſi uno ſpondeo uſus eſt. Tanto enim uelocior dactylus ſpondeo, quanto plura ſunt tria duobus. Quare curſus carminis decurrentem ac languentem in terram expreſſit. Ita duritie s uerbi, uocis biatus, ſedatio ſpiritus, carminis curſus rem ipſam me diusfidius oculis ſubijciunt. Caſu fortaſſis facta hæc aliquis arbitretur, ac nos ſtolidos magis quàm induſtrioſos huius rei examinatores opinatur. Sed caſus rariſſimum eſt. Hæc autem ubiq; ratione factitata ſunt. Quale enim eſt quod ſequitur? Quam diuinitus tarditatẽ rei dura uerborum collocatione, inſigni mora ſpondei, & diſſolutione carminis poſt tertium pedem expoſuit? Neq; enim ſeptenaria, quæ frequẽtior, nec tertium trochaicum, quæ rarior illigatio eſt, exhibetur. Vbi etiam illud nõ abſq; cura prætermiſerim, quod primum pedem dactylum eſſe uoluit, quoniam ex priore ſententia eſt.

Labitur (inquit) & longo uix tandem tempore fatur.

Simile eſt illud in quarto. Dixit uaginaq; eripit enſem

Fulmineum, ſtrictoq; ferit retinacula ferro.

Idem omnes ſimul ardor habet, rapiuntq; ruuntq;.

Littora deſeruere, latet ſub claſſibus æquor.

Nam & ſignificantibus uerbis uſus eſt, quæ ex ſonantibus magnum literis conſtant, & dactylis feſtinationem oſtendit. Ad hæc membrorum breuitas, quæ multitudinem rerũ paucis expoſitam imitatur, trepidantiũ quaſi fugam expreſſit. Quod ſequitur ut rei tardioris, ita cõpoſitionis ſpondaicæ.

Adnixi torquent ſpumas & cærula uerrunt.

Multa hic dicere poſſem, ſed doctis hæc faſtidioſa fortaſſis, indoctis etiã pluro moleſtiora futura ſunt. Quare ut in ſingulis immorari negligã, ſic multis corroborare hunc locũ in animo eſt. Eſt enim penè omnibus qui docẽt ita ignotus, ut uel eis, qui immortalẽ ſibi gloriã in docẽdo peperiſſe arbitrantur, nõ magis conſtet, quàm huius facultatis omnino imperitis.

Poſtera phœbea luſtrabat lampade terras,

Humentemq; aurora polo dimouerat umbram.

Hic quoniam pauciora ſunt duriora, & ipſa quæ ſunt cæterorum appoſitione non omnino molliuntur, ac utriuſq; pedis cũ diligẽti ratione locatio grauis & iucũda ſimul, rotundaq; oratio eſt. At illud nõ huiuſmodi.

Inde ubi clara dedit ſonitum tuba finibus omnes (Haud mora)
Proſiluere ſuis, ferit æthera clamor
Nauticus, adductis ſpumant freta uerſa lacertis,
Infindũt pariter ſulcos, totumq; dehiſcit.
Conuulſum remis roſtriſq; ſtridentibus æquor.

Ad ea enim quæ à ſuperioribus intelligi poſſunt, quaſi commatibus etiam quibuſdam & inciſionibus, quæ moras quaſdam ac impetus faciunt ſalientes, imitatus eſt. Nam ut in ueſtigio primo ſtantes ſe contrahunt, deinde repente proſiliunt, ſic quod ait, finibus omnes, nõ æqualiter, ſed cũ inciſione quadam uocis, & aſperitate conueniente ad ſuperiora conſequitur, & parentheſis (haud mora) in medio locata diſtrahere ſenſum uidetur, cõtractaq; uoce, tanquàm corpore impetũ infert, proſiluere ſuis. itaq; ſalientes deſcribendo, ter iam huiuſmodi compoſitione ſaltauit oratio. Quod ſequitur, ut rem ita orationem mirifice mutauit.

Cætera populea uelatur fronde iuuentus.

Nam hic amœnitatem rei continua, fluenti, leni, non inciſa compoſitione adauxit. Huic uero.

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere iugis, proniq; in uerbera pendent. Et ſimile illud eſt in georgicis, & iiſdem pene uerbis editum. Sola ergo cõpoſitione nec tam graue, nec tam excitatum, nec tam elatum, & plenum factum eſt,

Vt quum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia, & fruſtra retinacula tendens,
Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Verum non ita excitata quædam & dura illa compoſitio in ſexto eſt, nõ feſtina, non tarda, ſed matura. Nam & uerborum inter ſe collocatio, & ſyllabarũ in dictionibus ea eſt, ut neq; lenis omnino ſit, & aſperitate careat. Quare fit ut totus ille locus, & grauitatis & dignitatis uerborũ compoſitioniſq;, ut res poſtulabit, pleniſſimus ſit.

Principio (inquit) cælum ac terras campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Illud uero quanti ardoris, quantiq́; impetus quis non uidet?
Arma amens fremit, arma toro tectisq́; requirit.
Sæuit amor ferri, & ſcelerata inſania belli. Et illud.
Sed magnum ſtridens contorta falarica uenit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamma lorica fidelis & auro
Suſtinuit, collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeus ſuperintonat ingens.
Quid autem in ſeptimo quàm uelox?
Arma uelit, poſcatq́; ſimul, rapiatq́; iuuentus.

In quo ſpondeum in ſecundo poſitum arbitror (non enim uerebor, quod nũc occurrit dicere, ut & cæteros ad plura, minutioraq́; inquirenda incitem) ut inſtantiã (dicatur enim ſic) atque longam contentionẽ poſcentiũ arma oſtenderet. At in primo, nullã res morã efflagitabat.
Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.
Hiatum loco poſuit, ut apertione nubium emicuiſſe ignem ſignificaret.
Illum expirantem transfixo pectore flammas.
Vt hoc omni compoſitione tardiſsimum, quo longum expirantis ſpiritum laborem oculis ſubijceret. Ita quod ſequitur raptim fertur, quoniam raptum ſignificat.
Turbine corripuit, ſcopuloq́; infixit acuto.
Quale uero illud in undecimo, dij immortales qualem molem tollere ſe oſtẽdit ſecundi tertijq́; pedis, quũ tarditate tum feritate conduplicatione ſſ. literæ & r. cum g. copulatione, qualem deinde impetũ, qualẽ terrorẽ curſu aſperitateq́; carminis ſignificat?
Experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.

Nihil ergo eſt apud illum diuinum poëtam, quod ratione compoſitũ nõ ſit. Aliter minatur, aliter rogat, alio dicendi genere oppugnat, alio ſua firmat, aliam in laſciuis formam dicendi adhibet, aliam in iocoſis, in ſerijs aliam, idem ubicunq; terret, idem ubicunq; placat, idem ubicunq; in ſignatur genus obſeruat, cuius rei ſi unum ſignum dicam finem faciã. Indignari Iunonem facit in primo, quatuorq́; carminibus eadem compoſitione utitur non ſolum uerborum, ſed pedum quoq;. Nam primos dactylos poſuit & ultimos, quod ubiq; ferè factitat, medio ſpondeos, quod obſeruatione factum certo ſcio. Nec enim caſu, ſed arte fiunt, quæ in pluribus eodem modo fiunt. Videmus etiam mutata ſententia tam in antecedentibus, quàm in ſequentibus compoſitionem quoque mutatam eſſe.

Diuina Vergilij cõpoſitio.

Ratione

Ratione igitur factus certior ſum, ſed qua conijcere licet, atqui ego puto, quoniam fortaſſis indignantis initia impetum habent lentiora cætera, ſed ne quis inueniendo loco laboret, ipſa carmina ponamus.

Aſt ego quæ diûum incedo regina, Iouiſq;
Et ſoror & coniunx, una cum gente tot annos
Bella gero, & quiſquàm numen Iunonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

His omnibus Veneres quoq; orationis occultius per ſchemata inſerit.

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant,
Quum Iuno æternum ſeruans ſub pectore uulnus,
Hæc ſecum. mé ne incœpto deſiſtere uictam?
Nec poſſe italia Teucrorum auertere regem?
Quippe uetor fatis. Pallás ne exurere claſſem
Argiuûm, atq; ipſos potuit ſubmergere ponto?

Per quatuor enim carmina eundem uerſus locum ſimili orationis parte, ac ſimiliter deſinente complexus eſt, & quod ut mirabilius, ita ſuauius eſt, paribus & tempore & numero ſyllabis protulit. Hæc de diuini poëtæ uerſibus dicta ſufficiant. Hæc & in ſoluta oratione nobis ratione factitanda ſunt, ac tanto facilius, quanto latiores nobis campi patent. Nam carminis aſtricta conditio eſt Latini maxime, etenim quũ Græci ex uaria pedum locatione, xxxij. huius uerſus ſchemata conficiant, Latinitas quoniam uſu in quinto non tam licenter ſpondeũ accipit, penultimi duplicationem amittit. Verum proſaicæ orationis compoſitio, quoniam ita in uniuerſo uix intelligi poteſt, quum de ſingulis generibus dicemus, paulo poſt patebit. Etenim nunc de ipſis incipiã dicere, ſi prius reſpondero his, qui aut arte poſſe tam multa & minuta intelligi negant, aut natura non induſtria comparari affirmant, qui mihi parum conſiderare uidentur omnium, quæ artificio geruntur, exitus ita induſtria & arte acquiri, ut principia nobis innata ſunt. Neq; enim quicquàm inuenies, quod aut natura extremum produxerit, aut ars primum, quare & ad eloquentiam natura quidem incitamur, diligentia uero & uſu perficimur. At difficile eſt inquiunt, tam multis occupatum facile & expedite orationem efferre. Ego uero impoſſibile id omnino puto, ſi quis tunc planè oratorie loqui uelit, quũ diſcere incipiat, aut ſi quum dicit præcepta artis conſideret. Nam ſicut in legendo ſi quis literas omnes, ac ſyllabas, uerbaq; ſingula, eorumq; accidentia tunc ſecum examinet, quum legit, is ne ſyllabam quidem unam pronunciare poſſet, quod ſi prius dabit operam

Proſaicæ orationis compoſitio.

Quid efficiat uſus & exercitatio in dicendo.

ſingulas cognoſcere literas, deinde ex coniunctione literarũ ſyllabas effi cere, primo quidem tardius ac tardius leget, deinde conſuetudine ad miram uſq;, ac penè incredibilem uelocitatem legendi perueniet, quũ non amplius in cognoſcendis ſingulis elaboret, ita fit in hac re. Nam quæ in principio dura atque ardua uidentur, exercitatione in eum habitũ perueniũt, ut ad quoduis genus, dum uolumus, orationem uertamus. Quis ignorat, quàm multa conſideret grammaticus, & quàm uaria? ſed nihilominus exercitatione conſequimur, ut non congrua ſolum, ſed ornata etiam elocutione tanto facilius, quanto minore cura utamur. Nam qui quum loquitur, ad uerba intendit animũ, illi ſimilis mihi uidetur, qui in ſagitando arcum, ſagittamq; intuetur. Infinita ſunt dialecticorũ uolumina ſubtiliora, & ſpinoſiora præcepta, ſed tamẽ aſsidua diſputatione adipiſcuntur, ut & expedite & caute differant. Non enim, ut ad Herenniũ criminatur Cicero infantiſsimi, ſed in re ſua perſpicaciſsimi mihi uidetur.

Idem in alijs artibus uſu euenire omnes intelligũt, hac in facultate aliter fieri credunt, ac ideo quum Ciceronis, aut Demoſthenis quicq̃ legitur, in quo aut uehementiæ, aut iucũditatis, aut alterius generis uis oſtenditur, quid tu credis, inquiunt, oratores his minutiſsimis rebus, quũ ſcriberent occupatos fuiſſe? immo quid tu omniũ, ſed tacere præſtat, quum grammaticus congrue, ac expedite loquatur, eum credis genera, caſus, numeros, perſonas, tempora, cæteraq; huiuſmodi, earũq; rationes mente uerſare, nõ inquies. Quid uero quum muſicus manũ moueat, ipſum tunc putas numerum & proportiones fidium, & uocum excogitare, aut ex habitu iam conſuetudine cõfirmato, qui altera natura eſt, omnes digitos moueri ita cenſes, ut nunquã quũ uelit netem pulſare, hypaten tangat? ex habitu ſcio dices. Nunquam enim tãta uelocitate utriuſq; manus digiti ferè omnes, uel aliò uidente, atq; loquente nõnunq̃ muſico, ita mouerentur, ut natura ipſa hanc ad rem ſolam facti uideãtur. Cur igitur miraris oratores quoq; clariſsimos, quũ in ſingulis exercitatione habitum fecerint, facile ac compoſite dicere potuiſſe? Verum falſa hæc opinio ideo multis accidit, quoniam nemo ferè ab ineunte adoleſcẽtia recte aut literaturæ, aut huic facultati inuigilat. Quũ uero ad maiorem ætatẽ peruenerunt, atque ad honores, magiſtratuſq; reipub. gerendos animũ induxerint, tunc quum intelligant dicẽdi rationem ſibi uſui futuram, ad hæc humanitatis ſtudia, uel inuiti deferuntur. Quare fit, quũ ſubito ſummi oratores prodire uelint, ne facile nobis credant, ſi tam multa ſibi per diſcẽda propoſuerimus, his præceptis clariſsimos oratores diuinum eloquentiæ flumen adeptos fuiſſe. Sed iam ineptias eorũ, qui aut ignorãtia,

aut negligentia hæc contemnunt, relinquamus. Neque enim huiuſmodi hominibus, quoniam laborem diſcendi abhorrent, rectius conſulturum puto, quàm ut uelint Parnaſſum, Eliconaq; petere, ubi ſi noctem unam dormierint, repente ad ſuos omnium eloquentiſsimi reuertentur. Nos his, qui diligentia ac labore nihil tam arduum, & difficile putant, quod exercitatione aſsidua, & induſtria teneri nõ poſsit, reliqua & quidem curioſius exponamus. Ac quoniam de membris, clauſulis, numeris, cæteriſq; compoſitionis partibus ſingulatim diligentius dicere inſtituimus in uniuerſum de his ſatis. Illud mihi omnes memoria teneant, quoniam naturam ars ſequitur, primaq; uerba optima literarum compoſitione naturæ inſtinctu edita credimus, ſingulorum uerborũ immutabilem conſiderandam compoſitionem, & quæ uerborũ ex ſyllabis, atque literis eſt, eam uniuſcuiuſq; generis ex uerbis eſſe locationem non dubitent, illud caueãt, ne nimium efferatur oratio, ne fluctuet, ne exanguis ac arida eſſe uideatur. Nam hæc tribus figuris, quæ loco habitæ probãtur, oppoſita ſunt, quæ ſi quis effugere uelit (omnes autem uelle debẽt) curabit, ne ualde à præceptis noſtris remota ſibi cõtexatur oratio. Nã oppoſita non his ſolum, uerum etiam in his quæ ſequũtur generibus oppoſitis conſtituuntur.

Nihil tam arduũ, qđ nõ laboribus ſuperetur.

DE FORMIS ELOCVTIONIS.

Quoniam breuiter elocutionis uim confuſe tanq̃ aliquam ſyluam propoſuimus, nunc formas dicendi omnes, ac genera, quantum in nobis ſitum eſt, clare ac diſtincte explanare conabimur, quæ res quàm ardua ſit, quàm difficilis, quantamq; diligentiam deſideret, non me fugit. Non enim ſolum quot & quæ ſint intelligere, & quod intellexeris, perſpicuum ac planum oratione reddere, uehementer arduũ eſt. Verum etiam rem iam per multa ſecula ignorantiæ ſordibus obrutam in medium protrahere, multo difficilius. Nam & ſi Hermogenes & clarius & diſtinctius cæteris omnibus, qui ante eum fuerunt, de dicendi formis, quas Græce ἰδέας uocamus diſſeruit, à multis tamen ille potuit tam præcepta tam exempla delecta, ſine quibus hæc res explicari nõ poteſt, colligere. Nam & ueteres omnes rhetores uſque ad Iſocratem illam ſcholam multa de formis dixerũt, & Minutianus quãuis cõfuſe nimis, multa tamen & præcepta & exempla partim ab alijs deſignata, par-

Hermogenes.

tim ſua induſtria ſumpta à clariſsimis oratoribus, illi parate ſubiecit. Nobis in Latino ſermone nullus eſt, qui hac in re nobis opem præbere poßit. Nam Cicero quidem quum multa de oratoria facultate nobis reliquerit, hæc tamen ita ſubticuit, ut nil aliud niſi plura eſſe dicendi genera, in quibus neceſſe ſit oratorē inſudare, nos cōmonuerit. Idq; quū multis in libris tangat, tum maxime in eo, quem de oratore compoſuit, plurimis in locis horum dicendi generū mentionem facit. Quæ ut autoritate eius plura eſſe pateant, non grauabimur uerba quædam de oratore ſumpta, huic ſermoni inſerere. Quanq̄, inquit, id quod perſpicuū eſt, nō omni cauſæ, nec auditori, nec pſonæ, nec tēpori congruere orationis unū genus. Nam & cauſæ capitis aliū quēdā uerborū ſonū requirunt, alium rerū priuatarū, atque paruarum. Aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud iudicia, atque ſermones, aliud conſolatio, aliud obiurgatio, aliud diſputatio, aliud hiſtoria deſiderat. Refert etiā qui audiant, ſenatus, an populus, an iudices, frequētes, an pauci, an ſinguli, & quales ipſi quoq; oratores, qua ſint ætate, honore, autoritate. Debet etiam hoc uideri, tempus pacis, an belli, feſtinationis an otij. Atq; hoc in loco nihil ſanè præcipi poſſe uidetur, niſi ut figuram plenæ orationis & tenuioris, & itidem illius mediocris ad id, quod agemus, accōmodatum eligamus, ornamentis iiſdem ferè uti licebit, aliâs intenſius aliâs ſubmiſſius, omniáq; in re poſſe quod deceat facere artis & naturæ, ſentire quid quando deceat prudentiæ. His illius eloquentißimi uiri ac præcipui oratoris uerbis nemo eſt, qui non intelligat multa eſſe dicēdi genera, quæ ut ipſe utinam ſolum tangere, ita quoq; præceptis diligenter explicare uoluiſſet. Quantam enim rem quamq; utilem nobis reliquiſſet, declarant libri ſui, in quibus nō uno atque ſimplici, ſed multis multaq; uarietate cōpoſitis generibus, ut res petebat, editas orationes inuenies. Verū quod ille aut negotijs & priuatis & publicis impeditus, quod magis credo, aut fortaßis quia noluit, quod inquam ille reliquit, nos pro uirili parte ex eo ipſo eliciamus, neque laborem pertimeſcamus, quoniā nihil ab cæteris, quod aut ad exempla pertineret, aut ſaltē ad harum formarū nomina accepimus. Valde enim huiuſmodi præceptionem oratori neceſſariam eſſe quis non intelligit? Nam qui ſola natura nititur, is quod deceat facere nunquam poterit, qui uero ad naturam artem adiungit, is Ciceronis aliorumq; maiorum quoruncūq; uoluerit orationis filum certa ratione ſequetur. Neque enim ingenia, ſed induſtria hominibus iam diu deeſt. Aggredior igitur rem adeo difficilem, ut uix ſanè (ut etiā ipſe dicit) quid præcipi poßit intelligatur. Quod tamen artis eſſe confirmat,

Ciceronis uerba.

Non ingenia ſed induſtriā hominibus deeſſe.

quũ dicit omni in re poſſe quod deceat facere, artis eſſe & naturæ, ſine qua neque ars quidem erit. Erit igitur bipartita hæc nobis præceptio, ac primo ſimplices dicendi formas, ut fieri debeant exponemus, deinde qua compoſitione ſimplicium generum, hoc aut illud compoſitũ fiat, explanabimus. Nam quid quando deceat, quod ad grauitatem ſummam pertinet pro tempore ac cauſa, ipſe uidebit orator. Verum ne longiore oratione præcepta demorer, de re dicere incipiam, ſi lectores deprecabor, ne nos incuſent, ſi duriora formarum nomina ſibi uidebuntur, atq; ut rem potius quàm appellationes rerũ conſiderent, quas etiam ipſa cõſuetudo ſuauiores faciet, aut res quum intellexerint, alijs nominibus (nihil enim imped.o) quibuſcunq; uelint denominent. Forma eſt genus orationis, ſententia, methodo, uerbis, compoſitione, rebus ſubiectis, & perſonis idoneum. Has Hermogenem ſecuti ſeptem putamus, Claritatem, magnitudinem, uenuſtatem, quam & pulchritudinem dicimus, celeritatem, affectionem, ueritatem, & grauitatem. Claritas eſt quæ facit purã & perſpicuam orationem. Magna & grandis oratio eſt, quæ puri ſermonis contritam conſuetudinem pondere ſuo excedit. Venuſtas & pulchritudo eſt omnium, quibus oratio conficitur, conuenientia quædã & modus, qua cum ſuccus quidam & qualitas tanquã color orationis elucet. Velocitas eſt compoſitionis acceleratio, qua uiua & mobilis oratio uidetur. Affectio eſt qua ſic componitur oratio, ut qualitatẽ animi oſtendere, & inſitos ei mores aperire uideatur. Hanc moratam etiam orationem appellare licet. Veritas eſt quæ facit, ut non ficte, nec dedita opera, ſed ut ſentimus, dicere uideamur. Grauitas eſt congrua omnibus circũſtantijs oratio uel quædam orationis elatio. Quum hæc ita ſint, de claritate primum dicendum uidetur, quam in elegantiam & purum ſermonẽ diuidimus. Purus ſermo eſt oratio clara, nulla ambiguitate, aut cõfuſione cõmixta, de quo ut ordine dicatur, ea primo exponamus, quibus omne dicendi genus conficitur. Tria igitur nobis uidentur, ſine quibus, ne conſtare quidem orationem intelligimus, Sententia, methodus, uel artificium. Compoſitio quum his ſex tanq̃ partibus conſtare putamus, dictione, hoc eſt uerbis, exornatione, membro, collocatione, clauſula, & numero. Sententia eſt res inuenta uerbis expolienda, ſine qua uerba in numerum ornate conſtruere furioſum eſt. Artificium eſt uia & modus, quo ſentẽtia uerbis explicatur. Huic omnes exornationes, quas ſententiarum multi appellant, ſubijciendæ uidẽtur. Compoſitio eſt quæ elementorũ, ſyllabarũ, dictionũ, dictionisq; conſequentiũ inter ſe poſitione cõficitur, de qua ſuperius dictum confuſius eſt. Dictionem appellamus uer

Formarum nomina duriora.

Forma ἰδέα.

Claritas.

Magnitudo

Venuſtas.

Velocitas.

Affectio.

Veritas.

Grauitas.

Claritatis partes.

Tria in omni oratione.

Sententia.

Artificium.

Cõpoſitio.

Exornatio. ba & uocabula inuentioni accommodata. Exornationes ſunt uerborũ
quædam expolitiones, & modi, quibus tanquam colorato amictu rem
Membrum & ueſtimus & decoramus. Membrum eſt uno ſpiritu prolata oratio,
quæ totam ſententiam, uel partem eius breuiter abſq; interuallo abſol-
uit. Membrorũ uero quæ breuiora ſunt, utputa quæ duodecim ſyllaba-
rum numerum non excedunt, comata id eſt inciſiones Græco uocabulo
Collocatio. nominentur. quæ longiora ſunt, membra nuncupentur. Collocatio eſt di
Clauſula. ctionum numeroſa compoſitio. Clauſula eſt uniuſcuiuſq; orationis, aut
Numerus. etiã membri numeroſa depoſitio. Numerus eſt quæ ex obſeruatione col
locationis, atq; clauſulæ pedum conficitur, orationis ſonoritas, atq; mo-
dulatio. His ita dictis, ut ſciamus quum ad hoc aut ad illud genus oratio
nem flectere in animo eſt, quibus magis elaborandũ ſit, dicendũ eſt, quæ
horum potiora nobis uidentur, ut intelligas te, ſi illis abundaueris, pro-
poſitum conſecutum eſſe. Non enim quod omnia, ſed quod plura, uel po
tiora, clara, uel magna, uel grauia, & huiuſmodi, uel illiuſmodi ſint, hãc
Formarũ aut illam dicendi formam continere orationem, iudica. Primum igitur
loci. locũ ſententias poſſidere non dubitamus, ſecundum uerba, tertium ex-
ornationes artificio, quartum, quamuis in grauitate non quartum, ſed
primum ei conceſſerim, numero in proſa quintum, in uerſu primũ. Col-
locationi & clauſulæ ultimũ locum attribuimus. Qua ex re patet cõpo
ſitionem primã omniũ poſt ſentẽtias eſſe, quippe quæ tantã uim habet,
ut parua magna, aut magna parua uideri nulla re, niſi cõpoſitione con-
ſequamur. Non enim uideo qua ratione rem tenuem in immenſum extol
lere poſſimus, niſi primo his uerbis contexamus orationem, quæ quoniã
robuſtioribus elementis compoſitæ ſunt, magnum quoddam & ſonans
pollicentur. Deinde inter ſe uerba & membra ſic coniungemus, ut ſicut
per ſe ſola, ſic etiam ſimul poſita magnitudinẽ afferant. Econtra uero ſi
quis magnã rem extenuare uoluerit, eum neceſſe eſt ea cõpoſitione uer-
borum uti, quæ humillima ſit. Quare compoſitionem plurimum in ora-
tione poſſe concedendum eſt, nec res eſt, qua doctus homo, dicendiq; pe-
ritus à rudi & agreſti magis differat, quàm quod ignarus dicendi caſu
uerba componit. Orator autem ſic alligat ſententiã uerbis, ut eam certa
quadam compoſitione complectatur. Non dubium eſt ſi quis hæc uerba
pronunciet, atq; unam rem ex omnibus intelligat, capere, rapere, rapta
re, quin compoſitione unum alio grauius atq; uehementius eſſe confite-
atur. Quæ uis quum in ſingulis uerbis eſt, & literarum, ſyllabarumq;
naturali ferè compoſitione cõficitur, tum uel maxime horum, aut illorũ
uerborum contextu, atq; cõgerie multo maior cõſurgat, neceſſe eſt. Nã

uerba quidem compoſitioni præponere ineptiſſimum eſt. Conſentanea enim generi compoſitio, idonea quoq; uerba continebit. Verba cõgrua uel abſq; conuenienti compoſitione eſſe poſſunt. Deinde ſi quis maxime à cõpoſitione uerba ſeiungat, eadem tamẽ uerba aliter atq; aliter diſtributa multo maiorem uarietatem generibus afferunt, quam ſi in eadem diſpoſitione cõmutata intelligantur. Quamobrem & cõpoſitioni nobis ſubiecta ſunt, quãuis & delectus, qui cõpoſitionẽ antecedere uidetur, ex incõmutabili quadã, & ferè naturali, ut dictũ eſt, cõpoſitione depẽdeat. Artificiũ uero nõ præpoſuerim, quod illud ſententiarũ quidẽ modus ſit, cõpoſitione ipſæ ſentẽtiæ tam extolli, quàm deprimi ſoleant. Cætera quæ aut accidant uerbis, aut uerbis cõficiantur, aut uerba conſequantur, cõpoſitioni anteponi non poſſunt. Sed iam res ipſa petit, ut de prima claritatis formula dicere incipiamus. Purus ergo ſermo omnibus octo prædictis, ſentẽtia, artificio, uerbis, exornationibus, mẽbris, collocatione, clauſula, & numero cõficitur. Sententiæ eius ſunt, quæ quum nihil habeãt longa excogitatione dignum, cõmunes ferè omnium, & uſitatiſſimæ uideantur. Vt Cicero in Verrinis. Soſippus & Epicrates fratres ſunt Agienſes, horum pater abhinc duos & uiginti annos eſt mortuus. Nã hoc huiuſmodi eſt, ut quiuis hominum non capere ſolum, ſed etiam dicere tale poſſit quid. Puri ergo ſermonis huiuſmodi ſententiæ ſunt, ſi per ſe conſiderantur. Nam ſi ubi aut quando, aut quapropter, huius, aut illius generis aliquid dicitur, ex octo rebus, quibus omnia genera conficiuntur, conſideres, eam grauitatem quæris, quæ non has formas dicendi ſolum, ſed totam hanc rhetoricæ artem complectitur. Item in eodem, Verrinarum iiij. Heracleus ille & Epicrates longe mihi obuiam cũ ſuis omnibus proceſſerunt, uenienti Syracuſas egerunt gratias. Flẽtes Romam decedere mecum cupiuerunt. Sed de ſententiis hactenus. Longum enim eſt plura colligere, & unum uel alterum locum tangere ſatis putamus, ad id intelligendum, quod uolumus. Nunc de artificio dicemus, ſi prius breuiter cõmonebimus nos hoc in negotio, non qualis purus Ciceronis ſermo, uel elegantia, uel circunductio, uel alia quædam dicendi forma exponere, uerum ipſa genera per ſe, qualia nam eſſe debeant explicare. Quam rem ſi quis bene teneat, non Ciceronis ſolum, ſed aliorũ genera & intelliget, & imitari recta ratione poterit. Nam ſi quis ſimplices formas recte habeat, eum quicquid ex eis componitur non fugiet. Quare ut ipſa ſimplicia formarũ genera pateant, exẽplis uti neceſſe eſt. Ea ſi Ciceronem tollas, unde commode capias, nõ habebis. Nam ſi noſtra quidem ſola proponerem, nec tantum autoritatis haberet oratio,

Puritas quibus conſtet.

Rectitudo.

Rectitudo in oratione appellatur, quæ per rectos tã caſus, quàm uerba ita procedit, ut una res aliam contrahere non uideatur. Cuiuſmodi ferè ſunt omnes narrationes Ciceronis, quas & ſi rerum natura coactus, qđ accuſatorem ſæpius pati neceſſe eſt, circunducentibus conſtipat omnis, tamen recta incipit, tanta enim in puritate rectitudo uim habet, ut dum recte incipias & deſinas, purus uidearis, ac tanto magis, quanto intertexta circunducẽtia breuiora ſunt. Qua ex re manifeſtum eſt, purum ſermonem eſſe eum ſchematis qui omnino rectus ſit, purum uideri, cui circunducentia interpoſita ſunt. Quale illud Ciceronis in Verrem. Sopater quidam fuit Aliciẽſis homo domi ſuæ in primis locuples, atque honeſtus, is ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis quũ accuſatus eſſet, facile eo iudicio eſt liberatus. Nã hic Cicero ſi ita dixiſſet, quum Sopater quidam Alicienſis homo domi ſuæ in primis locuples atq; honeſtus, ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem accuſatus eſſet, facile eo iudicio eſt liberatus. maior quidem dignitas ineſſet orationi. Nã tam perſona, quàm perſonæ qualitas ſimul cũ antecedente in circũductione cõtraherentur, uerũ puritas quæ narrationi uehementer conuenit, ſublata eſſet, quã ut integriorem ſeruaret, ſecundum membrũ etiã recte edidit, ac minus quàm dici poteſt circunduxit. Eſt ergo rectitudo puritatis ſchema præcipuum, ut obliquatio circunductionis. Verum ut hæc puro ſermoni accedit, ſi circunducen ibus careat, ſic illa non longe à circunductione abeſt, ſi circunducentia continet. Quod ex hoc ipſo exemplo ſic patere poteſt. Sopater quidam Alicienſis homo, domi ſuæ in primis locuples & honeſtus, ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis accuſatus, facile eo iudicio eſt liberatus. Nam hoc quàm circunductum ſit, clarum ei eſt, qui eius generis uidet ſententias, qua ex re illud etiam certiſſimũ habetur, ſentẽtias in dicendo plurimum ad cõmutandas formas ualere. Schemata quoque quamuis nõ omnia, ea tamen, quæ non exornant, ſed tantum quendam collocandorum uerborũ modum inducunt, ſui generis ſemper imaginẽ ſecum cõferre. In hoc loco ita cõmorati ſumus, quoniam uolumus hæc, quum dicendi genera non omnino te fugiant, imitationis gratia, & facilitatis Ciceronis multa nunc methodo, modo ſchematis, nunc membris, nunc dictione, locatione, clauſulis, numero, & nunc omnibus ſimul, nũc pluribus ad diuerſa genera cõmutare. Nam hac re nihil magis dicendi formas aperit, nihil maiorem in dicendo facilitatem præſtare poteſt. Nihil autem citius, aut tritius filum orationis, quod uelis non ſolũ recta ratione imitari, ſed omnino cõſequi facit. Sed de ſchematis ſatis, nunc ad

Mẽbra puri ſermonis

cætera pergamus. Membra puri ſermonis breuia eſſe debent, & cõnuntata magis quàm membra, quæ tum maxime purã reddunt orationem, quum ununquodq; ita ſententiam abſoluit, ut nullis cõprehenſionibus oratio compoſita ſit, quod ut clarius pateat, quid cõprehenſio ſit, altius aperiatur. Omnis oratio aut abſolutione, aut comprehenſione componitur.

Abſolutio.

Abſolutio eſt quum ununquodq; orationis membrum abſolutã atq; perfectam ſententiam continet, ut illud Ciceronis. Dicendum eſt de Cn. Pompei ſingulari eximiaq; uirtute. Huius autem orationis difficilius eſt exitum quàm principium inuenire. Ita mihi nõ tam copia, quàm modus in dicendo quærendus eſt.

Cõprehenſio.

Comprehenſio eſt duorum aut plurium membrorum ad abſoluendam ſententiam inter ſe cum dependentia compoſitio. Hanc in circuitum, productionem, ſpiritus, continuationem, & ambitum diuidimus. Verum de duobus extremis in præſentiarũ dicendũ. Nam cætera quantum negocij huius intereſt, ab ambitu nihil differunt, & in quo differunt, loco ſuo dicetur.

Circuitus.

Circuitus eſt totius orationis rotũda & coacta denſa cum frequentatione uerborum compoſitio, ut hoc poſtremo. Niſi eum dij immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effœminatus fortiſſimum uirum conaretur occidere, hodie rempu. nullã haberemus. Hoc enim tribus inter ſe connexis membris, quorum nullũ ſententiam abſoluit, ita continetur, ut totam rotunde ui quadã colligat rationem. Circuitus uel duobus, uel quatuor, ubi unum uni, uel tribus membris effertur. Vbi duobus unum redditur, quale eſt quod nunc diximus, & illud in laudem C. Cæſatis dictum. Tantus enim eſt ſplendor in laude uera, tanta in magnitudine animi, & conſilij dignitas, ut hæc à uirtute donata, cætera à fortuna accommodata eſſe uideantur. Quare mihi bene uidetur, quamuis breuiſſime more ſuo hanc rem circunſcripſiſſe

Periodus.

Ariſtoteles, quum dicat periodum (ſic enim Græce circuitũ appellamus) orationem eſſe (ut uerborum ex uerbo Latina ex Græcis exprimam) quæ principium habeat & finem. Nam quum circuitus membris cõſtet, quod præcedit iuniores propoſitionem, ipſe principiũ, quod ſubſequitur hi redditionem, ille finem nominauit. Qua ex re non paruo ignorantiæ crimine hi reprehendi uidentur, qui uel unico membro tum circuitum fieri rati ſunt, quum longior ſenſus & ſimplex quaſi quibuſdam anfractibus inter ſe circunferuntur. Quale illud eſt. Sopater quidã Aliciẽſis homo domi ſuæ imprimis locuples atq; honeſtus, ab inimicis ſuis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis accuſatus, facile eo iudicio liberatus eſt. Decepit enim rudes homines quædã orationis inciſio, quæ membrorum imaginem affert, neq; illud intelligere potuerũt, circuitus ſimus

lacrum idcirco huiuſmodi orationem gerere, quod ex inciſione multorũ quoq; membrorum imaginem reddat. Nobis uero hæc oratio nec cõpre benſio quidem uidetur, quamuis in quantum membrorũ multitudinem oſtendat, ambitus appareat Eſt enim ambitus membrorũ inter ſe ad abſoluendum ſenſum ſine ui & commoratione comprehenſio, ut pro L. Murena. quæ deprecatus à dijs immortalibus ſum iudices more inſtitutoq; maiorum illo die, quo auſpicato comitijs centuriatis, L. M. conſulem renunciaui, ut ea res mihi fidei, magiſtratuiq; meo, pop. plebiq;. Ro. bene atq; feliciter eueniret. Eadem precor à dijs immortalibus, & ob eiuſdem hominis conſulatum unà cum ſalute Reip. obtinendum, & ut noſtræ mentes atq; ſententiæ cum populi Romani uoluntatibus ſuffragijsq; cõſentiant, eaq; res nobis, P. R. pacem, tranquillitatem, ociũ, atq; concordiam afferat. Hoc dicendi modo cuncta Ciceronis exordia circunducta ſunt. Ab hoc circuitus differt, quoniam nulla ui ambitus cogit orationem. Quare & pluribus quàm quatuor membris, & multo longioribus, & quæ uni alterum breuiter nõ reddantur, conſtare poteſt. Hæc enim omnia quoniam fuſam orationẽ reddunt, coactæ & rotundæ orationi oppoſita ſunt. Vnde fit ut ambitus exordio, circuitus cõtentioni accommodatior ſit, & tum commentationi cum contrario, ſimilitudini ſententiæ, concluſioniq;, & omni rationi confirmationiq; argumentationis perutilis. Quare palàm tenetur non ita commode ubiq;, nec niſi natura rei patitur, circuitu quemadmodũ ambitu uti quenquàm poſſe. Illud etiam obſeruauimus ubi uehementia opus ſit, ultimum circuitus membrũ breuius cæteris confici ſolere. Vi enim quadam oratoris fit ſic orationẽ colligere, ut quum ad finem tendat, tam ſpiritu & uoce, quàm rebus feſtinare, ac quodammodo ruere uideatur. Longius uero in fine mẽbrum quanto uim diminuit, tanto dignitatẽ orationis exauget. Ex quo fit, ut unum iudiciali, alterum demonſtrationi magis conueniat. Quod niſi his exemplis quæ poſita ſunt perſpiceretur, quoniam hæc quàm notiſſima cunctis, & certa eſſe cupimus, alia quoq; congereremus. Nam hoc, quẽ de generibus ſumpſimus, labore nõ eos ſolum, quibus ad eloquentiã integra res eſt, inſtruere nobis propoſitum eſt, qui fortaſſis ſine exemplo credent, uerũ inueteratos uſu orationis ruſtico magiſtros, & rhetores ad accõmodatũ rebus ſtilũ reuocare. Nemini ergo dubiũ eſſe uolo uehemẽtiorẽ circuitũ redditiones habere breuiores, & eã inter ſe mẽbrorũ depẽdentiã ut nõ bene uniuſcuiuſq; mẽbri exitu ceſſare ſpiritus poſſit, ſed cogi ac præcipitari ad integrã pnũciationẽ totius uideatur. Quæ omnia ſi diligẽter obſeruabimus acriores, ſin remittemus ampliores futuri ſumus,

Ambitus.

Ambitus à circuitu qd differat.

quorũ utrunq; ad ſatietatẽ facere, cũ faſtidioſum, tum dedita opera fieri uidebitur. Varietas enim ubiq; iucundũ. Quare ut ab acrioribus ad amplos circuitus eſt recurrendũ, ſic à circuitu ad ambitum, aliasq; comprehenſiones ueniendum, quibus omnibus tãquam laxamentũ interſit abſolutio. Ita tamen ut rerum natura, locorũ, temporũ, perſonarum, habitum ſuum poßideat. Neque enim uerendũ puto, ne quæ ſimplicem quendam dicendi modum eã expectat, inueniatur. Quod ſi cui poſſibile uidebitur rem parce uiolandum, quàm ſatietatis faſtidiũ ſubeundum cenſeo. Nunc ut facilius hæc cõſequamur, exercitationem aperiam utiliſſimã, qua abſolutas orationes ueterũ in ambitus, ambitus in circuitus, ac hos in alios dicendi modos cõmutare poterimus. Quæ ſola res, ſi omnibus in generibus adhibetur, ad proborũ oratorũ uim & copiam aſcendere facit.

Membrorum cõmutatio.

Membrorũ quoq; cõmutatio in circuitibus nõ negligẽda. Hoc enim pacto & ingenium acuitur, & quid melius dicatur facile uidemus, & habitus quidam bene dicendi animũ ſic illabitur, ut male dicere tibi difficile ſit. Inſequitur enim te, atque aggreditur dignitas quædam orationis, & numerus, ut uel quod ex tempore dicis, cõmode ac eleganter, ſi paululũ animũ erexeris, componatur. Dicendũ eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; uirtute. Huius autem orationis difficilius eſt exitũ quàm principiũ inuenire, ita mihi nõ tam copia, quàm modus in dicendo quærendus eſt. Hæc oratio abſolutis membris effertur. Hæc ambitus fiet hoc modo. Nam quum dicendũ ſit de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; uirtute, cuius orationis difficilius eſt exitũ quàm principiũ inuenire, non tam copia quàm modus in dicendo mihi quærendus eſt. Circuitus & quidem amplior propter naturam rerum, hoc modo. Nam cui dicendum eſt de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; uirtute, cuius orationis difficilius eſt exitum quàm principiũ inuenire, ei nõ tam copia quàm modus in dicendo quærẽdus eſt.

Inuerſio membrorũ

Membra quoq; inuertere tentandum, hoc modo. Nam ei non tam copia, quàm modus in dicendo quærendus eſt, cui dicendum eſt de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; uirtute, cuius orationis difficilius eſt exitum quàm principium inuenire. & aliter. Nam quũ eius orationis difficilius ſit principium exitum quàm inuenire, in qua de Cn. Pompeij ſingulari eximiaq; uirtute dicendum eſt, non tam mihi copia, quàm modus in dicendo quærendus eſt. Sic igitur ex abſolutis tribus membris trimembris circuitus compoſtus eſt.

Bimembris oratiõis diſſolutio.

Ex bimembri uero circuitu diſſoluta fiet oratio ſic. An Luceius illa humilitate præditus, illis ſtudijs, artibus, atque doctrina illius ipſius periculum, quem propter hæc ipſa ſtudia diligebat, negligere potuiſſet? Luceius magna humilitate, ſtudijs, artibus, atq; doctrina præditus eſt. Quonam igitur pacto ipſius pericu

lum, quem propter hæc ipſa ſtudia diligebat, negligere potuiſſet? Item ex eodem loco pro. M. Cælio. *Et quod facinus in alienum hominem illatum ſæuere acciperet, id omiſiſſet curare in hoſpitem?* Nam *id facinus in alienum hominem illatum ſæuere acciperet, quare id non omiſiſſet curare in hoſpitem.* Ex trimembri ſic. *Poſtremo niſi eum dij immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effœminatus fortiſſimum uirum conaretur occidere, hodie rempu. nullam haberemus.* Poſtremo *eum dij immortales in malam mentem impulerunt.* Homo *enim effœminatus fortiſſimum uirum occidere conatus eſt, quare hodie rempu, nõnullam habemus.* Hac ex reſolutione *uehementior ille uidetur circuitus, qui uno ſpiritu quod proponit, & probat & concludit, quod quidem optimi circuitus proprium dixerim, ſed alterutrum facere nonnunquàm ſufficit.* Nã *ex his tribus, quæ argumentationem conficiunt, duo quæcunq; circuitũ conſtituere poſſunt, ut in illo.* Tantus *eſt enim ſplendor in laude uera, tãta in magnitudine animi & conſilij dignitas, ut hæc à uirtute donata, cætera à fortuna commodata eſſe uideantur.* Magnus *eſt enim ſplendor in laude uera, magna in magnitudine animi & cõſilij dignitas, quare hæc à uirtute donata, cætera à fortuna commodata eſſe uidentur.* Itaq; *niſi trium propoſitionis, rationis, concluſionis, aut ſaltem duorum uis inſit orationi, circuitum nullum habebis.* Quadrimembris *in abſolutam orationem ſic immutabitur.* Vtrum *ille qui poſtulat legatum ad tantum bellum idoneus non eſt, qui impetret, quum cæteri ad expilandos ſocios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerunt legatos eduxerint?* An *ipſe cuius lege ſalus atq; dignitas populo* Ro. *atq; omnibus gentibus conſtituta eſt, expers debet eſſe gloria eius imperatoris atq; eius exercitus, qui conſilio ipſius, atq; periculo eſt conſtitutus?* Pompeius *qui poſtulat legatũ ad tantum bellum idoneus nõ eſt, qui impetret?* At *cæteri ad expilandos ſocios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerint?* Gabinus *expers eſſet debet gloria eius imperatoris, atq; eius exercitus, qui conſilio ipſius atq; periculo eſt conſtitutus?* At *ipſius lege ſalus atq; dignitas po.* Ro. *atq; omnibus gentibus cõſtituta eſt.* Nunc *ſi hanc quadrimembrem uarie commutabimus, ad ſingulorum uerborum commutationem pergemus.* Vtrum *ipſe, cuius lege ſalus & dignitas po.* Ro. *atq; omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloria eius imperatoris atq; eius exercitus, qui conſilio ipſius atq; periculo eſt conſtitutus? an ille qui poſtulat legatum ad tantum bellum, quem uelit idoneus non eſt, qui impetret, quum cæteri ad expilandos ſocios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerunt legatos eduxerint? & aliter.* Verum *quum*

Quadrimẽbris orationis commutatio.

cæteri ad expilandos ſocios, diripiẽdasq; prouincias, quos uoluerunt legatos eduxerunt, Pompeius qui poſtulat legatũ ad tantũ bellum, quem uelit, idoneus non eſt, qui impetret? An is cuius lege ſalus atque dignitas po. Ro. atq; oĩbus gentibus cõſtituta eſt, expers eſſe debet gloria eius Imperatoris, atq; eius exercitus, q cõſilio ipſius atq; periculo eſt cõſtitutus, Et aliter. Vtrũ is expers eſſe debet gloria Pompeij, atq; eius exercitus, q cõſilio ipſius atq; piculo cõſtitutus eſt, cuius lege ſalus atq; dignitas po. Ro. atq; omnibus gẽtibus cõſtituta eſt? an quũ cæteri ad expilandos ſocios, diripiẽdasq; prouincias, quos uoluerũt legatos eduxerint, Pompeius qui poſtulat legatũ ad tantũ bellũ, quẽ uelit, idoneus nõ eſt, q impetret? Verũ huiuſmodi circuitus multis quidẽ modis cõmutari poſſunt.

χιαζομένη περίοδος. *Ille uero uel quater & uigeſies commode uariatur, quem* χιαζόμενον *Græce appellauimus, is fit, quum nullum inuenitur membrum, quod alij tam præponi, quàm ſubſequi non poſſit, quod ut quale ſit percipiatur, exemplum à Demoſthene proponamus. Nam apud Ciceronem in talem incidiſſe circuitum nunquam memini. Plures uero qui nõ tam cõmode chiari poſſunt, uel potius infinitos inuenies, quale & expoſitũ eſt.*

Chiaſmus. χ litera. *Chiaſmus igitur dicitur à* χ *litera, quæ modo crucis ex interſecantibus ſe ipſas duabus obliquis lineis figuratur. Chiaſmus uero in circuitu dicitur, quum in quadrimembri circuitu utriſq; propoſitionibus ambæ redditiones conueniunt, & ècõuerſo, ut in hoc Demoſthenico.* ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται. ὑμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε. *Hunc, ut diximus, etiam ſi quater & uigeſies cõmutaueris, nec dignitatem, ac elegantiam orationis, nec ſenſum læſeris, adeò mirabili ac ſingulari arte, & incredibili oratoris ui compoſita eſt, ſed non, ut in alijs quandocunq; uis efficere hoc poſſis. Nam niſi natura rei talem inter ſe rerũ cõuerſionẽ ſuſcipere poſſit, fruſtra labores. Neque mirum ſi tantam orationis elegantiam, atq; rotunditatem, tantam uim, tantam dignitatẽ natura paſſim fieri paſſa nõ eſt. Dignitatis etiam gratiã & breuitatis ille circuitus habet, in quo ex cõmunitate, quod in uno membro dicitur, in altero ſuppletur, ut in illo. Quid igitur ait Hortenſius, ſi uni omnia tribuenda ſunt, unum digniſſimum eſſe Pompeium, ſed ad unum tamen omnia deferri non oportere. & pro Cn. Pl. Vtrũ igitur me conturbare oportet, an cæteris, quum cuiuſq; dies uenerit, hoc nomen quo urget nunc competitor, diſſoluere. Nam hic & breuitas mirabilis eſt, & rotũditas orationis. Multa enim*

ex ſecundo in primo, & oportet, ut in ſecũdo ſupplenda ſunt, immuta re etiam nonnunquam, ac maxime in comparandis rebus uerbum licet, dum res ipſa hoc facere hortatur. Qua in re danda eſt o pera, ut & orationis concinnitas, & ſententiæ grauitas conſeruetur, quod erit, ſi non nimis recedatur, ut pro Cn. Planco. Quanq̃ diſsimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ. Nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim nõ habet id quod reddidit, qui autem debet, æs retinet alienũ. Gratiam autem & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipſo quod habet, refert. Neq; ego nunc Planco deſinam debere ſi hoc ſoluero, nec minus ei ſoluerem uoluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Diſsimilis, inquit, eſt pecuniæ debitio & gratiæ, quam diſsimilitudinem quũ probare uoluiſſet, debitionis uerbũ utrobiq; non ſeruat. Nam quũ debitionem pecuniæ cũ gratiæ debitione compararet, ut appareat in quo differant, uerbum quidem debet pecuniæ reddidit, gratiæ autem non id quod ex collatione oportebat, ſed uerbum habet, ſubiecit. Abſurdum enim & nimis coactũ foret, ſi nondũ redditam gratiam eo ipſo redditam diceret, quia deberetur. Debitionis ergo uerbum quamuis ex collatione id petebat, oratio declinauit, atque ut fides ſalua eſſet deditionis loco habitionis intulit uerbum, quod ut liquidius uideatur, totum circuitum repetamus, & debitionis uerbo, ut collatio requirit, ſolo utamur. Nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet id quod reddidit, qui autem debet æs retinet alienum. Id alterum membrũ eſt, in quo uerbum debitionis ineſt. Gratiam autẽ & qui refert, debet, & qui debet in eo ipſo quod debet, refert. Ita poſtrema circuitus membra efferri petebant. Non enim habitio gratiæ cum debitione pecuniæ, ſed debitio cum debitione cõfertur. Quàm iucunde autem immutauit, & cõmode, quàm apte atque ſubtiliter? mirum dicerẽ, niſi & omnia mirifice ab eo compoſita cernerem, & dicendi omnes uirtutes cuilibet ferè inſertæ loco efficerent, ne quid præ cæteris admirarer. Longa hæc atque ſuperuacanea multis uiſum iri non ignoro. Ego uero non hic ſolum, ſed etiam alijs quoq; in locis huiuſmodi commutationes tangere non grauabor. Nam quum & ueteres hac re non parum in eloquentia profeciſſe intelligam, & nonnullos doctos & probatos noſtris diebus ſupereſſe uideam, qui compoſitionem membrorum id agant, ne labores ſui diuturniores ſint, nõ commouere tantum, quod fortaſſe præcipientis eſſet, ſed uiam omnem huius exercitationis, & modum ante oculos ponere conſtitui, nec detractorum, quos multos futuros ſcio, reprehenſiones mihi tanti ſunt, quanti utilitas omnium. Nam aduerſus eos id mihi ſolum ſufficere arbitror, quod Platonis reipublicæ,

Platonis de rep. initium — Dionyſius Halicarnaſeus.

uarie commutatis membris atq; clauſulis conſcriptum initium equidem manu ipſius Platonis inuentum eſſe creditur. Quam commutationem eius Dionyſius Halicarnaſſeus referre non dubitauit. Neq; lōgiora hæc ſunt quàm opus ſit. Nā ſi doctiſſimi atq; acutiſſimi uiri, qui totā uitā in eloquentiæ præceptis conſumpſerunt, nihil dignum laude componere poſſunt, quoniam huic rei adiecta ratione non inſudarunt, merito hæc nobis, ne quis amplius quàm ſequatur uiam ignoret, latius explicantur.

Guarinus Veronen.

Quare non uerear Guarini quoq; Veronenſis eruditiſſimi uiri nonnullos locos commutare, nō mediusfidius, ut quicquàm de gloria ſua detraham. Nam & ipſe maiorem meretur, & ego ampliorem ei deferre uellem, quod bonarum literarum ſtudia in lucem è profundis tenebris eduxerit, ſed quoniam ipſa res aliter patere non poteſt, niſi docti cuiuſdam abſurde compoſita ad meliorem formā mutatione ſola reduci poſſe, oſtendamus. Nam Ciceronis quidem nihil inuenies, quod mutatum melius fieri poſſit. Ad hæc ſi non nulli opuſculum hoc noſtrum etiam antequàm uideant, uilipendere non dubitant, neſcio cur mihi ueritatem, & quidē in utilitatem ipſorum exponere dubitandū eſt. Orationis ergo ſuæ, quā in laudem magnifici ducis edidit, hoc exordium eſt.

Exordium Guarini.

Pleriq; ſunt Comes inſignis, ductórque magnifice, qui res & facta ueterum ſingulari admiratione conſequantur, & præcipuis laudibus in cælum efferant, & recte ſanè. Digniſſimum enim eſt eos ſuis non fraudare præconijs, qui aut uitā per inuentas artes excoluere, aut præclara edidere facinora. Verum enimuero ijdem adeo aſperi uel faſtidioſi potius rerum æſtimatores ſunt ut ætatem noſtram aſpernentur ac damnent, quæ tamē permultos diuino ingenio, excellēti doctrina, & imperatorijs artibus nobis inſtructos ornatosq; produxerit. Hoc ad præſtantius ſic cōmutabitur. Pleriq; ſunt comes inſignis, ductorq; magnifice, qui quoniam digniſſimum eſt eos ſuis non fraudare præconijs, qui aut præclara edidere facinora, aut uitam per artes excoluere, ut res atq; facta ueterum præcipuis laudibus efferunt, ſingulariq; admiratione proſequuntur, ſic ætatem noſtram aſpernantur ac damnant, quos ego ideo aſperos uel faſtidioſos potius rerum æſtimatores iudico, quod hanc ætatem permultos diuino ingenio, excellenti doctrina, atq; imperatorijs artibus inſtructos atq; ornatos nobis uideo produxiſſe. Sed ne totam permutemus, totam ſanè huiuſmodi eſſe, per alium locū oſtēdamus. Ingens, inquit, & incredibile illud occurrit, quod urbs ipſa non ſemel, ſed toties uincenda fuit, quot arces habuit caſtellaq; & loco & arte munitiſſima, quum ne minimus quidem angulus in poteſtatem redigi, niſi ferro, machinamentis, & obſidionis uiribus impugnatus

impugnatus,expugnatusq́; potuerit,geminas tam lõge lateq́; ſoſſas ſub hoſtium oculis,inter infeſta illorum tela,ſub ardentiſsimo ſole circunducens, omnem ſubſidiorũ ſpem,& occaſionem ademiſti.Tantũ effecit & tua & ſenatus Veneti ſapientia pariter ac potentia.Vbi illud in primis accurate ac ſedulo prouidiſti,ut per ualida munimenta ab hoſtili tutus & ſecurus eſſes impetu,priusq́; de militum ſalute,quàm de aduerſariorum detrimento abs te curatum eſt.Immutetur ſic.Ingẽs & illud & incredibile nobis occurrit, quod urbs ipſa & loco & arte munitiſsima, quæ nõ ſemel,ſed toties uincenda fuit,quod arces habuit, atque caſtella,cuius ne minimus quidem angulus in poteſtatem redigi poſsit,niſi obſidionis uiribus,ferro,machinamentis impugnatus, expugnatus eſſet, geminis tam longe lateq́; foſsis ſub hoſtium oculis,ſub ardentiſsimo ſole, inter infeſta tela,breui tempore foſsis circunducta,omnem ſubſidiorum & occaſionum ſpem amiſit.Tantum & tua & ſenatus Veneti ſapientia pariter ac potentia efficere ualuit. Vbi illud in primis accurate, ac ſedulo prouidiſti,ne quũ per ualida munimenta ab hoſtili tutus & ſecurus impetu eſſes,prius de militum ſalute,quàm de aduerſariorum detrimento abs te curatum eſſe uideatur. Quid,quod extremũ poſuit,quàm abſurdum,deiectumq́; ſit,quis non uiderit? Nulla enim,inquit,tam ingens,tam clara,tam admirabilis res geſta eſt, quã uetuſtas nõ obſcuret & obliuio,niſi literarũ ſplendor,& ſcribentiũ lumen accenderit. Quàm cõmodius hoc ipſum,& robuſtius,atque expeditius ita diceretur? Nulla enim tam ingẽs,tam clara,tam admirabilis res geſta eſt,quam uetuſtas & obliuio,niſi literarũ ſplendor,& ſcribentium lumen accenderit, non obſcuret.Hæc quanto meliora uenuſtioraq́; ſunt,nemo qui harum rerũ uel minimum uidet, dubitabit.Nam quũ prima compoſitionẽ nihil ferè uiriliter colligatur,ac ideo ſupina quædam & futilis oratio ſit, ſecunda expeditius omnia dicuntur,& coacta atque comprehenſa ita efferuntur,ut quaſi uiua oratio & mobilis eſſe uideatur. Quod ſi ad dignitatẽ demonſtratiui generis non accedit,id eſt cauſæ,quod non eiſdem uerbis ſolũ,ſed eiſdem ferè membris uti maluimus, ut quod ad propoſitũ pertinet,quanto ſit utilius hæc immutatio,oſtẽderemus. Artis autem eſt nõ optimum,atque ſupremum ex omnibus,hoc enim impoſſibile eſt,ſed qd' fieri poſſit, efficere. Idem igitur tam in uerbis, quàm in membris facere eos oportet,qui aliquid laude dignum componere uolunt,ne ei, quamuis perito uiro ſimiles in dicendo ſint,qui & ſi à iuuentute ſecunda uſus fortuna,his ſemper ſtudijs inuigilauerit, tamen nihil unquam non dico magna laude dignum,ſed quod nemo niſi agreſtis omnino,atq; hiſpidus

aures haberet, audire pateretur, edere potuit. Omitto cætera ſermonis eius uitia, quæ tot tantaq; ſunt, ut uix capi poſſint. Cur enim quũ non hiſtoriam ſcribat, ſed in demonſtratione uerſetur, uerum enimuero & ſtatim in principijs occupauerit, quod non ſolum hic, ſed in alijs quoq; factitauit, non uideo maxime quum nuſquam ferè apud Ciceronem hoc legerit, quæ res eum quamuis multa legerit, ita tamen pauca intellexiſſe oſtendit, ut quũ quid quietum ſit, quid forenſe, quid hiſtoricum, quid demonſtratiuum, aut alius generis uerbum minime ſentiat, temeritate potius omnia confundere, quàm iudicio cõponere uideatur. Cur etiam ſcribentium non ſcriptorum dixerit non intelligo, niſi quod timidum in dicendo hominem ne à ſcripto ſcriptorem dicere uideretur, inſcitia deterruit. Sed hæc infinita ſunt, atq; idcirco prætermittẽda. Illud uero dij boni quum ne minimus quidem angulus, nónne quum ad præcedentia reddi uideatur, ad inferiora inepte detorſit? Quum autẽ dicit, priuſq̃ de militum ſalute, ſuperiori membro non abſq; duritie ſenſus, & horrore auditus copulatum detraxit. Qua ex re quis uel hac luce clarius non uiderit ſine arte nullum ingenium, nullam ad dicendũ prodeſſe induſtriam? Nã cum ſummo labore, ſummis uigilijs, longiſq; temporibus abſq; arte his ſtudijs alioquin doctus homo incubuerit, tamẽ nihil unquam compoſuit, cuius ipſum, ſi bene conſideret, non pœniteat. Hæc ut & ipſe in poſterũ ſe corrigat, & cæteri eum imitandum non putent, ſummis, ut Græce dicitur tetigiſſe digitis ſufficiat. Compoſitionem uero nõ ego ideo plurimũ probo, quod delectum uerborum deſpiciam, ſed quoniam compoſitio difficilior ſit, atq; altior, totaq; oratoris, plura de hac præcipiendum duxi.

Orationis iunctura.

Nam ut ædium ſtructores, & ſi paratos ſemper habent lapides, perpolita ligna, confectum cementum, non tamen magnifica ſibi ædes ſubito cõſtructa eſt, niſi & componant. Ita quum oratori uerba tum à grammaticis, tum ex aſſidua bonorum auctorum lectione parata iaceant, nihil tamen magnum atq; laude dignum ſibi cõficietur, niſi pro dignitate rei cuncta diſponentur. Quare ſi dicere uolumus, noſtrum eſt recto iudicio loco ſuo paratis, uti hoc eſt cõpoſitioni magis incũbere, quod etſi utrũq; pariter ad oratorem tantũmodo pertineret, tamẽ iuſta cauſa eſſet, quare difficilioribus & melioribus inſiſtere malimus. Nunc prima delectus pars, quæ pro poteſtate uerborum quid dicendum, quid abijciendum ſit oſtendit, tota grammaticorum eſt. Altera quæ pro rerum pondere, cauſarumq; dignitate ſingula uerba examinat, etſi noſtra eſt, tamen quum grauitatis ſit, præceptionem omnem effugit, ac oratoris prudentiæ, ut etiam altera compoſitionis pars tota relinquitur. Verum de circuitu ac

ambitu commutationeq́; ſua, membratim ſatis dictum, quibus purũ ſermonem ſicut & omni comprehenſione carere uolumus. Nunc de collocatione breuiter dicamus. Collocatio in puro ſermone ſimplex quædam debet eſſe non accurata. Dico autem non accuratam & ſimplicem, quæ non coniunctione uocalium hiatum faciat, & de concurſu aliarum literarum minus curat, ut Cicero in epiſtola ad Lentulum. Ego omni officio ac potius pietate erga te cæteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſe nunquàm ſatisfacio. Nam hic & ſi ſententia magnũ quid polliceatur, tamẽ quàm demiſſa concurſu uocalium ſit oratio, uel ſurdus ſentiet. Pedibus uero collocatio pura debet abundare iambo & trocheo, ut ab ſuperiore Ciceronis epiſtola manifeſtum eſt. Nam paucis admodum, ne pura iambica & trochaica ſit impeditur oratio. Clauſula ſimiliter iãbica & trochaica debet eſſe. Hæc differt à collocatione, quoniam ibi non pedum ſolum congruitas, ſed literarum quoq; concurſus aſper an lenis, facilis an durus ſit, conſideratur. Hic pedum tantum curam adhibemus, & ibi in ipſa cõpoſitione uerborũ, hic in exitu membri pedes examinamus. Ad hæc collocatio in ſoluta oratione non tam ſcrupuloſa cura ad numerum ſemper redigẽda eſt. Clauſula uero in unoquoq; genere maiorem uim habet & acrius conſideranda eſt. Quare ſæpius collocationem quàm clauſulam alienos & remotos ab genere pedes, quanquàm ſemper pauciores, habere reperies, clauſulã alienam rarius quàm collocationem inuenies, quod ideo cõſulto fit, quoniã magis ſola ſine collocatione clauſula, quàm ſine hac idonea collocatio. Ad quod uolumus genus facit orationẽ accedere, maxime ſi principia quoq; membrorũ ab eiſdem pedibus oriãtur. Clauſulam enim prius, deinde membrorum principia, quæ ſiue collocationi, ſiue clauſulæ quis accõmodet, parui refert. Poſtremo reliquam collocationẽ obſeruauerim, quoniã numerus ſonoritas eſt, quæ collocatione ac clauſula naſcitur. Iam clarũ eſt quiſnam eſſe debeat in hoc genere numerus. Membra enim & commota ferè omnia ad iambici aut trochaici modulationem declinare debent, ita tamen ut neq; uerſus omnino ſint, uitio enim hoc datur, neq; à modulatione uerſus aliena, quod tam in ſuperiore Ciceronis textu, quàm in eo, quod ſequitur perſpici poteſt. Tanta enim, inquit, eſt magnitudo tuorũ erga me meritorum, ut quum tu niſi perfecta re de me non conquieſti. Ego quia idem in tua cauſa non efficio, uitam mihi eſſe acerbam putem. Quàm crebro iambos & trocheos in collocatione principijs, ac clauſulis adhibuerit uides. Quare ad huiuſmodi uerſuum communem ſonum oratio ſibi acceſſit, quod quoniam clauſula magis fieri docuimus, non neglecta collocatione, ut numerum

Collocatio | Iãbi & trochei in mẽbris.

*cuiuſuis formæ contineas, clauſulas acrius examinabis. Verum quoniam numerus à modulatione huius, aut illius uerſus inclinare debet, nulla mihi eſt dubitatio, claſulam remotam non uideri, quæ etſi in pedē generis proprium non exeat, in eum tamen diſinit, qui in ultimo uerſus loco à proprio pede denominati adhibere ſolcat. Quod & in collocatione fieri haud inconueniens eſt. Sed ne hæc magno labore faciamus, diuerſis in generibus uerſuum primo, deinde in ſoluta oratione dicere cōmodiſſime poterit. Nam ſi qui carminibus operā ab adoleſcentia dederūt, magnum numerum optimorum carminum, uel ex tempore edere ſoleant, quod non ſolū legimus, ſed etiam uidimus quanto facilius ſponte ſua dedita opera liberior oratio fluet. Quare ſi uolumus ad maiorem copiā aſpirare, non committemus, ut tenera ætas huius rei expers dilabatur. Quod faciunt hi qui ſubito uolunt in ſummos oratores euadere, neq; uident nihil unquàm hominem, in quo ſe diu non exercuit, bene ac faci'e ſacere poſſe, nec priſcarum rerum memoria ipſos iuuat, in quibus planè habetur, quod ſemper exercitatis, qui iam habitum longo uſu fecerunt idem ferè fuit facere uoluiſſe & potuiſſe. Verum quoniam purum ſermonem per octo partes ſuas inſpeximus, nunc alteram claritatis partem cō*Elegantia. *ſideremus. Elegantia eſt qua efficitur, ut cæteris quoq; formis claritas inſit. Quare à puro ſermone hoc differt, qd'illa per ſe clara eſt, Hæc ut propter magnitudinem & pondus adeo efferatur oratio, ut non longe ab obſcuro ſit, quæ claritatem continerit, intermiſcet. Non enim unaquæq; harum formarum in dicendo ſeperata à cæteris facile inueniri ſolet, ſed conſiderantur quidem per ſe, connectuntur autem ſimul ad unum orationis corpus, ita tamen ut orationē puram, aut grandem, aut pulchrā, & hanc aut illam dicere non dubitemus, quum aut plura aut pauciora ex his octo, quibus genera dicendi conſtant, in unum concurrere inueni mus. Hæc dicendi formula ſententias proprias non poſſidet. Nam quū nullus ferè debeat eſſe locus orationis non clarus, & puræ ſententiæ per ſe claræ ſint, omneſq; puræ nō poſſint eſſe niſi eleganter tractentur, quæ huiuſmodi non ſunt à clara oratione procul dubio excidunt. Quod uitium maxime omnium fugiendum eſt. Quare ſententias, quæ quidem ipſæ per ſe conficiant elegantiam, non inuenimus, uerum cunctas quæ puræ non ſunt, neq; puræ dicuntur, ſibi attribuimus. Quamobrem mihi bene uidetur orator præcipuus, cuius opera nobis hæc omnia ſuppeditarunt, elegantiam his uerbis deſcripſiſſe. Elegantia eſt quæ facit, ut unūquodq; pure & aperte dici uideatur. Nos elegantiam non tam ample hic, ut purum ſermonem amplectatur, ſed ut clarior præceptio fiat, anguſtius*

puro ſermone ſeiuncto intelligimus. Arte conſequemur elegantiam & methodo, ſi quid dicturi ſumus præmonitione oſtendemus, ut pro Deiotaro. Sed antequàm de accuſatione ipſa dicam, de accuſatorum ſpe pauca dicam. & in Verrem. Atq; adeo antequàm de incommodis Siciliæ dicam, pauca mihi uidētur eſſe de prouinciæ dignitate uenuſtateq; dicēda. Si enumeratione utemur, ut pro Pom. Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſciētiā rei militaris, uirtutē, autoritatem, felicitatē. Omnis enim diuiſio & diſtributio rei clariorē reddit orationem, quoniam quæ dicere uolumus ſummatim auditoribus aperit, ſi nō ſubito de re ad rem tranſgrediemur. Sed tranſitionibus quū opus erit utemur, ut pro Pom. Quoniā de genere belli dixi, nunc de magnitudine belli pauca dicam. Si ordine utamur, ut quod primum geſtū ſit, aut geri potuiſſet, aut primo polliciti ſumus, primum quoq; explicemus, ut in Verrem. Verum ut totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde iſtius inſtituta cognoſcite, Siculi hæc iura ſunt. Si argumentationum propoſitiones uel ſolutiones priusquàm rationes collocemus, & propoſitiones aſſumptionibus anteponamus, ac ut uno præcidā omnia uerbo, ſi nulla in re ordine ſuperſedeamus. Dictio elegantiæ eadem eſt quæ puri ſermonis eſſe dicebatur. Schemata elegantiæ ſunt, quæ faciunt, ut antequàm res dicatur, expectari uideatur, qualia ſunt ordinatio & partitio. Ordinatio eſt quum ex eo quod dicitur, alterum quoq; ſequi oſtēdimus, ſiue totius per certum numerū collectione, ut in Verrem. prius iura Siculorum, deinde iſtius inſtituta cognoſcite. & pro P. Scylla. Ille ambitus iudiciorum tollere ac diſturbare primum cum Flacco uoluit, gladiatorū ac fugitiuorum tumultu, deinde id quod uidimus omnes lapidatione atq; cōcurſu. Quum enim primum dixerit, illico animus auditoris alterum quoq; dicendum intellexit. Quod quidē in quantum conſtituit, ac præparat ad id quod ſequitur, elegantiam, inquantum uero plura cōtrahit, ac ad longius ſuſtentat orationem, circuductionem conficit, de qua paulo poſt dicemus. Partitio eſt, quum duas aut plures res oratione diſiungimus, ut pro Cornelio Bal. Si ſtudia ab amiciſſimis, & cum beneficijs quū. L. Cornelio tū maxima familiaritate coniunctis. Item pro reditu ſuo ad populum. Partim quod mihi inuiderent, partim quod ſibi timerent, aut proditores, aut deſertores eſſe ſalutis meæ. Hæc (ut ordinatio) quum paruis interuallis concluditur, elegantiorem, quū longis ſpatijs effertur, circunductam magis reddit orationem. Reſumptio etiam, ſiue quis eam in ſchematum numero ponat, ſiue methodum putet (nihil enim impedio) elegantiam nō paruam, & cla

Elegantia quibus comparetur.

Ordinatio.

Partitio.

Reſumptio

ritatem addit orationi. Ea eſt uerbi uel rei, ne eius obliuio propter orationis longitudinem auditorē capiat, breuis repetitio uerbi, ut pro. Pom. Quæ ciuitas ante unquam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur? nō Carthaginenſium, qui permultum claſſe, maritimisq; rebus ualuerunt, non Rhodiorū, quorū uſque ad noſtram memoriam diſciplina naualis remanſit, quæ ciuitas antea unquā tam tenuis? Rei, ut pro Archia. Si quid eſt in me ingenij iudices, quod ſentio quàm ſit exiguum, aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua non inficior me mediocriter eſſe uerſatum, aut ſi huius rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudio, ac diſciplina profecta, à qua ego nullū confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe, earum rerum omniū, uel in primis hic Aulus Licinius fructum à me repetere propè ſuo iure debet. Vt enim in ſuperiori, quæ ciuitas ante unquam, uerba claritatis gratia repetijt, ſic in hoc poſteriore omnia unà retulit, ut & clarior, & uehementior ſibi eſſet oratio. Non enim, omnium, temere poſuit. Nec enim ſuum eſt quicquam otioſum dicere, ſed multitudinem officiorū oſtendere uoluit, nec eorum omnium dixit, quoniam multo tenuius eſt, ſed hæc quidem grauitatis ſunt. Hic uero interpoſita non quidem multum ad rem pertinerēt, ſed ut oſtēderemus, quàm ſcite atque ſubtiliter cum ratione certa omnia oratori, uel quæ tenuiſſima uidentur, examinanda ſint. Verum reſumptio non claritatem ſolum, ſed uim etiam quādam addit orationi, eamq; tanto acriorem quāto breuior eſt, ad reduplicationis enim uim accedit.

Reduplicatio & reſūptio uerbi quid differant.

Nam hoc inter reduplicationem & reſumptionem uerbi intereſſe uolumus, quod hæc longior, illa breuior ſit, & hæc ut clareſcat, illa ut cogat oratio accipi ſoleat. Quare quæ prolixitate modica ſunt, utrunque mihi præſtare uidentur, ut pro Deiotaro. Per dextram illam te rogo, quā regi Deiotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti, iſtam inquam dextram, non tam in bellis & in prælijs, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. Ratiocinatio etiam ſiue quis ſchema, ſiue methodum eam magis putauerit, nam alij ſententia, Cicero uerbo eam exornare uult, quorū unum ad methodum, alterum ad ſchemata pertinere diximus. Hæc inquā ratiocinatio quid ſit, quàm apertam & claram diſtinctione orationem efficiat, quis dubitat? Eſt igitur ratiocinatio quum crebro à nobis ipſis petimus uniuſcuiuſq; propoſitionis rationem, ut pro Milone. Quibus de ſeruis rogas? de P. Cl. quis eos poſtulauit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. Quod ſi plurimū uehementiæ ineſt orationi & uelocitatis, nihil mirari debemus. Sæpe enim iam dictū eſt formas dicendi inter ſe, tanquā multi ad depingendam effigiem colores, ſic ad cōſtituendam

orationem, concurrere, & conſiderari quidem cuncta rationibus ſuis, genus autem ab efficacioribus nominari, quanquàm multa inueniri negandum non ſit, ita æquatis partibus ponderata, ut non magis huius q̃ illius generis eſſe uideantur. Quare ſi dictæ, exempli cauſa, ratiocinatio uelox, & uehemens cuiq̃ uidebitur, ut eſt, id non naturæ ſchematis, ſed breuitati membrorũ, & crebris interrogationibus attribuat. Membra, collocationes, clauſulas, & numeros, hæc omnia in elegantia non alia q̃ in puro ſermone eſſe putamus. Verum ut puritati circũductionem, quæ laudanda eſt, opponi dicebamus, ita elegantiæ, quoniam ut præceptis patuit, ordine maxime nititur, confuſionem contrariam dicimus, quæ ſemper fugienda eſt, niſi quum uehementer cõmotum animũ oſtendere uolumus. Ipſa enim natura in nobis ipſis docet, nõnullos eſſe impetus animi, qui eleganter loqui non ſinunt, quos quũ imitamur, confuſione opus eſt, ut Vergilius in ſecundo. Confuſio. Impetus animi.

Iuuenes fortiſsima fruſtra
Pectora, ſi uobis audentem extrema Cupido
Certa ſequi, quæ ſit rebus fortuna uidetis.
Exceſſere omnes adytis ariſq; relictis.
Dij quibus imperium hoc ſteterat, ſuccurritis urbi
Incenſæ, moriamur & in media arma ruamus.

In qua confuſione primum cauendum eſt, ne ita confundamus, ut nullo modo intelligamur, deinde, ne facile confuſio in ordinem redigi poſſit. Nam qui ita confundit, ut quomodo hoc faciat, ab auditoribus comprehendi poſsit, is non impetu animi, ſed impetus ſimulatione confundere uidebitur. Omnis igitur confuſio uel tranſgreſsionibus longis, quibus nihil elegantiæ ineſt, uel coniunctionibus è medio ſublatis, uel quoniam conſequentia ad modum orationis, aut non redduntur, aut non recte redduntur, uel omnibus his fieri ſolet, quorum duo Vergilius hic occupauit. Ac elegantiæ quidẽ confuſio oppoſita eſt, puro ſermoni circunductio, toti claritati obſcuritas, quam orator ſemper ut ſcopulũ uitabit, niſi quũ res cogat figuratæ aliquid dicere, quo de genere cauſarum in tertio diximus, aut quum ænigmatice quicquam ſignificare, uel ſolum tangere, non explicare opus ſit.

DE MAGNITVDINE.

SEd de prima dicendi forma ſatis dictum eſt. Neq; enim alijs quibuſdã modis, qui minime ad ea, quæ nos accepimus, aut excogitauimus reduci poßũt, clarã orationẽ confici arbitramur. Nunc quoniã nimia claritas humilem ac contemnendam reddit orationem, qua ratione ei pondus atq; magnitudinem adiungamus, aperiendum eſt. Nõ enim clara ſolum, ſed clara ſimul & grandi, pulchra, mobili, morata, uera, ac ut omnia uno concipiam uerbo, graui, ac, ut ita dicam, animata, ac uiua oratione ſuis orationibus Cicero nobis utendũ eſſe perſuadet, quamuis non parari oratione ubiq; omnibus, ſed maius minusq́; , ut rerũ natura

Grandis oratio quibus conſtet partibus.

efflagitat. Grandem orationem, quæ puri ſermonis conſuetudinem cõtritam excedit, ſex formulis contineri putamus, dignitate, aſperitate, acrimonia, illuſtri oratione ac ſplendida, uehementia, circũductione. Di

Dignitas σεμνότης.

gnitas eſt, quum de rebus magnis magna & ornata conſtructione habetur oratio. Eius ſententiæ ſunt primum, quæ de deo, ac diuinis rebus nõ fabuloſe, neque ut hominibus, ſed uere, & ut dijs quadam cum religione attribuuntur, has apud oratores & poëtas raro inuenies. Nã quæ ut hominibus dijs poëtæ accõmodant, ut amores, complexus, cõnubia, ea longe abſunt à dignitate. Fornicatiões uero ſtupra, & adulteria etiã dignitati oppoſita ſunt, de qbus in iucũditate diſſeretur. Dignitatis igitur has ſentẽtias rariter, ut diximus, in oratoribus & poëtis inuenies. Noſtrorũ uero, hoc eſt Chriſtianorũ libri referti ſunt, huiuſmodi tamen illud eſt apud Vergilium in ſexto. Principio cœlum, terras, campoſq́; liquentes, Lucentemq́; globum lunæ, titaniaq́; aſtra Spiritus intus alit, totamq́; infuſa per artus Mens agitat molẽ, & magno ſe corpore miſcet. Inde hominum pecudumq́; genus, uitæq́; uolantum. Et quæ marmoreo fert. Cuius ſimile Cicero pro Milone. Et eſt profecto illa uis, & in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quoddam, quod uigeat ac ſentiat, & non ineſt in hoc tanto naturæ tam præclaro motu, niſi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur, proinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus & dicimus, uidere, aut plane qualis aut ubi ſit, ſentire poſſumus. Ea uis eſt igitur, quæ ſemper incredibiles huius urbis felicitates atque opes attulit. De diuinis ergo in Catone maiore, Tuſculanis quæſtionibus, alijſq́; huiuſmodi illius uiri libellis multa diſſerũtur, ueluti ſunt, qui

bus

*bus immortalem animã in cœlis collocatam, æterna gloria frui, continẽ
tur, æternas pœnas apud inferos peccatoribus paratas. Has igitur quæ
in diuinis tractantur ſententias, quibus uel de ipſo deo, uel de religione,
ac pietate in eum, uel de ſanctorũ uirorũ futura gloria diſſerimus, digni
tatem in primis conficere arbitramur, deinde eas quæ de rerum natura
ſolent adhiberi, ut ſi quis plures ne ſint mundi quærat, quæ ſit ſolis ma=
gnitudo, qua ratione creſcat decreſcatq́; luna, quid tonitrua, quid fulmĩ
na faciat, quid uentos inducat, quid procellas, nimbos, tẽpeſtatesq́; infe=
rat, quorum omnium philoſophorũ libri pleniſsimi ſunt. Oratoris nihil
intereſt has rationes occupare, nimborũ tamen & fulminũ uim, impe=
tum, irruptionemq́; omnem cœli, oculis ſubijcere, oratorum eſt. Nam ſi
quis ad cõmeatus diem idcirco dicit non ueniſſe, quod nimbi & proccl=
læ, tempeſtas atque aquarũ uis eum intercluſiſſet, earum rerum omniũ
agmen, quale quantũq́; acciderit, curioſius atq́; ample explicabit, quod
ſententiarũ genus in hoc loco dignitatis collocamus. Tertio loco ea poni
mus, quibus uitam hominũ inſtituimus, bene uiuendi præcepta damus, à
uitijs depellimus, qualia omnia ſunt, quæ ad mores pertinent. Item ea,
quæ à ſcriptoribus exornationum ſententiæ appellantur, hæc ſententia
oratio eſt, qua ea continentur, quæ quum generaliter ita efferuntur, ut
ad omnes pertineant, aut quid ſit, aut quid fieri debeat, in uita oſten=
dunt. Quid ſit, ut pro L. Cornelio Balbo. Sed contentio tam diu ſapiens
eſt, quandiu aut proficit aliquid, & ſi non proficit, non obeſt ciuitati.
Item pro eodem. Eſt enim hæc ſeculi labes quædam, & macula uirtuti
inuidere, uelle ipſum florem dignitatis infringere. Quod fieri debeat, ut
pro M. Cælio. Detur aliquid ætati, ſit adoleſcentia liberior, non omnia
uoluptatibus denegentur, non ſemper ſuperet uera illa & directa ratio,
Vincat aliquando cupiditas, uoluptasq́; rationem, dummodo illa in hoc
genere præſcriptio, moderatioq́; teneatur. Pareat iuuẽtus pudicitiæ ſuæ
ne ſpoliet alienam, ne effundat patrimoniũ, ne fœnore trucidetur, ne cur
rat in alterius domum atq́; famam, ne obprobriũ caſtis, labem integris,
infamiã bonis inferat, neque interimat, ne interſit inſidijs, ſcelere careat.
Nam totus iſte locus ſumma cũ autoritate quid fieri debeat docet. Sen=
tentiarum aliæ ſunt ſimplices & abſq́; ratione, ut illa ſuperior, & hæc.
Nam qui in omni certamine opulentior eſt, etiam ſi accipit iniuriam, ta
men quia plus poteſt, facere uidetur. Nam hæc non eſt ſubiecta ratione,
ut imperiti dicerent, ſed tota ſimplex. Si rationẽ enim tollas, nec ſenten= Sententiæ
tia quidem erit, aut ſubiecta ratione, ut de reſponſis augurũ, parẽtibus, ſimplices.
& dijs immortalibus, & patriæ nos primũ natura conciliat. Eodẽ enim*

tempore & ſuſcipimur in lucem, & hoc cæleſti ſpiritu augemur, & certam in ſedem ciuitatis, ac libertatis aſcribimur. Aliæ duplices & ſine ratione, ut illa Terentiana. Obſequium amicos, ueritas odium parit. Et hæc pro P. Sexto. Neq; enim rerum gerendarum dignitate efferri homines ita conuenit, ut ocio non proſpiciant, neq; nullum amplexari ociũ, quod abhorreat à dignitate, uel ſubiectis rationibus, ut ad Herenniũ. Qui adoloſcentium peccatis putant ignoſci oportere fallu ntur, propterea quod ætas illa non eſt impedimento bonis ſtudijs. At hi ſapienter faciunt, qui adoleſcentes quàm maxime caſtigant, ut quibus uirtutibus omnem uitam tueri poſſint, eas in ætate maturiſſima uelint comparare. Sententiæ ab uniuerſis ad ſingula nonnunquàm trahunt, neq; tantum dignitatis amittunt, quantum acquirunt ſuauitatis, ut illud Ciceronis. Nihil habet Cæſar, nec fortuna tua maius quàm ut poſſis, nec tua natura melius quàm ut uelis conſeruare quàm plurimos. Huic modo & uis quædam ineſt, ſicut in his quæ ex contrarijs connectuntur, qualis Terẽtiana eſt, & illa Ciceronis. Parcat iuuentus pudicitiæ ſuæ, non ſpoliet alienam. Sententias has nec crebro, nec longiores in oratione collocabimus. Breuiores enim ac rariores magis interlucent, niſi & locus commorationem quandam petat, & qui dicit non paruæ autoritatis eſt, non enim omnia æqualiter omnibus præcipiuntur. Præterea ueræ ſint, & huiuſmodi ut auditor eis aſſentiat, rebus quoq; quibus de dicimus accommodatæ, qua ſola ex re & acrimonia ſibi non parum affertur, aut ſi nihil diceres homine ſeditioſo ciuitati pernicioſius. Quarto loco ea ponimus, quæ res geſtas & præclara facinora continent. Methodus dignitatis eſt abſq; dubitatione aliqua ſic aſſerere, aut negare, ut nihil ambigere uidearis. Nam qui dubitat etiam ſi ſententia dignitatis ſit, nõ id tamen, ſed moratam conficit orationem. Prioris exemplo hic locus ſit ex oratione pro. P. Sex. ſumptus. Nunquã officio coniunctior dolor unus eſſe poteſt, quàm hic meus ſuſceptus ex hominis de me optime meriti periculo. Poſterioris ex eadẽ. Siue illa ueſtis mutatio ad luctus ipſorum, ſiue ad deprecandum ualebat. In quibus quid methodus ualeat perſpici poteſt. Res enim huius & moratæ formæ commutata methodo immutatur. Allegorice etiam dicere res magnas dignitatis eſt, quod ferè omnes theologiæ principes non ſolum uere, ſed fictæ quoq; ac falſæ intellexerunt. Item per ſubiectionem, id eſt, Græce per emphaſim ſententias afferre huic formæ cõuenit, quod dignitatem auget non facit, cuius ſignum eſt, quod in aliena ſententia aliud quid faciat. Vt demiſſum lapſi per funem. Et pars ingentem formidine turpi Scandunt rurſus equũ. Item tua ſententia affirmare dignitatis eſt

Duplices ſententiæ.

Methodus dignitatis.

Per emphaſim.

*ut pro Plan. Nam qui pro repu. uitam dederunt, licet me deſipere dicatis, nunquàm me hercule mortem eos quàm immortalitatẽ aſſecutos putaui. Nam hoc quàm elatum ſit hoc methodo, quis nõ uiderit? quámuis interiectio illa licet me deſipere dicatis, tantum dignitatis detrahit quàm ex ueritate adijciat. Item rarius uti uerbis, ita ut pluribus membris unicum uerbum inſeruiat dignitati, attribuendum mihi uidetur, ut officiorum primo. Deſerunt enim uitæ ſocietatem, quia nihil conferunt in eā ſtudij, nihil facultatum, nihil operæ. Item in ſecundo in Catilinam. Res eos iampridem, fides nuper deficere cœpit? Hæc methodus etſi celeritatis plurimum habeat, tamen ab hac forma omnino aliena non eſt. Dignitatis dictio quàm ampliſſima eſſe debet, quod tum aurium acri iudicio conſequi poſſumus, ſi exercitati ſumus (nemo enim erit qui quantum latius atq; plenius, quanquàm ſonet, nõ uideat, quàm etſi eiuſdem ſignificationis pericula) tum ratione. Implet enim magis os ſpiritu & rotundā emittit uocem. Illæ igitur in dignitate nobis deligentur dictiones, quæ ſonantibus atq; robuſtioribus conſonantibus cõponuntur, quæ amplis uocalibus efferuntur, quales ſunt lõgæ ferè omnes, o & a maxime. Pleniſſimo enim ſpiritu & apertis labijs proferũtur. Quare omnes quæ in eas exeunt dictiones clauſulis à Cicerone, cui maxime curæ dignitas eſt, ſæpius obſeruãtur. O uero etiam in penultima magnũ quid pollicetur, unde ortus quàm ornatus ſonãtius eſt. I ſola etiam quũ producta ſit, exilis eſt. Demittit enim & deprimit uocẽ, unde & Cicero quũ huius generis clauſulã in nõnullis orationibus maxime ſequatur, huiuſmodi mẽbrorũ exitus conſilio uitat. Omnis enim quæ ultimã producit dictio, longe amplior eſt, etiã ſi quæ antecedunt in ea ſyllabæ cõtrahantur, quàm ſi cæteræ lõgæ breui ultimo ſpiritu proferatur. Præterea translationes frequẽtiores hic erunt. Dignitatẽ enim efficiunt, ſi propinquæ accõmodæ ſunt. Remotiores aſperitatẽ, ſi crebræ collocantur, ſi longius repetantur, tragicã dignitatem non oratoriã efficiunt. Nam inter alia dura atq; abrupta longe repetita translatio, tragœdiæ idonea eſt. Schemata ſunt omnia, quæ puri ſermonis, & præterea epicriſis, quam latine adiudicationem appellare poſſumus. Ea eſt, quum id quod dictum eſt, breui quadã ſubiectione aſſerimus, ut illa Guarini, & recte ſane, & adiudicatio quidẽ clara huiuſmodi eſt, quæ ab exordio ideo alieniſſima, quod circũductioni oppoſita eſt. Verũ quũ cõditioni aut dubitationi inſeritur, quis moratã potius orationẽ efficiat, tamẽ uis ſua etiã ſubapparet, ut Cicero pro M. Cælio. Etenim ſi diligẽter exiſtimare uere uolueritis, ſic cõſtituetis iudices, neq; diſſenſurũ quenq̃. &c. Iniectiones & cõuerſiones ſicuti claræ

Dignitatis dictio. *

O & a uocales amplæ

I literæ ſonus.

Adiudicatiõ ἐπίκρισις. *

orationi,ita dignitati oppoſitæ ſunt. Quare in huiuſmodi dignitatibus rarius collocandæ aut nunquàm ſunt,ſi quis hæc proſequi ita conſtituerit,ut maximam huius,paruam aliorum curam habeat. Membra quanto breuiora,tanto magis dignitatis propria ſunt, cuius rei ſi quis exemplum cupit,de officijs librum legat. Etenim in eo libro quum dignitatẽ maxime rerum natura expeteret, quũ cæteris, tum membris ſummis harum omnium magiſter Cicero eam conſequitur. Dignitatis collocatio ea ſit, ut non magnam curam habere uidearis, ne conſonantium concurſus uocaliumq; hiatus ſæpius fiant, deinde dactylica omnis cõpoſitio, & antipaſtica,& maxime ſpondaica,& epitritica dignitati dignam ſonoritatem afferre ſolent. Iambum etiam nonnunquàm adhibere non alienum eſt, à trocheo uero & ionico, & maxime anapeſto, tanquàm ab hoſte declinandum eſt. Nihil enim magis deponit dignitatem ac deprimit,quàm trochei & ionici crebra locatio. Clauſula ubiq; fermè eoſdẽ pedes & habebit & uitabit. Eſt autem epitritus præter tertium clauſulis cõuenientior. Pæone uero tertio,antipaſto ac ditrocheo,neſcio ſi quie quam amplius in clauſula inueniri poteſt. Verum quoniam nõnulli uix quod præcipitur credunt,niſi exemplis approbetur,& in cunctis generibus id facere,idcirco non inducam animum,quoniam uno in genere latius hanc rem tangere ſufficere putaui, hoc in loco potiſſimũ nonnullas Ciceronis cõgeramus clauſulas. Pro. M. ergo Marcello. Hodiernus dies attulit inquit, & totum inquàm & tuum, & ad comparationem noui cõtulit. Alibi nec exitum membrorum ſolum ſed initia etiam duobus uel tribus dactylis compoſita in carminibus numerum inuenies,ut in eodem loco. At uero hæc tua iuſtitia. & in officijs. Principio generi animantiũ. quod & in ſpondeo facit. Si patres inquit conſcripti pro ueſtris immortalibus in me. Quod quoniam exitum heroici uerſus habet, nemo non uiderit,quantũ orationem extollat, quod & T. Liuius imitatus eſt. Facturus ne ſim operæpreciũ. Quasobres uehementer ab his diſſentio,qui heroici uerſus exitum in ſoluta oratione uitandum arbitrantur. Nam quum grauis & ſuauis ſimul ſit,raro quidem, quoniam præmeditationis affert ſuſpicionem,collocandus,uitandus autem omnino cur ſit, nullam unquam rationem inuenient,præſertim quum Cicero pro Pom. his uerbis adhibeat. Ab ineunte ætate ſuſceptæ probibuerunt. Quod ſi quem pro, ante uocalẽ poſita perturbet,illa conſideret. Ad eas, inquit, gentes quibuſcum tum bellum gerebamus,& res, ſocius populi Ro. atq; amicus,& ueſtris ſocijs atq; amicis. Trocheus uero ut ſimplex ab hoc genere alienus,ita duplicatis clauſulis maxime idoneus. Fructũ ſum, inquit,

Dignitatis collocatio.

amplissimum conſecutus, & præſcriberetis, & eſſe arbitratur, & alibi retinendum in ciuitate. Cui ſi choriambus penthimemeris quaſi modo præcedat, grauius fit. ſi pæõ primus, & grauius ſimul & multo ſuauius. Cunctis, inquit, quũ gratias populo ageret ſuffragijs iudicauit, & eius orationis difficilius eſt exitum quàm principium inuenire. Verum in exitu hic pæon, ut iucundior, ita minus grauis. interclusum ante quàm iret in exilium. Ad ſocios, inquit, præſidium, & id extitit excidium, & nõ ueni ad ſupplicium. Secundus remiſſior multo quàm tertius, nam is ad epitriti grauitatem accedit, quartus ex clauſulis ita hinc abijciendus, ut epitritus. Tertius nunquàm adhibendus. Nam quàm demittat & deprimat orationem, immo uero exaſperet, quis non uiderit? Cn. Pom. diuino inquit conſilio, ac ſingulari uirtute depulſum eſt. Ionicus etiam à minore haud minime grauis eſſe uoluerunt. At ſenatum inquit, & alibi, nil facere potuerunt. Moloſſus etiam inutilis, ut de reſponſis augurum, diſcordiæq; placandæ. Epitrito autem & alibi ſæpe & ad ſenatum his uerbis utitur. Sæpenumero referrent, ſed quos ei commodum fuit compellauit, & ſæpe dixerunt. alibi in epiſtola ad Curionem. fideliſſimus atq; amãtiſſimus conſilijs paruiſſes. Neq; enim non inueniuntur Ciceronis epiſtolæ, quæ quoniam ita res poſtulabat, ſermonis genus non parũ excedunt. Sed de his hactenus, de quibus longius progreſſi ſumus, quoniam huius generis clauſulis, uel quæ ad hoc magis accedunt, crebrius Cicero uti uidetur, quanquàm & cæterorum ſemper loco utatur, & quod ſi quis uidere cupit, primo quod unicuiq; rei genus ille atribuat, deinde & clauſulas & compoſitionẽ generis eius examinet, neq; graueter qui ſe in dicẽdo exercet, hæc minuta inquirere. Nam niſi ab initio exercitationum noſtrarum, harum rerum copiam nobis parauerimus, neſcio quomodo ſuſtinẽdi oratores eſſe poterimus. Præterea ut turpe, idoneum orationi numerum non accõmodare, ita ridiculũ dixerim, tunc eum quærere quũ uincere opus ſit: Quare huic rei in ætate tenera inſudemus, ut poſtea nec petitus quidem, ſed ſponte ſua nobis affluat numerus Ad hæc illud acriter in dignitate perſpiciatur, ne numerus pendeat, ſed conſtans ac firmus ſit. Nam quum clauſula totum ferè numerum ad naturam ſui rapiat, ſiquidem hæret ac firma eſt, quam conſtantem & impendulam nominamus, firmum quoq; atq; abſolutum, quale dignitati cõuenire putamus, numerum conficit. Sin uero decliuis eſt & infirma, quam pendulam uocare libet, eam numero iucunditatem affert, quæ dignitatē de gradu ſuo facile deturbat. Impendula clauſula eſt, quæ quum ſententiam abſoluat, polyſyllabam dictionẽ etiam in longam exeuntem cõtinet, ex quo patet

Impendula clauſula.

Pendula.

epitritum quartũ in clauſulis fugiendũ, & amplas uocales finali ſyllabæ congruas. Pendula eſt quũ ècontrario, nec ſententia cõcluditur, & uerbum breue eſt. Ea uero membra, quæ ſententiam quidem abſoluunt, ſed breuiores habent exitus, quamuis quendam medium numerũ conficere uideantur, tamen quoniã clauſula maxime numeri ortus habetur, pendulæ clauſulæ adiudicamus. Verum, quoniã nonnullorũ pedum facta eſt mentio, ne cui pedum ignorantia impedimento ſit, de his mihi dicendum eſſe uideo, ſed breuiter. Nam ſi hoc nobis propoſitum eſſet, ut rationes quoq; diligenter explicaremus, quare hi quidẽ pedes in hoc genere, illi in alio adhibeantur, & hi hoc genus deprimant, utq; diſſoluant illi illud, latius nobis de pedibus diſſerendum eſſet. Fundamenta enim ſolutionum & rationes, quæ proportionibus muſicis nituntur, aperire neceſſe eſſet, quæ res non omnino ab hoc negotio abhorreret, niſi res ſolas exequi maluiſſemus. Quarũ notitia multos forſan ad inquirendas rationes impellet, quas & nos ipſi aliâs, ſi otium dabitur, diligentius rimabimur. Pedes omnes octo & uiginti ſunt, horũ omniũ quot, quæq; productæ, contractæq; ſyllabæ ſint, exponemus, quod ut breuius fiat, loco productæ ſyllabæ rectam lineam, loco breuis incuruam ponemus. Octo igitur & uiginti pedum, quatuor diſſyllabi ſunt, octo triſſyllabi, xvi. quadriſſyllabi. Nam qui pluribus ſyllabis pedes conſtare putat, is inutilem omnino rem atque ſuperuacaneam fingit.

Pirrhichius. ∪∪	*Pæon ſecundus.* ∪ – ∪∪
Iambus ∪ –	*Pæon tertius.* ∪∪ – ∪
Trocheus. – ∪	*Pæon quartus.* ∪∪∪ –
Spondeus. – –	*Ionicus à minore.* ∪∪ – –
Tribrachus. ∪∪∪	*Ionicus à maiore* – – ∪∪
Dactylus. – ∪∪	*Diambus.* ∪ – ∪ –
Anapeſtus. ∪∪ –	*Ditrocheus.* – ∪ – ∪
Amphibrachus. ∪ – ∪	*Antipaſtes.* ∪ – – ∪
Amphimacrus. – ∪ –	*Choriambus.* – ∪∪ –
Bacchius. ∪ – –	*Epitritus primus.* ∪ – – –
Palimbacchius. – – ∪	*Epitritus ſecundus.* – ∪ – –
Moloſſus qui & creticus. – – –	*Epitritus tertius.* – – ∪ –
Proceleumaticus. ∪∪∪∪	*Epitritus quartus.* – – – ∪
Pæon primus. – ∪∪∪	*Diſpondeus.* – – – –

Hi xxviij. pedes ſunt, neq; alij, qui ex his nõ componantur, inueniri poſſunt, ſed de pedibus hactenus. Nunc ad rem noſtram redeamus. Ac quoniam de dignitate dictũ eſt, de aſperitate dicamus, cui pulchritudo &

iucunda oratio ſimul cum acrimonia opponi uidetur. Aſperitas eſt ora- Aſperitas
tio, qua ſine correctione ſuperiores increpamus, uel orationis compoſi- τραχύτης.
tio increpationi huiuſmodi conſentanea. Eius ſententiæ ſunt omnes, qui Aſperitatis
bus uel genere, uel fortuna, uel uirtute, uel omnino aliqua exiſtimatione ſententiæ.
hominũ excellentes ab inferioribus increpantur, quas quidem ſine corre
ctione, quum & puram aſperitatem faciunt, difficile inuenies. Leniunt
enim ſemper & mitigant oratores correctione quadam, & quaſi licen-
tia ab ipſis auditoribus, aut apertius poſtulata, aut cautius capta. Id fit
quum ſtatim poſt aſperitatem aliquid huiuſmodi affertur. Hic ego ueſtrã
prudentiam requiro, priſcam cõſuetudinẽ expoſtulo, patrum ueſtrorũ
ueſtigia imitanda cẽſeo. Vel anteq̃ aſpere aliquid dicamus, dubitatione
utimur, neſcire nos quomodo rẽ accepturi ſint, ſed tamen amore ac emo
lumento eorũ ipſorũ cogi, ut aperte dicamus. Vnde patet licentiam cor-
rectioni ſubiectam eſſe, & aſperitatis ſententias præcedere nõ ſubſequi
poſſe. Sine correctione autem tũc cõmode adhiberi poteſt aſperitas, quũ
ita obiurgamus, ut ipſi ſe obiurgandos putant, cui rei maxime locus eſt,
quũ in incommodũ quoddam ceciderunt, aut quod noſtris conſilijs non
obtemperarunt, aut omnino culpa ſua, & ea non parua, qua euenit, ut Methodus
ipſi ſe dignos increpatione exiſtiment. Methodus aſperitatis eſt aperte aſperitatis.
ac clare abſq; his quæ leniunt & mitigant aſperas efferre ſententias. Nã
tanto ab aſperitate diſcedere neceſſe eſt, quanto leuius increpationem di-
xerimus, ut hoc eſt in Philippicis. Placet eodem tempore præmia conſti
tuere his, qui contra Antonium arma cœperunt, & legatos ad Antoniũ
mittere, ut iam pudendũ ſit honeſtiora eſſe legionum decreta quàm ſena
tus. Item legatos uero ad eum mittere, de quo grauiſſimum iudicium nu
dius tertius decimus feciſtis. Non iam leuitatis eſt, ſed ut quod ſentiã di-
cam, clementiæ. Neque enim lenit quod interiacet, ſed quũ ueritatis ſit,
maxime exaſperat. Dictio aſpera duriuſculéue trãſlata, quã uſus trãſ-
lationis cõmuniter patiatur, & quæ per ſeipſam aſpera eſt, uidelicet quæ
his literis compoſita eſt, ut prolatione auditũ feriat, ut diſcerpſiſſe, ex-
torſiſſe, expers, excors. Schemata aſpa ſunt, quæ imperãt, ut illud pro Schemata
Cælio. Detur aliquid ætati, ſit adoleſcentia liberior, non omnia uolupta aſperitatis.
tibus denegentur. Item quæ cum interrogatione arguunt, ut in quinto
Philip. An poteſt cognatio ulla proprior eſſe quàm patriæ? Membra Mẽbra in-
breuia & inciſiones, hoc eſt cõmata eſſe debent, quo enim breuiora, tan ciſionis.
to aſperiora ſunt. Collocatio & clauſula huiuſmodi debet eſſe, ut nullus Clauſula.
certus numerus conficiatur, quod erit, ſi non crebro eos pedes colloca-
mus, qui uerſum ſimul conficere poſſint, uerum eos qui unà poſiti, du-

ram magis quàm iocundam reddunt compoſitionem. Nam qui da=
ctylos anapeſtis, anapeſtos palimbacchijs, ſpondeum pirrhicbio, pro
celeumaticos diſpondeis coniungit, ac huiuſmodi compoſitione abun=
dat, is aſper erit. Præterea earundem uocalium & conſonantium con=
curſus, & omnino earũ literarũ coniunctio, quas una uoce efferre nõ fa=
cile queas, hoc eſt, quarũ cõpoſitio difficilem pronunciationẽ facit, aſpe=
ram reddit orationem, ut in Philippicis. Hoc qui non uidet excors, qui
quum uidet decernit impius, uerum ut hic literis exaſperauit (nam nu=
merus præter ſpondei cum iambo locationem dignitatis eſt) ita in Ver
rem ad exprimendam ſententiam, quũ poſt ſpondeum bacchiũ inferat
numero, durior eſt. Cuius, inquit, ego cauſa laboro. Et ubi populo gra=
tias agit, carendo magis intellexi quàm fruendo. Et pro Ligario. Non
tu eum patria priuare, qua caret, ſed uita uis. Epitritus etiã tertius tũc
adhibendus, quum aſperã rem, duram, indignã, difficilem exprimere uo
lumus, ut pro M. Inſidiatori uero & latroni quæ poteſt inferri indigna
Acrimonia *nex? Acrimonia eſt oratio, qua æquales uel inferiores aperte carpimus,*
σφοδρότης. *aut his rebus cõueniens oratio; cuius ſententiæ ſunt omnes, quibus aut*
quos diximus redarguuntur, reprehenduntur, increpantur, uel deniq;
uituperantur, aut hi quos ita excogitari auditoribus nõ ingratum eſt, ut
in Verrem tertio. Hæc eſt iſtius præclara tutela. En cui tuos liberos cõ
mittas? en memoria mortui ſodalis, en metus uiuorum, exiſtimationis,
quum tibi ſe tota Aſia ſpoliandam ac uexandam tradidiſſet, quũ tibi ex=
poſita eſſet, ad prædandum omnis Pamphylia, cõtentus his tam opimis
rebus eius non fuiſti. Manus à tutela, manus à populo, manus à ſodalis fi
lio abſtinere non potuiſti. Iam non te Siculi, nõ oratores, ut dictitas cir=
cũ ueniãt, non hi qui decretis, edictisq; tuis in te cõcitati infeſtiq; ſunt,
quid expectas, an dum ab inferis ille Malcolus exiſtat, atque abs te offi=
cia tutelæ, fidelitatis, familiaritatisq; efflagitet? ipſum putato adeſſe ho=
mo auariſſime & ſpurciſſime, redde bona ſodalis filio, ſiue quæ abſtuli=
ſti atque confeſſus es. Hæ igitur ſententiæ, ſi ſic aperte dicuntur, puram
acrimoniam faciunt, ſed leniuntur nonnunq̃, ut pro Cn. Planco. O uo=
cem durã atque indignã, tua probitate Laterenſis pater, ut in iudicio ca
pitis, pater ut in dimicatione fortunarũ, pater ut apud tales uiros obeſſe
filio debeat. Methodus ut in aſperitate clare atque aperte ſine his, quæ le
niunt omnia proferre, raro tamen non lenitã aſperitatem inuenies, acri
moniam ſæpius & iure. Nam quod licentius dicitur tam apertius, quàm
ſæpius adhiberi poteſt. Dictio acris, quæ & aſpera, & quæ durior q̃
aſpera eſt. Quare & fingere uerba hic pronominare licet, uel à uitijs ui
tupe=

Schemata acrimoniæ. Conuerſio.

ſuperãdo,uel à probitate deridẽdo,uel à fortuna,uel quouis pacto. Acrimoniæ ſchemata,cõuerſio,interrogatio,demonſtratio. Cõuerſio eſt quæ alicuius rei,aut hominis interpellatione dolorem uel indignationem conficit,ut pro Milone. Vos enim iam ego Albani,tumuli atq; luci. Et prima in Catilinam. O dij immortales ubinam gentiũ ſumus. Hæc non ſemper acris eſt,idq; mihi ſic hoc in loco dictum eſſe uelim,ut ubiq; intelligatur,quum ſchema aliquod generis alicuius eſſe dicitur, nõ ita dici ut id ſolum,ac ſemper conficiat,multa enim & multis conueniunt,quod accidit,uel quia multis modis ſchemata fieri ſolent,uel quia uaria uis eis ineſt. Verum multo acrior ea conuerſio eſt,quæ in aduerſarium uertitur, quam placet aduerſionem appellare,ut pro Plan. Audi atq; attende laterenſis. Interrogationem hic non dicimus, quæ ſpiritu quodam interrogantis profertur,quãuis & ipſa non longè ab acrimonia remota ſit, ſed ea quæ quum enumerata ſint,quæ obſunt cauſæ aduerſariorũ,id infert,quod à ſuperioribus improbatur.

Interrogatio.

Hæc in acrimonia aduerſioni cõiungi debet,ut in Verrem Cicero. Hæc tu omnium mortalium profligatißime ac perditißime,quum ſcires,quum audires quotidie, quum uideres,ſi ſine tuo maximo quæſtu fierent,cum tanto periculo tuo fieri paterere atque concederes? Huius aduerſariorum conuerſio tum etiã plurimum uehementiæ poßidet, quũ uel dilemmato , id eſt complexioni uel repetitioni continua interrogantis ſpiritu prolata coniungitur.

διλέμματορ.

Demõſtratio. Pet. 136. b.

Demonſtratio eſt quæ hominem uel rem quaſi præſentem oſtẽdit. Hæc eſt iſtius præclara tutela, en cui liberos tuos committas? quod acrius propter deriſionem uidetur. Neque enim abſq; acrimonia deriſio eſt. Huiuſmodi eſt illud pro Plan. Cõmuniter in omnes dictum, & in Laterenſem intellectum. Ergo hi ferendi ſunt,qui queruntur libertatem equitis Romani ſe ferre non poſſe. Sed iam de membris dicamus,non enim omnia dicere inſtituimus,uerum hæc ita aperire,ut facile omnes his habitis,ſi formarum eloquentiæ curã habebunt,cætera uidere poßint. Membra breuia hoc eſt cõmata,quæ etiam aſperitati conuenire dicebantur,acrimoniæ accõmodanda ſunt. Maxime autem membris hanc formã efficies,ſi ſingula uerba interuallis diſtingues,cæſa oratione,quod genus multi inter exornationes enumerant,& articulũ appellant,ut pro Plan. De eorũ deſiderio,luctu, querelis,quotidie aliquid tecum ſimul audiebam. Item pro Cor. Balbo. Talis in rempublicam noſtram labor, aßiduitas, dimicatio,uirtus digna ſummo Imperatore. Collocatio,clauſula, & numerus ſimiliter fieri hic debent atque in aſperitate dicebatur. Nunc quoniam orationi quæ uere grandis ſit,ſplendor quidã debetur,de illuſtri ora

Articulus.

tione dicamus. Cui quidem formæ illud dicẽdi genus opponitur, quod inciſum, dialecticũ, uelox, & uere forenſe appellari poteſt. Illuſtris oratio dicitur, quæ magna atq; clara compoſitione his rebus conuenit, quibus plurimum gloriamur. Sententias igitur ſplẽdidas & luculentas arbitramur, quibus qui dicit non parum gaudet, uel quoniam gloriæ ſibi ſunt, uel quoniam bene ſibi geſta ſunt quæ dicuntur, uel quoniã his rebus auditores exultant, ut pro P. Sylla. Ego conſul quum exercitus perditorum ciuium clandeſtino ſcelere conflatus crudeliſſimum, & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet, quũ ad occaſum interitumq́; reipu. Catilina in caſtris, in his autem templis atq; tectis Lentulus eſſet conſtitutus, meis conſilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinq; hominibus apprehenſis atq; confuſſis, incenſione urbem, interemptione ciues, uaſtitate Italiã, interitu Rempu. liberaui. Ego uitam omnium ciuium, ſtatum orbis terræ, urbem hanc deniq; ſedem omniũ noſtrũ, arcem, regnũ nationũ exterarum, lumen gentium, domicilium imperij, quinq; hominum dementiũ ac perditorum pœna redemi. Methodus eſt abſque aliqua dubitatione rem efferre, quod artificium antequam in ſuperiorem ſententiam incideret, Cicero his uerbis declararat. Maxima, inquit, uoce ut omnes audire poſſint dico, ſemperq́; dicam. Item ſi nulla interiectione ſententiæ incĩduntur. Item ſi aliena ab omni conuerſione oratio ſit. Diminuitur enim ut interiectione ita conuerſione orationis ſplendor, ut pro P. Sylla. O dij immortales, uobis enim tribuam quæ noſtra ſunt, nec enim poſſum tanto ingenio dare, ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas in illa turbulẽtiſſima tempeſtate reip. mea ſponte diſpenſauerim, uos profecto animum meum tum conſeruãdæ patriæ cupiditate incẽdiſtis, uos me ab omnibus exteris cogitationibus ad unam ſalutem reip. contuliſtis, uos deniq; in tantis tenebris & erroris & inſcitiæ clariſſimum lumẽ prætuliſtis menti meæ. Dictio ſplendidæ orationis eſt omnis, quæ dignitatem efficere poſſit. Schemata uero quæcunq; pulchra ſunt & ampla, ut ablationes, ſeparationes, & omnino quæcunq; per diſſolutionem inducuntur, ſi longis membris compoſita ſunt, ita ſplendidam orationem reddunt, ut etiam uigoris multum facile poſſideant. Nam oratio tunc uigere maxime dicitur, quum ſplendoris ſchemata & membra continent, ſed de uigore poſt. Splendidæ uero orationi rectitudo obliquationi commixta uehementer conuenit, ita ut à rectitudine eaq́; breui incipiamus, obliquationi cætera committamus. A puro enim ſermone qui rectitudine cõficitur eodem ſchemate prolata, ſplendida oratio in hoc maxime differt, quod

Illuſtris oratio λαμπρότης.

illa rectitudine membra perficit, hæc ſtatim obliquat, quod non accidit, quod ibi res nuda narratur, hic qualitas quoq; rei cũ amplificatione accipitur. Neq; eſt quicquã ex his rebus, quas ſplẽdoris eſſe diximus, quod hoc genus commode conficeret, niſi qualitas ſimul comprehenderetur. Membra quanto longiora, tanto ſplendidiora eſſe ſolent. Clauſulã eam accipiemus, quæ dignitati conuenire dicebatur. Collocatio ſimiliter quæ & dignitatis & trochaica. Nam trocheus ab orationis ſplendidæ collocatione alienius non eſt, dummodo clauſula dignitatis ſit. Ex his qualiſnã ſplendoris numerus attribui debeat, manifeſtum eſt. Vehemẽtia eſt acris uel aſpera oratio ſine ſplendore, huic ex parte ſententiarum & methodi quæ acrimoniæ uel aſperitati in cæteris ferè omnibus, quæ ſplẽdori oppoſita ſunt, huic inquam etiam opponũtur. Sententiæ igitur & methodus, uigoris & uehemẽtiæ ſunt omnes, quæ aut acres, aut aſperæ ſunt. Dictio earundem formarum & ſplendoris ſimul, ſchemata ſplendoris & acrimoniæ, cætera omnia ſplendoris ſunt. Quibus ex rebus conſtat, formam hanc ex acrimonia, uel ex aſperitate & ſplendore compoſitam eſſe. Nã ſi ſententijs aſperis, aut etiam ſchematis acrioribus membra & numerũ ſplendoris adijcias, hanc quam uehementiam, ac orationis uigorẽ appellamus, conficies, quã quidẽ hic quámuis ſimplices formas exequamur, ideo poſuimus, quoniam non eo pacto, quo cætera genera, quæ cõmixta ſunt, cõpoſita eſt. Cætera enim ut iam ſupradictũ eſt, ſæpe quũ cõcurrãt non tamẽ ita excedũt, naturã ſimpliciũ, ut aliud quid reddere uideãtur, ſed quod abũdat, id elucescit, & ſeipſum oſtentat, cæteriſq; ita facile dominantur, ut orationis genus ab eo nuncupetur. Hic modo recte maxima facta ſit, quámuis ſimplicium natura peritum non lateat, tamen illud quod compoſitione redditur, nec minus harum rerum expertus alicui ſimpliciũ attribuere auderet, & doctus ut ſimplicia ineſſe ſentit, ſic commixtione ipſorum aliam emerſiſſe formam, quæ & naturam eorum ſapiat, & nihil eorum ſic planè intelligat. Vnde fit quũ in cæteris ex ſimplicibus nominemus, huic diuerſum à cõponẽtibus nomẽ accõmodatũ ſit. Ad hæc uehemẽtia quaſi una ſimplexq; forma cæteris plerũq; cõmiſceri ſolet. Verũ ut quæ diximus pateant, liberaliter ex oratore exẽpla mutuemur, primo in Verrẽ. Putáſne te poſſe de maximis acerbiſſimiſq; rebus quũ cauſas ſociorũ fortunaſq; prouinciæ, ius populi & grauitatẽ iudicij, legũq; ſuſceperis, tot res, tã graues, tã uarias, uoce, memoria, cõſilio, ingenio ſuſtinere? Putáſne te poſſe quæ C. Verres in quæſtura, quæ in legatione, quæ in pratura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in achaia, Aſia, Pamphyliaq; peccauerit, ea quẽadmodũ locis temporibuſq; diuiſa ſint,

Vehemẽtia δεινή.

ſis criminibus, & oratione diſtinguere? Putas ne te poſſe id quod in eiuſmodi reo maxime neceſſarium eſt facere? ut quæ ille libidinoſe, quæ nefarie, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba uideantur eſſe, his qui audient, atq; illis uiſa ſunt, qui ſenſerunt. Nam hic omnis compoſitio illuſtris eſt, conuerſio acris, repetitioq; illuſtriſſima eſt, exornatio per longiora membra confecta illuſtrior facta eſt, cui ipſi ineſt acrimonia propter conuerſionis interrogationem, & quod mirum eſt perfectis membris, quæ totam ſententiam abſoluunt, inciſiones quaſdam, & eas per repetitiones & articulos inſeruit, quæ acrimoniæ ſunt. Senſus uero uniuerſus ſplendoris eſt. Valde enim his confidit orator. Quare & immoratus eſt, & productionem ſpiritus ter effecit, quæ res quũ pleniſſimam orationẽ reddit, tum auditores uehementer exuſcitare ſolet. Verum quoniam & productio ſpiritus à uehemẽtia aliena nõ eſt, maxime ſi acrimoniæ ſchematis ſit, de ea iam dicamus. Productio ſpiritus eſt membris & commatis ad habitum ſpiritus oratoris in moratione ſchematis compoſita cõprehenſio. Hæc quum omni orationis ſchemate fieri & poſſit & ſoleat, duobus ſolum modis explicatur. Aut enim unam eandemq; rem mẽbris & commatis expoliendo dicimus. aut diuerſæ res diuerſis membris & ſchematis efferuntur, aut utrunq;. Quare primo poſtremoq; modo expolitio ſemper inerit, quæ eſt quũ eandẽ rem ſæpe dicimus, & tamẽ aliud atq; aliud dicere uidemur. Prioris modi hoc ſit exẽplũ ex primo in Verrem ſumptum. Quod ſi hanc cauſam tam idoneam, tam illuſtrem, tam grauem non haberem ſi aut hoc à me Siculi nõ petiiſſent, aut mihi cum Siculis cauſæ tantæ neceſſitudinis non intercederent, & hoc, quod facio, reipu. cauſa facere profiterer, ut homo ſingulari cupiditate, audacia, ſcelere præditus, cuius furta atq; flagitia non in Sicilia ſolum, ſed in Achaia, Aſia, Cilicia, Pamphylia, Romæ, deniq; ante oculos omniũ maxima turpiſſimaq; noſſemus, me agente, in iudicium uocaretur. Quis tandem eſſet qui meum factum aut conſilium poſſet reprehendere? In quocunq; ergo ſchemate orationis ita immoraris, ut quum redditio longior ſit, tũ uel maxime commata, inciſionesq; quædam & longiora membra connectuntur, quoniam non conquieſcit ſpiritus, ſed multitudine rerum, & membrorum uarietate properare ad exitum uidetur. Productionem ſpiritus, quam Græce πνεῦμα dicimus, conficies. In qua prout res expoſtulat, cætera quoq; ſchemata, quæ illi quod producit ſubijciantur, aſſumere ſolet Cicero. Eſtq; fere hoc productionis propriũ, quippe quæ planè orationi ualde conueniat, ut in ſuperiore exemplo, quoniam & uehemẽtia & uelocitate opus erat, bis articulũ poſuit. In eo uero, ego conſul quũ

Productio ſpiritus duobus modis.

exercitus ſeptem commatis duas res expoliendo bis repetit, demū diſſoluto per inciſionem uſus, & illuſtrem non ſolum propter productionē, quæ non nihil ſplendoris ſemper habet, ſed tota compoſitione, & prolixitate primorum membrorum & pulcherrimam repetitione quieta, crebra, & uaria & demū uelocē breuitate, & diſſolutione mēbrorū reddidit. Illud uero nō prætermiſerim, animaduertiſſe nos Ciceronem ubiq; ferè in productionibus ſplendidis in ipſo ingreſſu ſchematis, uel membris acribus uti ſolere, quod ita factitatum ab eo putamus, ut cogi ſpiritus, & deferri oratio uideatur. Sed hæc ſufficiant. Non enim omnia complecti, ſed radices, quibus cuncta excogitari poſſint, tradere inſtituimus. Nunc ad reliqua tranſeamus. Quoniā de cæteris partibus, quas magnitudinem orationi conferre dicebamus, breuiter dictum eſt, nunc tempus eſſe uidetur, ut [illegible] rcūductione, quæ reliqua eſt, dilucide dicamus. Hæc enim unica ſola forma eſt, quæ orationem erigit, ac ſupinā, ideſt ut Græce dicam ὕπτιαν non patitur. Hac etiam omnes, qui oratoris nomine digni ſunt, plurimum utūtur, quod quare ita fiat, latius dicemus, ſi prius quid ſit, & quomodo fiat cognouerimus. Circunductio eſt orationis cōgeries, quæ multitudine rerum in longiorē compoſitionē protrahit. Hæc forma ut ſuperius dictum eſt, puro ſermoni oppoſita eſt. Sententiæ uero eius maxime ſunt, quæ de foris aliquid aſſumunt, ut genus ad ſpeciem, aut infinitum finito, ut pro Lucio Flacco. Quod ſi eſſet aliquando futurum, ut aliquis de Lucij pernicie cogitaret, nunquam tamen exiſtimaui iudices Decium Lælium optimi uiri filium, optima ipſum ſpe præditum ſummæ dignitatis, eam ſuſcepturum accuſationē, quæ ſceleratorum potius ciuium odio & furori, quàm ipſius uirtuti atq; inſtitutæ adoleſcentiæ conueniret. Infinitum igitur ad finitum aſſumere, ut hic in perſona ſit, circunductionis eſt, quod per omnes circunſtantias commodiſſime fit, ut pro eodem in tempore. Si unquā reſpu. conſilium, grauitatem, & prudentiam, ſapientiam, iudicium implorauit, hoc tēpore, hoc inquam tempore implorat. Aut communius quid & maius hoc eſt totū aſſumitur ad eam, quæ ſub eo continetur partem, cui modo etiam attribuendum, ſi dignius ad ea, quæ ſub eo ſunt, contraherentur, hoc pacto. Nulla dubitatio, etſi patriæ omnia debemus, nos quoq; ipſos ei debere, qui autē ſeipſum debet, eū ſua nō debere, nō uerſimile eſt. Deinde circūductionis eſt, nō nudā & ſimplicē rem ſicut in puro ſermone exponere, ſed cum his quæ eam conſequuntur. Conſequuntur autem rem geſtam, locus, tempus, cauſa, modus, perſona. Perſonam hi loci, quos demonſtratiuos appellamus, in quos hæc ipſa circūſtātia nobis in tertio diuiſa eſt,

Circunductio.

& ut uno uerbo id totum exprimam, ea qualitas, quæ unicuiq; circunſtantiæ appoſita eſt, conſequens atq; annexum hic appellamus, quã etiã qualitatem, ſi pleniorem orationem efficere uolumus, non nudam, ſed cũ amplificatione proferemus. Ad hæc ſi quis nõ ſolũ ea quæ facta, uel nõ facta ſunt dicit, ſed ſimul cum his oſtendat, quid conſecuturũ oportuit, uel non oportuit, quid conſecutũ ſit, uel utrunq;, ut pro L. Flacco. Etenim quibus autoribus & defenſoribus omnium, tum ſalus eſſet non ſolũ ciuium, uerum etiam gentium defenſa ac retenta, neminem unquã putaui per eos ipſos periculũ huius fortunis, atq; inſidias creaturum. In eodem. Quũ in maximis periculis huius urbis atq; imperij grauiſſimo atque acerbiſſimo reip. caſu ſocio ac adiutore cõſiliorum, periculorumq; meorũ L. Flacco cædem à uobis coniugibus liberis ueſtris, uaſtitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam. Sperabã iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurũ, quàm miſeriarum deprecatorem. Huic enim orationi nõ utrunq; ſolũ, quod nouiſſime diximus, ineſt, ſed perſona, res, loca, tẽpora inſerta, neq; tenuiter uidemus. Poſtremo ſi qđ aduerſatur, cui aduerſatur inhæret, ut p M. Et ſi uereor iudices, ne turpe ſit pro fortiſſimo uiro dicere incipientẽ timere, minimeq; deceat, quũ C. T. Annius ipſe magis de reip. ſalute, quàm de ſua perturbetur, me ad eius cauſam parem animi magnitudinem afferre nõ poſſe, tamen hæc noui iudicij noua forma terret oculos. Circunductionis methodus poſtpoſitio rerum, quæ fit, quũ ea, que natura rerum præcedunt, poſtea inferũtur, quæ rerum ordinem conſequi uidentur, prius occupãtur. Huius methodi eſt rationes propoſitiõibus anteponere, aut alio quodã modo partium argumentationis ordinem artificioſe conturbare. Item ea quæ fidẽ faciunt rebus confirmandis implicare. Mirũ enim in modum ei concreſcit oratio, qui quæ probant rebus exponendis inſerit. Dictionem circũductionis propriam eſſe non cenſeo. Nam quum eius uis tota in ſententijs, methodis, & ſchematis conſideretur, non magis hæc quàm illa dictio eam efficiet. Quare nullum inueniri uerbũ putamus, quod aut alienum, aut proprium circunductionis ſit. Quod quũ ita ſit, illa magis ſumemus, quæ eius formæ ſunt, quam cum circunductione promere uolumus. Schemata circunductionis eſſe putamus, quæcunq; huiuſmodi ſunt, ut non ſimplici quodam contextu orationis animũ auditoris quietũ reddant, ſed ſuſpendant, atque de uno aliud expectare cogant, cuiuſmodi ſunt enumeratio, ordinatio, electio, conſecutio, ſubcõtinuatio, redditio, partitio, conditio cũ partitione, ablatio inferens, copulatio dirimens, cõuolutio, iniectio. Enumeratio eſt oratio in qua, quæ breuiter explicatu-

Circunductionis methodus.

Circunductionis ſchemata.

ri ſumus, certo prius numero colligimus. Cicero in Philippicis. Duo mo do hæc opto, unum, ut moriens Populum Ro. liberum relinquam, alterum, ut ita unicuique eueniat, ut de re quiſque mercatur. Verum hæc elegantiæ magis eſt. Nam & ſi omnis enumeratio utrunque faciat, quod & animum auditoris dociliorem reddat, & rerum expectatione ſuſpendat, breuior tamen ad unum, longior ad alterũ genus. Propenſior eſt illa pro P. Q. circunductionis. Ego hæc duo quæro, primũ, qua ratione Meuius ſuſceptũ negotium non tranſegerit, hoc eſt cur bona, quæ ex edicto poßidebat, non uendiderit, deinde cur ex tot creditoribus alijs ad iſtam rationem nemo acceſſerit. Hæc cum ordinatione niſi redditio longius remoueatur, elegantiam faciunt, per inciſiones abſoluta tenue genus conficiunt, longiore ſi ſunt, etiam ſi reſumas circunducunt. Neque enim ut circunductionis uim auferat, ſed ne in obſcurũ circunductio decidat, quod ab omni oratione alienum eſſe debet, reſumptio inſeri ſolet, ſed ordinatione multo magis enumeratio circunducit. Nã hic ſimpliciter, dupliciter ibi circunducimus, quorum primum à ſententijs huius generis non abhorret. Electio eſt quũ & ſi alicuius gratia maxime quicquã faciendũ arbitramur, tamen & propter aliud ſuſcipiendum oſtendimus, ut pro L. Cor. Balbo. Atq; ego ſic ſtatuo iudices in hac cauſa atque exercitatione dicendi à me locũ pietatis potius quàm defenſionis, querelam potius quàm eloquentiam, doloris potius quàm ingenij partes eſſe ſuſceptas. Conſecutionem eſſe dicimus, quũ ab eo incipit oratio caſu, qui ad uerbum non redditur, hoc pacto. Iudicijs corruptis nihil amplius relinquitur in repub. iudices, quod iniquitatis conſilia cõprimere poßit. Subcontinuationem appellamus, quum particula quadã orationis præpoſita longior uerborum ſeries contexitur. Redditionem nominamus, quum oratio his dictionibus circunducitur, quarum una ad alteram refertur, ut tantum, quantum, adeo ut is qui. Partitio ſi breuior uelocitatis eſt, longior circunducit, & ſi duplicatur decoram quoque facit orationem, plenam etiam, quum uel ſibi ipſi, uel alijs inſeritur, uel conſequitur. Verum, quoniam plenæ orationis mentionem fecimus, de ea paulo latius diſſeramus. Plena oratio eſt, quum circunductio in oratione multiplicatur, hoc fit, quum ſchemata, quæ circunductionem faciunt, aut per inſertionem, aut per ſubſecutionem ſibi ipſis, uel alijs aut immiſcentur, aut coniunguntur. Nam huiuſmodi ſchematum multiplicatio adeo plenam, & quodammodo fœcundam facit orationem, ut oratio circunductione circunducta eſſe uideatur. Qua in re non parum curare debet orator, ne quid perturbate, ne quid obſcure dicat. Mi

Enumeratio.

Ordinatio.

Electio.

Conſecutio

Subcõtinuatio.

Redditio.

Partitio.

Plena oratio μεςότης

bi quidem haud paruam orationis copiam is adeptus uidetur, qui quum uelit (uolet autem quum res poſtulat) ita plena oratione utatur, ut dilucide ſimul ac clare omnia diſſerat. Subcontinuationi partitio in hoc exemplo inſeritur. Cicero pro Cluentio. Sed quū conſidero, quomodo mihi in utraq; re ſit elaborandum, altera pars eſt ea, quæ propria eſt iudicij noſtri, ut ultimæ ueneficij quæſtionis, quæ mihi breuis & nō magnæ in dicendo contentionis fore uidetur, altera autem quæ procul à iudicijs remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe cōcitatis accōmodatior eſt, quàm trāquillis moderatisq; iudicijs. Perſpicio quātū in agēdo hæc oratio etiā inſertione redditionis in utroq; partitiōis membro plenior uidetur. Nā & ſi redditio huiuſmodi propter breuitatē non circunducit, tamen alijs inſerta, quoniam ea longiora reddit, plenam facit orationē. Quare breuiora ſchemata, quæ ſola non circunducerentur, idcirco inſeri putandū eſt, ut ea quibus inſeruntur circunducant, quod in ſuperiore exēplo perſpicere licet. Redditio ſubcontinuationi pro A. Cecinna. Si quantum in agro locisq; deſertis audacia poteſt, tantum in foro atque in iudicijs impudentia ualeret, non minus in cauſa cederet Aulus Ce. Sexti ob. impudentiā, quantum in ui facienda ceßit audaciæ. Rationes quoq; ſi inſeruntur, plenam faciunt orationem, minus ſi ſubſequūtur, ut pro eodē. Qua in re ſi mihi eſſet unius A. Ce. cauſa agenda, profiterer, ſatis idoneū eſſe me defenſorem, propterea quod fidē meam diligentiamq; præſtarē, quæ quum ſint in autore, cauſæ nihil eſt, in re præſertim aperta ac ſimplici, quod excedens ingenium requiratur, ſed quum de eo iure mihi dicendū ſit, quod pertineat ad omnes, quod conſtitutum ſit à maioribus, conſeruatum uſq; ad hoc tempus, quo ſublato non ſolum pars aliqua iuris diminuta, ſed etiam uis ea, quæ maxime iuri eſt aduerſaria, iudicio confirmata eſſe uideatur. Video ſummi ingenij cauſam eſſe, non uti demōſtraretur, quod ante oculos eſt, ſed ne ſi quis uobis error in tanta re ſit ſubiectus, omnes me potius arbitrarentur cauſæ, quàm uos religioni ueſtræ defuiſſe. Huiuſmodi orationi neſcio, ſi quid plenius inueniri poßit.

Tria amplitudini accō moda.

Inſerens ἐπεμβαλών.

Tria enim hæc maxime amplitudini aptißima ſunt, Ablatio inferēs, dirimēs copulatio, & oppoſita oratio, quæ ſi non oppoſitū ad quod fugit, inferre uidetur, ſolam oppoſitionis compoſitionem, non uim poßidet. Nam quum in omnibus his diuerſi uideantur ſenſus ad unam orationem concurrere, ac in utroq; multa inſeri ac ſubſequi poßint, fugere neminē poteſt, quàm in amplum creſcat oratio, præſertim quum redditionem, & quidem cum immoratione, dirimentemq; copulationem inſeri, inferentem ablationem ſubſequi in exemplo ſuperiore perſpiciat. Quod ſi quis

hæc

hæc ipſa inter ſe, alijsq́; compluribus iungere uoluerit, is ſi obſcuritatem & ſatietatem euitare potuerit, grauiſſimũ dicẽdi genus & hiſtoriæ maxime idoneum ſolus inueniet. Verum omnia oſtendere, ſeipſis & alijs inſeri uel ſubiungi, quũ longum, tum non neceſſarium uidetur. Nam ſiquis circunductionem, ac ſchemata eius cognoſcit, tam ſimplicem, quàm in ſe ipſam inuolutam comprehendet, neq; labor erit exempla uniuſcuiuſq; modi reperire. Nam quum nulla ſit forma, qua magis oratores abundẽt, ſi ubiuis Ciceronem legeris, circunductionis & ſimplicis & plenæ ſuccurrent exempla, cuius rei orationẽ breuiter reddamus. Nihil unquàm oratoris magis propriũ inueniri poterit, quod ad elocutionẽ pertineat, quàm magna & ornata uti r atione, quæ res facit ut ea dicendi forma utatur, quæ & ampliſſimam orationem reddat, & omnibus rebus facile cõueniat. At cætera dicendi genera, quæ grandẽ orationẽ efficiunt, quibuſdã ſibi ſubiectis rebus attribui docuimus. Circunductio ſola tã diuinis, q̃ humanis, ita ſi in minores inueheris, quemadmodũ ſi maiores exagites, tam ſi de te, quàm ſi de alijs loquaris, & ut cũcta paucis complectamur, quibuſcunq; rebus, perſonis, locis, cauſis, non minus accõmodari poteſt, quàm ſingulæ formarum ſuis ſententijs. Quare fit ut quum grandem orationem ubiq; ferè conſequi uelit orator, cæteris raro. Rarius enim id accidit, quod anguſtis includitur finibus ſæpius circunductione, quæ late pateat, orationẽ augeat. Præterea cæteris grandiloqui modis una ſemper orationi redditur amplitudo. Hac ſola uel ad aſtra, ſi ita uelis, plenitudine tibi concreſcit oratio. Neq; enim ſolum aliæ huic inſertæ mirum in modum exaugent. Nam hoc quidem omnibus uſu cõtingere ſolet, ſed ipſa etiam ita ſibi ipſi cõuoluitur, ut quum nõ minus commode cæteris, quàm ſibiipſi coniungatur, ſingularem, ac penè diuinam orationem efficiat. Quod ſi non extollere, ſed mediocriter eleuare uelis orationem, aut ſi tantum, ne ſupina ſit efficere coneris, multo facilius hac quàm cæteris id acquires. Quare quum cæteræ non ita late pateant, ut iſta latiſſime, & illis quidem plerunq;, hac autem ubiq;, niſi quum puro ſermone opus eſt, fermè utendum eſt. Nam & ad infinitum extenuatur contractione, & nihil adeo magnum eſt, quod amplitudine non exuperet. Nullus penè orationis locus aut breuiſſimus hoc uario uehemẽter, & latiſſimo dicẽdi genere omnino priuatus apud bonos quidẽ oratores inuenitur, nec iniuria, quũ pro amplitudine ſua rebus quibuſcunq; ſubiectis facile accõmodetur. Sed unde egreſſi ſumus, regrediamur. Ablatio inferens eſt oratio, qua quũ unũ tollitur, aliud infertur, & nõ circũductionẽ ſolũ, ſed multo magis pulchritudinẽ facit, uerũ illud cõplicatione orationis, hoc duplici

Dirimēs copulatio. *repetitione fieri putamus.* Cicero in Catilinam. Non eſt iſta mea Quirites, ſed temporū. *Dirimens copulatio eſt, quum duobus quibuſdā propoſitis, quorum alterum altero magis uideatur, non hoc ſolum, ſed illud quoque magis conſequi oſtendimus, ut* Cicero ea in oratione, qua pop. Ro. de reditu ſuo gratias agit. Nō ſolū, inquit, mihi calamitatem detraxeritis, ſed etiā dignitatē auxiſſe uideamini.

Cōuolutio. *Cōuolutio eſt oratio ita uerbis compoſita, ut tota in ſe contineri uideatur, neque eius pars aliqua cōprehendi poßit, niſi totam abſolueris, hæc & rotundam & pulchram facit orationem. Circunducit uero quatenus omnia inter ſe membra adeo complicantur, ut nullū ſine alijs intelligi poßit, & in unius membri corpus conuenire uideantur.* Cicero in epiſtola ad Curionem. Te rogo, ut memineris quantæcunq; tibi acceßiones fient, & fortunæ, & dignitatis, eas te non potuiſſe conſequi, niſi meis puer olim fidelißimus atque amantißimus conſilijs paruiſſes. Item ſi hoc ſtatueris, quarum laudum gloriā adamaris, quibus artibus hæ laudes comparantur, in his eſſe elaborandum.

Iniectio. *Iniectio eſt quum orationis contextus alterius orationis interpoſitione inciditur. Hæc quanto breuior, tanto uelocior eſt, quanto longior, tanto circunductior, quamuis neutro utrobiq; careat, niſi quū in duritiem propter prolixitatem cadit, ut in* P. Clodium. O Quinte Catulle (patrem ne apellem, an filium? Recentior enim memoria eſt, & cūm rebus meis geſtis coniunctior) tantum ne feſellit, quū mihi ſumma & quotidie maiora præmia in rep. fore putabas. Item quid ſi quis ſimilis iſtius, (neque enim iam deerint, qui imitari uelint aliquem mei dißimilem) cui reſp. non tantum debeat per uim afflixerit. *Nunc ſi de cōtinuatione dixero, quæ ſola ex cōprehenſione reliqua ſunt, ad ſequētes formas tranſeam. Neque enim omnia inquirimus, ſed multa, quū rei naturam intelligi poſſe his quæ dicta ſunt putauerimus, ſponte prætermittimus.*

Cōtinuatio *Continuatio eſt orationis membrorum innexione abſq; ui aliqua longior cōpoſitio, ut pro* Milone. Etſi uereor iudices, ne turpe ſit pro fortißimo uiro dicere incipientem timere, minimeq; deceat, quum M. T. A. ipſe magis de reip. ſalute, quàm de ſua conturbetur, me ad eius cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe, tamen hæc noui iudicij noua forma terret oculos, qui quocunq; inciderint ueterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem iudiciorum minime uident. *Hæc ergo quatuor, circuitus, ambitus, productio ſpiritus, continuatio in comprehenſione conueniunt, & à circunductione aliena non ſunt. Verum circuitus ui quadam tam rem quàm membra colligit, rotundeq; explicat. Neque quatuor membrorum numerum, quæ inter ſe referantur excedere poteſt.*

Diſſoluitur enim orationis uis exaggeratione membrorũ, neque breuiter ſe expedire poteſt, quod circuitus propriũ eſt. Reliqua tria tam ipſorum membrorum confuſione, ordine, ac longitudine, quàm totius compoſitionis prolixitate in immenſum creſcere poſſunt, ſed ambitus magis & uerba & ſenſum colligit, fitq́; nonnunq̃, ut ita inter ſe inuicem alijs alia membra redãdtur, ut ſola multitudine ac inæqualitate membrorũ à ui circuitus decidet, in quo non ſolum penè paria eſſe membra debent, ſed nec nimis longa, ſi quis uelit ui rotunde ac proprie circuitum componere. Continuatio ſenſum quidem cõtinet, ſed nulla compoſitionis ui. Quare & in membris licentior eſt, quæ res me facit, ut ambitum inter circuitum & continuationem ponere non dubitem. Productio nobilem membrorũ uarietatem deſiderat, & immorationem in ſchemate. Quas ob res quũ omnis comprehenſio continuationem habeat, quæ aut in rebus, aut in membris, aut in utriſq́;, aut in cõmoratione ſchematis conſideretur, primum circuitum, alterum continuationem, tertium ambitũ, quartum productionem ſpiritus nuncupamus, neque hæc ad unguem re digimus Nam & rerum relatio uerba quoque coniungit, & uerborum connexio ſenſum colligit. Verum id perſpiciendum putamus, quod alterum inducat. Connexione igitur quadam, & immoratione in rebus, uel in membris differunt, præterea multitudine uel paucitate, prolixitate, uel contractione, uarietate atque relatione. Quare fit, ut quum omnia ſemper circunducant, productio uehementiæ maxime accommodata ſit. Continuatio circunductioni, ambitus & circuitus ſplendori, quæ tamen mutari mutatione ſchematum conſueuerunt. Nam ſiue modos quoſdam, ſiue figuras & ſchemata hæc dicere oporteat, tamen quum ſchemata & membra, eorumq́; conſequentia ſuſcipiãt, diuerſitatem eorum in diuerſa genera tranſire neceſſe eſt. Sed de circunductione nunc ſatis. Nam membra quæq́; membris coniuncta ſunt, propria ei non inuenies. Neque enim hic magis quàm ille numerus, aut collocatio, aut clauſula, aut membra circunductioni congruunt. Itaque non ut cæteræ formæ certum aliquid in his amplectitur, ſed ſuum eſt æque cuncta poſſe ſuſcipere.

DE PVLCHRITVDINE.

Pulchritudo, τὸ κάλλος.

ORationi claræ & grandi pulchritudinem quandam ineſſe neceſſe eſt, ſine qua magnitudo nobis & exãguis & arida prorumpet, hæc & in unaquaq; forma & in compoſitione omniũ conſiderari poteſt. Nam quum ſit omnis rei pulchritudo conuenientia decens omnium membrorum inter ſe, hoc tam in ſingulis formis inter ſententiarum, uerborum, ſchematum, numerorum, cæterorumq́; huius comparationem inuenitur, quàm in compoſitis, quibus boni autores utuntur. Etenim qui claram, magnificam, uelocemq; ſimul orationem ſibi optant fieri, hæc ſibi ipſis ita cõgruant neceſſe eſt, ut cõpoſitione ipſorum, quaſi corpus unum, & quidem pulchrũ, nõ ſiccum, ſed ſanguinis plenum, coloreq́; perfuſum conſtituatur. Quare ſicut & ſi clara, uel magna, uel uelox dicatur oratio, tamen quum & aliarum tantum contineat, quantum oportet, & ut oportet, harum compoſitione decenti, pulchra etiam & uenuſta ſit, qualitatemq́; quandam compoſitionis transfundat, quã pulchritudinem, & χρῶμα quidam λόγου, hoc eſt colorem orationis uocarunt, quam quidem pulchritudinem & ad grauitatem pertinere, & præceptis contineri nõ arbitramur. Alia eſt pulchritudo, quæ uerbis & bis quæ ad uerba conſequuntur conſtat, ea eſt orationis ornatus atq; uenuſtas, à magnitudine minime aliena, cuius ſentẽtiæ atque methodus nulla eſt. Dictio omnis quæ puritati conuenit, & translata, non aſpera neque dura, ſed ſuauis & iucunda, & paucis ſyllabis conſtat. Nam polyſyllabæ dictiones, ſi frequenter conſtipantur, pulchritudinem orationis pondere ſuffocant. Schemata pulchra ſunt, repetitiones, conuerſiones, reuerſiones, gradationes, traductiones, mẽbra, diſiũctiones, transgreſſiones, circuitiones, coniugatæ partitiones, innouationes, per negotionem affirmatio, conuolutio.

Pulchritudinis ſchemata.

Repetitio παρίσωσις ἐπαναφορά.

Repetitio eſt quum continenter ab uno eodemq; uerbo plurium membrorum principia ſumuntur, ut pro Pompeio præficiendo. Non auaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam deuocauit, non libido ad uoluptatem, non amœnitas ad delectationẽ, nõ nobilitas urbis ad cognitionem, non deniq; labor ipſe ad quietem. Repetitione neſcio ſi quid pulchrius unquam ac ornatius poſſit inueniri (ſchemata poterit) quippe quæ ita pulchra eſt, ut & roboris plurimum habeat. Quare nullam orationis exornationem inuenies, qua crebrius liceat uti, aut quæ tam uarijs dicendi generibus congruat. Nam ſi uno

uerbo demum concluditur, uelocitatem facit, ut ſi dicas. Non ad prædã *aliquam auaritia, non ad uoluptatem libido, nõ ad delectationem amœnitas, non deniq; urbis nobilitas ad cognitionem deuocauit*. Huic ſi in*terrogationem addideris, & acer eris, ut pro* M. Marcello. *Quis enim eſt illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocẽtia, aut ullo laudis genere præſtãtior?* Si *& conuerſionẽ, acrior.* Si *multa inter ſe confundas, & pleniſsima & pulcherrima erit oratio, ita fit, ut quũ per ſe pulchra ſit, ad eorũ etiam ſchematum uim accedat, quibus cõiungitur, quod & alijs uſu euenire ſcio, ſed neque tam multis, neque his tam cõmode inſeri ſolent.* Venuſtas *uero ſua tum maxime apparet, quum membris uenuſtis, atque abſolutis effertur, quod fit, ſi aut antecedit, aut in ſingulis uerbum eſt, ut pro* Pom. Teſtis *eſt* Italia, *quam ille ipſe uictor* L. Sylla *huius uirtute, atque ſubſidio confeſſus eſt liberatam.* Teſtis *eſt Sicilia, quam multis undiq; cinctam periculis non terrore belli, ſed celeritate cõſilij explicauit.* Teſtis *eſt Africa, quæ magnis obſeſſa hoſtium copijs, eorum ipſorum ſanguine redũdauit.* Hac *nihil pulchrius, aut maiore dignitate plenius, ſi dupliciter effertur, ut illud* Ciceronis. Maiores *noſtri ſæpius mercatoribus atq; nauiculatoribus iniurioſius tractatis bella geſſerunt.* Vos *ciuiũ* Romanorũ *tot millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſet debetis?* Legati *erant, quod appellati ſuperbius, Corinthum patres noſtri totius* Græciæ *lumen extinctum eſſe uoluerunt.* Vos *eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi* Ro. *conſularem uirum uinculis, ac uerberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuiũ* Rom. *imminutam non tulerunt, uos uitam ereptam negligitis? ius legationis uerbo uiolatum illi perſecuti ſunt, uos legatum omni ſupplicio interfectum relinquetis?* Nam *& ſi aliquantulũ cælauerit, tamen duplicis repetitionis uis ineſt, & nimia ſuauitas, quæ grauitatẽ opprimeret, & præmeditationẽ oſtenderet, ſublata eſt.* Ad *hæc pulchritudo eius ſeruatur & uehementia ſecundi membri uerbo ubiq; ſeruato, non parua ex collatione conficitur.*

Conuerſio ἀντιστροφή.

Conuerſio eſt quum cõtinenter ad unum atque idem uerbum plura membra exeunt. Hæc *ſi in longius efferatur, iucũda potius eſt, ut pro* M. Marcello. De *uobis, quos in repub. ſaluos eſſe uoluſti, quoties cogitabis, toties de tuis maximis beneficijs, toties de incredibili liberalitate, toties de ſingulari ſapientia cogitabis.* Nam *hic quàm puerili quadam feſtiuitate iucunda eſſet oratio, ſi omnibus membris uerbum redderetur, neminem latere arbitror.*

Reuerſio, ἐπαναστροφή.

Reuerſio eſt quum antecedentis membri exitum conſequentis initium facimus, ut illud iudicio

confirmatũ eſſe uideatur. Video ſummi ingenij.hoc & in uno membro
fit,ut toties de incredibili liberalitate cogitabis. & pro Pom. Non *mea*
me uoluntas, & P.*Clodij impudicam impudicitiam,uerum hoc ui rerũ*
etiam uehementer amplum eſt. Quare minime negauerim omnium quæ
in elocutione dicuntur,duplicem eſſe uim, unam quam natura ſui poſſi-
Gradatio, κλιμακωσ- *dent,alteram quam alia alijs imponunt.Gradatio eſt,quum conſequen-*
τόμ. *tia membra ab eiſdem uerbis caſu mutatis oriuntur, quibus anteceden-*
tia clauduntur,hoc pacto.Africano uirtus gloriã, gloria æmulos,æmu-
li mortem præparauerunt.Et pro Archia.Sic eius aduentus celebratur,
ut famam ingenij expectatio hominis,expectationem ipſius aduentus ad
Traductio. *miratio quoq; ſuperarat.Traductio eſt quum idem uerbum ſæpius po-*
ſitum,non modo non oſtendit animum, ſed concinniorẽ orationem red-
dit,hoc modo.Eum tu hominem appellas,qui ſi fuiſſet homo,non tam ini
Membra *que humanitatis ſtudioſos perſequeretur? Membrum eſt ſchema,quum*
ἰσοκωλία. *duo uel plura mẽbra inter ſe copulata proferuntur,ſic. Scipionis uirtus*
& reipu.profuit,& hoſtibus terrori fuit,& ſibi æternum cognomen pe
perit.Hoc ſi longius eſt,circunducit magis, ſi in uno membro per adiun
ctionem fit,neq; gratia caret, & ampliorem reddit orationem, ut illud
in oratione de prouincijs decernendis. Quum me & ueſtra dignitas,&
Diſiunctio *frequentia equitum romanorum. Diſiunctio eſt quũ eorum quæ dicun-*
nes. *tur unum,unumquodq; certo concluditur uerbo,ut pro Archia.Erat tẽ-*
poribus illis iucũdus Metello illi Numidico,& eius pio filio.Audiebatur
à M. Aemilio, uiuebat cum Q. Catulo & patre & filio,à L. Craſſo
Tranſgreſ- *colebatur.Tranſgreſſio eſt quæ uerborum perturbat ordinem peruer-*
ſio ὑπερβα *ſione, aut traiectione, uerum peruerſio non huius, ſed fucatæ magis at*
τόμ. *q; ſimulatæ pulchritudinis eſt.Feſtiuitatem enim ac iucunditatem orati-*
Traiectio. *onis concitat non minimam,quare rarius adhibenda. Traiectio eſt quæ*
ut uerba in numerum extruat, ea ita diſiungit, ut obſcuritatem fugiat,
pulchritudinem oratio cõſequatur,ut in P.Clodium.Id ſperaſti rempu-
blicam non diutius quàm quoad mecum ſimul expulſa careret his mœ-
nibus eſſe laturam. Hæc ut ſi commoda eſt in numerum perpolitiſſime
Circuitio. *uerba ſtruere uidetur,ſic quũ ſit incommoda duriorẽ orationẽ. Circui-*
tio eſt quũ ſimplicem rem, etſi unico uerbo poteſt dici, multis tamẽ uer
Partitio cõ *bis circunſcribimus,ut Scipionis prouidentia,Aeneæ pietas, pro Scipio*
iugata, ἡ *ne & Aenea. Partitio coniugata eſt, quum in unoquoq; uel ſaltem in*
κατὰ συζυ *altero partitionis membro integra adhibetur partitio,feſtiuior illa ſupe-*
γίαν με- *rior,hæc poſterior non iniucunda,ut pro Archia. Nactus eſt primũ cõ*
ρισμοί. *ſules eos quorum alter res ad ſcribendũ maximas,alter quũ res geſtas,*

tum etiam ſtudium atq; aures adhibere poſſet. Innouatio eſt ut non communis & celebrata ita decora, & figurata cōſtructio uerborū, ut Pars calidos latices, & ahena undantia flammis Expediunt, diuellimur inde Iphitus & Pelias mecum. Horum apud poëtas licentior uſus, apud quos nonnulla etiam ita frequentata ſunt, ut noue dici nō uideantur. Illud pulcherrimum innouationis genus, in quo diuerſa ſermonis forma cōiungitur, ut Vergilius in tertio. Socijs tunc arma capeſſant Edico, & dira bellum cū gente gerendum. Innouatione niſi rarius utaris, nec innouatio ſchema, nec tu in dicendo pulcher magis quàm faſtidioſus uideberis. Ex negationibus affirmatio, ut nōnulli hominū, ne parum multas pecunias conſequantur, uirtutem negligūt. Verū de ſchematis ſatis. Omnia enim rimari & dicere non magis laborioſum nobis quàm legentibus faſtidioſum putamus, præſertim quū ex his quæ dicta ſunt, hæc forma nobis perpolita reddatur, deinceps de cæteris agendum. Membra pulchra ſunt quæcunq; longiora ſunt, breuiora uero ab hoc genere aliena ducimus, niſi ſic ſe habeant, ut unum ab altero dependeat. Hoc enim modo, ſi multis & breuioribus membris continetur oratio, haud pulchra eſſe non poteſt. Collocatio concurſionem uocaliū abhorret, ſtipari undiq; conſonantibus deſyderat, neq; crebro in eadem oratione una eademq; conſonans adhibenda eſt. Nam ut ſatietate nihil faſtidioſius aurium ſenſui, maxime qui delicatiſſimus eſt, ſic uarietate nihil iucundius. Quare qui ita dixit. O Tite tute tibi tanta tyranne tuliſti, non ſquallidam ſolum, uerum etiam obſcuram orationem reddit. Eiuſdem etiam uerbi in eadem oratione crebra iteratio, niſi res poſtulat, euitanda eſt. Ad hæc animaduertendum, ne de uerbo ad uerbum durus & aſper ſit tranſitus, quod ratione potius literarum, quàm aurium iudicio in initio exercitationis cōſequi debemus. Nam omnino auribus confidere niſi te recte exercueris, ſtultum eſſe illi oſtendunt, qui quum in dicendo ætatem conſumpſerint ſuam, nihil tamen dicunt, quod pulchre locatum ſit, quamuis in ea re plurimum elaborent. Ad ſummum in pulchritudine, ſi cui ea res maxime curæ eſt, uarietas ſumma habeatur, quam etſi in numero, clauſula, & methodo conſequi licet, membris tamen ac ſchematis maxime uarius eſſe poteris, in rebus etiam ſumma erit uarietas. Non enim diuerſa ſolū ex tam infinita uerborum copia licet accipere, ſed eadem quoq; immutare. Variam ergo reddūt orationū uerba, ſi uarijs caſibus, generibus, ſpecie, figura, tempore, coniugationibus, modis, perſonis, numeris, Item numero ſyllabarum, productione, exitu, aſpiratione, accentu, & quæ huiuſmodi ſunt, proferuntur, ut ſi polyſyllabæ dictiones eas, quæ paucio

Innouatio κοινοπρεπής.

Ex negationibus affirmatio.

Pulchritudinis membra.

Varia oratio.

ribus ſyllabis conſtant, excipiant, etſi quæ breuiores ſunt, uel tempore, uel ſyllabarum numero longioribus interponantur, ſimiliter ſi ab hoc caſu ad illum, ab illo uerborum modo ad alium tranſuolet oratio, neq; modos ſolum & tempora, ſed coniugationes ſimul in diuerſis, quàm uarie fieri poteſt, commutet, clauſula pendula fit. Ea enim pulchritudini conuenit, quamuis & impendula uarietatis ratione nonnunquàm adhiberi poſſit. Numerus his pedibus cõſtare debet, qui dignitati cõueniunt, quos quidem ita cõfluere atq; abundare in pulchritudine debere arbitramur, ut aduerſus numerum oratio rapi uideatur, non tamen uerſum effici uolumus. Nam hoc uitio datum eſt, ſed magis ad uerſum accedat compoſitio, quàm ſi in alijs dicẽdi generibus, præterquàm in iucũdo uerſaretur. Quare licebit ſi natura rerum patitur, ea enim ſemper præponenda, uarie ad numerum eorum uerſuum compoſitionem trahere, qui à pedibus dignitatis nomen accipiunt. Verum de pulchritudine ſatis, nunc ad celeritatem tranſeamus. Nam oratio grandis, pulchra & clara, niſi ſic moueatur, ut ſe expediat, tarda quædã quod immobilis uidebitur, quare de celeritate dicendum, cui ſupinum genus quod fugiendum eſt, opponi putamus.

DE VELOCITATE

Velocitas σφοδρότης.

VElocitas eſt dicendi uis, quæ mobilem orationem reddit, ea cæteris omnibus, ſententia ſolum excepta, confici poteſt, niſi quis acutas ſententias, de quibus poſt dicetur, huius eſſe generis dicat. Artificium totum ferè inciſione compoſitionis cõſtat. Inciſio in ſchematis ac mẽbris maxime, præterea in locatione & numero conſideratur, ſed de inciſione paulopoſt. Nunc ea de artificio dicamus, quod etſi ab inciſione non abſit, non tamẽ quia orationem cædit, ideo celeritatis propriũ, ſed quia celeritatis eſt, ideo cædit. Id eſt quum breui obiectioni breuiter reſpondetur, quod maxime naturam huius generis aperit, quum continenter occupatur ut Cicero de prouin. Conſularibus, An redditus in patriam habet aliquam offenſionem, utrum apud populũ, à quo miſſus eſt, an apud Senatum, à quo ornatus, an dies auget eius deſiderium, an magis obliuionem, ac laurea illa magnis periculis parta amittit longo interuallo uiriditatẽ? Huius methodi eſt interrogantis ſpiritu plura breuiter efferre membra, quibus ſiue diuerſa, ſiue eadem amplificando cõtineantur, una

ſolntio

*ſolutio adduci poteſt, quæ etſi quoniã res clara eſſet prætermitteretur,
celeritati tamen impedimento non eſt. Cicero pro Clu. Num igitur hoc
tempore cauſa mutata eſt, num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natu=
ra illius negocij nunc eſt ac tum fuit? Schematum quæ in hoc genere ac
cipiuntur, alia ſponte ſua uelocia ſunt, alia huiuſmodi ſunt, ut per ſe qui
dem uelocia non ſint, ſed quum tarditatem illam ignauam orationis per
ſuſcitationem, ac ſubcontinuationem tollant, uelocia dicũtur. Hæc ſunt
aduerſio, breuis iniectio, ſubcõtinuatio, quæ celeritati ſic neceſſaria ſunt
ſicut puritati elegantia. Nam ibi obſcuritas elegantia, hic ſupinatio his
ſchematis expellitur. Nunc de inciſione, quæ celeritati propria eſt, breui
ter dicatur. Inciſio eſt oratio crebris interuallis crebraq; reſpiratione* Inciſio.
*prolata. Inciſio quæ ſchemate fit uel pro multitudine rerum diuidit ora=
tionem, uel quum unum dicit, plura dicere uidetur. Prioris generis ſunt
partitio breuis, redditio breuis. Nam hæc ut cætera ferè omnia circun=
ductionis ſchemata commatis ædita, uelocitatem magis quàm circundu=
ctionem efficiunt. Etenim ea eſt membrorum natura ut diuerſa eiſdem
ſchematis accõmodata trahant potius ſchemata, quàm trahantur. quod
non ideo accidere rati ſumus, quod maiorẽ uim membra in dicendo ha=
beant, quàmuis in celeritate plurimum omnium poſſint, uerum quoniã
hæc ſtabiliora atq; duriora, quæ facile naturam ſuam relinquere nõ poſ
ſunt. Schemata quum ſint teneriora, quaſi cera huc atq; illuc flectũtur.* Schemata.
*At hæc quidem & incidunt & uidentur, incidunt uero quamuis non ui
deantur obliquatio & conuolutio. Velox genus uidetur, & nõ eſt, quũ
ita unũ dicitur, ut aliud atq; aliud inciſione orationis dici uideatur. Hoc
genere in augenda re commode utimur. Immoratio enim fit, quæ ad effe* Immoratio
*rendam rem ſemper neceſſaria eſt, & re quidem circunducti, ſpecie autẽ
ueloces uidemur, neq; uerebor circunductioni uelocitatem in hoc oppo=
ni aſſerere, quod breui complecti plura, huius, in eodem immorari, illius
proprium ſit. Interpretatio etiã ſchema huius eſt, quæ fit quum uerba* Interpreta
dicta commatis commutamus alijs uerbis, quæ idem ualeant, ut illud. tio.
Rempu. radicitus euertiſti, ciuitatẽ funditus deieciſti. Diſſolutio uero co= Diſſolutio.
*mica, & repetitio & articulus, quamuis ſemper incidere uideatur, ta
men hoc ſemper non faciunt, ut illud in Catilinam. Abijt, exceſſit, eua=
ſit, erupit. Interrogatio quoq; & exuſcitatio uelocitatẽ faciunt, & ma
xime ſi coniunguntur, ut in P. Clo. Tantũ ne fefellit, quum mihi ſumma
& maiora præmia in repu. fore putabas. Eſt autem exuſcitatio quum &* Cxuſcitatio
*nos commoti dicere uidemur, & auditoris animum uehementer commo
uemus. Membra quãto breuiora, tanto ueloiciora ſunt. Locatio concũr* Membra.

ſum uitet, aſper enim & tardus hiatus eſt, eas etiam conſonantes nõ coniungat, quæ aſperum de uerbo ad uerbum tranſitum faciũt. Pronunciationis enim difficultas tarditatis ſpeciem afferre ſolet.

Clauſula. Numerus.

Clauſula quum pendula ſit in trochæum exeat. Numerus trochaico uerſu accedat, quod Tragici maxime oſtendunt, qui quum nuncium aſſerunt celerem, trocheis abundant.

DE MORATA ORATIONE.

Quoniam de celeri oratione breuiter dictum eſt, ſequi nunc uidetur, ut de morata dicamus. Non enim minus cæteris, ne magis dicam, oratori utilis eſt, quippe quæ maxime faciat, ut non præmeditatione, ſed ex tempore omnia nobis adhiberi uideantur. Nã quod ita dicitur, ut eius ipſius qui dicit, aut illius, de quo dicit, mores ipſo dicẽdi genere, atque affectionem animi denudet, ſimul neq; excogitatum uidetur, & auditoris animũ illabitur.

Morata duplex, ἦθος.

Moratã igitur orationem duplicem eſſe arbitramur, una eſt, quæ ſubiectis perſonis idoneam dicendi formam accõmodat, ut tyranno crudeli oſtentatori, pecuniarũ auaro, & alijs quorũ animi affectionem dicendo exprimendam putamus, qua ex re orationẽ moratã ſiue affectam appellamus, quod genus multi ſermocinationem, notationem, conformationemq;, quas ſententiarũ exornationes eſſe uolunt, appellare ſolent. Quæ ita differre inter ſe arbitrantur, ut in notatione alicuius natura certis ſignis, quaſi notis quibuſdam deſcribatur, in ſermocinatione ac conformatione oratio ad dignitatem accõmodata, eloquenti uel mutæ rei attribuatur.

Cõformatiõ

Nos totum hoc genus cõformationem appellamus, & grauitati attribuimus. Neque enim uno atq; ſimplici genere conſtat, neq; eiſdem ſemper conficitur, ſed pro natura rerum alijs atque alijs componi ſolet. Altera eſt, qua & ſi eius qui dicit, qualis nam animus ſit, ferè perſpicitur, ſimplicioribus tamẽ cõſtat formis, quas quatuor eſſe putamus, Tenuitatem, iucunditatem, acutatem, & modeſtum ſermonem.

Formæ moratæ orationis.

Nam iracundæ orationis, ſuperbæ, timidæ, ac huiuſmodi compoſitionem conſiderare, quum multis id conficiatur formis ad grauitatem, ut diximus, pertinet.

Tenuitas.

Tenuitas eſt infimus quidam, ac ita minutus ſermo, ut puerorũ potius quàm uirorum eſſe uideatur, eius ſententiæ ſunt puris cõmuniores, & inferiores, & ipſe puræ, non tamen omnes, ſed humiliores. Nam tenues omnes puras dicere poſſumus, nõ econtra. Exceditur enim à puritate tenuitas, quare tenues ſententias eſſe pla.

tet,quæ quum ualde puræ ſint,puerorũ eſſe uidentur & mulierũ, item agricolarum,paſtorum, & omnino indoctorum & ruſticorum hominum, quales ſunt omnes ferè, quas in Bucolicis Vergilius *occupat, his probi oratores raro, poëtæ nonnunquam,& maxime comici utuntur.*Nam *quum puellis,adoleſcẽtibus,alijsq; huiuſmodi, qui procul ab omni malicia ſemoti ſunt,ſermonem attribuunt, has effugere,ſi bene dicere uolunt,ſententias nequaq̃ poſſunt; orator autem uitabit,niſi ei perſonæ orationem attribuat,cui tenuitas cõueniret. Sunt etiam ſententiæ, quibus tenuis res huiuſmodi continetur,& in priuatis præſertim cauſis adhiberi poſſunt.* Quare *& ſi rarius quàm cæteræ,tamen adhibendæ nonnunq̃.Item quæ quaſi ad conformationem ex arboribus uel brutis accipiuntur.Item ſi quis non oratione,ſed iureiurando quicq̃ confirmet,maxime ſi in enumeratione deorum occupatus eſt, uel parua de re iuſiurandum affert. Similiter ſi auditores per deos quippiam ſuſcipere, aut abijcere hortatur.*Neminem *autem hanc ſententiam de nobis habere uolumus,ut nos putet omnem ſententiam,qua iuſiurandum comprehendatur,tenuem arbitrari,ſed eam quæ quum nihil aliud niſi iuſiurandum contineat,ſimplicitatem quandam dicentis oſtendit, quod huic rei potius quàm rationi confidit.* Quare *huiuſmodi ſententiæ cõmiſerationibus accõmodari poſſunt,neque enim aptius ad cõmiſerationem ſimplicitate facile inuenies.Id iuſiurandũ,quo non iuramus ſolum,ſed probamus,contentioni etiam conuenit,ut illud* Demoſthenicum,*Non per eos maiores,qui in* Marathonijs *campis pro tota Græcia periculum ſubierunt.*Nam *quum exemplo confirmare uellet,quod non ignauia confici* Athenienſium *ciuitas,ſed libertatem totius Græciæ tutari ſolita eſſet exemplo,iuramenti quoq; uim methodo addidit,quare non tenuis, ſed ſublimis ac ſplendida ſibi oratio effecta eſt. Sed de ſententijs ſatis. Nam ex his ſi quæ aliæ ſunt,facile intelliguntur.*Methodus *eadem quæ puri ſermonis.Item ſi nemine cogente,neque interrogante,quum opus eſſe non uideatur,aliquid dicimus.Item ſi quis ad minutiora deſcẽdat,atq; in his ipſis magis cõmoretur q̃ res deſiderat.* Nã *qui hoc genus eligit, ei non tantũ ſufficit, quantũ ad rem perſpiciendã uſus eſt,ſed orationem deprimere quibuſcunq; modis poteſt,neceſſe eſt. Facit aũt hoc maxime eorũ expoſitio,quæ minutiſsima in re ſunt.* Item *ſubita rerũ explicatio, uel quaſi ex improuiſo ad quicq̃ reſpondere,quod* Comici *factitant.* Quum *ſimplicitatẽ diſsimulet,tenuis methodi eſt. quibus rebus efficitur,ut grauiores etiã ſentẽtiæ,quũ nõ apparato ſermone, ſed demiſſo ualde ac ſimplici exprimũtur,ad tenuitatẽ tranſire uideantur uerba pura & acuta,*

de quibus paulo poſt dicetur. Schemata & membra puri ſermonis, ſimiliter collocationes quarũ magis tenues, quæ magis diſſolutæ ſunt. Clauſulam tenuem impedulam dicimus. Nam & ſi grandis eſt, tamẽ huic generi multo accõmodatior eſt quàm pendula. Nam quum pendula ornatior præparati ſermonis, quæ procul à tenuitate abeſt, propria eſt. Nũc quoniam iucunda oratio, leposq; dicẽdi nihil aliud eſt, niſi tenuitatis intenſio atque incrementum, primo de ipſa, deinde de acri & acuto genere dicendum. Iucundæ ſentẽtiæ ſunt fabuloſæ omnes, deinde hiſtoriæ omnes, quæ fabulis coniunctiores ſunt, ut de bello Troiano. Tertio quæ & ſi non fabuloſæ uideantur, tamen non planè quis fidem eis attribuerit, ut multæ Herodoti. Ad hæc quæcũq; ſenſui ſunt iucunda, utputa uiſui, odoratui, guſtui, tactui, ſi minutim oratione explicantur, ſuauitate etiã fabulas excedunt. Verũ, quoniam eorũ quæ ſenſu percipiuntur nonnulla honeſta, multa turpia ſunt, turpia, ſi aperte dicantur offendunt magis, niſi quis apud ſcuriles homines, quibus eiuſmodi res non modo dicere aperte, ſed facere pudori non eſt, ſermonem haberet. Quare quæcũq; turpia ſunt, ſi turpitudinem tegunt, nõ modo nõ amittunt iucunditatẽ, dum facile intelligantur, ſed aliquid etiam inſuper deliciarũ, quoniã honeſtius dicuntur, ſibi addicitur. Res autem turpis quatuor modis maxime honeſtius efferri poteſt, aut permutatione, quæ oratio aliud uerbis, aliud ſententia demonſtrans. Vt Vergilius.

Turpia q= bus modis boneſte proferantur.

Et ſummo ulularunt uertice nymphæ.

Et in Georgicis.

Hoc faciunt nimio ne luxu obtuſior uſus,
Sit genitali auro & ſulcos oblimet inertes,
Sed rapiat ſitiens Venerem interiusq; recondat.

Aut ſi pro nomine proprio eius rei, quã exponere uolumus, aliud qđ uel ſimilitudine, uel cognatione aliqua clare trãsferri poſſit, accipimus, quod genus, ut iam uulgo dicitur, coire, coitio & coitus. Nam & ſi huiuſmodi uerba longa iam conſuetudine ab honeſtate prope recedere uideantur, non afferunt tamẽ aliquam huiuſmodi turpitudinem, qualem uerbum illud pro quo ponuntur. Huic modo motus omnes, quibus quaſi de propinquo uerba trahuntur, cõueniunt. Nam & Liberi patris plenum, & res Venereas dicimus, & Venerẽ ipſam pro re Venerea ponimus, quæ intellectionis ſunt, quod & translationibus, abuſionibusq; fieri poſſe, nemo dubitat. Aut ambiguo, ut Cicero de reſponſis auruſpicum. Quis minus unquam peperit hoſtiũ caſtris, quàm ille omnibus ſuis corporis partibus? quis unquã nepos tam libere eſt cum ſcortis, quàm hic

cum ſororibus uolutatus? quæ nauis in publico flumine tã uulgata omnibus, quàm iſtius ætas fuit? Quartus modus eſt, quum neque allegoriæ, neque tranſlatione uerbi, nec ambiguo res exprimitur, ſed aut ab antecedentibus, aut à conſequentibus, aut ab utriſq;, aut à re, quæ agere aut pati natura ſoleat, uel quæ pacto aliquo ad geſtionem negotij pertineat, colligitur. Qualia ſunt dare operã liberis, celebrare nuptias. Speluncam Dido & dux Troianus eandem Deueniunt. Et Cicero Clodiũ mulierem ſæpius inter uiros fuiſſe dicit, & an ex ſuorũ cubiculo egreſſus pudorem, pudicitiamq; defendat. Sed de his ſatis. Non enim ad propoſitum noſtrum omnino nunc pertinet honeſti ſermonis methodũ proſequi, ſed iucundi ſententias aperire, quem, quoniam ab honeſtate non ſeparamus, hæc interponere non alienum fuit. Quæ ergo ſenſibus iucunda ſunt, ea relatu quoque ſuauia, ſed rerum turpitudo ubiq; oratione tegenda, ita ut res intelligatur, obſcœnitas uerborũ uitetur, apertiſſimis etiam & quàm proprijs uerbis ille explicẽtur, quæ obſcœnitate carẽt, ut ferè omnes ſunt, quæ uiſu, auditu, odoratuq; percipiuntur, ut ſi quis roſarij pulchritudinem, ortorum complantationẽ, ſonorum harmoniam deſcribat. His omnibus illas adijcimus, quibus amores continentur, quas ſi ut poëtæ faciunt clare confingimus, iucunditas duplex acquiretur. Item eas quas & tenues uehementer putamus, quæ aut quum ad homines pertineant, ad expertia rationis animalia, uel inanimas res traducuntur, aut quum brutorũ ſint inſenſatis attribuuntur. Vt & pontẽ indignatus Araxes. Et in Georgicis.

Ipſa ſuas mirãtur Gargara meſſes. Et in Aeneide. Quæſtuq; cruentus, Atque implorantis ſimilis, tectũ omne repleuit. Poſtremo omnes quibus unuſquiſq; afficitur, ut turpiſſimæ lenonibus, quibus luxurioſi offenduntur, temperatis & aliæ alijs iucundæ ſunt. Quo in genere in maiores quoque noſtros laudes ponimus, quas & in ciuili oratione ſæpius adhibemus. In nos quoque ipſos niſi adulatoria oratio uideatur, iucũda eſt, quo ex genere illud mihi iucundius uideri ſolet, quod teneræ ætatis honeſtam habet cõmemorationem. Ne præclariſſimarũ quidem & ſecundarũ rerum expoſitio non magis delectat, quàm aduerſariarũ, præſertim ſi magno animo pertulimus, recordatio. Quod poëta his uerbis oſtẽdit. Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit. Quæ omnia nõ ſua ſponte, ſed affectione quadã hominũ iucunda putamus. Methodus pura & tenuis, uerba ſimiliter puri ſermonis & tenuis. Maxime autem ſi quæ poëtis conueniunt magis, niſi pondus aſſerant, & comica, cedo, dic, ſodes, iubet, iucundus, & quæ huiuſmodi ſunt. Qua ratione non ab re ſia-

Iucunditas.

cere mihi uidentur, quum iucunde dicere uelint, uerſus nonnunquàm ex aliquo poëta ſumptos interponunt, quàmuis liceat etiam compoſitionis noſtræ uerſum inijcere, hoc tamen & raro faciendum cenſeo, & quum ſit ita locandum, ut in unam compoſitionem orationis ſimul cum ſoluta accipiantur. Nam quæ ſeorſum & quaſi per ſe dicuntur, non iucunditatem hanc, ſed aliud quoddam genus efficiunt, propter quod aſciſcuntur. Item epitheta plurima, & benè accommodata, ut in rebus magnis grauitatem, ita in iucunditatis ſententijs haud paruas dicendi ueneres accumulant. Huius ſignum, quod poëtæ, qui delectare maxime cupiunt illis abundant. Nam aliud genus uerborum nō facile inueniri contenderim, quod grauitate ſimul & ſuauitate iucundius epithetis ſit, & quum neutra re careat, uarietate rerū ſit, ut alteram magis efficiat. Schemata pu=
Schemata pulchritudinis. *ra, tenuia & pulchra omnia ſi tenuiore compoſitione ſunt. Ad hæc comparia, ſimiliter cadentia, ſimiliter deſinentia, agnominationes, circuli, diſiunctiones, uarietas caſuum, peruerſio.*
Compar. *Compar eſt quæ habet in ſe mēbra orationis, quæ conſtant ex pari ferè numero ſyllabarum, ut de prouincijs conſularibus decernendis. A ſententia dicenda amouebo, ad ulciſcendi tempora reſeruabo. Similiter cadens dicitur quū in eadem conſtru=*
Similiter cadens. *ctione uerborum duo aut plura ſunt uerba, quæ ſimiliter iiſdem caſibus efferuntur, ut in eodem. Amœnitas eum credo locorum, urbiū pulchritudo, hominū nationúmque illarum humanitas & lepos, uictoriæ cupiditas, finiū imperij noſtri propagatio retinet. Similiter cadens ſi in exitu primo, deinde in initio cōtinenter ſit, orationem nimia iucūditate demittit. Quare Cicero hoc quoq; ut cætera uel grauioribus immiſcet, uel aliquantulum perturbat. Quæ res facit ut quum occultius exornationes auditoris animum illabantur, & gratiam & uim ſuā retineant, & nullo artificio dici uideantur. Hic uero præter perturbationem, idem ſibiipſi implicitū miram attulit pulchritudinem. Similiter deſinens dicitur, quū*
Similiter deſinens. *tametſi caſus non inſunt, uerbis tamē exitus ſimiles ſunt, ut in ſecundo in Catilinam, ſed quamuis multos fuiſſe putatis, qui quæ ego defenderem, non crederent, quàm multos etiam, qui defenderent, quàm multos & q*
Peruerſio. *propter improbitatem fauerent. Peruerſio eſt quæ feſtiuitatis gratia uerborum ordinem perturbat, ut hac in re, qua de dicitur.*
Agnominatio. *Agnominatio eſt quum duo uel plura uerba eadem uel ſimillima uoce, diſſimillima poteſtate in eadē oratione proferuntur. Amari iucundum eſt ſi curetur ne quid inſit amari. Veniam ad uos, ſi mihi ſenatus det ueniam. Quæ delicatiora*
Circulus. *ideo ſunt, quoniam circuli etiam ſpeciem præ ſe ferunt. Idem fit quum agnominatio ſimiliter cadentis, aut diſinentis, aut conuerſionis faciem*

oſtentat, hoc modo. Cur eam rem tam ſtudioſe curas, quæ tibi multas dabit curas? Simile autem ſonant uerba, quum uel mutatio uel additio, aut detractio, aut ſyllabæ, aut literæ, uel literarum inuenitur, hoc modo. Lenones ſicut leones uitandi ſunt. Nauo non uano credendum eſt. Si uincias quod uincis, iniquus es. & in Philippicis. En cur magiſter eius ex aratore orator factus eſt. In eiſdem niſi uictorem uictorũ neminem. Hæc quatuor commiſcentur nõnunquàm, maiorem orationi leporem afferunt, ut pro Clu. Non enim noſtri ingenij, ueſtri auxilij eſt iudices, huius innocentiæ, ſic in hac calamitoſa fama, quaſi in aliqua pernicioſa flamma, in communi incẽdio ſubuenire. Circulus eſt quum idem ipſum uerbum, à quo incepimus, in exitu collocamus, hoc ſchema & unũ & multa membra complecti poterit. Differt à circulari agnominatione eadem poteſtate & uoce. Circuli hoc ſit exemplum. Tibi pater fur eſſet, ſi eſſet ſimilis tibi. Caſuum uarietas eſt quum idem nomen in diuerſis caſibus ponitur, conuenit cũ agnominatione, ſimilitudine uocis, & differt poteſtate. Hæc uarietas tum maxime decorum facit ſermonem, quum in principijs membrorum ponitur, & quum diuerſitatem caſuum, tum generum habet. Quod ſi non per membra, ſed per commata una orationis cõſtructione conficitur, celeritatẽ magis efficit, quamuis & iucunditate non careat, ut pro L. Flacco. Niſi forte quæ res hoc iudicio tẽtetur, quid agitur, cui cauſæ fundamenta iaciantur iudices nõ uidetis. Et pro Plan. Qui enim ſtatus, quod diſcimen, quæ fuerit in rempu. tempeſtas, illa quis neſcit? Cui & acrimoniæ aliquid interrogatiõis ſpiritu adiectũ eſt. Hæc in grandiore oratione ita pulchritudini ferè accedunt, ut quæ pulchritudinis ſunt, ſi extenuantur, leporis inueniantur, facilius tamen quæ ſponte ſua grandia ſunt demiſeris quàm tenuia extuleris. Locatio pulchra, neq; enim longe à uerſu dulcis & delicati ſermonis cõpoſitionem eſſe oportet. Conueniunt autem ipſi magis dignitatis pedes, ſimiliter & clauſula impendula. Hæc forma in dicẽdo rarius faſtidij tollendi gratia interſerenda uidetur. Nam ut quæ magna & pulchra ſunt, diu placere poſſunt, ſic compta omnia ac perpolita placent quidem ſi raro interponuntur, faſtidium uero generant & oratori adimunt fidem, ſi quis eis crebro utatur. Quoniam acutum genus tenui ſermoni opponimus, & moratæ orationi ſubijci putamus, de ipſo nunc dicere tempus uidetur. Acutum igitur appellamus, quod altius quid ac profundius præ ſe ferre uidetur. Huius ſententiæ ſunt tenuitati oppoſitæ, ut quæ neq; fabuloſæ ſunt, neq; feſtiuitatis cauſa, quæ ſenſu iucunda ſunt deſcribunt, ſed profundiores quædam, & uarium ſenſum ſic efferẽtes, ut aliud ferè uerbis, aliud re complectãtur.

Simile ſonãtia.

Circulus.

Caſuum uarietas.

Acuitas.

Methodus eſt qua altiores ſententias planius, & cõmunius proferimus, humiles & abiectas ita pronunciemus, ut altiores uideantur, uerbis, hoc in genere contrarium ferè quid atq; in cæteris generibus accidit. Nam in alijs ſic à rebus ſemota ſunt, ut omnia omnibus accommodari poſſunt. Nemo enim ambigit claras, uerbi gratia, ſentẽtias grandibus uerbis, & ècontra explicari poſſe, quod uſu cæteris quoq; contingere ſolet. Verum hic dictio huius eſt, ut ſi à ſentẽtia huius generis ſeparatur, acuta remanere non poſſit. Quare non facile confirmare auſim ſententia ne an dictio dicendi ſit, neq; tamẽ hæc res plurimum me ſolicitat. Siue enim ſententia ſit ſiue dictio, parum ad dicendum intereſt, dummodo quo pacto ea utendum ſit, pateat.

Modus acuitatis primus. *Primum ergo modum acuti uerbi putamus, quũ in aliam ſignificationem quàm conſuetudine uſurpatum ſit, uerbum accipitur, quæ tamen non minus propria, ſi quis uim ac poteſtatem uocabuli penitus inſpiciat, uideri poſſit, ut apud Saluſtium deorũ ſupplicia. Item ſi quis coitum pro conuentu diceret, & ſufferre pro ſubuehere, cæterisq; huius altius quàm cõſuetudo ferat, utatur.*

Secundus. *Alterum modum dicimus, qui abuſione fit, ut ſi quis inexpugnabilem dicat uirtutem, quod genus parum ad acuitatem accedere nobis uidetur. Verum quoniam Hermogenes uetuſtiſſimos huius artificij præceptores ita exiſtimaſſe aſſerit, uetuſtatis autoritate fracti nõ repugnamus.*

Tertius. *Tertiũ modũ ponimus, quũ uerbo aliquo proprie uſi eodẽ ipſo in eadẽ oratione per translationẽ utimur. Hũc modũ in eo à translatione ſeparamus, quod translatio per ſe poſita, duritiem omnem effugere debeat. Hoc ſi quis ſolo abutatur ænigmatice penè loqui exiſtimabitur. Ea ergo tranſlatio per ſe poſita duritiẽ omnen effugere debet. Hoc ſi quis ſolo abutatur ænigmatice penè loqui exſtimabitur. Ea ergo translatio, quæ nimis aſpera atq; dura eſſet, niſi prius ꝓprie diceretur acuitatẽ reddit, hoc modo. Nõ ego, uiuat ne an mortuus ſit Philipus, quærito, ſed uiuat ne an mortua ſit Atheniẽſiũ magnanimitas, id maxime curæ.*

Quartus. *Quartum modũ exiſtimamus quũ multis trãſlationibus oratio compoſita eſt. Cuius orationis illa maxima uirtus eſt, quod multitudine translationem clareſcat, hoc modo. Quum canes fungantur officio luporum, cuinam præſideo pecuaria credemus? Nã hic etſi ænigma quoddam totum uidetur, tamen ſi unum uel alterum accipias, nunquàm quid ſibi uelit intelligas, ſi totum ſimul conſideres planius fiet. Quod quoniam omni allegoriæ accidere uidetur, eã quoq; huius eſſe generis non recuſandum.*

Quintus. *Quintum modum arbitramur quum poſt commodã translationem, quæ per ſe incommoda eſſet ac durior, ita infertur, ut priore moliatur, ut illud. Corinthum patres ueſtri totius Græciæ lumen*

lumen extinctum eſſe uoluerunt. Verum hæc ſufficiant. Nam ex his cætera quoq;, ſi quæ ſunt, facile, ſi quis diligēter quærit, inuenientur. Illud admonendū, nō translationem ſolum, ſed omnes motus huic generi ſubministrare uerba poſſe. Quare his modis in cæteris quoq; tropis, ſi quid inuenitur, quod ratio fieri poſſe oſtendit inueſtigandum. Exornationes huius generis ſunt, quæ quū præmeditationem oſtentent, ſubtilioris mētis indicium faciunt, ut agnominatio, non tamen onmis, ſed quæ quod di cimus efficit, ut ſi quis cito receſſurus debitori diceret, eam pecuniam fac habeā ante quàm abeam, & ex amante amentē eſſe effectū hominē, & lenones uerbis prius ut pollicearis placidos, pollicitus poſtq̄ ſis lenones inexorabiles eſſe. At hæc quidem ita ſe habēt, cætera nobis pura in acuto genere adhibebuntur. Modeſtum dicendi genus eſt morata oratio, in qua humanitas eius qui dicit, in tantum apparet, ut uel minoris & ſe & ſua quàm oporteat, uel maioris aduerſariū & rem eius, quàm ſit facere uideatur. Eius ſententiæ ſunt, ſi oſtendimus maioris accuſare potuiſſe criminis, ſed noluiſſe, aut ſi defendimus nos cauſam dicere quum agere potuiſſemus, ſi unum de multis ſeducit orator, quum tamen egregius ſit, ſi pluris facimus aduerſarium, quàm ſit, ſi oſtendimus coactos à neceſſarijs ac familiaribus in iudicio adeſſe, aut ſi accuſamus iniurijs impulſos aduerſariorum, uel inuitos accuſare. Ad hæc ſi quis neminem unq̄ læſiſſe, aut accuſaſſe oſtendit, nunc coactum uenire in defenſionem proborū contra improbos, quod Cicero in Verrem ita facit, ut unius Verris accuſationem iuris, totiusq; prouinciæ Siciliæ defenſionem eſſe confirmet. Præterea ſi quis ſe non ita eloquentem, quum ſit, neq; eius in dicendo uſus oſtendit, ut cauſæ ſufficere ualeat, & omnino quandocunq;, ut diffiniendo diximus ſponte ſe aliquis minoris, quàm dignitas ſua poſtulat, facere uidetur. Methodus modeſti ſermonis eſt humilem de ſe ſententiam abſq; dubitatione proferre, quæ ad laudem ſui pertineat, dubitationi immiſcere, uel per diminutionem dicere. Econuerſo fit ſi ad aduerſarios ſententia pertinet, nam ſi quid boni de ipſis dicitur non ambigendo augetur, ſin mali aliquid oſtenditur, dubitatione deprimitur. Permiſſio etiam quæ fit, quum dicendo oſtendimus nos aliquā rem alterius poteſtati concedere, ab hoc genere aliena non eſt. Verba pura & tenuia, & quæ aut rem ſingularē paruo poteſtatis ambitu, nō ſatis exprimere poſſe uidentur, aut rem minorem inſigni appellatione in maius efferunt. Schemata ſunt quæ per occupationem inducuntur, quā tripliciter fieri arbitramur, aut enim uere ut dicimus multa ſponte prætermittimus, quam prætermiſſionem nominamus, ut illud. Quorum ego nihil dico nunc patres conſcripti, hominē

Modeſtū dicēdi genus.

Permiſſio.

ipſum relinquo, de prouincia diſputabo. aut quũ dicimus ſpõte præterire quũ maxime dicimus, quod ſola præmonitione modeſtiam oſtendit, aut abſq; præmonitione in occupationem incidimus, ut pro Plan. Nullus erit tam immemor meorum, non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me. Hac ita uti nonnunquàm Cicero inuenitur, ut quæ maiorem uim habent, ea omittere diſſimulet, quod quum facit, amplius ferè quod omittit effert, quàm quod dicit. Qui modus aſſentire auditorem uehementer cogit, ut de prouincijs conſularibus. Mitto quod eas ita partas habent hi, qui nunc obtinẽt, ut non ante attigerint, quàm hunc ordinem condemnarint, quàm autoritatem noſtram ex ciuitate exterminauerint, quàm fidem P. quàm perpetuã populi Ro. ſalutem, quàm me ac meos omnes fœdiſſime crudeliſſimeq; uexarint. Omnia illa domeſtica atq; urbana mitto, quæ tanta ſunt, ut nunquàm Hannibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. Ad ipſas uenio prouincias. Huius occupatio ſub huius generis ſpecie aliud quid cõficit, cætera pura ac tenuia debent eſſe.

Veritas. *Inter alias dicendi formas ac genera ueritatem maxime ad perſuadendũ oratori neceſſariam ducimus. Nã neſcio ſi quid aliud magis, ut aſſentiat. cogat auditorem, quàm ita dicere, ut quod dicis, id ſentire uideare. Neq; enim fidem unquàm alteri faciet qui ſibi nõ credit, neq; affectum in auditoris animũ inducet, qui ab eo remotus eſt, quod accidit, ſi recta ex animi ſententia dicere non uideris. Veritas igitur eſt qua cõficitur, ut quod auditori perſuadere coneris, id tibi prius perſuaſum eſſe uideatur, quod etſi pronunciatione maxime conſequimur, tamẽ & ea dicendi forma plurimum iuuat, cui ueritati nomen eſt, de qua nunc dicamus. Veritati quæ*

Veritatis ſententia. *compoſitione orationis erumpit, nullam ſententiã attribuimus. Cũctas enim ita componi debere arbitramur, ut fictæ non uideantur, quamuis modeſtæ ac tenues ueræ orationi magis, quàm cæteræ conueniunt. Cunctas ergo ei ſupponimus, quibus fides fieri poſſit, quæ nõ elocutionis, ut reliquorum ſententiæ generum, ſed inuentionis præceptione & excogitari & accommodari cauſæ ſolent.*

Methodus. *Methodus uero quamuis infinitis penè modis contineatur (nam ut natura rerum petit, ita orationem flectere oportet, quod grauitatis eſt) tam unum illud præcipuum, quum effectionem animi nullo præſignificaueris uerbo, ſubito in monitionem, & quidem ſignatis uerbis incidere. Nihil enim magis ex animo rem dici oſtendit, maxime quum quæ ad effectus pertinent exponuntur, quàm ita repente non præparatis auditoribus rem aggredi, ut erumpere potius q̃ uenire uideatur oratio. Natura enim ita cõparatũ eſt, ut ſi dolemus, ſi admiramur, ſi optamus, ſi iuramus, ſi moleſte ferimus, ſi timemus, ſi triſta-*

mur,ſi nos miſeret,ſi gaudemus,ſi iraſcimur,ſi ſperamus,ſi deſperamus, ſi obiurgamus,aut obiurgamur,alijsq; huiuſmodi prius ex affectõe erũpamus,quàm cur afficiamur oſtendamus. Nã uere motus cur motus ſit, etiam ſi interrogetur,non facile reſpondet.Præterea ſi quo confidimus, aut diffidimus,ſi in aliam rem iudicẽ auertimus,ſi hortamur,ſi deprecamur,ſi incitamus,ſi exuſcitamus,ſi interrogamus, ſi refellimus, ſi occurrimus,ſi conſolamur,ſi mitigamus,in omnibus his ea oratio uerior,quæ ab eo ipſo incipit,quod uolumus. Neq; nego præparationibus,& de longe molitionibus,& diſſimulationibus,nonnunq̃ ueritatis ſpeciem apparere ſimul.Sed quod grauitati attribuo,id oratoris relinquo iudicio,qđ natura huius formæ petit id doceo.hac huius generis methodo poëta maximus quum ubicunq; opus ſit, cõmodiſſime utatur,in ſecũdo etiam docuit.Ille nihil nec me quærentẽ uana moratur,Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens.Heu fuge nate dea,teq; his,ait,eripe flammis. Hoſtis habet muros,ruit alto culmine Troia.Et in quarto diuinitus ab affectione incipit.Per ſidera teſtor,per ſuperos,atq; hoc cæli ſpirabile lumẽ Tollite me teucri. Quid illud? Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum Poſſe nefas,tacitusq; mea diſcedere terra? Nónne ita erumpit,ut quum artificioſiſſime dicatur,natura non arte effluere uideatur? Sed ut hæc aliena ab oratoribus nõ putentur,à Cicerone quoq;, quod dicimus,factitatum oſtendamus.pro Milone.Ergo quum diceret, utinam P. Clodius non modo uiueret,ſed etiã pro cõſule dictator eſſet, quaſi id Milo ſibi negaſſet,admiratiõe ſubito exclamat.O dij immortales,fortem & à nobis cõſeruãdũ uirũ,minime minime,inquit, immo pœnas debitas ille luerit, nos ſubeamus,ſi ita neceſſe eſt non debitas.Hoc ſi præparas, aut conuertis,uim quoq; ſuã omnino euertis.Pro eodem,quàm ſuæ confidit cauſæ, oſtendit. Negant intueri lucem fas eſſe ei qui à ſe hominem occiſum fateatur,in qua tãdẽ urbe hæc homines ſtultiſſimi diſputãt? nẽpe in ea &c. Verũ omni in re & qui ſumus,& qđ dicimus & ubi dicimus,conſiderãdum. Vehemẽs affectus quod dicimus poſtulat,mitis fortaſſe aliud.Hæc etiã rerũ pondere uariari poſſunt, ut illud pro eodẽ. Vtinã dij immortales feciſſent(pace tua patria dixerim)metuo enim ne ſcelerate dicã in te quod pro Milone dicã pie.Vtinam P.Clodius nõ modo uiueret,ſed etiã pro conſule dictator eſſet, ante quàm hoc ſpectaculũ uiderem. Nam & ab affectu incipit, & quod interponit mirabilis grauitatis eſt. Motione enim animi impulſus,quod contra patriam putat, id optat & charitate patriæ timere oſtendit,ne ſcelerate exoptet,& ſimul ex his illud erũpit gaudendi,eum occiſum quẽ uiuere ſcelus eſſet.Præter hæc ueritatẽ ma

xime conficit obiectionibus ſine præparatione reſpondere, uel prius ſol uere quàm obijcias, uel obiectioni ſic reſpondere, ut abſolutione quid ob iectum ſit, aut obijci poſſet, intelligatur. Pro Milone. *At ualuit odiũ, fe cit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc non dico maiora fuerunt in* Clodio *quàm in* Milone, *ſed in illo ma xima, nulla in hoc? Quid multis amplius? Obiectiones etiam nudas ad uerſariorum breuiter ponere cum deriſione, quũ infirmæ uidentur ueri tatis. Vergilius in quarto,* Nunc augur Apollo,

Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo,

Interpres diuũm fert horrida iuſſa per auras.

Hæc etiã celeritatis ſunt, ſed uelociter & expedite dicere, ueritatis ima ginem reddit. Ad hæc ſi quis orationis contextum perturbat, quod ma xime, quum ira ſe cõmotos oſtendere uolunt, factitant. Magis enim ita alijs affectibus perturbare animum uidetur. Sed quũ nos animi pertur bationem quæcunq; ſit, uehementiorem uideri uolumus, orationẽ quoq; turbabimus, nec id unica ratione faciemus, ſed ex natura rerũ aliter atq; aliter orationem non recte componemus. Verũ in omnibus, ne quod uo lumus oratione præſignificetur, cauẽdũ. His addatur quum nos oblitos ferè rei alicuius oſtendimus, quod multis modis fieri ſolet. Aut enim quũ aliud iam inceperimus, quaſi ſubito nobis quod dicendum erat occurre rit, ad illud redimus, ut ad Herenniũ. Nunc *ne nimium longa ſumatur oratio, de re dicere incipiemus. Sed ſi te unum illud admonuerimus, ar tem ſine aſsiduitate dicendi non multum iuuare.* Hoc & *magnitudinem rei oſtendit, quæ ad ſe nos uel oblitos retrahat, aut quũ loci cuiuſdam, in quo nimium cõmorati ſumus, finem ita facimus, ut nos ſentire aperia mus impetu dicendi, multitudine uerborũ peccaſſe, & ulterius q̃ opor teat elapſos eſſe, ut ad pontifices.* Intelligo põtifices *me plura extra cau ſam dixiſſe, quàm aut opinio tulerit, aut uoluntas mea, ſed quũ me pur gatum uobis eſſe cuperem, tum etiam ueſtra in me attente audiendo be nignitas prouexit orationem meam, ſed hæc compenſabo breuitate eius orationis.* &c. *Aut quũ oſtẽdimus perturbatũ nobis dicendi ordinem, ut quod iam dictum eſſe oportuit, nunc demum in mentem ueniat. Sed de methodo ſatis, propter quam à grauitate niſi & uerba & ſchemata concurrerent, ueritatem non ſeparaſſemus.* Nam *quũ grauitas in me thodo tota conſiſtit, quod alijs quoq; fieri poſſe uidetur, forma unica pu tanda eſt, quamuis multo maiorem cũ grauitate ueritas, quàm cæteræ ſi militudinem habeat. Verba nõ ſimplicia quædam ſunt, ſed pro uarietate rerũ diuerſa, in ira aſperiora & acriora, & quæ à nobis ipſis ficta uideã*

Cicero ad pontifices.

Veritatis uerba.

tur in aduerſariũ ſunt, in cõmiſerationibus pura & tenuis dictio nõ parum ualet, quare iudicio oratoris relinquendus totus hic locus uidetur. Schemata ſunt, quæ uere ex animo dici uidentur, quæ ut dictio, uarietate rerũ cõmutantur, quod hic dictum per omnes formas intelligendum. Nulla enim forma, niſi res poſtulat loco dicitur. Ira igitur cõmoti, aſperitatis & acrimoniæ ſchematis utentur, ut ſunt cõuerſiones, & hæ maxime, quæ cũ interrogatione proferũtur. Habet enim interrogatio breuis quoddam, in quo redarguat & reprehendat, quare uerum ac quaſi animatum oratoris genus conficit. Præterea quæcunq; fidentiam oratoris oſtendunt, ut repetitiones, conduplicationes eiuſdem rei, uarijs uerbis repetitio, ut pro Milone. Vos, uos appello fortiſſimi uiri, qui multũ pro repub. ſanguinem effudiſtis. Vos enim uiri & ciues inuicti appello periculo centuriones, uosq; milites, uobis non modo inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic iudicio præſidentibus. Hæc tanta uirtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, proijcietur. Item demõſtratio, ut apud pontifices. Hic tuis P. Lentule, quũ tu nihil dies & noctes, niſi de ſalute mea cogitares, conſilijs omnibus interfui. Hic tibi grauiſſimus autor ad inſtituendum. Dubitatio ſubito allata, ut pro Au. Cecin. An certius quicquam obijci poteſt, quàm quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur. Nam quæ præmonita eſt & quieta, acuta magis & mordax ut pro eodem. De eo dubito nunc quomodo aut loquar aut taceam, quũ ipſe hoc de ſe iuratus prædicet. Ad hæc adiudicatio, præciſio, & correctio. Fit aũt præciſio, quũ quod dicere incepimus, quaſi ſubito uel pondere uel turpitudine rei cõmoti reticemus, hoc pacto. Hunc tu modeſtũ putas, qui nuper alienæ domui. Correctio eſt quæ tollit, quod dictum eſt, & pro eo id quod magis idoneũ uidetur reponit, ut pro P. Sex. Illo ipſo inquam die, d e dico, immo hora, atque etiã puncto temporis eodem. Et pro M. Cælio. Cũ iſtius mulieris uiro, fratri uolui dicere. Quãuis inter illam & hanc illud interſit, quod ibi ueritas quaſi lapſos nos retrahit, hic primo impetu adſe adducit. Quare ibi ueritas, hic honeſtas corrigit, ſed hoc ultimum, quũ ueritate non careat, etiam acerbum eſt. Conuerſiones quoq; & uocationes alienæ nõ ſunt, quæ fiunt, quũ ad conſiderandũ quicq̃ aut reſpondendũ ad id quenq̃ prouocamus, quod cum maxime lædat. Membra ut breuiora in uehementioribus affectibus, ita longiora in nutibus animatæ orationi mihi cõuenire uidetur. Collocatio, numerus, & clauſula aſperiora ſint, nimiam iucunditatem nõ teneant. Nam quæ compta nimis ſunt, & præmeditata uidẽtur, & nimis habent uiriũ, quorum alterum ficte dicere, alterũ infirmam habere cauſam, ſuſpicionem

Schemata. Membra.

affert, quare ſi quæ accipienda uidentur ſchemata, nimis exornant. Methodo ornatũ inde tollemus, uim relinquemus, ita tamen ut neque fœda uideantur, & nimiam expolitionem effugiãt. Qua ratione Ciceronem credimus in ſuperiore exemplo poſtremis duobus membris repetitonis pulchritudinem ademiſſe, uim non diminuiſſe. Sed de animato ſermone ſatis, neque enim ferè plura dici poſſunt, niſi quis totam grauitatis methodum aperire uellet.

DE OBIVRGATIONE.

NVnc de obiurgatione, quam ei adiungimus, breuiter dicamus, ne quid huius facultatis elementũ nobis prætermittatur, hanc Græce βαρύτητα uocamus, quare ſi quis Græcos imitari uellet, oneroſum ſermonem appellet. Eius ſententiæ ſunt exprobrationes omnes, ut quũ ſua quis in aliquem merita oſtentet, nihil omnino uel parum ab eo recepiſſe cõmemoret, uel etiam ſuppliciũ pro meritis perpeſſum oſtendat. Cuius ſimile eſt, quum in concionibus malos diligi, cruciari eos oſtendimus, qui de repub. meriti ſunt. Præterea ironicæ omnes ſententiæ oneroſi generis ſunt, quamuis ironicam methodum magis quàm ſententiã dixerim, quæ multo oneroſior eſt, quum in maiores dicitur. Hic oneroſus ſermo in nõnullis figuratis quæſtionibus ſemper penè cõmodiſsimus eſt. Multa enim plerunq; ironice in figuratis dicuntur, ac maxime quũ de repub. bene meriti uiri, quoniã aperte non ſuadent, quod bene ſentiunt figuratam cauſam ſuſcipiunt, quod ut planius fiat, exemplo declaretur. Poſt exactum Xerſem, & tamẽ pulcherrima circa Salamina trophæa, quidam apud Athenienſes de uendẽdis nauibus, ut ea pecunia mœnia urbis reſtaurarẽtur, legem ferunt. Themiſtocles cõtradicit, & uincitur. Poſtea conſulto ſe de inſtituendis nauibus male admonuiſſe apud Ariopagitas indicat, rei eius capitalis erit pœna, multa hic oneroſo per ironiam dici poſſunt. Nullam fuiſſe utilitatem nauium, non bene conſilio ſuo nauali bello rem geſtam eis, qui nunc populo perſuaſerunt naues uendendas, ſolos reip. ſalutem adduxiſſe, ſolos quod ciuitati cõfert & ſenſiſſe & ſentire. Idcirco citius atrociusq; ſuo & iudicio puniendũ uideri, quod ipſe ſolus quod inutile uidebat. Nam inſtruendas, urbẽ derelinquendam perſuaſiſſent, quorum utrunq; nequaquã faciẽdum fuit. Pedeſtri enim exercitu uictũ, exactumq; Xerſem fuiſſe, pedeſtri pugna liberatam Græciam, nũquam ſibi, neque regem auſurũ bellum inferre,

neque quenquam Græcorũ non obſecuturum, ſi nauibus amiſsis urbem
colant, Naualia, bella, mare, huiuſmodi labores cæteris concedant. Has
ſententias, ſi quis & per ſe conſideret, nõ dubitabit barytetos eſſe, quod βαρύτητος
ſi deriſionis ſpiritu profert, clarior grauedo fiat, neceſſe eſt. Methodus
dubitationem interrogationi cõmiſcere, quod complexionibus cõmodiſsi
me fit, & de re ſimplici, quæ manifeſta & clara ſit, interrogare, ut eſt ne
dies. Verba & quæ ſequuntur moderatæ orationis, ac ueræ grauedini
conueniunt. Verum quoniam ita breuiter de cæteris dicẽdi formis præ Grauitas
ceptum eſt, ut ex his multo plura, maioraq́; pateant, nunc tempus uide δεινότης.
tur de grauitate pauca diſſerere. Grauitatem in duas partes diuidimus,
quarum unam rem ac uere grauitatem, alteram uerbo ſolũ appellamus. Grauitatis
Prima eſt, quæ oratoris iudicio, perſonis, rebus, cauſis, locis, tẽporibus diuiſio.
oratio accõmodatur, quam ſingularem quandam idoneam dicendi for-
mam eſſe arbitramur. Verum cuncta quæ in hac arte præcipiuntur,
ita complecti putamus, ut idem ſit grauem oratorem, & omni laude ac
cumulatum appellare. Verbo grauitatem nominamus, in qua ſentẽtijs,
uerbis, cæteriſq́; quibus conficitur, ut uulgo graues uideamur. De hac
grauitate, quam & dicendi formam arbitramur, prius dicendũ eſt, ſed
breuiter, deinde ad illam ueram, qua tota eloquentia continetur, reuer-
temur. Triplicem ergo hanc eſſe cenſemus. Nam quum ſententijs, uer- Verbi gra-
bis, cæteriſq́; conſtat, ita conficitur, ut quamuis non ſit, uideatur tamen uitas tri-
quæ magis grauis eſt, neque uidetur, præceptione noſtra non indiget, plex.
quæ ſolum uidetur uerbis, maxime quæ ſolum eſt methodo ſolum, tertia
omnibus conficitur. Cuius ſententiæ ſunt ſubtiles, altæ, acutæ, ac omni-
no huiuſmodi, ut non à quouis, ſed à prudentiſsimis tantum excogitari
poſſe credantur, ut pro Cluentio. Sed tu & tibi conſideres cenſeo dili-
genter, utrum cenſorum iudiciũ grauis uelis eſſe, an Egnati, ſed Egna-
tij leue eſt, quod cenſores de cæteris ſubſcripſerunt. Ipſum enim Cn.
Egnatium, quem tu grauem eſſe uis, ex ſenatu eiecerunt. Sin autem cen
ſorium hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exhæreda
bat, cenſores in ſenatu, quũ patrem eiecerunt, retinuerunt. & pro Plan.
Quanquã diſsimilis eſſe pecuniæ debitio & gratiæ, & quæ ſequuntur.
Hæc enim ſubtiliora ſunt, q̃ quiſquam uulgo excogitare poſsit. Multa
huiuſmodi in Cicerone inuenies. Verũ non ſolum has, ſed etiam omnes
grandis orationis ſententias huic generi conuenire putamus. Metho-
dus ſentẽtijs idonea, ea uidelicet, qua nõ omnes uulgo utãtur, & omnis
grãdiloquia. Verba noua, grandia, uehemẽtia, aſpera, durius translata,
quæ tamẽ naturam rerũ non nimis excedant, minus uſitata, nec omni-

no inſoluta, mēbra, ſchemata, collocatio, numerus, maiora & ampliora quæ dignitati ſplendori, uigori, circunductioni conueniunt. Proprium *uero huius ſchema conuolutio & maxime interrogationis prolata ſpiritu, ut de* Proconſularibus. *Quæ enim homini in quo aliquid ſi non ſamæ pudor, & ſupplicij timor eſt, grauior pœna accidere potuit, q̃ nō credi literis his, quæ rem bene geſtā in bello nunciarēt? Grauitas, quæ ſolū artificio cōparatur, fiet, ſi quæ uehementiora ſunt & acriora aut ſubtiliora, & altiora, ita dicūtur, ut tenuia quædā, remiſſa, & ſupina eſſe uideātur, ita tamen, ut in huiuſmodi oratione, ut maior quædā lateat uis, qua id qđ orator intēdit, perficiatur. Quare nō parui artificij eſt, neq; cuiuſuis orationis & rerum uim ita dimittere, ut omnis uideatur, & qd maius ego iudico, communioribus etiam ſententijs & uulgata orationis cōpoſitione id efficere, ut altius quiddam & grauius inſit, quod auditorem moueat.* Hoc *genus non ſimplex eſt, ſed uarium & multiplex.* Neceſſe *enim eſt ſecundum uariam rerum naturam uarijs modis efficere quod dictum eſt, neq; præceptis ita contineri poteſt, quemadmodū ſuperiora.* N*eq; enim à uera grauitate diſtat, ſi loco fit.* N*am quum uera grauitas methodo quadam conſtet, qua quid cuiq; conueniat, quærimus, Idearum dicēdi methodos in hoc maxime ab illa differre arbitramur, quod formā dicendi per ſe ſolam conſiderent. Sed de his aliâs. Grauitate autē, de qua dicimus, ideo multi delectati ſunt, ut ubiq; eam inſectentur, ut apud nos* Lyſias. Demoſthenes *uero, quē* M. Cicero *ſequitur, ut uere grauis orator certo iudicio ubi opus ſit, hanc inſerit.* Verum *ut re quod dicimus pateat, exēplū quoq; proponamus.* Pro Clu. *igitur* Cicero *quū lege rē abſoluere uellet, ne uideretur minus rebus confidere, quod ad legem confugiebat, fingit quàm grauiter* Cluentium *rebus ſuis ita cōfidere, ut patrocinium legis non magni exiſtimet, ſe inuito eo ad legem accedere, quæ res tam ſententia, quàm compoſitione cōmunior uidetur.* Imprimitur *tamē auditori ea uis, ut exiſtimet tam rebus ſolum, quàm lege reū defendi poſſe. Sed uerba ſua ſcribātur, ut uideamus q̃ grauis utitur artificio, quum tamen communis & tenuis uideatur.* Eſt *enim quiddā, inquit, in hac cauſa, quod* Cluentius *ad ſe, aliquid quod ego ad me putē pertinere.* Hic *putat ſua intereſſe ſe re ipſa & geſto negocio, non lege defendi.* Ego *nunc mea exiſtimo intereſſe me nulla in diſputatione ab* Actio *uideri ſuperatū eſſe.* Tertium *huius formæ membrum dicebamus, quum oratio grauis minime ſit, ſed appareat, quo genere probum oratorem uti nō licet, neq; id poneremus, niſi diuiſionem perfecte complecti uellemus, quod etſi uerbis maxime cōſtet, tamē & cætera cuiuſmodi ſint attingamus.* Sētentijs *grauis*

Grauitas artificialis.

Grauitate qui uſi, & q eandē uiciſſim inſectati ſint.

Grauitas apparens.

grauis uideberis, ſed non eris, ſiquidem id conſequi uelis, ſi acerbioribus quàm tempori conueniant uteris, ſi ante quàm rē probes amplifices. Methodus allegorice ac obſcure per ænigmata dicere, quum res nō flagitet. Verba ampla ſemper & magnifica, aſpera, noua, priſca, duriter tranſlata, inuſitata, & omnino grādiora quàm res patitur. Similiter membra collocationis, & cætera tumida quædam ac inflata, ut oratio turgeat, & ſpecie grauitatis fallat, quem dicendi modum nec formam quidem appellamus. Veræ enim grauitati, hoc eſt ipſi eloquentiæ oppoſita eſt. Verum de formis generibusq́; dicendi ſimplicibus iam ſatis.

DE VERA GRAVITATE.

De uera grauitate, cui etiam compoſitas attribuimus formas, nunc aliquid dicamus, nō quod tantam rem tanquam diuinam præcipiendo aperire poſſe confidamus, uerum ut quid ſit hæc oratoris grauitas percipiatur, ut ſaltem unuſquiſq; quid ſibi quærendum ſit, intelligere poſſit. Inter omnes philoſophiæ ſtudioſos clariſſimum ſemper fuit in cæteris liberalium ſtudiorum artibus, innumerabiles penè doctos homines extitiſſe, in hac uero dicendi facultate adeo perpaucos eſſe repertos ut uix tota Græcia uno, itidēq; Italia gloriari iure poſſe uideatur. Id cur ita acciderit, inter peritos homines cōtrouerſia eſt. Neq; enim eloquētiæ minor opera, remiſſiusq; ſtudiū quàm cæteris artibus cōferebatur. Nullus philoſophorum hæc ſtudia contemnebat. Non aſpernabatur hæc dialecticus, complectebantur ſophiſtæ, admirabantur medici, optimates uero ciuitatum ac principes, in quibus ſumma florebant ingenia, has humanitatis artes tanquàm ſuas colebant. Quare quum hæc orationis copia apud omnes plurimi fieret, non iniuria cum in cæteris reconditis omnino atq; abditis naturæ diſciplinæq; artibus multi eſſent inſtructi elegātiſſime, in his non perpauci, ſed qui infra omnem numerū eſſent excellentiores fuere dubitatum eſt. Inuentiq; ſunt, qui id accidere dicerent, quoniam oratoria facultas exercitatione quadam temeraria, naturæq; acumine, nullis præceptis, nulla arte conſiſteret, quos tanquàm fatuos, quoniam rem manifeſtam tam præclare negare auderent, omnes contēpſere. Alij uero, quorum ſententia pluris facta eſt, commoditatem orationis ac copiam ſine artificio nec conſtare quidem, putarunt. Verum non ita paucis, nec tam anguſtis præceptorum terminis oratoriam rem con-

Qui factū ut perpauci eloquentes.

tineri,ut cætera,ſed infinitam huius facultatis & uariam,qua detractat materiam,exiſtimarunt. Nã & hiſtoria omnis tam domeſtica quàm peregrina, quoniam ſimilitudine præteritorum uentura cõiectentur,per noſcenda eſt,& ex media philoſophia religio,pietas, moderatio, continentia,aliaq́; huiuſmodi,quibus mores hominum exornantur, non tam uerbis repetẽda,quàm re cõprobanda,& ciuitatis inſtituta,leges,cõſuetudines retinẽdæ. Hæc breuiter dicta ingentẽ quendã ambitũ cõtinent, & non longiore tempore ſolum ut percipiantur indigent, uerum etiam admirabilem induſtriam,acutiſſimum ingenium,ſummamq́; diligentiam non poſtulant ſolum,ſed flagitant. Quicquid enim horum neglectum fuerit, oratoriæ facultatis apicem tollit. Quartum his addunt ceu quoddã inſtrumentũ,quo certam in formam materiam redigas,facultatis huius exquiſitam præceptionem, quam ſi nos in his libris probe executi ſumus,aliorum iudicium ſit. Hæc quidẽ illi. Nos autem ad hæc aliud quid dã dicimus cauſæ fuiſſe,cur pauci ad apicem uſq; rhetoricæ facultatis ſtudioſi peruenerint. Nam quum cæteri rem ſuam ſolum conſiderent, iſq; bonus dialecticus ſit,qui dialecticam nouerit,is probus phyſicus,cui naturæ ſecreta rimari ſubtiliter contigit,diſciplinatus is,qui cælorum ambitum,ſiderum curſus,magnitudinis quoq; omnis cõditiones, quæ ſciri poſſunt,certa ratione comprehenderit. Oratori parũ erit, ſi quæ acturus eſt ita dicet,ut neq; quis ipſe ſit,neq; apud quos,quo loco,quo tempore,qua de cauſa & in quos dicat,ꝑ totã orationẽ cõſideret,quæ q̃ multa & magna ſint quis dubitat? Vna enim atq; eadẽ ꝓpoſita cauſa eodẽq; modo percepta à plurimis iiſdẽ rationibus,exẽplis, inſtitutis, atq; cõſuetudine ab omnibus habitis. Aliter tamẽ à Cicerone, aliter à Cæſare, aliter à Catone peragetur. Eſt enim omni in re q̃d perſonæ ratio prout grauis, ſeuera,mitíſque ſit ſibi flagitat,& id ipſum nõ ſtabile,neq; firmũ uideo, ſed perplexe rurſus uarietate diſtinctum. Nam idẽ ipſe Cicero aliter iuuenis,aliter uir,aliter ſenex,quamuis idem ſemper cognouerit,apud eoſdem eadem de cauſa dicet. Idemq́; priuatus,aliter prætor,aliter & aliter conſul. Idipſum de auditoribus cõſiderandum,qua dignitate, qua doctrina,quo ingenio,qua fama,æquales ne nobis,an maiores,minoréſue ſint. Nam ut alio uocis habitu,alia moderatione uultus,alia geſtus uenuſtate natura ipſa quum ad maiores ſermonem habemus induit, quàm ſi cum minoribus aut æqualibus loqueremur,ſic nec eodẽ modo ad diuerſos dicẽdum eſt. Quid quorũ res agitur,ſi ſceleſti,nocentes, infameſq́; ſunt, quãta,quàm grãdi,quàm atroci dij immortales oratione in eos inuehi licet? Contraq́; ſi modeſti,ſi boni uiri,& ciuis officium exiſtimatione hominũ

Diſciplinatus.

Oratoris officium.

conſeruarunt, quis ignorat quanta cautione opus ſit, quo dicendi gene-re, ſubtili & acuto, & quaſi figurato uti oporteat, ut antequàm quò ue-lis mentes auditorum impuleris, ambiguus quidam & dubius ſis, ut neq; nimium exiſtimationem lædas, & occultius acriter percutias? Cauſa uero ipſa quàm uaria & lubrica ſit, nemo omnium inueniri pote-rit, qui ignoret, qui non modo quod poſtulet accomodare difficile eſt, ue rumetiam quid ſibi conueniat intelligere non commune nec uulgo factitatum, ſed ſingulare quid atque egregium mihi uidetur. Aliud enim pu blica cauſa, aliud priuata orationis genus requirit. Neq; ita de capite, ut de fortunis dicendũ eſt, non eodem pacto de nobis, atq; de alijs, quodli-bet iſtorum in infinitum ferè adhuc ſcinditur. Neq; enim publica cauſa atq; priuata eadem ſemper eſt, ſed eſt proditionis, eſt peculatus, eſt repe-tundarum P. cauſa. Quid tempus & locus, nõ immutant omnia? ut pro Roſcio. *Quũ ferme cauſa ſimplex ac facilis eſſet propter peſtifera Syllæ tempora q̃ perplexa atq; difficilis, dij ueſtram fidem, effecta eſt? Idemq; pro* Deiotaro, *incommoditate loci ſibi ipſi accidiſſe teſtatur orator. Qui bus enim querelis, qua uoce, quibus aſſenſionibus populi in foro cauſam diceret, haud notare non potuit. Magna ſunt hæc, at omnia & multo plura his in unaquaque cauſa conſideranda ſunt, neque ſingulorum, ſed omnium ſimul habenda eſt ratio, ut id inuenias, ſic diſponas, ea uoce, uul tu, geſtuq; pronũcies, ita clara, grandi, pulchra, celeri, morata, animata, & graui oratione utaris, ut ſimul perſonis, rebus, tẽporibus, locis accõ-modetur oratio. Quare mirari ac quærere deſinamus, quid cauſæ fuerit, cur cum plures huic arti operã dederunt uehementer, tamẽ pauci ſingu liſq; uix in ætatibus ſinguli tolerabiles oratores inuenti ſunt, hæc nobis uidetur fuiſſe cauſa, hæc ſumma etiã grauitas oratoris eſt, qui ad hoc per uenit, is mihi orator, neq; quoniam eſt omniũ difficillimũ, tam multas, tã uarias, tam inſtabiles rerũ, perſonarũ, cauſarũ, locorum, & temporum conditiones percipere, & quũ quid unicuiq; cõueniat intellexeris, mul to magis arduũ quod intellexiſti dicendo conſequi, idcirco deſerenda uel cõtemnẽda oratoris facultas eſt. Nã ut quicquid nobiliſſimũ & egregiũ eſt, ita quanto altius & diuinius eſt, tãto cæteris difficilius, magisq; arduũ eſſe cõſueuit. Porro uero ea mens, id ingeniũ omnibus inſitum eſt, ut qđ præſtat, quo iđq; excellit, tanto magis & admiremur, & amemus, quãto maiore conatu & labore acquritur, atq; ut medici tãto diligẽtiore opera arti exercitationibusq; ſuis incũbunt, quanto res ſua longioris operis eſt, neq; magis remouẽtur quoniam* Hippocratis *ac* Galeni *mirabiles cu ras conſequi non poſſunt, q̃ inſtent & uigilent, ſic futurum oratorem,*

Tempus & locus oĩa im mutant.

Grauitas ſumma ora toris.

neq; magis uſui medicina hominibus, quàm rhetorica eſt. Quippe ſingulorum illa, hæc tam ſingulorum, quamq; reip. morbis medetur. Difficultate rei deterreri non oportet, ſed ab ineunte adoleſcentia artificioſa imitatione inueniendi, diſponendi, eloquendi aſſequi rationē. Nam ſi exercitationi aßiduo, quod uſui non ſcribendo ſolum, ſed ueras à iuuentute agendo cauſas inſudabunt, nō dubito quin multi diſerti, nōnulli etiā eloquentes cito euadent. Hac uia Cicero, hac uia Demōſthenes multis laboribus uocem, latera, reperiendi facultatem, memoriæ firmitudinē, diſponendi ordinem, eloquendi uſumq; amplificarunt & confirmarunt.

Noſtrorū ſtulticia. *Noſtris temporibus pudet errorem, ne amentiam multorū dicam proferre, qui quū bene dicendi in iudicijs, in ſenatuq; amore ardeant, atq; hunc ſinem ſibi proponant, aut ad dialecticam, aut ad ius, quod ipſi ciuile nominant, quum tamen nihil ad ciuitatem ſuam pertineat, penitus ſe transferunt, quorū utriuſq; parua quædam notitia ad rem noſtrā ſufficit. Nūc illis omnino dari ſero eos pœnitet, & quū ad exercitationes huius præceptionis, aut redire non poſſunt, aut ſi poſſunt, pudet. Quare quicunq; orator eſſe cupit, non alienis magis quàm ſuis artibus ſeipſum præbeat,*

Demoſthenes. *Demoſthenisq; illius ueſtigia ſequatur, qui, ut fertur, ſimili errore deductus, ſe totum philoſophiæ tradidit, deinde quum in concione Lycurgum*

Lycurgus. *audiſſet, ad cuius copiam philoſophi aſpirare non audebant, intellexit ſtultißimū eſſe omnium plus temporis in alienis quàm ea in facultate, quam conſequi uelis conſumere. Verum de his multa, grauitatis autem de qua dicebamus, ſi nihil aliud niſi uim & poteſtatem aperire uellemus, quod plurimi fecerūt, uel ea quæ dicta ſunt, multa nobis uiderentur. Nunc præceptionis quoq; ordinem quendam, ac inſtitutionem adhibere maluimus, non quod hæc res certis præceptis ſubiaceat, atq; contineatur. Nullus enim mentis non inops innumerabiles cauſas atq; caſus arte poſſe explicare putauerit. Sed quoniā quod in uniuerſum percipi poteſt, inutile fore non ducimus, minimiſq; his à nobis expoſitis maiora cæteros inuenturos arbitramur, non fuit conſilium rem tantam negligere, quod ſi confuſior quàm quis optaret expoſita à nobis erit, præceptorum traditio, magnitudini rerum id atq; uarietati attribuat. Sed ne pluribus cōmoremur, iam incipiendum eſt.*

Grauis oratoris munus. *Quum allata eſt ei cauſa, quem grauem oratorem nuncupare merito poßim, primo genus cauſæ, ſtatū, indicationemq; pernoſcendam putabit, quod ſcilicet multo diligentius quàm hi faciet, qui (ut unum ex pluribus ſuis dicatur ineptijs) ut in non nullorū librorū marginibus fertur, orationē pro Archia Ciceronis uel iuridiciali aiunt, uel coniecturali ſtatu contineri. Hoc uero ſimile eſt, ſi*

quis diſcipulos ſuos medicus quartana uel tertiana exagitari hominem doceret. Quare ego nõ magis tantam inueniri poſſe in homine imperitiam admiror, ut quod certa ratione docẽdo explicare debeat, id diſiungat, quàm quod magnam huiuſmodi homines rhetorica profeßione & famam & pecuniam depeculati ſunt. Nos ne in eum errorem incidamus, qui omnia in dicendo euertit. Nam qui de ſtatu cauſæ ambigit, is nihil recte agere poſſit, neceſſe eſt. Primum quæ de conſtitutionibus diximus, optime tenebimus, deinde maxime, ſi alienã orationem examinaremus, contentionis argumẽta conſiderabimus, ex quibus etiã primũ emergit. Tertio quid demũ relinquitur excogitabimus, & ſi undiq; idẽ erũpit, ut in. Archiana coniecturalis cauſa ſimplex erit, ſi diuerſitas ſub apparet, eodem cribro diuerſitatem excutiemus, & cõiunctam cauſam eſſe non dubitamus, & quibus coniungitur ſciemus, & principaliorem tam origine q̃ firmitudine nõ ignorabimus. Neq; unũ & idem hoc uel illud eſſe putabimus, & diuerſa quot & quæ ſint, & quomodo, & cur diuerſa ſunt perſpiciemus. Quũ igitur primum fine, medio, principio, ac fundamento is, cui res allata eſt, cauſam perceperit, ſimplex ne an cõiuncta, & ſi coniuncta, quot ex ſtatibus, uel quæſtionibus quibuſq;, & quomodo, num rationibus an firmamentis, aut firmamentorũ quibuſdã depulſionibus coniuncta ſit, cæteraq; huiuſmodi, quæ tam ad inueniendũ quàm ad diſponendũ ex natura ſui cauſam pertinent. Perſonas deinde, locũ, tempus cauſæ ſic accõmodabit, ut diligenter inquirat, quid ea de re in eo loco, eo tempore, talibus auditoribus in reũ, uel pro reo dicendũ, & quomodo dicendũ ſit, qua ex re maxime omnium rationũ copia, & ſi eiſdem ex locis fluat, propria tamen ita unicuiq; ſit cauſæ, ut ei tantũ cõueniat. Vnde etiam fit, ut quũ multi loci oratori & dialectico cõmunes uideãtur, neuter tamen ab altero eos accipiat. Nam dialecticus quidem à genere, uerbi gratia, aut contrario. Rhetor à re contraria, aut à re, quæ genus uel ſpecies eſt, argumentum trahit. Habet ergo is circunſtantias, quibus omnia, quæ inueniet connexa, & applicata ſunt. Dialecticus circunſtantijs abſolutus, ut in reconditis rebus plura ſubtilioraq;, ita in cauſis pauca uel nulla potius, quæ moueant inuenire poterit. Omnis enim uis oratoris, dicendiq; copia à circunſtantijs manat, hinc quid in inuidiã, quid in odiũ, hinc quod in atrocẽ trahas ſuſpicionẽ inuenies, hinc auditores uel ad ſpem alliciuntur, uel ad terrorẽ detruduntur, hinc ad iram rapiuntur, ad miſericordiã flectuntur, ad lachrymas deducuntur. Hac ex re quod credant dicitur, ut contemnant efficitur, quod ſibi ueriſimile uideatur, effluere ſolet. Quãobrem omnis facultatis rhetori-

Quæ graue oratorẽ tenere oporteat.

A circunſtãtijs uis dicendi.

cæ uis in circunſtantijs obtruſa eſt, quæ ſi accommodatæ & locis fuerint nihil inde inueniri poterit, quod qui ratione ſe exercuerit, nõ reperiret, ſed non inuentio ſolum, uerum cæteræ quoq; partes hoc pacto probe cõtineri poſſunt. Hac enim circunſtantiarum ad rem applicatione tota illa diſpoſitio profluit, quã ad caſum tẽporis accõmodari dicebamus. Pronũciatio etiã huic rei ſumme accõmodari debet. Quis enim dubitat anguſtijs tẽporis, perſonarũ dignitate, inſolentia loci multa ſæpius aut cõmutanda tranſponendáq; uideri, aut penitus omittenda? Prætereà pro amplitudine maieſtateq; auditorũ maiore minoréue opus eſſe exclamatione, uel porrectione brachij, uel capitis iactatione, de qbus aliquid dicere nõ grauaremur, ſi aut hæc inuenturos nos ſolos cõſideremus, aut omnino poſſe rẽ explicari putaremus. Nunc quoniã radicem eius quantũ ad inuentionem, diſpoſitionem, pronunciationemq; diximus ſurculos, quod in arte fieri ſolet oratoris iudicio relinquamus. Nos ad elocutionis grauitatẽ tranſeamus. Vt ergo cæteras partes ita rebus accommodat orator, ut loco, tempori omnia conueniant, ſic elocutionem tam rebus, quàm cæteris circunſtantijs idoneam inueniat. Non enim ſolũ contentus erit, ſi cui minandum uiderit, ſupplicandũ, iraſcendum, ſi quibus hæ res conficiuntur teneat, ſed quo genere orationis unumquodq; horum optime ſit, conſiderabit, & formas ſimplices ita commiſcebit, ut quod uelit adipiſcatur. Magna eſt hæc res, ac ideo uerbis exprimi planius non patitur. Sed ex his paucis uideat qui ſe oratorem profitetur, quo orationis genere ſingula ſibi dicenda ſunt. Qua de re ita confuſe ſatis dictum ſit, quoniam ſatis dici nõ poteſt. Poſt hæc cura ſit, ut uideat, quæ iudiciali generi forma dicendi conueniat, quali in laude uel in uituperatione oratio eſſe debeat, quæ deliberatiui generis forma, de quibus quid ſentimus, breuiter aperiemus. Neq; enim ſilentio præterire tantam rem conſilium fuit, præſertim quũ uideamus uel eos qui ſeſe magnos tã rhetores q̃ oratiores ꝓfitẽtur, tãta ignorãtia inuolui, ut uno ſemp & illo exili & arido dicẽdi genere utãtur, ſiue de minimis rebus, ſiue de clariſſimis imperatoribus, ſiue de re ſecũda ſiue de aduerſa dicant, quæ res eos totius oratoriæ facultatis imperitos eſſe declarant. Verũ illos inſcitia ſua tabeſcere ſinamus, nos rẽ altius ſuſcipiamus.

Genera orationis duo.

Omne genus orationis aut quietũ, aut forenſe, Ciceronẽ ſecuti, putamus.

Quietum.

Quietũ putamus, in quo nõ tãta nobis acrimonia uel ui dicendi opus eſt. Id diuidimus in philoſophicum & hiſtoricum. Philoſophicum dicimus quo in rebus natura reconditis, aut moribus inſtruẽdis philoſophus uti debeat. Nam etſi phyſica materies philoſophica eſt compoſitio, tamen ipſa orationis & ornatus oratoris eſt. Id rurſus duplex

*arbitramur, nam aut pure quietum eſt, quod eſt abſq; dialogo, aut ali=
quid uehementiæ à circunſtantijs aſſumit, cum dialogo effertur.* Foren= Forenſe.
*ſe nominamus quod circunſtantijs implicitum eſt. Id in tria partimur,
Iudiciale, deliberatiuum, demonſtratiuum. Primum ergo de forenſi con
muniter, deinde de partibus eius dicamus, poſtremo pari ratione de quie
to. Qua ex re, in quo etiam differant, perſpicietur. Forenſe dicendi
genus omnes ſeptem formas ſuſcipit, non ita ut unaquæq; per ſe ſeiuncta
à cæteris inueniatur. Nam hoc quamuis in exercitationibus fieri debe
re arbitramur, & nos in una eademq́; re, quæ à poëtis de Phaëthonte
dicitur, exempli gratia, fecimus, quæ huic uolumini interſerere uiſum nõ
eſt, tamen uix inueniri poſſe in ueris cauſis credimus. Non igitur ſimpli
ces, ſed ſic inter ſe cõmixtas atq; compoſitas ſuſcipit, ut ex omnibus una
forma, una idea, unumq́; dicendi genus quod forenſe dicimus cõficiatur,
quo in genere Ciceronis orationes uerſantur. Sed nobis nõ de Ciceronis
genere nunc dicendum uideo, ſed de perfecto forenſi, quámuis ei accidat,
qui de optimo genere tam forenſi quàm quieto aliquid præcipere uult,
ut etiam de Ciceroniano genere dicat. Hic enim meo iudicio idem ferè
ſunt. Nam & Ciceronis dicendi genus, ſiue quietum, ſiue forenſe di=
cas, optimum eſt, optimum dicendi genus aut quietum præter Cicero* Ciceronis
nis, neſcio in latino ſermone inueniri poteſt. Hoc igitur optimum forẽ= dicendi ge=
ſe genus, quod & Ciceronis eſt, ſi quis conficere uelit, quum omnes nus.
*formas atq; partes earum ita intellexerit, exercitationeq́; confirmaue=
rit, ut facile quò uelit orationem uertere poſſit. In primis claram ora
tionem, moratam, ueram, uelocem, ac circunductam adhibeat. Hæc
enim maxime in forenſi genere abundare oportet. Poſt hæc aſperi=
tate & acrimonia utatur, ſed minus quàm illis ſuperioribus. Vehemen=
tia uero, dignitas & ſplendor adhuc minus inſit. Nam ſplendidæ, lucu=
lentæ, honeſtæq́; orationis fulgorem ſic intercidere plerunq; ac cõminue
re in forenſi genere ſolet Cicero, ut uehementiam iucunditate celare.
Cuius rei exemplum attuliſſemus, niſi in ſuperioribus exemplis perſpici
poſſit. Pulchritudinis etiam aliquid inſit, & iucunditatis, ſed non tantũ
ut appareat, atq; à quouis perſpici poſſit. Sed delectabit quidem ita audi=
tores, ut neq; faſtidium pariat, neq; præmeditationis afferat ſuſpicionẽ.
Maxime autem iucundis clauſulis, collocatione, numeriſq́; utemur, quũ
argumentorum multitudine, rationumq́; acumine conſtipatur oratio.
Nam quæ acuta excogitatu ſunt & ſubtilia, ſi crebro inter ſe collocan=
tur, tum aſperam, tum demiſſam & abiectam orationem reddunt, quod
ne fiat, pulchritudinis figuris, membris, locatione, clauſulaq́; utendũ eſt,*

Præterea grauitatis illius, quæ quũ ſit & uidetur parum. Moleſta enim auditoribus eſt, quæ methodo ſola conſtat, eius plurimum inſit. Hæc forenſi generi, ſi communiſſime quis conſiderat, cõuenire nobis uidentur, ſed uariari ſolent, ut quæ parcius adhibenda diximus, ea latius pateant, quum in ſpecies deſcendant, & maxime ut iam dictum eſt, quum hanc aut illam cauſam amplectantur, à quibus omnibus quum una forma cõpoſita fiat, ab ea quæ abundat orationem denominamus, ut his exemplis patuit, quæ ab oratore accepta ſingulis formis ſuperius inſeruimus. Sed de forenſi in uniuerſum ſatis. Nunc de partibus eius dicamus. Quoniam deliberatiuum genus forenſe eſt, oportet ut quæ nobis expoſita ſunt poſſideat, quámuis alio quodam pacto. Nam quia nõ parum autoritatis ac põderis præ ſe ferre debet deliberatiua oratio, grãdi oratione multo magis abundat, eamq́; grauitatem, quæ & eſt, & uidetur haud parcius cõmiſcebit. Nam eſt hoc ferè deliberationi proprium, ut quod in iudiciali cælandum ſit, apertiſſime hic adhibendum uideatur, itaq; præmeditationem ibi, orationis ſubtilitatem, & acumen uerborum, & argumentorũ oſtendere pleruq́; nocuit. Hic huiuſmodi omnia etiam oſtentare profuit, id ipſum de grauitate dicendũ. Qua ex re palàm eſt pulchritudine quoq; abundare oportere. Ad hæc moratæ orationis quod ex ironia acerrimũ eſt, mediocriter interponendum. Cætera ut in communi præceptum eſt, in deliberatione habebuntur. Deinde rem ſuam quiſq; noſcat, ad ea orationem accommodet. Sed ad ea, quæ hactenus dicta ſunt, partium quoq; orationis ratio habeatur.

Iudiciale. *Iudiciale genus ex omnibus, quæ forenſem orationem formæ conſtituunt, ita conficit, ut his maxime abundet, quas in deliberatiuo minus acceperis. At quas deliberatio ſuſcipit liberalius, eas parcius occupet, niſi publica quædam eſſet quæſtio, & de rebus magnis, & præſtantiſſimis uiris haberetur. Nemo enim dubitabit iudicialem cauſam ſi publica ſit, ſublimius atq; altius, & quod deliberatiuo accedat, genus deſiderare. Id uero iudiciale, quod priuatum appellare libet, hoc eſt quod de re propria, quæ ad rempu. nõ pertineat, ſuſcipitur, modeſtæ orationis, & tenuis maximam partem habebit barytetos & ſimilium minimam circunductione ex ſententijs plurimum, parum ex artificio. Acre genus ſententijs, uerbis, figuris nonnunquàm amplectetur cætera, ut omne forenſe genus poſſidebit, ex quibus omnibus quod conficitur iudiciale appellamus. Verum hæc communiter tam de accuſatorio, quàm defenſorio genere dicta ſint. Sed quoniam in iudicio aut accuſamus aut defendimus, neq; idem omnino orationis genus in utraq; re nobis adhibendum uidetur, in quo differant, breuiter diſtinguamus. Defenſorium genus*

moratæ

moratæ orationis ex modeſtia & tenuitate plus habebit, nihil barytetos & acrimoniæ, niſi manifeſte falſo nos crimine accuſatores criminarentur, celeritatis etiam minorem curam defenſor habebit, at accuſator omnibus in oppoſitũ utetur, ut quanto ſummiſſius ac ſimplicius defenſoriũ genus eſt, tanto excitatius, uehementius, atq; acutius accuſatorium ſit, hæc communius, cætera ut res poſtulet faciemus. Demonſtratiuũ *genus iudiciali & deliberatiuo crebrius immiſcetur, ſeorſum etiã nõnunq̃ tractari nulli dubium eſt.* Quare *ſi alijs generibus aduenit ex re orationẽ magis minúsue ad demõſtratiuum attrahemus, ita tamen ut aliquid eius generis, cui permiſcetur retineat, quamuis* Ciceronis *exemplo, qui quũ de* Imperatore *deligendo diceret, laudes* Pompeij *in puro ac amplo demonſtrationis egit genere.* Poſſumus *ſi locus datur à principaliore genere commode decedere, quod deliberatiuo magis quàm iudiciali idcirco poteſt accidere, quod non parua ſimilitudo generum ſit.* Nã *quæ in oratione pro* Archia *eſt demonſtratio, & præter iudiciorum eam fuiſſe cõſuetudinem, ipſemet ſignificat, & ſeparata ferè à cauſa eſt.* Demonſtratiuũ *igitur genus omnia, quæ deliberationis eſſe diximus ſuſcipit, præter quàm quod ſplẽdor & dignitas, tãto magis hic quàm ibi habebũtur, quãto celeritas & grauedo hic minus.* Nam *ut hic honeſtiorem atq; magnificentiorem, ita ibi mobiliorem & oneroſiorem licet adhibere orationẽ, quam ubiq; plenam atq; rotundam efficiet demonſtratio, quod erit, ſi nõ longe circunducatur, & dignitatem cũ pulchritudine complectatur, & luculentam atq; illuſtrem orationem nunquàm & maxime membris relinquat.* Verum *forenſis quidem generis elementa quædam & quaſi radices traditæ ſunt, quas ſi quis diligentius exercitatione cõſequetur, ipſe his nixus, pulcherrimos atq; robuſtos ramos emittet, generoſosq; fructus faciet, ac totius eloquentiæ florem conſequetur.* Quietũ *uero genus & philoſophicum, ſi abſq; dialogo eſt, magnitudinis partibus cæteris ferè omnibus, extra quàm aſperitate atq; acrimonia, confici debet.* Nam *huiuſmodi orationem neceſſe eſt propter ipſarum rerum elegantiã ſplendoris ac dignitatis habere plurimum, carebit uehementia, circunductionem parcius deguſtabit.* Etenim *eam orationis elationem hoc in genere petimus, quæ & rebus cõueniat, & cũ claritati, tũ tenuitati propinqua ſit, quibus ferè oppoſita eſt circunductio.* Quare *rarius adhibenda ut tenuitas, quam non minus ſplendore aſciſcendam monemus, interlucere ſic poſſit, ut dignitatem non deijciat, iucunditas deinde ac cura, quæ lepõrẽ ſermonis faciunt, non contemnendæ.* Hoc *enim pacto pulchritudo quædã mirabilis ac uera, robuſta, nõ fucata, nec fictilis inerit orationi.* Præterea

Demonſtratiuum.

Quietum genus.

grauitatis illud, quod eſt, neq; uidetur, philoſopho congruit, quod uidetur hinc ferè ſemper exulabit, niſi quũ ſtudioſe philoſophus oſtentet, celeritatis parũ aut nihil habebit. Recedit enim à quieto genere uelox oratio, quod dialogo accidere nonnunquàm neceſſe eſt. Cui etiam aſperitas & acrimonia, & nõ nihil minutæ ac cæſæ orationis, quæ quaſi punctim efferatur ineſſe crebrius debet. Quare celeritas adhibenda, & cætera ferè omnia dicendi genera, tum cæteris pro natura rerum confuſa, ut unũ quid conficiant, tum etiam ferè ſeparata. Accidit enim nonnunquàm in dialogo, ut & mores & uerba multorũ nobis confingendi ſint. Quare accidet ut tenuitate ferè pura, aut dignitate, aut acrimonia, cæteriſq; utẽdum ſit. Verum hac de re paulopoſt dicemus. Nunc ad hiſtoriam tranſeamus.

Hiſtoria. Quum hiſtoria ſit rerum geſtarum diligens expoſitio, qui hiſtoriam ſcribit, primum dabit operam, ut rerum, & temporum ordinem ſeruet. Quod erit, ſi in rebus magnis memoratu dignis cõſilia primum, deinde acta, poſt euẽtus exequatur, hiſq; omnibus addet, quod cuiq; propriũ eſt, de cõſilijs quid probet, quid improbet, ſignificabit. In rebus geſtis non ſolũ quid actũ aut dictum ſit, ſed etiam quomodo & cur demonſtrabit. Euentus ita declarabit, ut cauſæ explicentur oẽs, uel caſus, uel ſapientiæ, uel temeritatis, hominum quoq; ipſorum non tantũ res geſtæ, ſed etiam qua fama ac nomine excellant, qua uita atq; natura ſint, breuiter oſtendet. Quod non ubiq;, neq; de omnibus faciet, ſed quum de ſingularibus atq; illuſtribus uiris ſermo habetur. Nec à totius hiſtoriæ ſerie ſeparabit, aut tanquàm rem alienam à cæteris diuidet, ſed rebus geſtis inſeret. Neq; enim propter hæc rerum expoſitio, ſed ut res clarius pateant hæc in hiſtoria explicari ſolent. Præterea ſi multa diuerſaq; in eodẽ facta tempore ſunt, nil artificioſius, quàm ita dicere, ut altera res alteri inſerta, & aliud alij negocium implicitum ſit. Nam præterquàm quod ſupinũ, & omnino deiectum eſt, nuſquam egredi, nihil interponere, nec dignitatem orationi addit, nec auditori, quem in longo hiſtoriæ ambitu uarietate mulcendum puto, euentúque rerum ſemper retinendum, ullam afferre poteſt delectationem, expoſitioni quoq; rerum, quæ ordine peragẽda eſt, nimium aduerſatur. Nam quum longum temporis ſpatium pleraq; negocia conterant, ſi niſi quod inceperis abſolueris, alijs manum injiciendam non putes, reuolui ſæpe, atq; uniuerſa cõfundere tibi neceſſe eſt, ſed modus eſt adhibendus, ne maiores fiant circuli, quàm opus ſit, né ue tota hiſtoria ſic implicetur, ut aut rarius quies habeatur, quàm feſſo lectori congruat, aut rerum oppreſſo multitudine, niſi quæ legerit ſæpius repetat, confuſio iniungatur. Ad hæc paucis uerbis euentum, ut cupiditatẽ

legendi exuſcitet, nõnunquã præoccupare oportet hiſtoricũ. Ea quoq́;, T. Liuius ait, uana atq; irrita legato fuit. Saluſtius. Sed ea res forte melius quàm conſilio geſta eſt. Hanc præoccupationem longiorem etiam efficere licet, quum non magis ſui, quàm laudis uel uituperationis gratiæ aſſumitur, quã excolatione quoq; T. Liuius edidit. Verba eius hæc ſunt. Sequitur aliud in urbe nefas à libidine ortum haud minus fœdo euentu, quàm quod per ſtuprũ cædemq́; Lucretiæ urbe regnoq́; Tarquinos ex pulerat, ut non finis ſolum decemuiris, qui legibus, ſed etiam cauſa eadẽ imperij amittendi eſſet. Præter hæc omnia non paruam hiſtorico curam adhibendã iudicamus, ut quid perſtringendũ breuius, quid ſibi latius exponendũ ſit percipiat. Qua de re quid præcipi poſſit, difficile dictu eſt. Res tamem alias narrationis breuitate abſoluendas dixerim, rationes q̃ bus aliquid ſuadetur, ſiquidẽ hiſtoriæ miſcentur, hiſtorico quoq; ſtilo breui narratione tangẽdas, ut illud. Legatos Romulus mittit, qui connubiũ nouo populo peterent, urbes, q̃ ut cætera ex infimo naſci, deinde qua uir tus ſua, ac dij iuuarẽt, magnas opes ſibi magnũq; nomẽ facere, ſatis ſcire origini Romanæ & deos affuiſſe, & nõ defuturam uirtutẽ, proinde ne grauarentur homines cum hominibus ſanguinem ac genus miſcere. Sic igitur quæ hiſtoriæ cõglutinantur, quaſi enumeratione locorũ dicũtur, ſin ab ea in oratione ſemouẽtur, diligentius acutiusq́;, & multo latius, q̃ hiſtoricũ poſtulat genus, breuius quàm forenſe pertractandæ ſunt. Vnde fit, ut quũ nihil inuentionis prætermittere hiſtorici quoq; conentur, pau cioribus quàm ſi agerent cuncta occupare uerbis neceſſe ſit, fœcũdiores atque, ut ita dicã, prægnantes rationibus uideantur, quũ uero prælia dicuntur, & quis mœror, quæ trepidatio, quis timor uictis, uel quæ lęticia uictoribus inceſſit, explicatur, latiſſime omnia deſcribẽda ſunt, ut qui legit nõ audire, ſed uideatur. Quã rem faciet, ſi nullã, quæ ad rẽ pertineat circũſtantiã relinquet, & quũ nihil minutarũ etiã rerũ prætermittat, modũ quoq; ad unãquãq; rem adijciet. Neq; tamẽ in ſingulis, ut oratores faciũt, immorabitur, ſed ſingulorũ expoſitione, nõ amplificatione cõſequetur, ut & res geri uideatur, & affectus moueatur, ex quo fit, ut in hac quoq; minuta deſcriptione rerũ ab hiſtorico genere, formaq́; narrationis nõ diſcedat, quã quidẽ deſcriptionẽ tũc ſcilicet latiſſime occupabit, cũ res magna acciderit. Nõ enim quid facerent ſolũ, ſed quid etiam ſinguli dicerent deſcribere licebit, quod ſi quis quale ſit uidere deſiderat, T. Liuiũ de furcis caudinis legat. His itaq; conſideratis reliquũ laboris in genere orationis conſumetur, quod fuſum atq; tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens ſine iudiciali, aſperitate, & ſine ſententiarũ forenſi

bus aculeis Cicero in oratore ſuo eſſe cenſet. Nos quoniam latius de hi
Hiſtoriæ *horia dicere placuit (omiſſo enim huic generi multo magis quàm cæte-*
formæ. *ris opitulandum duximus. Forſan enim ſi hiſtorici generis radices appa ruerint, inuenientur qui hoc quoq; genere gloriam ſibi parere cupiant) primum quibus formis conficitur explanabimus, deinde hiſtoriæ quoſdam dicendi modos tangemus. Demũ Saluſtij & T. Liuij, quos his diebus in hiſtoria ſolum imitandos cenſeo, genus quale ſit enodabimus. Hiſtoria omnes magnitudinis partes occupabit, circunductionem maxime omnium. Nam quum breui multa narrare uelit hiſtoricus, ac orationis pondus quàm mirabile ac ſingulare deſideret, hanc formã, qua utrunque horum maxime ſolet effici, quaſi ſuam uindicabit, ita tamen, ut neque confuſam, neque obſcuram reddat orationem, idq; per ſe circunductio habeat. Non enim licet hiſtorico, ut cauſas agendi elegantia ſæpius circunductionis duritiem euitare. Quare claritas ſchematis & methodus ſermonis circunductioni tanquam color infundatur, neq; uſquã ferè orationis lux, & dignitas contemnetur, quippe quas formas uel ſine circunductione ne ſatietatem pariat adhibere debebit, quod non temere, ſed rebus accõmodabit. Nam quum res geſtæ ita nobiles atq; magnificæ ſunt, ut ſponte ſua earum expoſitio non parum orationem efferat, circunductionem minus occupabit. Tenues res ea circunductione complectetur, ut neque obſcurus ſit, & debitũ hiſtoriæ orationi pondus cõſequatur, uehementiam, aſperitatem, & acrimoniam omnino reijciet. Non enim æqualiter profluit hæc oratio, ſed aculeis, & quidem nimiũ duris atq; acerbis pleniſſima eſt. Quare ſi circunductioni, aut alijs etiam formis, quibus utendum hiſtorico cenſemus, harũ idearum ſchemata quædam, uel methodus ineſt, omnia hæc prætermittẽda ducimus, uerba uero & numerũ, quæq; numerum faciunt, in duritiem, modo nõ exeat oratio, diligentius cõſectetur licet. Præterea pulchritudinis expers non erit, ut neque ualido & robuſto colore careat, & nimium feſtiuam orationem, quæ pondus deijcit recuſet, celeritatis nullam habebit curã, niſi ne dormiẽs, & ſomniculoſa oratio uideatur. Moratæ orationis plurimum interponendum arbitror. Nam quum reſponſa & dicta quorundam enarret, ſic dicere neceſſe eſt, ut quicquid grauiter, demiſſe, timide, ſapienter, uafre, caute, temerarie dictum aut reſponſum ſit, ipſa compoſitione orationis eniteat, & affectus mites, citatos mouere nõ oportet, quod nõ amplificatione, neque mora in affectus locorũ, uerum ipſa rerum explicatione, & plerunque nullo affectus loco, ſolo genere orationis conficiet. Itaque appareat oportet, ſi quid moleſte, ſi quid libens, ſi*

*quid admiratione,ſtupore,negligentia,probando,uel uituperando cõ=
ſcribit. His omnibus formis unum genus conficiet. Eaq́; omniũ compo=
ſitione utetur,ut quũ omnes ſimul erudito lectori interluceant, illa tamẽ
uincat,quæ rebus conuenientior eſt, neq; idcirco à pleniſsima oratione
unquam diſcedendum. Adhibitas uero in ſenatu uel in concione oratio=
nes breuius,ut diximus,ac ſubtilius edet,quàm actori neceſſe eſt. Nam
& citatiores affectus,quàm hiſtoria deſiderat,& acrius dicendi genus
occupabit,& ut breui abſoluam, & hiſtoricam ideam oratio ſapiat,&
ad duros forenſis generis aculeos non perueniet, ſed mitiores aliquan=
tulum poſsidebit. Nunc modos quoſdam, qui tamen ad formarum me=
thodos,aut certe ad ſchemata pertinent,ut res tota ante oculos pona=
tur,ut polliciti ſumus,ſubijciemus. Primũ ergo cauſa tum dignitatis, tũ
breuitatis,quam circunductio facit, danda eſt opera, ut infinita quàm
plura ex unico pendeant uerbo,ut illud Ciceronis, Equitibus Romanis
literæ afferuntur, qui ad me cauſam reipu. periculaq́; rerum ſuarum
detulerunt, Bithiniæ,quæ nunc noſtra prouincia eſt, uicos exuſtos eſſe
complures. Regnum Ariobarzanis, quod finitimũ eſt,ueſtris uectigali
bus totum eſſe in hoſtium poteſtate. Lucullum magnis rebus geſtis ab eo
bello diſcedere. Huic qui ſuccurrerit, ad tantum bellum adminiſtrandũ
non ſatis eſſe paratum,unum ab omnibus ſocijs & ciuibus ad id bellum
imperatorem depoſci, atq; expeti, eundem hunc unum ab hoſtibus me
tui,præterea neminem. Habet hic modus facilitatem quandam & lenita
tem,neq; facile orationem inuenies, quæ hac æquabilius fluat, breuitatẽ
uero,& claritatem mirabilem poſſidet. Quare quum ſit modus omnino
hiſtoricus,narrationi etiam oratoriæ accõmodatur. Eſt enim affinis hi=
ſtoria,quod & clara & breuis eſſe laborat. Veriſimile ſola flagitat fide,
quare unà cum affectibus,quũ maxime à narratione hiſtorica differet,
quũ huiuſmodi nacti ſumus narrationẽ, quæ aut ſua ſponte affectus ha=
beat,aut minus curandum de affectibus ſit, ipſa quoq; per ſe res ueriſimi
lis uideatur. Hiſtoricæ narrationis modum adhibere non alienum, cui il
lud ſchema,quo pro præterito imprefecto accipiuntur infinita,proxi=
mum eſt. Nam ſi quid ſuppleas idem fiet, & in utroq;, niſi commoratio
inſit. Nulla hinc orationis iucunditas eſt,hoc tamen ultimum in oratore
difficilius reperies. Quare huius exemplum T. Liuius præbeat. Primo,
inquit,deprecari ignominiam,deinde intercedere,negare ſe ante idus de
cemb. ſolennem ineundis magiſtratibus diem habituros eſſe,interea tri=
buniple. feroces repente minari tribunis militum. Circunducentia item
ſchemata,& inter ſe & recte orationi orator rarius,ſæpius atq; plenius*

Modi hiſto
rici.

hiſtoricus immiſcebit. Numitor inter primum tumultum hoſtes inuaſiſſe urbem, atq; adortos regiam dictitans, quũ pubem Albanam in arcem præſidio, armisq; obtinendam aduocaſſet, poſtq̃ iuuenes præparata cæde pergere ad ſe gratulantes uidit, extemplo aduocato conſilio ſcelera in ſe fratris, originẽ nepotũ, ut geniti, & educati & cogniti eſſent, cædem deinde tyranni, ſeq; eius autorem oſtendit. Pleniſſimam hoc pacto, & multitud ni rerum congruentem, in qua ſingularis inſit breuitas, reddemus orationem. Hanc plenitudinem crebrius in hiſtoriam quum aſciſcas, non cæterarum interpoſitione ſolum, uerum etiam huius ipſius uarietate ſatietatem uitabis. Nam quũ multo latius quàm cætera pateat & ſuis ſchematis nunc his, nũc illis, uel ijſdem alia ſerie acceptis, & cæterorum apud hanc modorũ hoſpitio uaria nimis & ſuauiſſima erit, dictiones etiam eæ, quæ quaſi ſubcontinuationibus notæ ſunt poſtpoſitæ, uerbisq; copulatæ, quod præter expectationem interueniant, offenſione exuſcitant, ut in his T. Liuij uerbis. Qui duo populi delectus acerbitate conſternati retentis conquiſitoribus metũ defectionis quũ præbuiſſent, oppreſſi celeritate Hannibalis omiſerunt mota arma. Verborum quoq; ac innouationum tum ſingulis, tum in pluribus multo plus hiſtorico quàm oratori licentia datur. Sed ex his paucis facile cætera percipiuntur, quare ſi quo pacto nunc compoſitione affectus in hiſtoria mouentur, nunc etiam loco & eius qui dicit mos quidam, aut affectio ſubappareat oſtendemus, de ipſo T. Liuio poſtea loquemur. Quũ ergo quod boni omnes debent, immenſum moleſte ſe ferre legum aceruum ſignificare uellet, his orationem uerbis contexit. Decem tabularum leges perlatæ ſunt, quæ nunc quoq; in hoc immenſo aliarũ ſuper alias aceruatarum legum cumulo fons omnis publici priuatiq; eſt iuris. Illud uero quàm impatientem oratu animum oſtendat, quis non uiderit? Abi hinc cum immaturo amore ad ſponſum, inquit, oblita fratrum mortuorũ, uiuiq;, oblita patriæ, ſic eat quicunq; Romanũ lugebit hoſtem. Verum ut hic membrorum breuitas, repetitio, demonſtratio cum imperio moleſtiam, impatientiam, nimiamq; animi ferocitatem, uel ipſa compoſitione repræſentat, ita ibi breuitas recta, & facilior uerborũ curſus iactantem præ oculis ponit. Princeps Horatius ibat ter gemina ſpolia præ ſe gerẽs. Quàm bene etiam lachrymas moueat, atque ex imo pectore ſola uerborũ ſtructura ſingultus euellat paucis apud eum Icilius Virginiæ ſponſus ad puellæ uades, & quidem terrendo Appium declarat. Verba hæc ſunt. Atque ille lachrymabundus gratum eſt, inquit, ſcilicet craſtino die ueſtra opera utar, ſponſarum nunc ſatis eſt. Ita uindicatur Virginia ſponden-

tibus propinquis. Loco autem quod erat alterũ, ita deguſtandi affectus ſunt, quum oporteat, ut nulla immoratione, ſed ſola ferè locorũ enumeratione utamur, niſi quis ita carptim hiſtoriam ſcribat, ut demonſtrationis aliquid etiam immiſcere neceſſe ſit. Tunc enim cõmorari magis & amplificare ſingula licebit. Verũ quod dicebamus, & ſi ſuperioribus latere non poteſt, tamen hoc etiam in exemplo cõſideretur. Exangue corpus ſublatum oſtentant populo, ſcelus Appij, puellæ infelicem formam, neceßitatem patris deplorant. T. Liuius grandis eſt circunductione, ſupra quàm dici poßit, cum qua tamen ſumma eſt claritas, fuſus, æqualisq; adeo, ut lacteo par flumini oratio ſit ſua. Pulchritudinis & iucunditatis tantum adhibet, quãtum poßit orationem delinire, & ab altitudine nõ deijcere. Nam adeo uarijs ſchematis ornatus eſt, eoq; ordine ferè naturali apud eum res circũductæ ſunt, ut ultra quàm dici poßit, dulcis, ſuauisq; uideretur, niſi aſpera locatione nimium iucunditatis contemperaret. Quare mihi recte, ut puto, hæc iudicanti non Herodoto ſolum ut multis, ſed & Thucydidi ſimillimus uidetur. Grãdem ab hoc, ſuauem ab illo mutuatus orationem. Hunc uirũ, ſi quis bene orationis ſuæ uim intellexerit, non magis inter hiſtoricos, quàm inter præclaros oratores enumerabit. Mirũ enim dictu eſt quũ apud eum perſuadere quiſquã cuiquàm uelit, qua rationum copia, quibus aculeis, quo affectu utatur. Ita tamen ut & forenſe genus declinet, & ab hiſtorico quum non omnino recedat, ad forenſe tranſiſſe uideatur. Verum ei grande illud hiſtoriæ genus ita compoſitum eſt, ut nunquam humiliate rerum demittatur, nunq̃ magnitudine ulterius quàm oporteat efferatur, nunq̃ deniq; multitudine confundatur. Itaq; æqualis ſibi per omnia fluit oratio. Neq; quantũ in ſe eſt, aliud atq; eſſe uideri poteſt, niſi forte rerũ quis uim unà cũ ea cõſiderat, ſed nos ea ſeiuncta ideam qualis nam ſit excogitandũ putamus. Non enim ut in cauſis pro pondere rerũ mutanda, ſed eadem ferè ubiq; oratio affectanda eſt. Quare nõ mirũ, ſi quum rebus orationem orator accõmodat, orationi res hiſtoricus coaptare conetur. Quæ res facit, ut quũ idem genus ferè ubiq; ſit, pro diuerſitate tamen rerũ uarietas inſit. Varias enim res nõ niſi uarijs eodem modis reducere poſſumus. Quod T. L. adeo mirifice cõſecutus eſt, ut idem penè ſit de perfecta hiſtoriæ forma dicere, & de ipſius oratione diſceptare. Neq; hoc dico qđ putem ſummũ illud eloquẽtiæ Ciceronis flumen, ſi in hiſtoriã deriuatũ fuiſſet, non multo præſtãtius, elegãtius, iucũdiusq; futurũ fuiſſe. Nã quantũ excellere potuiſſet, inde maxime intelligi põt, qđ cũ p multiplices cauſarũ actiones in cõſentaneũ hiſtoriæ genus incidit, & magnitudo ineſt, multo mi

T. Liuius.

Cicero.

rabilior,atq; grandior,& facilior orationis curſus quidã atq; deflexus.
Singularis etiã pulchritudo & iucunditas non impedimento magis ſub
limitati,quàm condimento.Clauſula uero & locatio,totuſq; numerus ut
Euris multo ſuauior,ſic ab oratione luculenta non alienior, quem tamẽ
ſi uoluiſſet facile ad aſperius detraxiſſet. Quare illos inſanire credendũ
eſt,qui magna uoce audent prædicare Ciceronem ſi hiſtoriam conſcribe
re uoluiſſet,T. Liuium exæquare non potuiſſe. Neq; nos quoniam perfe
ctum hiſtoriæ genus,& Liuianũ idẽ penè diximus, nihil unquàm eo ex=
cellentius inueniri poſſe credimus,quippe nullus niſi qui eloquentiæ uim
quãta quamq; ampla ſit,percipere nunquàm potuit, dum mente captus
non ſit,huiuſmodi monſtrum cogitabit. Verũ quoniam omnibus, quos
uidere in hiſtoria contigit, T.Liuium anteponimus. Non dubitamus il
lum ſummum dicere,qui uerſatos in eo genere uniuerſos maximo poſt
ſe ſpatio reliquit.Illum enim ego ſemper auctorem ſequar, qui quàmuis
Demoſthe= nes. ſummum Demoſthenem putabat oratorem, minime tamen maius quid
atq; amplius inueniri poſſe dubitabat.T. Liuium ergo hiſtorico per om
nia imitandum putamus, niſi quis carptim hiſtoriam conſcribit. Nam
Saluſtius. tum & ad demonſtrationem declinabit,& ab effuſa Saluſtij copia non
nihil poterit aſſumere,quẽ ita probamus, ut ſi ex his paucis quæ in=
ueniuntur iudicium facere oporteat,quamuis ei T. Liuium lon
ge præferimus elegantia,tamẽ faciliore orationis curſu,&
electione uerborum, & membrorum rotunditate,&
innouatione, in qua potiſſimum Thucydidem imi
tatus eſt, præponere non dubitamus, ſed
horum ultimum eiq; proximum &
medium ei carptim ſcribenti cõ
ueniunt,quæ medium præ
cedunt à robuſtiori
hiſtoria ſubaliena no
bis uidentur.

DE FORMIS DICENDI IN SINGVLIS ORATIONIS PARTIBVS.

VErum totius noſtri operis iam finẽ imponemus, ſi quoniam non ſecundũ cauſas tantum, ſed partibusq́; orationis dicendi formæ mutantur. Hac *etiam de re pauca diſſeramus, quod ita faciemus, ut de alijs quoq; oratoris officijs, ſi quid occurrerit, dicere non recuſemus.* Exordio *circunductio maxime conuenit, & morata oratio ex modeſto honeſtoq́; dicendi genere, uehementia omnis & acrimonia longe abſit, claritudo inſit, non omnino inde exterminetur iucunditas, ſed ſponte affluere, non accerſita uenire uideatur.* Præterea *huius generis ſit, ut à totius orationis forma non abhorreat.* Nam *quemadmodũ ita inuenitur exordium, ut ex ipſa cauſa oriatur, totamq́; cauſam aperiat non expoſitione rerum, neq; locorũ præpoſitione, ſed ea tangendo, quibus tota res ſuſtinetur, quod* Cicero *pro* Ligario *maxime oſtendit, ſic formarũ in eo compoſitio totius orationis modũ imitetur.* Narrationi *quas formas de integro attribuã, nõ inuenio.* Quare *mihi ex partibus quod ei genus idoneum magis ſit deſcribendum uidetur, quod in alijs etiam plerunq; oratori faciendum pro natura rerum non ignoramus.* Schematis *ergo purum ſermonẽ conſequatur narratio, membris dignitatem exprimat, neque id quantitate magis efficiet, quàm locatione, clauſula, & numero, quo pro rerum conditione nunc duro ac aſpero, nunc luculẽto & ſplendido, rariſsime iucundo utatur grauitatis, quod uidetur, & non eſt, tam hinc, quàm ab exordio alliciatur, à cæteris quoq; orationis partibus omnino exterminetur, niſi quũ cætera duo membra ita res non patitur, ut illò confugere nobis neceſſe ſit.* Præterea *ueritas, oneroſusq́; ſermo non omnino abſint, plena oratio nõ ſchematis, neque compoſitione, ſed immoratione inſit, ut non rem nudam aut ſummatim (neque enim hiſtoriã exponimus) ſed circunſtantijs implicitam minutius ampliusq́; quod modo fieri ſoleat, ſic efferamus, ut non doceamus ſolũ, ſed incitemus.* Nihil *enim magis auditores ad fidẽ rapit, quàm ſi quos uelis effectus acriter moneas, porrò affectus nõ inuentione magis quàm dicẽdi genere cõcitãtur.* Nã *inuentio uel nuda, uel non ideo edita genere frigida nimiũ eſt, & ab omni fermè motione remota, quod ita eſſe collocatione ſimilium locorum, quos à* Cicerone *ac* Graccho Gellius *excerpſit, breui oſtendamus.* V.xor, *inquit* Gracchus, *enunciat uiro parum cito ſibi balneas traditas*

Exordij formæ

Narrationis formæ.

eſſe, & parum lautas fuiſſe, idcirco palus deſtitutus eſt in foro, eoq; addu ctus ſuæ ciuitatis nobiliſſimus homo, M. Marius, ueſtimenta detracta ſunt, uirgis cæſus eſt. Hæc quidem oratio longe ab oratoris abeſt facultate. Nam tam uiolentum atq; crudele facinus non iniuriæ P. conteſtatione, nõ graui inuidia, non acri indignatione ampliter inſigniterq;, aut lachrymoſe, atq; miſeranter perſecutus eſt, ſed inuicem nunciatis nudã rẽ expoſuit breuiter quidem ac uenuſte, ſed nos eam breuitatem narrationis probamus, quæ ita afficit, ut quæ gerantur uidere, non audire auditores uideantur, ut Cicero in Verrẽ. Ipſe inflammatus ſcelere, furore in forum uenit. Ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emanabat, expectabant omnes quò tandem progreſſurus, aut quid nam facturus eſſet, quũ repente hominem proripi ac in foro medio nudari, ac deligari, & uirgas expediri iubet. Cædebatur in medio foro Meſanæ ciuis Romanus, quũ interea nullus gemitus, nulla uox illius miſeri inter dolorem crepitumq; plagarum audiebatur, niſi hæc, ciuis Romanus ſum, hac commemoratione ciuitatis omnia uerbera depulſurũ, cruciatumq; à corpore deiecturum arbitrabatur. Procurſu deinde & comploratione utitur ampliſſima, ut tam acerbæ rei deteſtationẽ, & odium in Verrem apud ciues Romanos intenſe, acriter, atq; inflammanter faciat, quum hæc addat. O nomen dulce libertatis, ô ius eximiũ noſtræ ciuitatis, ô lex Portia, legesq; Semproniæ, ô grauiter deſiderata aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas, huccine tandem hæc omnia reciderunt, ut ciuis Romanus in prouincia populi, in oppido fœderatorũ, ab eo, qui beneficio populi Ro. faſces haberet & ſecures, deligatus uirgis in foro cæderetur? Quãta igitur hac ex oratione cõploratio, quæ totius rei ſub oculos ſubiectio, quod & quale inuidiæ atq; acerbitatis fretum efferueſcat, nullus tã agreſti eſt aure, atq; animo, qui non percipiat. Gracchus uero, quum palum dicat in forum deſtitutum eſſe, ueſtimenta detracta, uirgis cæſum eſſe, rem nudam ita enunciat, ut ne ut hiſtoricus quidẽ moueat, ſed quaſi exanimis iaceat oratio. Hæc latius diximus, quod uideamus, & quidẽ eos, qui hanc facultatem longo tempore doceant, à ſicco & exangui ſermonis genere, omnibusq; denudato carnibus, atq; oſſa paſſim arida offerenti, nunquã diſcedere, qui quoniã id efficere, quod oratori opus eſt, neq; ipſi per ſe poſſunt, nec cæteros docere ualent, deſinant aliquando id profiteri, quod nunquàm habuerunt. Præterea minutos quoſdam philoſophos his exemplis ſimul, & autoritate Gellij, à quo hæc ſumpta ſunt, caſtigandos putauimus. Nam his temporibus multi ſunt, qui prædicare audeant dialecticam, eamq; philoſophiam, quæ de natura rerum habe-

tur in deliberationibus, atq; iudicijs oratoria facultate multo amplius poſſe. Nam inuentio, aiunt, dialectica ſubtilitate acquiritur, affectus naturali ſcientia quid ſit, & unde commoueatur, certa ratione comprehenditur, quæ duo in dicendo plurimum poſſe quis dubitat? Verum nos et ſi nonnihil dialecticas artes iuuare conceſſerimus, idq; parua ſui parte, ac ſolis cõficiat iſagogis. Nam ſi quis ulterius procedet, oratoriæ facultatis neruos incidit, nõ tamẽ egregiã inde cõmoditatẽ oratori preberi, primo ueterũ autoritate, deinde re ipſa rationeq; inducti credimus. Nã circunſtantias, quibus hæc tota copia cõtinetur nõ inde orator, ſed hinc dialecticus, ſi quãdo eas attingit mutuatur. Affectus uero, qui inuentione magis, quàm orationis compoſitione ampla, magnifica, miſerabili, triſti, querimonia & indignatione plena, præterea tenui, ſupplice, modeſta, iucunda, inflammata, acri, horribili, cæteriſq; huiuſmodi commoueri atq; incitari arbitratur, uel his exemplis frangatur, uel fruſtra reclamare oportet. Verum hæc accuſatoris, defenſoris autem uarratio, aut ſimplicem expoſitionem habebit, aut attenuationem ècontrario, cui neſcio ſi quid magis quàm in leuius mutatio uerborum congruat. Vt ſit quod ille auaritiam, tu diligentiam appelles, quod ille temeritatem, tu fortitudinem, quod malignitatem callidam ille, prudentiam tu atq; prouidentiam. Sed hæc de narratione ſufficiant. Confirmationi autem & confutationi uaria pro argumentorum natura genera ſolent attribui, adeo ut nullum dicẽdi genus, nulla forma inueniri poſſit, quæ his partibus & quidem omnibus ſuis partibus idonea non ſit. Quare oratoris eſt quo quando utendum ſit intelligere, neq; ſolũ per integras formas perſequetur, & inſeret, uerum etiam quum quaſi elementa, quæ à nobis dicta ſunt habeat, hinc methodum, inde membra, aliunde ſchemata, uerba, locationes, numerum diligenti cum ratione ſibi aſciſcet. Quod ut cunctis pateat, quid omnibus fieri deceat, paucis ſubaperiemus. Circuitione uti oratores uidemus, ſed ea ratione ut rem uel paruam efferant, uel honeſtius turpẽ enucient, uel ne triſtes, aut moleſti auditoribus eſſe uideantur, quæ iteratione uerbi fiunt, rem extollunt & commodiſſima ſunt, quum uel in odium uel in gratiam quicquam adducere conamur. Item quum rem affirmare magis & uere ac ex animo dicere uideri uolumus. Præciſiones & occupationes tunc locum habent, quum maiorem in animis auditorum ſuſpicionẽ relinquere & uolumus & debemus, quàm res ipſa ſit. Sed illis etiã in re turpi, his ſemper quum res dictu utilis. Verum quoniã uel parua uel nota, uel moleſta ſit non parũ dicta nocet, occupata plurimum poteſt. Hoc igitur pacto cætera quoq; omnia nobis exami-

An philoſophia oratoria plus poſſit.

Confirmationis confutationiſq; formæ.

nanda ſunt, quæ nunc dicere, exemplisq; approbare idcirco ſuperſedemus, quoniam quanto longiora hæc ſunt, tanto nos magis ad finem feſtinamus. Si quis uero hæc rectius intelligere cupiat, is primo dabit operam, ut quot modis quicq; fieri poßit percipiat, deinde quid eo efficiatur acrius perpendat. Nã ſi hæc uiderit exercitatione adhibita, & facile qđ uult, & loco perſequetur. Quare conſilium & facultas ſiue copia, quæ totam hanc artem complectuntur, his fundamentis haberi poſſunt, ut ſi cõmoratione utendum ſit, quam non ſchema, nec minutiorem quandã, ſed omnis bonæ orationis methodum ducimus, quum uel uerbis hæc uel ſententijs fiat, & illud inhæſione ac multitudine, hoc commentationibus & in uniuerſum collatis rationibus fiet. Verbis quidem rem ampliorẽ, ſententijs, fide efficimus. Quare illud ut auditores magis moueãtur, hoc ut credãt, ad hibetur. Itaq; ut inhæſio quæ inuentũ extẽdit magnitudine rerũ & oratorẽ affectũ oſtẽdit, & auditoris animũ penetrat. ſic ambo hæc multitudo, quæ ſingulorũ membrorum uel uerborũ eiuſdem poteſtatis numerum habet multitudine reddere ſolet. Vtrunq; etiam ſimul tũ inuenitur quum membra, quibus multitudo conſtat, inhæſione concreſcant. Commentationes autem ad mollienda duriora, uniuerſi ac generales ſermones ad comprobationem accipiuntur. Præterea ſi uelocitatem iniectio breuis conficit, quæ rationes rebus interponuntur, tunc adhibẽda recte uidetur, quum quod diximus, niſi citius ratio ſuccurrat, quam poſtea longioribus diluere non ita expediret, dubitationem afferre poſſet. Poſtremo idem uerbum crebrius adhiberi tum ſolet, quũ alia ita ſignificanter rem non exponunt, quum hæc neceſſitas non cogat, non copiam ſolum atq; delectationem, ſed decorem quoq;, ac magnificentiam uarietas efficiet. Quare ſi nihil temere, nihil nõ loco, nihil abſq; ratione certa rerum, perſonarum, locorum, temporum dicere cupimus, hanc per cætera omnia non ſchemata ſolum, ſed methodos, uerba, membra, locationes, clauſulas, numeros diligenter uiam obſeruabimus. Cæterum quoniam oratoris orationem ita uiuam atq; animatam eſſe uolumus, ut ſpiritu ferè quodam moueri uideatur, quibus hoc aſſequatur orator intelligat. Alius enim eſt modus in exordio, alius in narratione, alius in alijs orationis parrtibus, quas etiã pro dignitate rerũ, uarietatem accipere ſæpius iam dictum eſt. Verum hæc mobilitas uigorq; orationis in confirmatione ac confutatione magis deſideratur, ut nõ ficta & inanis, ſed loquens quodammodo uideatur oratio, quod ut adipiſcamur, celeritatem maxime, aſperitatem, & acrimoniam, uehementiamq; ſuſcipiamus, neq; deſiſtamus multis uarijsq; uijs, quæ tamen rebus conueniat, auditores exuſci

tare interrogando, reſpondendo, diuidẽdo, optionem dando, expoſtulando, criminando, admirando, aliaq́; huiuſcemodi, nunc in deos immortales, modo in iudices, modo in circunfuſam multitudinẽ, modo in ipſos aduerſarios, interdum etiam in noſmetipſos acriter, uehemẽter, magnifice, uel minute, ſummiſſe, tenuiter conuertendo. Maxime autem exuſcitare illam methodum ego puto, & per totam orationem occupari poſſe, & omnibus partibus conuenire, neq; attentum ſolum retinere auditorem, ſed cogere ut in aduerſarium atrox inſurgat, quum ea quibus fauorem acquirere putauit aduerſarius, extorquemus ab eo, atq; eripimus & ad noſtram retrahimus cauſam, ut ſi quis à dijs immortalibus exordium caperet, his uehementer confideret, eorumq́; numina ſu; plex enumeraret. Primum eos ipſos uocaret teſtes aduerſarius, deinde crimina ita exponeret, ut quum illi ipſi dij contempti atq; ſpreti à reo uideantur, iratiores futuri auditoribus credantur, niſi eorum ultionem expoſcant. Sed de his ſatis. Perorationis uero genus, ſiquidem per indignationẽ fit, amplum, luculentum, atq; magnificum ſit, raro ſine circunductione, niſi eluceat commoratio. Præterea aſperum, acre, uehemens, exuſcitatum maxime ac uiuum, & mobile uarijs ſchematis, membris, numero componatur. Abſit inde modeſtũ genus, ſi turpia ſunt quæ dicunt, nihilominus proprijs ac ſignificantibus, uel quæ maiorem turpitudinem ſignificent & uerbis & exornationibus efferantur, & ut breuiſſime dicam, omnis affectus iræ, indignationis, doloris, odij, quicquid acriter, aſpere, uehemẽter per totam orationẽ tactũ eſt, id maxime in peroratione eniteſcat oportet. Commiſeratio ac conqueſtio, ſermonis membra, ſplendoris numerum, pulchritudinis ſchemata contineat, omni circunductione careat, aſperum aut acre & uehemens & uelox genus non adhibeat. Nam quum perorationi nihil magis quàm uerborum commoratio cõueniat, indignationi uelocitas ſemper adſit, ut etſi in eadem re conuerſemur, tamen aliud atq; aliud dicere putemur. In conqueſtione commoratio pateat, & tarda & non uelox oratio uideatur, & demum uarietate doloris uarietur. Harum rerum idcirco nõ attulimus exempla, quod quiuis orationibus Ceceronis habitis facile cuncta inueniet. Vltimum illud additur, quod non omnia quæ inuenit, neq; cuncta ſimiliter dicenda oratori putamus. Sed quæ dicenda ſunt iudicauerit, nec erit ſibi minor cura, ut quid dicendum ſit uideat, quàm ut quid prætermittendum intelligat, & ut minus robuſto, ampliore atq; longiore dicet oratione, ſic firma breuiter enunciabit, nam & imbecilla niſi oratinone ſuſtentantur, cadunt & quæ per ſe firma ſunt & ſtabilia, uerborum multitudine enumerantur,

Perorationis formæ.

& defluunt. Sed huius quoq; uoluminis totiusq; huius præceptionis iſ finis ſit. Cætera ſi qua ſuperſunt (ſupereſſe autem multa ſcimus) in alijs ſi ocium dabitur breuius exponentur. Hæc uero quæ dicta ſunt, ſi quis utilia iudicabit, generi potius quàm mihi honorem attribuat. Non enim me magis quàm totum Grecorum genus è tenebris emerſum lucem cõſpicere uellem. Si nihil ad cõmunem putabit utilitatẽ pertinere, nõ generi ſed mihi totum ingerat, qui forſan temeritate impulſus, maiora quàm ferre poſſum ſuſceperim onera, quamuis deprecari ueniam liceat, partim quia alijs occupatus hæc longius examinare nõ potui, ſed ut ſemel & properanter ſcripta ſunt, ita feſtinantius edita, partim quia nihil ab his mihi præceptis alienius uidetur, quàm infantiæ ſtudijs, quibus uitam docendo ſuſtinemus uehemẽtius detineri. Illud maiorem in modum ab omnibus petimus, ne hoc niſi quàm emendatiſſimum apud ſe opus eſſe patiantur. τέλος.

Epilogus.

[library stamp]

CVDEBAT BASILEAE VALENTINVS CVRIO ANNO M. D. XXII. MENSE AVGVSTO.

ἀργοῖς αἰεὶ ἑορτή.

καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος.

Opportunitas in omnibus optima.

Inertibus ſemper feriæ.

Laboratorio
Restauro
Pandimiglio
ROMA
1969

Digitized by Google